LIBRI SYMBOLICI

ECCLESIAE EVANGELICAE.

AD

FIDEM OPTIMORUM EXEMPLORUM

RECENSUIT

JOH. AUG. HENR. TITTMANN,

THEOL. PROF. PRIM. IN UNIV. LIPS.

EDITIO SECUNDA

SUMTUM FECIT F. W. GOEDSCHE BIBLIOP. MISENENSIS

MDCCCXXVII.

PATRI VENERANDO

CAROLO CHRISTIANO TITTMANNO

THEOL. DOCTORI, SUMMI SENATUS ECCLESIASTICI IN REGNO SAXONIAE SENIORI, AD AEDEM CRUCIS DRESDAE PASTORI, DIOECESEOS DRESDENSIS SUPERINTENDENTI, PRAEFECTO IN ORDINE EQUESTRI SAXONICO VIRTUTE ET FIDE MERITORUM

HANC EDITIONEM

LIBRORUM SYMBOLICORUM

ECCLESIAE EVANGELICAE

DIVINA GRATIA

IAM QUINQUAGESIMUM ANNUM

OPUS DOMINI IN EA ECCLESIA FACIENTI

SACRAM ESSE VOLUIT

PIETAS FILII.

PRAEFATIO.

In hac nova librorum symbolicorum ecclesiae evangelicae editione quid praestare voluerimus, et titulus indicat et ipse liber demonstrat. Neque veremur, ne quis vituperet consilium nostrum, verba tantum, quibus usi sunt ipsi auctores, repetendi, si modo cura nostra effectum esse intelligat, ut eadem exhiberentur, quae in primis editionibus reperiuntur. Optima enim exempla dicimus ea, quae ab ipsis librorum auctoribus edita sunt. Constat enim, verba, non solum in editionibus librorum symbolicorum singularibus, sed etiam in collectionibus variis, quae Corpora vocantur, mutata esse aliquot locis et typographorum erroribus depravata, etiam in ea collectione, quae primum cum formula concordiae prodiit; ex qua reliquae omnes repetitae sunt. Itaque Augustanam quidem Confessionem et Apologiam recensuimus ad editio-

nem principem ipsius Melanchthonis, quae anno MDXXXI. prodiit, utrumque Catechismum Lutheri cum ipsorum interpretum editionibus comparavimus, Formulam Concordiae cum editione Selnecceri anni MDLXXXIV. Eandem potissimum editionem etiam in Articulis Smalcaldicis consuluimus. Selneccerus enim textum latinum illorum librorum, cujus auctorem primum constat fuisse Petrum Generanum, statim in priori editione Concordiae anni MDLXXXII. magna verbositate mutavit, deinde hoc suum opus, paraphrasi potius quam versioni similius, in posteriori editione emendavit. Quamquam vero nimis durum nobis videtur Semleri de Generani versione judicium, qui praecipitem et ineptam vocat, tamen Selnecceri textum latinum retinendum putavimus, veriti, ne cui temere recessisse videremur a textu vulgato, in corpore librorum symbolicorum publice recepto, si Generani versionem, et ipsam multis locis vitiosam, recepissemus. Aliquot tamen loca notavimus, ubi ne sententiam quidem Lutheri assequutus est Selneccerus. Nam si omnia loca, in quibus a verbis Lutheri recessit, notare voluissemus, ingrati laboris fuisset opus. Ceterum textum latinum cum germanico diligentissime comparavimus, ut, si quo loco sententia verborum differret, breviter id notaremus. In quo negotio adhibuimus Augustanae quidem Confessionis exempla ea, de quibus

antehos fere quadraginta annos magna cum contentione disputatum est; sed Smalcaldicorum articulorum autographo Lutheri, quod hoc ipso anno edidit Marheineke, Theologus Berolinensis, uti non potuimus: venit enim in manus nostras, postquam jam excusi erant ipsi Articuli.

Paucissimas tantum adnotationes variarum lectionum subjectas esse nemo mirabitur. Nam varietas in his libris plerumque in scribendi ratione et interpunctione cernitur. Itaque in iis tantum locis eam notavimus, ubi aut verborum, aut sententiarum diversitas reperiebatur. Scribendi rationem eam restituimus, quae ipsi scriptori propria fuisse videretur, nisi ubi aperte esset vitiosa: constat enim illo saeculo non ita constanter observatas esse regulas scribendi. Interpunctionem minus religiose servavimus, sed posuimus signa, quae ipsae partes orationis quoque loco desiderabant.

In conficiendo indice hoc spectavimus, ut singula dogmata omnia, et res graviores, quibus locis reperirentur, facile conspici posset. Quare res minoris momenti et dicta singula non notavimus, maxime propterea, quod in ejusmodi indicibus, quos copiosos vocant, plerumque magna errandi copia reperitur. Sed nihil praetermissum est, ex quo intelligi posset, quid de quocunque capite fidei et disciplinae ecclesia nostra sentiret;

quamquam non necessarium duximus, loca notare omnia, in quibus eaedem res repetuntur.

Denique quod paginae editionum Rechenbergianarum in margine adnotatae sunt, gratum id et commodum utentibus fore speramus. Sed notationes locorum Scripturae sacrae, quae in margine editionum vulgarium reperiuntur, omisimus, partim quia in primis exemplis non adjectae fuerunt, partim quod plerisque locis non necessarium videbatur notare numeros capitum scripturae, qui jam in ipso textu essent notati.

Ceterum quamquam non ignoramus, libros symbolicos nostra aetate apud multos non amplius in tanto esse pretio, in quanto olim fuerunt, immo esse haud paucos, qui hoc genus librorum nisi libertati ecclesiae evangelicae officere, certe consilio reconciliandi ecclesias, quod nunc denuo majori cum studio quam prudentia agitari videtur, adversari putent; tamen non veremur, ne quis novam librorum symbolicorum editionem, ipsis natalibus ecclesiae saecularibus prodituram, minus dignum aptumve munus existimet, si modo, in quo loco res ecclesiae nostrae sint, recte observaverit. Sunt autem duae potissimum causae, ob quas valde optandum est, ut libri symbolici diligentius, quam solet fieri, tractentur; una in ipsis nostrorum studiis sita est, altera in consiliis adversariorum. Primum enim in libris symboli-

cis; quamvis dicant reperiri haud pauca, a nostri saeculi luce aliena, tamen hae duae virtutes luceant maxime, quibus optime conservatur Evangelium: quod omnia ad Christum servatorem referuntur, et quod, in justissimis fidei laudibus, nihil mysticismi reperitur. Constat autem his duobus veluti morbis laborare hoc saeculum, quod aut a Christo alieniores sunt, qui indignum rationis majestate esse putant, quod humana sorte aliquis putetur fuisse excelsior, aut mysticis somniis indulgent ii, quibus vel jejuna illorum ratio displicet, vel nostri saeculi perversitas. Sed in libris symbolicis nostrae ecclesiae quemadmodum omnis religio ad πίστιν refertur, studiique humani fons et causa in gratia Dei quaeritur; ita etiam excluditur vanitas illa animi, qui dum suis sensibus delectatur, propius ad Deum accessisse sibi videtur. Nam ipsa haec πίστις, animique, in summo et constantissimo studio, non humana sed divina et immortalia quaerentis modestia, vanitati illi prorsus adversatur, et, dum uti quidem bonis suis, sed non superbire docet hominem, veram mysticismi lenta somnia fugiendi rationem demonstrat. Fuit enim omni tempore naturalis quaedam τῆς ἀπιστίας et mysticismi conjunctio. Etenim uti ἀπιστίας foecundissima mater est superbia humana; ita haec ipsa, opinato eventu destituta, ut tandem locum, quo quiescat, inveniat, (non potest enim

gratia Dei acquiescere, quam fastidiose contemnit) somniorum illorum tenebris se immergit, veramque religionem vano divini amoris sensum captandi studio permutat, donec misere agitatus animus, veraque virtute destitutus, in sui ipsius turpi oblivione fallacem quietem reperisse sibi videatur. Quod quum illi viri, quorum opera et studio libri symbolici scripti sunt, verissime intelligerent, hoc maxime egerunt, ut, dum humanam vanitatem arguerent, veram ad summum naturae nostrae immortalis bonum contendendi rationem defenderent; quae quamquam optime ex ipsis libris sacris potest cognosci, tamen necesse est, ut eam ipsa ecclesia et confiteatur, et ante oculos etiam habeat, ne obtrectatoribus denuo calumniandi causas incaute praebeat. Quod tanto magis cavendum est, quo majora ecclesiis, quae a Pontifice Romano secessionem fecerunt, pericula imminent. Quamquam enim unicuique, qui causae divinae confidit, oportet esse persuasissimum, nihil timendum esse luci evangelii et ecclesiae Dei, ne a principe quidem tenebrarum et portis inferorum (ut ipsius Lutheri verbis utamur): tamen necesse est, ut quae ab hominibus pericula immineant, homines assidue observemus, et, quantum in nobis fuerit, arcere ab ecclesia nostra studeamus. Quod bene quidem scimus effici non posse legendis libris symbolicis, sed firmiter tenenda doctrina

evangelii de gratia Dei, quae ad reprimenda superbiae et tyrannidis consilia sola sufficit; sed ne obliviscamur bonorum nostrorum, libertatemque ecclesiae, divino beneficio recuperatam, ignavia aut imprudentia nostra prodamus, in illos quoque libros intueri, tamquam in speculum oportet, ut unde vera pericula et olim venerint, et posthac nascitura sint, cognoscamus veramque ea propulsandi rationem intelligamus: sunt enim eaedem semper causae malorum eademque vitia hominum, sed eadem quoque est divinae sapientiae aeterna clementia, quae nostris morbis medebitur. Quodsi qui putant, haec ipsa pericula ecclesiis, quarum defectionem ab illa matre invida nunquam ignoscent nobis, qui regnum spirituale cum terreno imperio affectant, concordiam suadere, sed libros nostros symbolicos plurimum obesse huic concordiae, hos rogamus, ut perpendant, veram concordiam non formulis humanis, sed divino amoris spiritu constare, hunc vero spiritum verbi divini assiduo pioque usu, non autem simulato obsequio lentaque aequitate conservari, ideoque melius esse, cavere sibi, ne quid veritatis dispendio fiat temere, quam vano imprudentique studio novas irarum et periculorum causas praebere. Nam finem discordiarum ipse Dominus dabit suo tempore, quod quando adfuturum sit, ipse optime scit cum patre coelesti. Interim nos

videamus, ut evangelium et spiritus divinus inter nos conservetur; opinionum commenta dies delebit, sed divina judicia confirmabit.

Quod restat Deum, patrem aeternae misericordiae, patremque Domini nostri, Jesu Christi, qui solus est caput ecclesiae, supplices veneremur, ut nos conservet in verbo suo, nobisque largiatur spiritum suum, spiritum veritatis et amoris, ut nos, et posteri nostri, beneficio evangelii semper fruamur, donec eveniat, quod ipse Dominus promisit, ut unus sit grex sub uno pastore. Fidus est, qui nos vocavit, is etiam certissime perficiet.

Scr. mense Octobri, anno Domini MDCCCXVII. in Universitate Lipsiensi.

PRAEFATIO
EDITIONIS SECUNDAE.

Quum mihi significasset librarius, prioris editionis exempla fere omnia divendita esse, constitueram quidem, si nactus essem otium, addere nonnulla, quae licet a consilio meo aliena essent, tamen commoda iis futura viderentur, qui una tantum librorum symbolicorum editione satis habere coguntur. Sed ille opus tam festinanter egit, ut priusquam certi quid constituissem, priores plagulas jam typis expressas miserit: negabat, morae locum esse, quum ne unum quidem exemplum superesset; praeterea cavendum esse, ne libri pretium augeretur. Itaque, quod unum mihi reliquum erat, curavi, ut ab erroribus typographicis quam purga-

tissima prodiret haec nova editio, inprimis vero ut interpunctionis constans ratio servaretur. In quo labore utilissimam operam navavit vir clarissimus CHRISTIANUS TRAUGOTT LASCH, qui in emendandis speciminibus typographicis magna cum diligentia versatus est. Indici rerum pauca adjecta sunt; satius est enim, in ejusmodi libris praecipua tantum capita notare, ne in singulis sententiis adolescentes haereant, sed locum integrum accurate perlegere cogantur. Paginarum cum Rechenbergianis comparatio in finem libri rejecta est, ex voluntate librarii, ut angusto spatio parceretur: elegerat enim luculentiores formas literarum.

Ceterum quas in praefatione prioris editionis causas exposui, cur nostris potissimum temporibus necessaria sit librorum nostrae ecclesiae diligens tractatio, eae quidem per hos novem annos multis modis ita auctae sunt, ut omnes, qui munus ministri evangelici aut susceperunt, aut suscepturi sunt, ad obtrectatorum et adversariorum, qui iras suas denuo magna cum insolentia et vanitate evomunt, calumnias refutandas, post librorum sacrorum assiduam lectionem nihil magis curae habere oporteat, quam ut vera ecclesiae evangelicae ratio in dies rectius intelligatur. Quamquam enim ecclesia nostra libros symbolicos suos semper tantum testium loco haberi voluit, quibus constet, quid secundum scripturas docendum credendumque sit;

tamen haec ipsa fidei nostrae testimonia accurate cognoscenda et adhibenda sunt sedulo, ut non solum pura doctrina evangelii conservetur, sed etiam vera sententia ecclesiae nostrae ab erroribus et criminibus omnium liberetur. Omnino multarum obtrectationum haec optima cautio est, ut doctrinam ecclesiae ex libris symbolicis, non e singulorum theologorum, ne eorum quidem, qui statim post formulam concordiae scripserunt, opinionibus librisque cognoscere studeamus. Quare minime probanda eorum ratio videtur, qui in recensendis dogmatibus ecclesiae verbis et formulis alicujus theologi utuntur, ut deinde dogmata, aut plane aliena ab ecclesiae nostrae ratione, aut non satis apte ad eam intelligendam condita et definita, subtiliter perstringant aut gravius etiam reprehendant, quo fit, ut haud pauci e nostris decipiantur. Et haberemus theologiam dogmaticam dudum melius constitutam, si doctrinam ecclesiae ex ipsis libris symbolicis haustam, tradidissent omnes ad eam normam et rationem, quam ecclesia nostra semper tenuit, et ipsi librorum istorum auctores sequi voluerunt: a qua quod postea haud pauci desciverint theologi, id nemo dicere potest culpa ecclesiae factum esse. Sed adversarii ecclesiae evangelicae hanc obtrectandi causam cupide arripiunt, nostrorumque theologorum controversias vitio vertunt ipsi ecclesiae, quasi haec ipsum, quo glorietur, evan-

gelium dudum amiserit, et modo diversissimis hominum opinionibus regatur.

Faxit Deus, pater domini nostri Jesu Christi, ut coeleste evangelium, in dies rectius ab omnibus intellectum, inter nos conservetur, et divina vi veritatis tandem solum in universa ecclesia imperet, quae non est hominis cujusquam, sed ipsius Christi, qui postquam morte sua eam sibi vindicasset, adscendit in coelum, ut ipse impleret omnia, quemque oportet regnare, donec omnes adversarios sibi subjecerit. Ita speremus omnes et confidamus.

Scr. d. XXXI. Oct. a. Dom. CIϽIϽCCCXXVI. in Univ. Lipsiensi.

LIBRI SYMBOLICI

ECCLESIAE EVANGELICAE.

Tria Symbola Catholica.

Symbolum Apostolicum.

Credo in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem coeli et terrae.

Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum. Qui conceptus est de Spiritu Sancto. Natus ex Maria virgine. Passus sub Pontio Pilato. Crucifixus, mortuus et sepultus: descendit ad inferna, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad coelos. Sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus est judicare vivos et mortuos.

Credo in Spiritum Sanctum: Sanctam ecclesiam Catholicam: Sanctorum communionem: Remissionem peccatorum: Carnis resurrectionem: Et vitam aeternam, Amen.

Symbolum Nicaenum.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae visibilium omnium et invisibilium.

Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia secula: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem, descendit de coelis, et incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria virgine, et homo factus est: crucifixus etiam pro nobis, sub Pontio Pilato, passus et sepultus est: et resurrexit tertia die, secundum scripturas: et ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est in gloria, judicare vivos et mortuos, cujus regni non erit finis.

Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit: qui cum Patre et Filio simul adoratur et glorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum: et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi, Amen.

Symbolum Athanasii contra Arianos scriptum.

Quicunque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat Catholicam fidem.

Quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit.

Fides autem Catholica haec est, ut unum Deum in Trinitate et Trinitatem in unitate veneremur.

Neque confundentes personas, neque substantiam separantes.

Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.

Sed Patris et Filii et Spiritus sancti una est Divinitas, aequalis gloria, et coaeterna majestas.

Qualis pater, talis Filius, talis Spiritus Sanctus.

Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus Sanctus.

Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus Sanctus.

Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus Sanctus.

Et tamen non tres aeterni, sed unus aeternus;

Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus, et unus immensus.

Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sanctus;

Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens.

Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus;

Et tamen non tres Dii, sed unus est Deus.

Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus Sanctus;

Et tamen non tres Domini, sed unus est Dominus.

Quia sicut singulatim unamquamque personam Deum ac Dominum confiteri, Christiana veritate compellimur;

Ita tres Deos, aut tres Dominos dicere, Catholica religione prohibemur.

Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus.

Filius a Patre solo est: non factus, nec creatus, sed genitus.

Spiritus Sanctus a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

Unus ergo Pater, non tres Patres: unus Filius, non tres Filii: unus Spiritus Sanctus, non tres Spiritus Sancti.

Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus;

Sed totae tres personae coaeternae sibi sunt et coaequales: ita, ut per omnia, sicut jam supra dictum est, et Trinitas in unitate et unitas in Trinitate veneranda sit.

Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat.

Sed necessarium est ad aeternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat.

Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus, Dei filius, Deus et homo est.

Deus ex substantia Patris ante secula genitus, et homo ex substantia Matris in seculo natus.

Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens.

Aequalis patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem.

Qui, licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem non conversione Divinitatis in carnem, sed assumtione humanitatis in Deum.

Unus omnino, non confusione substantiae, sed unitate personae.

Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo: ita Deus et homo unus est Christus.

Qui passus est pro nostra salute: descendit ad inferos: tertia die resurrexit a mortuis.

Ascendit ad coelos: sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Inde venturus est judicare vivos et mortuos.

Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis.

Et reddituri sunt de factis propriis rationem.

Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam: qui vero mala, in ignem aeternum.

Haec est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

CONFESSIO FIDEI

EXHIBITA

INVICTISS. IMP. CAROLO V.

IN

COMITIIS AUGUSTAE

ANNO M. D. XXX.

Ps. CXIX.

Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu Regum, et non confundebar.

Confessio fidei exhibita Invictiss. Imp. Carolo V. in Comitiis Augustae Anno MDXXX.

Praefatio ad Caesarem Carolum V.

Invictissime Imperator, Caesar Auguste, Domine clementissime. Cum V. C. M. indixerit conventum Imperii Augustae, ut deliberetur de auxiliis contra Turcam, atrocissimum, haereditarium atque veterem Christiani nominis ac religionis hostem, quomodo illius scilicet furori et conatibus, durabili et perpetuo belli apparatu resisti possit. Deinde et de dissensionibus in causa nostrae sanctae religionis et Christianae fidei, et ut in hac causa religionis, partium opiniones, ac sententiae inter sese, in caritate, lenitate, et mansuetudine mutua audiantur coram, intelligantur et ponderentur, ut illis, quae utrinque in scripturis secus tractata aut intellecta sunt, sepositis et correctis, res illae ad unam simplicem veritatem et Christianam concordiam componantur et reducantur, ut de caetero a nobis una, sincera et vera religio colatur, et servetur, ut, quemadmodum sub uno Christo sumus et militamus: ita in una etiam Ecclesia Christiana, in unitate et concordia vivere possimus.

Cumque nos infra scripti Elector et Principes, cum aliis, qui nobis conjuncti sunt, perinde ut alii Electores et Principes et Status ad praedicta Comitia evocati simus *), ut Caesareo mandato obedienter obsequeremur, mature venimus Augustam. Et, quod citra jactantiam dictum volumus, inter primos affuimus.

Cum igitur V. C. M. Electoribus, Principibus et aliis Statibus Imperii, etiam hic Augustae sub ipsa initia horum Comitiorum inter caetera proponi fecerit, quod singuli Status imperii vigore Caesarei edicti suam opinionem et sententiam in Germanica et Latina lingua proponere debeant

*) simus] Sic Mel. Vulg. sumus.

atque offerre. Et habita deliberatione proxima feria quarta, rursum responsum est V. C. M. nos proxima feria sexta Articulos nostrae confessionis pro nostra parte oblaturos esse. Ideo ut V. C. M. voluntati obsequamur, offerimus in hac religionis causa nostrorum concionatorum, et nostram confessionem, cujusmodi doctrinam ex scripturis sanctis, et puro verbo Dei, hactenus illi in nostris terris, ducatibus, ditionibus et urbibus tradiderint, ac in Ecclesiis tractaverint.

Quod si et caeteri, Electores, Principes ac Status Imperii, similibus scriptis, Latinis scilicet et Germanicis, juxta praedictam Caesaream propositionem, suas opiniones in hac causa religionis produxerint, hic nos coram V. C. M. tanquam Domino nostro clementissimo paratos offerimus, nos cum praefatis Principibus et amicis nostris, de tolerabilibus modis ac viis amice conferre, ut, quantum honeste fieri potest, conveniamus, et re inter nos partes, citra odiosam contentionem, pacifice agitata, Deo dante, dissensio dirimatur, et ad unam veram concordem religionem reducatur; sicut omnes sub uno Christo sumus et militamus, et unum Christum confiteri debemus; juxta tenorem edicti V. C. M. et omnia ad veritatem Dei perducantur, id quod ardentissimis votis a Deo petimus.

Si autem, quod ad caeteros Electores, Principes et Status, ut partem alteram, attinet, haec tractatio causae Religionis, eo modo, quo V. C. M. agendam et tractandam sapienter duxit, scilicet, cum tali mutua praesentatione scriptorum ac sedata collatione, inter nos non processerit, nec aliquo fructu facta fuerit, nos quidem testatum clare relinquimus, hic nihil nos, quod ad Christianam concordiam (quae cum Deo et bona conscientia fieri possit) conciliandam conducere queat, ullo modo detrectare. Quemadmodum et V. C. M. deinde et caeteri Electores, et Status Imperii, et omnes, quicunque sincero religionis amore ac studio tenentur, quicunque hanc causam aequo animo audituri sunt, ex hac nostra et nostrorum confessione hoc clementer cognoscere et intelligere dignabuntur.

Cum etiam V. C. M. Electoribus, Principibus et reliquis Statibus Imperii non una vice, sed saepe clementer significaverit, et in Comitiis Spirensibus, quae Anno Domini etc. XXVI. habita sunt, ex data et praescripta forma vestrae Caesareae instructionis et commissionis recitari, et publice praelegi fecerit: Vestram M. in hoc negotio religionis ex causis certis, quae V. M. nomine allegatae sunt, non velle quicquam determinare, nec concludere posse, sed apud

Pontificem Romanum pro officio V. C. M. diligenter daturam operam de congregando Concilio generali. Quemadmodum idem latius expositum est ante annum in publico proximo conventu, qui Spirae congregatus fuit. Ubi V. C. M. per Dominum Ferdinandum, Boemiae et Ungariae Regem, amicum et Dominum clementem nostrum; deinde per Oratorem et Commissarios Caesareos, haec inter caetera proponi fecit, quod V. C. M. intellexisset, et expendisset Locum tenentis V. C. M. in imperio, et Praesidentis et Consiliariorum in Regimine, et Legatorum ab aliis Statibus, qui Ratisbonae convenerant, deliberationem de Concilio congregando. Et quod judicaret etiam V. C. M. utile esse, ut congregaretur Concilium, et quia causae, quae tum tractabantur inter V. C. M. et Rom. Pontificem, vicinae essent concordiae et Christianae reconciliationi, non dubitaret V. C. M. quin Roman. Pontifex adduci posset ad habendum generale Concilium. Ideo significabat se V. C. M. operam daturam, ut praefatus Pontif. Maximus una cum V. C. M. tale generale Concilium, primo quoque tempore emissis literis publicandum congregare consentiret.

In eventum ergo talem, quod in causa religionis dissensiones inter nos et partes amice et in caritate non fuerint compositae, tunc coram V. C. M. hic in omni obedientia nos offerimus, ex superabundanti comparituros et causam dicturos in tali generali, libero et Christiano Concilio, de quo congregando in omnibus Comitiis Imperialibus, quae quidem annis Imperii V. C. M. habita sunt per Electores, Principes, et reliquos Status Imperii, semper concorditer actum, et congruentibus suffragiis conclusum est. Ad cujus etiam generalis Concilii conventum, simul et ad V. C. M. in hac longe maxima et gravissima causa, jam ante etiam debito modo et in forma juris provocavimus, et appellavimus. Cui appellationi ad V. C. M. simul et Concilium adhuc adhaeremus neque eam per hunc vel alium tractatum (nisi causa inter nos et partes, juxta tenorem Caesareae proximae Citationis amice in caritate composita, sedata, et ad Christianam concordiam reducta fuerit) deserere intendimus aut possumus; De quo hic etiam solenniter et publice protestamur.

Articuli Fidei praecipui.

I. De Deo.

Ecclesiae magno consensu apud nos docent, Decretum Nicenae Synodi, de unitate essentiae divinae, et de tribus personis, verum et sine ulla dubitatione credendum esse. Videlicet, quod sit una essentia divina, quae appellatur et est Deus, aeternus, incorporeus, impartibilis, immensa potentia, sapientia, bonitate, creator et conservator omnium rerum visibilium et invisibilium, et tamen tres sint personae, ejusdem essentiae et potentiae, et coaeternae, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Et nomine personae utuntur ea significatione, qua usi sunt in hac causa Scriptores Ecclesiastici, ut significet non partem aut qualitatem in alio, sed quod proprie subsistit.

Damnant omnes haereses, contra hunc articulum exortas, ut Manichaeos, qui duo principia ponebant, Bonum et Malum. Item Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometistas et omnes horum similes. Damnant et Samosatenos, veteres et neotericos, qui, cum tantum unam personam esse contendant, de Verbo et de Spiritu Sancto astute et impie rhetoricantur, quod non sint personae distinctae, sed quod Verbum significet verbum vocale, et Spiritus motum in rebus creatum.

II. De Peccato Originis.

Item docent, quod post lapsum Adae omnes homines, secundum naturam propagati, nascantur cum peccato, hoc est, sine metu Dei, sine fiducia erga Deum, et cum concupiscentia, quodque hic morbus, seu vitium originis vere sit peccatum, damnans et afferens nunc quoque aeternam mortem his, qui non renascuntur per baptismum et spiritum sanctum.

Damnant Pelagianos, et alios, qui vitium originis negant esse peccatum, et ut extenuent gloriam meriti et

beneficiorum Christi, disputant hominem propriis viribus rationis coram Deo justificari posse.

III. De Filio Dei.

Item docent, quod Verbum, hoc est, Filius Dei, assumserit humanam naturam in utero beatae Mariae virginis, ut sint duae naturae, divina et humana, in unitate personae inseparabiliter conjunctae, unus Christus, vere Deus, et vere homo, natus ex virgine Maria, vere passus, crucifixus, mortuus et sepultus, ut reconciliaret nobis Patrem, et hostia esset non tantum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis. Idem descendit ad inferos, et vere resurrexit tertia die, deinde ascendit ad coelos, ut sedeat ad dexteram Patris, et perpetuo regnet et dominetur omnibus creaturis, sanctificet credentes in ipsum, misso in corda eorum spiritu sancto, qui regat, consoletur ac vivificet eos, ac defendat adversus diabolum, et vim peccati. Idem Christus palam est rediturus, ut judicet vivos et mortuos etc. juxta Symbolum Apostolorum.

IV. De Justificatione.

Item docent, quod homines non possint justificari coram Deo propriis viribus, meritis aut operibus, sed gratis justificentur propter Christum per fidem, cum credunt se in gratiam recipi, et peccata remitti propter Christum, qui sua morte pro nostris peccatis satisfecit. Hanc fidem imputat Deus pro justitia coram ipso. Rom. III. et IV.

V. De Ministerio Eccles.

Ut hanc fidem consequamur, institutum est ministerium docendi Evangelii et porrigendi Sacramenta. Nam per verbum et Sacramenta, tanquam per instrumenta, donatur spiritus sanctus, qui fidem efficit, ubi et quando visum est Deo, in iis, qui audiunt Evangelium, scilicet, quod Deus non propter nostra merita, sed propter Christum justificet hos, qui credunt, se propter Christum in gratiam recipi.

Damnant Anabaptistas, et alios, qui sentiunt spiritum sanctum contingere sine verbo externo hominibus per ipsorum praeparationes et opera.

VI. De Nova Obedientia.

Item docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere, et quod oporteat bona opera, mandata a Deo facere, propter voluntatem Dei, non ut confidamus per ea opera justifica-

tionem coram Deo mereri. Nam remissio peccatorum et justificatio fide apprehenditur, sicut testatur et vox Christi: Cum feceritis haec omnia, dicite, servi inutiles sumus. Idem docent et veteres Scriptores Ecclesiastici; Ambrosius enim inquit: Hoc constitutum est a Deo, ut qui credit in Christum, salvus sit, sine opere, sola fide, gratis accipiens remissionem peccatorum.

VII. De Ecclesia.

Item docent, quod una sancta Ecclesia perpetuo mansura sit. Est autem Ecclesia congregatio sanctorum, in qua Evangelium recte docetur, et recte administrantur Sacramenta. Et ad veram unitatem Ecclesiae, satis est consentire de doctrina Evangelii et administratione Sacramentorum. Nec necesse est ubique esse similes traditiones humanas, seu ritus aut ceremonias, ab hominibus institutas. Sicut inquit Paulus: Una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium etc.

VIII. Quid sit Ecclesia.

Quanquam Ecclesia proprie sit congregatio sanctorum, et vere credentium; tamen, cum in hac vita multi hypocritae et mali admixti sint, licet uti Sacramentis, quae per malos administrantur, juxta vocem Christi: Sedent Scribae et Pharisaei in cathedra Moisis etc. Et sacramenta et verbum propter ordinationem et mandatum Christi sunt efficacia, etiamsi per malos exhibeantur.

Damnant Donatistas et similes, qui negabant licere uti ministerio malorum in Ecclesia, et sentiebant ministerium malorum inutile et inefficax esse.

IX. De Baptismo.

De Baptismo docent, quod sit necessarius ad salutem, quodque per Baptismum offeratur gratia Dei; et quod pueri sint baptizandi, qui per Baptismum oblati Deo recipiantur in gratiam Dei.

Damnant Anabaptistas, qui improbant baptismum puerorum, et affirmant pueros sine baptismo salvos fieri.

X. De Coena Domini.

De Coena Domini docent, quod corpus et sanguis Christi vere adsint, et distribuantur vescentibus in Coena Domini, et improbant secus docentes.

XI. De Confessione.

De Confessione docent, quod absolutio privata in Ecclesiis retinenda sit, quanquam in confessione non sit necessaria omnium delictorum enumeratio. Est enim impossibilis juxta Psalmum: Delicta quis intelligit?

XII. De Poenitentia.

De Poenitentia docent, quod lapsis post Baptismum contingere possit remissio peccatorum, quocunque tempore cum convertuntur. Et quod Ecclesia talibus redeuntibus ad poenitentiam absolutionem impertiri debeat.

Constat autem poenitentia proprie his duabus partibus: Altera est, contritio seu terrores incussi conscientiae agnito peccato. Altera est, fides, quae concipitur ex Evangelio, seu absolutione, et credit propter Christum remitti peccata, et consolatur conscientiam, et ex terroribus liberat. Deinde sequi debent bona opera, quae sunt fructus poenitentiae.

Damnant Anabaptistas, qui negant semel justificatos posse amittere Spiritum Sanctum. Item, qui contendunt quibusdam tantam perfectionem in hac vita contingere, ut peccare non possint. Damnantur et Novatiani, qui nolebant absolvere lapsos post Baptismum redeuntes ad poenitentiam. Rejiciuntur et isti, qui non docent remissionem peccatorum per fidem contingere, sed jubent nos mereri gratiam per satisfactiones nostras.

XIII. De Usu Sacramentorum.

De usu Sacramentorum docent, quod Sacramenta instituta sint, non modo ut sint notae professionis inter homines, sed magis ut sint signa et testimonia voluntatis Dei erga nos, ad excitandam et confirmandam fidem in his qui utuntur proposita. Itaque utendum est Sacramentis, ita ut fides accedat, quae credat promissionibus, quae per Sacramenta exhibentur et ostenduntur.

Damnant igitur illos, qui docent, quod Sacramenta ex opere operato justificent, nec docent fidem requiri in usu Sacramentorum, quae credat remitti peccata.

XIV. De Ordine Ecclesiastico.

De ordine Ecclesiastico docent, quod nemo debeat in Ecclesia publice docere, aut Sacramenta administrare, nisi rite vocatus.

XV. De Ritibus Ecclesiasticis.

De ritibus Ecclesiasticis docent, quod ritus illi servandi sint, qui sine peccato servari possunt, et prosunt ad tranquillitatem et bonum ordinem in Ecclesia, sicut certae feriae, festa et similia.

De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conscientiae onerentur, tanquam talis cultus ad salutem necessarius sit.

Admonentur etiam, quod traditiones humanae institutae ad placandum Deum, ad promerendam gratiam, et satisfaciendum pro peccatis, adversentur Evangelio et doctrinae fidei. Quare vota et traditiones de cibis et diebus etc. institutae ad promerendam gratiam, et satisfaciendum pro peccatis inutiles sint et contra Evangelium.

XVI. De Rebus Civilibus.

De rebus civilibus docent, quod legitimae ordinationes civiles sint bona opera Dei, quod Christianis liceat gerere Magistratus, exercere judicia, judicare res ex Imperatoriis, et aliis praesentibus legibus, supplicia jure constituere, jure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, jusjurandum postulantibus Magistratibus dare, ducere uxorem, nubere.

Damnant Anabaptistas, qui interdicunt haec civilia officia Christianis. Damnant et illos, qui Evangelicam perfectionem non collocant in timore Dei et fide, sed in deserendis civilibus officiis, quia Evangelium tradit justitiam aeternam cordis. Interim non dissipat Politiam aut Oeconomiam, sed maxime postulat conservare tanquam ordinationes Dei, et in talibus ordinationibus exercere caritatem. Itaque necessario debent Christiani obedire Magistratibus suis et legibus. Nisi cum jubent peccare, tunc enim magis debent obedire Deo quam hominibus, Actor. V.

XVII. De Christi reditu ad Jud.

Item docent, quod Christus apparebit in consummatione mundi ad judicandum, et mortuos omnes resuscitabit, piis et electis dabit vitam aeternam et perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, ut sine fine crucientur.

Damnant Anabaptistas, qui sentiunt hominibus damnatis ac diabolis finem poenarum futurum esse. Damnant et alios, qui nunc spargunt Judaicas opiniones, quod ante

resurrectionem mortuorum, pii regnum mundi occupaturi sint, ubique oppressis impiis.

XVIII. De Libero Arbitrio.

De libero arbitrio docent, quod humana voluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam civilem justitiam, et deligendas res rationi subjectas. Sed non habet vim sine Spiritu Sancto efficiendae justitiae Dei seu justitiae spiritualis, quia animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei; sed haec fit in cordibus, cum per verbum Spiritus Sanctus concipitur. Haec totidem verbis dicit Augustinus lib. III. Hypognosticon. Esse fatemur liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem judicium rationis, non per quod sit idoneum in iis, quae ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare aut certe peragere, sed tantum in operibus vitae praesentis tam bonis, quam etiam malis; Bonis dico, quae de bono naturae oriuntur, i. e. velle laborare in agro, velle manducare et bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabricare domum, uxorem velle ducere, pecora nutrire, artem discere diversarum rerum bonarum, vel quicquid bonum ad praesentem pertinet vitam. Quae omnia non sine divino gubernaculo subsistunt, imo ex ipso et per ipsum sunt, et esse coeperunt. Malis vero dico, ut est: velle idolum colere, velle homicidium etc.

Damnant Pelagianos, et alios, qui docent, quod sine Spiritu Sancto, solis naturae viribus possimus Deum super omnia diligere. Item praecepta Dei facere, quoad substantiam actuum. Quanquam enim externa opera aliquo modo efficere natura possit, potest enim continere manus a furto, a caede; tamen interiores motus non potest efficere, ut timorem Dei, fiduciam erga Deum, castitatem, patientiam etc.

XIX. De causa peccati.

De causa peccati docent, quod tametsi Deus creat et conservat naturam, tamen causa peccati est voluntas malorum, videlicet diaboli et impiorum, quae non adjuvante Deo avertit se a Deo, sicut Christus ait Joh. VIII. Cum loquitur mendacium, ex se ipso loquitur.

XX. De Bonis Operibus.

Falso accusantur nostri, quod bona opera prohibeant. Nam scripta eorum, quae extant de decem praeceptis, et alia simili argumento testantur, quod utiliter docuerint de omnibus vitae generibus et officiis, quae genera vitae, quae

opera in qualibet vocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant Concionatores, tantum puerilia et non necessaria opera urgebant, ut certas ferias, certa jejunia, fraternitates, peregrinationes, cultus Sanctorum, rosaria, monachatum et similia. Haec adversarii nostri admoniti nunc dediscunt, nec perinde praedicant haec inutilia opera, ut olim. Praeterea incipiunt fidei mentionem facere, de qua olim mirum erat silentium. Docent, nos non tantum operibus justificari, sed conjungunt fidem et opera, et dicunt, nos fide et operibus justificari. Quae doctrina tolerabilior est priore, et plus afferre potest consolationis, quam vetus ipsorum doctrina.

Cum igitur doctrina de fide, quam oportet in Ecclesia praecipuam esse, tam diu jacuerit ignota, quemadmodum fateri omnes necesse est, de fidei justitia altissimum silentium fuisse in concionibus, tantum doctrinam operum versatam esse in Ecclesiis, nostri de fide sic admonuerunt Ecclesias.

Principio, quod opera nostra non possint reconciliare Deum, aut mereri remissionem peccatorum, et gratiam et justificationem, sed hanc tantum fide consequimur, credentes quod propter Christum recipiamur in gratiam, qui solus positus est mediator et propitiatorium, per quem reconcilietur pater. Itaque qui confidit, operibus se mereri gratiam, is aspernatur Christi meritum et gratiam, et quaerit sine Christo humanis viribus viam ad Deum, cum Christus de se dixerit: Ego sum via, veritas et vita.

Haec doctrina de fide ubique in Paulo tractatur, Eph. II. Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei donum est, non ex operibus etc.

Et ne quis cavilletur, a nobis novam Pauli interpretationem excogitari, tota haec causa habet testimonia Patrum. Nam Augustinus multis voluminibus defendit gratiam et justitiam fidei contra merita operum. Et similia docet Ambrosius de vocatione gentium, et alibi. Sic enim inquit de vocatione gentium: Vilesceret redemtio sanguinis Christi, nec misericordiae Dei humanorum operum praerogativa succumberet, si justificatio, quae fit per gratiam, meritis praecedentibus deberetur, ut non munus largientis, sed merces esset operantis.

Quanquam autem haec doctrina contemnitur ab imperitis, tamen experiuntur piae ac pavidae conscientiae, plurimum eam consolationis afferre, quia conscientiae non possunt reddi tranquillae per ulla opera, sed tantum fide, cum certo statuunt, quod propter Christum habeant placatum Deum.

Quemadmodum Paulus docet Rom. V: Justificati per fidem, pacem habemus apud Deum. Tota haec doctrina ad illud certamen perterrefactae conscientiae referenda est, nec sine illo certamine intelligi potest. Quare male judicant de ea re homines imperiti, et profani, qui Christianam justitiam nihil esse somniant, nisi civilem et philosophicam justitiam.

Olim vexabantur conscientiae doctrina operum, non audiebant ex Evangelio consolationem. Quosdam conscientia expulit in desertum, in monasteria, sperantes ibi se gratiam merituros esse per vitam monasticam. Alii alia excogitaverunt opera, ad promerendam gratiam et satisfaciendum pro peccatis. Ideo magnopere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Christum tradere, et renovare, ne deesset consolatio pavidis conscientiis, sed scirent, fide in Christum apprehendi gratiam et remissionem peccatorum et justificationem.

Admonentur etiam homines, quod hic nomen fidei non significet tantum historiae notitiam, qualis est in impiis et diabolo, sed significet fidem, quae credit non tantum historiam, sed etiam effectum historiae, videlicet, hunc articulum, Remissionem peccatorum, quod videlicet per Christum habeamus gratiam, justitiam et remissionem peccatorum.

Jam qui scit, se per Christum habere propitium Patrem, is vere novit Deum, scit se ei curae esse, invocat eum; denique non est sine Deo sicut gentes. Nam diaboli et impii non possunt hunc articulum credere, Remissionem peccatorum. Ideo Deum tanquam hostem oderunt, non invocant eum, nihil boni ab eo expectant. Augustinus etiam de fidei nomine hoc modo admonet lectorem, et docet, in scripturis nomen fidei accipi, non pro notitia, qualis est in impiis, sed pro fiducia, quae consolatur et erigit perterrefactas mentes.

Praeterea docent nostri, quod necesse sit bona opera facere, non ut confidamus per ea gratiam mereri, sed propter voluntatem Dei. Tantum fide apprehenditur remissio peccatorum ac gratia. Et quia per fidem accipitur Spiritus Sanctus, jam corda renovantur, et induunt novos affectus, ut parere bona opera possint. Sic enim ait Ambrosius: Fides bonae voluntatis, et justae actionis genitrix est. Nam humanae vires, sine spiritu sancto, plenae sunt impiis affectibus, et sunt imbecilliores, quam ut bona opera possint efficere coram Deo. Adhaec, sunt in potestate diaboli, qui impellit homines ad varia peccata, ad impias opiniones, ad manifesta scelera. Quemadmodum est videre in philosophis, qui et ipsi conati honeste vivere, tamen id non potuerunt effi-

cere, sed contaminati sunt multis manifestis sceleribus. Talis est imbecillitas hominis, cum est sine fide et sine spiritu sancto, et tantum humanis viribus se gubernat.

Hinc facile apparet, hanc doctrinam non esse accusandam, quod bona opera prohibeat, sed multo magis laudandam, quod ostendit, quomodo bona opera facere possimus. Nam sine fide nullo modo potest humana natura primi aut secundi praecepti opera facere. Sine fide non invocat Deum, a Deo nihil expectat, non tolerat crucem, sed quaerit humana praesidia, confidit humanis praesidiis. Ita regnant in corde omnes cupiditates, et humana consilia, cum abest fides et fiducia erga Deum. Quare et Christus dixit: Sine me nihil potestis facere, Joan. XV. Et Ecclesia canit: Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium.

XXI. De cultu Sanctorum.

De cultu sanctorum docent, quod memoria sanctorum proponi potest, ut imitemur fidem eorum, et bona opera juxta vocationem; Ut Caesar imitari potest exemplum Davidis in bello gerendo ad depellendos Turcas a patria. Nam uterque rex est. Sed scriptura non docet invocare sanctos, seu petere auxilium a sanctis. Quia unum Christum nobis proponit mediatorem, propitiatorium, Pontificem, et intercessorem. Hic invocandus est, et promisit se exauditurum esse preces nostras, et hunc cultum maxime probat, videlicet, ut invocetur in omnibus afflictionibus. 1. Joan. II. Si quis peccat, habemus advocatum apud Deum, etc.

Haec fere summa est doctrinae apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse, quod discrepet a scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est. Quod cum ita sit, inclementer judicant isti, qui nostros pro haereticis haberi postulant. Sed dissensio est de quibusdam abusibus, qui sine certa auctoritate in Ecclesias irrepserunt, in quibus etiam, si qua esset dissimilitudo, tamen decebat haec lenitas Episcopos, ut propter confessionem, quam modo recensuimus, tolerarent nostros, quia ne Canones quidem tam duri sunt, ut eosdem ritus ubique esse postulent, neque similes unquam omnium Ecclesiarum ritus fuerunt. Quanquam apud nos magna ex parte veteres ritus diligenter servantur. Falsa enim calumnia est, quod omnes ceremoniae, omnia vetera instituta in Ecclesiis nostris aboleantur. Verum publica querela fuit, abusus quosdam in vulgaribus ritibus haerere. Hi, quia non poterant bona conscientia probari, aliqua ex parte correcti sunt.

Articuli, in quibus recensentur abusus mutati.

Cum Ecclesiae apud nos de nullo articulo fidei dissentiant ab Ecclesia Catholica, tantum paucos quosdam abusus omittant, qui novi sunt, et contra voluntatem Canonum vitio temporum recepti, rogamus, ut Caesarea Majestas clementer audiat, et quid sit mutatum, et quae fuerint causae, quo minus coactus sit populus illos abusus contra conscientiam observare. Nec habeat fidem Caesarea Majestas istis, qui, ut inflamment odia hominum adversus nostros, miras calumnias spargunt in populum. Hoc modo irritatis animis bonorum virorum initio praebuerunt occasionem huic dissidio, et eadem arte conantur nunc augere discordias. Nam Caesarea Majestas haud dubie comperiet tolerabiliorem esse formam, et doctrinae et ceremoniarum apud nos, quam qualem homines iniqui et malevoli describunt. Porro veritas ex vulgi rumoribus aut maledictis inimicorum colligi non potest. Facile autem hoc judicari potest, nihil magis prodesse ad dignitatem ceremoniarum conservandam, et alendam reverentiam ac pietatem in populo, quam si ceremoniae rite fiant in Ecclesiis.

I. De utraque specie.

Laicis datur utraque species Sacramenti in Coena Domini, quia hic mos habet mandatum Domini Matth. XXVI. Bibite ex hoc omnes. Ubi manifeste praecepit Christus de poculo, ut omnes bibant, et ne quis possit cavillari, quod hoc ad Sacerdotes tantum pertineat, Paulus ad Corinth. exemplum recitat, in quo apparet totam Ecclesiam utraque specie usam esse. Et diu mansit hic mos in Ecclesia, nec constat, quando aut quo auctore mutatus sit, tametsi Cardinalis Cusanus recitet, quando sit approbatus. Cyprianus aliquot locis testatur, populo sanguinem datum esse. Idem

testatur Hieronymus, qui ait, Sacerdotes Eucharistiae ministrant, et sanguinem Christi populis dividunt. Imo Gelasius Papa mandat, ne dividatur Sacramentum, Dist. II. de consecratione, cap. Comperimus. Tantum consuetudo non ita vetus aliud habet. Constat autem, quod consuetudo, contra mandata Dei introducta, non sit probanda, ut testantur Canones, Dist. VIII. cap. Veritate, cum sequentibus. Haec vero consuetudo non solum contra scripturam, sed etiam contra veteres Canones et exemplum Ecclesiae recepta est. Quare si qui maluerunt utraque specie Sacramenti uti, non fuerunt cogendi, ut aliter facerent cum offensione conscientiae.

Et quia divisio Sacramenti non convenit cum institutione Christi, solet apud nos omitti processio, quae hactenus fieri solita est.

II. De conjugio Sacerdotum.

Publica querela fuit de exemplis Sacerdotum, qui non continebant. Quam ob causam et Pius Papa dixisse fertur, fuisse aliquas causas, cur ademtum sit Sacerdotibus conjugium, sed multo majores esse causas, cur reddi debeat. Sic enim scribit Platina. Cum igitur Sacerdotes apud nos publica illa scandala vitare vellent, duxerunt uxores, ac docuerunt, quod liceat ipsis contrahere matrimonium. Primum, quia Paulus dicit: Unusquisque habeat uxorem suam propter fornicationem. Item: melius est nubere, quam uri. Secundo, Christus inquit: Non omnes capiunt verbum hoc; ubi docet, non omnes homines ad coelibatum idoneos esse, quia Deus creavit hominem ad procreationem, Gen. I. Nec est humanae potestatis, sine singulari dono et opere Dei creationem mutare. Igitur qui non sunt idonei ad coelibatum, debent contrahere matrimonium. Nam mandatum Dei, et ordinationem Dei, nulla lex humana, nullum votum tollere potest. Ex his causis docent Sacerdotes sibi licere uxores ducere. Constat etiam, in Ecclesia veteri Sacerdotes fuisse maritos. Nam et Paulus ait, Episcopum eligendum esse, qui sit maritus. Et in Germania primum, ante annos quadringentos, Sacerdotes vi coacti sunt ad coelibatum, qui quidem adeo adversati sunt, ut Archi-Episcopus Moguntinus publicaturus edictum Rom. Pontificis de ea re, pene ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppressus sit. Et res gesta est tam inciviliter, ut non solum in posterum conjugia prohiberentur, sed etiam praesentia, contra omnia jura divina et humana, contra ipsos etiam Canones

factos, non solum a Pontificibus, sed a laudatissimis Synodis, distraherentur.

Et cum senescente mundo, paulatim natura humana fiat imbecillior, convenit prospicere, ne plura vitia serpant in Germaniam. Porro Deus instituit conjugium, ut esset remedium humanae infirmitatis. Ipsi Canones veterem rigorem interdum posterioribus temporibus propter imbecillitatem hominum laxandum esse ducunt, quod optandum est, ut fiat et in hoc negotio. Ac videntur Ecclesiis aliquando defuturi pastores, si diutius prohibeatur conjugium.

Cum autem extet mandatum Dei, cum mos Ecclesiae notus sit, cum impurus coelibatus plurima pariat scandala, adulteria et alia scelera digna animadversione boni magistratus: tamen mirum est, nulla in re majorem exerceri saevitiam, quam adversus conjugium Sacerdotum. Deus praecepit honore afficere conjugium. Leges in omnibus rebuspublicis bene constitutis, etiam apud Ethnicos, maximis honoribus ornaverunt. At nunc capitalibus poenis excruciantur, et quidem Sacerdotes contra Canonum voluntatem, nullam aliam ob causam, nisi propter conjugium. Paulus vocat doctrinam daemoniorum, quae prohibet conjugium, 1. Timoth. IV. Id facile nunc intelligi potest, cum talibus suppliciis prohibitio conjugii defenditur.

Sicut autem nulla lex humana potest mandatum Dei tollere, ita nec votum potest tollere mandatum Dei. Proinde etiam Cyprianus suadet, ut mulieres nubant, quae non servant promissam castitatem. Verba ejus sunt haec, lib. I. epistola XI. Si autem perseverare nolunt, aut non possunt, melius est ut nubant, quam ut in ignem deliciis suis cadant, certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant. Et aequitate quadam utuntur ipsi Canones erga hos, qui ante justam aetatem voverunt, quomodo fere hactenus fieri consuevit.

III. De Missa.

Falso accusantur Ecclesiae nostrae, quod Missam aboleant, retinetur enim Missa apud nos, et summa reverentia celebratur. Servantur et usitatae ceremoniae fere omnes, praeterquam quod Latinis cantionibus admiscentur alicubi Germanicae, quae additae sunt ad docendum populum. Nam ad hoc unum opus est ceremoniis, ut doceant imperitos. Et non modo Paulus praecipit uti lingua intellecta populo in Ecclesia, sed etiam ita constitutum est humano jure.

Assuefit populus, ut una utantur Sacramento, si qui sunt idonei, id quoque auget reverentiam ac religionem pu-

blicarum ceremoniarum. Nulli enim admittuntur, nisi antea explorati. Admonentur etiam homines de dignitate et usu Sacramenti, quantam consolationem afferat pavidis conscientiis, ut discant Deo credere, et omnia bona a Deo expectare et petere. Hic cultus delectat Deum, talis usus Sacramenti alit pietatem erga Deum. Itaque non videntur apud adversarios Missae majore religione fieri, quam apud nos.

Constat autem hanc quoque publicam et longe maximam querelam omnium bonorum virorum diu fuisse, quod Missae turpiter profanarentur, collatae ad quaestum. Neque enim obscurum est, quam late pateat hic abusus in omnibus templis, a qualibus celebrentur Missae, tantum propter mercedem aut stipendium, quam multi contra interdictum Canonum celebrent. Paulus autem graviter minatur his, qui indigne tractant Eucharistiam, cum ait: Qui ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Itaque cum apud nos admonerentur Sacerdotes de hoc peccato, desierunt apud nos privatae Missae, cum fere nullae privatae Missae nisi quaestus causa fierent.

Neque ignoraverunt hos abusus Episcopi, qui, si correxissent eos in tempore, minus nunc esset dissensionum. Antea sua dissimulatione multa vitia passi sunt in Ecclesiam serpere. Nunc sero incipiunt queri de calamitatibus Ecclesiae, cum hic tumultus non aliunde sumserit occasionem, quam ex illis abusibus, qui tam manifesti erant, ut tolerari amplius non possent. Magnae dissensiones de Missa, de Sacramento extiterunt. Fortasse dat poenas orbis tam diuturnae profanationis Missarum, quam in Ecclesiis tot seculis toleraverunt isti, qui emendare et poterant et debebant. Nam in Decalogo scriptum et: Qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus. At ab initio mundi nulla res divina ita videtur unquam ad quaestum collata fuisse, ut Missa.

Accessit opinio, quae auxit privatas Missas in infinitum, videlicet quod Christus sua passione satisfecerit pro peccato originis, et instituerit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis, mortalibus et venialibus. Hinc manavit publica opinio, quod Missa sit opus delens peccata vivorum et mortuorum ex opere operato. Hic coeptum est disputari, utrum una Missa dicta pro pluribus, tantundem valeat, quantum singulae pro singulis. Haec disputatio peperit istam infinitam multitudinem Missarum.

De his opinionibus nostri admonuerunt, quod dissentiant a scripturis sanctis, et laedant gloriam passionis Christi. Nam passio Christi fuit oblatio et satisfactio, non so-

lum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Hebraeos scriptum est: Sanctificati sumus per oblationem Jesu Christi semel. Item, Una oblatione consummavit in perpetuum sanctificatos.

Item, Scriptura docet, Nos coram Deo justificari per fidem in Christum, cum credimus, nobis remitti peccata propter Christum. Jam si Missa delet peccata vivorum et mortuorum ex opere operato, contingit justificatio ex opere Missarum, non ex fide, quod scriptura non patitur.

Sed Christus jubet facere in sui memoriam, quare Missa instituta est, ut fides in iis, qui utuntur Sacramento, recordetur, quae beneficia accipiat per Christum, et erigat et consoletur pavidam conscientiam. Nam id est meminisse Christi, beneficia meminisse, ac sentire, quod vere exhibeantur nobis. Nec satis est historiam recordari, quia hanc etiam Judaei et impii recordari possunt. Est igitur ad hoc facienda Missa, ut ibi porrigatur Sacramentum his, quibus opus est consolatione, sicut Ambrosius ait: Quia semper pecco, semper debeo accipere medicinam.

Cum autem Missa sit talis communicatio Sacramenti, servatur apud nos una communis Missa singulis feriis atque aliis etiam diebus, si qui Sacramento velint uti, ubi porrigitur Sacramentum his, qui petunt. Neque hic mos in Ecclesia novus est. Nam veteres ante Gregorium non faciunt mentionem privatae Missae. De communi Missa plurimum loquuntur. Chrysostomus ait: Sacerdotem quotidie stare ad altare, et alios ad communionem accersere, alios arcere. Et ex Canonibus veteribus apparet, unum aliquem celebrasse Missam, a quo reliqui presbyteri et Diaconi sumserunt corpus Domini. Sic enim sonant verba Canonis Niceni: Accipiant Diaconi secundum ordinem post presbyteros, ab Episcopo vel a presbytero sacram communionem. Et Paulus de communione jubet, ut alii alios expectent, ut fiat communis participatio.

Postquam igitur Missa apud nos habet exemplum Ecclesiae, ex scriptura et Patribus, confidimus improbari eam non posse, maxime cum publicae ceremoniae, magna ex parte similes usitatis serventur, tantum numerus Missarum est dissimilis, quem propter maximos et manifestos abusus certe moderari prodesset. Nam olim etiam in Ecclesiis frequentissimis non fiebat quotidie Missa, ut testatur historia Tripartita lib. IX. cap. XXXVIII. Rursus autem in Alexandria quarta et sexta feria scripturae leguntur, easque doctores interpretantur, et omnia fiunt praeter solemnem oblationis morem.

IV. De Confessione.

Confessio in Ecclesiis apud nos non est abolita. Non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis et absolutis. Et docetur populus diligentissime de fide absolutionis, de qua ante haec tempora magnum erat silentium. Docentur homines, ut absolutionem plurimi faciant, quia sit vox Dei, et mandato Dei pronuncietur. Ornatur potestas clavium, et commemoratur, quantam consolationem afferat perterrefactis conscientiis, et quod requirat Deus fidem, ut illi absolutioni tanquam voci de coelo sonanti credamus, et quod illa fides in Christum vere consequatur, et accipiat remissionem peccatorum. Antea immodice extollebantur satisfactiones; fidei et meriti Christi, ac justitiae fidei nulla fiebat mentio, quare in hac parte minime sunt culpandae Ecclesiae nostrae. Nam hoc etiam adversarii tribuere nobis coguntur, quod doctrina de poenitentia diligentissime a nostris tractata et patefacta sit.

Sed de Confessione docent, quod enumeratio delictorum non sit necessaria, nec sint onerandae conscientiae cura enumerandi omnia delicta, quia impossibile est omnia delicta recitare, ut testatur Psalmus: Delicta quis intelligit? Item Jeremias: Parvum est cor hominis et inscrutabile. Quod si nulla peccata nisi recitata remitterentur, nunquam acquiescere conscientiae possent, quia plurima peccata neque vident, neque meminisse possunt. Testantur et veteres scriptores enumerationem non esse necessariam. Nam in Decretis citatur Chrysostomus, qui sic ait: Non tibi dico, ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses, sed obedire te volo Prophetae dicenti: Revela ante Deum viam tuam. Ergo tua confitere peccata apud Deum, verum judicem, cum oratione. Delicta tua pronuncia non lingua, sed conscientiae tuae memoria etc. Et glossa de poenitentia, Dist. IV. cap. Consideret, fatetur humani juris esse confessionem. Verum confessio, cum propter maximum absolutionis beneficium, tum propter alias conscientiarum utilitates apud nos retinetur.

V. De Discrimine ciborum.

Publica persuasio fuit non tantum vulgi, sed etiam docentium in Ecclesiis, quod discrimina ciborum, et similes traditiones humanae sint opera utilia ad promerendam gratiam et satisfactoria pro peccatis. Et quod sic senserit mundus, apparet ex eo, quia quotidie instituebantur novae ceremoniae, novi ordines, novae feriae, nova jejunia, et

doctores in templis exigebant haec opera tanquam necessarium cultum ad promerendam gratiam, et vehementer terrebant conscientias, si quid omitterent. Ex hac persuasione de traditionibus multa incommoda in Ecclesia secuta sunt.

Primo, obscurata est doctrina de gratia et justitia fidei, quae est praecipua pars Evangelii, et quam maxime oportet extare et eminere in Ecclesia, ut meritum Christi bene cognoscatur, et fides, quae credit remitti peccata propter Christum, longe supra opera collocetur. Quare et Paulus in hunc locum maxime incumbit, legem et traditiones humanas removet, ut ostendat justitiam Christianam aliud quiddam esse, quam hujusmodi opera, videlicet fidem, quae credit peccata gratis remitti propter Christum. At haec doctrina Pauli pene tota oppressa est per traditiones, quae pepererunt opinionem, quod per discrimina ciborum, et similes cultus, oporteat mereri gratiam et justitiam. In poenitentia nulla mentio fiebat de fide, tantum haec opera satisfactoria proponebantur, in his videbatur poenitentia tota consistere.

Secundo, hae traditiones obscuraverunt praecepta Dei, quia traditiones longe praeferebantur praeceptis Dei; Christianismus totus putabatur esse observatio certarum feriarum, rituum, jejuniorum, vestitus. Hae observationes erant in possessione honestissimi tituli, quod essent vita spiritualis et vita perfecta. Interim mandata Dei juxta vocationem nullam laudem habebant, quod paterfamilias educabat sobolem, quod mater pariebat, quod princeps regebat rempublicam, haec putabantur esse opera mundana et imperfecta, et longe deteriora illis splendidis observationibus. Et hic error valde cruciavit pias conscientias, quae dolebant se teneri imperfecto vitae genere, in conjugio, in magistratibus, aut aliis functionibus civilibus, mirabantur Monachos et similes, et falso putabant illorum observationes Deo gratiores esse.

Tertio, traditiones attulerunt magna pericula conscientiis, quia impossibile erat omnes traditiones servare, et tamen homines arbitrabantur has observationes necessarios esse cultus. Gerson scribit, multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem conscivisse, quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus, et interim consolationem nullam de justitia fidei et de gratia audierant.

Videmus Summistas et Theologos colligere traditiones, et quaerere ἐπιεικείας, ut levent conscientias, non satis tamen expediunt, sed interdum magis injiciunt laqueos conscientiis. Et in colligendis traditionibus ita fuerunt occupa-

tae Scholae, et conciones, ut non vacaverit attingere scripturam, et quaerere utiliorem doctrinam de fide, de cruce, de spe, de dignitate civilium rerum, de consolatione conscientiarum in arduis tentationibus. Itaque Gerson et alii quidam Theologi graviter questi sunt, se his rixis traditionum impediri, quo minus versari possent in meliore genere doctrinae. Et Augustinus vetat onerare conscientias hujusmodi observationibus, et prudenter admonet Januarium, ut sciat eas indifferenter observandas esse; sic enim loquitur.

Quare nostri non debent videri hanc causam temere attigisse, aut odio Episcoporum, ut quidam falso suspicantur. Magna necessitas fuit de illis erroribus, qui nati erant ex traditionibus male intellectis, admonere Ecclesias. Nam Evangelium cogit urgere doctrinam in Ecclesiis de gratia et justitia fidei, quae tamen intelligi non potest, si putent homines se mereri gratiam per observationes ab ipsis electas.

Sic igitur docuerunt, quod per observationem traditionum humanarum non possimus gratiam mereri, aut justificari, quare non est sentiendum, quod huiusmodi observationes sint necessarius cultus.

Addunt testimonia ex scriptura, Christus Matth. XV. excusat Apostolos, qui non servaverant usitatam traditionem, quae tamen videbatur de re non illicita sed media esse, et habere cognationem cum baptismatibus legis, et dicit: Frustra colunt me mandatis hominum. Igitur non exigit cultum inutilem. Et paulo post addit: Omne quod intrat in os, non inquinat hominem. Item Rom. XIV. Regnum Dei non est esca aut potus. Coloss. II. Nemo judicet vos in cibo, potu, sabbato aut die festo. Item: Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi, quare tanquam viventes in mundo decreta facitis? Ne attingas. Ne gustes. Ne contrectes. Actor. XV. ait Petrus: Quare tentatis Deum, imponentes jugum super cervices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus, sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi. Hic vetat Petrus onerare conscientias pluribus ritibus sive Mosis, sive aliis. Et 1. Tim. IV. vocat prohibitionem ciborum doctrinam daemoniorum, quia pugnat cum Evangelio, talia opera instituere aut facere, ut per ea mereamur gratiam, aut quod non possit existere Christianismus sine tali cultu.

Hic objiciunt adversarii, quod nostri prohibeant disciplinam et mortificationem carnis, sicut Jovinianus. Verum aliud deprehenditur ex scriptis nostrorum. Semper enim docuerunt de cruce, quod Christianos oporteat tolerare

afflictiones. Haec est vera, seria et non simulata mortificatio, variis afflictionibus exerceri, et crucifigi cum Christo.

Insuper docent, quod quilibet Christianus debeat se corporali disciplina aut corporalibus exercitiis et laboribus sic exercere et coercere, ne saturitas aut desidia extimulet ad peccandum, non ut per illa exercitia mereamur gratiam, aut satisfaciamus pro peccatis. Et hanc corporalem disciplinam oportet semper urgere, non solum paucis et constitutis diebus, sicut Christus praecipit: Cavete, ne corpora vestra graventur crapula. Item: Hoc genus daemoniorum non ejicitur nisi jejunio et oratione. Et Paulus ait: Castigo corpus meum, et redigo in servitutem. Ubi clare ostendit, se ideo castigare corpus, non ut per eam disciplinam mereatur remissionem peccatorum, sed ut corpus habeat obnoxium et idoneum ad res spirituales et ad faciendum officium, juxta vocationem suam. Itaque non damnantur ipsa jejunia, sed traditiones, quae certos dies, certos cibos praescribunt, cum periculo conscientiae, tanquam istiusmodi opera sint necessarius cultus.

Servantur tamen apud nos pleraeque traditiones, quae conducunt ad hoc, ut res ordine geratur in Ecclesia, ut ordo lectionum in Missa et praecipuae feriae. Sed interim homines admonentur, quod talis cultus non justificet coram Deo, et quod non sit ponendum peccatum in talibus rebus, si omittantur sine scandalo. Haec libertas in ritibus humanis non fuit ignota patribus. Nam in Oriente alio tempore servaverunt Pascha quam Romae, et cum Romani propter hanc dissimilitudinem accusarent Orientem schismatis, admoniti sunt ab aliis, tales mores non oportere ubique similes esse. Et Irenaeus inquit, dissonantia jejunii, fidei consonantiam non solvit, sicut et Dist. XII. Gregorius Papa significat, talem dissimilitudinem non laedere unitatem Ecclesiae. Et in historia Tripartita lib. IX. multa colliguntur exempla dissimilium rituum, et recitantur haec verba: Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed praedicare bonam conversationem et pietatem.

VI. De votis Monachorum.

Quid de votis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget si quis meminerit, qualis status fuerit Monasteriorum, quam multa contra Canones in ipsis Monasteriis quotidie fiebant. Augustini tempore erant libera collegia, postea corrupta disciplina, ubique addita sunt vota, ut tanquam excogitato carcere disciplina restitueretur. Additae sunt paulatim supra vota aliae multae observationes. Et haec vincula multis ante justam aetatem contra Canones injecta sunt.

Multi inciderunt errore in hoc vitae genus, quibus etiamsi non deessent anni, tamen judicium de suis viribus defuit. Qui sic irretiti erant, cogebantur manere, etiamsi quidam beneficio Canonum liberari possent. Et hoc accidit magis etiam in Monasteriis virginum, quam Monachorum, cum sexui imbecilliori magis parcendum esset. Hic rigor displicuit multis bonis viris ante haec tempora, qui videbant puellas et adolescentes in Monasteria detrudi propter victum, videbant quam infeliciter succederet hoc consilium, quae scandala pareret, quos laqueos conscientiis injiceret. Dolebant auctoritatem Canonum in re periculosissima omnino negligi et contemni.

Ad haec mala accedebat talis persuasio de votis, quam constat etiam olim displicuisse ipsis Monachis, si qui paullo cordatiores fuerunt, docebant vota paria esse Baptismo, docebant se hoc vitae genere mereri remissionem peccatorum, et justificationem coram Deo. Imo addebant, vitam Monasticam non tantum justitiam mereri coram Deo, sed amplius etiam, quia servaret non modo praecepta, sed etiam consilia Evangelica.

Ita persuadebant Monasticam professionem longe meliorem esse Baptismo, vitam Monasticam plus mereri, quam vitam magistratuum, vitam pastorum et similium, qui in mandatis Dei sine factitiis religionibus suae vocationi serviunt. Nihil horum negari potest; extant enim in libris eorum.

Quid fiebat postea in Monasteriis? Olim erant scholae sacrarum literarum, et aliarum disciplinarum, quae sunt utiles Ecclesiae, et sumebantur inde pastores, et Episcopi. Nunc alia res est, nihil opus est recitare nota. Olim ad discendum conveniebant, nunc fingunt institutum esse vitae genus ad promerendam gratiam et justitiam; imo praedicant esse statum perfectionis, et longe praeferunt omnibus aliis vitae generibus a Deo ordinatis.

Haec ideo recitavimus nihil odiose exaggerantes, ut melius intelligi posset de hac re doctrina nostrorum. Primum de his, qui matrimonia contrahunt, sic docent apud nos, quod liceat omnibus, qui non sunt idonei ad coelibatum, contrahere matrimonium, quia vota non possunt ordinationem ac mandatum Dei tollere. Est autem hoc mandatum Dei: Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem suam. Neque mandatum solum, sed etiam creatio et ordinatio Dei cogit hos ad conjugium, qui sine singulari Dei opere non sunt excepti, juxta illud: Non est bonum homini esse solum. Igitur non peccant isti, qui obtemperant huic man-

dato et ordinationi Dei. Quid potest contra haec opponi? Exaggeret aliquis obligationem voti, quantum volet, tamen non poterit efficere, ut votum tollat mandatum Dei.

Canones docent, in omni voto jus superioris excipi, quare multo minus haec vota contra mandata Dei valent.

Quod si obligatio votorum nullas haberet causas, cur mutari possit, nec Romani Pontifices dispensassent. Neque enim licet homini obligationem, quae simpliciter est juris divini, rescindere. Sed prudenter judicaverunt Romani Pontifices, aequitatem in hac obligatione adhibendam esse. Ideo saepe de votis dispensasse leguntur. Nota est historia de Rege Arragonum, revocato ex Monasterio, et extant exempla nostri temporis.

Deinde, cur obligationem exaggerant adversarii seu effectum voti, cum interim de ipsa voti natura sileant, quod debet esse in re possibili, quod debet esse voluntarium, sponte et consulto conceptum. At, quomodo sit in potestate hominis perpetua castitas, non est ignotum. Et quotusquisque sponte et consulto vovit? puellae et adolescentes, priusquam judicare possunt, persuadentur ad vovendum, interdum etiam coguntur. Quare non est aequum tam rigide de obligatione disputare, cum omnes fateantur contra voti naturam esse, quod non sponte, quod inconsulto admittitur.

Plerique Canones rescindunt vota ante annum XV. contracta, quia ante illam aetatem non videtur tantum esse judicii, ut de perpetua vita constitui possit. Alius Canon plus concedens hominum imbecillitati, addit annos aliquot, vetat enim ante annum XVIII. votum fieri. Sed utrum sequemur? maxima pars habet excusationem, cur Monasteria deserant, quia plurimi ante hanc aetatem voverunt.

Postremo, etiamsi voti violatio reprehendi posset, tamen non videtur statim sequi, quod conjugia talium personarum dissolvenda sint. Nam Augustinus negat debere dissolvi, XXVII. quaest. I. cap. Nuptiarum, cujus non est levis auctoritas, etiamsi alii postea aliter senserunt.

Quanquam autem mandatum Dei de conjugio videatur plerosque liberare a votis, tamen afferunt nostri et aliam rationem de votis, quod sint irrita, quia omnis cultus Dei, ab hominibus sine mandato Dei institutus et electus ad promerendam justificationem et gratiam, impius est, sicut Christus ait: Frustra colunt me mandatis hominum. Et Paulus ubique docet, justitiam non esse quaerendam ex nostris observationibus et cultibus, qui sint excogitati ab hominibus, sed contingere eam per fidem, credentibus se recipi in gratiam a Deo propter Christum.

Constat autem Monachos docuisse, quod factitiae religiones satisfaciant pro peccatis, mereantur gratiam et justificationem: Quid hoc est aliud, quam de gloria Christi detrahere, et obscurare ac negare justitiam fidei? Sequitur igitur, ista vota usitata impios cultus fuisse, quare sunt irrita. Nam votum impium, et factum contra mandata Dei, non valet, neque enim debet votum vinculum esse iniquitatis, ut Canon dicit.

Paulus dicit: Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis. Ergo etiam, qui votis justificari volunt, evacuantur a Christo, et a gratia excidunt. Nam et hi, qui votis tribuunt justificationem, tribuunt propriis operibus hoc, quod proprie ad gloriam Christi pertinet. Neque vero negari potest, quin Monachi docuerint, se per vota et observationes suas justificari et mereri remissionem peccatorum, imo affinxerunt absurdiora, dixerunt se aliis mutuari sua opera. Haec si quis velit odiose exaggerare, quam multa possit colligere, quorum jam ipsos Monachos pudet. Adhaec persuaserunt hominibus, factitias religiones esse statum Christianae perfectionis. An non est hoc justificationem tribuere operibus? Non est leve scandalum in Ecclesia populo proponere certum cultum ab hominibus excogitatum sine mandato Dei; et docere, quod talis cultus justificet homines? Quia justitia fidei, quam maxime oportet tradi in Ecclesia, obscuratur, cum illae mirificae religiones Angelorum, simulatio paupertatis et humilitatis, et coelibatus offunduntur oculis hominum.

Praeterea obscurantur praecepta Dei, et verus cultus Dei, cum audiunt homines, solos Monachos esse in statu perfectionis, quia perfectio Christiana est serio timere Deum, et rursus concipere magnam fidem, et confidere propter Christum, quod habeamus Deum placatum, petere a Deo, et certo expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, juxta vocationem. Interim foris diligenter facere bona opera, et servire vocationi. In his rebus est vera perfectio, et verus cultus Dei, non est in coelibatu aut mendicitate, aut veste sordida. Verum populus concipit multas perniciosas opiniones ex illis falsis praeconiis vitae Monasticae. Audit sine modo laudari coelibatum; ideo cum offensione conscientiae versatur in conjugio. Audit solos mendicos esse perfectos, ideo cum offensione conscientiae retinet possessiones, negotiatur. Audit consilium Evangelicum esse de non vindicando, ideo alii in privata vita non verentur ulcisci, audiunt enim consilium esse, non praeceptum. Alii omnes magistratus et civilia officia judicant indigna esse Christianis.

Leguntur exempla hominum, qui deserto conjugio, deserta reipublicae administratione, abdiderunt se in Monasteria. Id vocabant fugere ex mundo, et quaerere vitae genus, quod Deo magis placeret, nec videbant Deo serviendum esse in illis mandatis, quae ipse tradidit, non in mandatis, quae sunt excogitata ab hominibus. Bonum et perfectum vitae genus est, quod habet mandatum Dei. De his rebus necesse est admonere homines. Et ante haec tempora reprehendit Gerson errorem Monachorum de perfectione, et testatur suis temporibus novam vocem fuisse, quod vita Monastica sit status perfectionis.

Tam multae impiae opiniones haerent in votis, quod justificent, quod sint perfectio Christiana, quod servent consilia et praecepta, quod habeant opera supererogationis. Haec omnia cum sint falsa et inania, faciunt vota irrita.

VII. De potestate Ecclesiastica.

Magnae disputationes fuerunt de potestate Episcoporum, in quibus nonnulli incommode commiscuerunt potestatem Ecclesiasticam, et potestatem gladii. Et ex hac confusione maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices freti potestate clavium, non solum novos cultus instituerunt, reservatione casuum, violentis excommunicationibus conscientias oneraverunt, sed etiam regna mundi transferre et imperatoribus adimere imperium conati sunt. Haec vitia multo ante reprehenderunt in Ecclesia homines pii et eruditi. Itaque nostri ad consolandas conscientias, coacti sunt ostendere discrimen Ecclesiasticae potestatis, et potestatis gladii, et docuerunt utramque propter mandatum Dei religiose venerandam et honore afficiendam esse, tanquam summa Dei beneficia in terris.

Sic autem sentiunt, potestatem clavium, seu potestatem Episcoporum, juxta Evangelium, potestatem esse seu mandatum Dei, praedicandi Evangelii, remittendi et retinendi peccata, et administrandi Sacramenta. Nam cum hoc mandato Christus mittit Apostolos: Sicut misit me Pater, ita et ego mitto vos; Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis peccata, retenta sunt, Marc. XVI. Ite, praedicate Evangelium omni creaturae, etc.

Haec potestas tantum exercetur docendo seu praedicando verbum, et porrigendo Sacramenta, vel multis vel singulis juxta vocationem, quia conceduntur non res corporales, sed res aeternae, justitia aeterna, Spiritus sanctus, vita aeterna.

Haec non possunt contingere nisi per ministerium verbi et sacramentorum, sicut Paulus dicit: Evangelium est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Itaque cum potestas Ecclesiastica concedat res aeternas, et tantum exerceatur per ministerium verbi, non impedit politicam administrationem, sicut ars canendi nihil impedit politicam administrationem. Nam politica administratio versatur circa alias res, quam Evangelium. Magistratus defendit non mentes, sed corpora et res corporales, adversus manifestas injurias, et coërcet homines gladio, et corporalibus poenis, ut justitiam civilem et pacem retineat.

Non igitur commiscendae sunt potestates Ecclesiastica et civilis. Ecclesiastica suum mandatum habet, Evangelii docendi et administrandi Sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna mundi, non abroget leges Magistratuum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat judicia de ullis civilibus ordinationibus aut contractibus, non praescribat leges magistratibus de forma reipublicae, sicut dicit Christus: Regnum meum non est de hoc mundo. Item: Quis constituit me judicem aut divisorem super vos? Et Paulus ait Philipp. III. Nostra politia in coelis est. 2 Corinth. X. Arma militiae nostrae non sunt carnalia, sed potentia Dei, ad destruendas cogitationes, etc. Ad hunc modum discernunt nostri utriusque potestatis officia, et jubent utramque honore afficere et agnoscere, utramque Dei donum et beneficium esse.

Si quam habent Episcopi potestatem gladii, hanc non habent Episcopi ex mandato Evangelii, sed jure humano donatam a regibus et imperatoribus, ad administrationem civilem suorum bonorum. Haec interim alia functio est, quam ministerium Evangelii.

Cum igitur de jurisdictione Episcoporum quaeritur, discerni debet imperium ab Ecclesiastica jurisdictione. Porro secundum Evangelium, seu, ut loquuntur, de jure divino, nulla jurisdictio competit Episcopis, ut Episcopis, hoc est, his, quibus est commissum ministerium verbi et sacramentorum, nisi remittere peccata. Item, cognoscere doctrinam, et doctrinam ab Evangelio dissentientem rejicere, et impios, quorum nota est impietas, excludere a communione Ecclesiae, sine vi humana, sed verbo. Hic necessario et de jure divino, debent eis Ecclesiae praestare obedientiam, juxta illud: Qui vos audit, me audit.

Verum cum aliquid contra Evangelium docent aut statuunt, tunc habent Ecclesiae mandatum Dei, quod obedientiam prohibet, Matth. VII. Cavete a Pseudoprophetis.

Gal. I. Si Angelus de coelo aliud Evangelium evangelizaverit, anathema sit. 2. Cor. XIII. Non possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate. Item: Data est nobis potestas ad aedificationem, non ad destructionem, Sic et Canones praecipiunt, II. q. VII. Cap. Sacerdotes, et Cap. Oves. Et Augustinus contra Petiliani Epistolam inquit: Nec catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, aut contra Canonicas Dei scripturas aliquid sentiunt.

Si quam habent aliam vel potestatem, vel jurisdictionem in cognoscendis certis causis, videlicet matrimonii, aut decimarum, etc. hanc habent humano jure; ubi cessantibus ordinariis coguntur principes vel inviti, suis subditis jus dicere, ut pax retineatur.

Praeter haec disputatur, utrum episcopi seu pastores habeant jus instituendi ceremonias in Ecclesia, et leges de cibis, feriis, gradibus ministrorum, seu ordinibus, etc. condendi. Hoc jus qui tribuunt Episcopis, allegant testimonium: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Allegant etiam exemplum Apostolorum, qui prohibuerunt abstinere a sanguine et suffocato. Allegant Sabbatum mutatum in diem Dominicum contra Decalogum, ut videtur. Nec ullum exemplum magis jactatur, quam mutatio Sabbati. Magnam contendunt Ecclesiae potestatem esse, quod dispensaverit de praecepto Decalogi.

Sed de hac quaestione nostri sic docent, quod Episcopi non habent potestatem statuendi aliquid contra Evangelium, ut supra ostensum est. Docent idem Canones IX. Distin. Porro contra scripturam est, traditiones condere aut exigere, ut per eam observationem satisfaciamus pro peccatis, aut mereamur gratiam et justitiam. Laeditur enim gloria meriti Christi, cum talibus observationibus conamur mereri justificationem. Constat autem propter hanc persuasionem, in Ecclesia pene in infinitum crevisse traditiones, oppressa interim doctrina de fide et justitia fidei, quia subinde plures feriae factae sunt, jejunia indicta, ceremoniae novae, novi honores sanctorum instituti sunt, quia arbitrabantur se auctores talium rerum, his operibus mereri gratiam. Sic olim creverunt Canones poenitentiales, quorum adhuc in satisfactionibus vestigia quaedam videmus.

Item, auctores traditionum faciunt contra mandatum Dei, cum collocant peccatum in cibis, in diebus, et similibus rebus, et onerant Ecclesiam servitute legis, quasi oporteat apud Christianos ad promerendam justificationem cultum esse similem Levitico, cujus ordinationem commiserit Deus

Apostoli jusserunt abstinere a sanguine; quis nunc observat? neque tamen peccant, qui non observant, quia ne ipsi quidem Apostoli voluerunt onerare conscientias tali servitute, sed ad tempus prohibuerunt, propter scandalum. Est enim perpetua voluntas Evangelii consideranda in decreto. Vix ulli Canones servantur accurate, et multi quotidie exolescunt apud illos etiam, qui diligentissime defendunt traditiones. Nec potest conscientiis consuli, nisi haec aequitas servetur, ut sciamus eos sine opinione necessitatis servari, nec laedi conscientias, etiamsi traditiones exolescant.

Facile autem possent Episcopi legitimam obedientiam retinere, si non urgerent servare traditiones, quae bona conscientia servari non possunt. Nunc imperant coelibatum, nullos recipiunt, nisi jurent se puram Evangelii doctrinam nolle docere. Non petunt Ecclesiae, ut Episcopi honoris sui jactura sarciant concordiam, quod tamen decebat bonos pastores facere. Tantum petunt, ut injusta onera remittant, quae nova sunt, et praeter consuetudinem Ecclesiae catholicae recepta. Fortassis initio quaedam constitutiones habuerunt probabiles causas, quae tamen posterioribus temporibus non congruunt. Apparet etiam quasdam errore receptas esse, quare Pontificiae clementiae esset, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit Ecclesiae unitatem. Multae enim traditiones humanae tempore mutatae sunt, ut ostendunt ipsi Canones. Quod si non potest impetrari, ut relaxentur observationes, quae sine peccato non possunt praestari, oportet nos regulam Apostolicam sequi, quae praecipit, Deo magis obedire, quam hominibus. Petrus vetat Episcopos dominari, et Ecclesiis imperare. Nunc non id agitur, ut dominatio eripiatur Episcopis, sed hoc unum petitur, ut patiantur Evangelium pure doceri, et relaxent paucas quasdam observationes, quae sine peccato servari non possunt. Quod si nihil remiserint, ipsi viderint, quomodo Deo rationem reddituri sint, quod pertinacia sua causam schismati praebent.

Epilogus.

Hi sunt praecipui articuli, qui videntur habere controversiam. Quanquam enim de pluribus abusibus dici poterat, tamen, ut fugeremus prolixitatem, praecipua complexi sumus, ex quibus caetera facile judicari possunt. Magnae querelae fuerunt de indulgentiis, de peregrinationibus, de abusu excommunicationis. Parochiae multipliciter vexabantur per stationarios. Infinitae contentiones erant pastoribus cum monachis, de jure parochiali, de confessionibus, de sepulturis, de extraordinariis concionibus, et de aliis innumerabilibus rebus. Hujusmodi negotia praetermisimus, ut illa, quae sunt in hac causa praecipua, breviter proposita, facilius cognosci possent. Neque hic quicquam ad ullius contumeliam dictum aut collectum est. Tantum ea recitata sunt, quae videbantur necessario dicenda esse, ut intelligi possit in doctrina ac ceremoniis, apud nos nihil esse receptum contra scripturam aut Ecclesiam catholicam, quia manifestum est nos diligentissime cavisse, ne qua nova et impia dogmata in Ecclesias nostras serperent.

Hos articulos supra scriptos voluimus exhibere juxta edictum C. M. in quibus confessio nostra extaret, et eorum, qui apud nos docent, doctrinae summa cerneretur. Si quid in hac confessione desiderabitur, parati sumus latiorem informationem, Deo volente, juxta scripturas exhibere.

Caesareae Majest. V.

Fideles et subditi

JOANNES Dux Saxoniae Elector.
GEORGIUS Marchio Brandenburgensis.
ERNESTUS Dux Luneburgensis.
PHILIPPUS Landgravius Hessorum.
JOANNES FRIDERICUS Dux Saxoniae.
FRANCISCUS Dux Luneburgensis.
VOLFGANGUS Princeps ab Anhalt.
SENATUS Magistratusque Nurnbergensis.
SENATUS Reutlingensis.

APOLOGIA
CONFESSIONIS AUGUSTANAE.

APOLOGIA
CONFESSIONIS AUGUSTANAE.

quod articulos aliquot contra manifestam scripturam Spiritus sancti damnaverint. Tantum abest, ut nostras sententias per scripturas labefactaverint. Quanquam autem initio Apologiam instituimus communicato cum aliis consilio, tamen ego inter excudendum quaedam adjeci. Quare meum nomen profiteor, ne quis queri possit sine certo auctore librum editum esse. Semper hic meus mos fuit in his controversiis, ut quantum omnino facere possem, retinerem formam usitatae doctrinae, ut facilius aliquando coire concordia posset. Neque multo secus nunc facio. Etsi recte possem longius abducere hujus aetatis homines ab adversariorum opinionibus. Sed adversarii sic agunt causam, ut ostendant se neque veritatem, neque concordiam quaerere, sed ut sanguinem nostrum exorbeant. Et nunc scripsi, quam moderatissime potui, ac si quid videtur dictum asperius, hic mihi praefandum est, me cum Theologis ac Monachis, qui scripserunt Confutationem, litigare, non cum Caesare, aut Principibus, quos, ut debeo, veneror. Sed vidi nuper Confutationem, et animadverti adeo insidiose et calumniose scriptam esse, ut fallere etiam cautos in certis locis posset. Non tractavi tamen omnes cavillationes, esset enim infinitum opus, sed praecipua argumenta complexus sum, ut extet apud omnes nationes testimonium de nobis, quod recte et pie sentiamus de Evangelio Christi. Non delectat nos discordia, nec nihil movemur periculo nostro, quod quantum sit in tanta acerbitate odiorum, quibus intelligimus accensos esse adversarios, facile intelligimus. Sed non possumus abjicere manifestam veritatem et Ecclesiae necessariam, quare incommoda et pericula propter gloriam Christi et utilitatem Ecclesiae perferenda esse sentimus, et confidimus Deo probari hoc nostrum officium, et speramus aequiora de nobis judicia posteritatis fore. Neque enim negari potest, quin multi loci doctrinae Christianae, quos maxime prodest extare in Ecclesia, a nostris patefacti et illustrati sint, qui qualibus et quam periculosis opinionibus obruti olim jacuerint apud Monachos, Canonistas, et Theologos Sophistas, non libet hic recitare. Habemus publica Testimonia multorum bonorum virorum, qui Deo gratias agunt pro hoc summo beneficio, quod de multis necessariis Locis docuerit meliora, quam passim leguntur apud adversarios nostros. Commendabimus itaque causam nostram Christo, qui olim judicabit has controversias, quem oramus, ut respiciat afflictas et dissipatas Ecclesias, et in concordiam piam et perpetuam redigat.

Apologia Confessionis.

PRIMUM ARTICULUM CONFESSIONIS NOSTRAE probant nostri adversarii, in quo exponimus nos credere et docere, quod sit una essentia divina, individua, etc. et tamen tres sint distinctae personae ejusdem essentiae divinae, et coaeternae, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Hunc articulum semper docuimus, et defendimus, et sentimus eum habere certa et firma testimonia in scripturis sanctis, quae labefactari non queant. Et constanter affirmamus, aliter sentientes extra Ecclesiam Christi, et Idololatras esse, et Deum contumelia afficere.

De Peccato originali.

SECUNDUM ARTICULUM de peccato Originis probant adversarii, verum ita ut reprehendant tamen definitionem peccati Originalis, quam nos obiter recitavimus. Hic in ipso statim vestibulo deprehendet Caes. Majestas, non solum judicium, sed etiam candórem istis defuisse, qui confutationem scripserunt. Nam cum nos simplici animo obiter recensere voluerimus illa, quae peccatum Originis complectitur, isti acerba interpretatione conficta, sententiam per se nihil habentem incommodi, arte depravant. Sic inquiunt, sine metu Dei, sine fide esse, est culpa actualis. Igitur negant esse culpam originalem.

Has argutias satis apparet in scholis natas esse, non in consilio Caesaris. Quanquam autem haec cavillatio facillime refelli possit, tamen ut omnes boni viri intelligant, nos nihil absurdi de hac causa docere, primum petimus ut inspiciatur germanica Confessio, haec absolvet nos suspicione novitatis. Sic enim ibi scriptum est: Weiter wird gelehret, daß nach dem Fall Adá alle Menschen, so natürlich gebohren werden, in Sünden empfangen und gebohren werden, das ist, daß sie alle von Mutter-Leib an, voll böser Lust und Neigung sind, keine wahre Gottesfurcht, keinen wahren Glauben an Gott, von Natur haben können. Hic locus testatur, nos non solum actus, sed poten-

tiam seu dona efficiendi timorem et fiduciam erga Deum adimere propagatis secundum carnalem naturam. Dicimus enim ita natos habere concupiscentiam, nec posse efficere verum timorem et fiduciam erga Deum. Quid hic reprehendi potest? Bonis viris quidem arbitramur nos satis purgatos esse. Nam in hanc sententiam latina descriptio potentiam naturae detrahit, hoc est, dona et vim efficiendi timorem et fiduciam erga Deum, detrahit et in adultis actus. Ut cum nominamus concupiscentiam, non tantum actus seu fructus intelligimus, sed perpetuam naturae inclinationem.

Sed postea ostendemus pluribus verbis, nostram descriptionem consentire cum usitata ac veteri definitione. Prius enim consilium nostrum aperiendum est, cur his potissimum verbis hoc loco usi simus. Adversarii in scholis fatentur, materiale (ut vocant) peccati Originalis esse concupiscentiam, quare in definiendo non fuit praetereunda, praesertim hoc tempore, cum de ea nonnulli parum religiose philosophantur.

Quidam enim disputant, peccatum originis non esse aliquod in natura hominis vitium, seu corruptionem, sed tantum servitutem, seu conditionem mortalitatis, quam propagati ex Adam sustineant, sine aliquo proprio vitio, propter alienam culpam. Praeterea addunt, neminem damnari morte aeterna propter peccatum originis, sicut ex ancilla servi nascuntur, et hanc conditionem sine naturae vitiis, sed propter calamitatem matris sustinent. Nos, ut hanc impiam opinionem significaremus nobis displicere: concupiscentiae mentionem fecimus, optimo animo morbos nominavimus, et exposuimus, quod natura hominum corrupta et vitiosa nascatur.

Neque vero tantum concupiscentiam nominavimus, sed diximus etiam deesse timorem Dei, et fidem. Id hoc consilio adjecimus. Extenuant peccatum originis et scholastici doctores, non satis intelligentes definitionem peccati originalis, quam acceperunt a patribus. De fomite disputant, quod sit qualitas corporis, et ut suo more sint inepti, quaerunt utrum qualitas illa contagione pomi, an ex afflatu serpentis contracta sit, utrum augeatur medicamentis. Hujusmodi quaestionibus oppresserunt principale negotium. Itaque cum de peccato Originis loquuntur, graviora vitia humanae naturae commemorant, scilicet ignorationem Dei, contemtum Dei, vacare metu et fiducia Dei, odisse judicium Dei, fugere Deum judicantem, irasci Deo, desperare gratiam, habere fiduciam rerum praesentium, etc. Hos morbos, qui

maxime adversantur legi Dei, non animadvertunt scholastici, imo tribuunt interim humanae naturae integras vires ad diligendum Deum super omnia, ad facienda praecepta Dei, quoad substantiam actuum; Nec vident se pugnantia dicere. Nam propriis viribus posse diligere Deum super omnia, facere praecepta Dei; quid aliud est, quam habere justitiam originis? Quod si has tantas vires habet humana natura, ut per sese possit diligere Deum super omnia; ut confidenter affirmant scholastici, quid erit peccatum originis? Quorsum autem opus erit gratia Christi, si nos possumus fieri justi propria justitia? Quorsum opus erit Spiritu Sancto, si vires humanae per sese possunt Deum super omnia diligere, et praecepta Dei facere? Quis non videt, quam praepostere sentiant adversarii? Leviores morbos in natura hominis agnoscunt, graviores morbos non agnoscunt, de quibus tamen ubique admonet nos scriptura, et Prophetae perpetuo conqueruntur, videlicet, de carnali securitate, de contemtu Dei, de odio Dei, et similibus vitiis nobiscum natis. Sed postquam scholastici admiscuerunt doctrinae Christianae Philosophiam de perfectione naturae, et plus quam satis erat, libero arbitrio et actibus elicitis tribuerunt, et homines philosophica seu civili justitia, quam et nos fatemur rationi subjectam esse, et aliquo modo in potestate nostra esse, justificari coram Deo docuerunt, non potuerunt videre interiorem immunditiam naturae hominum. Neque enim potest judicari, nisi ex verbo Dei, quod scholastici in suis disputationibus non saepe tractant.

Hae fuerunt causae, cur in descriptione peccati originis, et concupiscentiae mentionem fecimus, et detraximus naturalibus viribus hominis, timorem et fiduciam erga Deum. Voluimus enim significare, quod peccatum originis hos quoque morbos contineat, ignorationem Dei, contemtum Dei, vacare metu Dei, et fiducia erga Deum, non posse diligere Deum. Haec sunt praecipua vitia naturae humanae, pugnantia proprie cum prima tabula Decalogi.

Neque novi quidquam diximus. Vetus definitio recte intellecta prorsus idem dicit, cum ait: peccatum originis carentiam esse justitiae originalis. Quid est autem justitia? Scholastici hic rixantur de dialecticis quaestionibus, non explicant quid sit justitia originalis. Porro justitia in scripturis continet non tantum secundam tabulam Decalogi, sed primam quoque, quae praecipit de timore Dei, de fide, de amore Dei. Itaque justitia originalis habitura erat non solum aequale temperamentum qualitatum corporis, sed etiam haec dona, notitiam Dei certiorem, timorem Dei, fiduciam

Dei, aut certe rectitudinem, et vim ista efficiendi. Idque testatur scriptura, cum inquit, hominem ad imaginem et similitudinem Dei conditum esse. Quod quid est aliud, nisi in homine hanc sapientiam et justitiam effigiatam esse, quae Deum apprehenderet, et in qua reluceret Deus, hoc est, homini dona esse data notitiam Dei, timorem Dei, fiduciam erga Deum, et similia. Sic enim interpretantur similitudinem Dei Irenaeus et Ambrosius, qui cum alia multa in hanc sententiam dicit, tum ita inquit: Non est ergo anima ad imaginem Dei, in qua Deus non semper est. Et Paulus ad Ephesios et Colossenses ostendit, imaginem Dei notitiam Dei esse, justitiam et veritatem. Nec Longobardus veretur dicere, quod justitia originis sit ipsa similitudo Dei, quae homini indita est a Deo. Recitamus veterum sententias, quae nihil impediunt Augustini interpretationem de imagine.

Itaque vetus definitio, cum inquit, peccatum esse carentiam justitiae, detrahit non solum obedientiam inferiorum virium hominis, sed etiam detrahit notitiam Dei, fiduciam erga Deum, timorem et amorem Dei, aut certe vim ista efficiendi detrahit. Nam et ipsi Theologi in scholis tradunt ista non effici sine certis donis et auxilio gratiae. Nos ipsa dona nominamus, ut res intelligi possit, notitiam Dei, timorem et fiduciam erga Deum. Ex his apparet veterem definitionem prorsus idem dicere, quod nos dicimus, detrahentes metum Dei et fiduciam, videlicet non actus tantum, sed dona et vim ad haec efficienda.

Eadem est sententia definitionis, quae extat apud Augustinum, qui solet definire peccatum originis concupiscentiam esse. Significat enim concupiscentiam successisse amissa justitia. Nam aegra natura, quia non potest Deum timere et diligere, Deo credere, quaerit et amat carnalia. Judicium Dei aut secura contemnit, aut odit perterrefacta. Ita et defectum complectitur Augustinus, et vitiosum habitum, qui successit. Neque vero concupiscentia tantum corruptio qualitatum corporis est, sed etiam prava conversio ad carnalia in superioribus viribus. Nec vident, quid dicant, qui simul tribuunt homini concupiscentiam non mortificatam a Spiritu sancto, et dilectionem Dei super omnia.

Nos igitur recte expressimus utrumque in descriptione peccati Originalis, videlicet defectus illos, non posse Deo credere, non posse Deum timere ac diligere. Item habere concupiscentiam, quae carnalia quaerit contra verbum Dei, hoc est, quaerit non solum voluptates corporis, sed etiam sapientiam et justitiam carnalem, et confidit his bonis, contemnens Deum. Neque solum veteres, sed etiam recentiores,

si qui sunt cordatiores, docent simul ista vere peccatum originis esse, defectus videlicet, quos recensui, et concupiscentiam. Sic enim inquit Thomas: Peccatum originis habet privationem originalis justitiae, et cum hoc inordinatam dispositionem partium animae, unde non est privatio pura, sed quidam habitus corruptus. Et Bonaventura: Cum quaeritur, quid sit originale peccatum, recte respondetur, quod sit concupiscentia immoderata. Recte etiam respondetur, quod sit debitae justitiae carentia. Et in una istarum responsionum includitur altera. Idem sensit Hugo, cum ait: Originale peccatum esse ignorantiam in mente, et concupiscentiam in carne. Significat enim nos nascentes afferre ignorationem Dei, incredulitatem, diffidentiam, contemtum, odium Dei. Haec enim complexus est, cum ignorantiam nominat. Et hae sententiae consentiunt cum scripturis. Nam Paulus interdum expresse nominat defectatum, ut 1. Corinth. II. Animalis homo non percipit ea, quae spiritus Dei sunt. Alibi concupiscentiam nominat efficacem in membris, et parientem malos fructus. Plures locos citare de utraque parte possemus, sed in re manifesta nihil opus est testimoniis. Et facile judicare poterit prudens lector has non tantum culpas actuales esse, sine metu Dei, et sine fide esse. Sunt enim durabiles defectus in natura non renovata.

Nihil igitur de peccato originis sentimus alienum aut a scriptura, aut a catholica Ecclesia, sed gravissimas sententias scripturae et Patrum obrutas Sophisticis rixis Theologorum recentium repurgamus, et in lucem restituimus. Nam res ipsa loquitur, recentiores Theologos non animadvertisse, quid voluerint Patres de defectu loquentes. Est autem necessaria cognitio peccati originis. Neque enim potest intelligi magnitudo gratiae Christi, nisi morbis nostris cognitis. Tota hominis justitia mera est hypocrisis coram Deo, nisi agnoverimus cor naturaliter vacare amore, timore, fiducia Dei. Ideo Propheta inquit: Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. Item: Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, id est, non recte sentiens de Deo.

Hic flagellant adversarii etiam Lutherum, quod scripserit: Peccatum originis manere post Baptismum. Addunt hunc articulum jure damnatum esse a Leone X. Sed Caes. Majest. in hoc loco manifestam calumniam deprehendet. Sciunt enim adversarii, in quam sententiam Lutherus hoc dictum velit, quod peccatum originis reliquum sit post Baptismum. Semper ita scripsit, quod Baptismus tollat reatum peccati originalis, etiamsi materiale, ut isti vocant, peccati maneat, videlicet concupiscentia. Addidit etiam de mate-

riali, quod Spiritus sanctus datus per Baptismum, incipit mortificare concupiscentiam et novos motus creat in homine. Ad eundem modum loquitur et Augustinus, qui ait: Peccatum in Baptismo remittitur, non ut non sit, sed ut non imputetur. Hic palam fatetur, esse, hoc est, manere peccatum, tametsi non imputetur. Et haec sententia adeo placuit posterioribus, ut recitata sit et in Decretis. Et contra Julianum inquit Augustinus: Lex ista, quae est in membris, remissa est regeneratione spirituali, et manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus est Sacramento, quo renascuntur fideles. Manet autem, quia operatur desideria, contra quae dimicant fideles. Sic sentire ac docere Lutherum sciunt adversarii; et cum rem improbare non possint, verba tamen calumniantur, ut hoc artificio innocentem opprimant.

At disputant, concupiscentiam poenam esse, non peccatum, Lutherus defendit peccatum esse. Supra dictum est, Augustinum definire peccatum originis, quod sit concupiscentia. Expostulent cum Augustino, si quid habet incommodi haec sententia. Praeterea Paulus ait: Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Item, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivantem me legi peccati, quae est in membris meis. Haec testimonia nulla cavillatione everti possunt. Clare enim appellant concupiscentiam peccatum, quod tamen his, qui sunt in Christo, non imputatur, etsi res sit natura digna morte, ubi non condonatur. Sic Patres citra controversiam sentiunt. Nam Augustinus longa disputatione refellit opinionem istorum, qui sentiebant concupiscentiam in homine non esse vitium, sed ἀδιάφορον, ut corporis dolor, aut adversa valetudo ἀδιάφορον dicitur.

Quod si contendent adversarii, fomitem esse ἀδιάφορον, reclamabunt non solum multae sententiae scripturae; sed plane tota Ecclesia. Quis enim unquam ausus est dicere, haec esse ἀδιάφορα, etiamsi perfectus consensus non accederet, dubitare de ira Dei, de gratia Dei, de verbo Dei, irasci judiciis Dei, indignari quod Deus non eripit statim ex afflictionibus, fremere quod impii meliore fortuna utuntur, quam boni, incitari ira, libidine, cupiditate gloriae, opum, etc. Et haec agnoscunt in se homines pii, ut apparet in Psalmis ac Prophetis. Sed in Scholis transtulerunt huc ex Philosophia prorsus alienas sententias, quod propter passiones nec boni, nec mali simus, nec laudemur, nec vituperemur. Item, nihil esse peccatum, nisi voluntarium. Hae sententiae

apud Philosophos de civili judicio dictae sunt, non de judicio Dei. Nihilo prudentius assuunt et alias sententias, naturam non esse malam. Id in loco dictum non reprehendimus, sed non recte detorquetur ad extenuandum peccatum originis. Et tamen hae sententiae leguntur apud Scholasticos, qui intempestive commiscent philosophicam seu civilem doctrinam de moribus cum Evangelio. Neque haec in Scholis tantum disputabantur, sed ex Scholis, ut fit, efferebantur ad populum. Et hae persuasiones regnabant, et alebant fiduciam humanarum virium, et opprimebant cognitionem gratiae Christi. Itaque Lutherus volens magnitudinem peccati originalis et humanae infirmitatis declarare, docuit, reliquias illas peccati originalis non esse sua natura in homine ἀδιάφορα, sed indigere gratia Christi, ne imputentur, item Spiritu sancto, ut mortificentur.

Quanquam Scholastici utrumque extenuant, peccatum et poenam, cum docent hominem propriis viribus posse mandata Dei facere. In Genesi aliter describitur poena imposita pro peccato originis. Ibi enim non solum morti et aliis corporalibus malis subjicitur humana natura, sed etiam regno diaboli. Nam ibi fertur haec horribilis sententia: Inimicitias ponam inter te et mulierem, et inter semen tuum, et semen illius. Defectus et concupiscentia sunt poenae et peccata: Mors et alia corporalia mala, et tyrannis diaboli proprie poenae sunt. Est enim natura humana in servitutem tradita, et captiva a diabolo tenetur, qui eam impiis opinionibus et erroribus dementat, et impellit ad omnis generis peccata. Sicut autem diabolus vinci non potest, nisi auxilio Christi, ita non possumus nos propriis viribus ex ista servitute eximere. Ipsa mundi historia ostendit, quanta sit potentia regni diaboli. Plenus est mundus blasphemiis contra Deum, et impiis opinionibus, et his vinculis habet diabolus irretitos sapientes et justos coram mundo. In aliis ostendunt se crassiora vitia. Cum autem datus sit nobis Christus, qui et haec peccata, et has poenas auferat, et regnum diaboli, peccatum et mortem destruat, beneficia Christi non poterunt cognosci, nisi intelligamus mala nostra. Ideo de his rebus nostri concionatores diligenter docuerunt, et nihil novi tradiderunt, sed sanctam scripturam, et sanctorum Patrum sententias proposuerunt.

Haec arbitramur satisfactura esse Caes. Majestati, de puerilibus et frigidis cavillationibus, quibus adversarii articulum nostrum calumniati sunt. Scimus enim nos recte et cum catholica Ecclesia Christi sentire. Sed si renovabunt hanc controversiam adversarii, non defuturi sunt apud nos,

qui respondeant, et veritati patrocinentur. Nam adversarii in hac causa magna ex parte, quid loquantur, non intelligunt. Saepe dicunt pugnantia, nec formale peccati originis, nec defectus, quos vocant, recte ac dialectice expediunt. Sed nos hoc loco noluimus istorum rixas nimis subtiliter excutere, tantum sententiam sanctorum Patrum, quam et nos sequimur, communibus et notis verbis duximus esse recitandam.

TERTIUM ARTICULUM probant adversarii, in quo confitemur duas in Christo naturas, videlicet naturam humanam assumtam a Verbo in unitatem personae suae. Et quod idem Christus passus sit ac mortuus, ut reconciliaret nobis Patrem, et resuscitatus, ut regnet, justificet et sanctificet credentes, etc. juxta Symbolum Apostolorum et Symbolum Nicenum.

De justificatione.

IN QUARTO, QUINTO, SEXTO, et infra in articulo XX. damnant nos, quod docemus, homines non propter sua merita, sed gratis propter Christum consequi remissionem peccatorum fide in Christum. Utrumque enim damnant, et quod negamus homines propter sua merita consequi remissionem peccatorum, et quod affirmamus homines fide consequi remissionem peccatorum, et fide in Christum justificari. Cum autem in hac controversia praecipuus locus doctrinae Christianae agitetur, qui recte intellectus illustrat et amplificat honorem Christi, et affert necessariam et uberrimam consolationem piis conscientiis, rogamus, ut Caesarea Majestas de rebus tantis clementer nos audiat. Nam adversarii, cum neque quid remissio peccatorum, neque quid fides, neque quid gratia, neque quid justitia sit intelligant, misere contaminant hunc locum, et obscurant gloriam et beneficia Christi, et eripiunt piis conscientiis propositas in Christo consolationes. Ut autem et confirmare confessionem nostram, et diluere ea, quae adversarii objiciunt, possimus, initio quaedam praefanda sunt, ut fontes utriusque generis doctrinae, et adversariorum, et nostrae cognosci possint.

Universa scriptura in hos duos locos praecipuos distribui debet, in legem, et promissiones. Alias enim legem tradit, alias tradit promissionem de Christo, videlicet, cum aut promittit Christum venturum esse, et pollicetur propter eum remissionem peccatorum, justificationem et vitam aeternam, aut in Evangelio Christus, postquam apparuit,

promittit remissionem peccatorum, justificationem et vitam aeternam. Vocamus autem legem in hac disputatione, decalogi praecepta, ubicunque illa in scripturis leguntur. De ceremoniis et judicialibus legibus Moisi in praesentia nihil loquimur.

Ex his adversarii sumunt legem, quia humana ratio naturaliter intelligit aliquo modo legem, habet enim idem judicium scriptum divinitus in mente, et per legem quaerunt remissionem peccatorum et justificationem. Decalogus autem requirit non solum externa opera civilia, quae ratio utcunque efficere potest; sed etiam requirit alia longe supra rationem posita, scilicet, vere timere Deum, vere diligere Deum, vere invocare Deum, vere statuere, quod Deus exaudiat, et expectare auxilium Dei in morte, in omnibus afflictionibus, denique requirit obedientiam erga Deum in morte et omnibus afflictionibus, ne has fugiamus, aut aversemur, cum Deus imponit.

Hic Scholastici secuti Philosophos tantum docent justitiam rationis, videlicet, civilia opera, et affingunt, quod ratio sine Spiritu sancto possit diligere Deum supra omnia. Nam donec humanus animus otiosus est, nec sentit iram aut judicium Dei, fingere potest, quod velit Deum diligere, quod velit propter Deum benefacere. Ad hunc modum docent homines mereri remissionem peccatorum, faciendo quod est in se, hoc est, si ratio dolens peccato, eliciat actum dilectionis Dei, aut bene operetur propter Deum. Et haec opinio, quia naturaliter blanditur hominibus, peperit et auxit multos cultus in Ecclesia, vota Monastica, abusus Missae, et subinde alii alios cultus atque observationes hac opinione excogitaverunt. Et ut fiduciam talium operum alerent atque augerent, affirmaverunt Deum necessario gratiam dare sic operanti, necessitate non coactionis, sed immutabilitatis.

In hac opinione multi magni et perniciosi errores haerent, quos longum esset enumerare. Tantum illud cogitet prudens lector, si haec est justitia Christiana, quid interest inter Philosophiam, et Christi doctrinam? Si meremur remissionem peccatorum his nostris actibus elicitis, quid praestat Christus? Si justificari possumus per rationem et opera rationis, quorsum opus est Christo aut regeneratione? Et ex his opinionibus jam eo prolapsa res est, ut multi irrideant nos, qui docemus aliam justitiam praeter philosophicam quaerendam esse. Audivimus quosdam pro concione, abjecto Evangelio, Aristotelis Ethica enarrare. Nec errabant isti, si vera sunt, quae defendunt adversarii. Nam

Aristoteles de moribus civilibus adeo scripsit erudite, nihil ut de his requirendum sit amplius. Videmus extare libellos, in quibus conferuntur quaedam dicta Christi, cum Socratis, Zenonis et aliorum dictis, quasi ad hoc venerit Christus, ut traderet leges quasdam, per quas mereremur remissionem peccatorum, non acciperemus gratis propter ipsius merita. Itaque si recipimus hic adversariorum doctrinam, quod mereamur operibus rationis remissionem peccatorum et justificationem, nihil jam intererit inter justitiam philosophicam, aut certe Pharisaicam, et Christianam.

Quanquam adversarii, ne Christum omnino praetereant, requirunt notitiam historiae de Christo, et tribuunt ei, quod meruerit nobis dari quendam habitum, sive, ut ipsi vocant, primam gratiam, quam intelligunt habitum esse inclinantem, ut facilius diligamus Deum. Exiguum tamen est, quod huic habitui tribuunt, quia fingunt actus voluntatis ante habitum illum et post illum habitum ejusdem speciei esse. Fingunt voluntatem posse diligere Deum, sed habitus ille tamen extimulat, ut idem faciat libentius. Et jubent mereri hunc habitum primum per praecedentia merita, deinde jubent mereri operibus legis incrementum illius habitus, et vitam aeternam. Ita sepeliunt Christum, ne eo mediatore utantur homines, et propter ipsum sentiant se gratis accipere remissionem peccatorum et reconciliationem, sed somnient se propria impletione legis mereri remissionem peccatorum, et propria impletione legis coram Deo justos reputari, cum tamen legi nunquam satisfiat, cum ratio nihil faciat, nisi quaedam civilia opera, interim neque timeat Deum, neque vere credat se Deo curae esse. Et quanquam de habitu illo loquuntur, tamen sine justitia fidei neque existere dilectio Dei in hominibus, neque quid sit dilectio Dei, intelligi potest.

Et quod fingunt discrimen inter meritum congrui, et meritum condigni, ludunt tantum, ne videantur aperte πελαγιανίζειν. Nam si Deus necessario dat gratiam pro merito congrui, jam non est meritum congrui, sed meritum condigni. Quanquam quid dicant, non vident. Post habitum illum dilectionis fingunt hominem de condigno mereri. Et tamen jubent dubitare, utrum adsit habitus. Quomodo igitur sciunt, utrum de congruo an de condigno mereantur? Sed tota haec res conficta est ab otiosis hominibus, qui non norunt, quomodo contingat remissio peccatorum, et quomodo in judicio Dei, et terroribus conscientiae, fiducia operum nobis excutiatur. Securi hypocritae semper judicant, se de condigno mereri, sive ad-

sit habitus ille, sive non adsit, quia naturaliter confidunt homines propria justitia, sed conscientiae perterrefactae ambigunt et dubitant, et subinde alia opera quaerunt et cumulant, ut acquiescant. Hae nunquam sentiunt se de condigno mereri, et ruunt in desperationem, nisi audiant praeter doctrinam legis, Evangelium de gratuita remissione peccatorum, et justitia fidei.

Ita nihil docent adversarii, nisi justitiam rationis, aut certe legis, in quam intuentur, sicut Judaei in velatam Moisi faciem, et in securis hypocritis, qui putant se legi satisfacere, excitant praesumtionem et inanem fiduciam operum et contemtum gratiae Christi. Econtra pavidas conscientias adigunt ad desperationem, quae operantes cum dubitatione, nunquam possunt experiri, quid sit fides, et quam sit efficax, ita ad extremum penitus desperant.

Nos autem de justitia rationis sic sentimus, quod Deus requirat eam, et quod propter mandatum Dei necessario sint facienda honesta opera, quae decalogus praecipit, juxta illud: Lex est paedagogus. Item: Lex est injustis posita. Vult enim Deus coërceri carnales illa civili disciplina, et ad hanc conservandam dedit leges, literas, doctrinam, magistratus, poenas. Et potest hanc justitiam utcunque ratio suis viribus efficere, quanquam saepe vincitur imbecillitate naturali, et impellente diabolo ad manifesta flagitia. Quanquam autem huic justitiae rationis libenter tribuimus suas laudes; nullum enim majus bonum habet haec natura corrupta, et recte inquit Aristoteles, neque Hesperum, neque Luciferum formosiorem esse justitia, ac Deus etiam ornat eam corporalibus praemiis: tamen non debet cum contumelia Christi laudari.

Falsum est enim, quod per opera nostra mereamur remissionem peccatorum.

Falsum est et hoc, quod homines reputentur esse justi coram Deo, propter justitiam rationis.

Falsum est et hoc, quod ratio propriis viribus possit Deum supra omnia diligere, et legem Dei facere, videlicet vere timere Deum, vere statuere, quod Deus exaudiat, velle obedire Deo in morte, et aliis ordinationibus Dei, non concupiscere aliena, etc. etsi civilia opera efficere ratio potest.

Falsum est et hoc et contumeliosum in Christum, quod non peccent homines facientes praecepta Dei sine gratia.

Hujus nostrae sententiae testimonia habemus, non solum ex scripturis, sed etiam ex Patribus. Nam Augustinus copiosissime disputat contra Pelagianos, gratiam non dari

propter merita nostra. Et de natura et gratia inquit: Si possibilitas naturalis per liberum arbitrium, et ad cognoscendum quomodo vivere debeat, et ad bene vivendum sufficit, sibi ergo Christus gratis mortuus est. Ergo evacuatum est scandalum crucis. Cur non etiam ego hic exclamem? Imo exclamabo, et istos increpabo dolore Christiano: Evacuati estis a Christo, qui in natura justificamini, a gratia excidistis. Ignorantes enim justitiam Dei, et vestram volentes constituere, justitiae Dei non estis subjecti. Sicut enim finis legis, ita etiam naturae humanae vitiosae salvator Christus est, ad justitiam omni credenti. Et Johannis VIII. Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis. Non igitur possumus per rationem liberari a peccatis, et mereri remissionem peccatorum. Et Johannis tertio scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod si opus est, renasci per Spiritum sanctum, Justitia rationis non justificat nos coram Deo, non facit legem. Roman. III. Omnes carent gloria Dei, id est, carent sapientia et justitia Dei, quae Deum agnoscit et glorificat. Item Roman. VIII. Sensus carnis inimicitia est adversus Deum; Legi enim Dei non est subjectus, ac ne potest quidem ei subjici. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Haec adeo sunt aperta testimonia, ut non desiderent acutum intellectorem, sed attentum auditorem, ut Augustini verbis utamur, quibus ille in eadem causa usus est. Si sensus carnis est inimicitia adversus Deum, certe caro non diligit Deum. Si non potest legi Dei subjici, non potest Deum diligere. Si sensus carnis est inimicitia adversus Deum, peccat caro etiam, cum externa civilia opera facimus. Si non potest subjici legi Dei, certe peccat, etiamsi egregia facta, et digna laude juxta humanum judicium habet. Adversarii intuentur praecepta secundae tabulae, quae justitiam civilem continent, quam intelligit ratio. Hac contenti putant se legi Dei satisfacere. Interim primam tabulam non vident, quae praecipit, ut diligamus Deum, ut vere statuamus, quod Deus irascatur peccato, ut vere timeamus Deum, ut vere statuamus, quod Deus exaudiat. At humanus animus sine Spiritu sancto, aut securus contemnit judicium Dei, aut in poena fugit et odit judicantem Deum. Itaque non obtemperat primae tabulae. Cum igitur haereant in natura hominis contemtus Dei, dubitatio de verbo Dei, de minis, et promissionibus, vere peccant homines, etiam cum honesta opera faciunt sine Spiritu sancto, quia faciunt ea impio corde, juxta illud: Quicquid non est ex fide, peccatum est. Tales enim operantur cum contemtu Dei, sicut Epicurus

non sentit se Deo curae esse, respici, aut exaudiri a Deo. Hic contemtus vitiat opera in speciem honesta, quia Deus judicat corda.

Postremo hoc imprudentissime scribitur, ab adversariis, quod homines rei aeternae irae, mereantur remissionem peccatorum per actum elicitum dilectionis, cum impossibile sit diligere Deum, nisi prius fide apprehendatur remissio peccatorum. Non enim potest cor, vere sentiens Deum irasci, diligere Deum, nisi ostendatur placatus, donec terret et videtur nos abjicere in aeternam mortem, non potest se erigere natura humana, ut diligat iratum, judicantem et punientem. Facile est otiosis fingere ista somnia de dilectione, quod reus peccati mortalis possit Deum diligere super omnia, quia non sentiunt, quid sit ira, aut judicium Dei. At in agone conscientiae, et in acie experitur conscientia vanitatem illarum speculationum philosophicarum. Paulus ait: Lex iram operatur. Non dicit, per legem mereri homines remissionem peccatorum. Lex enim semper accusat conscientias, et perterrefacit. Non igitur justificat, quia conscientia perterrefacta lege fugit judicium Dei. Errant igitur, qui per legem, per opera sua, mereri se remissionem peccatorum confidunt. Haec de justitia rationis, aut legis, quam adversarii docent, satis sit dixisse. Nam paulo post, cum nostram sententiam de justitia fidei dicemus, res ipsa coget plura testimonia ponere, quae etiam proderunt ad illos errores adversariorum, quos hactenus recensuimus, evertendos.

Quia igitur non possunt homines viribus suis legem Dei facere, et omnes sunt sub peccato, et rei aeternae irae ac mortis. Ideo non possumus per legem a peccato liberari, ac justificari, sed data est promissio remissionis peccatorum et justificationis propter Christum, qui datus est pro nobis, ut satisfaceret pro peccatis mundi, et positus est mediator ac propitiator. Et haec promissio non habet conditionem meritorum nostrorum, sed gratis offert remissionem peccatorum et justificationem, sicut Paulus ait: Si ex operibus, jam non est gratia. Et alibi: Justitia Dei jam manifestatur sine lege, i. e. gratis offertur remissio peccatorum. Nec pendet reconciliatio ex nostris meritis. Quod si ex nostris meritis penderet remissio peccatorum, et reconciliatio esset ex lege, esset inutilis. Quia enim legem non facimus, sequeretur etiam promissionem reconciliationis nunquam nobis contingere. Sic argumentatur Paulus Rom. IV. Si ex lege esset haereditas, inanis esset fides, et abolita promissio. Si enim promissio requireret conditionem meritorum nostro-

rum, ac legem, cum legem nunquam faciamus, sequeretur promissionem inutilem esse.

Cum autem justificatio contingat per gratuitam promissionem, sequitur, quod non possimus nos ipsi justificare, alioqui quorsum opus erat promittere? Cumque promissio non possit accipi nisi fide, Evangelium, quod est proprie promissio remissionis peccatorum et justificationis propter Christum, praedicat justitiam fidei in Christum, quam non docet lex, neque haec est justitia legis. Lex enim requirit a nobis opera nostra, et perfectionem nostram; sed promissio offert nobis oppressis peccato et morte gratis reconciliationem propter Christum, quae accipitur non operibus, sed sola fide. Haec fides non affert ad Deum fiduciam propriorum meritorum, sed tantum fiduciam promissionis, seu promissae misericordiae in Christo. Haec igitur fides specialis, qua credit unusquisque sibi remitti peccata propter Christum, et Deum placatum et propitium esse propter Christum, consequitur remissionem peccatorum, et justificat nos, et quia in poenitentia, hoc est, in terroribus consolatur, et erigit corda, regenerat nos, et affert Spiritum sanctum, ut deinde legem Dei facere possimus, videlicet, diligere Deum, vere timere Deum, vere statuere, quod Deus exaudiat, obedire Deo in omnibus afflictionibus, mortificat concupiscentiam, etc.

Ita fides, quae gratis accipit remissionem peccatorum, quia opponit mediatorem et propitiatorem Christum irae Dei, non opponit nostra merita, aut dilectionem nostram, quae fides est vera cognitio Christi, et utitur beneficiis Christi, et regenerat corda, et praecedit legis impletionem. Et de hac fide nulla syllaba extat in doctrina adversariorum nostrorum. Proinde reprehendimus adversarios, quod tantum tradunt justitiam legis, non tradunt justitiam Evangelii, quod praedicat justitiam fidei in Christum.

Quid sit fides justificans.

Adversarii tantum fingunt, fidem esse notitiam historiae, ideoque docent, eam cum peccato mortali posse existere. Nihil igitur loquuntur de fide, qua Paulus toties dicit homines justificari, quia qui reputantur justi coram Deo, non versantur in peccato mortali. Sed illa fides, quae justificat, non est tantum notitia historiae, sed est assentiri promissioni Dei, in qua gratis propter Christum offertur remissio peccatorum et justificatio. Et ne quis suspicetur, tantum notitiam esse, addemus amplius, est velle et acci-

pere oblatam promissionem remissionis peccatorum et justificationis.

Ac facile potest cerni discrimen inter hanc fidem, et inter justitiam legis. Fides est λατϱεία, quae accipit a Deo oblata beneficia; Justitia legis est λατϱεία, quae offert Deo nostra merita. Fide sic vult coli Deus, ut ab ipso accipiamus ea, quae promittit et offert.

Quod autem fides significet non tantum historiae notitiam, sed illam fidem, quae assentitur promissioni, aperte testatur Paulus, qui ait: Justitiam, adeo ex fide esse, ut sit firma promissio. Sentit enim, promissionem non posse accipi, nisi fide. Quare inter se correlative comparat et connectit promissionem et fidem. Quanquam facile erit judicare, quid sit fides, si symbolum consideremus, ubi certe ponitur hic articulus, Remissionem peccatorum. Itaque non satis est credere, quod Christus natus, passus, resuscitatus sit, nisi addimus et hunc articulum, qui est causa finalis historiae, Remissionem peccatorum. Ad hunc articulum referri caetera oportet, quod videlicet propter Christum, non propter nostra merita, donetur nobis remissio peccatorum. Quid enim opus erat, Christum dari pro peccatis nostris, si nostra merita pro peccatis nostris possunt satisfacere?

Quoties igitur de fide justificante loquimur, sciendum est, haec tria objecta concurrere, promissionem, et quidem gratuitam, et merita Christi, tanquam pretium et propitiationem. Promissio accipitur fide, gratuitum excludit nostra merita, et significat tantum per misericordiam offerri beneficium, Christi merita sunt pretium, quia oportet esse aliquam certam propitiationem pro peccatis nostris. Scriptura crebro misericordiam implorat. Et S. Patres saepe dicunt, nos per misericordiam salvari. Quoties igitur fit mentio misericordiae, sciendum est, quod fides ibi requiratur, quae promissionem misericordiae accipit. Et rursus quoties nos de fide loquimur, intelligi volumus objectum, scilicet misericordiam promissam. Nam fides non ideo justificat, aut salvat, quia ipsa sit opus per sese dignum, sed tantum, quia accipit misericordiam promissam.

Et hic cultus, haec λατϱεία, in Prophetis et Psalmis passim praecipue laudatur, cum tamen lex non doceat gratuitam remissionem peccatorum. Sed Patres norant promissionem de Christo, quod Deus propter Christum vellet remittere peccata. Igitur cum intelligerent, Christum fore pretium pro nostris peccatis, sciebant opera nostra non esse pretium rei tantae. Ideo gratuitam misericordiam et remissionem peccatorum fide accipiebant, sicut sancti in novo te-

stamento. Huc pertinent illae crebrae repetitiones misericordiae et fidei in Psalmis et Prophetis, ut hic: Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit? Hic confitetur peccata, nec allegat merita sua. Addit: Quia apud te propitiatio est. Hic erigit se fiducia misericordiae Dei. Et citat promissionem: Sustinuit anima mea in verbo ejus. Speravit anima mea in Domino, id est, quia promisisti remissionem peccatorum, hac tua promissione sustentor. Itaque et Patres justificabantur, non per legem, sed per promissionem et fidem. Ac mirum est adversarios adeo extenuare fidem, cum videant ubique pro praecipuo cultu laudari, ut Psal. L.: Invoca me in die tribulationis, et eripiam te. Ita vult innotescere Deus, ita vult se coli, ut ab ipso accipiamus beneficia, et quidem accipiamus propter ipsius misericordiam, non propter merita nostra. Haec est amplissima consolatio in omnibus afflictionibus. Et hujusmodi consolationes abolent adversarii, cum fidem extenuant, et vituperant, et tantum docent homines per opera et merita cum Deo agere.

Quod fides in Christum justificet.

Primum, ne quis putet, nos de otiosa notitia historiae loqui, dicendum est, quomodo contingat fides. Postea ostendemus, et quod justificet, et quomodo hoc intelligi debeat, et diluemus ea, quae adversarii objiciunt. Christus, Lucae ultimo, jubet praedicare poenitentiam in nomine suo, et remissionem peccatorum. Evangelium enim arguit omnes homines, quod sint sub peccato, quod omnes sint rei aeternae irae ac mortis, et offert propter Christum remissionem peccatorum, et justificationem, quae fide accipitur. Praedicatio poenitentiae, quae arguit nos, perterrefacit conscientias veris et seriis terroribus. In his corda rursus debent concipere consolationem, id fit, si credant promissioni Christi, quod propter ipsum habeamus remissionem peccatorum. Haec fides in illis pavoribus erigens et consolans accipit remissionem peccatorum, justificat et vivificat. Nam illa consolatio est nova et spiritualis vita. Haec plana et perspicua sunt, et à piis intelligi possunt, et habent Ecclesiae testimonia. Adversarii nusquam possunt dicere, quomodo detur Spiritus sanctus. Fingunt Sacramenta conferre Spiritum sanctum ex opere operato, sine bono motu accipientis, quasi vero otiosa res sit donatio Spiritus sancti.

Cum autem de tali fide loquamur, quae non est otiosa cogitatio, sed quae a morte liberat, et novam vitam in cor-

libus parit, et est opus Spiritus sancti, non stat cum peccao mortali, sed tantisper, dum adest, bonos fructus parit, it postea dicemus, quid potest dici de conversione impii, seu le modo regenerationis, simplicius et clarius? Proferant mum commentarium in sententias ex tanto scriptorum agmiie, qui de modo regenerationis dixerit. Cum loquuntur de iabitu dilectionis, fingunt eum homines per opera mereri, ion docent per verbum accipi, sicut et hoc tempore Anaaptistae docent. At cum Deo non potest agi, Deus non otest apprehendi, nisi per verbum. Ideo justificatio fit per rerbum, sicut Paulus inquit: Evangelium est potentia Dei id salutem omni credenti. Item: Fides est ex auditu. Et rel hinc argumentum sumi potest, quod fides justificet, quia i tantum fit justificatio per verbum, et verbum tantum fide ipprehenditur, sequitur, quod fides justificet; sed sunt aliae najores rationes. Haec diximus hactenus, ut modum regenerationis ostenderemus, et ut intelligi posset, qualis sit ides, de qua loquimur.

Nunc ostendemus, quod fides justificet. Ubi primum ioc monendi sunt lectores, quod sicut necesse est, hanc senentiam tueri, quod Christus sit mediator, ita necesse sit lefendere, quod fides justificet. Quomodo enim erit Chritus mediator, si in justificatione non utimur eo mediatore; i non sentimus, quod propter ipsum justi reputemur? Id iutem est credere, confidere meritis Christi, quod propter psum certo velit nobis Deus placatus esse. Item sicut oporet defendere, quod praeter legem, necessaria sit promissio Christi, ita necesse est defendere, quod fides justificet. Lex nim non potest fieri, nisi prius accepto Spiritu sancto. Neesse est igitur defendere, quod promissio Christi necessaria it. At haec non potest accipi, nisi fide. Itaque qui negant, idem justificare, nihil nisi legem abolito Evangelio et aboito Christo docent.

Sed nonnulli fortassis, cum dicitur, quod fides justifiet, intelligunt de principio, quod fides sit initium justificaionis, seu praeparatio ad justificationem, ita ut non sit ipsa ides illud, quo accepti sumus Deo, sed opera quae sequunur. Et somniant, fidem ideo valde laudari, quia sit prinipium. Magna enim vis est principii, ut vulgo dicunt, ρχὴ ἥμισυ παντός, ut si quis dicat, quod Grammatica eficiat omnium artium doctores, quia praeparet ad alias ares, etiamsi sua quemque ars vere artificem efficit. Non sic e fide sentimus, sed hoc defendimus, quod proprie ac vere sa fide propter Christum justi reputemur, seu accepti Deo imus. Et quia justificari significat ex injustis justos effici,

seu regenerari, significat et justos pronuntiari seu reputari. Utroque enim modo loquitur scriptura. Ideo primum volumus hoc ostendere, quod sola fides ex injusto justum efficiat, hoc est, accipiat remissionem peccatorum.

Offendit quosdam particula, sola, cum et Paulus dicat: Arbitramur hominem justificari fide, non ex operibus. Item Ephes. III. Dei donum est, non ex vobis, neque ex operibus, ne quis glorietur. Item Rom. III. Gratis justificati. Si displicet exclusiva sola, tollant etiam ex Paulo illas exclusivas gratis, non ex operibus, donum est, etc. Nam hae quoque sunt exclusivae. Excludimus autem opinionem meriti. Non excludimus verbum aut Sacramenta, ut calumniantur adversarii. Diximus enim supra, fidem ex verbo concipi. Ac multo maxime ornamus ministerium verbi. Dilectio etiam et opera sequi fidem debent, quare non sic excluduntur, ne sequantur, sed fiducia meriti dilectionis aut operum in justificatione excluditur. Idque perspicue ostendemus.

Quod remissionem peccatorum sola fide in Christum consequamur.

Fateri etiam adversarios existimamus, quod in justificatione primum necessaria sit remissio peccatorum. Omnes enim sub peccato sumus. Quare sic argumentamur.

Consequi remissionem peccatorum, est justificari juxta illud: Beati quorum remissae sunt iniquitates.

Sola fide in Christum, non per dilectionem, non propter dilectionem aut opera, consequimur remissionem peccatorum, etsi dilectio sequitur fidem.

Igitur sola fide justificamur, intelligendo justificationem, ex injusto justum effici, seu regenerari.

Minor ita facile poterit declarari, si sciamus, quomodo fiat remissio peccatorum. Adversarii frigidissime disputant, utrum sint una mutatio remissio peccatorum, et infusio gratiae. Otiosi homines, quid dicerent, non habebant. In remissione peccatorum oportet in cordibus vinci terrores peccati, et mortis aeternae, sicut Paulus testatur 1. Cor. XV. Aculeus mortis peccatum est. Potentia vero peccati lex. Gratia autem Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum. Id est, peccatum perterrefacit conscientias, id fit per legem, quae ostendit iram Dei adversus peccatum, sed vincimus per Christum. Quomodo? fide, cum erigimus nos fiducia promissae misericordiae propter Christum. Sic igitur probamus minorem. Ira Dei non

otest placari, si opponamus nostra opera, quia Christus ropositus est propitiator, ut propter ipsum fiat nobis plaatus pater. Christus autem non apprehenditur tanquam ıediator, nisi fide. Igitur sola fide consequimur remissioıem peccatorum, cum erigimus corda fiducia misericordiae ropter Christum promissae.

Item Paulus Rom. V. ait: Per ipsum habemus accesum ad Patrem, et addit, per fidem. Sic igitur reconcilianur patri, et accipimus remissionem peccatorum, quando rigimur fiducia promissae misericordiae propter Christum. Adversarii Christum ita intelligunt mediatorem et propitiaorem esse, quia meruerit habitum dilectionis, non jubent ıunc eo uti mediatore, sed prorsus sepulto Christo, fingunt ıos habere accessum per propria opera, et per haec habitum llum mereri, et postea dilectione illa accedere ad Deum. Anıon est hoc prorsus sepelire Christum, et totam fidei doctriıam tollere? Paulus contra docet nos habere accessum, hoc st, reconciliationem per Christum; et ut ostenderet, quonodo id fiat, addit, quod per fidem habeamus accessum. Fide gitur propter Christum accipimus remissionem peccatorum. Non possumus irae Dei opponere nostram dilectionem, et pera nostra.

Secundo. Certum est peccata remitti propter propitiaorem Christum. Rom. III. Quem posuit Deus propitiaorem. Addit autem Paulus, per fidem. Itaque ita nobis rodest hic propitiator, cum fide apprehendimus promissam n eo misericordiam, et opponimus eam irae ac judicio Dei. Et in eandem sententiam scriptum est ad Ebraeos IV. Haentes Pontificem, etc. accedamus cum fiducia. Jubet enim ıccedere ad Deum, non fiducia nostrorum meritorum, sed iducia Pontificis Christi, requirit igitur fidem.

Tertio. Petrus in Actis Cap. X. Huic omnes Prohetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum acipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. Quonodo potuit clarius dicere? Remissionem peccatorum accipimus, inquit, per nomen ejus, hoc est, propter eum: ergo non propter nostra merita, non propter nostram contriionem, attritionem, dilectionem, cultus, opera. Et adlit: cum credimus in eum. Requirit igitur fidem. Neque nim possumus apprehendere nomen Christi, nisi fide. Praeerea allegat consensum omnium Prophetarum. Hoc vere st allegare Ecclesiae auctoritatem. Sed de hoc loco infra le poenitentia rursus dicendum erit.

Quarto. Remissio peccatorum est res promissa propter Christum. Igitur non potest accipi, nisi sola fide. Nam

promissio accipi non potest, nisi sola fide. Rom. IV. Ideo ex fide, ut sit firma promissio, secundum gratiam, quasi dicat, si penderet res ex meritis nostris, incerta et inutilis esset promissio, quia nunquam constituere possemus, quando satis meriti essemus. Idque facile intelligere queunt peritae conscientiae. Ideo Paulus ait Galat. III. Conclusit Deus omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Jesu Christi detur credentibus. Hic retrahit meritum nobis, quia dicit omnes reos esse, et conclusos sub peccatum, deinde addit promissionem, videlicet, remissionis peccatorum et justificationis, dari, et addit, quomodo accipi promissio possit, videlicet, fide. Atque haec ratio sumta ex natura promissionis apud Paulum praecipua est, et saepe repetitur. Neque excogitari, neque fingi quicquam potest, quo hoc Pauli argumentum everti queat. Proinde non patiantur se bonae mentes depelli ab hac sententia, quod tantum fide accipiamus remissionem propter Christum; in hac habent certam et firmam consolationem adversus peccati terrores, et adversus aeternam mortem, et adversus omnes portas inferorum.

Cum autem sola fide accipiamus remissionem peccatorum et Spiritum sanctum, sola fides justificat, quia reconciliati reputantur justi et filii Dei, non propter suam munditiem, sed per misericordiam propter Christum, si tamen hanc misericordiam fide apprehendant. Ideoque scriptura testatur, quod fide justi reputemur. Adjiciemus igitur testimonia, quae clare pronunciant, quod fides sit ipsa justitia, qua coram Deo justi reputamur, videlicet, non quia sit opus per sese dignum, sed quia accipit promissionem, qua Deus pollicitus est, quod propter Christum velit propitius esse credentibus in eum, seu quia sentit, quod Christus sit nobis factus a Deo sapientia, justitia, sanctificatio et redemptio.

Paulus in Epistola ad Romanos praecipue de hoc loco disputat, et proponit, quod gratis justificemur fide, credentes nobis Deum placatum propter Christum; et hanc propositionem capite tertio, quae statum universae disputationis continet, tradit: Arbitramur, hominem fide justificari, non ex operibus legis. Hic adversarii interpretantur ceremonias Leviticas. At Paulus non tantum de ceremoniis loquitur, sed de tota lege. Allegat enim infra ex Decalogo: Non concupisces. Et si opera moralia mererentur remissionem peccatorum, et justificationem, etiam nihil opus esset Christo, et promissione, et ruerent omnia illa, quae Paulus de promissione loquitur. Male etiam scriberet ad Ephesios, gratis

os salvatos esse, et donum Dei esse, non ex operibus. em Paulus allegat Abraham, allegat Davidem, at hi de ircumcisione habuerunt mandatum Dei. Itaque si ulla pera justificabant, necesse erat illa opera tunc, cum man-atum haberent, etiam justificasse, sed recte docet Augusti-us, Paulum de tota lege loqui, sicut prolixe disputat de piritu et litera, ubi postremo ait: His igitur consideratis ertractatisque, pro viribus, quas Dominus donare digna-ır, colligimus, non justificari hominem praeceptis bonae vi-te, nisi per fidem Jesu Christi.

Et ne putemus, temere excidisse Paulo sententiam, quod des justificet, longa disputatione munit et confirmat eam ı quarto capite ad Romanos. Et deinde in omnibus Epi-olis repetit.

Sic ait capite quarto ad Roman.: Operanti merces non nputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei utem, qui non operatur, credit autem in eum, qui justi-cat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. Hic clare icit, fidem ipsam imputari ad justitiam. Fides igitur est la res, quam Deus pronunciat esse justitiam, et addit ratis imputari. Et negat posse gratis imputari, si propter pera deberetur. Quare excludit etiam meritum operum ıoralium. Nam si his deberetur justificatio coram Deo, on imputaretur fides ad justitiam sine operibus.

Et postea: Dicimus enim, quod Abrahae imputata est les ad justitiam.

Capite V. ait: Justificati ex fide, pacem habemus erga eum, id est, habemus conscientias tranquillas et laetas ram Deo.

Rom. X. Corde creditur ad justitiam. Hic pronunciat, lem esse justitiam cordis.

Ad Galat. II. Nos in Christo Jesu credimus, ut justi-cemur ex fide Christi, et non ex operibus legis.

Ad Ephes. II. Gratia enim salvati estis per fidem, et ıc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, quis glorietur.

Johannis primo: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his ıi credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex luntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Johannis III. Sicut Moises exaltavit serpentem in de-rto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui edit in ipsum, non pereat.

Item: Non misit Deus filium suum in mundum, ut ju-cet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui edit in eum, non judicatur.

Actorum XIII. Notum igitur sit vobis, viri fratres, quod per hunc vobis remissio peccatorum annunciatur, et ab omnibus, quibus non potuistis in lege justificari, in hoc omnis, qui credit, justificatur. Quomodo potuit clarius de officio Christi, et de justificatione dici? Lex, inquit, non justificabat. Ideo Christus datus est, ut credamus nos propter ipsum justificari. Aperte detrahit legi justificationem. Ergo propter Christum justi reputamur, cum credimus nobis Deum placatum esse propter ipsum.

Actorum IV. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis aedificantibus, qui factus est in caput anguli, et non est in aliquo alio salus. Neque enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri: Nomen autem Christi tantum fide apprehenditur. Igitur fiducia nominis Christi, non fiducia nostrorum operum salvamur. Nomen enim hic significat causam, quae allegatur, propter quam contingit salus. Et allegare nomen Christi, est confidere nomine Christi, tanquam causa, seu pretio, propter quod salvamur.

Actorum XV. Fide purificans corda eorum. Quam fides illa, de qua loquuntur Apostoli, non est otiosa notitia, sed res accipiens Spiritum sanctum, et justificans nos.

Abacuc primo: Justus ex fide vivet: Hic primum dicit homines fide esse justos, qua credunt Deum propitium esse et addit, quod eadem fides vivificet, quia haec fides parit in corde pacem et gaudium, et vitam aeternam.

Esaiae LIII. Notitia ejus justificabit multos. Quid est autem notitia Christi, nisi nosse beneficia Christi, promissiones, quas per Evangelium sparsit in mundum? Et haec beneficia nosse, proprie et vere est credere in Christum credere, quod, quae promisit Deus propter Christum, certo praestet.

Sed plena est scriptura talibus testimoniis, quia alibi legem, alibi promissiones de Christo, et de remissione peccatorum, et de gratuita acceptatione propter Christum tradit. Extant et apud S. Patres sparsim similia testimonia. Ambrosius enim inquit in Epistola ad Irenaeum quendam Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex praescripto legis omnes conveniuntur, et ex operibus legis nemo justificatur, id est, quia per legem peccatum cognoscitur, sed culpa non relaxatur. Videbatur lex nocuisse, quae omnes fecerat peccatores, sed veniens Dominus Jesus peccatum omnibus, quod nemo poterat evitare, donavit, et chirographum nostrum sui sanguinis effusione delevit. Hoc est, quod ait: Abundavit peccatum per legem; superabundavit

lavit autem gratia per Jesum. Quia postquam totus mundus subditus factus est, totius mundi peccatum abstulit, sicut testificatus est Johannes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccatum Mundi. Et ideo nemo glorietur in operibus, quia nemo factis suis justificatur. Sed qui justus est, donatum habet, quia post lavacrum justificatus est. Fides ergo est, quae liberat per sanguinem Christi, quia beatus ille, cui peccatum remittitur, et venia donatur. Haec sunt Ambrosii verba, quae aperte patrocinantur nostrae sententiae, detrahit operibus justificationem, et tribuit fidei, quod liberet per sanguinem Christi. Conferantur in unum acervum Sententiarii omnes, qui magnificis titulis ornantur; nam alii vocantur angelici, alii subtiles, alii irrefragabiles; omnes isti lecti et relecti non tantum conferent ad intelligendum Paulum, quantum confert haec una Ambrosii sententia.

In eandem sententiam multa contra Pelagianos scribit Augustinus. De spiritu et litera sic ait: Ideo quippe proponitur justitia legis, quod qui fecerit eam, vivet in illa, ut cum quisque infirmitatem suam cognoverit, non per suas vires, neque per literam ipsius legis, quod fieri non potest, sed per fidem concilians justificatorem, perveniat, et faciat, et vivat in ea. Opus rectum, quod qui fecerit, vivet in eo, non fit, nisi in justificato. Justificatio autem ex fide impetratur. Hic clare dicit, justificatorem fide conciliari, et justificationem fide impetrari. Et paulo post: Ex lege timemus Deum, ex fide speramus in Deum, sed timentibus poenam absconditur gratia, sub quo timore anima laborans, etc. per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det, quod jubet. Hic docet lege terreri corda, fide autem consolationem capere, et docet prius fide apprehendere misericordiam, quam legem facere conemur. Recitabimus paulo post et alia quaedam.

Profecto mirum est adversarios tot locis scripturae nihil moveri, quae aperte tribuunt Justificationem fidei, et quidem detrahunt operibus. Num frustra existimant toties idem repeti? Num arbitrantur excidisse Spiritui sancto non animadvertenti has voces? Sed excogitaverunt etiam cavillum, quo eludunt, dicunt de fide formata accipi debere, hoc est, non tribuunt fidei justificationem, nisi propter dilectionem, imo prorsus non tribuunt fidei justificationem, sed tantum dilectioni, quia*) somniant fidem posse stare cum peccato mortali. Quorsum hoc pertinet, nisi ut promissionem iterum

*) [quia] Rech: qui.

aboleant, et redeant ad legem? Si fides accipit remissionem peccatorum, propter dilectionem, semper erit incerta remissio peccatorum, quia nunquam diligimus tantum, quantum debemus, imo non diligimus, nisi certo statuant corda, quod donata sit nobis remissio peccatorum. Ita adversarii, dum requirunt fiduciam propriae dilectionis in remissione peccatorum et justificatione, Evangelium de gratuita remissione peccatorum prorsus abolent, cum tamen dilectionem illam neque praestent, neque intelligant, nisi credant gratis accipi remissionem peccatorum.

Nos quoque dicimus, quod dilectio fidem sequi debeat, sicut et Paulus ait: in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides per dilectionem efficax. Neque tamen ideo sentiendum est, quod fiducia hujus dilectionis, aut propter hanc dilectionem accipiamus remissionem peccatorum et reconciliationem; sicut neque accipimus remissionem peccatorum propter alia opera sequentia. Sed sola fide, et quidem fide proprie dicta, accipitur remissio peccatorum, quia promissio non potest accipi nisi fide. Est autem fides proprie dicta, quas assentitur promissioni, de hac fide loquitur scriptura. Et quia accipit remissionem peccatorum, et reconciliat nos Deo, prius hac fide justi reputamur propter Christum, quam diligimus ac legem facimus, etsi necessario sequitur dilectio. Neque vero haec fides est otiosa notitia, nec potest stare cum peccato mortali, sed est opus Spiritus sancti, quo liberamur a morte, quo eriguntur et vivificantur perterrefactae mentes. Et quia sola haec fides accipit remissionem peccatorum, et reddit nos acceptos Deo, et affert Spiritum sanctum, rectius vocari gratia gratum faciens poterat, quam effectus sequens, videlicet dilectio.

Hactenus satis copiose ostendimus et testimoniis scripturae, et argumentis ex scriptura sumtis, ut res magis fieret perspicua, quod sola fide consequimur remissionem peccatorum propter Christum, et quod sola fide justificemur, hoc est, ex injustis justi efficiamur, seu regeneremur. Facile autem judicari potest, quam necessaria sit hujus fidei cognitio, quia in hac una conspicitur Christi officium, hac una accipimus Christi beneficia, haec una affert certam et firmam consolationem piis mentibus. Et oportet in Ecclesia extare doctrinam, ex qua concipiant pii certam spem salutis. Nam adversarii infeliciter consulunt hominibus, dum jubent dubitare, utrum consequamur remissionem peccatorum. Quomodo in morte sustentabunt se isti, qui de hac fide nihil audiverunt, qui putant dubitandum esse, utrum

:onsequantur remissionem peccatorum? Praeterea necesse ;st retineri in Ecclesia Christi Evangelium, hoc est, pronissionem, quod gratis propter Christum remittuntur pecata; id Evangelium penitus abolent, qui de hac fide, de ua loquimur, nihil docent. At Scholastici ne verbum quiem de hac fide tradunt. Hos sequuntur adversarii nostri, :t improbant hanc fidem. Nec vident se totam promissionem ;ratuitae remissionis peccatorum, et justitiae Christi abolere improbata hac fide.

De dilectione et impletione legis.

Hic objiciunt adversarii: Si vis in vitam ingredi, serva nandata. Item: Factores Legis justificabuntur, et alia nulta similia de lege, et operibus, ad quae, priusquam 'espondemus, dicendum est, quid nos de dilectione, et mpletione legis sentiamus. Scriptum est apud Prophe-am: Dabo legem meam in corda eorum. Et Rom. III. ait ?aulus: legem stabiliri, non aboleri, per fidem. Et Chritus ait: Si vis ingredi in vitam, serva mandata. Item: Si lilectionem non habeam, nihil sum. Hae sententiae et siniles testantur, quod oporteat legem in nobis inchoari, et nagis magisque fieri. Loquimur autem non de ceremoniis, ;ed de illa lege, quae praecipit de motionibus cordis, videicet de Decalogo. Quia vero fides affert Spiritum sanctum, :t parit novam vitam in cordibus, necesse est, quod pariat piriтuales motus in cordibus. Et qui sint illi motus, ostenlit Propheta, cum ait: Dabo legem meam in corda eorum. ?ostquam igitur fide justificati et renati sumus, incipimus)eum timere, diligere, petere, et expectare ab eo auxiium, gratias agere et praedicare, et obedire ei in afflictioiibus. Incipimus et diligere proximos, quia corda habent piriтuales et sanctos motus.

Haec non possunt fieri, nisi postquam fide justificati umus, et renati accipimus Spiritum sanctum. Primum quia ex non potest fieri sine Christo. Item, Lex non potest ieri sine Spiritu sancto. At Spiritus sanctus accipitur fide, uxta illud Pauli, Galat. III. Ut promissionem spiritus ac:ipiamus per fidem. Item, quomodo potest humanum cor liligere Deum, dum sentit eum horribiliter irasci, et op›rimere nos temporalibus et perpetuis calamitatibus? Lex ıutem semper accusat nos, semper ostendit irasci Deum. Non igitur diligitur Deus, nisi postquam apprehendimus fide misericordiam. Ita demum fit objectum amabile.

Quanquam igitur civilia opera, hoc est, externa opera legis, sine Christo, et sine Spiritu sancto aliqua ex parte fieri possint, tamen apparet ex his, quae diximus, illa quae sunt proprie legis divinae, hoc est, affectus cordis erga Deum, qui praecipiuntur in prima tabula, non posse fieri sine Spiritu sancto. Sed adversarii nostri sunt suaves Theologi: intuentur secundam tabulam et politica opera, primam nihil curant, quasi nihil pertineat ad rem, aut certe tantum externos cultus requirunt. Illam aeternam legem, et longe positam supra omnium creaturarum sensum atque intellectum: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde; prorsus non considerant.

At Christus ad hoc datus est, ut propter eum donentur nobis remissio peccatorum, et Spiritus sanctus, qui novam et aeternam vitam ac aeternam Justitiam in nobis pariat. Quare non potest lex vere fieri, nisi accepto Spiritu sancto per fidem. Ideo Paulus dicit, legem stabiliri per fidem, non aboleri, quia lex ita demum fieri potest, cum contigit Spiritus sanctus. Et Paulus docet 2 Cor. III. velamen, quo facies Moisi tecta est, non posse tolli, nisi fide in Christum, qua accipitur Spiritus sanctus. Sic enim ait: Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moises, velamen positum est super cor eorum: Cum autem conversi fuerint ad Deum, auferetur velamen, Dominus autem spiritus est, ubi autem spiritus Domini, ibi libertas. Velamen intelligit Paulus humanam opinionem de tota lege, decalogo et ceremoniis, videlicet quod hypocritae putant externa et civilia opera satisfacere legi Dei, et sacrificia et cultus ex opere operato justificare coram Deo. Tunc autem detrahitur nobis hoc velamen, hoc est, eximitur hic error, quando Deus ostendit cordibus nostris immunditiem nostram, et magnitudinem peccati. Ibi primum videmus nos longe abesse ab impletione legis. Ibi agnoscimus, quomodo caro secura atque otiosa non timeat Deum, nec vere statuat respici nos a Deo, sed casu nasci, et occidere homines. Ibi experimur nos non credere, quod Deus ignoscat, et exaudiat. Cum autem audito Evangelio et remissione peccatorum fide erigimur, concipimus Spiritum sanctum, ut jam recte de Deo sentire possimus, et timere Deum, et credere ei, etc. Ex his apparet non posse legem sine Christo, et sine Spiritu sancto fieri.

Profitemur igitur, quod necesse sit inchoari in nobis, et subinde magis magisque fieri legem. Et complectimur simul utrumque, videlicet spirituales motus et externa bona

opera. Falso igitur calumniantur nos adversarii, quod nostri non doceant bona opera, cum ea non solum requirant, sed etiam ostendant, quomodo fieri possint. Eventus coarguit hypocritas, qui suis viribus conantur legem facere, quod non possint praestare, quae conantur. Longe enim imbecillior est humana natura, quam ut suis viribus resistere diabolo possit, qui habet captivos omnes, qui non sunt liberati per fidem. Potentia Christi opus est adversus diabolum, videlicet, ut quia scimus nos propter Christum exaudiri, et habere promissionem, petamus, ut gubernet et propugnet nos Spiritus sanctus, ne decepti erremus, ne impulsi contra voluntatem Dei aliquid suscipiamus, sicut Psalmus docet: Captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Christus enim vicit diabolum, et dedit nobis promissionem, et Spiritum sanctum, ut auxilio divino vincamus et ipsi. Et 1 Joh. III. Ad hoc apparuit Filius Dei, ut solvat opera diaboli. Deinde non hoc tantum docemus, quomodo fieri lex possit, sed etiam quomodo Deo placeat, si quid sit, videlicet, non quia legi satisfaciamus, sed quia sumus in Christo. Sicut paulo post dicemus. Constat igitur, nostros requirere bona opera. Imo addimus et hoc, quod impossibile sit dilectionem Dei, etsi exigua est, divellere a fide, quia per Christum acceditur ad Patrem, et, accepta remissione peccatorum vere jam statuimus, nos habere Deum, hoc est, nos Deo curae esse, invocamus, agimus gratias, timemus, diligimus, sicut Johannes docet in prima Epistola. Nos diligimus eum, inquit, quia prior dilexit nos, videlicet, quia dedit pro nobis Filium, et remisit nobis peccata. Ita significat praecedere fidem, sequi dilectionem. Item fides illa, de qua loquimur, existit in poenitentia, hoc est, concipitur in terroribus conscientiae, quae sentit iram Dei adversus nostra peccata, et quaerit remissionem peccatorum et liberari a peccato. Et in talibus terroribus et aliis afflictionibus debet haec fides crescere et confirmari. Quare non potest existere in his, qui secundum carnem vivunt, qui delectantur cupiditatibus suis, et obtemperant eis. Ideo Paulus ait: Nulla nunc damnatio est his, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Item: Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; sin autem spiritu actiones corporis mortificabitis, vivetis. Quare fides illa, quae accipit remissionem peccatorum in corde perterrefacto, et fugiente peccatum, non manet in his, qui obtemperant cupiditatibus, nec existit cum mortali peccato.

Ex his effectibus fidei excerpunt adversarii unum, videlicet dilectionem, et docent, quod dilectio justificet; ita manifeste apparet, eos tantum docere legem. Non prius docent accipere remissionem peccatorum per fidem. Non docent de mediatore Christo, quod propter Christum habeamus Deum propitium, sed propter nostram dilectionem. Et tamen qualis sit illa dilectio, non dicunt, neque dicere possunt. Praedicant, se legem implere, cum haec gloria proprie debeatur Christo, et fiduciam propriorum operum opponunt judicio Dei, dicunt enim, se de condigno mereri gratiam et vitam aeternam. Haec est simpliciter impia et vana fiducia. Nam in hac vita non possumus legi satisfacere, quia natura carnalis non desinit malos affectus parere, etsi his resistit spiritus in nobis.

Sed quaerat aliquis. Cum et nos fateamur dilectionem esse opus Spiritus sancti cumque sit justitia, quia est impletio legis, cur non doceamus, quod justificet? Ad hoc respondendum est: Primum hoc certum est, quod non accipimus remissionem peccatorum, neque per dilectionem neque propter dilectionem nostram, sed propter Christum sola fide. Sola fides, quae intuetur in promissionem, et sentit ideo certo statuendum esse, quod Deus ignoscat, quia Christus non sit frustra mortuus, etc. vincit terrores peccati et mortis. Si quis dubitat, utrum remittantur sibi peccata, contumelia afficit Christum, cum peccatum suum judicat majus, aut efficacius esse, quam mortem et promissionem Christi. Cum Paulus dicat gratiam exuberare supra peccatum, hoc est, misericordiam ampliorem esse, quam peccatum. Si quis sentit se ideo consequi remissionem peccatorum, quia diligit, afficit contumelia Christum, et comperiet in judicio Dei hanc fiduciam propriae justitiae impiam et inanem esse. Ergo necesse est, quod fides reconciliet, et justificet. Et sicut non accipimus remissionem peccatorum per alias virtutes legis, seu propter eas, videlicet propter patientiam, castitatem, obedientiam erga Magistratus, etc. et tamen has virtutes sequi oportet: Ita neque propter dilectionem Dei accipimus remissionem peccatorum, etsi sequi eam necesse est. Caeterum nota est consuetudo sermonis, quod interdum eodem verbo causam et effectus complectimur *κατὰ συνεκδοχήν*. Ita Lucae septimo ait Christus: Remittuntur ei peccata multa; quia dilexit multum Interpretatur enim seipsum Christus, cum addit: Fides tua salvam te fecit. Non igitur voluit Christus, quod mulier illo opere dilectionis merita esset remissionem peccatorum Ideo enim clare dicit: Fides tua salvam te fecit. At fide

est, quae apprehendit misericordiam propter verbum Dei gratis. Si quis hoc negat fidem esse, prorsus non intelligit, quid sit fides. Et ipsa historia hoc loco ostendit, quid vocet dilectionem. Mulier venit hanc afferens de Christo opinionem, quod apud ipsum quaerenda esset remissio peccatorum. Hic cultus est summus cultus Christi. Nihil potuit majus tribuere Christo. Hoc erat vere Messiam agnoscere, quaerere apud eum remissionem peccatorum. Porro sic de Christo sentire, sic colere, sic complecti Christum, est vere credere. Christus autem usus est verbo dilectionis non apud mulierem, sed adversus Pharisaeum, quia totum cultum Pharisaei cum toto cultu mulieris comparabat. Objurgat Pharisaeum, quod non agnosceret ipsum esse Messiam, etsi haec externa officia ipsi praestaret, ut hospiti, viro magno et sancto. Ostendit mulierculam, et praedicat hujus cultum, unguenta, lacrymas, etc. quae omnia erant signa fidei, et confessio quaedam, quod videlicet apud Christum quaereret remissionem peccatorum. Magnum profecto exemplum est, quod non sine causa commovit Christum, ut objurgaret Pharisaeum virum sapientem, et honestum, sed non credentem. Hanc ei impietatem exprobrat, et admonet eum exemplo mulierculae, significans turpe ei esse, quod cum indocta muliercula credat Deo, ipse legis doctor non agnoscat Messiam, non quaerat apud eum remissionem peccatorum et salutem. Sic igitur totum cultum laudat, ut saepe fit in scripturis, ut uno verbo multa complectamur, ut infra latius dicemus in similibus locis, ut: Date Eleemosynam, et omnia erunt munda. Non tantum eleemosynas requirit, sed etiam justitiam fidei. Ita hic ait: Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum, i. e. quia me vere coluit fide et exercitiis et signis fidei. Totum cultum comprehendit. Interim tamen hoc docet, quod proprie accipiatur fide remissio peccatorum. Etsi dilectio, confessio, et alii boni fructus sequi debeant. Quare non hoc vult, quod fructus illi sint pretium, sint propitiatio, propter quam detur remissio peccatorum, quae reconciliet nos Deo. De magna re disputamus, de honore Christi, et unde petant bonae mentes certam et firmam consolationem: Utrum fiducia collocanda sit in Christum, an in opera nostra. Quod si in opera nostra collocanda erit, detrahitur Christo honos mediatoris et propitiatoris. Et tamen comperiemus in judicio Dei hanc fiduciam vanam esse, et conscientias inde ruere in desperationem. Quod si remissio peccatorum, et reconciliatio non contingit gratis propter Christum, sed propter nostram dilectionem, nemo habiturus est remissio-

nem peccatorum, nisi ubi totam legem fecerit, quia le non justificat, donec nos accusare potest. Patet igitur, cum justificatio sit reconciliatio propter Christum, quod fide justificemur, quia certissimum est sola fide accipi remissionem peccatorum.

Nunc igitur respondeamus ad illam objectionem, quam supra proposuimus. Recte cogitant adversarii dilectionem esse legis impletionem, et obedientia erga legem certe est justitia, sed hoc fallit eos, quod putant nos ex lege justificari. Cum autem non justificemur ex lege, sed remissionem peccatorum, et reconciliationem accipiamus fide propter Christum, non propter dilectionem aut legis impletionem: sequitur necessario, quod fide in Christum justificemur.

Deinde illa legis impletio, seu obedientia erga legem est quidem justitia, cum est integra, sed in nobis est exigua et immunda. Ideo non placet propter seipsam, non est accepta propter seipsam. Quanquam autem ex his, quae supra dicta sunt, constet, justificationem non solum initium renovationis significare, sed reconciliationem, qua etiam postea accepti sumus: Tamen nunc multo clarius perspici poterit, quod illa inchoata legis impletio non justificet, quia tantum est accepta propter fidem. Nec est confidendum, quod propria perfectione, et impletione legis, coram Deo justi reputemur, ac non potius propter Christum.

Primum quia Christus non desinit esse mediator, postquam renovati sumus. Errant, qui fingunt eum tantum primam gratiam meritum esse, nos postea placere nostra legis impletione, et mereri vitam aeternam. Manet mediator Christus, et semper statuere debemus, quod propter ipsum habeamus placatum Deum, etiamsi nos indigni simus. Sicut Paulus aperte docet, cum ait: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non justificatus sum, sed sentit se fide reputari justum propter Christum, juxta illud: Beati, quorum remissae sunt iniquitates. Illa autem remissio semper accipitur fide. Item, Imputatio justitiae Evangelii est e promissione, igitur semper accipitur fide, semper statuendum est, quod fide propter Christum justi reputemur. Si renati postea sentire deberent, se acceptos fore propter impletionem legis, quando esset conscientia certa, se placere Deo, cum nunquam legi satisfaciamus? Ideo semper ad promissionem recurrendum, hac sustentanda est infirmitas nostra, et statuendum, nos propter Christum justos reputari, qui sedet ad dextram Patris, et perpetuo interpellat pro nobis. Hunc Pontificem contumelia afficit, si quis sen

it se jam justum et acceptum esse, propter propriam impletionem legis, non propter illius promissionem. Nec intelligi potest, quomodo fingi queat homo justus esse coram Deo, excluso propitiatore et mediatore Christo.

Item quid opus est longa disputatione? Tota scriptura, tota Ecclesia clamat, legi non satisfieri. Non igitur placet illa inchoata legis impletio propter seipsam, sed propter fidem in Christum. Alioqui lex semper accusat nos; Quis enim satis diligit, aut satis timet Deum? Quis satis patienter sustinet afflictiones a Deo impositas? Quis non saepe dubitat, utrum Dei consilio an casu regantur res humanae? Quis non saepe dubitat, utrum a Deo exaudiatur? Quis non saepe stomachatur, quod impii fortuna meliore utuntur, quam pii, quod pii ab impiis opprimuntur? Quis satisfacit vocationi suae, quis diligit proximum sicut seipsum? Quis non irritatur a concupiscentia? Ideo Paulus inquit: Non, quod volo bonum, hoc facio, sed, quo nolo, malum. Item: Mente servio legi Dei. Carne autem servio legi peccati. Hic aperte praedicat, se legi peccati servire. Et David ait: Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Hic etiam servus Dei deprecatur judicium. Item: Beatus vir, cui non imputat Dominus peccatum. Semper igitur in hac infirmitate nostra adest peccatum, quod imputari poterat, de quo paulo post inquit: Pro hoc orabit ad te omnis sanctus. Hic ostendit, sanctos etiam oportere petere remissionem peccatorum. Plus quam coeci sunt, qui malos affectus in carne non sentiunt esse peccata, de quibus Paulus dicit: Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem, caro diffidit Deo, confidit rebus praesentibus, quaerit humana auxilia in calamitate, etiam contra voluntatem Dei, fugit afflictiones, quas debebat tolerare propter mandatum Dei, dubitat de Dei misericordia etc. Cum talibus affectibus luctatur Spiritus sanctus in cordibus, ut eos reprimat, ac mortificet, et inserat novos spirituales motus. Sed de hoc loco infra plura testimonia colligemus, quanquam ubique obvia sunt, non solum in scripturis, sed etiam in sanctis Patribus.

Praeclare inquit Augustinus: Omnia mandata Dei implentur, quando, quidquid non fit, ignoscitur. Requirit igitur fidem, etiam in bonis operibus, ut credamus nos placere Deo propter Christum, nec opera ipsa per se digna esse, quae placeant.

Et Hieronymus contra Pelagianos: Tunc ergo justi sumus, quando nos peccatores fatemur. Et justitia nostra non

ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia. Oportet igitur adesse fidem in illa inchoata legis impletione, quae statuat nos propter Christum habere Deum placatum. Nam misericordia non potest apprehendi, nisi fide, sicut supra aliquoties dictum est.

Quare cum ait Paulus, legem stabiliri per fidem, non solum hoc intelligi oportet, quod fide renati concipiant Spiritum sanctum, et habeant motus consentientes legi Dei, sed multo maxime refert et hoc addere, quod sentire nos oportet, quod procul a perfectione legis absimus. Quare non possumus statuere, quod coram Deo justi reputemur, propter nostram impletionem legis, sed quaerenda est alibi justificatio, ut conscientia fiat tranquilla. Non enim sumus justi coram Deo, donec fugientes judicium Dei, irascimur Deo. Sentiendum est igitur, quod reconciliati fide propter Christum justi reputemur, non propter legem, aut propter opera nostra; sed quod haec inchoata impletio legis placeat propter fidem. Et quod propter fidem non imputetur hoc, quod deest impletioni legis, etiamsi conspectus impuritatis nostrae perterrefacit nos. Jam si est alibi quaerenda justificatio, ergo nostra dilectio, et opera non justificant. Longe supra nostram munditiem, imo longe supra ipsam legem collocari debent mors et satisfactio Christi nobis donata, ut statuamus, nos propter illam satisfactionem habere propitium Deum, non propter nostram impletionem legis.

Hoc docet Paulus ad Gal. III. cum ait: Christus redemit nos a maledictione legis, factus pro nobis maledictum, hoc est, lex damnat omnes homines, sed Christus, quia sine peccato subiit poenam peccati, et victima pro nobis factus est, sustulit illud jus legis, ne accuset, ne damnet hos, qui credunt in ipsum, quia ipse est propitiatio pro eis, propter quam nunc justi reputantur. Cum autem justi reputentur, lex non potest eos accusare, et damnare, etiamsi re ipsa legi non satisfecerint. In eandem sententiam scribit ad Colossenses: In Christo consummati estis, quasi dicat: Etsi adhuc procul abestis a perfectione legis, tamen non damnant vos reliquiae peccati, quia propter Christum habemus reconciliationem certam et firmam, si creditis, etiamsi haeret peccatum in carne vestra.

Semper debet in conspectu esse promissio, quod Deus propter suam promissionem, propter Christum velit esse propitius, velit justificare, non propter legem, aut opera nostra. In hac promissione debent pavidae conscientiae quaerere reconciliationem et justificationem, hac promissione debent se sustentare, ac certo statuere, quod habeant Deum

ropitium, propter Christum, propter suam promissionem. ta nunquam possunt opera conscientiam reddere pacatam, ed tantum promissio. Si igitur praeter dilectionem et opea alibi quaerenda est justificatio, et pax conscientiae, ergo lilectio et opera non justificant, etsi sunt virtutes et justiiae legis, quatenus sunt impletio legis. Et catenus haec bedientia legis justificat justitia legis. Sed haec imperfecta ustitia legis non est accepta Deo, nisi propter fidem. Ideo ion justificat, i. e. neque reconciliat, neque regenerat, neque er se facit acceptos coram Deo.

Ex his constat sola fide nos justificari coram Deo, quia ola fide accipimus remissionem peccatorum et reconciliatioiem, propter Christum, quia reconciliatio seu justificatio st res promissa propter Christum, non propter legem. Itaue sola fide accipitur. Etsi donato Spiritu sancto sequitur egis impletio.

Responsio ad argumenta adversariorum.

Cognitis autem hujus causae fundamentis, videlicet discrimine legis et promissionum, seu Evangelii, facile erit liluere ea, quae adversarii objiciunt. Citant enim dicta de ege et operibus, et omittunt dicta de promissionibus. Senel autem responderi ad omnes sententias de lege potest, uod lex non possit fieri sine Christo, et si qua fiunt civilia pera, sine Christo, non placent Deo. Quare cum praedicantur opera, necesse est addere, quod fides requiratur, quod ropter fidem praedicentur, quod sint fructus et testimonia idei. Ambiguae et periculosae causae multas et varias soutiones gignunt. Verum est enim illud veteris Poetae: *ὁ δ' ἄδικος λόγος, νοσῶν ἐν αὑτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν.* Sed n bonis et firmis causis, una atque altera solutio sumta ex ontibus, corrigit omnia, quae videntur offendere. Id fit n hac nostra causa. Nam illa regula, quam modo recitai, interpretatur omnia dicta, quae de lege et operibus ciantur.

Fatemur enim scripturam alibi Legem, alibi Evangeium seu gratuitam promissionem peccatorum propter Chritum tradere. Verum adversarii nostri simpliciter abolent ratuitam promissionem, cum negant, quod fides justificet, um docent, quod propter dilectionem et opera nostra acciiamus remissionem peccatorum, et reconciliationem. Si endet ex conditione operum nostrorum remissio peccatoum, prorsus erit incerta. Erit igitur abolita promissio. roinde nos revocamus pias mentes ad considerandas pro-

missiones, et de gratuita remissione peccatorum et reconci
liatione quae fit per fidem in Christum docemus; postea ad
dimus et doctrinam legis. Et haec oportet ὀρθοτομεῖν, u
ait Paulus. Videndum est, quid promissionibus scriptur
tribuat. Sic enim laudat opera, ut non tollat gratuitam
promissionem.

Sunt enim facienda opera, propter mandatum De
item ad exercendam fidem, item propter confessionem
gratiarum actionem. Propter has causas necessario debe
bona opera fieri, quae quanquam fiunt in carne nondu
prorsus renovata, quae retardat motus Spiritus sancti, e
aspergit aliquid de sua immunditie: tamen propter fide
sunt opera sancta, divina, sacrificia, et politia Christi re
gnum suum ostendentis coram hoc mundo. In his enim
sanctificat corda, et reprimit diabolum, et ut retineat Evan
gelium inter homines, foris opponit regno diaboli confes
sionem sanctorum, et in nostra imbecillitate declarat po
tentiam suam. Pauli Apostoli, Athanasii, Augustini, et si
milium, qui docuerunt Ecclesias, pericula, labores, con
ciones, sunt sancta opera, sunt vera sacrificia, Deo accepta
sunt certamina Christi, per quae repressit diabolum, et de
pulit ab his, qui crediderunt. Labores David, in gerendis
bellis, et in administratione domestica sunt opera sancta
sunt vera sacrificia, sunt certamina Dei, defendentis illu
populum, qui habebat verbum Dei, adversus diabolum, ne
penitus extingueretur notitia Dei in terris. Sic sentimus
etiam de singulis bonis operibus in infimis vocationibus, e
in privatis. Per haec opera triumphat Christus adversus
diabolum, ut quod Corinthii conferebant Eleemosynam
sanctum opus erat, et sacrificium et certamen Christi adver
sus diabolum, qui laborat, ne quid fiat ad laudem Dei. Ta
lia opera vituperare, confessionem doctrinae, afflictiones
officia caritatis, mortificationes carnis, profecto esset vitu
perare externam regni Christi inter homines politiam. A
hic addimus etiam de praemiis, et de merito. Docemus, ope
ribus fidelium proposita et promissa esse praemia. Doce
mus bona opera meritoria esse, non remissionis peccatorum
gratiae, aut justificationis (haec enim tantum fide consequi
mur) sed aliorum praemiorum corporalium et spiritualium
in hac vita, et post hanc vitam, quia Paulus inquit: Unus
quisque recipiet mercedem juxta suum laborem. Erunt igi
tur dissimilia praemia, propter dissimiles labores. At re
missio peccatorum similis et aequalis est omnium, sicu
unus est Christus, et offertur gratis omnibus, qui credun
sibi propter Christum remitti peccata. Accipitur igitu

antum fide remissio peccatorum, et justificatio, non propter ulla opera, sicut constat in terroribus conscientiae, quod non possunt irae Dei opponi ulla nostra opera, sicut Paulus clare dicit: Fide justificati pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et accessum habemus fide, etc. Fides autem quia filios Dei facit, facit et cohaeredes Christi. Itaque quia justificationem non meremur operibus nostris, qua efficimur filii Dei, et cohaeredes Christi, non meremur vitam aeternam operibus nostris. Fides enim consequitur, quia fides justificat nos, et habet placatum Deum. Debetur autem justificatis juxta illud: Quos justificavit, eosdem et glorificavit. Paulus commendat nobis praeceptum de honorandis parentibus mentione praemii, quod additur illi praecepto, ubi non vult, quod obedientia erga parentes justificet nos coram Deo; sed postquam fit in justificatis, meremur alia magna praemia. Deus tamen varie exercet sanctos, et saepe differt praemia justitiae operum, ut discant non confidere sua justitia, ut discant quaerere voluntatem Dei magis, quam praemia. Sicut apparet in Job, in Christo, et aliis sanctis. Et de hac re docent nos multi Psalmi, qui consolantur nos adversus felicitatem impiorum, ut Psal. XXXVI. Noli aemulari. Et Christus ait: Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam; quoniam ipsorum est regnum coelorum.

His praeconiis bonorum operum moventur haud dubie fideles ad bene operandum. Interim etiam praedicatur doctrina poenitentiae adversus impios, qui male operantur, ostenditur ira Dei, quam minatus est omnibus, qui non agunt poenitentiam. Laudamus igitur et requirimus bona opera, et multas ostendimus causas, quare fieri debeant. Sic de operibus docet et Paulus, cum inquit: Abraham accepisse circumcisionem, non ut per illud opus justificaretur. Jam enim fide consecutus erat, ut justus reputaretur. Sed accessit circumcisio, ut haberet in corpore scriptum signum, quo commonefactus exerceret fidem, quo etiam confiteretur fidem coram aliis, et alios ad credendum suo testimonio invitaret. Abel fide gratiorem hostiam obtulit, quia igitur fide justus erat, ideo placuit sacrificium; quod faciebat, non ut per id opus mereretur remissionem peccatorum, et gratiam, sed ut fidem suam exerceret, et ostenderet aliis ad invitandos eos ad credendum.

Cum hoc modo bona opera sequi fidem debeant, longe aliter utuntur operibus homines, qui non possunt credere, ac statuere in corde, sibi gratis ignosci propter Christum, se habere Deum propitium gratis propter Christum. Hi cum

vident opera sanctorum, humano more judicant, sanctos promeruisse remissionem peccatorum et gratiam per haec opera. Ideo imitantur ea, et sentiunt se per opera similia mereri remissionem peccatorum et gratiam, sentiunt se per illa opera placare iram Dei, et consequi, ut propter illa opera justi reputentur. Hanc impiam opinionem in operibus damnamus, primum, quia obscurat gloriam Christi, cum homines proponunt Deo haec opera tanquam pretium et propitiationem. Hic honos debitus uni Christo tribuitur nostris operibus. Secundo, neque tamen inveniunt conscientiae pacem in his operibus, sed alia super alia in veris terroribus cumulantes tandem desperant, quia nullum opus satis mundum inveniunt. Semper accusat lex, et parit iram. Tertio, tales nunquam assequuntur notitiam Dei: quia enim irati fugiunt Deum judicantem et affligentem, nunquam sentiunt se exaudiri. At fides ostendit praesentiam Dei, postquam constituit, quod Deus gratis ignoscat et exaudiat. Semper autem in mundo haesit impia opinio de operibus. Gentes habebant sacrificia, sumta a patribus. Horum opera imitabantur, fidem non tenebant, sed sentiebant opera illa propitiationem et pretium esse, propter quod Deus reconciliaretur ipsis. Populus in lege imitabatur sacrificia hac opinione, quod propter illa opera haberent placatum Deum, ut ita loquamur, ex opere operato. Hic videmus, quam vehementer objurgent populum Prophetae. Ps. XLIX. Non in sacrificiis arguam te. Et Jerem. Non praecepi de holocaustomatis. Tales loci damnant non opera, quae certe Deus praeceperat, ut externa exercitia in hac politia, sed damnant impiam persuasionem, quod sentiebant se per illa opera placare iram Dei, et fidem abjiciebant. Et quia nulla opera reddunt pacatam conscientiam, ideo subinde nova opera excogitantur praeter mandata Dei. Populus Israel viderat Prophetas in excelsis sacrificasse. Porro sanctorum exempla maxime movent animos, sperantes se similibus operibus perinde gratiam consecuturos esse, ut illi consecuti sunt. Quare hoc opus mirabili studio coepit imitari populus, ut per id opus mereretur remissionem peccatorum, gratiam et justitiam. At Prophetae sacrificaverant in excelsis, non ut per illa opera mererentur remissionem peccatorum et gratiam, sed quia in illis locis docebant; ideo ibi testimonium fidei suae proponebant. Populus audierat, Abraham immolasse filium suum. Quare et ipsi, ut asperrimo ac difficillimo opere placarent iram Dei, mactaverunt filios. At Abraham non hac opinione immolabat filium, ut id opus esset pretium et propitiatio, propter quam justus reputaretur.

Sic in Ecclesia instituta est Coena Domini, ut recordatione promissionum Christi, quarum in hoc signo admonemur, confirmetur in nobis fides et foris confiteamur fidem nostram, et praedicemus beneficia Christi, sicut Paulus ait: Quoties feceritis, mortem Domini annunciabitis, etc. Verum adversarii nostri contendunt missam esse opus, quod ex opere operato justificat, et tollit reatum culpae et poenae in his, pro quibus fit. Sic enim scribit Gabriel: Antonius, Bernhardus, Dominicus, Franciscus, et alii sancti Patres elegerunt certum vitae genus, vel propter studium, vel propter alia utilia exercitia. Interim sentiebant se fide propter Christum justos reputari, et habere propitium Deum, non propter illa propria exercitia. Sed multitudo deinceps imitata est non fidem Patrum, sed exempla sine fide, ut per illa opera mererentur remissionem peccatorum, gratiam et justitiam, non senserunt se haec gratis accipere propter propitiatorem Christum. Sic de omnibus operibus judicat mundus, quod sint propitiatio, qua placatur Deus, quod sint pretia, propter quae reputamur justi. Non sentit Christum esse propitiatorem, non sentit, quod fide gratis consequamur, ut justi reputemur propter Christum. Et tamen cum opera non possint reddere pacatam conscientiam, eliguntur subinde alia, fiunt novi cultus, nova vota, novi monachatus propter mandatum Dei, ut aliquod magnum opus quaeratur, quod possit opponi irae et judicio Dei.

Has impias opiniones de operibus adversarii tuentur contra scripturam. At haec tribuere operibus nostris, quod sint propitiatio, quod mereantur remissionem peccatorum, et gratiam, quod propter ea justi coram Deo reputemur, non fide propter Christum propitiatorem, quid hoc aliud est, quam Christo detrahere honorem mediatoris, et propitiatoris? Nos igitur etsi sentimus ac docemus, bona opera necessario facienda esse, debet enim sequi fidem inchoata legis impletio, tamen Christo suum honorem reddimus. Sentimus ac docemus, quod fide propter Christum coram Deo justi reputemur, quod non reputemur justi propter opera, sine mediatore Christo, quod non mereamur remissionem peccatorum, gratiam et justitiam per opera, quod opera nostra non possimus opponere irae et judicio Dei, quod opera non possint terrores peccati vincere: sed quod sola fide vincantur terrores peccati, quod tantum mediator Christus per fidem opponendus sit irae et judicio Dei. Si quis secus sentit, non reddit Christo debitum honorem, qui propositus est, ut sit propitiator, ut per ipsum habeamus accessum ad Patrem. Loquimur autem nunc de justitia, per quam agi-

mus cum Deo, non cum hominibus, sed qua appreben mus gratiam, et pacem conscientiae. Non potest autem c scientia pacata reddi coram Deo, nisi sola fide, quae*) s tuit nobis Deum placatum esse propter Christum. Juxta lud: Justificati ex fide, pacem habemus, quia justificatio t tum est res gratis promissa propter Christum, quare sola f semper coram Deo accipitur.

Nunc igitur respondebimus ad illos locos, quos cit adversarii, ut probent, nos dilectione et operibus justific Ex Corinthiis citant: Si omnem fidem habeam, etc. cari tem autem non habeam, nihil sum. Et hic magnifice triu phant, totam Ecclesiam, ajunt, certificat Paulus, quod n justificet sola fides. Facilis autem responsio est, postqu ostendimus supra, quid de dilectione et operibus sentiam Hic locus Pauli requirit dilectionem. Hanc requirimus nos. Diximus enim supra, oportere existere in nobis ren vationem, et inchoatam legis impletionem, juxta illud: D bo legem meam in corda eorum. Si quis dilectionem abj cerit, etiamsi habet magnam fidem, tamen non retinet ea Non enim retinet Spiritum sanctum. Neque vero hoc lo tradit Paulus modum justificationis, sed scribit his, qui cu fuissent justificati, cohortandi erant, ut bonos fructus fe rent, ne amitterent Spiritum sanctum. Ac praepostere fa ciunt adversarii, hunc unum locum citant, in quo Paul docet de fructibus, alios locos plurimos omittunt, in qu bus ordine disputat de modo justificationis. Ad hoc, i aliis locis, qui de fide loquuntur, semper adscribunt co rectionem, quod debeant intelligi de fide formata. Hic nu lam adscribunt correctionem, quod fide etiam opus sit, se tiente quod reputemur justi propter Christum propitiatore Ita adversarii excludunt Christum a justificatione, et tantu docent justitiam legis. Sed redeamus ad Paulum. Nil quisquam ex hoc textu amplius ratiocinari potest, qua quod dilectio sit necessaria. Id fatemur. Sicut necess rium est, non furari. Neque vero recte ratiocinabitur, quis inde velit hoc efficere: Non furari necessarium est, ig tur non furari justificat, quia justificatio non est certi o ris approbatio, sed totius personae. Nihil igitur laedit n hic Pauli locus. Tantum ne affingant adversarii, qu quid ipsis libet. Non enim dicit, quod justificet dilec sed quod nihil sim, id est, quod fides extinguatur, qua libet magna contigerit. Non dicit, quod dilectio vin terrores peccati et mortis, quod dilectionem nostram o

*) [quae] Mel. qua.

ponere possimus irae ac judicio Dei, quod dilectio nostra satisfaciat legi Dei, quod sine propitiatore Christo habeamus accessum ad Deum nostra dilectione, quod dilectione nostra accipiamus promissam remissionem peccatorum. Nihil horum dicit Paulus. Non igitur sentit, quod dilectio justificet, quia tantum ita justificamur, cum apprehendimus propitiatorem Christum, et credimus nobis Deum propter Christum placatum esse. Nec est justificatio somnianda, omisso propitiatore Christo. Tollant adversarii promissionem de Christo, aboleant Evangelium, si nihil opus est Christo, si nostra dilectione possumus vincere mortem, si nostra dilectione, sine propitiatore Christo accessum habemus ad Deum. Adversarii corrumpunt pleraque loca, quia suas opiniones ad ea afferunt, non sumunt ex ipsis locis sententiam. Quid enim habet hic locus incommodi, si detraxerimus interpretationem, quam adversarii de suo assuunt, non intelligentes, quid sit justificatio, aut quomodo fiat? Corinthii antea justificati multa acceperant excellentia dona. Fervebant initia, ut fit. Deinde coeperunt inter eos existere simultates, ut significat Paulus, coeperunt fastidire bonos doctores. Ideo objurgat eos Paulus, revocans ad officia dilectionis, quae etiamsi sunt necessaria, tamen stultum fuerit somniare, quod opera secundae tabulae coram Deo justificent, per quam agimus cum hominibus, non agimus proprie cum Deo. At in justificatione agendum est cum Deo, placanda est ira ejus, conscientia erga Deum pacificanda est. Nihil horum fit per opera secundae tabulae.

Sed objiciunt praeferri dilectionem fidei et spei. Paulus enim ait: Major horum caritas. Porro consentaneum est maximam et praecipuam virtutem justificare. Quanquam hoc loco Paulus proprie loquitur de dilectione proximi, et significat dilectionem maximam esse, quia plurimos fructus habet, fides et spes tantum agunt cum Deo, at dilectio foris erga homines infinita habet officia, tamen largiamur sane adversariis, dilectionem Dei et proximi, maximam virtutem esse, quia hoc summum praeceptum est: Diliges Dominum Deum. Verum quomodo inde ratiocinabuntur, quod dilectio justificet? Maxima virtus, inquiunt, justificat. Imo sicut lex etiam maxima seu prima non justificat, ita nec maxima virtus legis, sed illa virtus justificat, quae apprehendit Christum, quae communicat nobis Christi merita, qua accipimus gratiam et pacem a Deo. Haec autem virtus, fides est; nam ut saepe dictum est, fides non tantum notitia est, sed multo magis velle accipere, seu apprehendere ea, quae in promissione de Christo offeruntur. Est autem et haec

obedientia erga Deum, velle accipere oblatam promissionem non minus λατρεία, quam dilectio: vult sibi credi Deus, vult nos ab ipso bona accipere, et id pronunciat esse verum cultum.

Caeterum adversarii tribuunt dilectioni justificationem, quia ubique legis justitiam docent, et requirunt. Non enim possumus negare, quin dilectio sit summum opus legis. Et humana sapientia legem intuetur, et quaerit in ea justitiam. Ideo et scholastici doctores, magni et ingeniosi homines, summum opus legis praedicant, huic operi tribuunt justificationem. Sed decepti humana sapientia, non viderunt faciem Moisi retectam, sed velatam, sicut Pharisaei, Philosophi, Mahometistae. Verum nos stultitiam Evangelii praedicamus, in quo alia justitia revelata est, videlicet, quod propter Christum propitiatorem justi reputemur, cum credimus nobis Deum propter Christum placatum esse. Nec ignoramus, quantum haec doctrina abhorreat a judicio rationis ac legis, nec ignoramus multo speciosiorem esse doctrinam legis de dilectione. Est enim sapientia. Sed non pudet nos stultitiae Evangelii. Id propter gloriam Christi defendimus et rogamus Christum, ut Spiritu sancto suo adjuvet nos, ut id illustrare ac patefacere possimus.

Adversarii in confutatione et hunc locum contra nos citaverunt, ex Coloss.: Caritas est vinculum perfectionis. Hinc ratiocinantur, quod dilectio justificet, quia perfectos efficit. Quanquam hic multis modis de perfectione responderi posset, tamen nos simpliciter sententiam Pauli recitabimus. Certum est, Paulum de dilectione proximi loqui. Neque vero existimandum est, quod Paulus aut justificationem, aut perfectionem coram Deo, tribuerit operibus secundae tabulae potius, quam primae. Et si dilectio efficit perfectos, nihil igitur opus erit propitiatore Christo; nam fides tantum apprehendit propitiatorem Christum. Hoc autem longissime abest a sententia Pauli, qui nunquam patitur excludi propitiatorem Christum. Loquitur igitur non de personali perfectione, sed de integritate communi Ecclesiae. Ideo enim ait, dilectionem esse vinculum, seu colligationem, ut significet se loqui de colligandis et copulandis pluribus membris Ecclesiae inter se. Sicut enim in omnibus familiis, in omnibus rebuspublicis, concordia mutuis officiis alenda est, nec retineri tranquillitas potest, nisi quaedam errata inter se dissimulent homines et condonent: Ita jubet Paulus in Ecclesia dilectionem existere, quae retineat concordiam, quae toleret, sicubi opus est, asperiores mores fratrum, quae dissimulet quaedam levia errata, ne

dissiliat Ecclesia in varia schismata, et ex schismatis orian- tur odia, factiones et haereses. Necesse est enim dissilire concordiam, quando aut Episcopi imponunt populo duriora onera, nec habent rationem imbecillitatis in populo. Et oriuntur dissidia, quando populus nimis acerbe judicat de moribus doctorum, aut fastidit doctores propter quaedam levia incommoda; quaeruntur enim deinde et aliud doctri- nae genus, et alii doctores. Econtra perfectio, id est, in- tegritas Ecclesiae conservatur, quando firmi tolerant infir- mos, quando populus boni consulit quaedam incommoda in moribus doctorum, quando Episcopi quaedam condo- nant imbecillitati populi. De his praeceptis aequitatis pleni sunt libri omnium sapientum, ut in hac vitae consuetudine multa condonemus inter nos, propter communem tranquilli- tatem. Et de ea cum hic, tum alias saepe praecipit Paulus. Quare adversarii imprudenter ratiocinantur ex nomine per- fectionis, quod dilectio justificet, cum Paulus de integritate et tranquillitate communi loquatur. Et sic interpretatur hunc locum Ambrosius: Sicut aedificium dicitur perfectum seu integrum, cum omnes partes apte inter se coagmentatae sunt. Turpe est autem adversariis tantopere praedicare di- lectionem, cum nusquam praestent eam. Quid nunc agunt? dissipant Ecclesias, scribunt leges sanguine, et has propo- nunt Caesari, clementissimo principi, promulgandas, tru- cidant sacerdotes, et alios bonos viros, si quis leviter signi- ficavit se aliquem manifestum abusum non omnino probare. Haec non conveniunt ad ista praeconia dilectionis, quae si sequerentur adversarii, Ecclesiae tranquillae essent, et res- publica pacata. Nam hi tumultus consilescerent, si adver- sarii non nimis acerbe exigerent quasdam traditiones inuti- les ad pietatem, quarum plerasque ne ipsi quidem obser- vant, qui vehementissime defendunt eas. Sed sibi facile ignoscunt, aliis non item, ut ille apud Poetam: Egomet mi ignosco, Mevius inquit. Id autem alienissimum est ab his encomiis dilectionis, quae hic ex Paulo recitant, nec magis intelligunt, quam parietes intelligunt vocem, quam reddunt.

Ex Petro citant et hanc sententiam: Universa delicta operit caritas. Constat et Petrum loqui de dilectione erga proximum, quia hunc locum accommodat ad praeceptum, quo jubet, ut diligant se mutuo. Neque vero ulli Apostolo in mentem venire potuit, quod dilectio nostra vincat pecca- tum et mortem, quod dilectio sit propitiatio, propter quam Deus reconcilietur omisso mediatore Christo, quod dilectio sit justitia, sine mediatore Christo. Haec enim dilectio, si qua esset, esset justitia legis, non Evangelii, quod pro-

mittit nobis reconciliationem, et justitiam, si credamus, quod propter Christum propitiatorem pater placatus sit, quod donentur nobis merita Christi. Ideo Petrus paulo ante jubet, ut accedamus ad Christum, ut aedificemur super Christum. Et addit: Qui crediderit in eum, non confundetur. Dilectio nostra non liberat nos a confusione, cum Deum judicat et arguit nos, sed fides in Christum liberat in his pavoribus, quia scimus, propter Christum nobis ignosci. Caeterum haec sententia de dilectione, sumta est ex proverbiis, ubi antithesis clare ostendit, quomodo intelligi debeat: Odium suscitat rixas, et universa delicta tegit dilectio.

Idem prorsus docet, quod illa Pauli sententia ex Colossensibus sumta, ut, si quae dissensiones inciderint, mitigentur et componantur aequitate, et commoditate nostra. Dissensiones, inquit, crescunt odiis, ut saepe videmus ex levissimis offensionibus maximas fieri tragoedias. Inciderant quaedam inter C. Caesarem et Pompejum leves offensiones, in quibus si alter alteri paululum cessisset, non extitisset bellum civile; sed dum uterque morem gerit odio suo, ex re nihili, maximi motus orti sunt. Et multae in Ecclesia haereses ortae sunt, tantum odio doctorum. Itaque non de propriis delictis, sed de alienis loquitur, cum ait, dilectio tegit delicta, videlicet aliena, et quidem inter homines, id est, etiamsi quae offensiones incidunt, tamen dilectio dissimulat, ignoscit, cedit, non agit omnia summo jure. Petrus igitur non hoc vult, quod dilectio coram Deo mereatur remissionem peccatorum, quod sit propitiatio excluso mediatore Christo; quod regeneret, ac justificet; sed quod erga homines non sit morosa, non aspera, non intractabilis, quod quaedam errata amicorum dissimulet, quod mores aliorum etiam asperiores boni consulat, sicut vulgaris quaedam sententia praecipit: Mores amici noveris, non oderis. Neque temere de hoc officio dilectionis toties praecipiunt Apostoli, quod Philosophi vocant ἐπιείκειαν. Necessaria est enim haec virtus ad publicam concordiam retinendam, quae non potest durare, nisi multi dissimulent, multa condonent inter se pastores, et Ecclesiae.

Ex Jacobo citant: Videtis igitur, quod ex operibus justificatur homo, et non ex fide sola. Neque alius locus ullus magis putatur officere nostrae sententiae, sed est facilis et plana responsio. Si non assuant adversarii suas opiniones de meritis operum, Jacobi verba nihil habent incommodi. Sed ubicunque fit mentio operum, adversarii affingunt suas impias opiniones, quod per bona opera merea-

nur remissionem peccatorum, quod bona opera sint propitiatio ad pretium, propter quod Deus nobis reconcilietur, quod bona opera vincant terrores peccati et mortis, quod bona opera coram Deo propter suam bonitatem sint accepta, nec egeant misericordia et propitiatore Christo. Horum nihil venit in mentem Jacobo, quae tamen omnia nunc defendunt adversarii praetextu sententiae Jacobi.

Primum igitur hoc expendendum est, quod hic locus magis contra adversarios facit, quam contra nos. Adversarii enim docent hominem justificari dilectione, et operibus. De fide, qua apprehendimus propitiatorem Christum, nihil dicunt. Imo hanc fidem improbant, neque improbant tantum sententiis aut scriptis, sed etiam ferro et suppliciis conantur in Ecclesia delere. Quanto melius docet Jacobus, qui fidem non omittit, non subjicit pro fide dilectionem, sed retinet fidem, ne propitiator Christus excludatur in justificatione, sicut et Paulus, cum summam tradit vitae Christianae, complectitur fidem et dilectionem, 1 Tim. I. Finis mandati caritas est de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta.

Secundo, res ipsa loquitur, hic de operibus dici, quae fidem sequuntur, et ostendunt fidem non esse mortuam, sed vivam et efficacem in corde. Non igitur sensit Jacobus, nos per bona opera mereri remissionem peccatorum, et gratiam. Loquitur enim de operibus justificatorum, qui jam sunt reconciliati, accepti et consecuti remissionem peccatorum. Quare errant adversarii, cum hinc ratiocinantur, quod Jacobus doceat nos per bona opera mereri remissionem peccatorum et gratiam, quod per opera nostra habeamus accessum ad Deum, sine propitiatore Christo.

Tertio, Jacobus paulo ante dixit de regeneratione, quod fiat per Evangelium, sic enim ait: Volens genuit nos verbo veritatis, ut nos essemus primitiae creaturarum ejus. Cum dicit nos Evangelio renatos esse, docet, quod fide renati ac justificati simus. Nam promissio de Christo tantum fide apprehenditur, cum opponimus eam terroribus peccati et mortis. Non igitur sentit Jacobus, nos per opera nostra renasci.

Ex his liquet, non adversari nobis Jacobum, qui cum otiosas et securas mentes, quae somniabant se habere fidem, cum non haberent, vituperaret, distinxit inter mortuam fidem, ac vivam fidem. Mortuam ait esse, quae non parit bona opera. Vivam ait esse, quae parit bona opera. Porro nos saepe jam ostendimus, quid appellemus fidem; non enim loquimur de otiosa notitia, qualis est etiam in diabo-

lis, sed de fide, quae resistit terroribus conscientiae, quae erigit et consolatur perterrefacta corda. Talis fides neque facilis res est, ut somniant adversarii, neque humana potentia, sed divina potentia, qua vivificamur, qua diabolum et mortem vincimus, sicut Paulus ad Coloss. ait, quod fides sit efficax per potentiam Dei, et vincat mortem. In quo et*) resuscitati estis per fidem potentiae Dei. Haec fides, cum sit nova vita, necessario parit novos motus et opera. Ideo Jacobus recte negat, nos tali fide justificari, quae est sine operibus. Quod autem dicit nos justificari fide et operibus, certe non dicit nos per opera renasci, neque hoc dicit, quod partim Christus sit propitiator, partim opera nostra sint propitiatio. Nec describit hic modum justificationis, sed describit, quales sint justi, postquam jam sunt justificati et renati. Et justificari significat hic non ex impio justum effici, sed usu forensi justum pronunciari. Sicut hic, Factores legis justificabuntur. Sicut igitur haec verba nihil habent incommodi: Factores legis justificabuntur; ita de Jacobi verbis sentimus, justificatur homo, non solum ex fide, sed etiam ex operibus, quia certe justi pronunciantur homines habentes fidem, et bona opera. Nam bona opera in sanctis, ut diximus, sunt justitiae, et placent propter fidem. Nam haec tantum opera praedicat Jacobus, quae fides efficit, sicut testatur, cum de Abraham dicit: Fides adjuvat opera ejus. In hanc sententiam dicitur: Factores legis justificantur, hoc est, justi pronunciantur, qui corde credunt Deo, deinde habent bonos fructus, qui placent propter fidem, ideoque sunt impletio legis. Haec simpliciter ita dicta nihil habent vitii, sed depravantur ab adversariis, qui de suo affingunt impias opiniones. Non enim sequitur hinc, opera mereri remissionem peccatorum, opera regenerare corda, opera esse propitiationem, opera placere sine propitiatore Christo, opera non indigere propitiatore Christo. Horum nihil dicit Jacobus, quae tamen impudenter ratiocinantur adversarii ex Jacobi verbis.

Citantur adversus nos et aliae quaedam sententiae de operibus. Luc. VI. Remittite et remittetur vobis. Esa. LVIII. Frange esurienti panem tuum, tunc invocabis, et Dominus exaudiet. Dan. IV. Peccata tua eleemosynis redime. Matth. V. Beati pauperes spiritu, quia talium est regnum coelorum. Item: Beati misericordes, quia misericordiam consequentur. Hae sententiae etiam nihil haberent incommodi, si nihil affingerent adversarii. Duo enim continent: Alterum est prae-

*) et] omitt. vulg.

icatio seu legis, seu poenitentiae, quae et arguit malefa-
ientes, et jubet benefacere, alterum est promissio, quae
dditur. Neque vero adscriptum est, peccata remitti sine
de, aut ipsa opera propitiationem esse. Semper autem in
raedicatione legis haec duo oportet intelligi, et quod lex
ion possit fieri, nisi fide in Christum renati simus. Sicut
it Christus: Sine me nihil potestis facere. Et ut maxime
ieri possint quaedam externa opera, retinenda est haec uni-
ersalis sententia, quae totam legem interpretatur: Sine fide
mpossibile est placere Deo; retinendum est Evangelium,
uod per Christum habeamus accessum ad Patrem.

Constat enim, quod non justificamur ex lege; alioqui
uorsum opus esset Christo, aut Evangelio, si sola prae-
icatio legis sufficeret? Sic in praedicatione poenitentiae
on sufficit praedicatio legis seu verbum arguens peccata,
uia lex iram operatur, tantum accusat, tantum terret con-
cientias, quia conscientiae nunquam acquiescunt, nisi au-
iant vocem Dei, in qua clare promittitur remissio pecca-
um. Ideo necesse est addi Evangelium, quod propter
hristum peccata remittantur, et quod fide in Christum con-
equamur remissionem peccatorum. Si excludunt adversarii
praedicatione poenitentiae Evangelium de Christo, merito
unt judicandi blasphemi adversus Christum. Itaque cum
saias primo cap. praedicat poenitentiam: Quiescite agere
erverse, discite benefacere, quaerite judicium, subvenite
ppresso, judicate pupillo, defendite viduam, et venite, et
xpostulate mecum: Si fuerint peccata vestra ut coccinum,
uasi nix dealbabuntur. Sic et hortatur ad poenitentiam Pro-
heta, et addit promissionem. Et stultum fuerit in tali sen-
entia tantum haec opera considerare, subvenire oppresso,
idicare pupillo; initio enim ait: desinite agere perverse,
bi taxat impietatem cordis, et requirit fidem. Nec dicit
ropheta, quod per opera illa, subvenire oppresso, judi-
are pupillo, mereri possint remissionem peccatorum ex ope-
e operato, sed praecipit haec opera, ut necessaria in nova
ita. Interim tamen remissionem peccatorum fide accipi
ult, ideoque additur promissio. Sic sentiendum est de
mnibus similibus locis. Christus praedicat poenitentiam,
um ait: Remittite, et addit promissionem: Remittetur vo-
is. Neque vero hoc dicit, quod illo nostro opere, cum re-
iittimus, mereamur remissionem peccatorum, ex opere
perato, ut vocant, sed requirit novam vitam, quae certe
ecessaria est, interim tamen vult fide accipi remissio-
em peccatorum. Sic cum ait Esaias: Frange esurienti
anem, novam vitam requirit, nec Propheta de illo uno
pere loquitur, sed de tota poenitentia, ut indicat tex-

tus. Interim tamen vult remissionem peccatorum fide accipi. Certa est enim sententia, quam nullae portae inferorum evertere poterunt, quod in praedicatione poenitentiae non sufficiat praedicatio legis, quia lex iram operatur, et semper accusat. Sed oportet addi praedicationem Evangelii, quod ita donetur nobis remissio peccatorum, si credamus nobis remitti peccata propter Christum. Alioqui quorsum opus erat Evangelio, quorsum opus erat Christo? Haec sententia semper in conspectu esse debet, ut opponi possit his, qui abjecto Christo, deleto Evangelio male detorquent scripturas ad humanas opiniones, quod remissionem peccatorum emamus nostris operibus. Sic et in concione Danielis, fides requirenda est. Non enim volebat Daniel Regem tantum eleemosynam largiri, sed totam poenitentiam complectitur, cum ait: Redime peccata tua eleemosynis, id est, redime peccata tua, mutatione cordis et operum. Hic autem et fides requiritur. Et Daniel de cultu unius Dei Israel, multa ei concionatur, et regem convertit, non solum ad eleemosynas largiendas, sed multo magis ad fidem. Extat enim egregia confessio Regis, de Deo Israel: Non est alius Deus, qui possit ita salvare. Itaque duae sunt partes in concione Danielis: Altera pars est, quae praecipit de nova vita et operibus novae vitae, altera pars est, quod Daniel promittit Regi remissionem peccatorum. Et haec promissio remissionis peccatorum non est praedicatio legis, sed vere Prophetica et Evangelica vox, quam certe voluit Daniel fide accipi. Norat enim Daniel, promissam esse remissionem peccatorum in Christo, non solum Israelitis, sed etiam omnibus gentibus. Alioqui non potuisset Regi polliceri remissionem peccatorum. Non est enim hominis, praesertim in terroribus peccati, sine certo verbo Dei, statuere de voluntate Dei, quod irasci desinat. Ac verba Danielis in sua lingua clarius de tota poenitentia loquuntur, et clarius promissionem efferunt: Peccata tua per justitiam redime, et iniquitates tuas beneficiis erga pauperes. Haec verba praecipiunt de tota poenitentia. Jubent enim, ut fiat justus, deinde ut bene operetur, ut, quod Regis officium erat, miseros adversus injuriam defendat. Justitia autem est fides in corde. Redimuntur autem peccata per poenitentiam, id est, obligatio seu reatus tollitur, quia Deus ignoscit agentibus poenitentiam, sicut Ezech. XVIII scriptum est. Neque hinc ratiocinandum est, quod ignoscat propter opera sequentia, propter eleemosynas, sed ignoscit propter suam promissionem, his, qui apprehendunt promissionem; nec apprehendunt, nisi qui vere credunt, et fide peccatum vincunt, et mortem. Hi renati dignos fru-

tus poenitentiae parere debent, sicut Johannes ait. Est
gitur addita promissio: Ecce erit sanatio delictorum tuo-
um. Hieronymus hic praeter rem addit dubitativam par-
iculam. Et multo imprudentius in Commentariis conten-
lit, remissionem peccatorum incertam esse. Sed nos me-
ninerimus, Evangelium certo promittere remissionem pec-
:atorum. Et hoc plane fuerit Evangelium tollere, negare,
juod certo debeat promitti remissio peccatorum. Dimitta-
nus igitur hoc in loco Hieronymum, quanquam et in verbo
'edimendi promissio ostenditur. Significatur enim, quod
'emissio peccatorum possibilis sit, quod possint redimi pec-
:ata, id est, tolli obligatio seu reatus, seu placari ira Dei.
Sed adversarii nostri, ubique omissis promissionibus, tan-
um praecepta intuentur, et affingunt humanam opinionem,
juod propter opera contingat remissio, cum hoc textus non
licat, sed multo magis fidem requirat. Nam ubicunque
promissio est, ibi fides requiritur. Non enim potest accipi
promissio, nisi fide.

Verum opera incurrunt hominibus in oculos. Haec
naturaliter miratur humana ratio, et quia tantum opera cer-
nit, fidem non intelligit, neque considerat, ideo somniat,
haec opera mereri remissionem peccatorum et justificare.
Haec opinio legis haeret naturaliter in animis hominum, ne-
que excuti potest, nisi cum divinitus docemur. Sed revo-
:anda mens est ab hujusmodi carnalibus opinionibus ad ver-
bum Dei. Videmus nobis Evangelium et promissionem de
Christo propositam esse. Cum igitur lex praedicatur, cum
praecipiuntur opera, non est repudianda promissio de Chri-
sto, sed haec prius apprehendenda est, ut bene operari pos-
simus, et ut opera nostra Deo placere queant, sicut inquit
Christus: Sine me nihil potestis facere. Itaque si Daniel
his verbis usus esset: Peccata tua redime per poenitentiam,
praeterirent hunc locum adversarii, nunc cum vere hanc ip-
sam sententiam verbis aliis, ut videntur, extulit, detorquent
verba adversarii contra doctrinam gratiae et fidei, cum Da-
niel maxime voluerit complecti fidem. Sic igitur ad verba
Danielis respondemus, quod, quia poenitentiam praedicat,
non doceat tantum de operibus, sed de fide quoque, ut ipsa
historia in textu testatur. Secundo, quia Daniel clare po-
nit promissionem, necessario requirit fidem, quae credat
gratis remitti peccata a Deo. Quanquam igitur in poeni-
tentia commemorat opera, tamen hoc Daniel non dicit,
quod per opera illa mereamur remissionem peccatorum. Lo-
quitur enim Daniel non solum de remissione poenae*), quia

*) poenae] ita ipse Mel. correxit. Vulgo culpae.

remissio poenae frustra quaeritur, nisi cor apprehenderit prius remissionem culpae. Caeterum si adversarii tantum intelligunt Danielem de remissione poenae, nihil contra nos faciet hic locus, quia ita necesse erit ipsos fateri, quod remissio peccati et justificatio gratuita praecedat. Postea nos quoque concedimus, poenas, quibus castigamur, mitigari nostris orationibus, et bonis operibus, denique tota poenitentia, juxta illud: Si nos judicaremus, non judicaremur a Domino. Et Jeremiae XV. Si converteris, convertam te. Zachar. I. Convertimini ad me, et ego convertar ad vos. Et Psal. XLIX. Invoca me in die tribulationis.

Teneamus igitur has regulas in omnibus encomiis operum, in praedicatione legis, quod lex non fiat sine Christo, sicut ipse inquit: Sine me nihil potestis facere: Item, quod sine fide impossibile sit placere Deo. Certissimum est enim, quod doctrina legis non vult tollere Evangelium, non vult tollere propitiatorem Christum. Et maledicti sint Pharisaei, adversarii nostri, qui legem ita interpretantur, ut operibus tribuant gloriam Christi, videlicet quod sint propitiatio, quod mereantur remissionem peccatorum. Sequitur igitur semper ita laudari opera, quod placeant propter fidem, quia opera non placent, sine propitiatore Christo. Per hunc habemus accessum ad Deum, non per opera, sine mediatore Christo. Ergo cum dicitur: Si vis in vitam ingredi, serva mandata, sentiendum est mandata sine Christo non servari, nec placere sine Christo. Sic in ipso Decalogo, in primo praecepto, faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me et custodiunt praecepta mea, amplissima promissio legis additur. Sed haec lex non fit sine Christo. Semper enim accusat conscientiam, quae legi non satisfacit, quare territa fugit judicium et poenam legis: Lex enim operatur iram, tunc autem facit legem, quando audit nobis propter Christum reconciliari Deum, etiamsi legi non possumus satisfacere. Cum hac fide apprehenditur mediator Christus, cor acquiescit et incipit diligere Deum, et facere legem, et scit jam se placere Deo, propter mediatorem Christum, etiamsi illa inchoata legis impletio procul absit a perfectione, et valde sit immunda. Sic judicandum est et de praedicatione poenitentiae. Quanquam enim Scholastici nihil omnino de fide in doctrina poenitentiae dixerunt, tamen arbitramur, neminem adversariorum tam esse furiosum, ut neget absolutionem Evangelii vocem esse. Porro absolutio fide accipi debet, ut erigat perterrefactam conscientiam.

Itaque doctrina poenitentiae, quia non solum nova opera praecipit, sed etiam promittit remissionem peccatorum,

necessario requirit fidem. Non enim accipitur remissio peccatorum, nisi fide. Semper igitur in his locis de poenitentia intelligere oportet, quod non solum opera, sed etiam fides requiratur, ut hic Matth. VI. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester coelestis delicta vestra. His requiritur opus, et additur promissio remissionis peccatorum, quae non contingit propter opus, sed propter Christum per fidem, sicut alibi multis locis testatur scriptura: Actuum X. Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum. Et 1 Joh. II. Remittuntur vobis peccata propter nomen ejus. Eph. I. In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus in remissionem peccatorum. Quanquam quid opus est recitare testimonia? Haec est ipsa vox Evangelii propria, quod propter Christum, non propter nostra opera, fide consequamur remissionem peccatorum. Hanc Evangelii vocem adversarii nostri obruere conantur male detortis locis, qui continent doctrinam legis aut operum. Verum est enim, quod in doctrina poenitentiae requiruntur opera, quia certe nova vita requiritur. Sed hic male assuunt adversarii, quod talibus operibus mereamur remissionem peccatorum, aut justificationem. Et tamen Christus saepe annectit promissionem remissionis peccatorum bonis operibus, non quod velit bona opera propitiationem esse, sequuntur enim reconciliationem, sed propter duas causas: Altera est, quia necessario sequi debent boni fructus. Monet igitur, hypocrisin et fictam poenitentiam esse, si non sequantur boni fructus. Altera causa est, quia nobis opus est habere externa signa tantae promissionis, quia conscientia pavida, multiplici consolatione opus habet. Ut igitur Baptismus et Coena Domini sunt signa, quae subinde admonent, erigunt et confirmant pavidas mentes, ut credant firmius, remitti peccata: Ita scripta et picta est eadem promissio in bonis operibus, ut haec opera admoneant nos, ut firmius credamus. Et qui non benefaciunt, non excitant se ad credendum, sed contemnunt promissiones illas: Sed pii amplectuntur eas, et gaudent habere signa et testimonia tantae promissionis. Ideo exercent se in illis signis et testimoniis. Sicut igitur Coena Domini non justificat ex opere operato, sine fide: Ita eleemosynae non justificant sine fide, ex opere operato. Sic et Tobiae concio cap. IV. accipi debet: Eleemosyna ab omni peccato, et a morte liberat. Non dicemus hyperbolen esse, quanquam ita accipi debet, ne detrahat de laudibus Christi, cujus propria sunt officia, liberare a peccato et morte: sed re-

currendum est ad regulam, quod doctrina legis sine Christo non prodest. Placent igitur eleemosynae Deo, quae sequuntur reconciliationem seu justificationem, non quae praecedunt. Itaque liberant a peccato et morte, non ex opere operato, sed ut de poenitentia supra diximus, quod fidem et fructus complecti debeamus. Ita hic de eleemosyna dicendum est, quod tota illa novitas vitae salvet. Et eleemosynae sunt exercitia fidei, quae accipit remissionem peccatorum, quae vincit mortem, dum se magis magisque exercet, et in illis exercitiis vires accipit. Concedimus et hoc, quod eleemosynae mereantur multa beneficia Dei, mitigent poenas, quod mereantur, ut defendamur in periculis peccatorum et mortis, sicut paulo ante de tota poenitentia diximus. Ac tota concio Tobiae inspecta, ostendit, ante eleemosynas requiri fidem: Omnibus diebus vitae tuae in mente habeto Deum. Et postea: Omni tempore benedic Deum, et pete ab eo, ut vias tuas dirigat. Hoc autem proprie fidei est illius, de qua nos loquimur, quae sentit se habere Deum placatum, propter ipsius misericordiam, et vult a Deo justificari, sanctificari et gubernari. Sed adversarii nostri, suaves homines, excerpunt mutilatas sententias, ut imperitis fucum faciant, postea affingunt aliquid de suis opinionibus. Requirendi igitur sunt integri loci, quia juxta vulgare praeceptum, Incivile est nisi tota lege perspecta, una aliqua particula ejus proposita judicare vel respondere. Et loci integri prolati plerumque secum afferunt interpretationem.

Citatur mutilatus et hic locus Luc. XI. Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Plane surdi sunt adversarii. Toties jam dicimus, ad praedicationem legis oportere addi Evangelium de Christo, propter quem placent bona opera, sed illi ubique excluso Christo, docent mereri justificationem per opera legis. His locus integer prolatus, ostendet fidem requiri. Christus objurgat Pharisaeos, sentientes se coram Deo mundari, hoc est, justificari crebris ablutionibus: Sicut Papa nescio quis, de aqua, sale conspersa, inquit, quod populum sanctificet, ac mundet. Et glossa ait, quod mundet a venialibus. Tales erant et Pharisaeorum opiniones, quas reprehendit Christus et opponit huic fictae purgationi duplicem munditiam, alteram internam, alteram externam. Jubet ut intus mundentur, et addit de munditie externa: Date eleemosynam, de eo quod superest, et sic omnia erunt vobis munda. Adversarii non recte accommodant particulam universalem omnia, Christus enim addit hanc conclusionem utrique membro, tunc omnia erunt munda: Si intus eritis mundi, et foris

dederitis eleemosynam. Significat enim, quod externa mundities collocanda sit in operibus a Deo praeceptis, non in traditionibus humanis, ut tunc erant illae ablutiones, et nunc est quotidiana illa aspersio aquae, vestitus Monachorum, discrimina ciborum, et similes pompae. Sed adversarii corrumpunt sententiam, sophistice translata particula universali, ad unam partem: Omnia erunt munda, datis eleemosynis. Atqui Petrus dixit, fide purificari corda. Sed totus locus inspectus, sententiam offert consentientem cum reliqua scriptura, quod si corda sint mundata, et deinde foris accedant eleemosynae, hoc est omnia opera caritatis. Ita totos esse mundos, hoc est, non intus solum, sed foris etiam. Deinde cur non tota illa concio conjungitur? Multae sunt partes objurgationis, quarum aliae de fide, aliae de operibus praecipiunt. Nec est candidi lectoris excerpere praecepta operum, omissis locis de fide.

Postremo, hoc monendi sunt lectores, quod adversarii pessime consulunt piis conscientiis, cum docent per opera mereri remissionem peccatorum, quia conscientia colligens per opera remissionem, non potest statuere, quod opus satisfaciat Deo, ideo semper angitur, et subinde alia opera, alios cultus excogitat, donec prorsus desperat. Haec ratio extat apud Paulum Rom. IV. ubi probat, quod promissio justitiae non contingat propter opera nostra, quia nunquam possemus statuere, quod haberemus placatum Deum. Lex enim semper accusat: Ita promissio irrita esset, et incerta. Ideo concludit, quod promissio illa remissionis peccatorum et justitiae fide accipiatur, non propter opera. Haec est vera et simplex et germana sententia Pauli, in qua maxima consolatio piis conscientiis proposita est, et illustratur gloria Christi, qui certe ad hoc donatus est nobis, ut per ipsum habeamus gratiam, justitiam, et pacem.

Hactenus recensuimus praecipuos locos, quos adversarii contra nos citant, ut ostendant, quod fides non justificet, et quod mereamur remissionem peccatorum et gratiam per opera nostra. Sed speramus nos piis conscientiis satis ostendisse, quod hi loci non adversentur nostrae sententiae, quod adversarii male detorqueant scripturas ad suas opiniones, quod plerosque locos citent truncatos, quod omissis locis clarissimis de fide, tantum excerpant ex scriptoris locos de operibus, eosque depravent, quod ubique affingant humanas quasdam opiniones, praeter id, quod verba scripturae dicunt, quod legem ita doceant, ut Evangelium de Christo obruant. Tota enim doctrina adversariorum, partim est a ratione humana sumta, partim est doctrina legis,

non Evangelii. Duos enim modos justificationis tradunt, quorum alter est sumtus a ratione, alter ex lege, non ex Evangelio, seu promissione de Christo.

Prior modus justificationis est apud ipsos, quod docent homines per bona opera mereri gratiam, tum de congruo, tum de condigno. Hic modus est doctrina rationis, quia ratio non videns immunditiem cordis, sentit se ita placare Deum, si bene operetur, et propterea subinde alia opera, alii cultus ab hominibus in magnis periculis excogitati sunt adversus terrores conscientiae. Gentes et Israelitae mactaverunt humanas hostias, et alia multa durissima opera susceperunt, ut placarent iram Dei. Postea excogitati sunt Monachatus, et hi certaverunt inter se acerbitate observationum, contra terrores conscientiae, contra iram Dei. Et hic modus justificationis, quia est rationalis, et totus versatur in externis operibus, intelligi potest, et utcunque praestari. Et ad hunc Canonistae detorserunt ordinationes Ecclesiasticas, male intellectas, quae a patribus longe alio consilio factae sunt, nempe, non ut per opera illa quaereremus justitiam, sed ut ordo quidam propter tranquillitatem hominum inter se, in Ecclesia esset. Ad hunc modum detorserunt et Sacramenta maximeque Missam, per hanc quaerunt justitiam, gratiam, salutem ex opere operato.

Alter modus justificationis traditur a Theologis Scholasticis, cum docent, quod justi simus per quendam habitum a Deo infusum, qui est dilectio, et quod hoc habitu adjuti intus et foris, faciamus legem Dei, et quod illa impletio legis sit digna gratia et vita aeterna. Haec doctrina plane est doctrina legis; verum est enim, quod lex inquit: Diliges Dominum Deum tuum, etc. Diliges proximum tuum. Dilectio igitur est impletio legis.

Facile est autem judicium homini Christiano de utroque modo, quia uterque modus excludit Christum, ideo reprehendendi sunt. In priore manifesta est impietas, quae docet, quod opera nostra sint propitiatio pro peccatis. Posterior modus multa habet incommoda: non docet uti Christo, cum renascimur. Non docet justificationem esse remissionem peccatorum. Non docet prius remissionem peccatorum contingere, quam diligimus, sed fingit, quod eliciamus actum dilectionis, per quem mereamur remissionem peccatorum. Nec docet fide in Christum vincere terrores peccati et mortis. Fingit homines propria impletione legis accedere ad Deum, sine propitiatore Christo. Fingit postea ipsam impletionem legis sine propitiatore Christo justitiam

sse, dignam gratia et vita aeterna, cum tamen vix imbecillis et exigua legis impletio contingat etiam sanctis.

Verum si quis cogitabit, Evangelium non esse frustra atum mundo, Christum non esse frustra promissum, exibitum, natum, passum, resuscitatum, facillime intelli;it, nos non ex ratione aut lege justificari. Nos igitur co;imur de justificatione dissentire ab adversariis. Evangeium enim alium modum ostendit, Evangelium cogit uti Christo in justificatione, docet, quod per ipsum habeamus ccessum ad Deum per fidem, docet, quod ipsum mediatoem et propitiatorem debeamus opponere irae Dei, docet ide in Christum accipi remissionem peccatorum, et reconiliationem, et vinci terrores peccati et mortis. Ita et Paus ait: Justitiam esse non ex lege, sed ex promissione, in ua promisit pater, quod velit ignoscere, quod velit reconiliari propter Christum. Haec autem promissio sola fide ccipitur, ut testatur Paulus ad Rom. cap. IV. Haec fides ola accipit remissionem peccatorum, justificat et regenerat. Deinde sequitur dilectio, et caeteri boni fructus. Sic igiur docemus hominem justificari, ut supra diximus, cum onscientia territa praedicatione poenitentiae, erigitur et redit se habere Deum placatum propter Christum. Haec ides imputatur pro justitia coram Deo, Rom. IV. Et cum oc modo cor erigitur et vivificatur fide, concipit Spiritum anctum, qui renovat nos, ut legem facere possimus, ut ossimus diligere Deum, verbum Dei, obedire Deo in aflictionibus, ut possimus esse casti, diligere proximum tc. Haec opera, etsi adhuc a perfectione legis procul abint, tamen placent propter fidem, qua justi reputamur, uia credimus nos propter Christum habere placatum Deum. Haec plana sunt, et Evangelio consentanea, et a anis intelligi possunt. Et ex hoc fundamento facile judicari otest, quare fidei tribuamus justificationem, non dilectioni, etsi dilectio fidem sequitur, quia dilectio est imletio legis. At Paulus docet, nos non ex lege, ed ex promissione justificari, quae tantum fide accipitur. Neque enim accedimus ad Deum, sine mediatore Christo, ieque accipimus remissionem peccatorum propter nostram lilectionem, sed propter Christum. Ac ne diligere quidem ossumus iratum Deum, et lex semper accusat nos, semer ostendit iratum Deum. Necesse est igitur nos prius fide pprehendere promissionem, quod propter Christum Pater it placatus, et ignoscat. Postea incipimus legem facere. Procul a ratione humana, procul a Moise rejiciendi sunt oculi in Christum, et sentiendum, quod Christus sit nobis

donatus, ut propter eum justi reputemur. Legi nunquam in carne satisfacimus. Ita igitur justi reputamur, non propter legem, sed propter Christum, quia hujus merita nobis donantur, si in eum credimus. Si quis igitur haec fundamenta consideraverit, quod non justificemur ex lege quia legem Dei humana natura non potest facere, non potest Deum diligere, sed quod justificemur ex promissione in qua propter Christum promissa est reconciliatio, justitia et vita aeterna, is facile intelliget, necessario tribuendam esse justificationem fidei, si modo cogitabit, Christum non esse frustra promissum, exhibitum, natum, passum, resuscitatum, si cogitabit promissionem gratiae in Christo non esse frustra, praeter legem, et extra legem factam esse statim a principio mundi, si cogitabit promissionem fide accipiendam esse, sicut Johannes inquit: Qui non credit Deo, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo, et hoc est testimonium, quod vitam aeternam dedit nobis Deus, et haec vita in Filio ejus est. Qui habet Filium, habet vitam, qui non habet Filium Dei, vitam non habet. Et Christus ait: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis. Et Paulus: Per hunc habemus accessum ad Deum, et addit, per fidem; fide igitur in Christum accipitur promissio remissionis peccatorum, et justitiae, nec justificamur coram Deo ex ratione aut lege. Haec tam perspicua, tam manifesta sunt, ut miremur tantum esse furorem adversariorum, ut haec vocent in dubium. Manifesta ἀπόδειξις est, cum non justificemur coram Deo ex lege, sed ex promissione, quod necesse sit fidei tribuere justificationem. Quid potest contra hanc ἀπόδειξιν opponi, nisi totum Evangelium, totum Christum abolere quis volet? Gloria Christi fit illustrior, cum docemus eo uti mediatore, ac propitiatore. Piae conscientiae vident in hac doctrina uberrimam consolationem sibi proponi, quod videlicet credere ac certo statuere debent, quod propter Christum habeant placatum Patrem, non propter nostras justitias, et quod Christus adjuvet tamen, ut facere etiam legem possimus. Haec tanta bona eripiunt Ecclesiae adversarii nostri, cum damnant, cum delere conantur doctrinam de Justitia fidei. Viderint igitur omnes bonae mentes, non consentiant impiis consiliis adversariorum. In doctrina adversariorum de justificatione non fit mentio Christi, quomodo ipsum debeamus opponere irae Dei, quasi vero nos possimus iram Dei dilectione vincere, aut diligere Deum iratum possimus. Ad haec conscientiae relinquuntur incertae. Si enim ideo sentire debent se habere Deum placatum,

uia diligunt, quia legem faciunt: semper dubitare necesse
st, utrum habeamus Deum placatum, quia dilectionem il-
im aut non sentiunt, ut fatentur adversarii, aut certe sen-
unt valde exiguam esse, et multo saepius sentiunt se irasci
ıdicio Dei, qui humanam naturam multis terribilibus malis
pprimit, aerumnis hujus vitae, terroribus aeternae irae, etc.
uando igitur acquiescet, quando erit pacata conscientia?
uando diliget Deum in hac dubitatione, in his terrori-
us? Quid est aliud haec doctrina legis, nisi doctrina de-
erationis? Ac prodeat aliquis ex adversariis, qui doceat
os de hac dilectione, quomodo ipse diligat Deum. Pror-
is, quid dicant, non intelligunt, tantum vocabulum di-
ctionis non intellectum reddunt, sicut parietes. Adeo
nfusa et obscura est eorum doctrina, et gloriam Christi
ansfert in humana opera, et conscientias vel ad praesum-
onem, vel ad desperationem adducit. Nostra vero spera-
us a piis mentibus facile intelligi, et speramus afferre per-
rrefactis conscientiis piam et salubrem consolationem.
am quod adversarii cavillantur, multos impios, ac dia-
los etiam credere, saepe jam diximus, nos de fide in
ıristum, hoc est, de fide remissionis peccatorum, de
le, quae vere et ex corde assentitur promissioni gratiae,
qui. Haec non fit sine magno agone in cordibus huma-
s. Et homines sani facile judicare possunt, illam fidem,
ae credit nos a Deo respici, nobis ignosci, nos exaudiri,
n esse supra naturam: nam humanus animus per sese ni-
tale de Deo statuit. Itaque neque in impiis, neque in
ıbolis haec fides est, de qua loquimur. Praeterea si quis
phista cavillatur, Justitiam in voluntate esse, quare non
ssit tribui fidei, quae in intellectu est: facilis est respon-
, quia isti in scholis etiam fatentur, voluntatem impe-
re intellectui, ut assentiatur verbo Dei. Ac nos clarius
imus: sicut terrores peccati et mortis non sunt tantum
gitationes intellectus, sed etiam horribiles motus volun-
is fugientis judicium Dei: Ita fides est non tantum noti-
in intellectu, sed etiam fiducia in voluntate, hoc est,
velle, et accipere hoc, quod in promissione affertur,
elicet, reconciliationem et remissionem peccatorum. Sic
tur nomine fidei scriptura, ut testatur haec sententia
uli: Justificati ex fide pacem habemus erga Deum. Ju-
icare vero hoc loco, forensi consuetudine significat reum
olvere, et pronunciare justum, sed propter alienam
titiam, videlicet Christi, quae aliena justitia com-
nicatur nobis per fidem. Itaque cum hoc loco justitia
tra sit imputatio alienae justitiae, aliter hic de justi-

tia loquendum est, quam cum in Philosophia, aut i
foro quaerimus justitiam proprii operis, quae certe est i
voluntate. Ideo Paulus inquit 1 Cor. I. Ex ipso vos est
in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, ju
stitia et sanctificatio, et redemtio. Et 2 Cor. V. Eum
qui non novit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut n
efficeremur justitia Dei in ipso. Sed quia justitia Chris
donatur nobis per fidem, ideo fides est justitia in nobis im
putative, id est, est id, quo efficimur accepti Deo, pro
pter imputationem et ordinationem Dei, sicut Paulus a
Fides imputatur ad justitiam. Et, si propter moros
quosdam τεχνολογικῶς loquendum est: Fides recte est ju
stitia, quia est obedientia erga Evangelium. Constat enim
obedientiam erga edictum superioris, vere esse speciem dis
tributivae justitiae. Et haec obedientia erga Evangelium
imputatur pro justitia adeo, ut tantum propter hanc, qu
hac apprehendimus propitiatorem Christum, placeant bo
opera, seu obedientia erga legem. Neque enim legi sati
facimus, sed id propter Christum condonatur nobis,
Paulus ait: Nulla nunc damnatio est his, qui in Chris
Jesu, etc. Haec fides reddit Deo honorem, reddit De
quod suum est, per hoc, quod obedit accipiens promissi
nes. Sicut et Paulus inquit Roman. IV. De promissio
Dei non dubitavit per diffidentiam, sed firmus fuit fi
dans gloriam Deo. Ita cultus et λατρεία Evangelii est a
cipere bona a Deo, econtra cultus legis est bona nostra De
offerre et exhibere. Nihil autem possumus Deo offerr
nisi antea reconciliati, et renati. Plurimum autem cons
lationis affert hic locus, quod cultus in Evangelio prae
puus est, a Deo velle accipere remissionem peccatoru
gratiam, et justitiam. De hoc cultu ait Christus, Joh
VI. Haec est voluntas Patris mei, qui misit me, ut omn
qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam aete
nam. Et Pater inquit: Hic est Filius meus dilectus: i
quo mihi complacitum est, hunc audite. Adversarii
obedientia erga legem dicunt, non dicunt de obedien
erga Evangelium, cum tamen legi non possimus obedir
nisi renati per Evangelium; cum non possimus dilige
Deum, nisi accepta remissione peccatorum. Donec enim
sentimus eum nobis irasci, natura humana fugit iram et ju
dicium ejus. Si quis hoc etiam cavilletur: Si fides e
quae vult illa, quae in promissione offeruntur, videntu
confundi habitus, fides, et spes, quia spes est, quae e
spectat res promissas. Ad hoc respondemus, hos affect
non ita divelli posse reipsa, ut in scholis distrahunt otios

ogitationibus. Nam et ad Ebraeos definitur fides esse ex-
pectatio rerum sperandarum. Si quis tamen volet discerni,
icimus spei obiectum proprie esse eventum futurum, fidem
utem de rebus futuris, et praesentibus esse, et accipere
ı praesentia remissionem peccatorum, exhibitam in pro-
nissione. Ex his speramus satis intelligi posse, et quid sit
des, et quod cogamur sentire, quod fide justificemur, re-
onciliemur et regeneremur. Siquidem justitiam Evangelii,
on justitiam legis docere volumus. Nam qui docent,
uod dilectione justificemur, legis justitiam docent, nec
ti docent Christo mediatore in justificatione. Et haec ma-
ifesta sunt, quod non dilectione, sed fide vincamus ter-
ores peccati et mortis, quod non possimus nostram dile-
tionem, et impletionem legis opponere irae Dei, quia
aulus dicit: Per Christum habemus accessum ad Deum
er fidem. Hanc sententiam toties inculcamus pro-
ter perspicuitatem. Totius enim causae nostrae statum
larissime ostendit. Et diligenter inspecta, abunde de tota
e docere, et consolari bonas mentes potest. Ideo prodest
am in promtu et in conspectu habere, non solum ut oppo-
ere possimus adversariorum doctrinae, qui docent, non
de, sed dilectione et meritis sine mediatore Christo ad
eum accedere, sed etiam ut per eam erigamus nos in pa-
oribus et fidem exerceamus. Manifestum est et hoc, quod
ne auxilio Christi non possimus legem facere, sicut ipse
iquit: Sine me nihil potestis facere. Ideo priusquam le-
em facimus, oportet corda fide renasci.

Hinc etiam intelligi potest, quare reprehendamus ad-
ersariorum doctrinam de merito condigni. Facillima diju-
icatio est, quia non faciunt mentionem fidei, quod fide
ropter Christum placeamus, sed fingunt bona opera facta
djuvante illo habitu dilectionis, justitiam esse dignam,
uae per se placeat Deo, et dignam aeterna vita, nec opus
abere mediatore Christo. Quid est hoc aliud, quam
ansferre gloriam Christi in opera nostra, quod videlicet
ropter opera nostra placeamus, non propter Christum?
t hoc quoque est detrahere Christo gloriam mediatoris,
ui perpetuo est mediator, non tantum in principio justifica-
onis. Et Paulus ait: Si justificatus in Christo, opus ha-
et, ut postea alibi quaerat justitiam tribui Christo, quod
t minister peccati, id est, quod non plene justificet. Et
bsurdissimum est, quod adversarii docent, quod bona
pera de condigno mereantur gratiam, quasi vero post prin-
pium justificationis, si conscientia terreatur, ut fit, gra-
a per bonum opus quaerenda sit, et non fide in Christum?

Secundo. Doctrina adversariorum relinquit conscie tias ambiguas, ut nunquam pacatae esse queant, quia l semper accusat nos etiam in bonis operibus. Semper eni caro concupiscit adversus spiritum. Quomodo igitur l habebit conscientia pacem sine fide, si sentiet, quod n propter Christum, sed propter opus proprium jam place debeat? Quod opus inveniet, quod statuet dignum es vita aeterna? Siquidem spes ex meritis debet *) existe Adversus has dubitationes Paulus inquit: Justificati ex fi pacem habemus, certo statuere debemus, quod propt Christum donetur nobis justitia, et vita aeterna. Et d Abraham ait: Contra spem in spem credidit.

Tertio. Quomodo sciet conscientia, quando opus incl nante illo habitu dilectionis factum sit, ut statuere possi quod de condigno mereatur gratiam? Sed haec ipsa distin ctio tantum ad eludendas scripturas conficta est, quod ali de congruo, alias de condigno mereantur homines, quia, u supra diximus, intentio operantis non distinguit genera me ritorum, sed Hypocritae securi sentiunt simpliciter oper sua esse digna, ut propterea justi reputentur. Econtra ter ritae conscientiae de omnibus operibus dubitant. Ideo sub inde alia quaerunt. Hoc est enim de congruo mereri, du bitare, et sine fide operari, donec desperatio incidit. I summa, plena errorum et periculorum sunt, omnia, qua in hac re tradunt adversarii.

Quarto. Tota Ecclesia confitetur, quod vita aetern per misericordiam contingat. Sic enim inquit Augustinus d gratia et libero arbitrio, cum quidem loquitur de operib sanctorum post justificationem factis: Non meritis nostri Deus nos ad aeternam vitam, sed pro sua miseratione per ducit. Et lib. IX. Confess. Vae hominum vitae quantum cunque laudabili, si remota misericordia judicetur. Et Cy prianus in enarratione orationis Dominicae: Ne quis si quasi innocens placeat, et se extollendo plus pereat, in struitur et docetur peccare quotidie, dum quotidie pro pec catis jubetur orare. Sed res nota est et habet plurima clarissima testimonia in scriptura et Ecclesiasticis Patribu qui uno ore omnes praedicant, nos, etiamsi habeamus bon opera, tamen in illis bonis operibus misericordia indiger Hanc misericordiam intuens fides erigit et consolatur no Quare adversarii male docent, cum ita efferunt merita, nihil addant de hac fide apprehendente misericordiam. Si cut enim supra diximus, promissionem et fidem correlati

*) ex meritis debet] Sic ipse Mel. legi voluit. Vulgo: ex m ritis tantum debet.

sse, nec apprehendi promissionem nisi fide: ita hic dici-
ıus promissam misericordiam correlative requirere fidem,
ec posse apprehendi nisi fide. Jure igitur reprehendimus
octrinam de merito condigni, cum nihil de fide justificante
radat, et obscuret gloriam et officium mediatoris Christi.
Ieque nos quidquam hac in re novi docere existimandi su-
ıus, cum Patres in Ecclesia hanc sententiam tam clare tra-
iderint, quod misericordia indigeamus etiam in bonis ope-
ibus. Et scriptura idem saepe inculcat. In Psalmo: Non
ıtres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur
ı conspectu tuo omnis vivens. Hic simpliciter detrahit om-
ibus etiam sanctis et servis Dei gloriam justitiae, si non
gnoscat Deus, sed judicet et arguat corda eorum. Nam
uod alibi gloriatur David de sua justitia, loquitur de causa
ıa adversus persecutores verbi Dei, non loquitur de per-
onali munditie, et rogat causam et gloriam Dei defendi,
t Psalmo VII. Judica me, Domine, secundum justitiam
ıeam, et secundum innocentiam meam super me. Rursus
'salm. CXXIX. ait: Neminem posse sustinere judicium
)ei, si observet peccata nostra: Si iniquitates observave-
s, Domine, Domine, quis sustinebit? Et Job. IX. Ve-
ebar omnia opera mea. Item, si lotus fuero quasi aquis
ivis et fulserint velut mundissimae manus meae, tamen
ordibus intinges me. Et Proverb. XX. Quis potest di-
ere, mundum est cor meum? purus sum a peccato? Et
Johan. I. Si dixerimus, quod peccatum non habemus,
)si nos seducimus, et veritas in nobis non est, etc. Et in
ratione Dominica sancti petunt remissionem peccatorum.
Iabent igitur et sancti peccata. In Numeris cap. XIV. Et
ınocens non erit innocens. Et Deut. IV. Deus tuus ignis
onsumens est. Et Zacharias ait: Sileat a facie Domini om-
is caro. Et Esaias: Omnis caro foenum, et omnis gloria
jus quasi flos agri. Exsiccatum est foenum, et cecidit flos,
uia spiritus Domini sufflavit in eo, id est, caro, et justitia
arnis non potest sustinere judicium Dei. Et Jonas ait cap.
i. Frustra observant vana, qui misericordiam relinquunt,
l est, omnis fiducia est inanis, praeter fiduciam miseri-
ordiae. Misericordia servat nos. Propria merita, proprii
onatus non servant nos. Ideo et Daniel orat cap. IX. Ne-
ue enim in justificationibus nostris prosternimus preces co-
am te, sed in miserationibus tuis multis, exaudi Domine,
lacare Domine, attende, et fac, ne moreris propter temet
)sum Deus meus, quia nomen tuum invocatum est super
ivitatem, et super populum tuum. Sic docet nos Daniel
pprehendere misericordiam in orando, hoc est, confidere

misericordiae Dei, non confidere nostris meritis coram De
Et miramur, quid agant in precatione adversarii, si tam
homines profani unquam aliquid a Deo petunt. Si com
memorant se dignos esse, quia dilectionem et bona ope
habeant, et reposcunt gratiam, tanquam debitam, perind
orant ut Pharisaeus apud Luc. capite XVIII. qui ait: No
sum sicut caeteri homines. Qui sic petit gratiam, nec ni
titur misericordia Dei, injuria afficit Christum, qui cu
sit Pontifex noster, interpellat pro nobis. Sic igitur niti
tur oratio misericordia Dei, quando credimus nos propt
Christum Pontificem exaudiri, sicut ipse ait: Quidquid pe
tieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. In nomin
meo, inquit, quia sine hoc Pontifice non possumus acce
dere ad Patrem. Huc pertinet et sententia Christi Luca
cap. XVII. Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus. Haec verba clare dicunt, quod Deus salvet per misericordiam et propter suam promissionem, non quod debeat propter dignitatem operum nostrorum. Sed adversarii mirifice ludunt hic, in verbis Christi. Primum faciunt ἀντιστρέφον et in nos retorquent, multo magis, inquiunt, dici posse: Si credideritis omnia, dicite, servi inutiles sumus. Deinde addunt opera inutilia esse Deo, nobis vero non esse inutilia. Videte, quam delectet adversarios puerile studium Sophistices. Et quanquam hae ineptiae indignae sint, quae refutentur, tamen paucis respondebimus. Ἀντιστρέφον est vitiosum. Primum enim decipiuntur adversarii in vocabulo fidei, quod si significaret nobis notitiam illam historiae, quae etiam in impiis et diabolis est, recte ratiocinarentur adversarii, fidem inutilem esse, cum dicunt: Cum credideritis omnia, dicite, servi inutiles sumus. Sed nos non de notitia historiae, sed de fiducia promissionis et misericordiae Dei loquimur. Et haec fiducia promissionis fatetur nos esse servos inutiles, imo, haec confessio, quod opera nostra sint indigna, est ipsa vox fidei, sicut apparet in hoc exemplo Danielis, quod paulo ante citavimus: Non in justificationibus nostris prosternimus preces etc. Fides enim salvat, quia apprehendit misericordiam seu promissionem gratiae, etiamsi nostra opera sint indigna. Et in hanc sententiam nihil laedit nos ἀντιστρέφον. Cum credideritis omnia, dicite, servi inutiles sumus, videlicet, quod opera nostra sint indigna; hoc enim cum tota Ecclesia docemus, quod per misericordiam salvemur. Sed si ex simili ratiocinari volunt, cum feceris omnia, noli confidere operibus tuis; ita cum credideris omnia, noli confidere promissione di-

ina: Haec non cohaerent, sunt enim dissimilia. Dissiiiles causae, dissimilia objecta fiduciae sunt in priore proositione, et in posteriore. Fiducia in priore, est fiducia ostrorum operum; fiducia in posteriore, est fiducia proiissionis divinae. Christus autem damnat fiduciam nostroum operum, non damnat fiduciam promissionis suae. Non ult nos de gratia et misericordia Dei desperare, arguit pera nostra, tanquam indigna, non arguit promissionem, uae gratis offert misericordiam. Et praeclare hic inquit mbrosius: Agnoscenda est gratia, sed non ignoranda naura, promissioni gratiae confidendum est, non naturae iostrae. Sed adversarii suo more faciunt, contra fidei dotrinam detorquent sententias pro fide traditas. Verum, iaec spinosa rejiciamus ad scholas. Illa cavillatio plane uerilis est, cum interpretantur servos inutiles, quia opera Deo sint inutilia, nobis vero sint utilia. At Christus de ea itilitate loquitur, quae constituit nobis Deum debitorem ratiae. Quanquam alienum est hoc loco disputare de itili aut inutili. Nam servi inutiles significant insufficienes, quia nemo tantum timet, tantum diligit Deum, tanum credit Deo, quantum oportuit. Sed missas faciamus ias frigidas cavillationes adversariorum, de quibus quid udicaturi sint homines, si quando proferentur in lucem, acile possunt existimare viri prudentes. In verbis maxime lanis et perspicuis repererunt rimam. At nemo non videt, n illo loco fiduciam nostrorum operum improbari.

Teneamus igitur hoc, quod Ecclesia confitetur, quod er misericordiam salvemur. Et ne quis hic cogitet: Si per nisericordiam salvandi sumus, incerta spes erit, si nihil raecedit in his, quibus contingit salus, quo discernantur ib illis, quibus non contingit: huic satisfaciendum est. Scholastici enim videntur hac ratione moti, quaesivisse neritum condigni. Nam haec ratio valde potest exercere iumanum animum. Breviter igitur respondemus. Ideo it sit certa spes, ideo ut sit praecedens discrimen inter hos, uibus contingit, et illos, quibus non contingit salus, neesse est constituere, quod per misericordiam salvemur. Ioc cum ita nude dicitur, absurdum videtur. Nam in foro, t judiciis humanis, jus seu debitum certum est, misericorlia incerta, sed alia res est de judicio Dei. Hic enim miericordia habet claram et certam promissionem, et mandaum Dei: nam Evangelium proprie hoc mandatum est, quod raecipit, ut credamus Deum nobis propitium esse, proter Christum. Non misit Deus Filium suum in mundum, it judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.

Qui credit in eum, non judicatur, etc. Quoties igitur d misericordia dicitur, addenda est fides promissionis, e haec fides parit certam spem, quia nititur verbo et mandati Dei. Si spes niteretur operibus, tunc vero esset incerta quia opera non possunt pacare conscientiam, ut supra saepe dictum est. Et haec fides facit discrimen inter hos, quibus contingit salus, et illos, quibus non contingit. Fides faci discrimen inter dignos et indignos, quia vita aeterna promissa est justificatis, fides autem justificat.

Sed hic iterum clamitabunt adversarii, nihil opus esse bonis operibus, si non merentur vitam aeternam. Has calumnias supra refutavimus. Imo vere necesse est bene operari. Justificatis dicimus promissam esse vitam aeternam. At nec fidem, nec justitiam retinent illi, qui ambulant secundum carnem. Ideo justificamur, ut justi, bene operari, et obedire legi Dei incipiamus. Ideo regeneramur, et Spiritum sanctum accipimus, ut nova vita habeat nova opera, novos affectus, timorem, dilectionem Dei, odium concupiscentiae, etc. Haec fides, de qua loquimur, existit in poenitentia. Et inter bona opera, inter tentationes et pericula confirmari et crescere debet, ut subinde certius apud nos statuamus, quod Deus propter Christum respiciat nos, ignoscat nobis, exaudiat nos. Haec non discuntur sine magnis et multis certaminibus. Quoties recurrit conscientia, quoties sollicitat ad desperationem, cum ostendit aut vetera peccata, aut nova, aut immunditiem naturae? Hoc chirographum non deletur sine magno agone, ut testatur experientia, quam difficilis res sit fides. Et dum inter terrores erigimur et consolationem concipimus, simul crescunt alii motus spirituales, notitia Dei, timor Dei, spes, dilectio Dei, et regeneramur, ut ait Paulus, ad agnitionem Dei, et intuentes gloriam Domini transformamur in eandem imaginem, id est, concipimus veram notitiam Dei, ut vere timeamus eum, vere confidamus nos respici, nos exaudiri. Haec regeneratio est quasi inchoatio aeternae vitae, ut Paulus ait: Si Christus in vobis est, spiritus vivit, corpus autem mortuum est, etc. Et superinduemur, si tamen induti, non nudi reperiemur. Ex his judicare candidus lector potest, nos maxime requirere bona opera, siquidem hanc fidem docemus in poenitentia existere, et debere subinde crescere in poenitentia, et in his rebus perfectionem Christianam, et spiritualem ponimus, si simul crescant poenitentia, et fides in poenitentia. Haec intellig melius a piis possunt, quam quae de contemplatione, aut perfectione apud adversarios docentur. Sicut autem justi

catio ad fidem pertinet, ita pertinet ad fidem vita aeterna. Et Petrus ait: Reportantes finem seu fructum fidei vestrae, salutem animarum. Fatentur enim adversarii, quod justificati sint filii Dei, et cohaeredes Christi. Postea opera, quia placent Deo propter fidem, merentur alia praemia corporalia et spiritualia. Erunt enim discrimina gloriae sanctorum.

Sed hic reclamant adversarii, vitam aeternam vocari mercedem, quare necesse sit, eam de condigno mereri per bona opera. Breviter et plane respondemus. Paulus Rom. VI. vitam aeternam donum appellat, quia donata justitia, propter Christum, simul efficimur filii Dei et cohaeredes Christi, sicut ait Johannes: Qui credit in Filium, habet vitam aeternam. Et Augustinus inquit, et hunc secuti alii multi idem dixerunt: Dona sua coronat Deus in nobis. Alibi vero scriptum est: Merces vestra copiosa erit in coelis. Haec si videntur adversariis pugnare, ipsi expediant. Sed parum aequi judices sunt, nam doni vocabulum omittunt, omittunt et fontes totius negotii, et excerpunt vocabulum mercedis, idque acerbissime interpretantur, non solum contra scripturam, sed etiam contra sermonis consuetudinem. Hinc ratiocinantur, quia merces nominatur, igitur opera nostra sunt ejusmodi, quae debeant esse pretium, pro quo debetur vita aeterna. Sunt igitur digna gratia et vita aeterna, nec indigent misericordia, aut mediatore Christo, aut fide. Plane nova est haec Dialectica: vocabulum audimus mercedis, igitur nihil opus est mediatore Christo, aut fide habente accessum ad Deum propter Christum, non propter opera nostra. Quis non videt haec esse ἀνακόλουθα? Nos non rixamur de vocabulo mercedis. De hac re litigamus: utrum bona opera, per se sint digna gratia et vita aeterna, an vero placeant tantum propter fidem, quae apprehendit mediatorem Christum? Adversarii nostri non solum hoc tribuunt operibus, quod sint digna gratia et vita aeterna, sed fingunt etiam, quod merita supersint sibi, quae donare aliis, et justificare alios queant, ut cum Monachi suorum ordinum merita vendunt aliis. Haec portenta Chrysippeo more coacervant, hac una voce mercedis audita. Merces appellatur, igitur habemus opera, quae sunt pretium, pro quo debetur merces, igitur opera per sese, non propter mediatorem Christum placent. Et cum alius alio plura habeat merita, igitur quibusdam supersunt merita, et haec merita donare aliis possunt isti, qui merentur. Mane lector, nondum habes totum Soriten. Addenda sunt enim certa Sacramenta huius donationis, mor-

tuis induitur cucullus, etc. Talibus coacervationibus bene ficium Christi, et justitia fidei obscurata sunt. Non move mus inanem λογομαχίαν de vocabulo mercedis. Si conce dent adversarii, quod fide propter Christum justi repute mur, et quod bona opera propter fidem placeant Deo, de nomine mercedis postea non valde rixabimur. Nos fatemu vitam aeternam mercedem esse, quia est res debita, propte promissionem, non propter nostra merita. Est enim promissa justificatio, quam supra ostendimus proprie esse donum Dei, et huic dono conjuncta est promissio vitae aeternae, juxta illud: Quos justificavit, eosdem et glorificavit. Huc pertinet, quod Paulus ait: Reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus justus judex, etc. Debetur enim corona justificatis propter promissionem. Et hanc promissionem scire sanctos oportet, non ut propter suum commodum laborent; debent enim laborare propter gloriam Dei, sed ne desperent in afflictionibus, scire eos oportet voluntatem Dei, quod velit eos adjuvare, eripere, servare. Etsi aliter perfecti, aliter infirmi audiunt mentionem poenarum et praemiorum. Nam infirmi laborant sui commodi causa. Et tamen praedicatio praemiorum et poenarum necessaria est. In praedicatione poenarum ira Dei ostenditur, quare ad praedicationem poenitentiae pertinet. In praedicatione praemiorum gratia ostenditur; et sicut scriptura saepe mentione bonorum operum fidem complectitur vult enim complecti justitiam cordis cum fructibus; ita interdum cum aliis praemiis, simul offert gratiam, ut Esa. LVIII. et saepe alias apud Prophetas. Fatemur et hoc, quod saepe testati sumus, quod etsi justificatio et vita aeterna ad fidem pertinent, tamen bona opera mereantur alia praemia corporalia et spiritualia, et gradus praemiorum juxta illud: Unusquisque accipiet mercedem juxta suum laborem. Nam justitia Evangelii, quae versatur circa promissionem gratiae, gratis accipit justificationem et vivificationem. Sed impletio legis, quae sequitur fidem, versatur circa legem, in qua non gratis, sed pro nostris operibus offertur et debetur merces, sed qui hanc merentur, prius justificati sunt, quam legem faciunt. Itaque prius sunt translati in regnum Filii Dei, ut Paulus ait, et facti cohaeredes Christi. Sed adversarii, quoties de merito dicitur, statim transferunt rem a reliquis praemiis ad justificationem, cum Evangelium gratis offerat justificationem propter Christi merita, non nostra; et merita Christi communicantur nobis per fidem. Caeterum opera et afflictiones merentur non justificationem, sed alia praemia, ut in his

sententiis merces operibus offertur: Qui parce seminat, parce metet, et qui largiter seminat, largiter metet. Hic clare modus mercedis, ad modum operis confertur. Honora patrem et matrem, ut sis longaevus super terram. Et hic proponit lex certo operi mercedem. Quanquam igitur legis impletio meretur mercedem; proprie enim merces ad legem pertinet; tamen meminisse nos Evangelii oportet, quod gratis offert justificationem propter Christum; nec legem prius facimus, aut facere possumus, quam reconciliati Deo, justificati, et renati sumus. Nec illa legis impletio placeret Deo, nisi propter fidem essemus accepti. Et quia homines propter fidem sunt accepti, ideo illa inchoata legis impletio placet, et habet mercedem in hac vita et post hanc vitam. De nomine mercedis pleraque alia hic etiam dici poterant ex natura legis, quae, quia longiora sunt, alio in loco explicanda erunt.

Verum urgent adversarii, quod proprie mereantur vitam aeternam bona opera, quia Paulus dicit Rom. II. Reddet unicuique secundum opera ejus. Item: gloria, honor, et pax omni operanti bonum. Johan. V. Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae. Matth. XXV. Esurivi et dedistis mihi manducare, etc. In his locis et similibus omnibus, in quibus opera laudantur in scripturis, necesse est intelligere non tantum externa opera, sed fidem etiam cordis, quia scriptura non loquitur de hypocrisi, sed de justitia cordis cum fructibus suis. Quoties autem fit mentio legis et operum, sciendum est, quod non sit excludendus Christus mediator. Is est enim finis legis, et ipse inquit: Sine me nihil potestis facere. Ex hoc Canone diximus supra, judicari posse omnes locos de operibus. Quare cum operibus redditur vita aeterna, redditur justificatis, quia neque bene operari possunt homines, nisi justificati, qui aguntur spiritu Christi. Nec sine mediatore Christo et fide placent bona opera juxta illud: Sine fide impossibile est placere Deo. Cum dicit Paulus: Reddet unicuique secundum opera ejus, intelligi debet non tantum opus externum, sed tota justitia, vel injustitia. Sic gloria operanti bonum, hoc est, justo. Dedistis mihi manducare. Fructus et testimonium justitiae cordis, et fidei allegatur; redditur igitur vita aeterna justitiae. Ad hunc modum scriptura simul complectitur justitiam cordis cum fructibus, et saepe fructus nominat, ut ab imperitis magis intelligatur, et ut significet requiri novam vitam et regenerationem, non hypocrisin. Fit autem regeneratio fide in poenitentia. Nemo sanus judicare aliter potest, nec nos aliquam otiosam subtilitatem

hic affectamus, ut divellamus fructus a justitia cordis, s tantum adversarii concesserint, quod fructus propter fidem et mediatorem Christum placeant, non sint per sese digni gratia et vita aeterna. Hoc enim reprehendimus in adversariorum doctrina, quod talibus locis scripturae seu Philosophico seu Judaico more intellectis abolent justitiam fidei et excludunt mediatorem Christum. Ex his locis ratiocinantur, quod haec opera mereantur gratiam, alias de congruo, alias de condigno, cum videlicet accedit dilectio, id est, quod justificent, et quia sint justitia, digna sint vita aeterna. Hic error manifeste abolet justitiam fidei, quae sentit, quod accessum ad Deum habeamus propter Christum, non propter opera nostra, quae sentit, nos per Pontificem et mediatorem Christum adduci ad Patrem, et habere placatum Patrem, ut supra satis dictum est. Et haec doctrina de justitia fidei non est in Ecclesia Christi negligenda, quia sine ea non potest officium Christi conspici, et reliqua doctrina justificationis tantum est doctrina legis. Atqui nos oportet retinere Evangelium et doctrinam de promissione propter Christum donata. Non igitur litigamus in hoc loco de parva re cum adversariis. Non quaerimus otiosas subtilitates, cum reprehendimus eos, quod docent vitam aeternam mereri operibus, omissa hac fide, quae apprehendit mediatorem Christum. Nam de hac fide, quae credit nobis Patrem propitium esse propter Christum, nulla apud scholasticos syllaba extat. Ubique sentiunt, quod sumus accepti, justi propter opera nostra, vel ex ratione facta, vel certe facta inclinante illa dilectione, de qua dicunt. Et tamen habent quaedam dicta, quasi apophthegmata veterum auctorum, quae depravant interpretando. Jactatur in scholis, quod bona opera placeant propter gratiam, et quod sit confidendum gratiae Dei. Hic interpretantur gratiam habitum, quo nos diligimus Deum, quasi vero voluerint dicere veteres, quod debeamus confidere nostra dilectione, quae quam sit exigua, quam sit immunda, certe experimur. Quanquam hoc mirum est, quomodo ista jubeant confidere dilectione, cum doceant, nesciri utrum adsit. Cur non exponunt hic gratiam, misericordiam Dei erga nos? Et quoties mentio huius fit, addere oportebat fidem. Non enim apprehenditur, nisi fide, promissio misericordiae, reconciliationis, dilectionis Dei erga nos. In hanc sententiam recte dicerent, confidendum esse gratia, placere bona opera propter gratiam, cum fides gratiam apprehendit. Jactatur et hoc in scholis, valere bona opera nostra, virtute passionis Christi. Recte dicitur. Sed cur

non addunt de fide? Christus enim est propitiatio, ut Paulus ait, per fidem. Cum fide eriguntur pavidae conscientiae, et sentiunt peccata nostra deleta esse morte Christi, et Deum nobis reconciliatum esse propter passionem Christi, tum vero prodest nobis passio Christi. Si omittatur doctrina de fide, frustra dicitur opera valere virtute passionis Christi. Et plerasque alias sententias corrumpunt in scholis, propterea quia non tradunt justitiam fidei, et fidem intelligunt tantum notitiam historiae, seu dogmatum, non intelligunt hanc virtutem esse, quae apprehendit promissionem gratiae et justitiae, quae vivificat corda in terroribus peccati et mortis. Cum Paulus inquit: Corde creditur ad justitiam, ore fit confessio ad salutem; hic fateri adversarios existimamus, quod confessio ex opere operato non justificet aut salvet, sed tantum propter fidem cordis. Et Paulus sic loquitur, quod confessio salvet, ut ostendat, qualis fides consequatur vitam aeternam, nempe firma et efficax fides. Non est autem firma fides, quae non ostendit se in confessione. Sic caetera bona opera placent propter fidem, sicut et orationes Ecclesiae rogant, ut omnia sint accepta propter Christum. Item petunt omnia propter Christum. Constat enim semper in fine precationum addi hanc clausulam, per Christum Dominum nostrum; ideo concludimus, quod fide justificemur coram Deo, reconciliemur Deo, et regeneremur, quae in poenitentia apprehendit promissionem gratiae, et vere vivificat perterritam mentem, ac statuit, quod Deus sit nobis placatus ac propitius propter Christum. Et hac fide, ait Petrus, nos custodiri ad salutem, quae revelabitur. Hujus fidei cognitio Christianis necessaria est, et uberrimam affert consolationem in omnibus afflictionibus, et officium Christi nobis ostendit, quia isti, qui negant homines fide justificari, negant Christum mediatorem esse ac propitiatorem, negant promissionem gratiae et Evangelium. Tantum docent aut doctrinam rationis, aut legis, de justificatione. Nos, quantum hic fieri potuit, ostendimus fontes hujus causae, et exposuimus ea, quae adversarii objiciunt. Quae quidem facile dijudicabunt boni viri, si cogitabunt, quoties citatur locus de dilectione, aut operibus legem non fieri sine Christo, nec nos ex lege, sed ex Evangelio, hoc est, promissione gratiae in Christo promissae justificari. Et speramus hanc, quamvis brevem, disputationem bonis viris ad confirmandam fidem, ad docendam et consolandam conscientiam, utilem futuram esse. Scimus enim ea, quae diximus, consentanea esse scripturis Propheticis et Apostolicis, sanctis Patribus, Ambrosio, Augustino, et pleris-

que aliis, et universae Ecclesiae Christi, quae certo confi
tetur Christum esse propitiatorem, et justificatorem. Ne
statim censendum est Romanam Ecclesiam sentire, quid
quid Papa, aut Cardinales, aut Episcopi, aut Theolo
quidam, aut Monachi probant. Constat enim Pontificib
magis curae esse dominationem suam, quam Evangeliu
Christi, et plerosque compertum est palam Epicuraeos ess
Theologos constat plura ex Philosophia admiscuisse doctr
nae Christianae, quam satis erat. Nec auctoritas horum v
deri debet tanta, ut nusquam dissentire a disputationib
eorum liceat, cum multi manifesti errores apud eos rep
riantur, ut quod possimus ex puris naturalibus Deum s
per omnia diligere. Hoc dogma peperit alios errores mu
tos, cum sit manifeste falsum. Reclamant enim ubiq
scripturae, sancti Patres, et omnium piorum judicia. It
que, etiamsi in Ecclesia Pontifices, aut nonnulli Theolog
ac Monachi docuerunt remissionem peccatorum, gratia
et justitiam per nostra opera, et novos cultus quaeren
qui obscuraverunt Christi officium, et ex Christo non pro
pitiatorem et justificatorem, sed tantum legislatorem fec
runt, mansit tamen apud aliquos pios semper cognit
Christi. Porro scriptura praedixit fore, ut justitia fidei h
modo obscuraretur per traditiones humanas, et doctrina
operum; sicut Paulus saepe queritur, tunc quoque fuiss
qui pro justitia fidei, docebant homines per opera propr
et proprios cultus, non fide, propter Christum reconcilia
Deo, et justificari, quia homines naturaliter ita judicat
Deum per opera placandum esse. Nec videt ratio alia
justitiam, quam justitiam legis civiliter intellectae. Id
semper extiterunt in mundo, qui hanc carnalem justitia
solam docuerunt, oppressa justitia fidei, et tales doctor
semper existent etiam. Idem accidit in populo Israel. M
xima populi pars sentiebat se per sua opera mereri remissi
nem peccatorum, cumulabant sacrificia, et cultus. Econ
tra Prophetae damnata illa opinione, docebant justitia
fidei. Et res gestae in populo Israel sunt exempla eoru
quae in Ecclesia futura fuerunt. Itaque non perturbet pi
mentes multitudo adversariorum, qui nostram doctrina
improbant. Facile enim judicari de spiritu eorum pote
quia in quibusdam articulis adeo perspicuam et manifesta
veritatem damnaverunt, ut palam appareat eorum impiet
Nam et Bulla Leonis X. damnavit articulum maxime nece
sarium, quem omnes Christiani teneant et credant, videlic
non esse confidendum, quod simus absoluti propter nostra
contritionem, sed propter verbum Christi: Quodcunq

igaveris, etc. Et nunc in hoc conventu auctores confutatio- ns damnaverunt apertis verbis hoc, quod fidem diximus artem esse poenitentiae, qua consequimur remissionem eccatorum, et vincimus terrores peccatorum, et conscien- ia pacata redditur. Quis autem non videt hunc articulum, uod fide consequamur remissionem peccatorum, verissi- num, certissimum, et maxime necessarium esse omnibus Christianis? Quis ad omnem posteritatem audiens, talem ententiam damnatam esse, judicabit auctores hujus condem- ationis ullam Christi notitiam habuisse? Et de spiritu eo- um conjectura fieri potest ex illa inaudita crudelitate, uam constat eos in bonos viros plurimos hactenus exer- uisse. Et accepimus in hoc conventu, quendam reveren- lum Patrem in Senatu imperii, cum de nostra confessione ententiae dicerentur, dixisse, nullum sibi consilium vi- leri utilius, quam si ad confessionem, quam nos exhibu- ssemus atramento scriptam, sanguine rescriberetur. Quid liceret crudelius Phalaris? Itaque hanc vocem nonnulli tiam Principes judicaverunt indignam esse, quae in tali onsessu diceretur. Quare etiamsi vindicant sibi adversarii omen Ecclesiae, tamen nos sciamus, Ecclesiam Christi pud hos esse, qui Evangelium Christi docent, non qui ravas opiniones contra Evangelium defendunt, sicut in- uit Dominus: Oves meae vocem meam audiunt. Et Au- ustinus ait: Quaestio est, ubi sit Ecclesia? Quid ergo icturi sumus? In verbis nostris eam quaesituri sumus, an verbis capitis sui Domini nostri Jesu Christi? puto quod illius verbis quaerere debemus, qui veritas est, et optime ovit corpus suum. Proinde non perturbent nos judicia ad- ersariorum, cum humanas opiniones contra Evangelium, ontra auctoritatem sanctorum Patrum, qui in Ecclesia cripserunt, contra piarum mentium testimonia defendunt.

De Ecclesia.

SEPTIMUM ARTICULUM CONFESSIONIS NO- TRAE damnaverunt, in quo diximus Ecclesiam esse con- regationem sanctorum. Et addiderunt longam declamatio- em, quod mali non sint ab Ecclesia segregandi, cum Jo- annes comparaverit Ecclesiam areae, in qua triticum et aleae simul coacervata sint, et Christus comparaverit eam agenae, in qua pisces boni et mali sunt, etc. Profecto ve- um est, quod ajunt: Nullum remedium esse adversus ycophantae morsum. Nihil tam circumspecte dici potest,

ut calumniam evitare queat. Nos ob hanc ipsam causa adjecimus octavum articulum, ne quis existimaret nos se gregare malos et hypocritas ab externa societate Ecclesia aut adimere Sacramentis efficaciam, quae per hypocrita aut malos administrantur. Itaque hic non est opus lon defensione adversus hanc calumniam. Satis nos purgat a ticulus octavus. Concedimus enim, quod hypocritae mali in hac vita sint admixti Ecclesiae, et sint membra E clesiae secundum externam societatem signorum Ecclesia hoc est, verbi, professionis et Sacramentorum, praeserti si non sint excommunicati. Nec Sacramenta ideo non su efficacia, quia per malos tractantur, imo recte uti possi mus Sacramentis, quae per malos administrantur. Na et Paulus praedicit futurum, ut Antichristus sedeat in tem plo Dei, hoc est, in Ecclesia dominetur et geret offici At Ecclesia non est tantum societas externarum rerum rituum, sicut aliae politiae. Sed principaliter est societ fidei et Spiritus sancti, in cordibus, quae tamen habet e ternas notas, ut agnosci possit, videlicet puram Evang lii doctrinam, et administrationem Sacramentorum conse taneam Evangelio Christi. Et haec Ecclesia sola dicit corpus Christi, quod Christus spiritu suo renovat, sanct ficat et gubernat, ut testatur Paulus Ephes. I. cum ai Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiae, quae est co pus ejus, videlicet, integritas, id est, tota congregatio i sius, qui omnia in omnibus perficit. Quare illi, in quib nihil agit Christus, non sunt membra Christi. Idque f tentur adversarii, malos esse mortua membra Ecclesia Quare miramur, cur reprehenderint nostram descriptione quae de vivis membris loquitur,

Neque novi quidquam diximus. Paulus omnino eode modo definivit Ecclesiam Ephes. V. quod purificetur, sit sancta, et addit externas notas, verbum et sacrament Sic enim ait: Christus dilexit Ecclesiam, et se tradidit p ea, ut eam sanctificet, purificans lavacro aquae, per verbu ut exhibeat eam sibi gloriosam Ecclesiam non habentem m culam, neque rugam, aut aliquid tale, sed ut sit sancta inculpata. Hanc sententiam pene totidem verbis nos in co fessione posuimus. Sic definit Ecclesiam et articulus Symbolo, qui jubet nos credere, quod sit sancta Cath lica Ecclesia. Impii vero non sunt sancta Ecclesia. Et v detur additum, quod sequitur, sanctorum communio, exponeretur, quid significet Ecclesia, nempe congregati nem sanctorum, qui habent inter se societatem, ejusde Evangelii, seu doctrinae, et ejusdem Spiritus sancti, q

corda eorum renovat, sanctificat et gubernat. Et hic articulus necessaria de caussa propositus est. Infinita pericula videmus, quae minantur Ecclesiae interitum. Infinita multitudo est impiorum in ipsa Ecclesia, qui opprimunt eam. Itaque ne desperemus, sed sciamus, Ecclesiam tamen mansuram esse, item, ut sciamus, quamvis magna multitudo sit impiorum, tamen Ecclesiam existere, et Christum praestare illa, quae promisit Ecclesiae, remittere peccata, exaudire, dare Spiritum sanctum. Has consolationes proponit nobis articulus ille in Symbolo. Et Catholicam Ecclesiam dicit, ne intelligamus, Ecclesiam esse politiam externam certarum gentium, sed magis homines sparsos per totum orbem, qui de Evangelio consentiunt, et habent eundem Christum, eundem Spiritum sanctum, et eadem Sacramenta, sive habeant easdem traditiones humanas, sive dissimiles. Et in Decretis inquit glossa, Ecclesiam large dictam complecti bonos et malos. Item, malos nomine tantum in Ecclesia esse, non re, bonos vero re et nomine. Et in hanc sententiam multa leguntur apud Patres. Hieronymus enim ait: Qui ergo peccator est aliqua sorde maculatus, de Ecclesia Christi non potest appellari, nec Christo subjectus dici.

Quanquam igitur hypocritae et mali sint socii hujus verae Ecclesiae secundum externos ritus, tamen cum definitur Ecclesia, necesse est eam definiri, quae est vivum corpus Christi, item, quae est nomine et re Ecclesia. Et multae sunt causae. Necesse est enim intelligi, quae res principaliter efficiat nos membra, et viva membra Ecclesiae. Si Ecclesiam tantum definiemus externam politiam esse bonorum et malorum, non intelligent homines regnum Christi esse justitiam cordis, et donationem Spiritus sancti, sed judicabunt tantum externam observationem esse certorum cultuum ac rituum. Item, quid intererit inter populum legis, et Ecclesiam, si Ecclesia est externa politia? At sic discernit Paulus Ecclesiam a populo legis, quod Ecclesia sit populus spiritualis, hoc est, non civilibus ritibus distinctus a gentibus, sed verus populus Dei, renatus per Spiritum sanctum. In populo legis praeter promissionem de Christo, habebat et carnale semen promissiones rerum corporalium, regni, etc. Et propter has dicebantur populus Dei, etiam mali in his, quia hoc carnale semen Deus separaverat ab aliis gentibus per certas ordinationes externas, et promissiones, et tamen mali illi non placebant Deo. At Evangelium affert non umbram aeternarum rerum, sed ipsas res aeternas, Spiritum sanctum, et justitiam, qua coram Deo

justi sumus. Igitur illi tantum sunt populus juxta Evangelium, qui hanc promissionem spiritus accipiunt. Ad haec Ecclesia est regnum Christi, distinctum contra regnum diaboli. Certum est autem, impios in potestate diaboli, et membra regni diaboli esse, sicut docet Paulus Ephes. II cum ait: Diabolum efficacem esse in incredulis. Et Christus inquit ad Pharisaeos, quibus certe erat externa societas cum Ecclesia, id est, cum sanctis in populo legis praeerant enim, sacrificabant, et docebant: Vos ex patre diabolo estis. Itaque Ecclesia, quae vere est regnum Christi, est proprie congregatio sanctorum. Nam impii reguntur a diabolo, et sunt captivi diaboli, non reguntur spiritu Christi. Sed quid verbis opus est in re manifesta? Si Ecclesia, quae vere est regnum Christi, distinguitur a regno diaboli, necesse est impios, cum sint in regno diaboli, non esse Ecclesiam. Quanquam in hac vita, quia nondum revelatum est regnum Christi, sint admixti Ecclesiae, et gerant officia in Ecclesia: nec propterea impii sunt regnum Christi, quia revelatio nondum facta est. Semper enim hoc est regnum Christi, quod spiritu suo vivificat, sive sit revelatum, sive sit tectum cruce. Sicut idem est Christus qui nunc glorificatus est, antea afflictus erat. Et conveniunt huc similitudines Christi, qui clare dicit Matth. XIII Bonum semen esse filios regni, at zizania filios diaboli Agrum dicit mundum esse, non Ecclesiam. Ita Johannes de illa tota gente Judaeorum loquitur, et dicit fore, ut vera Ecclesia separetur ab illo populo. Itaque hic locus magis contra adversarios facit, quam pro eis, quia ostendit, verum et spiritualem populum a populo carnali separandum esse. Et Christus de specie Ecclesiae dicit, cum ait: Simile est regnum coelorum lagenae, aut decem virginibus, et docet Ecclesiam tectam esse multitudine malorum, ne id scandalum pios offendat; item, ut sciamus verbum et sacramenta efficacia esse, etsi tractentur a malis. Atque interim docet impios illos, quamvis habeant societatem externorum signorum, tamen non esse verum regnum Christi, et membra Christi. Sunt enim membra regni diaboli. Neque vero somniamus nos Platonicam civitatem, ut quidam impie cavillantur, sed dicimus existere hanc Ecclesiam, videlicet vere credentes ac justos sparsos per totum orbem. Et addimus notas, puram doctrinam Evangelii, et Sacramenta. Et haec Ecclesia proprie est columna veritatis. Retinet enim purum Evangelium, et ut Paulus inquit, fundamentum, hoc est, veram Christi cognitionem et fidem, etsi sunt in his etiam multi imbecilles, qui supra fundamentum

aedificant stipulas perituras, hoc est, quasdam inutiles opiniones, quae tamen, quia non evertunt fundamentum, tum condonantur illis, tum etiam emendantur. Ac sanctorum Patrum scripta testantur, quod interdum stipulas etiam aedificaverint supra fundamentum, sed quae non everterunt fidem eorum. Verum pleraque istorum, quae adversarii nostri defendunt, fidem evertunt, ut quod damnant articulum de remissione peccatorum, in quo dicimus fide accipi remissionem peccatorum. Manifestus item et perniciosus error est, quod docent adversarii, mereri homines remissionem peccatorum, dilectione erga Deum, ante gratiam. Nam hoc quoque est tollere fundamentum, hoc est, Christum. Item quid opus erit fide, si Sacramenta ex opere operato sine bono motu utentis justificant? Sicut autem habet Ecclesia promissionem, quod semper sit habitura Spiritum sanctum; ita habet comminationes, quod sint futuri impii doctores, et lupi. Illa vero est proprie Ecclesia, quae habet Spiritum sanctum. Lupi et mali doctores, etsi grassantur in Ecclesia, tamen non sunt proprie regnum Christi. Sicut et Lyra testatur, cum ait: Ecclesia non consistit in hominibus ratione potestatis vel dignitatis Ecclesiasticae vel secularis, quia multi principes et summi Pontifices et alii inferiores inventi sunt apostatasse a fide: propter quod Ecclesia consistit in illis personis, in quibus est notitia vera et confessio fidei et veritatis. Quid aliud diximus nos in confessione nostra, quam quod hic dicit Lyra?

Sed fortassis adversarii sic postulant definiri Ecclesiam, quod sit Monarchia externa suprema totius orbis terrarum, in qua oporteat Romanum Pontificem habere potestatem ἀνυπεύθυνον, de qua nemini liceat disputare aut judicare, condendi articulos fidei, abolendi scripturas, quas velit, instituendi cultus et sacrificia, item condendi leges, quas velit, dispensandi et solvendi quibuscunque legibus velit, divinis, canonicis, et civilibus, a quo Imperator et reges omnes accipiant potestatem et jus tenendi regna, de mandato Christi. Cui cum Pater omnia subjecerit, intelligi oporteat hoc jus in Papam translatum esse. Quare necesse sit Papam, dominum totius orbis terrarum, omnium regnorum mundi, omnium rerum privatarum et publicarum, habere plenitudinem potestatis in temporalibus et spiritualibus, habere utrumque gladium, spiritualem et temporalem. Atque haec definitio non Ecclesiae Christi, sed regni Pontificii, habet auctores non solum canonistas, sed etiam Danielem c. XI.

Quod si hoc modo definiremus Ecclesiam, fortassi haberemus aequiores judices. Multa enim extant immoderate et impie scripta de potestate Romani Pontificis, propter quae nemo unquam reus factus est. Nos soli plectimur, quia praedicamus beneficium Christi, quod fide in Christum consequamur remissionem peccatorum, non cultibus excogitatis á Pontifice. Porro Christus, Propheta et Apostoli, longe aliter definiunt Ecclesiam Christi, quam regnum Pontificium. Nec est ad Pontifices transferendum quod ad veram Ecclesiam pertinet, quod videlicet sint columnae veritatis, quod non terreni. Quotusquisque enim curat Evangelium, aut judicat dignum esse lectione? Multi etiam palam irrident religiones omnes, aut si quid probant probant illa, quae humanae rationi consentanea sunt, caetera fabulosa esse arbitrantur, et similia tragoediis Poetarum. Quare nos juxta scripturas sentimus, Ecclesiam proprie dictam esse congregationem sanctorum, qui vere credunt Evangelio Christi, et habent Spiritum sanctum. Et tamen fatemur, multos hypocritas et malos his in hac vita admixtos, habere societatem externorum signorum, qui sunt membra Ecclesiae secundum societatem externorum signorum. Ideoque gerunt officia in Ecclesia. Nec adimit Sacramentis efficaciam, quod per indignos tractantur, quia repraesentant Christi personam, propter vocationem Ecclesiae, non repraesentant proprias personas, ut testatur Christus: Qui vos audit, me audit. Cum verbum Christi, cum sacramenta porrigunt, Christi vice et loco porrigunt. Id docet nos illa vox Christi, ne indignitate ministrorum offendamur. Sed de hac re satis clare diximus in confessione, nos improbare Donatistas, et Viglevistas, qui senserunt homines peccare, accipientes sacramenta ab indignis in Ecclesia. Haec in praesentia videbantur sufficere ad defensionem descriptionis Ecclesiae, quam tradidimus, neque videmus, cum Ecclesia proprie dicta appelletur corpus Christi, quomodo aliter describenda fuerit, quam nos descripsimus; constat enim impios ad regnum et corpus diaboli pertinere, qui impellit et habet captivos impios. Haec sunt luce meridiana clariora, quae tamen si pergent calumniari adversarii, non gravabimur copiosius respondere.

Damnant adversarii et hanc partem septimi articuli quod diximus ad veram unitatem Ecclesiae satis esse consentire de doctrina Evangelii, et administratione Sacramentorum, nec necesse esse, ubique similes traditiones humanas esse, seu ritus aut ceremonias ab hominibus institutas. Hi distinguunt universales et particulares ritus, et probant arti

:ulum nostrum, si intelligatur de particularibus ritibus; le universalibus ritibus, non recipiunt. Non satis intelli- ;imus, quid velint adversarii. Nos de vera, hoc est, spi- ituali unitate loquimur, sine qua non potest existere fides n corde, seu justitia cordis coram Deo. Ad hanc dicimus ıon esse necessariam similitudinem rituum humanorum, ive universalium sive particularium, quia justitia fidei non :st justitia alligata certis traditionibus, sicut justitia legis :rat alligata Mosaicis ceremoniis, quia illa justitia cordis :st res vivificans corda. Ad hanc vivificationem nihil con- lucunt humanae traditiones, sive universales, sive parti- ulares, nec sunt effectus Spiritus sancti, sicut castitas, pa- ientia, timor Dei, dilectio proximi, et opera dilectionis.

Nec leves causae fuerunt, cur hunc articulum ponere- nus. Constat enim multas stultas opiniones de traditioni- ›us serpsisse in Ecclesiam. Nonnulli putaverunt, huma- ıas traditiones necessarios cultus esse ad promerendam ju- tificationem. Et postea disputaverunt, qui fieret, quod anta varietate coleretur Deus, quasi vero observationes il- ıe essent cultus, et non potius externae et politicae ordi- ationes, nihil ad justitiam cordis seu cultum Dei perti- entes, quae alibi casu, alibi propter quasdam probabiles ationes variant. Item aliae Ecclesiae, alias propter tales raditiones excommunicaverunt, ut propter observationem 'aschatis, picturas et res similes. Unde imperiti existima- erunt, fidem seu justitiam cordis coram Deo, non posse xistere sine his observationibus. Extant enim de hoc nego- o multa inepta scripta Summistarum et aliorum.

Sed sicut dissimilia spatia dierum ac noctium non lae- unt unitatem Ecclesiae, ita sentimus non laedi veram uni- ıtem Ecclesiae dissimilibus ritibus institutis ab hominibus.)uanquam placet nobis, ut universales ritus propter tran- uillitatem serventur. Sicut et nos in Ecclesiis ordinem ıissae, diem Dominicum, et alios dies festos celebriores benter servamus, et gratissimo animo amplectimur utiles c veteres ordinationes, praesertim cum contineant paeda- ogiam, qua prodest populum et imperitos assuefacere ac ocere. Sed non disputamus nunc, an conducat propter :anquillitatem aut corporalem utilitatem servare. Alia res gitur. Disputatur enim, utrum observationes traditionum umanarum sint cultus necessarii ad justitiam coram Deo. loc est κρινόμενον in hac controversia, quo constituto post- a judicari potest, utrum ad veram unitatem Ecclesiae ne- :ssè sit ubique similes esse traditiones humanas. Si enim 'aditiones humanae non sunt cultus necessarii ad justitiam

coram Deo, sequitur posse justos et filios Dei esse, etiamsi quas traditiones non habent, quae alibi receptae sunt. Ut si forma vestitus Germanici non est cultus Dei necessarius ad justitiam coram Deo, sequitur posse justos ac filios Dei et Ecclesiam Christi esse, etiamsi qui utantur non Germanico, sed Gallico vestitu. Hoc clare docet Paulus ad Colossenses, cum ait: Nemo vos judicet in cibo, aut in potu aut in parte diei festi, aut neomeniae, aut sabbatorum quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Item Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo decreta facitis? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis, quae omnia pereunt, usu consumta, et sunt praecepta et doctrinae hominum, speciem habentia sapientiae in superstitione et humilitate. Est enim sententia: Cum justitia cordis sit res spiritualis vivificans corda, et constet, quod traditiones humanae non vivificent corda, nec sint effectus Spiritus sancti, sicut dilectio proximi, castitas, etc. nec sint instrumenta, per quae Deus movet corda ad credendum, sicut verbum et sacramenta divinitus tradita, sed sint usus rerum nihil ad cor pertinentium, quae usu pereant, non est sentiendum, quod sint necessariae ad justitiam coram Deo Et in eandem sententiam inquit Rom. XIV. Regnum Dei non est esca et potus; sed justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. Sed non est opus citare multa testimonia, cum ubique sint obvia in scripturis, et nos plurima in confessione congesserimus in posterioribus articulis. Et hujus controversiae κρινόμενον infra paulo post repetendum erit, videlicet, utrum traditiones humanae sint cultus necessarii ad justitiam coram Deo; ubi de hac re copiosius disputabimus. Adversarii dicunt, universales traditiones ideo servandas esse, quia existimentur ab Apostolis traditae esse. O religiosos homines! Ritus ab Apostolis sumtos retinere volunt. Non volunt retineri doctrinam Apostolorum. Sic judicandum est de ritibus illis, sicut ipsi Apostoli in suis scriptis judicant. Non enim voluerunt Apostoli nos sentire quod per tales ritus justificemur, quod tales ritus sint res necessariae ad justitiam coram Deo. Non voluerunt Apostoli tale onus imponere conscientiis, non voluerunt justitiam et peccatum collocare in observationibus dierum, ciborum, et similium rerum. Imo Paulus appellat hujusmodi opiniones doctrinas daemoniorum. Itaque voluntas et consilium Apostolorum ex scriptis eorum quaeri debet non est satis allegare exemplum. Servabant certos dies non quod ea observatio ad justificationem necessaria esset,

d ut populus sciret, quo tempore conveniendum esset, ırvabant et alios quosdam ritus, ordinem lectionum, si ıando conveniebant. Quaedam etiam ex patriis moribus, t fit, retinebat populus, quae Apostoli nonnihil mutata, l historiam Evangelii accommodaverunt, ut Pascha, Pentecosten, ut non solum docendo, sed etiam per haec exemla memoriam maximarum rerum traderent posteris. Quod . haec tradita sunt, tanquam necessaria ad justificationem, ır in iis ipsis postea multa mutarunt Episcopi? Quod si rant juris divini, non licuit ea mutare auctoritate humana. ascha ante Synodum Nicenam, alii alio tempore servaant. Neque haec dissimilitudo laesit fidem. Postea ratio ııta est, ne incideret nostrum Pascha in Judaici Paschatis mpus. At Apostoli jusserant Ecclesias servare Pascha, ım fratribus conversis ex Judaismo. Itaque hunc morem uaedam gentes pertinaciter post Synodum Nicenam retiuerunt, ut Judaicum tempus observarent. Verum Apotoli decreto illo non voluerunt Ecclesiis imponere necessitem, id quod verba Decreti testantur. Jubent enim, ne uis curet, etiamsi fratres servantes Pascha, non recte supputent tempus. Verba Decreti extant apud Epiphanium: *Υμεῖς μὴ ψηφίζητε, ἀλλὰ ποιεῖτε, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, ἱ ἐκ περιτομῆς, μετ᾽ αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε, κἄντε πλανηθῶσι μηδὲν ὑμῖν μελέτω.* Haec scribit Epiphanius verba sse Apostolorum in decreto quodam posita de Paschate, in uibus prudens lector facile potest judicare, Apostolos voıisse populo stultam opinionem de necessitate certi temporis eximere, cum prohibent curare, etiamsi in supputando rretur. Porro quidam in oriente, qui Audiani appellati unt ab auctore dogmatis, propter hoc decretum Apostoloum contenderunt, Pascha cum Judaeis servandum esse. Ios refellens Epiphanius laudat Decretum, et inquit, nihil ontinere, quod dissentiat a fide aut Ecclesiastica regula, t vituperat Audianos, quod non recte intelligant *τὸ ῥητόν*, t interpretatur in hanc sententiam, in quam nos interpreamur, quod non senserint Apostoli, referre quo tempore ervaretur Pascha, sed quia praecipui fratres ex Judaeis onversi erant, qui morem suum servabant, horum exemılum propter concordiam voluerint reliquos sequi. Et saıienter admonuerunt lectorem Apostoli, se neque libertaem Evangelicam tollere, neque necessitatem conscientiis mponere, quia addunt, non esse curandum, etiamsi erretur in supputando.

Multa hujus generis colligi possunt ex historiis, in quiıus apparet, dissimilitudinem humanarum observationum

non laedere unitatem fidei. Quanquam quid opus est di putatione? Omnino quid sit justitia fidei, quid sit regno Christi, non intelligunt adversarii, si judicant, necessai am esse similitudinem observationum in cibis, diebus, v stitu, et similibus rebus, quae non habent mandatum D Videte autem religiosos homines, adversarios nostros: r quirunt ad unitatem Ecclesiae similes observationes hum nas, cum ipsi mutaverint ordinationem Christi in usu Co nae, quae certe fuit antea ordinatio universalis. Quod ordinationes universales necessariae sunt, cur muta ipsi ordinationem Coenae Christi, quae non est human sed divina?' Sed de hac tota controversia infra aliquoti dicendum erit.

OCTAVUS ARTICULUS approbatus est totus, i quo confitemur, quod hypocritae et mali admixti sint E clesiae, et quod sacramenta sint efficacia, etiamsi per ma los ministros tractentur, quia ministri funguntur vice Chri sti, non repraesentant suam personam; juxta illud: Q vos audit, me audit. Impii doctores deserendi sunt, qui hi jam non funguntur persona Christi, sed sunt Antichri sti. Et Christus ait: Cavete a Pseudoprophetis. Et Pau lus: Si quis aliud Evangelium evangelizaverit, ana thema sit.

Caeterum monuit nos Christus in collationibus de Ec clesia, ne offensi privatis vitiis sive sacerdotum sive popul schismata excitemus, sicut scelerate fecerunt Donatistae Illos vero, qui ideo excitaverunt schismata, quia negaban sacerdotibus licere, tenere possessiones aut proprium plane seditiosos judicamus. Nam tenere proprium civili ordinatio est. Licet autem Christianis uti civilibus ordina tionibus, sicut hoc aëre, hac luce, cibo, potu. Nam u haec rerum natura, et hi siderum certi motus, vere sun ordinatio Dei, et conservantur a Deo; ita legitimae politia vere sunt ordinatio Dei et retinentur ac defenduntur a De adversus diabolum.

NONUS ARTICULUS approbatus est, in quo con fitemur, quod Baptismus sit necessarius ad salutem, e quod pueri sint baptizandi, et quod baptismus puerorum non sit irritus, sed necessarius et efficax ad salutem. E quoniam Evangelium pure et diligenter apud nos docetur Dei beneficio hunc quoque fructum ex eo capimus, quod in Ecclesiis nostris nulli extiterunt Anabaptistae, quia po pulus verbo Dei adversus impiam et seditiosam factionem illorum latronum munitus est. Et cum plerosque alios er rores Anabaptistarum damnamus, tum hunc quoque, quod

sputant baptismum parvulorum inutilem esse. Certissi-um est enim, quod promissio salutis pertinet etiam ad arvulos. Neque vero pertinet ad illos, qui sunt extra Ec-esiam Christi, ubi nec verbum, nec sacramenta sunt, uia regnum Christi tantum cum verbo et sacramentis exi-it. Igitur necesse est baptizare parvulos, ut applicetur s promissio salutis, juxta mandatum Christi: Baptizate mnes gentes; ubi sicut offertur omnibus salus, ita offer-ır omnibus baptismus, viris, mulieribus, pueris, infan-bus; sequitur igitur clare, infantes baptizandos esse, quia ılus cum baptismo offertur.

Secundo. Manifestum est, quod Deus approbat ba-tismum parvulorum. Igitur Anabaptistae impie sentiunt, ui damnant baptismum parvulorum. Quod autem Deus pprobet baptismum parvulorum, hoc ostendit, quod Deus at Spiritum sanctum sic baptizatis. Nam si hic baptismus ritus esset, nullis daretur Spiritus sanctus, nulli fierent ılvi, denique nulla esset Ecclesia. Haec ratio bonas et ias mentes vel sola satis confirmare potest contra impias fanaticas opiniones Anabaptistarum.

DECIMUS ARTICULUS approbatus est, in quo con-temur, nos sentire, quod in coena Domini vere et sub-antialiter adsint corpus et sanguis Christi, et vere exhi-eantur cum illis rebus, quae videntur, pane et vino, his ui sacramentum accipiunt. Hanc sententiam constanter efendimus, re diligenter inquisita et agitata. Cum enim aulus dicat, panem esse participationem corporis Domini, c. sequeretur, panem non esse participationem corporis, d tantum spiritus Christi, si non adesset vere corpus Do-ıini. Et comperimus non tantum Romanam Ecclesiam af-rmare corporalem praesentiam Christi, sed item et nunc ntire, et olim sensisse Graecam Ecclesiam. Id enim te-atur Canon Missae apud illos, in quo aperte orat sacer-os, ut mutato pane ipsum corpus Christi fiat. Et Vulga-us, scriptor, ut nobis videtur, non stultus, diserte in-ıit, panem non tantum figuram esse, sed vere in carnem utari. Et longa sententia est Cyrilli, in Johannem cap. V. in qua docet, Christum corporaliter nobis exhiberi in oena. Sic enim ait: Non tamen negamus recta nos fide ıritateque sincera Christo spiritualiter conjungi, sed nul-m nobis conjunctionis rationem secundum carnem cum lo esse, id profecto pernegamus. Idque a divinis scriptu-s omnino alienum dicimus. Quis enim dubitavit, Chri-um etiam sic vitem esse, nos vero palmites, qui vitam de nobis acquirimus? Audi Paulum dicentem, quia om-

nes unum corpus sumus in Christo, quia etsi multi sumu unum tamen in eo sumus. Omnes enim uno pane partic pamus. An fortasse putat ignotam nobis mysticae bened ctionis virtutem esse? quae cum in nobis fit, nonne corp raliter quoque facit, communicatione carnis Christi, Chr stum in nobis habitare? Et paulo post: unde considera dum est, non habitudine solum, quae per caritatem inte ligitur, Christum in nobis esse, verum etiam particip tione naturali, etc. Haec recitavimus, non ut hic disput tionem de hac re institueremus, non enim improbat hu articulum Caes. Majest., sed ut clarius etiam perspiceren quicunque ista legent, nos defendere receptam in tota E clesia sententiam, quod in Coena Domini vere et substa tialiter adsint corpus et sanguis Christi, et vere exhibea tur cum his rebus, quae videntur, pane et vino, et loqu mur de praesentia vivi Christi: scimus enim, quod mo ei ultra non dominabitur.

UNDECIMUS ARTICULUS de retinenda absolution in Ecclesia probatur, sed de Confessione addunt correcti nem, videlicet, observandam esse constitutionem ca Omnis utriusque, ut et quotannis fiat confessio, et quan vis omnia peccata enumerari non queant, tamen diligen tiam adhibendam esse, ut colligantur, et illa, quae redi in memoriam possunt, recenseantur. De hoc toto articu dicemus paulo post copiosius, cum sententiam nostram poenitentia totam explicabimus. Constat nos beneficiu Absolutionis, et potestatem clavium ita illustravisse et co navisse, ut multae afflictae conscientiae, ex doctrina no strorum, consolationem conceperint, postquam audiveru mandatum Dei esse, imo propriam Evangelii vocem, absolutioni credamus, et certo statuamus, nobis gratis d nari remissionem peccatorum, propter Christum, et se tiamus vere nos hac fide reconciliari Deo. Haec sentent multas pias mentes erexit, et initio commendationem m ximam, apud omnes bonos viros, attulit Luthero, cu ostendit certam et firmam consolationem conscientiis, qu antea tota vis Absolutionis erat oppressa doctrinis operu cum de fide, et gratuita remissione nihil docerent Sop stae et Monachi.

Caeterum de tempore, certe in Ecclesiis nostris pl rimi saepe in anno utuntur sacramentis, Absolutione, Coena Domini. Et qui docent de dignitate et fructibus s cramentorum, ita dicunt, ut invitent populum, ut sae utantur sacramentis. Extant enim de hac re multa a nost ita scripta, ut adversarii, si qui sunt boni viri, haud d

e probent ac laudent. Denunciatur et excommunicatio agitiosis, et contemtoribus sacramentorum. Haec ita fiat, et juxta Evangelium, et juxta veteres Canones. Sed rtum tempus non praescribitur, quia non omnes pariter dem tempore idonei sunt. Imo si accurrant eodem temore omnes, non possunt ordine audiri, et institui homies. Et veteres Canones ac Patres non constituunt certum mpus, tantum ita dicit Canon: Si qui intrant Ecclesiam ei, et deprehenduntur nunquam communicare, admonentur; quod si non communicant, ad poenitentiam accedant. i communicant, non semper abstineant, si non fecerint, ostineant. Christus ait illos sibi judicium manducare, qui anducant indigne. Ideo pastores non cogunt hos, qui non int idonei, ut sacramentis utantur.

De Enumeratione peccatorum in Confessione, sic dontur homines, ne laquei injiciantur conscientiis. Etiamsi rodest rudes assuefacere, ut quaedam enumerent, ut dori facilius possint. Verum disputamus nunc, quid sit ecessarium jure divino. Non igitur debebant adversarii obis allegare constitutionem, Omnis utriusque, quae nois non est ignota, sed ex jure divino ostendere, quod enuneratio peccatorum sit necessaria ad consequendam remisonem. Tota Ecclesia per universam Europam scit, quas laqueos injecerit conscientiis illa particula constitutiois, quae jubet omnia peccata confiteri. Nec tantum habet icommodi textus per se, quantum postea affinxerunt Summistae, qui colligunt circumstantias peccatorum, quales i Labyrinthi, quanta carnificina fuit optimarum mentium. iam feros et profanos ista terriculamenta nihil movebant.

Postea quales tragoedias excitavit quaestio, de proprio acerdote inter Pastores, et fratres, qui tunc minime erant atres, cum de regno confessionum belligerabantur. Nos itur sentimus enumerationem peccatorum non esse necesriam jure divino, idque placet Panormitano et plerisque iis eruditis Jurisconsultis. Nec volumus imponere necestatem conscientiis nostrorum per constitutionem illam, mnis utriusque, de qua perinde judicamus, ut de aliis aditionibus humanis, de quibus sentimus, quod non sint iltus ad justificationem necessarii. Et haec constitutio rem npossibilem praecipit, ut omnia peccata confiteamur. onstat autem, plurima nos nec meminisse, nec intellire, juxta illud: Delicta quis intelligit?

Si sint boni Pastores, scient, quatenus prosit examiare rudes, sed illam carnificinam Summistarum confirare non volumus, quae tamen minus fuisset intolerabilis,

si verbum unum addidissent, de fide consolante, et eri gente conscientias. Nunc de hac fide consequente remissi nem peccatorum, nulla est syllaba in tanta mole constituti num, glossarum, Summarum, Confessionalium: nusqua ibi Christus legitur; tantum leguntur supputationes pecca torum. Et maxima pars consumitur in peccatis, cont traditiones humanas, quae est vanissima. Haec doctri adegit multas pias mentes ad desperationem, quae non p tuerunt acquiescere, quia sentiebant, jure divino necess riam esse enumerationem, et tamen experiebantur imposs bilem esse. Sed haerent alia non minora vitia in doctri adversariorum de poenitentia, quae jam recensebimus.

De Poenitentia.

IN ARTICULO DUODECIMO probant primam pa tem, qua exponimus, Lapsis post Baptismum continge posse remissionem peccatorum, quocunque tempore quotiescunque convertuntur. Secundam partem damna in qua poenitentiae partes dicimus esse contritionem et fi dem. Negant fidem esse alteram partem poenitentiae. Qu hic, Carole, Caesar invictissime, faciamus? Haec e propria vox Evangelii, quod fide consequamur remissi nem peccatorum. Hanc vocem Evangelii damnant isti scri ptores confutationis. Nos igitur nullo modo assentiri co futationi possumus. Non possumus saluberrimam voce Evangelii, et plenam consolationis damnare. Quid e aliud negare, quod fide consequamur remissionem peccato rum, quam contumelia afficere sanguinem et mortem Chri sti? Rogamus igitur te, Carole, Caesar invictissime, u nos de hac re maxima, quae praecipuum Evangelii locu quae veram Christi cognitionem, quae verum cultum D continet, patienter et diligenter audias et cognoscas. Co perient enim omnes boni viri, nos in hac re praecipue do cuisse vera, pia, salubria et necessaria universae Ecclesi Christi. Comperient ex scriptis nostrorum plurimum luc accessisse Evangelio, et multos perniciosos errores eme datos esse, quibus antea obruta fuit doctrina de poenite tia, per Scholasticorum et Canonistarum opiniones.

Ac priusquam accedimus ad defensionem nostrae sen tentiae, hoc praefandum est. Omnes boni viri, omniu ordinum ac Theologici ordinis etiam, haud dubie fatentu ante Lutheri scripta, confusissimam fuisse doctrinam poe nitentiae. Extant libri Sententiariorum, ubi sunt infinita

|uaestiones, quas nulli Theologi unquam satis explicare
otuerunt. Populus neque rei summam complecti potuit,
ec videre, quae praecipue requirerentur in poenitentia, ubi
|uaerenda esset pax conscientiae. Prodeat nobis aliquis ex
dversariis, qui dicat, quando fiat remissio peccatorum.
Bone Deus, quantae tenebrae sunt? Dubitant, utrum in
ttritione, vel in contritione fiat remissio peccatorum. Et
i fit propter contritionem, quid opus est absolutione, quid
git potestas clavium, si peccatum jam est remissum? Hic
ero multo magis etiam sudant, et potestatem clavium im-
ie extenuant, alii somniant, potestate clavium non remitti
ulpam, sed mutari poenas aeternas in temporales. Ita sa-
uberrima potestas esset ministerium non vitae et spiritus,
ed tantum irae et poenarum. Alii videlicet cautiores fin-
gunt potestate clavium remitti peccata coram Ecclesia, non
coram Deo. Hic quoque perniciosus error est. Nam si po-
estas clavium non consolatur nos coram Deo, quae res tan-
lem reddet pacatam conscientiam? Jam illa sunt magis
tiam perplexa. Docent nos contritione mereri gratiam.
Ubi si quis interroget, quare Saul, Judas, et similes non
onsequantur gratiam, qui horribiliter contriti sunt?
Hic de fide, et de Evangelio respondendum erat, quod
Judas non crediderit, non erexerit se Evangelio et pro-
nissione Christi. Fides enim ostendit discrimen inter
ontritionem Judae et Petri. Verum adversarii de lege re-
pondent, quod Judas non dilexerit Deum, sed timuerit
oenas. Quando autem territa conscientia, praesertim in
eriis, veris et illis magnis terroribus, qui describuntur in
Psalmis ac prophetis, et quos certe degustant isti, qui
ere convertuntur, judicare poterit, utrum Deum propter
e timeat, an fugiat aeternas poenas? Hi magni motus li-
eris et vocabulis discerni possunt, re ipsa non ita divellun-
ur, ut isti suaves Sophistae somniant. Hic appellamus ju-
icia omnium bonorum et sapientum virorum. Hi haud
ubie fatebuntur, has disputationes apud adversarios per-
lexissimas et intricatissimas esse. Et tamen agitur de re
naxima, de praecipuo Evangelii loco, de remissione pec-
atorum. Tota haec doctrina de his quaestionibus, quas
ecensuimus, apud adversarios plena est errorum et hypo-
risis, et obscurat beneficium Christi, potestatem clavium,
justitiam fidei.

Haec fiunt in primo actu. Quid cum ventum est ad
onfessionem? Quantum ibi negotii est in illa infinita enu-
eratione peccatorum, quae tamen magna ex parte consu-
itur in traditionibus humanis? Et quo magis crucientur

bonae mentes, fingunt hanc enumerationem esse juris di
vini. Et cum ipsam enumerationem exigant, praetextu ju
ris divini, interim de absolutione, quae vere est juris di
vini, frigide loquuntur. Fingunt ipsum sacramentum e
opere operato conferre gratiam sine bono motu utentis; d
fide apprehendente absolutionem, et consolante conscien
tiam, nulla fit mentio. Hoc vere est, quod dici sole
ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων. Restat tertius actus de satis
factionibus. Hic vero habet confusissimas disputatione
Fingunt aeternas poenas mutari in poenas purgatorii, e
harum partem remitti potestate clavium, partem docent re
dimendam esse satisfactionibus. Addunt amplius, quo
oporteat satisfactiones esse opera supererogationis, et hae
constituunt in stultissimis observationibus, velut in per
egrinationibus, rosariis, aut similibus observationibus
quae non habent mandata Dei, deinde, sicut purgatorium
satisfactionibus redimunt, ita excogitata est ars redimend
satisfactiones, quae fuit quaestuosissima. Vendunt enim
indulgentias, quas interpretantur esse remissiones satisfa
ctionum. Et hic quaestus non solum ex vivis, sed mult
amplior est ex mortuis. Neque solum indulgentiis, sed e
iam sacrificio Missae redimunt satisfactiones mortuorum
denique infinita res est de satisfactionibus. Inter hae
scandala, non enim possumus enumerare omnia, et doctri
nas daemoniorum jacet obruta doctrina de justitia fidei i
Christum, et de beneficio Christi. Quare intelligunt om
nes boni viri, utiliter et pie reprehensam esse doctrina
Sophistarum et Canonistarum de poenitentia. Nam hae
dogmata aperte falsa sunt, et non solum aliena a scriptur
sanctis, sed etiam ab Ecclesiasticis patribus:

I. Quod per bona opera, extra gratiam facta, mereamu ex pacto divino gratiam.

II. Quod per attritionem mereamur gratiam.

III. Quod ad deletionem peccati sola detestatio crimini sufficiat.

IV. Quod propter contritionem, non fide in Christum consequamur remissionem peccatorum.

V. Quod potestas clavium valeat ad remissionem pecca torum, non coram Deo, sed coram Ecclesia.

VI. Quod potestate clavium non remittantur peccata co ram Deo, sed quod sit instituta potestas clavium, ut mutet poenas aeternas in temporales, ut imponat cer tas satisfactiones conscientiis, ut instituat novos cul tus, et ad tales satisfactiones et cultus obliget con scientias.

VII. Quod enumeratio delictorum in Confessione, de qua praecipiunt adversarii, sit necessaria jure divino.

VIII. Quod Canonicae satisfactiones necessariae sint ad poenam purgatorii redimendam, aut prosint tanquam compensatio ad delendam culpam. Sic enim imperiti intelligunt.

IX. Quod susceptio sacramenti poenitentiae, ex opere operato, sine bono motu utentis, hoc est, sine fide in Christum, consequatur gratiam.

X. Quod potestate clavium per indulgentias liberentur animae ex purgatorio.

XI. Quod in reservatione casuum, non solum poena Canonica, sed etiam culpa reservari debeat, in eo, qui vere convertitur.

Nos igitur, ut explicaremus pias conscientias ex his byrinthis Sophistarum, constituimus duas partes poenintiae, videlicet contritionem, et fidem. Si quis volet ldere tertiam, videlicet, dignos fructus poenitentiae, hoc it, mutationem totius vitae ac morum in melius, non reagabimur. De contritione praecidimus illas otiosas et initas disputationes, quando ex dilectione Dei, quando ex more poenae doleamus. Sed dicimus contritionem esse eros terrores conscientiae, quae Deum sentit irasci pecito, et dolet se peccasse. Et haec contritio ita fit, quan) verbo Dei arguuntur peccata, quia haec est summa aedicationis Evangelii, arguere peccata, et offerre reissionem peccatorum, et justitiam propter Christum, Spiritum sanctum, et vitam aeternam, et ut renati befaciamus. Sic complectitur summam Evangelii Chrius, cum ait Lucae ultimo: Praedicari in nomine meo poetentiam et remissionem peccatorum inter omnes gens. Et de his terroribus loquitur scriptura, ut Psalm. XXVII. Quoniam iniquitates meae supergressae sunt cat meum, sicut onus grave, gravatae sunt super me, etc. fflictus sum et humilitatus sum nimis, rugiebam a gemitu rdis mei. Et Psalm. VI. Miserere mei, Domine, quoam infirmus sum, sana me, Domine, quoniam conturbata nt ossa mea, et anima mea turbata est valde, et tu Doine, usque quo? Et Esaiae XXXVIII. Ego dixi in diidio dierum meorum, vadam ad portas inferni. Speram usque ad mane. Quasi leo sic contrivit omnia ossa ea. In his terroribus sentit conscientia iram Dei advers peccatum, quae est ignota securis hominibus secundum rnem ambulantibus. Videt peccati turpitudinem, et serio let se peccasse, etiam fugit interim horribilem iram Dei,

quia non potest eam sustinere humana natura, nisi susten tetur verbo Dei. Ita Paulus ait: Per legem legi mortuu sum. Lex enim tantum accusat et terret conscientias. I his terroribus adversarii nostri nihil de fide dicunt, ita tan tum proponunt verbum, quod arguit peccata. Quod cu solum traditur, doctrina legis est, non Evangelii. His do loribus ac terroribus dicunt homines mereri gratiam, si ta men diligunt Deum. At quomodo diligent Deum homin in veris terroribus, cum sentiunt horribilem et inexplicabi lem humana voce iram Dei? Quid aliud nisi desperatio nem docent, qui in his terroribus tantum ostendunt legem

Nos igitur addimus alteram partem poenitentiae de fid in Christum, quod in his terroribus debeat conscienti proponi Evangelium de Christo, in quo promittitur grat remissio peccatorum per Christum. Debent igitur creder quod propter Christum gratis remittantur ipsis peccat Haec fides erigit, sustentat et vivificat contritos, juxta il lud: Justificati ex fide pacem habemus. Haec fides cons quitur remissionem peccatorum; haec fides justificat cora Deo, ut idem locus testatur: Justificati ex fide. Haec fid ostendit discrimen inter contritionem Judae et Petri, Saul et Davidis. Ideo Judae aut Saulis contritio non prodes quia non accedit ad eam haec fides apprehendens remissio nem peccatorum donatam propter Christum. Ideo prode Davidis aut Petri contritio, quia ad eam fides accedit, ap prehendens remissionem peccatorum donatam propter Chri stum. Nec prius dilectio adest, quam sit facta fide reconci liatio. Lex enim non fit sine Christo, juxta illud: Pe Christum habemus accessum ad Deum. Et haec fides pa latim crescit, et per omnem vitam luctatur cum peccato, vincat peccatum et mortem. Caeterum fidem sequitur di lectio, ut supra diximus. Et sic clare definiri potest filia lis timor, talis pavor, qui cum fide conjunctus est, h est, ubi fides consolatur et sustentat pavidum cor. Serv lis timor, ubi fides non sustentat pavidum cor.

Porro potestas clavium administrat et exhibet Evange lium per Absolutionem, quae est vera vox Evangelii; et absolutionem complectimur, cum de fide dicimus, qu fides est ex auditu, ut ait Paulus. Nam audito Evangeli audita absolutione, erigitur et concipit consolationem co scientia. Et quia Deus vere per verbum vivificat, clav vere coram Deo remittunt peccata, juxta illud: Qui vo audit, me audit. Quare voci absolventis non secus ac vo de coelo sonanti credendum est. Et absolutio proprie dic potest sacramentum poenitentiae, ut etiam Scholasti

Theologi eruditiores loquuntur. Interim haec fides in tentationibus multipliciter alitur per Evangelii sententias, et per usum sacramentorum. Haec enim sunt signa novi Testamenti, hoc est, signa remissionis peccatorum. Offerunt igitur remissionem peccatorum, sicut clare testantur verba Coenae Domini: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Hic est calix novi testamenti, etc. Ita fides concipitur et confirmatur per absolutionem, per auditum Evangelii, per usum Sacramentorum, ne succumbat, dum luctatur cum terroribus peccati et mortis.

Haec ratio poenitentiae plana et perspicua est, et auget dignitatem potestatis clavium, et Sacramentorum, et illustrat beneficium Christi, docet nos uti mediatore ac propitiatore Christo.

Sed quia confutatio damnat nos, quod has duas partes poenitentiae posuerimus, ostendendum est, quod scriptura in poenitentia, seu conversione impii ponat has praecipuas partes. Christus enim inquit Matth. XI. Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Hic duo membra sunt; labor et onus significant contritionem, pavores et terrores peccati et mortis. Venire ad Christum, est credere, quod propter Christum remittantur peccata, cum credimus, vivificantur corda Spiritu sancto, per verbum Christi. Sunt igitur hic duae partes praecipuae, contritio et fides. Et Marci primo Christus ait: Agite poenitentiam, et credite Evangelio. Ubi in priore particula arguit peccata, in posteriore consolatur nos, et ostendit remissionem peccatorum. Nam credere Evangelio, non est illa generalis fides, quam habent et diaboli, sed proprie est credere remissionem peccatorum propter Christum donatam. Haec enim revelatur in Evangelio. Videtis et hic duas partes conjungi, contritionem, cum arguuntur peccata, et fidem, cum dicitur, credite Evangelio. Si quis hic dicat, Christum complecti etiam fructus poenitentiae, seu totam novam vitam, non dissentiemus. Nam hoc nobis sufficit, quod hae partes praecipuae nominantur, contritio et fides.

Paulus fere ubique, cum describit conversionem seu renovationem, facit has duas partes, mortificationem et vivificationem, ut Coloss. II. In quo circumcisi estis circumcisione non manu facta, videlicet expoliatione corporis peccatorum carnis. Et postea: in quo simul resuscitati estis per fidem efficaciae Dei. Hic duae sunt partes, altera est expoliatio corporis peccatorum, altera est resuscitatio per fidem. Neque haec verba, mortificatio, vivificatio, ex-

terit, remissionem peccatorum contingere non ex ope operato propter contritionem, sed fide illa speciali, q unusquisque credit sibi remitti peccata. Nam hic articul praecipuus est, de quo digladiamur cum adversariis, et e jus cognitionem ducimus maxime necessariam esse Christi nis omnibus. Cum autem supra de justificatione, de e dem re satis dictum videatur, hic breviores erimus. Su enim loci maxime cognati, doctrina poenitentiae, et d ctrina justificationis.

Adversarii cum de fide loquuntur, et dicunt eam pra cedere poenitentiam, intelligunt fidem non hanc, quae j stificat, sed quae in genere credit Deum esse, poenas pr positas esse impiis, etc. Nos praeter illam fidem, requ rimus, ut credat sibi quisque remitti peccata. De hac fi speciali litigamus, et opponimus eam opinioni, quae jub confidere non in promissione Christi, sed in opere opera contritionis, confessionis et satisfactionum, etc. Haec f des ita sequitur terrores, ut vincat eos, et reddat pacata conscientiam. Huic fidei tribuimus, quod justificet et reg neret, dum ex terroribus liberat, et pacem, gaudium, novam vitam in corde parit. Hanc fidem defendimus ve esse necessariam ad remissionem peccatorum; ideo pon mus inter partes poenitentiae. Nec aliud sentit Eccles Christi, etiamsi adversarii nostri reclamant.

Principio autem interrogamus adversarios, utrum al solutionem accipere, pars sit poenitentiae, nec ne? qu si a confessione separant, ut sunt subtiles in distinguend non videmus, quid prosit confessio sine absolutione. Si autem non separant a confessione acceptionem absolution necesse est, eos sentire, quod fides sit pars poenitentia quia absolutio non accipitur nisi fide, quod autem absol tio non accipiatur nisi fide, ex Paulo probari potest, q docet Rom. IV. quod promissio non possit accipi, n fide. Absolutio autem est promissio remissionis peccat rum. Igitur necessario requirit fidem. Nec videmus, qu modo dicatur is accipere absolutionem, qui non assenti ci. Et quid aliud est non assentiri absolutioni, quam D um accusare mendacii, si cor dubitet, sentit incerta et in ania esse, quae promittit Deus. Ideo 1 Johan. V. scri ptum est: Qui non credit Deo, mendacem facit eum, qu non credit in testimonium, quod testificatus est Deus d Filio suo.

Secundo fateri adversarios existimamus, remissione peccatorum poenitentiae seu partem, seu finem, seu, i ipsorum more loquamur, terminum esse ad quem. Erg

d, quo accipitur remissio peccatorum, recte additur partibus poenitentiae. Certissimum est autem, etiamsi omnes portae inferorum reclament, remissionem peccatorum non posse accipi, nisi sola fide, quae credit peccata remitti propter Christum, juxta illud Rom. III. Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem, in sanguine ipsius. Item Rom. V. Per quem accessum habemus per fidem in gratiam, etc. Nam conscientia territa non potest opponere irae Dei opera nostra, aut dilectionem nostram, sed ita demum fit pacata, cum apprehendit mediatorem Christum et credit promissionibus propter illum donatis. Non enim intelligunt, quid sit remissio peccatorum, aut quomodo nobis contingat, qui somniant, corda pacata fieri sine fide in Christum. Petrus citat ex Esaia: Qui crediderit in eum, non confundetur. Necesse est igitur confundi hypocritas, confidentes se accipere remissionem peccatorum propter sua opera, non propter Christum. Et Petrus ait in Actis cap. X. Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. Non potuit dici magis dilucide, quam quod ait, per nomen ejus, et addit, omnes qui credunt in eum. Tantum igitur ita accipimus remissionem peccatorum, per nomen Christi, hoc est, propter Christum, non propter ulla nostra merita atque opera. Et hoc ita fit, cum credimus nobis remitti peccata propter Christum. Adversarii nostri vociferantur se esse Ecclesiam, se consensum Ecclesiae sequi. At Petrus hic in nostra causa etiam allegat consensum Ecclesiae, huic, inquit, omnes Prophetae perhibent testimonium, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, etc. Profecto consensus Prophetarum judicandus est universalis Ecclesiae consensus esse. Nec Papae nec Ecclesiae concedimus potestatem decernendi contra hunc consensum Prophetarum. At Bulla Leonis aperte damnat hunc articulum de remissione peccatorum, damnant et adversarii in confutatione. Qua ex re apparet, qualis sit Ecclesia judicanda istorum, qui non solum decretis improbant hanc sententiam, quod remissionem peccatorum consequamur fide, non propter opera nostra, sed propter Christum, sed etiam jubent eam vi ac ferro abolere. Jubent omni genere crudelitatis perdere viros bonos, qui sic sentiunt. Sed habent magni nominis auctores, Scotum, Gabrielem et similes, dicta Patrum, quae in Decretis truncata citantur. Certe si numeranda sunt testimonia, vincunt. Est enim maxima turba nugacissimorum scriptorum in sententias, qui tanquam conjurati defendunt illa figmenta de

merito attritionis et operum, et caetera, quae supra recitavimus. Sed ne quis multitudine moveatur, non magna auctoritas est in testimoniis posteriorum, qui non genuerunt sua scripta, sed tantum compilatis superioribus transfuderunt illas opiniones ex aliis libris in alios. Nihil judicii adhibuerunt, sed ut pedanei senatores taciti comprobaverunt superiorum errores non intellectos. Nos igitur hanc Petri vocem non dubitemus opponere quamlibet multis legionibus Sententiariorum, quae allegat consensum Prophetarum. Et accedit testimonium Spiritus sancti ad hanc concionem Petri. Sic enim ait textus: Adhuc loquente Petro verba haec, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Sciant igitur piae conscientiae hoc esse mandatum Dei, ut credant sibi gratis ignosci propter Christum, non propter opera nostra. Et hoc mandato Dei sustentent se adversus desperationem, et adversus terrores peccati et mortis. Et hanc sententiam sciant a principio mundi in Ecclesia extitisse apud sanctos. Petrus enim clare allegat consensum Prophetarum, et Apostolorum scripta testantur eos idem sentire. Nec desunt Patrum testimonia. Nam Bernhardus idem dicit verbis minime obscuris: Necesse est enim primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei; sed adde adhuc, ut credas et hoc, quod per ipsum peccata tibi donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet Spiritus sanctus in corde tuo dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis justificari hominem per fidem. Haec Bernhardi verba mirifice illustrant causam nostram, quia non solum requirit, ut in genere credamus peccata remitti per misericordiam, sed jubet addere specialem fidem, qua credamus et nobis ipsis remitti peccata. Et docet, quomodo certi reddamur de remissione peccatorum, videlicet cum fide corda eriguntur, et fiunt tranquilla per Spiritum sanctum. Quid requirunt amplius adversarii? Num adhuc audent negare fide nos consequi remissionem peccatorum? aut fidem partem esse poenitentiae?

Tertio, adversarii dicunt, peccatum ita remitti, quia attritus seu contritus elicit actum dilectionis Dei, per hunc actum meretur accipere remissionem peccatorum. Hoc nihil est, nisi legem docere, deleto Evangelio, et abolita promissione de Christo. Tantum enim requirunt legem et nostra opera, quia lex exigit dilectionem. Praeterea docent confidere, quod remissionem peccatorum consequamur propter contritionem et dilectionem. Hoc quid est aliud

isi collocare fiduciam in nostra opera, non in verbum et romissionem Dei de Christo? Quod si lex satis est ad onsequendam remissionem peccatorum, quid opus est vangelio? quid opus est Christo, si propter nostrum opus onsequimur remissionem peccatorum? Nos contra a lege d Evangelium revocamus conscientias, et a fiducia proriorum operum, ad fiduciam promissionis et Christi, quia Evangelium exhibet nobis Christum, et promittit gratis emissionem peccatorum propter Christum. Hac promissione jubet nos confidere, quod propter Christum reconciliemur Patri, non propter nostram contritionem aut dilectionem. Non enim alius est mediator aut propitiator, nisi Christus. Nec legem facere possumus, nisi prius per Christum reconciliati simus. Et si quid faceremus, tamen sentiendum est, quod non propter illa opera, sed propter Christum mediatorem et propitiatorem consequimur remissionem peccatorum. Imo contumelia Christi, et Evangeli abrogatio est, sentire, quod remissionem peccatorum propter legem aut aliter consequamur, quam fide in Christum. Et hanc rationem supra tractavimus de justificatione, cum diximus, quare profiteamur homines fide justificari, non dilectione. Itaque doctrina adversariorum, um docent, homines contritione et dilectione sua consequi emissionem peccatorum, et confidere hac contritione et dilectione, tantum est doctrina legis et quidem non intellectae, sicut Judaei in velatam Moisi faciem intuebantur. ingamus enim adesse dilectionem, fingamus adesse opera, amen neque dilectio, neque opera possunt esse propitiatio ro peccato. Ac ne possunt quidem opponi irae et judicio Dei, juxta illud: non intrabis in judicium cum servo tuo, uia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Nec ebet honos Christi transferri in nostra opera.

Propter has causas contendit Paulus, quod non justiicemur ex lege, et opponit legi promissionem remissionis eccatorum, quae propter Christum donatur, ac docet nos ratis propter Christum fide accipere remissionem peccatoum. Ad hanc promissionem revocat nos Paulus a lege. n hanc promissionem jubet intueri, quae certe irrita erit, i prius lege justificamur, quam per promissionem, aut si ropter nostram justitiam consequimur remissionem peccaorum. At constat, quod ideo nobis data est promissio, deo exhibitus est Christus, quia legem non possumus facere. Quare necesse est, prius nos promissione reconciiari, quam legem facimus. Promissio autem tantum fide ccipitur. Igitur necesse est, contritos apprehendere fide

promissionem remissionis peccatorum donatae prop
Christum, ac statuere, quod gratis propter Christum h
beant placatum Patrem. Haec est sententia Pauli ad Ro
IV. ubi inquit: Ideo ex fide, ut secundum gratiam fir
sit promissio. Et ad Galatas III. Conclusit scriptura o
nia sub peccatum, ut promissio ex fide Jesu Christi det
credentibus; id est, omnes sunt sub peccato, nec possu
aliter liberari, nisi fide apprehendant promissionem rem
sionis peccatorum. Prius igitur oportet nos fide accipe
remissionem peccatorum, quam legem facimus, etsi,
supra dictum est, fidem dilectio sequitur, quia renati Sp
ritum sanctum accipiunt, ideo legem facere incipiunt. C
taremus plura testimonia, nisi obvia essent cuilibet pio l
ctori in scripturis. Et nos non nimis prolixi esse cupim
ut facilius haec causa perspici possit. Neque vero dubiu
est, quin haec sit sententia Pauli, quam defendimus, qu
fide accipiamus remissionem peccatorum propter Christu
quod fide mediatorem Christum, opponere debeamus ir
Dei, non opera nostra. Nec perturbentur piae mentes, e
iamsi Pauli sententias calumnientur adversarii. Nihil ta
simpliciter dicitur, quod non queat depravari cavilland
Nos scimus, hanc, quam diximus, veram et germana
sententiam Pauli esse, scimus, hanc nostram sententia
piis conscientiis firmam consolationem afferre, sine q
nemo consistere in judicio Dei queat. Itaque repudien
illae Pharisaicae opiniones adversariorum, quod non acc
piamus fide remissionem peccatorum, sed quod oporte
mereri dilectione nostra et operibus, quod dilectionem no
stram et opera nostra irae Dei opponere debeamus. Ha
doctrina legis est, non Evangelii, quae fingit prius hom
nem lege justificari, quam per Christum reconciliatus s
Deo, cum Christus dicat: Sine me nihil potestis facer
Item: Ego sum vitis vera, vos palmites. Verum advers
rii fingunt, nos esse palmites, non Christi, sed Mo
Prius enim volunt lege justificari, dilectionem nostram
opera offerre Deo, quam reconcilientur Deo per Christu
quam sint palmites Christi. Paulus contra contendit, le
gem non posse fieri sine Christo. Ideo promissio prius a
cipienda est, ut fide reconciliemur Deo propter Christu
quam legem facimus. Haec satis perspicua esse piis co
scientiis existimamus. Et hinc intelligent, cur supra pr
fessi simus justificari homines fide, non dilectione, qu
oportet nos opponere irae Dei non nostram dilectionem, a
opera, aut confidere nostra dilectione ac operibus, se
Christum mediatorem. Et prius oportet apprehende

romissionem remissionis peccatorum, quam legem acimus.

Postremo, quando erit pacata conscientia, si ideo ccipimus remissionem peccatorum, quia nos diligimus, ut legem facimus? Semper enim accusabit nos lex, quia unquam legi Dei satisfacimus, sicut inquit Paulus: Lex ram operatur. Chrysostomus quaerit de poenitentia, unde erti reddamur, peccata nobis remissa esse. Quaerunt et n sententiis eadem de re adversarii. Hoc non potest expliari, non possunt conscientiae reddi tranquillae, nisi scint mandatum Dei esse, et ipsum Evangelium, ut certo tatuant propter Christum gratis remitti peccata, nec duitent sibi remitti. Si quis dubitat, is, ut Johannes ait, ccusat promissionem divinam mendacii. Hanc certitudiiem fidei nos docemus requiri in Evangelio. Adversarii elinquunt conscientias incertas et ambigentes. Nihil auem agunt conscientiae ex fide, cum perpetuo dubitant, itrum habeant remissionem. Quomodo possunt in hac duitatione invocare Deum? quomodo possunt statuere, quod xaudiantur? Ita tota vita est sine Deo, et sine vero cultu)ei. Hoc est, quod Paulus inquit, peccatum esse, quicuid non fit ex fide. Et quia in hac dubitatione perpetuo ersantur, nunquam experiuntur, quid sit fides. Ita fit, t ad extremum ruant in desperationem. Talis est doctrina dversariorum, doctrina legis, abrogatio Evangelii, dotrina desperationis. Nunc libenter omnibus bonis viris ermittimus judicium de hoc loco poenitentiae, nihil enim abet obscuri, ut pronuncient, utri magis pia et salubria onscientiis docuerint, nos, an adversarii. Profecto non lelectant nos hae dissensiones in Ecclesia, quare nisi magas et necessarias causas haberemus dissentiendi ab adverariis, summa voluntate taceremus. Nunc cum ipsi maifestam veritatem damnent, non est integrum nobis, desecre causam non nostram, sed Christi et Ecclesiae.

Diximus, quas ob causas posuerimus has duas partes oenitentiae, contritionem et fidem. Idque hoc fecimus lientius, quia circumferuntur multa dicta de poenitentia, uae truncata citantur ex Patribus, quae ad obscurandam dem detorserunt adversarii. Talia sunt, poenitentia est nala praeterita plangere, et plangenda iterum non comnittere; item poenitentia est quaedam dolentis vindicta, uniens in se, quod dolet se commisisse. In his dictis nulla t mentio fidei; ac ne in scholis quidem, cum interpretanır, aliquid de fide additur. Quare nos eam, ut magis onspici doctrina fidei posset, inter partes poenitentiae nu-

meravimus. Nam illa dicta, quae contritionem aut b
opera requirunt, et nullam fidei justificantis mentionem
ciunt, periculosa esse, res ipsa ostendit. Et merito de
derari prudentia in istis potest, qui centones illos sent
tiarum et decretorum congesserunt. Nam cum Patres al
de alia parte poenitentiae loquantur, non tantum de
parte, sed de utraque, hoc est, de contritione et fide,
cerpere et conjungere sententias profuisset. Nam Tertull
nus egregie de fide loquitur, amplificans jusjurandum il
apud Prophetam: Vivo ego, dicit Dominus, nolo m
tem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Quia enim
rat Deus, nolle se mortem peccatoris, ostendit requiri
dem, ut juranti credamus, et certo statuamus, eum no
ignoscere. Magna debet esse auctoritas apud nos prom
sionum divinarum per sese. At haec promissio etiam ju
jurando confirmata est. Quare si quis non statuit sibi i
nosci, is negat Deum verum jurasse, qua blasphemia at
cior nulla excogitari potest. Sic enim ait Tertullianus: I
vitat praemio salutem, jurans etiam, vivo, dicens, cu
sibi credi. O beatos, quorum causa jurat Deus. O mis
rimos, si nec juranti Domino credimus. Atque hic scie
dum est, quod haec fides debeat sentire, quod gratis no
ignoscat Deus propter Christum, propter suam promissi
nem, non propter nostra opera, contritionem, confessi
nem, aut satisfactiones. Nam si fides nitatur his operib
statim fit incerta, quia conscientia pavida videt haec op
indigna esse. Ideo praeclare ait Ambrosius de poenitent
Ergo et agendam poenitentiam, et tribuendam veniam c
dere nos convenit, ut veniam tamen tanquam ex fide spe
mus, tanquam ex syngrapha fides impetrat. Item, fi
est, quae peccata nostra cooperit. Extant itaque sentent
apud Patres, non solum de contritione et operibus, s
etiam de fide. Verum adversarii, cum neque naturam pe
nitentiae intelligant, neque sermonem Patrum, excerp
dicta de parte poenitentiae, videlicet de operibus, alibi
cta de fide, cum non intelligant, praetereunt.

De Confessione et Satisfactione.

Boni viri facile judicare possunt, plurimum refer
ut de superioribus partibus, videlicet contritione et fi
conservetur vera doctrina. Itaque in his locis illustran
semper plus versati sumus, de confessione et satisfactio
bus non admodum rixati sumus. Nam et nos confession

:tinemus praecipue propter Absolutionem, quae est ver-
ım Dei, quod de singulis auctoritate divina pronunciat
otestas clavium. Quare impium esset, ex Ecclesia priva-
ım Absolutionem tollere. Neque, quid sit remissio pec-
ıtorum, aut potestas clavium, intelligunt, si qui priva-
ım Absolutionem aspernantur. Caeterum de enumera-
one delictorum in confessione supra diximus, quod sen-
ämus, eam non esse jure divino necessariam. Nam quod
bjiciunt quidam, judicem prius debere cognoscere causam,
riusquam pronunciat, hoc nihil ad hanc rem pertinet,
uia ministerium absolutionis beneficium est, seu gratia,
on est judicium seu lex. Itaque ministri in Ecclesia ha-
ent mandatum remittendi peccata, non habent mandatum
ognoscendi occulta peccata. Et quidem absolvunt ab his,
uae non meminimus, quare absolutio, quae est vox Evan-
elii remittens peccata et consolans conscientias, non re-
uirit cognitionem. Et ridiculum est huc transferre dictum
alomonis: Diligenter cognosce vultum pecoris tui. Ni-
il enim dicit Salomon de confessione, sed tradit oecono-
ıicum praeceptum patri familias, ut utatur suo, et absti-
eat ab alieno, et jubet eum res suas diligenter curare, ita
ımen, ne studio augendarum facultatum occupatus ani-
ıus abjiciat timorem Dei, aut fidem, aut curam verbi
Dei. Sed adversarii nostri mirifica metamorphosi trans-
ırmant dicta scripturae in quaslibet sententias. Hic
ognoscere significat eis audire confessiones; vultus non
xternam conversationem, sed arcana conscientiae; pe-
udes significant homines. Sane bella est interpretatio,
t digna istis contemtoribus studiorum eloquentiae. Quod
i velit aliquis per similitudinem transferre praeceptum a
atre familias ad pastorem Ecclesiae: certe vultum debebit
nterpretari de externa conversatione. Haec similitudo ma-
is quadrabit; sed omittamus ista. Aliquoties fit in Psal-
ıis mentio confessionis, ut: Dixi, confitebor adversum
ie injustitiam meam Domino, et tu remisisti iniquitatem
eccati mei. Talis confessio peccati, quae Deo fit, est
psa contritio. Nam cum Deo fit confessio, corde fieri ne-
esse est, non solum voce, sicut fit in scenis ab histrioni-
us. Est igitur talis confessio, contritio, in qua sentien-
es iram Dei, confitemur Deum juste irasci, nec placari
osse nostris operibus. Et tamen quaerimus misericordiam,
ropter promissionem Dei. Talis est haec confessio: Tibi
oli peccavi, ut tu justificeris, et vincas cum judicaris, id
st, fateor me peccatorem esse, et meritum aeternam iram,
ec possum opponere meas justitias, mea merita tuae irae.

Ideo pronuncio te justum esse, cum condemnas et puni nos. Pronuncio te vincere, quando hypocritae judicant te quod sis injustus, qui ipsos punias aut condemnes be meritos. Imo nostra merita non possunt opponi tuo judici sed ita justificabimur, si tu justifices, si tu reputes nos ju stos per misericordiam tuam. Fortassis et Jacobum citab aliquis: Confitemini vicissim delicta. Sed hic non loqu tur de confessione sacerdotibus facienda, sed in genere d reconciliatione fratrum inter se. Jubet enim mutuam es confessionem.

Porro adversarii nostri multos doctores receptissim damnabunt, si contendent enumerationem delictorum i confessione necessariam esse jure divino. Quanquam eni confessionem probamus, et quandam examinationem pro desse judicamus, ut institui homines melius possint: ta men ita moderanda res est, ne conscientiis injiciantur la quei, quae nunquam erunt tranquillae, si existimabunt non posse consequi remissionem peccatorum, nisi fac illa scrupulosa enumeratione. Hoc certe falsissimum es quod adversarii posuerunt in confutatione, quod confess integra sit necessaria ad salutem. Est enim impossibili Et quales laqueos hic injiciunt conscientiae, cum requiru integram confessionem? Quando enim statuet conscient integram esse confessionem? Apud scriptores Ecclesiasti cos fit mentio confessionis, sed hi non loquuntur de h enumeratione occultorum delictorum, sed de ritu publica poenitentiae. Quia enim lapsi aut famosi non recipieba tur sine certis satisfactionibus, ideo confessionem facieba isti apud presbyteros, ut pro modo delictorum praescribe rentur eis satisfactiones. Haec tota res nihil simile habe huic enumerationi, de qua nos disputamus. Confessio il fiebat, non quod sine ea non posset fieri remissio pecca rum coram Deo, sed quod non poterant satisfactiones pra scribi, nisi prius cognito genere delicti. Nam alia delict habebant alios canones.

Et ex illo ritu publicae poenitentiae reliquum habem etiam nomen satisfactionis. Nolebant enim sancti Patr recipere lapsos aut famosos, nisi prius cognita et spectal poenitentia eorum, quantum fieri poterat. Et hujus r multae videntur fuisse causae. Nam ad exemplum pertine bat, castigare lapsos, sicut et glossa in Decretis admone et indecorum erat, homines famosos statim admittere a communionem. Hi mores diu jam antiquati sunt; nec n cesse est eos restituere, quia non sunt necessarii ad remi sionem peccatorum coram Deo. Neque hoc senserunt Pa

:s, mereri homines remissionem peccatorum per tales
ɔres, aut talia opera. Quanquam haec spectacula impe-
os solent fallere, ut putent, se per haec opera mereri
missionem peccatorum coram Deo. Verum si quis sic
nsit, judaice, et gentiliter sensit. Nam et Ethnici ha-
ıerunt quasdam expiationes delictorum, per quas finge-
ınt se reconciliari Deo. Nunc autem more antiquato, ma-
:t nomen satisfactionis, et vestigium moris, quod in con-
ssione praescribuntur certae satisfactiones, quas defini-
ıt esse opera non debita. Nos vocamus satisfactiones Ca-
ɔnicas. De his sic sentimus, sicut de enumeratione, quod
tisfactiones Canonicae non sint necessariae jure divino ad
missionem peccatorum. Sicut neque illa spectacula ve-
ra satisfactionum in poenitentia publica jure divino neces-
ıria fuerunt ad remissionem peccatorum. Retinenda est
ıim sententia de fide, quod fide consequamur remissio-
em peccatorum propter Christum, non propter nostra
pera praecedentia aut sequentia. Et nos ob hanc causam
raecipue de satisfactionibus disputavimus, ne susciperen-
ır ad obscurandam justitiam fidei, neve existimarent ho-
ıines se propter illa opera consequi remissionem peccato-
ım. Et adjuvant errorem multa dicta, quae in scholis
ıctantur, quale est, quod in definitione satisfactionis po-
unt: fieri eam ad placandam divinam offensam.

Sed tamen fatentur adversarii, quod satisfactiones non
rosint ad remissionem culpae. Verum fingunt satisfactio-
es prodesse ad redimendas poenas, seu purgatorii, seu
lias. Sic enim docent, in remissione peccati Deum remit-
:re culpam, et tamen, quia convenit justitiae divinae pu-
ire peccatum, mutare poenam aeternam in poenam tem-
oralem. Addunt amplius, partem illius temporalis poe-
ae remitti potestate clavium, reliquum autem redimi per
ıtisfactiones. Nec potest intelligi, quarum poenarum pars
:mittatur potestate clavium, nisi dicant, partem poena-
ım purgatorii remitti, qua ex re sequeretur, satisfactio-
es tantum esse poenas redimentes purgatorium. Et has
ıtisfactiones dicunt valere, etiamsi fiant ab his, qui re-
ıpsi sunt in peccatum mortale, quasi vero divina offensa
lacari queat ab his, qui sunt in peccato mortali. Haec
ɔta res est commentitia, recens conficta, sine auctoritate
:ripturae et veterum scriptorum Ecclesiasticorum. Ac ne
ongobardus quidem de satisfactionibus hoc modo loquitur.
cholastici viderunt in Ecclesia esse satisfactiones. Nec
ıimadverterunt illa spectacula instituta esse, tum exempli
ıusa, tum ad probandos hos, qui petebant recipi ab Ec-

clesia: in summa, non viderunt esse disciplinam, et n prorsus politicam. Ideo superstitiose finxerunt, eas n ad disciplinam coram Ecclesia, sed ad placandum Dei valere. Et sicut alias saepe incommode commiscuerunt s ritualia et πολιτικά, idem accidit et in satisfactionibus. I qui Glossa in Canonibus aliquoties testatur, has obser tiones institutas esse propter disciplinam Ecclesiae.

Videte autem, quomodo in confutatione, quam a sunt obtrudere Caes. Majest., probent haec sua figmen Multa dicta ex scripturis citant, ut fucum imperitis facia quasi haec res habeat auctoritatem ex scripturis, quae a hoc Longobardi tempore ignota erat. Allegant has sente tias: Facite fructus dignos poenitentiae. Item, exhibe membra vestra servire justitiae: Item, Christus praedic poenitentiam: Agite poenitentiam: Item, Christus jub Apostolos poenitentiam praedicare: Et Petrus praedic poenitentiam, Act. II. Postea citant quaedam dicta Patru et Canones. Et concludunt: satisfactiones in Ecclesia co tra expressum Evangelium et Conciliorum et Patrum d creta abolendae non sunt; quin imo absoluti a sacerdote i junctam poenitentiam perficere debent, illud Pauli sequen tes: Dedit semet ipsum pro nobis, ut redimeret nos a omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem sectatorem bonorum operum.

Deus perdat istos impios Sophistas, tam sceleste de torquentes verbum Dei ad sua somnia vanissima. Quis bo nus vir non commoveatur indignitate tanta? Christus i quit: Agite poenitentiam. Apostoli praedicant poenite tiam; igitur poenae aeternae compensantur poenis purgato rii; igitur claves habent mandatum remittendi partem poe narum purgatorii; igitur satisfactiones redimunt poena purgatorii. Quis docuit istos asinos hanc Dialecticam Sed haec neque Dialectica, neque Sophistica est, sed est Sy cophantica. Ideo allegant hanc vocem: Agite poeniten am, ut cum tale dictum contra nos citatum imperiti audiu concipiant opinionem, nos totam poenitentiam tollere. H artibus alienare animos, et inflammare odia conantur, conclament contra nos imperiti, tollendos esse e medio ta pestilentes haereticos, qui improbent poenitentiam.

Sed speramus apud bonos viros has calumnias parum profecturas esse. Et Deus tantam impudentiam ac mali tiam non diu feret. Nec utiliter consulit suae dignitati Ro manus Pontifex, quod tales patronos adhibet, quod rem maximam judicio horum Sophistarum permittit. Nam cu nos in confessione fere summam doctrinae Christianae un

rsae complexi simus, adhibendi fuerant judices de tantis, m multis et tam variis negotiis pronunciaturi, quorum ctrina et fides probatior esset, quam horum Sophistarum, ii hanc confutationem scripserunt. Idque te, Campegi, o tua sapientia providere decebat, ne quid in tantis rebus ti scriberent, quod aut hoc tempore, aut ad posteros vieatur posse minuere Romanae sedis existimationem. Si omana sedes censet aequum esse, ut omnes gentes agnosnt eam pro magistra fidei, debet operam dare, ut docti integri viri de religionibus cognoscant. Quid enim judiibit mundus, si quando proferetur in lucem scriptum adrsariorum, quid judicabit posteritas de his calumniosis idiciis? Vides, Campegi, haec esse postrema tempora, in uibus Christus praedixit, plurimum periculi fore religioni. 'os igitur, qui tanquam in specula sedere et gubernare regiones debetis, his temporibus oportuit singularem adhiere tum prudentiam, tum diligentiam. Multa sunt signa, uae nisi provideritis, minantur mutationem Romano stai. Et erras, si tantum vi et armis existimas Ecclesias etinendas esse. Doceri de religione postulant homines.)uam multos esse existimas, non tantum in Germania, sed tiam in Anglia, in Hispania, in Gallia, in Italia, denique n ipsa urbe Roma, qui, quoniam vident exortas esse de naximis rebus controversias, dubitare alicubi incipiunt, et aciti indignantur, quod has tantas res rite cognoscere et udicare recusatis, quod non explicatis ambigentes conscintias, quod tantum jubetis nos armis opprimi ac deleri. Iulti sunt boni viri, quibus haec dubitatio morte acerbior st. Non satis expendis, quanta res sit Religio, si bonos iros leviter existimas angi, sicubi incipiunt ambigere de liquo dogmate. Et haec dubitatio non potest non parere ummam odii acerbitatem adversus illos, qui, cum mederi onscientiis debebant, obsistunt, quo minus explicari res ossit. Non hic dicimus, Dei judicium vobis pertimescendum esse. Nam hoc leviter curare Pontifices putant, qui um ipsi teneant claves, scilicet patefacere sibi coelum cum olunt possunt. De hominum judiciis, deque tacitis voluntatibus omnium gentium loquimur, quae profecto hoc temore requirunt, ut haec negotia ita cognoscantur, atque onstituantur, ut sanentur bonae mentes, et a dubitatione iberentur. Quid enim futurum sit, si quando eruperint dia illa adversus vos, pro tua sapientia facile judicare poes. Verum hoc beneficio devincire omnes gentes vobis poeritis, quod omnes sani homines summum et maximum udicant, si dubitantes conscientias sanaveritis. Haec non

dicuntur mortem abolere, etiam cum fiunt in peccato m
tali. Incredibile est, quanto cum dolore has ineptias
versariorum recitemus, quas qui expendit, non potest
succensere istis doctrinis daemoniorum, quas sparsit in
clesia diabolus, ut opprimeret cognitionem legis, et Ev
gelii, poenitentiae, et vivificationis, et beneficiorum C
sti. Nam de lege sic dicunt: Deus condescendens nost
infirmitati, constituit homini mensuram eorum, ad qua
necessitate tenetur, quae est observatio praeceptorum,
de reliquo, id est, de operibus supererogationis possit
tisfacere de commissis. Hic fingunt homines legem Dei
facere posse, ut plus etiam, quam lex exigit, facere po
mus. Atqui scriptura ubique clamat, quod multum a
mus ab illa perfectione, quam lex requirit. Sed isti
gunt, legem Dei contentam esse externa et civili just
non vident eam requirere veram dilectionem Dei ex
corde, etc. damnare totam concupiscentiam in natura.
que nemo tantum facit, quantum lex requirit. Ridicul
igitur est, quod fingunt nos amplius facere posse. Qu
quam enim externa opera facere possumus, non mand
lege Dei, tamen illa est vana et impia fiducia, quod
Dei sit satisfactum. Et verae orationes, verae eleemosyn
vera jejunia, habent praecepta Dei; et ubi habent prae
ptum Dei, non possunt sine peccato omitti. Verum
opera, quatenus non sunt praecepta lege Dei, sed hab
certam formam ex humano praescripto, sunt opera tradit
num humanarum, de quibus Christus dicit: Frustra co
me mandatis hominum: ut certa jejunia, instituta non
carnem coercendam, sed ut per id opus reddatur honos D
ut ait Scotus, et compensetur mors aeterna; item certus
merus precum, certus modus eleemosynarum, cum ita
unt, ut ille modus sit cultus ex opere operato, reddens
norem Deo, et compensans mortem aeternam. Tribu
enim his ex opere operato satisfactionem, quia docent, q
valeant etiam in his, qui sunt in peccato mortali. Jam
longius recedunt a praeceptis Dei, peregrinationes, et
rum magna est varietas, alius facit iter cataphractus,
facit iter nudis pedibus. Haec vocat Christus inutiles
tus, quare non prosunt ad placandam offensam Dei, ut
versarii loquuntur. Et tamen haec opera magnificis t
ornantur, vocantur opera supererogationis; tribuitur
honos, quod sint pretium pro morte aeterna. Ita pra
runtur operibus praeceptorum Dei. In hunc modum
Dei bifariam obscuratur, et quia putatur legi Dei sat
ctum esse per externa et civilia opera, et quia addu

aditiones humanae, quarum opera praeferuntur operibus
gis divinae. Deinde obscuratur poenitentia et gratia.
am mors aeterna non redimitur illa compensatione ope-
ım, quia est otiosa, nec degustat in praesentia mortem.
lia res opponenda est morti, cum tentat nos. Sicut enim
a Dei fide in Christum vincitur, ita vincitur mors fide in
hristum. Sicut Paulus ait: Deo gratia, qui dat nobis
ctoriam per Dominum nostrum Jesum Christum, non in-
ɔit, qui dat nobis victoriam, si adversus mortem oppo-
ımus satisfactiones nostras. Adversarii otiosas speculatio-
ɛs tractant de remissione culpae, nec vident, quomodo in
missione culpae liberetur cor ab ira Dei, et a morte ae-
rna, per fidem in Christum. Cum igitur mors Christi
t satisfactio pro morte aeterna, et cum ipsi adversarii fa-
antur illa opera satisfactionum esse opera non debita, sed
ɔera traditionum humanarum, de quibus Christus inquit,
ıod sint inutiles cultus: tuto possumus affirmare, quod
ıtisfactiones Canonicae non sint necessariae jure divino,
l remissionem culpae, aut poenae aeternae, aut poenae
ırgatorii.

Sed objiciunt adversarii vindictam seu poenam necessa-
am esse ad poenitentiam, quia Augustinus ait: Poeniten-
am esse vindictam punientem, etc. Concedimus vindictam
u poenam in poenitentia necessariam esse, non tanquam
eritum, seu pretium, sicut adversarii fingunt satisfactio-
ɛs, sed vindicta formaliter est in poenitentia, hoc est,
ıia ipsa regeneratio fit perpetua mortificatione vetustatis.
it sane belle dictum a Scoto, poenitentiam appellari quasi
oenae tenentiam. Sed de qua poena, de qua vindicta lo-
uitur Augustinus? certe de vera poena, de vera vindicta,
ilicet de contritione, de veris terroribus. Neque hic ex-
udimus mortificationes externas corporis, quae sequuntur
ɛros animi dolores. Longe errant adversarii, si verius
oenam esse judicant satisfactiones Canonicas, quam veros
rrores in corde. Stultissimum est, nomen poenae detor-
uere ad illas frigidas satisfactiones, non referre ad illos
orribiles terrores conscientiae, de quibus ait David: Cir-
ımdederunt me dolores mortis, etc. Quis non malit lo-
catus et cataphractus quaerere templum Jacobi, Basilicam
etri, etc. quam sustinere illam ineffabilem vim doloris,
uae est etiam in mediocribus, si sit vera poenitentia.

At inquiunt, convenit justitiae Dei, punire peccatum.
erte punit in contritione, cum in illis terroribus iram su-
m ostendit, sicut significat David, cum orat: Domine,
e in furore tuo arguas me. Et Jeremias cap. X. Corripe

me Domine; veruntamen in judicio, non in furore, ne i
nihilum redigas me. Hic sane de acerbissimis poenis loqu
tur. Et fatentur adversarii contritionem posse tantam ess
ut non requiratur satisfactio. Verius igitur contritio poe
est, quam satisfactio. Praeterea subjecti sunt sancti mor
et omnibus communibus afflictionibus, sicut ait Petr
1 Petri IV. Quia tempus est incipere judicium a domo D
Si autem primum a nobis, qualis erit finis istorum, q
non credunt Evangelio? Et ut hae afflictiones plerumq
sint poenae peccatorum, tamen in piis habent alium fine
potiorem, scilicet, ut exerceant eos, ut inter tentatio
discant quaerere auxilium Dei, agnoscant diffidentiam co
dium suorum, etc. sicut Paulus de se inquit, 2 Corinth.
Sed ipsi in nobis sententiam mortis habuimus, ne confid
remus nobis ipsis, sed Deo excitanti mortuos. Et Esai
ait: Angustia, in qua clamant, disciplina tua est ips
hoc est, afflictiones sunt disciplina, qua Deus exercet sa
ctos. Item: Afflictiones propter praesens peccatum infligu
tur, quia in sanctis mortificant, et extinguunt concupis
centiam, ut renovari spiritu possint, sicut ait Paulus R
man. VIII. Corpus mortuum est propter peccatum, id es
mortificatur propter praesens peccatum, quod adhuc i
carne reliquum est. Et mors ipsa servit ad hoc, ut abole
hanc carnem peccati, ut prorsus novi resurgamus. Neq
jam in morte credentis, postquam fide terrores mortis vi
ille aculeus est, et sensus irae, de quo dicit Paulus: Ac
leus mortis peccatum est; potentia vero peccati lex. Il
potentia peccati, ille sensus irae vere est poena, don
adest, mors sine illo sensu irae, proprie non est poe
Porro satisfactiones Canonicae non pertinent ad has poen
quia adversarii dicunt, potestate clavium remitti aliqua
partem poenarum. Item, claves juxta ipsos condonant sa
tisfactiones et poenas, quarum causa fiunt satisfactio
At constat, illas afflictiones communes non tolli potesta
clavium. Et si de his poenis volunt intelligi, quare addu
quod in purgatorio oporteat satisfacere?

Objiciunt de Adam, de Davide, qui propter adulte
rium punitus est. Ex his exemplis faciunt universalem re
gulam, quod singulis peccatis respondeant propriae poena
temporales in remissione peccatorum. Prius dictum es
sanctos sustinere poenas, quae sunt opera Dei, sustine
contritionem seu terrores, sustinent et alias communes af
flictiones; ita sustinent aliqui proprias poenas a Deo impo
sitas, exempli causa. Et hae poenae nihil pertinent ad cla
ves, quia claves neque imponere, neque remittere eas pos

nt, sed Deus sine ministerio clavium imponit et remittit. ec sequitur universalis regula: Davidi propria poena imsita est. Igitur praeter communes afflictiones, alia quaem purgatorii poena est, in qua singulis peccatis singuli adus respondent. Ubi docet hoc scriptura, non posse s a morte aeterna liberari, nisi per illam compensatiom certarum poenarum praeter communes afflictiones? At ntra saepissime docet, remissionem peccatorum gratis ntingere propter Christum, Christum esse victorem pecti et mortis, quare non est assuendum meritum satisfaonis. Et quamvis afflictiones reliquae sint, tamen has erpretatur praesentis peccati mortificationes esse, non mpensationes aeternae mortis, seu pretia pro aeterna orte. Job excusatur, quod non sit afflictus propter praeita mala facta. Itaque afflictiones non semper sunt poee, aut signa irae, imo pavidae conscientiae docendae nt, alios fines afflictionum potiores esse, ne sentiant se Deo rejici, si in afflictionibus nihil nisi poenam et iram i videant. Alii fines potiores sunt considerandi, quod us alienum opus faciat, ut suum opus facere possit, etc. cut longa concione docet Esaias cap. XXVIII. Et cum scipuli interrogarent de coeco, quis peccasset, Johannis . respondet Christus, causam coecitatis esse non peccam, sed ut opera Dei in eo manifestentur. Et apud Jeream dicitur: Quibus non erat judicium, bibentes bibent, . Sicut Prophetae interfecti sunt, Johannes baptista, et i sancti. Quare afflictiones non semper sunt poenae pro tis factis praeteritis, sed sunt opera Dei destinata ad noam utilitatem, et ut potentia Dei fiat conspectior in infiritate nostra. Sic Paulus ait: Potentia Dei perficitur in firmitate mea. Itaque corpora nostra debent esse hostiae, opter voluntatem Dei, ad obedientiam nostram declaranm, non ad compensandam mortem aeternam, pro qua ud pretium habet Deus, scilicet mortem filii sui. Et in nc sententiam interpretatur Gregorius ipsam etiam poem Davidis, cum ait: Si Deus propter peccatum illud fuet comminatus, ut sic humiliaretur a filio, cur dimisso ccato, quod erat ei comminatus, implevit? Responder, remissionem illam peccati factam esse, ne homo ad rcipiendam vitam impediretur aeternam. Subsecutum ro illud comminationis exemplum, ut pietas hominis etm in illa humilitate exerceretur atque probaretur. Sic et ortem corporis propter peccatum Deus homini inflixit, et st peccatorum remissionem propter exercendam justitiam

non ademit, videlicet ut exerceatur et probetur justitia istorum, qui sanctificantur.

Neque vero tolluntur communes calamitates propter illa opera satisfactionum Canonicarum, hoc est, per illa opera traditionum humanarum, quae ipsi sic valere dicunt ex opere operato, ut etiamsi fiant in peccato mortali, tamen redimant poenas. Et cum objicitur illud Pauli: si nos judicaremus ipsi, non judicaremur a Domino, verbum judicare intelligi debet de tota poenitentia, et fructibus debitis, non de operibus non debitis. Adversarii nostri dant poenas contemtae Grammatices, cum intelligunt judicare idem esse, quod cataphractum peregre ire ad S. Jacobum aut similia opera. Judicare significat totam poenitentiam, significat damnare peccata. Haec damnatio vere fit in contritione, et mutatione vitae. Tota poenitentia, contritio, fides, boni fructus, impetrant, ut mitigentur poenae, et calamitates publicae et privatae, sicut Esaias capite primo docet: Desinite male facere, et discite benefacere, etc. Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur. Si volueritis et audieritis me, bona terrae comedetis. Nec est ad satisfactiones et opera traditionum humanarum transferenda gravissima et saluberrima sententia, a tota poenitentia et operibus debitis, seu a Deo praeceptis. Et hoc prodest docere, quod mitigentur communia mala per nostram poenitentiam et per veros fructus poenitentiae, per bona opera facta ex fide, non ut isti fingunt facta in peccato mortali. Et huc pertinet exemplum Ninivitarum, qui sua poenitentia (de tota loquimur) reconciliati sunt Deo, et impetraverunt, ne deleretur civitas.

Quod autem Patres mentionem faciunt satisfactionis, et quod concilia fecerunt Canones, diximus supra disciplinam Ecclesiasticam fuisse, exempli causa constitutam. Nec sentiebant hanc disciplinam necessariam esse vel ad culpae vel ad poenae remissionem. Nam si qui in his mentionem purgatorii fecerunt, interpretantur esse non compensationem aeternae poenae, non satisfactionem, sed purgationem imperfectarum animarum, sicut Augustinus ait venialia concremari, hoc est, mortificari diffidentiam erga Deum, et alios affectus similes. Interdum scriptores transferunt satisfactionis vocabulum ab ipso ritu, seu spectaculo, ad significandam veram mortificationem. Sic Augustinus ait: Vera satisfactio est peccatorum causas excidere, hoc est, mortificare carnem. Item coercere carnem, non ut compensentur aeternae poenae, sed ne caro pertrahat ad peccandum. Ita Gregorius de restitutione loquitur, falsam esse poeni-

ntiam, si non satisfiat illis, quorum res occupatas teneus. Non enim vere dolet se furatum esse, aut rapuisse, qui adhuc furatur. Tantisper enim fur aut praedo est, im est injustus possessor alienae rei. Civilis illa satisfaio necessaria est, quia scriptum est: Qui furatus est, deceps non furetur. Item Chrysostomus inquit: in corde ntritio, in ore confessio, in opere tota humilitas. Hoc hil contra nos facit; debent sequi bona opera poenitenam, debet poenitentia esse, non simulatio, sed totius tae mutatio in melius.

Item, Patres scribunt satis esse, si semel in vita fiat a publica seu solennis poenitentia, de qua sunt facti Canones satisfactionum. Qua ex re intelligi potest, quod senebant illos Canones non esse necessarios ad remissionem eccatorum. Nam praeter illam solennem poenitentiam, epe alias volunt poenitentiam agi, ubi non requirebantur anones satisfactionum.

Architecti confutationis scribunt, non esse tolerandum, satisfactiones contra expressum Evangelium aboleantur. os igitur hactenus ostendimus, Canonicas illas satisfactioes, hoc est, opera non debita, facienda propter compenitionem poenae non habere mandatum Evangelii. Res ipsa oc ostendit, si opera satisfactionum sunt opera non debita, uare allegant expressum Evangelium? Nam si Evangeum juberet compensari poenas per talia opera, jam essent ebita opera; sed sic loquuntur, ut fucum faciant imperis, et allegant testimonia, quae de debitis operibus loquunır, cum ipsi in suis satisfactionibus praescribant opera non ebita. Imo ipsi concedunt in scholis, sine peccato recusari osse satisfactiones. Falso igitur hic scribunt, quod exresso Evangelio cogamur satisfactiones illas Canonicas suspere. Caeterum nos saepe jam testati sumus, quod poeitentia debeat bonos fructus parere, et qui sint boni fruus, docent mandata, videlicet invocatio, gratiarum actio, nfessio Evangelii, docere Evangelium, obedire parentiıs et magistratibus, servire vocationi, non occidere, non tinere odia, sed esse placabilem, dare egentibus, quanım pro facultatibus possumus, non scortari, non moechari, d coercere, et refrenare, castigare carnem, non propter mpensationem poenae aeternae, sed ne obtemperet diaolo, ne offendat Spiritum sanctum, item vera dicere. Hi uctus habent praecepta Dei, et propter gloriam et manatum Dei fieri debent, habent et praemia. Sed quod non mittantur poenae aeternae, nisi propter compensationem rtarum traditionum aut purgatorii, hoc non docet scri-

ptura. Indulgentiae olim erant condonationes publicarum illarum observationum, ne nimium gravarentur homines. Quod si humana auctoritate remitti satisfactiones et poenae queunt, non igitur jure divino necessaria est illa compensatio. Nam jus divinum non tollitur humana auctoritate. Porro cum nunc per se antiquatus sit mos, et quidem dissimulantibus Episcopis, nihil opus est remissionibus illis. Et tamen mansit nomen indulgentiarum. Et sicut satisfactiones non intellectae sunt de politica disciplina, sed de compensatione poenae: ita indulgentiae male intellectae sunt, quod liberent animas ex purgatorio. At clavis non habet potestatem, nisi super terram ligandi, et solvendi, juxta illud: Quidquid ligaveris super terram, erit ligatum in coelo. Quidquid solveris super terram, erit solutum in coelo. Quanquam, ut supra diximus, clavis potestatem habet non imponendi poenas aut cultus instituendi, sed tantum habet mandatum remittendi peccata his, qui convertuntur, et arguendi et excommunicandi istos, qui nolunt converti. Sicut enim solvere significat remittere peccata, ita ligare significat non remittere peccata. Loquitur enim Christus de regno spirituali. Et mandatum Dei est, ut ministri Evangelii absolvant hos, qui convertuntur, juxta illud: Potestas nobis data est ad aedificationem. Quare reservatio casuum politica res est. Est enim reservatio poenae Canonicae, non est reservatio culpae coram Deo in his qui vere convertuntur. Proinde recte judicant adversarii, cum fatentur, quod in articulo mortis illa reservatio casuum non debeat impedire absolutionem. Exposuimus summam nostrae doctrinae de poenitentia, quam certo scimus piam et salubrem bonis mentibus esse. Et boni viri, si contulerint nostram doctrinam cum confusissimis disputationibus adversariorum, perspicient adversarios omisisse doctrinam de fide justificante, et consolante pia corda. Videbunt etiam multa fingere adversarios, de merito attritionis, de illa infinita enumeratione delictorum, de satisfactionibus, *οὔτε γῆς φασὶν, οὔτε οὐρανοῦ ἁπτόμενα*, quae ne ipsi quidem adversarii satis explicare possunt.

De numero et usu Sacramentorum.

IN XIII. ARTICULO probant adversarii, quod dicimus, Sacramenta non esse tantum notas professionis inter homines, ut quidam fingunt, sed magis esse signa et testimonia voluntatis Dei erga nos, per quae movet Deus corda

l credendum. Sed hic jubent nos etiam septem Sacramenta ımerare, Nos sentimus praestandum esse, ne negligan- ır res et ceremoniae in scripturis institutae, quotcunque ınt. Nec multum referre putamus, etiamsi docendi causa ii numerant aliter, si tamen recte conservent res in scrip- ra traditas. Nec veteres eodem modo numeraverunt.

Si Sacramenta vocamus ritus, qui habent mandatum eī, et quibus addita est promissio gratiae, facile est judi- ıre, quae sint proprie Sacramenta. Nam ritus ab homi- ibus instituti non erunt hoc modo proprie dicta Sacra- ıenta. Non est enim auctoritatis humanae, promittere gra- am. Quare signa sine mandato Dei instituta, non sunt ːrta signa gratiae, etiamsi fortasse rudes docent, aut ad- .onent aliquid. Vere igitur sunt Sacramenta Baptismus, oena Domini, Absolutio, quae est Sacramentum poeni- ːntiae. Nam hi ritus habent mandatum Dei, et promis- onem gratiae, quae est propria novi Testamenti. Certo ıim debent statuere corda, cum baptizamur, cum vesci- ur corpore Domini, cum absolvimur, quod vere ignos- ıt nobis Deus propter Christum. Et corda simul per ver- ım et ritum movet Deus, ut credant, et concipiant fidem, cut ait Paulus: Fides ex auditu est. Sicut autem verbum ıcurrit in aures, ut feriat corda: ita ritus ipse incurrit in ːulos, ut moveat corda. Idem effectus est verbi et ritus, cut praeclare dictum est ab Augustino, Sacramentum esse ːrbum visibile, quia ritus oculis accipitur, et est quasi .ctura verbi, idem significans, quod verbum. Quare em est utriusque effectus.

Confirmatio et extrema unctio sunt ritus accepti a Pa- ibus, quos ne Ecclesia quidem tanquam necessarios ad ılutem requirit, quia non habent mandatum Dei. Propter- ı non est inutile hos ritus discernere a superioribus, qui ıbent expressum mandatum Dei, et claram promissionem ·atiae.

Sacerdotium intelligunt adversarii non de ministerio ːrbi et sacramentorum aliis porrigendorum, sed intelligunt ː Sacrificio, quasi oporteat esse in novo Testamento Sa- ırdotium simile Levitico, quod pro populo sacrificet et ıereatur aliis remissionem peccatorum. Nos docemus, sa- ·ificium Christi morientis in cruce, satis fuisse pro pecca- s totius mundi, nec indigere praeterea aliis sacrificiis, ıasi illud non satis fuerit pro peccatis nostris. Ideo justi- ːantur homines, non propter ulla reliqua sacrificia, sed ·opter illud unum Christi sacrificium, si credant, illo sa- ificio se redemtos esse. Ideo sacerdotes vocantur, non

ad ulla sacrificia velut in lege pro populo facienda, ut p ea mereantur populo remissionem peccatorum, sed vocant ad docendum Evangelium, et sacramenta porrigenda p pulo. Nec habemus nos aliud sacerdotium, simile Leviti sicut satis docet Epistola ad Ebraeos. Si autem ordo ministerio verbi intelligatur, non gravatim vocaverimus o dinem sacramentum. Nam ministerium verbi habet man datum Dei, et habet magnificas promissiones. Rom. Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credent Item, Esa. LV. Verbum meum, quod egredietur de o meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet, quaecu que volui, etc. Si ordo hoc modo intelligatur, neque im positionem manuum vocare sacramentum gravemur. Ha bet enim Ecclesia mandatum de constituendis ministri quod gratissimum esse nobis debet, quod scimus, Deu approbare ministerium illud, et adesse in ministerio. S prodest, quantum fieri potest, ornare ministerium verb omni genere laudis, adversus fanaticos homines, qui som niant Spiritum sanctum dari non per verbum, sed prop suas quasdam praeparationes, si sedeant otiosi, taciti, locis obscuris, expectantes illuminationem, quemadmodu olim ἐνθουσιασταί docebant, et nunc docent Anabaptista

Matrimonium non est primum institutum in novo Te stamento, sed statim initio creato genere humano. Hab autem mandatum Dei, habet et promissiones, non quide proprie ad novum Testamentum pertinentes, sed magis pe tinentes ad vitam corporalem, quare si quis volet sacrame tum vocare, discernere tamen a prioribus illis debet, qu proprie sunt signa novi Testamenti, et sunt testimonia gr tiae et remissionis peccatorum. Quod si Matrimonium pro pterea habebit appellationem sacramenti, quia habet ma datum Dei, etiam alii status seu officia, quae habent ma datum Dei, poterunt vocari sacramenta, sicut Magistratu Postremo, si omnes res annumerari sacramentis debe quae habent mandatum Dei, et quibus sunt additae promi siones, cur non addimus orationem, quae verissime pote dici sacramentum? Habet enim et mandatum Dei et pro missiones plurimas. Et collocata inter sacramenta, qu in illustriore loco, invitat homines ad orandum. Posse hic numerari etiam eleemosynae, item afflictiones, quae ipsae sunt signa, quibus addidit Deus promissiones. Se omittamus ista. Nemo enim vir prudens de numero aut vo cabulo magnopere rixabitur, si tamen illae res retineantu quae habent mandatum Dei, et promissiones.

Illud magis est necessarium, intelligere quomodo s

:ndum sacramentis. Hic damnamus totum populum Scholasticorum doctorum, qui docent, quod sacramenta non nenti obicem, conferant gratiam ex opere operato sine no motu utentis. Haec simpliciter judaica opinio est, atire, quod per ceremoniam justificemur, sine bono motu rdis, hoc est, sine fide. Et tamen haec impia et pernijsa opinio, magna auctoritate docetur, in toto regno jntificio. Paulus reclamat et negat, Abraham justificam esse circumcisione, sed circumcisionem esse signum ·opositum ad exercendam fidem. Ita nos docemus, quod usu sacramentorum fides debeat accedere, quae credat ils promissionibus, et accipiat res promissas, quae ibi in ıcramento offeruntur. Et est ratio plana et firmissima. romissio est inutilis, nisi fide accipiatur. At Sacramenta ınt signa promissionum. Igitur in usu debet accedere fides, t si quis utetur Coena Domini, sic utatur: Quia id est acramentum novi Testamenti, ut Christus clare dicit, ideo tatuat sibi offerri res promissas in novo Testamento, scilit gratuitam remissionem peccatorum. Et hanc rem fide ccipiat, erigat pavidam conscientiam, et sentiat haec tetimonia non esse fallacia, sed tam certa, quam si Deus ıovo miraculo de coelo promitteret se velle ignoscere. Quid autem prodessent illa miracula et promissiones non :redenti? Et loquimur hic de fide speciali, quae praesenti promissioni credit, non tantum quae in genere credit Deum esse, sed quae credit offerri remissionem peccatorum. Hic ısus sacramenti consolatur pias et pavidas mentes. Quanum autem in Ecclesia abusuum pepererit illa fanatica opinio de opere operato sine bono motu utentis, nemo verbis consequi potest. Hinc est illa infinita profanatio missarum. Sed de hac infra dicemus. Neque ulla litera ex veteribus scriptoribus proferri potest, quae patrocinetur hac in re Scholasticis. Imo contrarium ait Augustinus, quod fides sacramenti, non sacramentum justificet. Et est nota Pauli sententia: Corde creditur ad justitiam.

ARTICULUM XIV. in quo dicimus, nemini nisi rite vocato concedendam esse administrationem sacramentorum et verbi in Ecclesia, ita recipiunt, si tamen utamur ordinatione Canonica. Hac de re in hoc conventu saepe testati sumus, nos summa voluntate cupere conservare politiam Ecclesiasticam, et gradus in Ecclesia factos etiam humana auctoritate. Scimus enim bono et utili consilio a Patribus Ecclesiasticam disciplinam hoc modo, ut veteres Canones describunt, constitutam esse. Sed Episcopi sacerdotes nostros aut cogunt hoc doctrinae genus, quod confessi sumus,

abjicere et damnare, aut nova et inaudita crudelitate m ros et innocentes occidunt. Hae causae impediunt, quo nos agnoscant hos Episcopos nostri sacerdotes. Ita sae Episcoporum in causa est, quare alicubi dissolvitur Canonica politia, quam nos magnopere cupiebamus co vare. Ipsi viderint, quomodo rationem Deo redditur quod dissipant Ecclesiam. Nostrae conscientiae hac in nihil habent periculi, quia, cum sciamus confessionem stram veram, piam et catholicam esse, non debemus probare saevitiam istorum, qui hanc doctrinam persequ tur. Et Ecclesiam esse scimus apud hos, qui verbum recte docent, et recte administrant sacramenta, non ap illos, qui verbum Dei non solum edictis delere conant sed etiam recta et vera docentes trucidant, erga quos, iamsi quid contra Canones faciunt, tamen ipsi Canones tiores sunt. Porro hic iterum volumus testatum, nos benter conservaturos esse Ecclesiasticam et Canonicam p litiam, si modo Episcopi desinant in nostras Ecclesias s vire. Haec nostra voluntas et coram Deo, et apud om gentes, ad omnem posteritatem excusabit nos, ne no imputari possit, quod Episcoporum auctoritas labefacta ubi legerint atque audierint homines, nos injustam saev tiam Episcoporum deprecantes, nihil aequi impetra potuisse.

De traditionibus humanis in Ecclesia.

IN ARTICULO XV. recipiunt primam partem, qua dicimus observandos esse ritus Ecclesiasticos, qui s peccato observari possunt, et ad tranquillitatem et bono ordinem in Ecclesia prosunt. Alteram partem omnino da nant, in qua dicimus traditiones humanas institutas ad pl candum Deum, ad promerendam gratiam, et satisfacie dum pro peccatis, adversari Evangelio. Quanquam in ip confessione de discrimine ciborum, satis multa diximus traditionibus, tamen hic quaedam breviter repetenda su Etiamsi arbitrabamur, adversarios ex aliis causis defens ros esse traditiones humanas: tamen hoc non putavim futurum, ut hunc articulum damnarent: non mereri n remissionem peccatorum, aut gratiam, observatione trad tionum humanarum. Postquam igitur hic articulus damn tus est, facilem et planam causam habemus. Nunc aper judaizant adversarii, aperte obruunt Evangelium doctrin daemoniorum. Tunc enim scriptura vocat traditiones d

rinas daemoniorum, quando docetur, quod sint cultus
tiles ad promerendam remissionem peccatorum et gratiam.
unc enim obscurant Evangelium, beneficium Christi, et
stitiam fidei. Evangelium docet nos fide propter Chri-
um gratis accipere remissionem peccatorum, et reconci-
ari Deo. Adversarii contra alium mediatorem constituunt,
:ilicet has traditiones. Propter has volunt consequi remis-
onem peccatorum, per has volunt placare iram Dei. At
hristus aperte dicit: Frustra colunt me mandatis homi-
um. Supra copiose disputavimus, homines justificari fide,
ım credunt se habere Deum placatum, non propter nostra
pera, sed gratis propter Christum. Hanc certum est Evan-
elii doctrinam esse, quia Paulus clare dicit ad Ephes. II.
ratis salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei do-
um est, non ex hominibus. Nunc isti dicunt, promereri
omines remissionem peccatorum per has observationes hu-
ıanas. Quid hoc est aliud, quam praeter Christum alium
ıstificatorem, alium mediatorem constituere? Paulus in-
uit ad Galatas: Evacuati estis a Christo, qui lege justi-
:amini, id est, si sentitis vos mereri observatione legis,
t justi coram Deo reputemini, nihil proderit vobis Chri-
us, quia quorsum opus est Christo istis, qui sentiunt se
ıstos esse sua observatione legis? Deus proposuit Chri-
um, quod propter hunc mediatorem, non propter nostras
ıstitias velit nobis esse propitius. At isti sentiunt Deum
se placatum, propitium propter traditiones et non pro-
ter Christum. Adimunt igitur Christo honorem mediato-
s. Nec interest inter nostras traditiones, et Mosaicas ce-
:monias, quod ad hanc rem attinet. Paulus ideo damnat
Iosaicas ceremonias, sicut traditiones damnat, quia exi-
imabantur esse opera, quae mererentur justitiam coram
eo. Ita obscurabatur officium Christi et justitia fidei.
uare remota lege, remotis traditionibus, contendit, quod
ɪn propter ista opera, sed propter Christum gratis pro-
issa sit remissio peccatorum, modo ut fide accipiamus
m. Nam promissio non accipitur nisi fide. Cum igitur
le accipiamus remissionem peccatorum, cum fide habeamus
opitium Deum, propter Christum, error et impietas est
nstituere, quod per has observationes mereamur remis-
onem peccatorum. Si quis hic dicat non mereri nos re-
issionem peccatorum, sed jam justificatos per has tradi-
nes mereri gratiam, hic iterum reclamat Paulus, Chri-
ım peccati ministrum fore, si post justificationem sen-
ndum sit, quod deinde non propter Chrisum justi repu-
nur, sed primum mereri debeamus per alias observatio-

nes, ut justi reputemur. Item: hominis testamento n
addi debet. Ergo nec Dei testamento, qui promittit, q
propter Christum propitius nobis esse velit, addi de
quod primum per has observationes debeamus mereri,
accepti et justi reputemur.

Quanquam quid opus est longa disputatione? N
traditio a sanctis Patribus hoc consilio instituta est, ut
reatur remissionem peccatorum aut justitiam, sed sunt
stitutae propter bonum ordinem in Ecclesia, et pro
tranquillitatem. Et ut velit aliquis instituere certa o
ad promerendam remissionem peccatorum aut justiti
quomodo sciet illa opera Deo placere, cum non habeat
stimonium verbi Dei? quomodo de voluntate Dei ce
reddet homines, sine mandato et verbo Dei? Nonne
que in Prophetis prohibet instituere peculiares cultus
suo mandato? Ezech. XX. scriptum est: in praeceptis
trum vestrorum nolite incedere, nec judicia eorum cu
diatis, nec in Idolis eorum polluamini. Ego Dominus D
vester. In praeceptis meis ambulate, et judicia mea cu
dite, et facite ea. Si licet hominibus instituere cultus
per hos cultus merentur gratiam, jam omnium gent
cultus erunt approbandi, cultus instituti a Jeroboam et
extra legem erunt approbandi. Quid enim interest, si
bis licuit instituere cultus utiles ad promerendam grati
aut justitiam, cur non licuit idem gentibus et Israëlitis?
gentium et Israëlitarum cultus improbati sunt, quod sen
bant, sese per illos mereri remissionem peccatorum, et
stitiam fidei non norant. Postremo, unde reddimur ce
quod cultus ab hominibus instituti sine mandato Dei justi
cent, si quidem de voluntate Dei nihil affirmari potest s
verbo Dei? Quid si hos cultus non approbat Deus? Qu
modo igitur affirmant adversarii, quod justificent? S
verbo ac testimonio Dei hoc non potest affirmari. Et Pa
lus ait: Omne, quod non est ex fide, peccatum e
Cum autem hi cultus nullum habeant testimonium ve
Dei, dubitare conscientiam necesse est, utrum placeant D

Et quid in re manifesta verbis opus est? si hos hu
nos cultus defendunt adversarii nostri, tanquam promer
tes justificationem, gratiam, remissionem peccator
simpliciter constituunt regnum Antichristi. Nam regn
Antichristi est novus cultus Dei, excogitatus humana a
ctoritate, rejiciens Christum, sicut regnum Mahometi h
bet cultus, habet opera, per quae vult justificari cor
Deo, nec sentit homines coram Deo gratis justificari pr
pter Christum. Ita et Papatus erit pars regni Antichri

sic defendit humanos cultus, quod justificent. Detrahi-r enim honos Christo, cum docent, quod non propter hristum gratis justificemur per fidem, sed per tales cultus, aximeque cum docent, tales cultus non solum utiles esse justificationem, sed necessarios etiam, sicut supra in ar-:ulo octavo sentiunt, ubi damnant nos, quod diximus, iod non sit necessarium, ad veram unitatem Ecclesiae,)ique similes esse ritus ab hominibus institutos. Daniel pite undecimo, significat novos cultus humanos, ipsam rmam et πολιτείαν regni Antichristi fore. Sic enim in-iit: Deum Maosim in loco suo colet, et Deum, quem on noverunt patres ejus, colet auro et argento, et lapidi-is pretiosis. Hic describit novos cultus, quia inquit ta-m Deum coli, qualem Patres ignoraverint. Nam S. Pa-:s etsi habuerunt et ipsi ritus et traditiones, tamen non ntiebant has res utiles aut necessarias esse ad justificatio-m, non obscurabant gloriam et officium Christi, sed do-bant nos justificari fide propter Christum, non propter il-s humanos cultus. Caeterum ritus humanos observabant opter utilitatem corporalem, ut sciret populus, quo tem-ore conveniendum esset, ut ordine et graviter in templis empli causa fierent omnia, denique ut vulgus etiam ha-:ret quandam paedagogiam. Nam discrimina temporum, varietas rituum valet ad admonendum vulgus. Has cau-s habebant Patres rituum servandorum, et propter has usas nos quoque recte servare traditiones posse judicamus. t valde miramur, adversarios alium finem traditionum de-ndere, quod videlicet mereantur remissionem peccatorum, atiam, aut justificationem. Quid hoc aliud est, quam lere Deum auro, et argento, et rebus pretiosis, id est, ntire, quod Deus fiat placatus varietate vestitus, orna-entorum, et similibus ritibus, quales sunt infiniti in tra-tionibus humanis.

Paulus ad Colossenses scribit, traditiones habere spe-em sapientiae. Et habent profecto. Nam εὐταξία illa ılde decet in Ecclesia, eamque ob causam necessaria est, d humana ratio, quia non intelligit justitiam fidei, natu-liter affingit, quod talia opera justificent homines, quod concilient Deum, etc. Sic sentiebat vulgus, inter Israeli-s, et hac opinione augebant tales ceremonias, sicut apud)s in monasteriis creverunt. Sic judicat humana ratio et-m de exercitiis corporis, de jejuniis, quorum finis cum : coërcere carnem, ratio affingit finem, quod sint cultus, ii justificent. Sicut Thomas scribit: Jejunium valere ad letionem et prohibitionem culpae. Haec sunt verba Tho-

mae. Ita sapientiae ac justitiae species in talibus operi decipit homines. Et accedunt exempla Sanctorum, qu dum student imitari homines, imitantur plerumque exter exercitia, non imitantur fidem eorum.

Postquam fefellit homines haec species sapientiae ac j stitiae, deinde sequuntur infinita incommoda, obscura Evangelium de justitia fidei in Christum, et succedit va fiducia talium operum. Deinde obscurantur praecepta D haec opera arrogant sibi titulum perfectae et spiritualis tae, et longe praeferuntur operibus praeceptorum Dei, operibus suae cujusque vocationis, administrationi R publicae, administrationi Oeconomiae, vitae conjug educationi liberorum. Haec prae illis ceremoniis judica tur esse profana, ita ut cum quadam dubitatione co scientiae a multis exerceantur. Constat enim m tos deserta administratione Reipublicae, deserto conj gio, illas observationes amplexos esse tanquam meli res et sanctiores. Neque hoc satis est; ubi occupavit a mos persuasio, quod tales observationes ad justificati nem necessariae sint, misere vexantur conscientiae, q non possunt omnes observationes exacte praestare. N quotusquisque numerare omnes potuit? extant immensi l bri, imo bibliothecae totae, nullam syllabam de Chris de fide in Christum, de bonis operibus suae cujusque voc tionis continentes, sed tantum colligentes traditiones. harum interpretationes, quibus interdum exacerbantur, i terdum relaxantur. Quomodo torquetur vir optimus Ge son, dum quaerit gradus et latitudines praeceptorum; n tamen potest constituere ἐπιείκειαν in gradu certo; inter gravitér deplorat pericula piarum conscientiarum, quae p rit haec acerba interpretatio traditionum.

Nos igitur contra illam speciem sapientiae et justiti in humanis ritibus, quae fallit homines, muniamus n verbo Dei, et primum sciamus, eas neque remission peccatorum, neque justificationem mereri coram Deo, n que ad justificationem necessarias esse. Testimonia qu dam supra citavimus. Et plenus est Paulus; Coloss. I clare dicit: Nemo vos judicet in cibo, potu, aut stato f sto, aut novilunio, aut sabbatis, quae sunt umbrae futu rorum, corpus autem Christi. Atque hic simul et lege Moisi et traditiones humanas complectitur, ne adversa eludant haec testimonia, ut solent, quod Paulus tantum lege Moisi loquatur. Ille vero hic clare testatur, se loq de traditionibus humanis. Quanquam, quid dicant adve sarii, non vident. Si Evangelium negat ceremonias Moi

ıae erant divinitus institutae, justificare, quanto minus stificant traditiones humanae.

Nec habent Episcopi potestatem instituendi cultus tanıam justificantes, aut necessarios ad justificationem. Imo postoli Act. XV. dicunt: Quid tentatis Deum, imponentes jugum, etc. ubi velut magnum peccatum accusat Peus hoc consilium oncrandae Ecclesiae. Et ad Galat. V. tat Paulus iterum servituti subjici. Volunt igitur Apostoli Ecclesia manere hanc libertatem, ne judicentur ulli culs legis aut traditionum necessarii esse, sicut in lege fuent necessariae ceremoniae ad tempus, ne obscuretur jutia fidei, si judicent homines, cultus illos mereri justifitionem, aut ad justificationem necessarios esse. Multi rias ἐπιεικείας quaerunt in traditionibus, ut conscientiis edeantur, neque tamen certos gradus reperiunt, per quos plicent conscientias ex his vinculis. Verum sicut Alexanr solvit Gordium nodum, quem cum explicare non pos:, gladio semel dissecuit, ita Apostoli semel liberant conentias traditionibus, praesertim si tradantur ad promeıdam justificationem. Huic doctrinae cogunt nos Apoıli adversari docendo, et exemplis: cogunt nos docere, od traditiones non justificent, quod non sint necessariae justificationem, quod nemo debeat condere aut recipere ditiones hac opinione, quod mereantur justificationem. nc etiam si quis observat, observet sine superstitione ıquam politicos mores, sicut sine superstitione aliter veuntur milites, aliter Scholastici. Apostoli violant tradines, et excusantur a Christo. Erat enim exemplum endendum Pharisaeis, quod illi cultus essent inutiles. si quas traditiones parum commodas omittunt nostri, sanunc excusati sunt, cum requiruntur, tanquam promentur justificationem. Talis enim opinio in traditionibus impia.

Caeterum traditiones veteres factas in Ecclesia, utilitaet tranquillitatis causa libenter servamus, easque intertamur πρὸς τὸ εὐφημότερον exclusa opinione, quae ıtit, quod justificent. Ac falso nos accusant inimici noı, quod bonas ordinationes, quod disciplinam Ecclesiae oleamus. Vere enim praedicare possumus, publicam form Ecclesiarum apud nos honestiorem esse, quam apud versarios. Et si quis recte expendere velit, verius sernus Canones, quam adversarii. Apud adversarios Misfaciunt sacrificuli inviti, et mercede conducti, et plenque tantum mercedis causa, canunt Psalmos, non ut cant aut orent, sed cultus causa, quasi illud opus sit

cultus, aut certe mercedis causa. Apud nos utuntur coe Domini, multi singulis dominicis, sed prius instituti, plorati, et absoluti; pueri canunt Psalmos, ut disca canit et populus, ut vel discat, vel oret. Apud adversari nulla prorsus est κατήχησις puerorum, de qua quid praecipiunt Canones. Apud nos coguntur pastores et nistri Ecclesiarum publice instituere et audire pueritiam haec ceremonia optimos fructus parit. Apud adversarios multis regionibus toto anno nullae habentur concion praeterquam in quadragesima. Atqui praecipuus cultus est, docere Evangelium. Et cum concionantur adversa dicunt de traditionibus humanis, de cultu sanctorum, et milibus nugis, quas jure fastidit populus. Itaque deser tur statim initio, postquam recitatus est Evangelii text Pauci quidam meliores nunc de bonis operibus dicere in piunt. De justitia fidei, de fide in Christum, de conso tione conscientiarum nihil dicunt. Imo hanc saluberrim Evangelii partem lacerant convitiis. Econtra in nostris E clesiis omnes conciones in his locis consumuntur, de poe tentia, de timore Dei, de fide in Christum, de justitia dei, de consolatione conscientiarum per fidem, de exerci fidei, de oratione, qualis esse debeat, et quod certo s tuendum sit, quod sit efficax, quod exaudiatur, de cru de dignitate magistratuum et omnium civilium ordinati num, de discrimine regni Christi seu regni spiritualis politicarum rerum, de conjugio, de educatione et insti tione puerorum, de castitate, de omnibus officiis carita Ex hoc statu Ecclesiarum judicari potest, nos disciplin Ecclesiasticam, et pias ceremonias, et bonos mores Ecl siasticos diligenter conservare.

Ac de mortificatione carnis, et disciplina corporis docemus, sicut narrat confessio, quod vera et non simul mortificatio fiat per crucem et afflictiones, quibus Deus ex cet nos. In his obediendum est voluntati Dei, sicut ait Pa lus: Exhibete corpora vestra hostiam, etc. Et haec su spiritualia exercitia timoris et fidei. Verum praeter ha mortificationem, quae fit per crucem, est et voluntari quoddam exercitii genus necessarium, de quo Christus: Cavete, ne corda vestra graventur crapula. Et Paul Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, etc. haec exercitia suscipienda sunt, non quod sint cultus jus ficantes, sed ut coërceant carnem, ne saturitas obruat et reddat securos et otiosos, qua ex re fit, ut affectibus ca nis indulgeant et obtemperent homines. Haec diligentia d bet esse perpetua, quae habet perpetuum mandatum D

t illa praescripta forma certorum ciborum ac temporum ihil facit ad coërcendam carnem. Est enim delicatior et amptuosior, quam reliqua convivia. Et ne adversarii quiem observant formam in Canonibus traditam.

Multas et difficiles disputationes habet hic locus de traitionibus, ac nos reipsa experti sumus, traditiones vere sse laqueos conscientiarum. Cum exiguntur tanquam neessariae, miris modis cruciant conscientias praetermittentes liquam observationem. Rursus abrogatio sua habet inommoda, suas quaestiones. Sed nos facilem et planam ausam habemus, quia adversarii damnant nos, quod doemus traditiones humanas non mereri remissionem peccatoum. Item requirunt universales traditiones, quas sic voint, tanquam necessarias ad iustificationem. Hic habemus atronum constantem Paulum, qui ubique contendit, has bservationes neque justificare, neque necessarias esse sura justitiam fidei. Et tamen usum libertatis in his rebus a moderandum esse docemus, ne imperiti offendantur, et ropter abusum libertatis fiant iniquiores verae doctrinae vangelii; neve sine probabili causa mutetur aliquid in sitatis ritibus, sed ut propter alendam concordiam serentur veteres mores, qui sine peccato, aut sine magno icommodo servari possunt. Et in hoc ipso conventu satis stendimus, nos propter caritatem ἀδιάφορα non gravatim oservaturos esse cum aliis, etiamsi quid incommodi habeint, sed publicam concordiam, quae quidem sine offenone conscientiarum fieri posset, judicavimus omnibus aliis immodis anteferendam esse. Sed de hac tota re paulo post iam dicemus, cum de votis, et de potestate Ecclesiastica isputabimus.

ARTICULUM XVI. recipiunt adversarii sine ulla exptione, in quo confessi sumus, quod liceat Christiano erere magistratus, exercere judicia, ex Imperatoriis legiis, seu aliis praesentibus legibus, supplicia jure constiere, jure bella gerere, militare, jure contrahere, tenere oprium, jusjurandum postulantibus magistratibus dare, ontrahere matrimonium, denique quod legitimae ordinaones civiles, sint bonae creaturae Dei, et ordinationes vinae, quibus tuto Christianus uti potest. Hic totus los de discrimine regni Christi, et regni civilis, literis nororum utiliter illustratus est, quod regnum Christi sit spituale, hoc est, in corde notitiam Dei, timorem Dei, et lem, justitiam aeternam et vitam aeternam inchoans; inrim foris sinat nos uti politicis ordinationibus legitimis, iarumcunque gentium, inter quas vivimus, sicut sinit

nos uti medicina, aut architectonica, aut cibo, potu, aë
Nec fert Evangelium novas leges de statu civili, sed prae
pit, ut praesentibus legibus obtemperemus, sive ab Et
nicis, sive ab aliis conditae sint, et hac obedientia cari
tem jubet exercere. Insaniebat enim Carolostadius, qui n
bis imponebat leges judiciales Moisi. De his rebus ideo c
piosius scripserunt nostri, quia Monachi multas pernic
sas opiniones sparserunt in Ecclesiam. Vocaverunt po
tiam Evangelicam, communionem rerum, dixerunt e
consilia, non tenere proprium, non ulcisci. Hae opin
nes valde obscurant Evangelium et regnum spirituale,
sunt periculosae rebuspublicis. Nam Evangelium non d
sipat politiam aut Oeconomiam, sed multo magis approb
et non solum propter poenam, sed etiam propter consci
tiam jubet illis parere tanquam divinae ordinationi.

Julianus Apostata, Celsus et plerique alii, objecer
Christianis, quod Evangelium dissiparet respublicas, q
prohiberet vindictam, et alia quaedam traderet parum a
civili societati. Et hae quaestiones mire exercuerunt Orig
nem, Nazianzenum et alios, cum quidem facillime exp
cari possint, si sciamus, Evangelium non ferre leges
statu civili, sed esse remissionem peccatorum, et inch
tionem vitae aeternae in cordibus credentium, caeter
non solum externas politias approbare, sed nos etiam s
jicere illis, sicut necessario subditi sumus legibus tempo
vicibus hyemis et aestatis tanquam divinis ordinationi
Evangelium prohibet vindictam privatam, idque hoc co
silio Christus toties inculcat, ne Apostoli putarent se inj
ria debere istis eripere, qui alioqui tenebant, sicut Jud
de regno Messiae somniabant, sed ut scirent se de reg
spirituali docere oportere, non mutare civilem statum. I
que privata vindicta non consilio, sed praecepto prohi
tur, Matth. V. et Rom. XII. Publica, quae fit ex offi
magistratus, non dissuadetur, sed praecipitur, et est op
Dei, juxta Paulum Rom. XIII. Jam publicae vindic
species sunt, judicia, supplicia, bella, militia. De
rebus quam male judicaverint multi scriptores, constat, q
in hoc errore fuerunt, Evangelium externam quandam, n
vam et monasticam politiam esse, nec viderunt, Evang
lium cordibus afferre justitiam aeternam, foris autem p
bare statum civilem.

Vanissimum et hoc est, quod sit perfectio Christia
non tenere proprium. Nam perfectio Christiana est s
non in contemtu civilium ordinationum, sed in motib
cordis, in magno timore Dei, in magna fide, sicut Abr

am, David, Daniel, etiam in magnis opibus atque in nperiis non minus perfecti erant, quam ulli eremitae. ed Monachi illam externam hypocrisin offuderunt oculis ominum, ne videri posset, in quibus rebus sit vera perfe- tio. Quibus laudibus vexerunt communionem rerum, uasi Evangelicam? At hae laudes plurimum habent pe- iculi, praesertim cum longe dissentiant a scripturis. Scri- tura enim non praecipit, ut res sint communes, sed lex ecalogi cum inquit: Non furtum facies, dominia distin- uit, et suum quemque tenere jubet. Plane furebat Wi- lefus, qui negabat licere sacerdotibus tenere proprium. unt infinitae disputationes de contractibus, de quibus nun- uam satisfieri bonis conscientiis potest; nisi sciant hanc egulam, quod Christiano liceat uti civilibus ordinationibus, c legibus. Haec regula tuetur conscientias, cum docet ea- enus licitos esse contractus coram Deo, quatenus eos magi- tratus seu leges approbant.

Hic totus locus rerum politicarum a nostris ita patefa- tus est, ut plurimi boni viri, qui versantur in republica, t in negotiis, praedicaverint se magnopere adjutos esse, qui ntea Monachorum opinionibus vexati dubitabant, utrum la civilia officia et negotia Evangelium permitteret. Haec leo recitavimus, ut etiam exteri intelligant, hoc doctrinae enere, quod nos sequimur, non labefactari, sed multo iagis muniri auctoritatem magistratuum, et dignitatem mnium ordinationum civilium, quarum rerum magnitudo ituis illis opinionibus monasticis mirifice antea fuit obscu- ata, quae longe praeferebant hypocrisin paupertatis et hu- ilitatis, politiae et Oeconomiae, cum hae mandatum Dei abeant, illa communio Platonica non habeat manda- um Dei.

ARTICULUM XVII. recipiunt adversarii sine exce- tione, in quo confitemur Christum in consummatione iundi appariturum esse, ac mortuos omnes resuscitaturum, t piis aeternam vitam et aeterna gaudia daturum, impios ero condemnaturum esse, ut cum diabolo sine fine cru- ientur.

ARTICULUM XVIII. recipiunt adversarii de libero rbitrio. Etsi quaedam addunt testimonia parum apta ad am causam. Addunt et declamationem, quod non sit ni- iium tribuendum libero arbitrio cum Pelagianis, neque mnem ei libertatem adimendam esse cum Manichaeis. 'raeclare sane, sed quid interest inter Pelagianos et adver- arios nostros? cum utrique sentiant, homines sine Spiritu ancto posse Deum diligere, et praecepta Dei facere, quo-

ad substantiam actuum, mereri gratiam ac justificatio operibus, quae ratio per se efficit sine Spiritu sancto. Qu multa absurda sequuntur ex his Pelagianis opinionibus, q in scholis magna auctoritate docentur. Has Augustinus, quens Paulum, magna contentione refutat. Cujus sent tiam supra in articulo de justificatione recitavimus. Nec vero adimimus humanae voluntati libertatem. Habet h mana voluntas libertatem in operibus et rebus deligen quas ratio per se comprehendit. Potest aliquo modo e cere justitiam civilem, seu justitiam operum, potest lo de Deo, exhibere Deo certum cultum, externo opere o dire magistratibus, parentibus, in opere externo elige potest continere manus a caede, ab adulterio, a fu Cum reliqua sit in natura hominis ratio et judicium de bus sensui subjectis, reliquus est etiam delectus earum rum et libertas et facultas efficiendae justitiae civilis. enim vocat scriptura justitiam carnis, quam natura carnal hoc est, ratio per se efficit sine Spiritu sancto. Quanqu tanta est vis concupiscentiae, ut malis affectibus saepius o temperent homines, quam recto judicio. Et diabolus, q est efficax in impiis, ut ait Paulus, non desinit incit hanc imbecillem naturam ad varia delicta. Hae causae su quare et civilis justitia rara sit inter homines, sicut videm ne ipsos quidem Philosophos eam consecutos esse, qui dentur eam expetivisse. Illud autem falsum est, non p care hominem, qui facit opera praeceptorum extra grati Et addunt amplius, talia opera etiam de congruo mereri missionem peccatorum ac justificationem. Nam humana cor sine Spiritu sancto sunt sine timore Dei, sine fiducia er Deum, non credunt se exaudiri, sibi ignosci, se juvari servari a Deo. Igitur sunt impia. Porro arbor mala n potest ferre bonos fructus. Et sine fide impossibile est D placere.

Igitur etiamsi concedimus libero arbitrio libertatem facultatem externa opera legis efficiendi, tamen illa spiritu lia non tribuimus libero arbitrio, scilicet vere timere Deu vere credere Deo, vere statuere ac sentire, quod Deus n respiciat, exaudiat, ignoscat nobis, etc. Haec sunt ve opera primae tabulae, quae non potest humanum cor ef cere sine Spiritu sancto, sicut ait Paulus: Animalis hom hoc est, homo tantum naturalibus viribus utens, non pe cipit ea, quae Dei sunt. Et hoc judicari potest, si cons derent homines, quomodo corda de voluntate Dei sentiat utrum vere statuant se respici et exaudiri a Deo. Hanc f dem difficile est et sanctis retinere, tantum abest, ut sit

ɪpiis. Concipitur autem, ut supra diximus, cum corda rterrefacta Evangelium audiunt, et consolationem con- ɔiunt.

Prodest igitur ista distributio, in qua tribuitur libero bitrio justitia civilis, et justitia spiritualis gubernationi ɔiritus sancti in renatis. Ita enim retinetur paedagogia, iia omnes homines pariter debent scire, et quod Deus il- m civilem justitiam requirat, et quod aliquo modo prae- are eam possimus. Et tamen ostenditur discrimen inter stitiam humanam et spiritualem, inter philosophicam, et ɔctrinam Spiritus sancti, et intelligi potest, ad quid opus : Spiritu sancto. Neque haec distributio a nobis inventa t, sed scriptura clarissime tradit eam. Tractat eam et ugustinus, et est recens egregie tractata a Guilielmo Pa- siensi, sed sceleste obruta est ab istis, qui somniaverunt ɔmines legi Dei obedire posse sine Spiritu sancto, dari item Spiritum sanctum, ut accedat respectus meritorii.

ARTICULUM XIX. recipiunt adversarii, in quo con- emur, quod etsi unus ac solus Deus condiderit univer- m naturam, et conservet omnia, quae existunt, tamen usa peccati sit voluntas in diabolo et hominibus, avertens a Deo, juxta dictum Christi de diabolo: Cum loquitur endacium, ex propriis loquitur.

IN ARTICULO XX. diserte ponunt haec verba, quod jiciant et improbent hoc, quod dicimus, quod non me- antur homines remissionem peccatorum bonis operibus. unc articulum clare praedicant se rejicere et improbare. uid in re tam manifesta dicendum est? Hic aperte osten- ınt architecti confutationis, quo spiritu agantur. Quid t enim certius in Ecclesia, quam quod remissio peccato- ım contingat gratis propter Christum, quod Christus sit ·opitiatio pro peccatis, non nostra opera, sicut Petrus in- iit: Huic omnes Prophetae perhibent testimonium, in no- ine ipsius accipere remissionem peccatorum omnes, qui edunt in eum. Huic Ecclesiae Prophetarum assentiamur ɔtius, quam istis perditis scriptoribus confutationis, qui m impudenter blasphemant Christum. Nam etiamsi qui erunt scriptores, qui senserunt, post remissionem pecca- rum homines justos esse coram Deo, non fide, sed ipsis ɔeribus, tamen hoc non senserunt, quod ipsa remissio :ccatorum contingat propter opera nostra, non gratis pro- er Christum. Non ferenda est igitur blasphemia, tribuere ɔnorem Christi nostris operibus. Nihil pudet jam istos heologos, si talem sententiam in Ecclesia audent ferre: ·que dubitamus, quin optimus Imperator, ac plerique

Principum, hunc locum nullo modo fuerint in confutati relicturi, si essent admoniti. Infinita hoc loco testim ex Scriptura, ex Patribus, citare possemus. Verum et pra satis multa de hac re diximus. Et nihil opus est pl bus testimoniis illi, qui scit, quare Christus nobis natus sit, qui scit, Christum esse propitiationem pro catis nostris. Esaias inquit: Posuit Dominus in eo ini tates omnium nostrum. Adversarii contra docent, D ponere iniquitates nostras, non in Christo, sed in no operibus. Neque hic dicere libet, qualia opera doce Videmus horribile decretum contra nos compositum quod magis terreret nos, si de ambiguis, aut levibus r contenderemus. Nunc cum conscientiae nostrae intellig damnari ab adversariis manifestam veritatem, cujus p pugnatio Ecclesiae necessaria est, et amplificat gloriam C sti, facile terrores mundi contemnimus, et ingenti an si quid erit patiendum propter gloriam Christi, propter litatem Ecclesiae, feremus. Quis non gaudeat mori in c fessione horum articulorum, quod remissionem peccato fide consequamur gratis propter Christum, quod oper nostris non mereamur remissionem peccatorum? Nul habebunt satis firmam consolationem conscientiae pio adversus terrores peccati et mortis, et adversus diabo sollicitantem ad desperationem, si non sciant, se deb statuere, quod gratis propter Christum habeant remi nem peccatorum. Haec fides sustentat, et vivificat cord illo asperrimo certamine desperationis. Digna igitur ca est, propter quam nullum recusemus periculum. Tu cede malis, sed contra audentior ito! quisquis assentiris c fessioni nostrae, cum adversarii terroribus, cruciati suppliciis, conantur excutere tibi tantam consolatio quae universae Ecclesiae in hoc nostro articulo propo est. Non deerunt quaerenti testimonia Scripturae, q confirmabunt animum. Nam Paulus tota voce, ut dici clamitat, Rom. III. et IV. gratis remitti peccata prop Christum. Ideo inquit, ex fide justificamur, et gratis firma sit promissio, id est, si ex nostris operibus pende promissio, non esset firma. Si propter nostra opera da tur remissio peccatorum, quando sciremus eam nos con cutos esse? Quando reperiret opus conscientia territa, q statueret ad placandam iram Dei sufficere? Sed supra tota re diximus. Inde lector sumat testimonia. Nam h non disputationem, sed querelam indignitas rei nobis expr sit, quod hoc loco diserte posuerunt, se improbare h nostrum articulum, quod remissionem peccatorum conseq

ur non propter opera nostra, sed fide et gratis propter hristum. Adversarii etiam addunt testimonia suaeconmnationi. Et operae pretium est unum atque alterum retare. Allegant ex Petro: Studete firmam facere vocatiom vestram, etc. Jam vides, lector, adversarios nostros on perdidisse operam in discenda Dialectica, sed habere tificium ratiocinandi ex Scripturis prorsus quidquid libet. acite firmam vocationem vestram, per bona opera. Igitur era merentur remissionem peccatorum. Sane concinna it argumentatio, si quis sic ratiocinetur de reo capitalis enae, cui poena remissa est: Magistratus praecipit, ut posterum abstineas ab alieno. Igitur per hoc meritus es ndonationem poenae, quod nunc ab alieno abstines. Sic gumentari, est ex non causa causam facere. Nam Petrus quitur de operibus sequentibus remissionem peccatorum, docet, quare sint facienda, scilicet, ut sit firma vocatio, c est, ne vocatione sua excidant, si iterum peccent. Fate bona opera, ut perseveretis in vocatione, ne amittatis na vocationis, quae prius contigerunt, non propter seentia opera, sed jam retinentur fide, et fides non manet his, qui amittunt Spiritum sanctum, qui abjiciunt poetentiam, sicut supra diximus, fidem existere in poenitena. Addunt alii testimonia non melius cohaerentia. Poremo dicunt, hanc opinionem ante mille annos Augustini mpore damnatam esse. Id quoque falsissimum est. Semr enim Ecclesia Christi sensit remissionem peccatorum atis contingere. Imo Pelagiani damnati sunt, qui gratin propter opera nostra dari contendebant. Caeterum sua satis ostendimus, quod sentiamus bona opera necessao sequi debere fidem. Non enim abolemus legem, inquit aulus, sed stabilimus, quia cum fide accepimus Spiritum nctum, necessario sequitur legis impletio, qua subinde escit dilectio, patientia, castitas et alii fructus spiritus.

De invocatione sanctorum.

ARTICULUM XXI. simpliciter damnant, quod invotionem sanctorum non requirimus. Nec ullo in loco prorius rhetoricantur. Neque tamen aliud quidquam efficiit, quam sanctos honorandos esse, item sanctos, qui vimt, orare pro aliis, quasi vero propterea necessaria sit vocatio mortuorum sanctorum. Allegant Cyprianum, od vivum Cornelium rogaverit, ut discedens pro fratris oret. Hoc exemplo probant mortuorum invocationem.

Citant et Hieronymum contra Vigilantium: In hac ar inquiunt, ante mille et centum annos vicit Hieronymus gilantium. Sic triumphant adversarii, quasi jam sit del latum, nec vident isti asini, apud Hieronymum contra gilantium nullam extare syllabam de invocatione. Loqu de honoribus sanctorum, non de invocatione. Neque r qui veteres scriptores ante Gregorium fecerunt mentio invocationis. Certe haec invocatio cum his opinioni quas nunc docent adversarii de applicatione meritorum, habet testimonia veterum scriptorum.

Confessio nostra probat honores sanctorum. Nam triplex honos probandus est. Primus est gratiarum a Debemus enim Deo gratias agere, quod ostenderit exem misericordiae, quod significaverit, se velle salvare ho nes, quod dederit doctores aut alia dona Ecclesiae. Et l dona, ut sunt maxima, amplificanda sunt, et lauda ipsi sancti, qui his donis fideliter usi sunt, sicut Chris laudat fideles negotiatores. Secundus cultus est, confir tio fidei nostrae, cum videmus Petro condonari negatio erigimur et nos, ut magis credamus, quod vere gratia uberet supra peccatum. Tertius honos est imitatio, p mum fidei, deinde caeterarum virtutum, quas imitari sua quisque vocatione debet. Hos veros honores non req runt adversarii. Tantum de invocatione, quae etiamsi hil haberet periculi, tamen non est necessaria, rixantu

Praeterea et hoc largimur, quod Angeli orent pro bis. Extat enim testimonium Zachariae I. ubi Ange orat: Domine exercituum, usque quo tu non misereb Jerusalem, etc. De sanctis etsi concedimus, quod, si vivi orant pro Ecclesia universa in genere, ita in co orent pro Ecclesia in genere, tametsi testimonium nul de mortuis orantibus extat in Scripturis, praeter illud so nium sumtum ex libro Macchabaeorum posteriore.

Porro ut maxime pro Ecclesia orent sancti, tamen sequitur, quod sint invocandi. Quanquam confessio nos hoc tantum affirmat, quod scriptura non doceat sanctor invocationem, seu petere a sanctis auxilium. Cum aut neque praeceptum, neque promissio, neque exemplum Scripturis de invocandis sanctis afferri possit, sequitur, co scientiam nihil posse certi de illa invocatione habere. cum oratio debeat ex fide fieri, quomodo scimus, qu Deus approbet illam invocationem? Unde scimus sine stimonio Scripturae, quod sancti intelligant singulor preces? Quidam plane tribuunt divinitatem sanctis, vid licet, quod tacitas cogitationes mentium in nobis cern

sputant de matutina et vespertina cognitione, fortassis, ia dubitant, utrum mane, an vesperi audiant. Haec comniscuntur, non ut sanctos honore afficiant, sed ut quaeiosos cultus defendant. Nihil afferri potest ab adversas contra hanc rationem, quod cum invocatio non habeat stimonium ex verbo Dei, non possit affirmari, quod sani intelligant invocationem nostram, aut, ut maxime inlligant, quod Deus eam approbet. Quare adversarii non bebant nos ad rem incertam cogere, quia oratio sine fide in est oratio. Nam quod allegant Ecclesiae exemplum, nstat novum hunc in Ecclesia morem esse; nam veteres ationes etsi mentionem sanctorum faciunt, non tamen incant sanctos. Quanquam etiam illa nova invocatio in Ecsia, dissimilis est invocationi singulorum.

Deinde adversarii non solum invocationem in cultu sanorum requirunt, sed etiam applicant merita sanctorum o aliis, et faciunt ex sanctis non solum deprecatores, sed am propitiatores. Id nullo modo ferendum est. Nam c prorsus transfertur in sanctos proprius honor Christi. ciunt enim eos mediatores, et propitiatores, et quanam distinguunt de mediatoribus intercessionis et mediatoous redemtionis, tamen plane faciunt ex sanctis mediatos redemtionis. Atque etiam illud dicunt sine testimonio ripturae, quod sint mediatores intercessionis, quod ut recundissime dicatur, tamen obscurat officium Christi, et uciam misericordiae debitam Christo, transfert in sanos. Fingunt enim homines, Christum duriorem esse, et actos placabiliores, et magis confidunt misericordia sanorum, quam misericordia Christi, et fugientes Christum, laerunt sanctos. Ita faciunt ex eis reipsa mediatores remtionis.

Itaque ostendemus, quod vere faciant ex sanctis non ntum deprecatores, sed propitiatores, hoc est, mediatos redemtionis. Nondum recitavimus hic vulgi abusus. De ctorum opinionibus adhuc loquimur, reliqua etiam imriti judicare possunt. In propitiatore haec duo concurnt. Primum oportet extare verbum Dei, ex quo certo iamus, quod Deus velit misereri et exaudire invocantes r hunc propitiatorem. Talis extat de Christo promissio: uicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. e sanctis nulla extat talis promissio. Quare conscientiae n possunt certo statuere, quod per sanctorum invocatiom exaudiamur. Itaque invocatio illa non fit ex fide. Dede mandatum etiam habemus, ut invocemus Christum xta illud: Venite ad me, qui laboratis, etc. quod certe

nobis quoque dictum est. Et Esaias ait XI. In die illa st bit radix Jessae, in signum populorum; ipsum gentes precabuntur. Et Psalm. XLIII. Vultum tuum deprecabu tur omnes divites plebis. Et Psalm. LXXI. Et adorab eum omnes reges terrae. Et paulo post: orabunt coram jugiter. Et Johan. V. inquit Christus: Ut omnes hon rificent Filium, sicut honorificant Patrem. Et Paulus Thessal. II. orans inquit: Ipse autem Dominus noster Je Christus et Deus, et Pater noster exhortetur corda vest et confirmet vos, etc. At de sanctorum invocatione qu possunt adversarii praeceptum, quod exemplum ex Scrip ris afferre? Alterum est in propitiatore, quod merita sius proposita sunt, ut quae pro aliis satisfacerent, qu aliis donentur imputatione divina, ut per ea, tanquam pr priis meritis justi reputentur, ut si quis amicus pro am solvit aes alienum, debitor alieno merito tanquam prop liberatur. Ita Christi merita nobis donantur, ut justi putemur fiducia meritorum Christi cum in eum credim tanquam propria merita haberemus.

Et ex utroque, nempe ex promissione, et donatio meritorum oritur fiducia misericordiae. Talis fiducia pr missionis divinae, item meritorum Christi debet afferri orandum. Vere enim statuere debemus, et quod prop Christum exaudiamur, et quod ipsius meritis habea placatum patrem. Hic adversarii primum jubent invoc sanctos, cum neque promissionem Dei, neque mandatu neque exemplum Scripturae habeant. Et tamen faciunt major fiducia misericordiae sanctorum concipiatur, qu Christi, cum Christus ad se venire jusserit, non ad sancto Secundo, applicant merita sanctorum aliis, sicut meri Christi, jubent confidere meritis sanctorum, quasi rep temur justi propter merita sanctorum, sicut justi reputam meritis Christi. Nihil hic fingimus. In indulgentiis dica se applicare merita sanctorum. Et Gabriel interpres Can nis Missae confidenter pronunciat, nos ordine instituto Deo debere ad auxilia sanctorum confugere, ut salvem eorum meritis et votis. Haec sunt verba Gabrielis; et ta men passim in libris et concionibus adversariorum legunt absurdiora. Quid est facere propitiatores, si hoc non es Prorsus aequantur Christo, si confidere debemus, qu meritis eorum salvemur. Ubi autem institutus est ille ord a Deo, quem dicit iste, quod debeamus ad auxilia sancto rum confugere? proferat exemplum ex scripturis, aut prae ceptum. Fortassis ex aulis Regum sumunt hunc ordinem ubi amicis intercessoribus utendum est. At si Rex consti

rit certum intercessorem, non volet ad se causas per alios ferri. Ita cum Christus sit constitutus intercessor et Pontex, cur quaerimus alios? Passim usurpatur haec forma solutionis: Passio Domini nostri Jesu Christi, merita atissimae virginis Mariae et omnium sanctorum sint tibi remissionem peccatorum. Hic pronunciatur absolutio, od non solum meritis Christi, sed meritis aliorum sanorum reconciliemur et justi reputemur. Quidam e nobis lerunt morientem doctorem Theologiae, ad quem consoidum adhibitus erat Monachus quispiam Theologus. Is rienti nihil inculcabat, nisi hanc precationem: Mater itiae, nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe. Ut giamur, quod beata Maria oret pro Ecclesia, num ipsa susit animas in morte, num vincit mortem, num vivificat? uid agit Christus, si haec facit beata Maria? quae etsi dignissima amplissimis honoribus, tamen non vult se juari Christo, sed potius exempla sua nos intueri et amcti vult. At res loquitur ipsa, quod publica persuasione ita virgo prorsus in locum Christi successerit. Hanc inaverunt homines, hujus misericordia confisi sunt, per c voluerunt placare Christum, quasi is non esset propitor, sed tantum horrendus judex, et ultor. Nos autem itimus, quod non sit confidendum, quod merita sancton nobis applicentur, quod propter illa Deus nobis reconetur, aut reputet nos justos, aut salvet nos. Tantum m Christi meritis consequimur remissionem peccatorum, n in eum credimus. De aliis sanctis dictum est: Unusque recipiet mercedem secundum suum laborem, id est, i inter se donare sua merita alii aliis non possunt, sicut nachi vendunt suorum ordinum merita. Et Hilarius ait, fatuis virginibus: Et quia prodire obviam fatuae extinlampadibus non possunt, deprecantur eas, quae prutes erant, ut oleum mutuent, quibus responderunt, non se se dare, quia non sit forte, quod omnibus satis sit, nis scilicet operibus ac meritis neminem adjuvandum, a unicuique lampadi suae emere oleum necesse sit. Cum ur adversarii doceant fiduciam collocare in invocationem ctorum, cum neque verbum Dei, neque exemplum Scrirae habeant, cum applicent merita sanctorum pro aliis secus ac merita Christi, et proprium Christi honorem sanctos transferant: neque opiniones eorum de cultu sanrum, neque consuetudinem invocationis recipere posius. Scimus enim, fiduciam in Christi intercessionem ocandam esse, quia haec sola habet promissionem Dei. nus, solius Christi merita propitiationem pro nobis

esse. Propter Christi merita reputamur justi, cum cr
mus in eum, sicut textus ait: Omnes, qui confidun
eum, non confundentur. Nec est confidendum, quod
sti reputemur meritis beatae virginis, aut aliorum sanctor

Haeret et hic error apud doctos, quod singulis sa
certae procurationes commissae sint, ut Anna divitias
giatur, Sebastianus arceat pestilentiam, Valentinus
deatur morbo comitiali, Georgius tueatur equites.
persuasiones plane sunt ortae ex ethnicis exemplis. Sic e
apud Romanos putabatur Juno ditare, Febris arcere
brem, Castor et Pollux defendere equites, etc. Et fi
mus moderatissime tradi invocationem sanctorum, ta
cum exemplum sit periculosissimum, quorsum opus
eam defendere, cum nullum habeat mandatum aut testi
nium ex verbo Dei? Imo nec veterum Scriptorum testi
nium habet. Primum quia, ut supra dixi, cum alii
diatores praeter Christum quaeruntur, collocatur fid
in alios, obruitur tota notitia Christi, idque res oste
Videtur initio mentio sanctorum, qualis est in veter
orationibus, tolerabili consilio recepta esse. Postea secut
invocatio, invocationem prodigiosi et plus quam ethnici
usus secuti sunt. Ab invocatione ad imagines ventum est,
quoque colebantur, et putabatur eis inesse quaedam vis,
cut magi vim inesse fingunt imaginibus signorum coeles
certo tempore sculptis. Vidimus in quodam monasteri
mulacrum beatae virginis, quod, quasi αὐτόματον, i
movebatur, ut videretur aut aversari petentes, aut annu
Et tamen omnium statuarum atque picturarum portenta
perant fabulosae historiae de sanctis, quae magna aucl
tate publice tradebantur. Barbara petit inter tormenta p
mium, ne quis invocans ipsam moriatur sine euchari
Alius totum Psalterium, stans pede in uno, quotidie i
tavit. Christophorum pinxit aliquis vir prudens, ut si
ficaret per allegoriam, magnum oportere robur animi es
his, qui ferrent Christum, hoc est, qui docerent Eva
lium, aut confiterentur, quia necesse sit subire ma
pericula. Deinde stolidi monachi apud populum docue
invocare Christophorum, quasi talis Polyphemus aliqu
extitisset. Cumque sancti maximas res gesserint, vel
publicae utiles, vel continentes privata exempla, qua
commemoratio tum ad fidem confirmandam, tum ad im
tionem in rebus gerendis multum conduceret, has nemi
veris historiis conquisivit. At vero prodest audire, q
modo sancti viri administraverint respublicas, quos ca
quae pericula subierint, quomodo sancti viri regibus au

:rint in magnis periculis, quomodo docuerint Evangeli-
ı, quas habuerint cum haereticis dimicationes: prosunt et
empla misericordiae, ut cum videmus, Petro condona-
n esse negationem, cum videmus Cypriano condonatum
ie, quod magus fuisset, cum videmus Augustinum in
ɔrbo expertum vim fidei, constanter affirmare, quod vere
:us exaudiat preces credentium. Hujusmodi exempla,
ae vel fidem vel timorem, vel administrationem reipu-
cae continent, proderat recitari. Sed histriones quidam
lla neque fidei, neque rerumpublicarum regendarum sci-
tia praediti, confinxerunt fabulas imitatione Poëmatum,
quibus tantum insunt superstitiosa exempla, de certis
:cibus, certis jejuniis, et addita sunt quaedam ad quae-
.m facientia. Cujusmodi sunt miracula de rosariis, et
ıilibus ceremoniis conficta. Neque opus est hic recitare
:mpla. Extant enim legendae, ut vocant, et specula
:mplorum, et Rosaria, in quibus pleraque sunt non dis-
ıilia veris narrationibus Luciani. His prodigiosis et im-
s fabulis applaudunt Episcopi, Theologi, Monachi, quia
iunt πρὸς τὰ ἄλφιτα, nos non ferunt, qui ut Christi ho-
; et officium magis conspici possit, non requirimus in-
:ationem sanctorum, et abusus in cultu sanctorum taxa-
s. Cumque omnes boni viri ubique desiderent in his
ısibus corrigendis vel Episcoporum auctoritatem, vel di-
:ntiam concionantium, tamen adversarii nostri in con-
ıtione, omnino dissimulant etiam manifesta vitia, quasi
epta confutatione, velint nos cogere, ut etiam notissi-
s abusus approbemus. Ita insidiose scripta est confuta-
non tantum in hoc loco, sed fere ubique. Nullus est
ıs, in quo a dogmatibus suis discernant manifestos ab-
s. Et tamen apud ipsos, si qui sunt saniores, faten-
, multas falsas persuasiones haerere in doctrina Schola-
ɔrum et Canonistarum, multos praeterea abusus in tan-
nscitia et negligentia pastorum irrepsisse in Ecclesiam.
[ue enim primus fuit Lutherus, qui de publicis abusibus
reretur. Multi docti et praestantes viri longe ante haec
pora deploraverunt abusus Missae, fiduciam observatio-
ı Monasticarum, quaestuosos cultus sanctorum, confu-
ıem doctrinae de poenitentia, quam vel maxime oporte-
perspicuam et explicatam extare in Ecclesia. Ipsi audi-
us excellentes Theologos desiderare modum in Schola-
a doctrina, quae multo plus habet rixarum philosophi-
ım, quam pietatis. Et tamen in his veteres fere pro-
es sunt scripturae, quam recentiores. Ita magis ma-
ue degeneravit istorum theologia. Nec alia causa fuit

multis bonis viris, qui initio amare Lutherum coepe quam quod videbant, eum explicare animos hominu illis labyrinthis confusissimarum et infinitarum dispu nium, quae sunt apud Scholasticos Theologos et Canon et res utiles ad pietatem docere. Quare non fecerunt dide adversarii, quod cum vellent nos assentiri con tioni, dissimulaverunt abusus. Ac si vellent Ecclesiae sultum, maxime isto in loco, in hac occasione, deb hortari optimum Imperatorem, ut de corrigendis abu consilium caperet, quem quidem non obscure animadv mus cupidissimum esse bene constituendae et sananda clesiae. Sed adversarii non hoc agunt, ut honestissi et sanctissimam voluntatem Imperatoris adjuvent, se nos quoquo modo opprimant. De statu Ecclesiae n signa ostendunt eos parum sollicitos esse. Non dant ram, ut extet apud populum certa quaedam summa matum Ecclesiasticorum. Manifestos abusus nova et i tata crudelitate defendunt. Nullos patiuntur in Ecclesiis neos doctores. Haec quo spectent, boni viri facile judi possunt. Sed hac via neque suo regno, neque Eccl bene consulunt. Nam interfectis bonis doctoribus, opp sana doctrina, postea existent fanatici spiritus, quos poterunt reprimere adversarii, qui et Ecclesiam im dogmatibus perturbabunt, et totam Ecclesiasticam poli evertent, quam nos maxime cupimus conservare. Q te, optime Imperator Carole, propter gloriam Chr quam nihil dubitamus te cupere ornare atque augere, mus, ne violentis consiliis adversariorum nostrorum as tiaris, sed ut quaeras alias honestas vias concordiae ita stituendae, ne piae conscientiae graventur, neve sae aliqua in homines innocentes, sicut hactenus fieri vidi exerceatur, neve sana doctrina in Ecclesia opprimatur. officium Deo maxime omnium debes, sanam doctrinam servare et propagare ad posteros, et defendere recta d tes. Id enim postulat Deus, cum Reges ornat nomin et Deos appellat, inquiens: Ego dixi, Dii estis, divinas, hoc est, Evangelium Christi in terris cons et propagari curent, et tanquam vicarii Dei vitam et sal innocentium defendant.

De utraque specie Coenae Domini.

Non potest dubitari, quin pium sit, et consenta institutioni Christi, et verbis Pauli, uti utraque part

:oena Domini. Christus enim instituit utramque partem, t instituit non pro parte Ecclesiae, sed pro tota Ecclesia. Iam non presbyteri solum, sed tota Ecclesia auctoritate :hristi, non auctoritate humana utitur Sacramento, idque iteri adversarios existimamus. Jam si Christus instituit ro tota Ecclesia, cur altera species adimitur parti Eccle-.ae? Cur prohibetur usus alterius speciei? Cur mutatur rdinatio Christi? praesertim, cum ipse vocet eam testa-ientum suum. Quod si hominis testamentum rescindere on licet, multo minus Christi testamentum rescindere li-bit. Et Paulus inquit, se a Domino accepisse, quod tra-dit. Tradiderat autem usum utriusque speciei, sicut clare tendit textus 1 Cor. XI. Hoc facite, inquit, primum : corpore, postea eadem verba de poculo repetit. Et de-de: Probet se ipsum homo, et sic de pane comedat, et poculo bibat. Haec sunt verba disponentis. Et quidem aefatur, ut qui sunt usuri coena Domini, simul utantur. uare constat, pro tota Ecclesia sacramentum institutum se. Et manet mos adhuc in Ecclesiis Graecis, et fuit ondam etiam in Latinis Ecclesiis, sicut Cyprianus et Hie-nymus testantur. Sic enim inquit Hieronymus in Sopho-am: Sacerdotes, qui Eucharistiae serviunt, et sangui-m Domini populis ejus dividunt, etc. Idem testatur Syn-us Toletana. Nec difficile fuerit, magnum acervum timoniorum congerere. Hic nihil exaggeramus, tantum inquimus prudenti lectori expendendum, quid sentien-m sit de divina ordinatione.

Adversarii in confutatione non hoc agunt, ut excusent clesiam, cui adempta est altera pars sacramenti. Id de-t bonos et religiosos viros. Erat quaerenda firma ratio :usandae Ecclesiae, et docendarum conscientiarum, qui-s non potest contingere nisi pars sacramenti. Nunc ipsi endunt, recte prohiberi alteram partem, et vetant con-ere usum utriusque partis. Primum fingunt, initio Ec-siae alicubi morem fuisse, ut una pars tantum porrige-ır. Neque tamen exemplum hujus rei vetus ullum af-re possunt. Sed allegant locos, in quibus fit mentio pa-, ut apud Lucam, ubi scriptum est, quod discipuli ag-erunt Christum in fractione panis. Citant et alios locos fractione panis. Quanquam autem non valde repugna-s, quo minus aliqui de sacramento accipiantur, tamen : non consequitur, unam partem tantum datam esse, a partis appellatione reliquum significatur communi con-tudine sermonis. Addunt de Laica communione, quae erat usus alterius tantum speciei, sed utriusque. Et

si quando Sacerdotes Laica communione uti jubentur, s nificatur, quod a ministerio consecrationis remoti fuer Neque hoc ignorant adversarii, sed abutuntur inscitia i peritorum, qui cum audiunt Laicam communionem, tim somniant morem nostri temporis, quo datur Laicis t tum pars sacramenti. Ac videte impudentiam, Gabriel ter caeteras causas recitat, cur non detur utraque pars, q fuerit discrimen inter Laicos et Presbyteros faciendum. credibile est hanc praecipuam causam esse, cur defendi prohibitio unius partis, ut dignitas ordinis religione q dam fiat commendatior. Hoc est consilium humanum, nihil dicamus incivilius, quod, quo spectet, facile j cari potest. Et in Confutatione allegant de filiis Heli, q amisso summo sacerdotio, perdituri sint unam partem cerdotalem 1 Regum II. Hic dicunt usum unius speciei nificatum esse. Et addunt: Sic ergo et nostri Laici parte sacerdotali, una specie contenti esse debent. Pl ludunt adversarii, cum ad sacramentum transferunt hi riam de posteris Heli. Ibi describitur poena Heli. N hoc quoque dicent, Laicos propter poenam removeri ab tera parte? Sacramentum institutum est ad consolanda erigendas territas mentes, cum credunt carnem Christi tam pro vita mundi cibum esse, cum credunt se conjun Christo, vivificari. Verum adversarii argumentantur, l cos removeri ab altera parte poenae causa. Debent, in unt, esse contenti; satis pro imperio. Cur autem deb non est quaerenda ratio, sed lex esto, quidquid di Theologi. Haec est ἐωλοκρασία Ecciana. Agnoscimus e istas Thrasonicas voces, quas si exagitare vellemus, defutura nobis esset oratio. Videtis enim quanta sit im dentia. Imperat tanquam aliquis Tyrannus in tragoed Quod nolint, velint, debent esse contenti. Num hae ra nes, quas citat, excusabunt hos in judicio Dei, qui p hibent partem sacramenti, qui saeviunt in homines bo utentes integro sacramento? Si hac ratione prohibent, sit ordinis discrimen, haec ipsa ratio movere debeat, assentiamur adversariis, vel si alioqui morem cum ipsis s vaturi eramus. Alia sunt discrimina ordinis sacerdotum populi; sed non est obscurum, quid habeant consilii, hoc discrimen tantopere defendant. Nos, ne de vera dig tate ordinis detrahere videamur, de hoc callido cons plura non dicemus.

Allegant et periculum effusionis et similia quaed quae non habent tantam vim, ut ordinationem Christi n tent. Et fingamus sane liberum esse, uti una parte aut a

ibus, quomodo poterit prohibitio defendi? Quanquam cclesia non sumit sibi hanc libertatem, ut ex ordinationius Christi faciat res indifferentes. Nos quidem Ecclesiam ccusamus, quae hanc injuriam pertulit, cum utraque pars contingere non posset, sed auctores, qui defendunt, recte rohiberi usum integri sacramenti, quique nunc non solum rohibent, sed etiam utentes integro sacramento excommuicant, et vi persequuntur, non excusamus. Ipsi viderint, uomodo Deo rationem suorum consiliorum reddituri sint. eque statim judicandum est, Ecclesiam constituere aut robare, quidquid Pontifices constituunt, praesertim cum cripiura de Episcopis et pastoribus vaticinetur in hanc ntentiam, ut Ezechiel ait: Peribit lex a sacerdote.

De conjugio Sacerdotum.

In tanta infamia inquinati coelibatus, audent adversai non solum defendere legem Pontificiam impio et falso raetextu nominis divini, sed etiam hortari Caesarem ac rincipes, ne tolerent conjugia sacerdotum ad ignominiam infamiam Romani Imperii. Sic enim loquuntur. Quae iajor impudentia unquam ulla in historia lecta est, quam aec est adversariorum? Nam argumenta, quibus utuntur, ostea recensebimus. Nunc hoc expendat prudens lector, iid frontis habeant isti nihili homines, qui dicunt, congia parere infamiam et ignominiam Imperio, quasi vero cclesiam valde ornet ista publica infamia flagitiosarum ac odigiosarum libidinum, quae flagrant apud istos S. Paes, qui Curios simulant, et bacchanalia vivunt. Ac pleique ne verecunde quidem nominari queunt, quae isti imma licentia faciunt. Et has suas libidines castissima extra tua, Carole Caesar, (quem etiam vetera quaedam iticinia appellant regem pudica facie. De te enim dictum pparet: Pudicus facie regnabit ubique) propugnari poulant, ut contra jus divinum, contra jus gentium, cona Canones conciliorum dissipes matrimonia, ut in homies innocentes tantum propter conjugium atrocia supplicia nstituas, ut Sacerdotes trucides, quibus religiose parcunt iam barbari, ut in auxilium agas extorres mulieres, oros pueros. Talis leges tibi ferunt, optime et castissime nperator, quas nulla barbaria, quamlibet immanis ac ra, posset audire. Sed quia nulla cadit in hos tuos mores l turpitudo, vel saevitia, speramus, te et in hac causa ementer nobiscum acturum esse, praesertim ubi cognove-

ris, nos gravissimas habere causas nostrae sententiae, sun tas ex verbo Dei, cui adversarii nugacissimas et vanissim persuasiones opponunt. Et tamen non tuentur serio coel batum. Neque enim ignorant, quam pauci praestent c stitatem, sed praetexunt speciem religionis regno suo, c prodesse coelibatum putant, ut intelligamus Petrum re monuisse, futurum ut Pseudoprophetae fictis verbis decip ant homines. Nihil enim vere, simpliciter et candide hac tota causa dicunt, scribunt, aut agunt adversarii, s reipsa dimicant de dominatione, quam falso putant peric tari, et hanc impio praetextu pietatis munire conantur.

Nos hanc legem de coelibatu, quam defendunt adve sarii, ideo non possumus approbare, quia cum jure divi et naturali pugnat, et ab ipsis Canonibus conciliorum di sentit. Et constat, superstitiosam et periculosam esse. P rit enim infinita scandala, peccata et corruptelam public rum morum. Aliae controversiae nostrae aliquam disput tionem doctorum desiderant. In hac ita manifesta res e in utraque parte, ut nullam requirat disputationem. Ta tum requirit judicem virum bonum et timentem Dei. cum defendatur a nobis manifesta veritas, tamen advers rii calumnias quasdam architectati sunt, ad cavillanda a gumenta nostra.

Primum. Genesis docet, homines conditos esse, sint foecundi, et sexus recta ratione sexum appetat. Loq mur enim non de concupiscentia, quae peccatum est, s de illo appetitu, qui in integra natura futurus erat, qu vocant *στοργὴν φυσικήν*. Et haec *στοργή* est vere ordin tio divina sexus ad sexum. Cum autem haec ordinatio D sine singulari opere Dei tolli non possit, sequitur jus co trahendi matrimonii non posse tolli statutis aut votis. Ha cavillantur adversarii, dicunt initio fuisse mandatum ut r pleretur terra, nunc repleta terra non esse mandatum co jugium. Videte quam prudenter judicent. Natura hom num formatur illo verbo Dei, ut sit foecunda, non solu initio creationis, sed tantisper, dum haec corporum n tura existit. Sicut hoc verbo terra fit foecunda: Germin terra herbam virentem. Propter hanc ordinationem n solum initio coepit terra producere gramina, sed quota nis vestiuntur agri, donec existet haec natura. Sicut igit legibus humanis non potest natura terrae mutari: ita neq votis neque lege humana potest natura hominis mutari, si speciali opere Dei.

Secundo. Et quia haec creatio, seu ordinatio divin in homine, est jus naturale, ideo sapienter et recte dix

ınt Jurisconsulti, conjunctionem maris et foeminae esse ris naturalis. Cum autem jus naturale sit immutabile, nesse est semper manere jus contrahendi conjugii. Nam ubi ıtura non mutatur, necesse est, et illam ordinationem anere, quam Deus indidit naturae, nec potest legibus ımanis tolli. Ridiculum igitur est, quod adversarii nuıntur, initio fuisse mandatum conjugium, nunc non esse. oc perinde est, ac si dicerent: Olim nascentes homines cum attulerunt sexum, nunc non afferunt. Olim secum tulerunt jus naturale nascentes, nunc non afferunt. Nuls Faber fabrilius cogitare quidquam posset, quam hae eptiae excogitatae sunt, ad eludendum jus naturae. Maat igitur hoc in causa, quod et scriptura docet, et jurisnsultus sapienter dixit: conjunctionem maris et foeminae se juris naturalis. Porro jus naturale vere est jus diviım, quia est ordinatio divinitus impressa naturae. Quia tem hoc jus mutari non potest, sine singulari opere Dei, cesse est manere jus contrahendi conjugii, quia ille natu.is appetitus est ordinatio Dei in natura sexus ad sexum, propterea jus est, alioqui quare uterque sexus condere:? Et loquimur, ut supra dictum est, non de concupi:ntia, quae peccatum est, sed de illo appetitu, quem cant στοργὴν φυσικήν, quem concupiscentia non sustulit natura, sed accendit, ut nunc remedio magis opus haıt, et conjugium non solum procreationis causa necessam sit, sed etiam remedii causa. Haec sunt perspicua, et ›o firma, ut nullo modo labefactari queant.

Tertio. Paulus ait: Propter fornicationem unusquis: habeat uxorem suam. Hoc jam expressum mandatum , ad omnes pertinens, qui non sunt idonei ad coelibaa. Adversarii jubent sibi ostendi praeceptum, quod .ecipit sacerdotibus uxores ducere, quasi sacerdotes non t homines. Nos quae de natura hominum in genere disamus, profecto etiam ad sacerdotes pertinere judicamus. non praecipit hic Paulus, ut ducant uxorem isti, qui ı habent donum continentiae? Interpretatur enim se ipse lo post, cum ait: Melius est nubere, quam uri. Et ristus clare dixit: Non omnes capiunt hoc verbum, sed bus datum est, quia nunc post peccatum concurrunt c duo, naturalis appetitus et concupiscentia, quae innmat *) naturalem appetitum, ut jam magis opus sit jugio, quam in natura integra. Ideo Paulus de conjutanquam de remedio loquitur, et propter illa incendia

inflammat] Rechenb. inflammant.

jubet nubere. Neque hanc vocem: melius est nubere, qu uri, ulla humana auctoritas, ulla lex, ulla vota toll possunt, quia haec non tollunt naturam aut concupisc tiam. Retinent igitur jus ducendi omnes, qui uruntur. tenentur hoc mandato Pauli: propter fornicationem un quisque habeat uxorem suam, omnes qui non vere co nent, de qua re judicium ad conscientiam cujusque perti Nam quod hic jubent petere a Deo continentiam, jub corpus laboribus et inedia conficere, cur sibi quoque canunt haec magnifica praecepta? Sed ut supra dixim tantum ludunt adversarii, nihil agunt serio. Si contine esset omnibus possibilis, non requireret peculiare don At Christus ostendit, eam peculiari dono opus hab quare non contingit omnibus. Reliquos vult Deus uti co muni lege naturae, quam instituit. Non enim vult D contemni suas ordinationes, suas creaturas. Ita vult il castos esse, ut remedio divinitus proposito utantur, si ita vult vitam nostram alere, si cibo, si potu utamur. Gerson testatur, multos fuisse bonos viros, qui conati mare corpus, tamen parum profecerunt. Ideo recte ait A brosius: Sola virginitas est, quae suaderi potest, im rari *) non potest, res magis voti, quam praecepti est. quis hic objecerit, Christum laudare hos, qui se castr propter regnum coelorum, is hoc quoque consideret, q tales laudat, qui donum continentiae habent. Ideo e addidit: Qui potest capere, capiat. Non enim pl Christo immunda continentia. Laudamus et nos veram c tinentiam, sed nunc de lege disputamus, et de his, qui habent donum continentiae. Res debebat relinqui libe non debebant injici laquei imbecillibus per hanc legem.

Quarto. Dissentit lex Pontificia et a Canonibus c ciliorum. Nam veteres Canones non prohibent conjugi nec contracta conjugia dissolvunt, etsi hos, qui in mi sterio contraxerunt, removent ab administratione; h missio istis temporibus beneficii loco erat. Sed novi Ca nes, qui non sunt in Synodis conditi, sed privato cons Pontificum facti, et prohibent contrahere matrimonia, contracta dissolvunt, idque palam est, fieri contra mand tum Christi: Quos Deus conjunxit, homo non separ Adversarii vociferantur in confutatione, coelibatum prae ptum esse a conciliis. Nos non accusamus decreta concili rum, nam haec certa conditione permittunt conjugium, s accusamus leges, quas post veteres Synodos Romani Pon

*) imperari] Rechenb. impetrari.

es contra auctoritatem Synodorum condiderunt. Adeo ntifices contemnunt auctoritatem Synodorum, quam aliis lunt videri sacrosanctam. Propria igitur est haec lex de rpetuo coelibatu hujus novae Pontificiae dominationis. que id abs re. Daniel enim tribuit hanc notam regno ıtichristi, videlicet contemtum mulierum.

Quinto. Etsi adversarii non defendunt legem supertionis causa, cúm videant non solere observari, tamen perstitiosas opiniones serunt, dum praetexunt religionem. ›elibatum ideo praedicant se requirere, quod sit mundis, quasi conjugium sit immunditiès ac peccatum, aut asi coelibatus magis mereatur justificationem, quam congium. Et huc allegant ceremonias legis Mosaicae, quod m in lege, tempore ministerii sacerdotes separati fuerint uxoribus, in novo testamento sacerdos, cum semper are debeat, semper debeat continere. Haec inepta simiudo allegatur tanquam demonstratio, quae cogat sacerdo; ad perpetuum coelibatum, cum quidem in ipsa similitue conjugium concedatur, tantum ministerii tempore conetudo interdicitur. Et aliud est orare, aliud ministrare. rabant sancti tunc quoque, cum non exercebant publicum nisterium, nec consuetudo cum conjuge prohibebat, ne arent. Sed respondebimus ordine ad haec figmenta. Priım hoc fateri necesse est adversarios, quod conjugium mundum in credentibus, quia est sanctificatum verbo ›i, hoc est, est res licita et approbata verbo Dei, sicut oiqse testatur scriptura. Christus enim vocat conjugium ıjunctionem divinam, cum ait: Quos Deus conjunxit. Paulus de conjugio, de cibis, et similibus rebus inquit: nctificantur per verbum et orationem, hoc est, per verm, quo conscientia fit certa, quod Deus approbet, et per ıtionem, hoc est, per fidem, quae cum gratiarum actione ıquam dono Dei utitur. Item 1 Corinth. VII. Sanctifiur vir infidelis per uxorem fidelem, etc. id est, usus congalis licitus et sanctus est, propter fidem in Christum, si; licitum est uti cibo, etc. Item 1 Timoth. II. Salvatur ılier per filiorum generationem etc. Si talem locum adrsarii de coelibatu proferre possent, tum vero miros triıphos agerent. Paulus dicit, salvari mulierem per filiom generationem. Quid potuit dici contra hypocrisin coeatus honorificentius, quam mulierem salvari ipsis conjulibus operibus, usu conjugali, pariendo et reliquis oecomiçis officiis? Quid autem sentit Paulus? Lector obvet, addi fidem, nec laudari officia oeconomica sine e; si manserint, inquit, in fide. Loquitur enim de toto

genere matrum. Requirit igitur praecipue fidem, qua
lier accipit remissionem peccatorum et justificationem.
inde addit certum opus vocationis, sicut in singulis h
nibus fidem sequi debet bonum opus certae vocationis
opus placet Deo propter fidem. Ita mulieris officia pl
Deo propter fidem, et salvatur mulier fidelis, quae in
bus officiis vocationis suae pie servit. Haec testimonia
cent, conjugium rem licitam esse. Si igitur mundities
nificat id, quod coram Deo licitum et approbatum est,
jugia sunt munda, quia sunt approbata verbo Dei.
Paulus ait de rebus licitis: Omnia munda mundis, hoc
his, qui credunt Christo, et fide justi sunt. Itaque ut
ginitas in impiis est immunda, ita conjugium in piis
mundum propter verbum Dei, et fidem.

Deinde. Si mundities proprie opponitur concupisc
tiae, significat munditiem cordis, hoc est, mortifica
concupiscentiam, quia lex non prohibet conjugium,
concupiscentiam, adulterium, scortationem. Quare c
libatus non est mundities. Potest enim esse major mun
ties cordis in conjuge, velut in Abraham, aut Jacob, qu
in plerisque etiam vere continentibus.

Postremo. Si ita intelligunt coelibatum munditie
esse, quod mereatur justificationem magis, quam con
gium, maxime reclamamus. Justificamur enim neque pr
pter virginitatem, neque propter conjugium, sed gra
propter Christum, cum credimus, nos propter eum habe
Deum propitium. Hic exclamabunt fortassis, Jovini
more aequari conjugium virginitati, sed propter haec co
vicia non abjiciemus veritatem de justitia fidei, quam sup
exposuimus. Neque tamen aequamus conjugio virginitate
Sicut enim donum dono praestat, prophetia praestat el
quentiae, scientia rei militaris praestat agriculturae, el
quentia praestat architectonicae; ita virginitas donum
praestantius conjugio. Et tamen sicut orator non est m
justus coram Deo propter eloquentiam, quam architectus
pter architectonicam; ita virgo non magis meretur jus
cationem virginitate, quam conjux conjugalibus offi
sed unusquisque in suo dono fideliter servire debet, ac s
tire, quod propter Christum fide consequatur remissio
peccatorum, et fide justus coram Deo reputetur.

Nec Christus aut Paulus laudant virginitatem, i
quod justificet, sed quia sit expeditior, et minus dis
hatur domesticis occupationibus in orando, docendo, s
viendo. Ideo Paulus ait: Virgo curat ea quae sunt D
mini. Laudatur igitur virginitas propter meditationem

lium. Sic Christus non simpliciter laudat hos, qui se
rant, sed addit, propter regnum coelorum, hoc est,
liscere aut docere Evangelium vacet. Non enim dicit,
;initatem mereri remissionem peccatorum aut salutem.
exempla sacerdotum Leviticorum respondimus, quod
efficiunt, oportere perpetuum coelibatum imponi sa-
lotibus. Deinde immunditiae Leviticae non sunt ad nos
ısferendae. Consuetudo contra legem tunc erat immun-
a, nunc non est immunditia, quia Paulus dicit: Omnia
ıda mundis. Liberat enim nos Evangelium ab illis im-
ıditiis Leviticis. Ac si quis hoc consilio legem coeliba-
defendit, ut illis observationibus Leviticis gravet con-
ntias, huic perinde adversandum est, ut Apostoli in
is cap. XV. adversantur his, qui circumcisionem re-
rebant, et legem Moisi Christianis imponere conaban-
Interim tamen boni scient moderari usum conjugalem,
esertim cum sunt occupati publicis ministeriis, quae qui-
ı saepe tantum faciunt negotii bonis viris, ut omnes do-
ıticas cogitationes animis excutiant. Sciunt boni et hoc,
d Paulus jubet vasa possidere in sanctificatione. Sciunt
ı, quod interdum secedendum sit, ut vacent orationi,
Paulus hoc ipsum non vult esse perpetuum. Jam talis
tinentia facilis est bonis et occupatis, sed illa magna
ɔa otiosorum sacerdotum, quae in collegiis est, in his
.ciis, ne quidem hanc Leviticam continentiam praestare
ɜst, ut res ostendit. Et nota sunt poëmata: Desidiam
r ille sequi solet, odit agentes, etc.

Multi haeretici, male intellecta lege Moisi, contumeliose
conjugio senserunt, quibus tamen peperit singularem
ıirationem coelibatus. Et Epiphanius queritur, En-
titas hac commendatione praecipue cepisse imperitorum
mos. Hi abstinebant a vino, etiam in coena Domini,
tinebant a carnibus omnium animantium, qua in re su-
ıbant fratres Dominici, qui piscibus vescuntur. Abstine-
t et a conjugio, sed haec res praecipuam admirationem
uit. Haec opera, hos cultus sentiebant magis mereri gra-
ı, quam usum vini et carnium, et quam conjugium,
ıd videbatur res esse profana et immunda, et quae vix
set placere Deo, etiamsi non in totum damnaretur. Has
giones Angelorum Paulus ad Colossenses valde impro-
. Opprimunt enim cognitionem Christi, cum sentiunt
nines, se mundos ac justos esse propter talem hypocri-
, opprimunt et cognitionem donorum et praeceptorum
. Vult enim Deus nos pie uti bonis suis. Ac nos exem-
commemorare possemus, ubi valde perturbatae sunt

piae quaedam conscientiae, propter legitimum usum c
jugii. Id malum erat natum ex opinionibus Monacho
superstitiose laudantium coelibatum. Neque tamen ten
rantiam aut continentiam vituperamus, sed supra dixi
exercitia et castigationes corporis necessarias esse. Fid
am vero justitiae detrahimus certis observationibus. El
ganter dixit Epiphanius, observationes illas laudandas
διὰ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ διὰ τὴν πολιτείαν, hoc est, ad
ercendum corpus, aut propter publicos mores, sicut
instituti quidam ritus, ad commonefaciendos imperitos,
quod sint cultus justificantes.

Sed adversarii nostri non requirunt coelibatum per
perstitionem. Sciunt enim non solere praestari castita
Verum praetexunt superstitiosas opiniones, ut imperitis
cum faciant. Magis igitur odio digni sunt, quam Enc
tae, qui quadam specie religionis lapsi videntur, illi S
danapali consulto abutuntur praetextu religionis.

Sexto. Cum habeamus tot causas improbandae legi
perpetuo coelibatu, tamen praeter has accedunt etiam p
cula animarum, et publica scandala, quae, etiamsi
non esset injusta, tamen absterrere bonos viros debent,
approbent tale onus, quod innumerabiles animas perdi
Diu omnes boni viri de hoc onere questi sunt vel sua,
aliorum causa, quos periclitari videbant, sed has quer
nulli Pontifices audiunt. Neque obscurum est, qua
haec lex noceat publicis moribus, quae vitia, quam fla
tiosas libidines pepererit. Extant Romanae Satyrae, in
etiamnum agnoscit mores Roma legitque suos. Sic ulci
tur Deus contemtum sui doni, suaeque ordinationis, in is
qui conjugium prohibent. Cum autem hoc fieri in aliis le
bus consueverit, ut mutentur, si id evidens utilitas suase
cur ideo non fit in hac lege, in qua tot graves causae c
currunt, praesertim his postremis temporibus, cur mu
debeat? Natura senescit, et fit paulatim debilior, et c
cunt vitia, quo magis remedia divinitus tradita adhibe
erant. Videmus, quod vitium accuset Deus ante diluvi
quod accuset ante conflagrationem quinque urbium. Si
lia vitia praecesserunt excidia aliarum urbium multar
ut Sybaris, Romae. Et in his imago temporum p
posita est, quae proxima erunt rerum fini. Ideo imp
mis oportuit hoc tempore severissimis legibus atque exe
plis munire conjugium, et ad conjugium invitare h
mines. Id ad magistratus pertinet, qui debent public
disciplinam tueri. Interim doctores Evangelii utrumque
ciant, hortentur ad conjugium incontinentes, horten

s, ut donum continentiae non aspernentur. Pontifices ıtidie dispensant, quotidie mutant alias leges optimas, ıac una lege coelibatus ferrei et inexorabiles sunt, cum dem constet eam simpliciter humani juris esse. Et hanc ım legem nunc exacerbant multis modis. Canon jubet pendere sacerdotes, isti parum commodi interpretes pendunt non ab officio, sed ab arboribus. Multos bo- ; viros crudeliter occidunt, tantum propter conjugium. que haec ipsa parricidia ostendunt, hanc legem doctri- n esse Daemoniorum. Nam Diabolus, cum sit homi- a, legem suam defendit his parricidiis. Scimus aliquid ensionis esse in schismate, quod videmur divulsi ab his, existimantur esse ordinarii Episcopi. Sed nostrae con- entiae tutissimae sunt, postquam scimus, nos summo dio concordiam constituere cupientes, non posse placare versarios, nisi manifestam veritatem projiciamus, de- .e nisi cum ipsis conspiremus, quod velimus hanc inju- m legem defendere, contracta matrimonia dissolvere, erficere sacerdotes, si qui non obtemperent, in exilium ere miseras mulieres atque orbos pueros. Cum autem tum sit, has conditiones Deo displicere, nihil doleamus ; non habere συμμαχίαν tot parricidiorum cum ad- sariis.

Exposuimus causas, quare non possimus bona con- entia assentiri adversariis, legem Pontificiam de perpe- coelibatu defendentibus, quia pugnet cum jure divino, naturali, ac dissentiat ab ipsis Canonibus, et sit super- tiosa, et plena periculi, postremo, quia tota res sit si- ılata. Non enim imperatur lex religionis causa, sed do- nationis causa, et huic impie praetexitur religio. Ne- e quidquam a sanis hominibus contra has firmissimas ra- nes afferri potest. Evangelium permittit conjugium his, ibus opus est. Neque tamen hos cogit ad conjugium, qui ıtinere volunt, modo ut vere contineant. Hanc liberta- ı et sacerdotibus concedendam esse sentimus, nec volu- ıs quenquam vi cogere ad coelibatum, nec contracta ma- monia dissolvere.

Obiter etiam, dum recensuimus argumenta nostra, in- avimus, quomodo adversarii unum atque alterum cavil- ıtur, et calumnias illas diluimus. Nunc brevissime com- emorabimus, quam gravibus rationibus defendant legem, imum dicunt a Deo revelatam esse. Videtis extremam pudentiam istorum nebulonum. Audent affirmare, quod vinitus revelata sit lex de perpetuo coelibatu, cum adver- ur manifestis Scripturae testimoniis, quae jubent, ut

unusquisque habeat uxorem suam propter fornicatio[nem.]
Item, quae vetant dissolvere contracta matrimonia. P[au-]
lus admonet, quem auctorem habitura fuerit ista lex, c[um]
vocat eam doctrinam daemoniorum. Et fructus indicant [au-]
ctorem, tot monstrosae libidines, tot parricidia, quae n[unc]
suscipiuntur praetextu illius legis.

Secundum argumentum adversariorum est, quod sa[cer-]
dotes debeant esse mundi, juxta illud: Mundamini, [qui]
fertis vasa Domini: Et citant in hanc sententiam mu[lta.]
Hanc rationem, quam ostentant velut maxime εὐπρόσ[ωπον,]
supra diluimus. Diximus enim, virginitatem sine fide[m non]
esse munditiem coram Deo. Et conjugium propter fi[dem]
mundum esse, juxta illud: Omnia munda mundis. D[oci-]
mus et hoc, externas munditias et ceremonias legis non [esse]
huc transferendas, quia Evangelium requirit mundi[tiem]
cordis, non requirit ceremonias legis. Et fieri potest, [ut]
cor mariti velut Abrahae, aut Jacob, qui fuerunt πολύ[γα-]
μοι, mundius sit, et minus ardeat cupiditatibus, q[uam]
multarum virginum, etiam vere continentium. Quod v[ero]
Esaias ait: Mundamini, qui fertis vasa Domini, intel[ligi]
debet de munditie cordis, de tota poenitentia. Caeter[um]
sancti in externo usu scient, quatenus conducat mode[rari]
usum conjugalem, et ut Paulus ait, possidere vasa in s[an-]
ctificatione. Postremo, cum conjugium sit mundum, [re-]
cte dicitur his, qui in coelibatu non continent, ut du[cant]
uxores, ut sint mundi. Ita eadem lex, Mundamini, [qui]
fertis vasa Domini, praecipit, ut immundi coelibes fi[ant]
mundi conjuges.

Tertium argumentum horribile est, quod sit haere[sis]
Joviniani, conjugium sacerdotum: bona verba. Non
hoc crimen est, conjugium esse haeresin. Joviniani te[m-]
pore nondum norat mundus legem de perpetuo coelib[atu.]
Impudens igitur mendacium est, conjugium sacerdo[tum]
Joviniani haeresin esse, aut ab Ecclesia tunc id conjug[ium]
damnatum esse. In hujusmodi locis est videre, quid co[n-]
silii habuerint adversarii, in scribenda confutatione. Ju[di-]
caverunt, ita facillime moveri imperitos, si crebro audi[ant]
convicium haeresis, si fingant, nostram causam multis a[c]
judiciis Ecclesiae confossam et damnatam esse. Itaque sae[pe]
falso allegant Ecclesiae judicium. Id quia non ignora[bant,]
exhibere nobis exemplum Apologiae noluerunt, ne ha[ec]
vanitas, ne hae calumniae coargui possent. Quod vero [ad]
Joviniani causam attinet, de collatione virginitatis et co[n-]
jugii, supra diximus, quid sentiamus. Non enim aequ[a-]
mus conjugium et virginitatem, etsi neque virginitas, n[eque]

conjugium meretur justificationem. Talibus argumentam vanis defendunt legem impiam, et perniciosam bomoribus. Talibus rationibus muniunt Principum anis adversus judicium Dei, in quo Deus reposcet ration, cur dissipaverint conjugia, cur cruciaverint, cur inrecerint sacerdotes. Nolite enim dubitare, quin, ut sans Abel mortui clamabat, ita clamet etiam sanguis mulum bonorum virorum, in quos injuste saevitum est. Et iscetur hanc saevitiam Deus; ibi comperietis, quam sint nes hae rationes adversariorum, et intelligetis, in juio Dei nullas calumnias adversus verbum Dei consistere, ait Esaias: Omnis caro foenum, et omnis gloria ejus isi flos foeni. Nostri Principes, quidquid acciderit, conari se conscientia rectorum consiliorum poterunt, quia msi quid sacerdotes in contrahendis conjugiis mali fecist, tamen illa dissipatio conjugiorum, illae proscriptio, illa saevitia manifeste adversatur voluntati et verbo i. Nec delectat nostros Principes novitas aut dissidium, magis fuit habenda ratio verbi Dei, praesertim in causa dubia, quam aliarum rerum omnium.

De Missa.

INITIO hoc iterum praefandum est, nos non abolere ssam, sed religiose retinere ac defendere. Fiunt enim id nos Missae singulis Dominicis, et aliis festis, in qui porrigitur sacramentum his, qui uti volunt, postquam it explorati atque absoluti. Et servantur usitatae ceremaniae publicae, ordo lectionum, orationum, vestitus, et a similia. Adversarii longam declamationem habent, de Latinae linguae in Missa, in qua suaviter ineptiunt, modo prosit auditori indocto in fide Ecclesiae, Missam intellectam audire, videlicet, fingunt ipsum opus aundi cultum esse, et prodesse, sine intellectu. Haec nous odiose exagitare, sed judicio lectorum relinquimus. que ideo commemoramus, ut obiter admoneamus, et id nos retineri Latinas lectiones atque orationes. Cum em ceremoniae debeant observari, tum ut discant homiscripturam, tum ut verbo admoniti concipiant fidem, orem, atque ita orent etiam, nam hi sunt fines ceremorum: Latinam linguam retinemus propter hos, qui lae discunt atque intelligunt, et admiscemus Germanicas tiones, ut habeat et populus, quod discat, et quo ext fidem, et timorem. Hic mos semper in Ecclesiis fuit,

Nam etsi aliae frequentius, aliae rarius admiscuerunt G manicas cantiones, tamen fere ubique aliquid canebat p pulus sua lingua. Illud vero nusquam scriptum aut pict est, hominibus prodesse opus audiendi lectiones non int lectas, prodesse ceremonias, non quia doceant, vel adm neant, sed ex opere operato, quia sic fiant, quia specte tur. Male valeant istae Pharisaicae opiniones.

Quod vero tantum fit apud nos publica Missa, communis, nihil fit contra catholicam Ecclesiam. Nam Graecis parochiis ne hodie quidem fiunt privatae Missae, fit una publica Missa, idque tantum Dominicis diebus Festis. In Monasteriis fit quotidie Missa, sed tantum blica. Haec sunt vestigia morum veterum. Nusquam e veteres Scriptores, ante Gregorium, mentionem faci privatarum Missarum. Qualia fuerint initia, nunc omit mus. Hoc constat, quod, postquam Monachi mendica regnare coeperunt, ex falsissimis persuasionibus, prop quaestum, ita auctae sunt, ut omnes boni diu jam ejus modum desideraverint. Quanquam S. Franciscus recte luit ei rei prospicere, qui constituit, ut singula colle quotidie unica communi Missa contenta essent. Hoc pos mutatum est sive per superstitionem, sive quaestus ca Ita, ubi commodum est, instituta majorum mutant postea nobis allegant auctoritatem majorum. Epiph scribit, in Asia Synaxin ter celebratam esse singulis se manis, nec quotidianas fuisse Missas. Et quidem ait, morem ab Apostolis traditum esse. Sic enim inquit: σύ ξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαί εἰσιν ἀπὸ τῶν ἀποστόλ τετράδι, καὶ προσαββάτῳ καὶ κυριακῇ.

Etsi autem adversarii in hoc loco multa congerunt, probent, Missam esse sacrificium, tamen ille ingens tum tus verborum prolata hac unica responsione consides quod haec quamvis longa coacervatio auctoritatum, rat num, testimoniorum, non ostendat, quod Missa ex op operato conferat gratiam, aut applicata pro aliis mere eis remissionem venialium et mortalium peccatorum, c pae et poenae. Haec una responsio evertit omnia, q adversarii objiciunt non solum in hac confutatione, sed omnibus scriptis, quae de Missa ediderunt. Et hic ca status est, de quo ita nobis admonendi sunt lectores, Aeschines admonebat judices, ut perinde ac pugiles de st inter se certant, ita cum adversario dimicarent ipsi de st controversiae, nec sinerent eum extra causam egredi. eundem modum hic adversarii nostri cogendi sunt, ut re proposita dicant. Et cognito controversiae statu, fa

ia erit dijudicatio de argumentis in utraque parte. Nos im in confessione nostra ostendimus, nos sentire, quod ena Domini non conferat gratiam ex opere operato, : applicata pro aliis vivis aut mortuis, mereatur eis ex ere operato remissionem peccatorum, culpae aut poenae. hujus status clara et firma probatio est haec, quia impssibile est consequi remissionem peccatorum propter opus strum ex opere operato, sed fide oportet vinci terrores :cati et mortis, cum erigimus corda cognitione Christi, sentimus nobis ignosci propter Christum, ac donari mea et justitiam Christi, Roman. V. Justificati ex fide pan habemus. Haec tam certa, tam firma sunt, ut adver- omnes portas inferorum consistere queant. Si, quann opus est, dicendum fuit, jam causa dicta est. Nemo im sanus illam Pharisaicam et Ethnicam persuasionem de ere operato probare potest. Et tamen haec persuasio eret in populo, haec auxit in infinitum Missarum numen. Conducuntur enim Missae, ad iram Dei placandam, hoc opere remissionem culpae et poenae consequi volunt, unt impetrare, quidquid in omni vita opus est. Volunt am mortuos liberare. Hanc Pharisaicam opinionem do- runt in Ecclesia Monachi et Sophistae.

Quanquam autem causa jam dicta est, tamen quia ad- sarii multas scripturas inepte detorquent ad defensionem rum errorum, pauca ad hunc locum addemus. Multa sacrificio in confutatione dixerunt, cum nos in confesne nostra consulto id nomen, propter ambiguitatem, vierimus. Rem exposuimus, quid sacrificium isti nunc elligant, quorum improbamus abusus. Nunc ut male ortas scripturas explicemus, necesse est initio, quid sit rificium, exponere. Toto jam decennio infinita paene vonina ediderunt adversarii de sacrificio, neque quisquam um definitionem sacrificii hactenus posuit. Tantum ariunt nomen sacrificii, vel ex scripturis vel ex Patribus. stea affingunt sua somnia, quasi vero sacrificium signit, quidquid ipsis libet.

Quid sit sacrificium et quae sint sacrificii species.

SOCRATES in Phaedro Platonis ait, se maxime cuum esse divisionum, quod sine his nihil neque explicari endo, neque intelligi possit, ac si quem deprehenderit itum dividendi, hunc inquit se assectari, ejusque tanm Dei vestigia sequi. Et jubet dividentem in ipsis arti-

culis membra secare, ne quod membrum mali coqui n quassatum frangat. Sed haec praecepta adversarii ma sice contemnunt, ac vere sunt juxta Platonem κακοὶ μα ροι sacrificii membra corrumpentes; quemadmodum inte poterit, cum species sacrificii recensuerimus.

Theologi recte solent distinguere sacramentum et sa ficium: Sit igitur genus horum vel ceremonia, vel c sacrum. Sacramentum est ceremonia, vel opus, in Deus nobis exhibet hoc, quod offert annexa ceremo promissio, ut Baptismus est opus, non quod nos Deo ferimus, sed in quo Deus nos baptizat, videlicet, n ster vice Dei, et hic offert et exhibet Deus remissionem catorum, etc. juxta promissionem: Qui crediderit, baptizatus fuerit, salvus erit. Econtra, Sacrificium est remonia, vel opus, quod nos Deo reddimus, ut eum nore afficiamus. Sunt autem sacrificii species pro duae, nec sunt plures. Quoddam est sacrificium propi torium, id est, opus satisfactorium pro culpa et po hoc est, reconcilians Deum, seu placans iram Dei, quod meretur aliis remissionem peccatorum. Altera spe est sacrificium εὐχαριστικόν, quod non meretur remis nem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit a recond tis, ut pro accepta remissione peccatorum, et pro aliis neficiis acceptis gratias agamus, seu gratiam referamus

Has duas species sacrificii magnopere oportet et i controversia, et in aliis multis disputationibus in consp et ob oculos positas habere, et singulari diligentia ca dum est, ne confundantur. Quod si modus hujus libri teretur, rationes huius divisionis adderemus. Habet e satis multa testimonia in Epistola ad Ebraeos et alibi. omnia sacrificia Levitica ad haec membra referri, tanq ad sua domicilia possunt. Dicebantur enim in lege q dam propitiatoria sacrificia propter significationem, se militudinem, non quod mererentur remissionem pecc rum coram Deo, sed quia merebantur remissionem pe torum secundum justitiam legis, ne illi, pro quibus fie excluderentur ab ista politia. Dicebantur itaque propiti ria pro peccato, pro delicto, holocaustum. Illa vero e εὐχαριστικά, oblatio, libatio, retributiones, primi decimae.

Sed revera unicum tantum in mundo fuit sacrifici propitiatorium, videlicet mors Christi, ut docet Epist ad Ebraeos, quae ait: Impossibile est sanguine tauror et hircorum auferri peccata. Et paulo post de volun Christi: In qua voluntate sanctificati sumus per oblation

poris Jesu Christi semel. Et Esaias interpretatur legem, sciamus, mortem Christi vere esse satisfactionem pro catis nostris, seu expiationem, non ceremonias legis, ıre ait: Postquam posuerit animam suam, hostiam pro ıctis, videbit semen longaevum, etc. Nam vocabulum ›‹ quo hic usus est, significat hostiam pro delicto, quae lege significavit, quod ventura esset hostia quaedam, isfactura pro peccatis nostris, et reconciliatura Deum, scirent homines, quod non propter nostras justitias, sed pter aliena merita, videlicet Christi, velit Deus nobis onciliari. Paulus idem nomen ᴝᴡᴋ interpretatur peccaı, Rom. VIII. de peccato damnavit peccatum, id est, catum punivit de peccato, id est, per hostiam pro peco. Significantia verbi facilius intelligi potest ex moribus ıtium, quos videmus ex Patrum sermonibus male inteltis acceptos esse. Latini vocabant piaculum, hostiam ıe in magnis calamitatibus, ubi insigniter videbatur Deus sci, offerebatur ad placandam iram Dei, et litaverunt quando humanis hostiis, fortassis quia audierant, quan n humanam hostiam placaturam esse Deum toti generi nano. Graeci alibi καθάρματα, alibi περιψήματα ap- laverunt. Intelligunt igitur Esaias et Paulus, Christum tum esse hostiam, hoc est, piaculum, ut ipsius meritis, ı nostris, reconciliaretur Deus. Maneat ergo hoc in causa, od sola mors Christi est vere propitiatorium sacrificium, m Levitica illa sacrificia propitiatoria tantum sic appelantur ad significandum futurum piaculum. Propterea ıilitudine quadam erant satisfactiones redimentes justim legis, ne ex politia excluderentur isti, qui peccaveıt. Debebant autem cessare post revelatum Evangelium: quia cessare in Evangelii revelatione debebant, non erant e propitiationes, cum Evangelium ideo promissum sit, exhibeat propitiationem.

Nunc reliqua sunt sacrificia εὐχαριστικά, quae vocan- sacrificia laudis, praedicatio Evangelii, fides, invocatio, ıtiarum actio, confessio, afflictiones sanctorum, imo mia bona opera sanctorum. Haec sacrificia non sunt safactiones pro facientibus, vel applicabiles pro aliis, quae reantur eis ex opere operato remissionem peccatorum, seu onciliationem. Fiunt enim a reconciliatis, et talia sunt rificia novi testamenti, sicut Petrus 1 Petri II. Sacertium sanctum, ut offeratis hostias spirituales. Opponun- autem hostiae spirituales, non tantum pecudibus, sed am humanis operibus, ex opere operato oblatis, quia irituale significat motus Spiritus sancti in nobis. Idem

seu gratiarum actio, ipsa sumtio coenae Domini, sed n ex opere operato justificans, aut applicanda aliis, ut m reatur eis remissionem peccatorum. Sed paulo post ex nemus, quomodo et ceremonia sacrificium sit. Verum q Malachias de omnibus cultibus novi testamenti, non sol de coena Domini loquitur, item quia non patrocinatur Pl risaicae opinioni, de opere operato, ideo nihil contra facit, sed magis adjuvat nos. Requirit enim cultus cor per quos vere fit magnum nomen Domini.

Citatur ex Malachia et alius locus: Et purgabit fi Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum, erunt Domino offerentes sacrificia in justitia. Hic lo aperte requirit sacrificia justorum, quare non patrocin opinioni de opere operato. Sunt autem sacrificia filior Levi, hoc est, docentium in novo testamento, praedic Evangelii, et boni fructus praedicationis, sicut Paulus Rom. XV. Sacrifico Evangelium Dei, ut oblatio gent fiat accepta, sanctificata Spiritu sancto, id est, ut ge fiant hostiae, acceptae Deo per fidem, etc. Nam illa ctatio in lege, significabat et mortem Christi, et praed tionem Evangelii, qua hanc vetustatem carnis mortif oportet, et inchoari novam et aeternam vitam in no Sed adversarii ubique sacrificii nomen ad solam cerem am detorquent, praedicationem Evangelii, fidem, invoc nem, et similia omittunt, cum ceremonia propter hae stituta sit, et novum testamentum debeat habere sacr cordis, non ceremonialia pro peccatis facienda, more vitici sacerdotii.

Allegant et juge sacrificium, quod sicut in lege juge sacrificium, ita Missa debeat esse juge sacrificium testamenti. Bene cum adversariis agitur, si patimur vinci allegoriis. Constat autem, quod allegoriae non riunt firmas probationes. Quanquam nos quidem facile timur, Missam intelligi juge sacrificium, modo ut Missa intelligatur, hoc est, ceremonia cum praedicati Evangelii, fide, invocatione, et gratiarum actione: haec simul conjuncta, sunt juge sacrificium novi testam quia ceremonia propter haec instituta est, nec ab his vellenda est. Ideo Paulus ait: Quoties comedetis pa hunc, et poculum Domini bibetis, annunciate mortem mini. Illud vero nullo modo sequitur ex hoc typo L tico, quod ceremonia sit opus ex opere operato justific aut applicandum pro aliis, ut mereatur eis remissio peccatorum, etc.

Et typus apte pingit non ceremoniam solam, sed etiam edicationem Evangelii. In Numer. cap, XXVIII. tres iuntur partes illius quotidiani sacrificii, crematio agni, itio, et oblatio similac. Lex habebat picturas seu ums rerum futurarum. Ideo in hoc spectaculo Christus, otus cultus novi testamenti pingitur. Crematio agni sigcat mortem Christi. Libatio significat, ubique in toto ndo credentes illius agni sanguine aspergi per Evangelii edicationem, hoc est, sanctificari, sicut Petrus loqui: In sanctificationem spiritus, in obedientiam, et aspernem sanguinis Jesu Christi: Oblatio similac significat m, invocationem, et gratiarum actionem in cordibus. igitur in veteri testamento umbra cernitur, ita in novo significata quaerenda est, non alius typus tanquam ad rificium sufficiens. Quare etiamsi ceremonia est memoe mortis Christi, tamen sola non est juge sacrificium; ipsa memoria est juge sacrificium, hoc est, praedica, et fides, quae vere credit, Deum morte Christi reconatum esse. Requiritur libatio, hoc est, effectus praeitionis, ut per Evangelium aspersi sanguine Christi, ctificemur, mortificati, ac vivificati. Requiruntur et ationes, hoc est, gratiarum actiones, confessiones et ictiones. Sic abjecta Pharisaica opinione de opere opeo, intelligamus significari cultum spirrtualem, et juge rificium cordis, quia in novo testamento corpus bono1, hoc est, Spiritus sanctus, mortificatio et vivificatio, uiri debent. Ex his satis apparet, typum de jugi sacrio nihil contra nos facere, sed magis pro nobis, quia nos nes partes significatas jugi sacrificio requirimus. Adverii falso somniant solam ceremoniam significari, non eti praedicationem Evangelii, mortificationem et vivificanem cordis, etc.

Nunc igitur boni viri facile judicare poterunt, falsissim hanc criminationem esse, quod juge sacrificium abimus. Res ostendit, qui sint Antiochi illi, qui regnum ent in Ecclesia, qui praetextu religionis trahunt ad senum mundi, et abiecta cura religionis et docendi Evani, dominantur, belligerantur velut reges mundi, qui os cultus instituerunt in Ecclesia. Nam adversarii in ssa solam retinent ceremoniam, eamque conferunt pu:e ad sacrilegum quaestum. Postea fingunt hoc opus apatum pro aliis, mereri eis gratiam, et omnia bona. In cionibus non docent Evangelium, non consolantur conentias, non ostendunt gratis remitti peccata propter ristum, sed proponunt cultus sanctorum, satisfactiones

humanas, traditiones humanas, per has affirmant hom coram Deo justificari. Et harum quaedam cum sint m feste impiae, tamen vi defenduntur, Si qui concion volunt perhiberi doctiores, tradunt quaestiones Philoso cas, quas neque populus, neque ipsi, qui proponunt, telligunt. Postremo, qui sunt tolerabiliores, legem do de justitia fidei nihil dicunt. Adversarii in confutatione ras tragoedias agunt de desolatione templorum, quod licet stent inornatae arae, sine candelis, sine statuis. nugas judicant esse ornatum Ecclesiarum. Longe alia solationem significat Daniel, videlicet ignorationem E gelii, Nam populus obrutus multitudine et varietate tr tionum atque opinionum, nullo modo potuit complecti s mam doctrinae Christianae. Quis enim unquam de po intellexit doctrinam de poenitentia, quam adversarii tra derunt? Et hic praecipuus locus est doctrinae Christia vexabantur conscientiae enumeratione delictorum et satis ctionibus. De fide, qua gratis consequimur remission peccatorum, nulla prorsus fiebat ab adversariis mentio, exercitiis fidei luctantis cum desperatione, de gratuita missione peccatorum propter Christum omnes libri, om conciones adversariorum mutae erant. Ad haec accessit h ribilis profanatio Missarum, et alii multi impii cultu templis, Haec est desolatio, quam Daniel describit.

Econtra Dei beneficio apud nos serviunt minis verbi sacerdotes, docent Evangelium de beneficiis Ch ostendunt remissionem peccatorum gratis contingere prop Christum. Haec doctrina affert firmam consolationem co scientiis. Additur et doctrina bonorum operum, quae D praecipit. Dicitur de dignitate atque usu sacramentor Quod si juge sacrificium esset usus Sacramenti, tamen magis retineremus, quam adversarii, quia apud illos sa dotes mercede conducti utuntur Sacramento. Apud nos brior et religiosior usus est. Nam populus utitur, sed p institutus, atque exploratus. Docentur enim homines vero usu Sacramenti, quod ad hoc institutum sit, ut si gillum, et testimonium gratuitae remissionis peccator ideoque debeat pavidas conscientias admonere, ut vere tuant et credant sibi gratis remitti peccata. Cum igitu praedicationem Evangelii et legitimum usum sacrame rum retineamus, manet apud nos juge sacrificium. Et de externa dicendum specie est, frequentia in templis a nos major est, quam apud adversarios. Tenentur e auditoria utilibus et perspicuis concionibus. Verum ad sariorum doctrinam nunquam neque populus, neque

res intellexerunt. Et verus ornatus est Ecclesiarum, do-
ina pia, utilis et perspicua, usus pius Sacramentorum,
tio ardens, et similia. Candelae, vasa aurea, et si-
les ornatus, decent, sed non sunt proprius ornatus Ec-
siae. Quod si adversarii in talibus rebus collocant cul-
, non in praedicatione Evangelii, in fide, in certami-
ius fidei, sunt in istis numerandi, quos Daniel describit
ere Deum suum auro et argento.

Allegant ex Epistola ad Ebraeos; Omnis Pontifex ex
minibus assumtus, pro hominibus, constituitur in his,
ae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro pec-
is. Hinc ratiocinantur, cum in novo testamento sint
ntifices et sacerdotes, sequitur, quod sit et sacrificium
quod pro peccatis. Hic locus vel maxime movet indo-
s, praesertim cum illa pompa sacerdotii et sacrificiorum
eris testamenti offunditur oculis. Haec similitudo deci-
imperitos, ut judicent, oportere ad eundem modum
ud nos existere aliquod ceremoniale sacrificium, appli-
idum pro peccatis aliorum, sicut in veteri testamento.
que aliud est ille cultus Missarum, et reliqua politia Pa-
e, quam κακοζηλία Leviticae politiae male intellectae.

Et cum sententia nostra habeat praecipua testimonia in
istola ad Ebraeos, tamen adversarii locos ex illa Epi-
la truncatos contra nos detorquent, ut in hoc ipso loco,
i dicitur, Pontificem constitui, ut offerat sacrificia pro
ccatis, Scriptura ipsa statim attexit Christum Pontificem.
rba praecedentia de Levitico sacerdotio loquuntur, et
nificant, Leviticum Pontificatum fuisse imaginem Ponti-
itus Christi. Nam sacrificia Levitica pro peccatis, non
rebantur remissionem peccatorum coram Deo, tantum
int imago sacrificii Christi, quod unum futurum erat
opitiatorium sacrificium, ut supra diximus. Itaque Epi-
la magna ex parte consumitur in hoc loco, quod vetus
ntificatus, et vetera sacrificia non fuerint ad hoc instituta,
mererentur remissionem peccatorum coram Deo, seu re-
nciliationem, sed tantum ad significandum futurum sacri-
um unius Christi. Oportuit enim sanctos in veteri te-
mento justificari fide, ex promissione remissionis pecca-
um, donandae propter Christum, sicut et sancti in novo
tamento justificantur. Omnes sanctos ab initio mundi
itire oportuit, hostiam et satisfactionem fore pro peccato,
ristum, qui promissus erat, sicut Esaias docet cap. LIII.
im posuerit animam suam hostiam pro peccato, etc. Cum
tur in veteri testamento sacrificia non mererentur recon-
ationem, nisi similitudine quadam, (merebantur enim

reconciliationem politicam) sed significarent venturum s
crificium: sequitur unicum esse sacrificium Christi, app
catum pro aliorum peccatis. Nullum igitur reliquum est
novo testamento sacrificium applicandum pro peccatis ali
rum, praeter unum Christi sacrificium in cruce.

Tota via errant, qui fingunt, sacrificia Levitica c
ram Deo meruisse remissionem peccatorum, et hoc exe
plo sacrificia applicanda pro aliis in novo testamento req
runt praeter mortem Christi. Haec imaginatio simplic
obruit meritum passionis Christi, et justitiam fidei, et c
rumpit veteris et novi testamenti doctrinam, et pro Chri
alios mediatores et propitiatores nobis efficit Pontifices
sacrificulos, qui quotidie vendunt operam suam in templ

Quare si quis ita argumentatur, oportere in novo
stamento Pontificem esse, qui pro peccatis offerat, tanti
de Christo concedendum est. Et hanc solutionem confir
tota Epistola ad Ebraeos. Et id prorsus esset alios med
tores constituere praeter Christum, si aliam satisfaction
applicandam pro peccatis aliorum et reconciliantem Deo
praeter mortem Christi requireremus. Deinde quia sac
dotium novi testamenti est ministerium spiritus, ut do
Paulus. 2 Corinth. III. ideo unicum habet sacrificium Ch
sti satisfactorium et applicatum pro peccatis aliorum. C
terum nulla habet sacrificia similia Leviticis, quae ex op
operato applicari pro aliis possint, sed exhibet aliis Ev
gelium, et Sacramenta, ut per haec concipiant fidem
Spiritum sanctum, et mortificentur, et vivificentur, q
ministerium spiritus pugnat cum applicatione operis op
rati. Est enim ministerium spiritus, per quod Spiri
sanctus efficax est in cordibus, quare habet tale ministeri
quod ita prodest aliis, cum in eis efficax est, cum rege
rat et vivificat eos. Id non fit applicatione alieni operis,
aliis ex opere operato.

Ostendimus rationem, quare Missa non justificet
opere operato, nec applicata pro aliis mereatur eis rem
sionem, quia utrumque pugnat cum justitia fidei. Imp
sibile est enim remissionem peccatorum contingere, vi
terrores peccati et mortis, ullo opere, aut ulla re,
fide in Christum, juxta illud: Justificati ex fide pacem
bemus. Ad haec ostendimus, scripturas, quae contra
citantur, minime patrocinari impiae opinioni adversar
rum de opere operato. Idque judicare omnes boni viri ap
omnes gentes possunt. Quare repudiandus est error Th
mae, qui scripsit, corpus Domini semel oblatum in cru
pro debito originali jugiter offerri pro quotidianis delictis

ari, ut habeat in hac Ecclesia munus ad placandum sibi
um. Repudiandi sunt et reliqui communes errores, quod
ssa conferat gratiam ex opere operato facienti. Item quod
plicata pro aliis, etiam injustis non ponentibus obicem,
reatur eis remissionem peccatorum, culpae et poenae.
ec omnia falsa et impia sunt, nuper ab indoctis Mona-
is conficta, et obruunt gloriam passionis Christi, et ju-
tiam fidei.

Et ex his erroribus infiniti alii nati sunt, quantum Mis-
e valeant applicatae simul pro multis, quantum valeant
igulae pro singulis. Sophistae habent descriptos gradus
eritorum, sicut argentarii gradus ponderum in auro aut
gento. Deinde, vendunt Missam, tanquam pretium ad
ipetrandum, quod quisque expetit, mercatoribus, ut fe-
: sit negotiatio, venatoribus, ut felix sit venatio. Et
ia infinita. Postremo transferunt eam et ad mortuos, li-
rant animas applicatione sacramenti a poenis purgatorii,
m sine fide nec vivis Missa prosit. Neque ex scripturis
versarii afferre vel unam syllabam possunt ad defensio-
in istarum fabularum, quas in Ecclesia magna auctoritate
icent, neque Ecclesiae veteris, neque Patrum testimo-
a habent.

Quid Patres de sacrificio senserint.

Et quoniam loca Scripturae, quae contra nos citantur,
:plicavimus, de Patribus etiam respondendum est. Non
noramus, Missam a Patribus appellari sacrificium, sed
i non hoc volunt, Missam ex opere operato conferre gra-
am, et applicatam pro aliis mereri eis remissionem pec-
itorum, culpae et poenae. Ubi leguntur haec portenta
rborum apud Patres? sed aperte testantur, se de gra-
arum actione loqui. Ideoque vocant *εὐχαριστίαν*. Dixi-
ius autem supra, sacrificium *εὐχαριστικὸν* non mereri re-
onciliationem, sed fieri a reconciliatis, sicut afflictiones
on merentur reconciliationem, sed tunc sunt sacrificia *εὐ-
χαριστικά*, quando reconciliati sustinent eas. Et hoc re-
ponsum in genere ad Patrum dicta, satis tuetur nos contra
dversarios. Certum est enim, illa figmenta de merito ope-
is operati nusquam extare apud Patres. Sed ut tota causa
iagis perspici possit, dicemus et nos de usu sacra-
ienti ea, quae certum est consentanea esse Patribus et
cripturae.

De usu Sacramenti, et de sacrificio.

Quidam belli homines fingunt, Coenam Domini ins tutam esse propter duas causas. Primum, ut sit nota testimonium professionis, sicut certa forma cuculli est si num certae professionis. Deinde cogitant, praecipue tal notam Christo placuisse, videlicet convivium, ut signifi ret mutuam inter Christianos conjunctionem atque amici am, quia symposia sunt signa foederum et amicitiae. S haec opinio est civilis, nec ostendit praecipuum usum rer a Deo traditarum, tantum de caritate exercenda loquit quam homines profani et civiles utcunque intelligunt, fide non loquitur, quae, quid sit, pauci intelligunt.

Sacramenta sunt signa voluntatis Dei erga nos, n tantum signa sunt hominum inter sese, et recte definit sacramenta in novo testamento esse signa gratiae. Et q in sacramento duo sunt, Signum et Verbum; Verbum novo testamento est promissio gratiae addita, promis novi testamenti est promissio remissionis peccatorum, sic Textus hic dicit: Hoc est corpus meum, quod pro vol datur: Hic est calix novi testamenti, cum sanguine me qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Ve bum igitur offert remissionem peccatorum. Et ceremon est quasi pictura verbi seu sigillum, ut Paulus vocat, oste dens promissionem. Ergo sicut promissio inutilis est, n fide accipiatur, ita inutilis est ceremonia, nisi fides acce quae vere statuat hic offerri remissionem peccatorum. E haec fides erigit contritas mentes. Et sicut verbum ad ha fidem excitandam traditum est, ita sacramentum institutu est, ut illa species incurrens in oculos moveat corda ad cr dendum. Per haec enim, videlicet per verbum et sacrame tum, operatur Spiritus sanctus. Et talis usus sacrament cum fides vivificat perterrefacta corda, cultus est novi testa menti, quia novum testamentum habet motus spirituale mortificationem et vivificationem. Et ad hunc usum institu Christus, cum jubet facere in sui commemorationem. Na meminisse Christi, non est otiosa spectaculi celebratio, a exempli causa instituta, sicut in tragoediis celebratur me moria Herculis, aut Ulyssis; sed est meminisse benefici Christi, eaque fide accipere, ut per ea vivificemur. Ide Psalmus ait: Memoriam fecit mirabilium suorum, mise ricors et miserator Dominus. Escam dedit timentibus se Significat enim, voluntatem et misericordiam Dei agnos cendam esse in illa ceremonia. Illa autem fides, quae ag noscit misericordiam, vivificat. Et hic principalis usus est

cramenti, in quo apparet, qui sint idonei ad sacramen-
ım, videlicet perterrefactae conscientiae, et quomodo uti
beant.

Accedit et sacrificium. Sunt enim unius rei plures fines,
ostquam conscientia fide erecta sensit, ex qualibus terro-
bus liberetur, tum vero serio agit gratias pro beneficio et
assione Christi, et utitur ipsa ceremonia ad laudem Dei,
t hac obedientia gratitudinem ostendat, et testatur, se
agni facere dona Dei. Ita fit ceremonia sacrificium laudis.
c Patres quidem de duplici effectu loquuntur, de consola-
one conscientiarum, et de gratiarum actione seu laude.
orum effectuum prior ad sacramenti rationem pertinet,
osterior pertinet ad sacrificium. De consolatione ait Am-
osius: Accedite ad eum et absolvimini, quia est remissio
eccatorum. Qui sit iste, quaeritis? Audite ipsum dicen-
em: Ego sum panis vitae, qui venit ad me, non esuriet,
qui credit in me, non sitiet unquam. Hic testatur, in
cramento offerri remissionem peccatorum, testatur et fide
cipi debere. Infinita testimonia leguntur in hanc senten-
am apud Patres, quae omnia detorquent adversarii ad
ous operatum et applicandum pro aliis, cum Patres aperte
quirant fidem, et de propria cujusque consolatione lo-
iantur, non de applicatione. Praeter haec leguntur et
ntentiae de gratiarum actione, qualis illa est suavissime
cta a Cypriano de pie communicantibus: Pietas, inquit,
ter data et condonata se dividens, gratias agit tam uberis
neficii largitori, id est, pietas intuetur data et condonata,
oc est, confert inter se magnitudinem beneficiorum Dei et
agnitudinem nostrorum malorum, mortis et peccati, et
git gratias, etc. Et hinc extitit appellatio *εὐχαριστίας* in
cclesia. Neque vero ceremonia ipsa est gratiarum actio ex
oere operato applicanda pro aliis, ut mereatur eis remis-
onem peccatorum, etc. ut liberet animas defunctorum.
aec pugnant cum justitia fidei; quasi ceremonia sine fide
osit aut facienti, aut aliis.

De vocabulis Missae.

Adversarii revocant nos etiam ad Grammaticam, su-
unt argumenta ex appellationibus Missae; quae non opus
bent longa disputatione. Non enim sequitur, Missam,
amsi vocatur sacrificium, opus esse ex opere operato gra-
m conferens, aut applicatum pro aliis, mereri eis re-
ssionem peccatorum, etc. *Λειτουργία*, inquiunt, signifi-

cat sacrificium, et Graeci Missam appellant liturgiam. (hic omittunt appellationem veterem Syntaxis? quae ost dit, Missam olim fuisse multorum communicationem. : dicamus de Liturgia. Ea vox non significat proprie saci cium, sed potius publicum ministerium, et apte quad ad nostram sententiam, quod videlicet unus minister c secrans, reliquo populo exhibet corpus et sanguinem I mini, sicut unus minister docens exhibet Evangelium pulo, sicut ait Paulus: Sic nos existimet homo, tanq ministros Christi, et dispensatores sacramentorum Dei, est, Evangelii et sacramentorum. Et 2 Cor. V. Pro causam Christi legatione fungimur tanquam Deo per adhortante, rogamus Christi causa, reconciliamini, Ita apte quadrat nomen λειτουργία ad ministerium. enim vetus verbum, usurpatum in publicis ministeriis c libus, ac significat Graecis onera publica, sicut tribut sumtum instruendae classis, aut similia, ut testatur or Demosthenis πρὸς Λεπτίνην, quae tota consumitur in (putatione de publicis muneribus, et immunitatibus: φ δὲ ἀναξίους τινὰς ἀνθρώπους εὑρομένους ἀτέλειαν ἐκδ κέναι *) τὰς λειτουργίας, id est, dicet indignos quosd homines inventa immunitate detrectare publica onera. sic Romanis temporibus locuti sunt, ut ostendit rescript Pertinacis ff. de jure immunitatis l. Semper. εἰ και πασῶν λειτουργιῶν τοὺς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀρι ἀνεῖται, etsi non liberat parentes omnibus oneribus pub numerus natorum. Et Commentarius Demosthenis scri λειτουργίαν genus esse tributorum, sumtus ludorum, su tus instruendarum navium, curandi gymnasii, et simili publicarum curationum. Et Paulus pro collatione usur vit, 2 Cor. IX. Officium hujus collationis non solum s plet ea, quae desunt sanctis, sed etiam efficit, ut pl Deo ubertim agant gratias etc. Et Philippenses II. app lat Epaphroditum λειτουργόν, ministrum necessitatis si ubi certe non potest intelligi sacrificulus. Sed nihil o est pluribus testimoniis, cum exempla ubique obvia sint gentibus Graecos scriptores, in quibus λειτουργία usur tur pro publicis oneribus civilibus, seu ministeriis. Et p pter diphthongum Grammatici non deducunt a λιτή, q significat preces, sed a publicis bonis, quae vocant λει ut sit λειτουργέω curo, tracto publica bona.

Illud est ridiculum, quod argumentantur, altaris me tionem fieri in sacris literis, quare necesse sit, Missam e

*) ἐκδεδυκέναι] Vulg. ἐκδεδωκέναι. Sic recte Mel. scripserat.

crificium, cum parabola altaris per similitudinem a Paulo
etur. Et Missam fingunt dictam ab altare מזבח. Quor-
m opus erat tam procul accersere etymologiam, nisi vo-
pant ostentare scientiam Ebraicae linguae? Quorsum opus
t procul quaerere etymologiam, cum extet nomen Missa
euter. XVI., ubi significat collationes, seu munera populi,
n oblationem sacerdotis. Debebant enim singuli venien-
s ad celebrationem Paschae aliquod munus, quasi sym-
lum afferre. Hunc morem initio retinuerunt et Chri-
ani. Convenientes afferebant panes, vinum, et alia,
testantur Canones Apostolorum. Inde sumebatur pars,
ae consecraretur. Reliquum distribuebatur pauperibus.
um hoc more retinuerunt et nomen collationum, Missa.
propter tales collationes apparet etiam alicubi Missam
etam esse ἀγάπην, nisi quis mavult ita dictam esse pro-
er commune convivium; sed omittamus has nugas. Ridi-
lum est enim adversarios in re tanta adeo leves conjectu-
s afferre. Nam etiamsi Missa dicitur oblatio, quid facit
cabulum ad illa somnia de opere operato et applicatione,
am fingunt aliis mereri remissionem peccatorum? Et pot-
oblatio dici propterea, quia ibi offeruntur orationes,
atiarum actiones, et totus ille cultus, sicut et εὐχαριστία
itur; verum neque ceremoniae, neque orationes ex opere
erato sine fide prosunt, Quanquam nos hic non de ora-
nibus, sed proprie de coena Domini disputamus.

Graecus Canon etiam multa dicit de oblatione, sed pa-
n ostendit, se non loqui proprie de corpore et sanguine
omini, sed de toto cultu, de precibus et gratiarum actio-
ius. Sic enim ait: καὶ ποίησον ἡμᾶς ἀξίους γενέσθαι
ῦ προςφέρειν σοι δεήσεις, καὶ ἱκεσίας καὶ θυσίας ἀναι-
κτους ὑπὲρ παντὸς λαοῦ. Nihil offendit recte intellectum,
at enim, nos dignos effici ad offerendas preces, et sup-
cationes, et hostias incruentas: Sicut et paulo post: ἔτι
οςφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λα-
ίαν. Offerimus, inquit, hunc rationalem, et incruen-
n cultum. Inepte enim exponunt, qui hic rationalem
stiam malunt interpretari, et transferunt ad ipsum corpus
risti, cum Canon loquatur de toto cultu, et λογικὴ λα-
ία a Paulo dicta sit contra opus operatum, videlicet,
cultu mentis, de timore, de fide, de invocatione, de
tiarum actione etc..

Quod vero defendunt adversarii nostri applicationem
emoniae pro liberandis animabus defunctorum, qua ex
quaestum infinitum faciunt, nulla habent testimonia,
lum mandatum ex scripturis. Neque vero est leve pec-

catum, tales cultus sine mandato Dei, sine exemplo sc pturae, in Ecclesia instituere, et coenam Domini institut ad recordationem et praedicationem inter vivos, transfe ad mortuos. Hoc est abuti nomine Dei contra secund praeceptum. Primum enim contumelia est Evangelii, s tire, quod ceremonia, ex opere operato, sine fide sit crificium reconcilians Deum, et satisfaciens pro pecc Horribilis oratio est, tantundem tribuere operi sacerd quantum morti Christi. Deinde peccatum et mors non sunt vinci nisi fide in Christum, sicut Paulus docet, j ficati ex fide pacem habemus, quare non potest vinci p purgatorii applicatione alieni operis.

Omittemus jam, qualia habeant adversarii testim de purgatorio, quales existiment poenas esse purga quales habeat causas doctrina satisfactionum, quam s ostendimus vanissimam esse. Illud tantum oppone certum est, coenam Domini institutam esse propter re sionem culpae. Offert enim remissionem peccatorum, necesse est vere culpam intelligere. Et tamen pro c non satisfacit, alioqui Missa esset par morti Christi. remissio culpae accipi potest aliter, nisi fide. Igitur M non est satisfactio, sed promissio et Sacramentum re rens fidem. Ac profecto necesse est omnes pios acerbis dolore affici, si cogitent, Missam magna ex parte ad m tuos et ad satisfactiones pro poenis translatam esse. est tollere juge sacrificium ex Ecclesia, hoc est Ant regnum, qui saluberrimas promissiones de remissione c pae, de fide, transtulit ad vanissimas opiniones de sati ctionibus, hoc est Evangelium contaminare, corrum usum sacramentorum. Hi sunt, quos Paulus dixit reos corporis et sanguinis Domini, qui oppresserunt doctri de fide, et remissionem culpae, et corpus et sangui Domini ad sacrilegum quaestum praetextu satisfactio contulerunt. Et hujus sacrilegii poenas aliquando dab Quare cavendum est nobis et omnibus piis conscientiis, approbent adversariorum abusus.

Sed redeamus ad causam. Cum Missa non sit sati ctio, nec pro poena, nec pro culpa, ex opere operato fide; sequitur applicationem pro mortuis inutilem e Neque hic opus est longiore disputatione. Constat en quod illae applicationes pro mortuis nulla habeant ex s pturis testimonia. Nec tutum est in Ecclesia cultus ins tuere, sine auctoritate scripturae. Et, si quando opus e prolixius de tota re dicemus. Quid enim nunc rixemur c adversariis, qui neque quid sacrificium, neque quid

nentum, neque quid remissio peccatorum, neque quid
ides, intelligunt?

Nec Graecus Canon applicat oblationem tanquam satis-
ionem pro mortuis, quia applicat eam pariter beatis om-
is Patriarchis, Prophetis, Apostolis. Apparet igitur,
ecos tanquam gratiarum actionem offerre, non applica-
tanquam satisfactionem pro poenis. Quanquam etiam
iuntur non de sola oblatione corporis et sanguinis Domini,
de reliquis Missae partibus, videlicet orationibus et gra-
um actionibus. Nam post consecrationem precantur, ut
entibus prosit, non loquuntur de aliis. Deinde addunt:
*προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ
ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πα-
ρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων*, etc. At *λογικὴ λατρεία*
significat ipsam hostiam, sed orationes et omnia, quae
geruntur. Quod vero allegant adversarii Patres de ob-
one pro mortuis, scimus veteres loqui de oratione pro
tuis, quam nos non prohibemus, sed applicationem coenae
nini pro mortuis ex opere operato improbamus. Nec pa-
inantur adversariis veteres de opere operato. Et ut ma-
e Gregorii aut recentiorum testimonia habeant, nos op-
imus clarissimas et certissimas scripturas. Et Patrum
na dissimilitudo est. Homines erant, et labi ac decipi
erant. Quanquam si nunc reviviscerent, ac viderent sua
praetexi luculentis illis mendaciis, quae docent adver-
i de opere operato, longe aliter se ipsi interpretarentur.

Falso enim citant adversarii contra nos damnationem
i, quem dicunt propterea damnatum esse, quod nega-
in Missa oblationem fieri pro vivis et mortuis. Saepe
colore utuntur, allegant veteres haereses, et cum his
comparant nostram causam, ut illa collatione praegra-
nos. Epiphanius testatur Aërium sensisse, quod oratio-
pro mortuis sint inutiles. Id reprehendit. Neque nos
o patrocinamur, sed vobiscum litigamus, qui haeresin
ifeste pugnantem cum Prophetis, Apostolis, et Patri-
celeste defenditis, videlicet, quod Missa ex opere ope-
justificet, quod mereatur remissionem culpae et poenae,
a injustis, pro quibus applicatur, si non ponant obi-

Hos perniciosos errores improbamus, qui laedunt
iam passionis Christi, et penitus obruunt doctrinam
istitia fidei. Similis fuit persuasio impiorum in lege,
l mererentur remissionem peccatorum, non gratis, per
, sed per sacrificia ex opere operato. Itaque augebant
cultus et sacrificia, instituebant cultum Baal in Israel,
da etiam sacrificabant in lucis. Quare Prophetae dam-

nata illa persuasione, belligerantur non solum cum cul-
bus Baal, sed etiam cum aliis sacerdotibus, qui sacrifi-
Deo ordinata cum illa opinione impia faciebant. V-
haeret in mundo haec persuasio, et haerebit sem-
quod cultus et sacrificia sint propitiationes. Non feru-
minus carnales soli sacrificio Christi tribui hunc hono-
quod sit propitiatio, quia justitiam fidei non intelligu-
parem honorem tribuunt reliquis cultibus et sacrificiis.
Ut igitur in Juda haesit apud impios Pontifices falsa p-
sio de sacrificiis, sicut in Israel Baalitici cultus durave-
et tamen erat ibi Ecclesia Dei, quae impios cultus im-
babat: ita haeret in regno Pontificio cultus Baaliticus,
est, abusus Missae, quam applicant, ut per eam me-
tur injustis remissionem culpae et poenae. Et videtu-
Baaliticus cultus una cum regno Pontificio duraturus
donec veniet Christus ad judicandum, et gloria adv-
sui perdet regnum Antichristi. Interim omnes, qui vere
dunt Evangelio, debent improbare illos impios cultus, e-
gitatos contra mandatum Dei, ad obscurandam glo-
Christi, et justitiam fidei.

Haec de Missa breviter diximus, ut omnes boni
ubique gentium intelligere queant, nos summo studio d-
tatem Missae tueri, et verum usum ostendere, et justis-
habere causas, quare ab adversariis dissentiamus. -
lumus admonitos esse omnes bonos viros, ne adjuv-
versarios defendentes profanationem Missae, ne g-
se societate alieni peccati. Magna causa, magna res es-
inferior illo negotio Eliae Prophetae, qui cultum Baal
probat. Nos modestissime causam tantam proposui-
et nunc sine contumelia respondimus. Quod si comm-
rint nos adversarii, ut omnia genera abusuum Missae c-
gamus, non tam clementer erit agenda causa.

De votis monasticis.

Apud nos in oppido Thuringiae Isenaco Francisc-
quidam fuit ante annos triginta, Johannes Hilten, q-
suo sodalitio conjectus est in carcerem, propterea, -
quosdam notissimos abusus reprehenderat. Vidimus -
ejus scripta, ex quibus satis intelligi potest, quale f-
ipsius doctrinae genus. Et qui norunt eum, testantur fu-
senem placidum, et sine morositate gravem. Is multa p-
dixit, quae partim evenerunt hactenus, partim jam vi-
tur impendere, quae non volumus recitare, ne quis n-

tetur ea aut odio cujusquam, aut in gratiam alicujus
rari. Sed postremo, cum vel propter aetatem, vel pro-
r squalorem carceris in morbum incidisset, accersivit ad
Guardianum, ut suam valetudinem illi indicaret, cum-
e Guardianus accensus odio Pharisaico duriter objurgare
ninem propter doctrinae genus, quod videbatur officere
inae, coepisset, tum iste omissa jam mentione valetudi-
ingemiscens inquit: se has injurias aequo animo propter
ristum tolerare, cum quidem nihil scripsisset aut docuis-
, quod labefactare statum Monachorum posset, tantum
os quosdam abusus reprehendisset. Sed alius quidam,
uit, veniet anno Domini M. D. XVI., qui destruet vos,
poteritis ei resistere. Hanc ipsam sententiam de incli-
ione regni Monachorum, et hunc annorum numerum
tea etiam repererunt ejus amici perscriptum ab ipso in
nmentariis suis, inter annotationes, quas reliquerat in
os locos Danielis. Quanquam autem, quantum huic
i tribuendum sit, eventus docebit, tamen extant alia si-
, quae minantur mutationem regno Monachorum, non
us certa, quam oracula. Constat enim, quantum sit in
nasteriis hypocrisis, ambitionis, avaritiae, quanta inscitia,
ndoctissimi cujusque saevitia, quanta vanitas in concio-
is, in excogitandis subinde novis aucupiis pecuniae. Et
alia vitia, quae non libet commemorare. Cumque fue-
olim Scholae doctrinae Christianae, nunc degenerave-
velut ab aureo genere in ferreum, seu ut cubus Plato-
s in malas harmonias degenerat, quas Plato ait exitium
rre. Locupletissima quaeque Monasteria tantum alunt
sam turbam, quae ibi falso praetextu religionis hellua-
de publicis eleemosynis Ecclesiae. Christus autem ad-
iet de sale insipido, quod soleat effundi et conculcari.
re ipsi sibi Monachi his moribus fata canunt. Et acce-
nunc aliud signum, quod passim auctores sunt interficien-
im bonorum virorum. Has caedes Deus haud dubie bre-
lciscetur. Neque vero accusamus omnes: arbitramur
n passim aliquos viros bonos in Monasteriis esse, qui
numanis cultibus et factitiis, ut quidam scriptores vocant,
lerate sentiunt, nec probant saevitiam, quam exercent
oeritae apud ipsos.

Sed de genere doctrinae disputamus, quod nunc defen-
t Architecti confutationis, non utrum vota servanda sint;
imus enim, licita vota servari debere; sed utrum cultus
mereantur remissionem peccatorum et justificationem,
m sint satisfactiones pro peccatis, utrum sint pares Ba-
mo, utrum sint observatio praeceptorum et consiliorum,

utrum sint perfectio Evangelica, utrum habeant merita pererogationis, utrum merita illa applicata aliis salvent utrum sint licita vota his opinionibus facta, utrum li sint vota, quae praetextu religionis tantum ventris et otii ca suscepta sunt, utrum vere sint vota, quae sunt extorta aut ii tis, aut his, qui per aetatem nondum judicare poterant de ge vitae, quos parentes aut amici intruserunt in Monast ut de publico alerentur, sine patrimonii privati jact utrum licita sint vota, quae palam vergunt ad malum tum, vel quia propter imbecillitatem non servantur, quia hi, qui sunt in illis sodalitiis, coguntur abusus Mi rum, impios cultus sanctorum, consilia saeviendi in b viros, approbare et adjuvare. De his quaestionibus di tamus. Et cum nos in confessione pleraque diximus de modi votis, quae etiam Canones Pontificum improl tamen adversarii jubent omnia, quae produximus, rej His enim verbis usi sunt. Ac operae pretium est au quomodo cavillentur nostras rationes, et quid afferan muniendam suam causam. Ideo breviter percurremus ca quaedam argumenta nostra, et diluemus in his obiter villationes adversariorum. Cum autem haec tota caus ligenter et copiose a Luthero tractata sit, in libro, cui lum fecit, De votis Monasticis, volumus hic librum il pro repetito habere.

Primum hoc certissimum est, non esse licitum quo sentit is, qui vovet, se mereri remissionem peccat coram Deo, aut satisfacere pro peccatis coram Deo. haec opinio est manifesta contumelia Evangelii, quod do nobis gratis donari remissionem peccatorum propter C stum, ut supra copiose dictum est. Recte igitur citavi Pauli locum ad Galatas: Evacuati estis a Christo, qu lege justificamini, a gratia excidistis. Qui quaerunt re sionem peccatorum, non fide in Christum, sed oper Monasticis, detrahunt de honore Christi, et iterum cru gunt Christum. Audite autem, audite, quomodo hic bantur Architecti confutationis. Pauli locum tantum de Moisi exponunt, et addunt Monachos omnia propter Chri observare, et conari propius secundum Evangelium vi ut mereantur vitam aeternam. Et addunt horribilem e gum, his verbis: Quare impia sunt, quae hic contra nasticen allegantur. O Christe, quamdiu feres has co melias, quibus Evangelium tuum afficiunt hostes no Diximus in confessione, remissionem peccatorum gratis cipi, propter Christum per fidem. Si haec non est Evangelii vox, si non est sententia Patris aeterni, q

qui es in sinu Patris, revelasti mundo, jure plectimur.
d tua mors testis est, tua resurrectio testis est, Spiritus
ıctus testis est, tota Ecclesia tua testis est, vere hanc esse
angelii sententiam, quod consequamur remissionem pec-
orum non propter nostra merita, sed propter te, per fi-
n. Paulus cum negat, homines lege Moisi mereri re-
ssionem peccatorum, multo magis detrahit hanc laudem
ditionibus humanis, idque aperte ad Colossenses testatur.
lex Moisi, quae erat divinitus revelata, non merebatur
nissionem peccatorum, quanto minus istae fatuae obser-
ıones, abhorrentes a civili consuetudine vitae, merentur
nissionem peccatorum. Adversarii fingunt, Paulum ab-
re legem Moisi, et Christum ita succedere, ut non gra-
donet remissionem peccatorum, sed propter opera alia-
n legum, si quae nunc excogitentur. Hac impia et fana-
ı imaginatione obruunt beneficium Christi. Deinde fin-
it inter hos, qui observant illam legem Christi, Mona-
s propius observare, quam alios, propter hypocrisin
ıpertatis, obedientiae, et castitatis, cum quidem omnia
: plena simulationis. Paupertatem jactant in summa co-
rerum omnium, obedientiam jactant, cum nullum ge-
hominum libertatem habeat majorem, quam Monachi.
coelibatu non libet dicere, qui quam purus sit in pleris-
, qui student continere, Gerson indicat. Et quotusquis-
continere studet? Scilicet hac simulatione propius se-
dum Evangelium vivunt Monachi. Christus non ita suc-
t Moisi, ut propter nostra opera remittat peccata, sed
ua merita, suam propitiationem opponat irae Dei pro
is, ut gratis nobis ignoscatur. Qui vero praeter Christi
pitiationem propria merita opponit irae Dei, et propter
pria merita consequi remissionem peccatorum conatur,
afferat opera legis Mosaicae, sive Decalogi, sive regu-
Benedicti, sive regulae Augustini, sive aliarum regula-
, is abolet promissionem Christi, abjecit Christum,
ıcidit gratia. Haec est Pauli sententia. Vide autem,
ole Caesar Imperator clementissime, videte Principes,
te omnes ordines, quanta sit impudentia adversariorum,
Pauli locum in hanc sententiam citaverimus, ipsi ad-
əserunt: Impia sunt, quae hic contra Monasticen allegan-
Quid est autem certius, quam quod remissionem pec-
rum consequuntur homines fide, propter Christum? Et
: sententiam audent isti nebulones impiam vocare. Ni-
lubitamus, quin si admoniti fuissetis de hoc loco, exi-
: confutatione tantam blasphemiam curassetis. Cum au-
supra copiose ostensum sit, impiam opinionem esse,

quod propter opera nostra consequamur remissionem peccatorum, breviores in hoc loco erimus. Facile enim inde prudens lector ratiocinari poterit, quod non mereamur remissionem peccatorum per opera Monastica. Itaque et blasphemia nullo modo ferenda est, quae apud Thomam legitur, professionem Monasticam parem esse baptismo. Error est, humanam traditionem, quae neque mandatum Dei neque promissionem habet, aequare ordinationi Christi, quae habet et mandatum et promissionem Dei, quae continet pactum gratiae, et vitae aeternae.

Secundo. Obedientia, paupertas, et coelibatus, si tamen non sit impurus, exercitia sunt ἀδιάφορα. Ideo sancti uti eis sine impietate possunt, sicut usi sunt Bernardus, Franciscus, et alii sancti viri. Et hi usi sunt propter utilitatem corporalem, ut expeditiores essent ad docendum et ad alia pia officia, non quod opera ipsa per se sint cultus, qui justificent, aut mereantur vitam aeternam. Denique sunt ex illo genere, de quo Paulus ait: Corporalis exercitatio parumper utilis est. Et credibile est, alicubi nunc quoque esse bonos viros in Monasteriis, qui serviunt ministerio verbi, qui illis observationibus sine impiis opinionibus utuntur. At sentire, quod illae observationes sint cultus, propter quos coram Deo justi reputentur, et per quos mereantur vitam aeternam, hoc pugnat cum Evangelio de justitia fidei, quod docet, quod propter Christum donetur nobis justitia, et vita aeterna. Pugnat et cum dicto Christi: Frustra colunt me mandatis hominum. Pugnat et cum hac sententia: Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Quomodo autem possunt affirmare, quod sint cultus, quos Deus approbet, tanquam justitiam coram ipso, cum nullum habeant testimonium verbi Dei?

Sed videte impudentiam adversariorum. Non solum docent, quod observationes illae sint cultus justificantes, sed addunt, perfectiores esse cultus, hoc est, magis mereri tos remissionem peccatorum et justificationem, quam alia vitae genera. Et hic concurrunt multae falsae ac perniciosae opiniones, fingunt se servare praecepta et consilia. Postea homines liberales, cum somnient, se habere merita supererogationis, vendunt haec aliis. Haec omnia plena sunt Pharisaicae vanitatis. Extrema enim impietas est sentire, quod decalogo ita satisfaciant, ut supersint merita, cum haec praecepta omnes sanctos accusent: Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Item: Non concupiscas. Propheta ait: Omnis homo mendax, id est, non recte de Deo sentiens, non satis timens, non satis credens Deo. Quare

gloriantur Monachi, in observatione Monasticae vitae eceptis satisfieri, ac plus quam praecepta fieri.

Deinde falsum et hoc est, quod observationes Monasti- sint opera consiliorum Evangelii. Nam Evangelium consulit discrimina vestitus, ciborum, abdicationem re- proprarum. Hae sunt traditiones humanae, de qui- omnibus dictum est: Esca non commendat Deo. Quare ue cultus justificantes sunt, neque perfectio, imo cum titulis fucatae proponuntur, sunt merae doctrinae dae- niorum. Virginitas suadetur, sed his, qui donum ha- t, ut supra dictum est. Error est autem perniciosissimus, ire, quod perfectio Evangelica sit in traditionibus hu- nis. Nam ita etiam Mahometistarum Monachi gloriari sent, se habere perfectionem Evangelicam. Neque est bservatione aliorum, quae dicuntur ἀδιάφορα, sed quia num Dei est justitia et vita in cordibus, ideo perfectio crescere timorem Dei, fiduciam misericordiae promis- in Christo, et curam obediendi vocationi, sicut et Paulus cribit perfectionem: transformamur a claritate in clarita- , tanquam a Domini spiritu. Non ait, alium subinde cucul- accipimus, aut alios calceos, aut alia cingula. Mise- ile est, in Ecclesia tales Pharisaicas, imo Mahometicas es legi atque audiri, videlicet perfectionem Evangelii, re- Christi, quod est vita aeterna, in his stultis observatio- us vestium, et similium nugarum collocari.

Nunc audite Areopagitas nostros, quam indignam sen- iam posuerint in confutatione. Sic ajunt: Sacris literis ressum est, Monasticam vitam, debita observatione cu- litam, quam per gratiam Dei quilibet Monastici custo- possunt, mereri vitam aeternam, et quidem multo au- rem Christus eis promisit, qui reliquerint domum aut res, etc. Haec sunt verba adversariorum, in quibus hoc mum impudentissime dicitur, quod sacris literis expres- sit, vitam Monasticam mereri vitam aeternam. Ubi enim uuntur sacrae literae de Monastica? Sic agunt causam ad- sarii, sic citant scripturas nihili homines, cum nemo ne- it, Monasticam recens excogitatam esse, tamen allegant toritatem scripturae, et quidem dicunt, hoc suum decre- expressum esse in scripturis. Praeterea contumelia af- unt Christum, cum dicunt, homines per Monasticam me- i vitam aeternam. Deus ne suae quidem legi hunc hono- tribuit, quod mereatur vitam aeternam, sicut clare di- apud Eezch. cap. XX. Ego dedi eis praecepta non bo- et judicia, in quibus non vivent. Primum hoc certum quod vita Monastica non meretur remissionem peccato-

rum, sed hanc fide gratis accipimus, ut supra dictum. Deinde propter Christum, per misericordiam donatur aeterna his, qui fide accipiunt remissionem, neque opponunt merita sua judicio Dei, sicut et Bernhardus graviter dicit: Necesse est primo omnium credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde, quod nihil prorsus habere queas operis boni, nisi et hoc dederit ipse. Postremo, quod aeternam vitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur et illa. Caetera, quae in eandem sententiam sequuntur, supra citavimus. Addit autem in fine Bernhardus: Nemo se seducat, quia si bene cogitare voluerit, inveniet procul dubio, quod nec cum decem millibus possit occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se. Cum autem nec divinae legis operibus mereamur remissionem peccatorum aut vitam aeternam, sed necesse sit quaerere misericordiam promissam in Christo, multo minus observationibus Monasticis, cum sint merae traditiones humanae, tribuendus est hic honos, quod mereantur remissionem peccatorum, aut vitam aeternam. Ita simpliciter obruunt Evangelium de gratuita remissione peccatorum, et de apprehendenda misericordia promissa in Christo, qui docent, Monasticam vitam mereri remissionem peccatorum, aut vitam aeternam, et fiduciam debitam Christo, transferunt in illas stultas observationes. Pro Christo colunt suos cucullos, suas sordes. Cum autem et ipsi egeant misericordia, impie faciunt, quod fingunt merita supererogationis, eaque aliis vendunt. Brevius de his rebus dicimus, quia ex his, quae supra de justificatione, de poenitentia, de traditionibus humanis diximus, satis constat, vota Monastica non esse pretium, propter quod donetur remissio peccatorum et vita aeterna. Et cum Christus vocet traditiones cultus inutiles, nullo modo sunt perfectio Evangelica.

Verum adversarii videri volunt astute moderari vulgarem persuasionem de perfectione. Negant Monasticam vitam perfectionem esse, sed dicunt statum esse acquirendae perfectionis. Belle dictum est, et meminimus hanc correctionem extare apud Gersonem. Apparet enim, prudentes viros offensos immodicis illis encomiis vitae Monasticae, cum non auderent in totum detrahere ei laudem perfectionis, addidisse hanc ἐπανόρθωσιν, quod sit status acquirendae perfectionis. Hoc si sequimur, nihilo magis erit Monastica status perfectionis, quam vita agricolae, aut fabri. Nam hi quoque sunt status acquirendae perfectionis. Omnes enim homines in quacunque vocatione perfectionem exp

bent, hoc est, crescere in timore Dei, in fide, in dile-
one proximi et similibus virtutibus spiritualibus. Extant
historiis Eremitarum exempla, Antonii et aliorum, quae
aequant genera vitae. Scribitur Antonio petenti, ut Deus
i ostenderet, quantum in hoc vitae genere proficeret,
endam in urbe Alexandria sutorem monstratum esse per
mnium, cui compararetur. Postridie Antonius veniens
urbem, accedit ad sutorem, exploraturus illius exercitia
dona, collocutus cum homine, nihil audit, nisi mane eum
o universa civitate paucis verbis orare, deinde arti suae
eram dare. Hic intellexit Antonius, non esse justifica-
nem tribuendam illi vitae generi, quod susceperat.

Sed adversarii, etsi nunc moderantur laudes de perfe-
one, tamen aliter re ipsa sentiunt. Vendunt enim meri-
, et applicant pro aliis hoc praetextu, quod observent
aecepta et consilia, quare re ipsa sentiunt sibi superesse
erita. Quid est autem arrogare sibi perfectionem, si hoc
n est? Deinde in ipsa confutatione positum est, quod
onastici contendant propius secundum Evangelium vivere.
ibuit igitur perfectionem traditionibus humanis, si ideo
opius secundum Evangelium vivunt Monachi, quia non
bent proprium, quia sunt coelibes, quia obediunt regu-
e in vestitu, cibis, et similibus nugis.

Item, confutatio dicit, Monachos mereri vitam aeternam
ctiorem, et allegat scripturam: Qui reliquerit domum,
c. scilicet hic quoque perfectionem arrogat factitiis reli-
onibus, sed hic locus scripturae nihil facit ad vitam Mo-
sticam. Non enim hoc vult Christus, quod deserere paren-
s, conjugem, fratres, sit opus ideo faciendum, quia me-
atur remissionem peccatorum et vitam aeternam. Imo
aledicta est illa desertio. Fit enim cum contumelia Christi,
quis ideo deserat parentes, aut conjugem, ut hoc ipso
ere mereatur remissionem peccatorum et vitam aeternam.
uplex autem desertio est. Quaedam fit sine vocatione, sine
andato Dei; hanc non probat Christus. Nam opera a no-
s electa, sunt inutiles cultus. Clarius autem hinc appa-
t, Christum non probare hanc fugam, quia loquitur de
serenda uxore, et liberis. Scimus autem quod mandatum
ei prohibet deserere uxorem et liberos. Alia desertio est,
ae fit mandato Dei, videlicet, cum cogit nos potestas aut
rannis cedere, aut negare Evangelium. Hic habemus
andatum, ut potius sustineamus injuriam, potius eripi
bis patiamur, non solum facultates, conjugem, liberos,
d vitam quoque. Hanc desertionem probat Christus, id-
que addit, propter Evangelium, ut significet se de his

loqui, non qui faciunt injuriam uxori et liberis, sed propter confessionem Evangelii sustinent injuriam. C pus nostrum etiam deserere debemus propter Evangeli Hic ridiculum fuerit sentire, quod cultus Dei sit, se ip occidere et relinquere corpus sine mandato Dei. Con igitur, male detorqueri dictum Christi ad vitam Mona cam. Nisi fortassis hoc quadrat, quod centuplum in vita recipiunt. Plurimi enim fiunt Monachi non prop Evangelium, sed propter culinam et otium, qui pro guis patrimoniis inveniunt amplissimas opes. Sed ut res Monastica simulationis plena est, ita falso praetext stimonia scripturae citant, ut dupliciter peccent, hoc ut fallant homines, et fallant praetextu nominis divini.

Citatur et alius locus de perfectione: Si vis perfe esse, vade, vende quae habes, et da pauperibus, et veni sequere me. Hic locus exercuit multos, qui finxerunt fectionem esse, possessiones ac dominia rerum abjicere. namus Philosophos Aristippum praedicare, qui mag auri pondus abjecit in mare. Talia exempla nihil perti ad Christianam perfectionem. Rerum divisio, domini possessio, sunt ordinationes civiles, approbatae verbo in praecepto: Non furtum facies. Desertio facultatum habet mandatum, aut consilium in scripturis. Nam E gelica paupertas non est desertio rerum, sed non esse rum, non confidere opibus, sicut David pauper erat tissimo regno. Quare cum desertio facultatum sit mere ditio humana, est inutilis cultus. Et immodica sunt encomia in extravagante, quae ait, abdicationem propr tis omnium rerum, propter Deum, meritoriam et sanct et viam perfectionis esse. Et periculosissimum est, rem gnantem cum civili consuetudine, talibus immoderatis dibus efferre. At Christus hic perfectionem vocat. injuriam faciunt textui, qui truncatum allegant. Perfe est in hoc, quod addit Christus, sequere me. Exemp obedientiae in vocatione propositum est. Et quia voca nes dissimiles sunt, ita haec vocatio non est omnium, proprie ad illam personam, cum qua ibi loquitur Ch stus, pertinet, sicut vocatio David ad regnum, Abrah ad mactandum filium non sunt nobis imitandae. Voca nes sunt personales, sicut negotia ipsa variant tempor et personis; sed exemplum obedientiae est generale. P fectio erat futura illi juveni, si huic vocationi credidisse obedivisset. Ita perfectio nobis est, obedire unumquemq vera fide suae vocationi.

Tertio. In votis Monasticis promittitur castitas. Su-
autem diximus de conjugio sacerdotum, non posse vo-
tut legibus tolli jus naturae in hominibus. Et quia non
ies habent donum continentiae, multi propter imbecil-
tem infeliciter continent. Neque vero ulla vota, aut ul-
leges possunt abolere mandatum Spiritus sancti; propter
nicationem unusquisque habeat uxorem suam. Quare
votum non est licitum in his, qui non habent donum
tinentiae, sed propter imbecillitatem contaminantur. De
toto loco satis supra dictum est; in quo profecto mirum
cum versentur ob oculos pericula et scandala, tamen
ersarios defendere suas traditiones, contra manifestum
praeceptum. Nec commovet eos vox Christi, qui ob-
gat Pharisaeos, qui traditiones contra mandatum Dei
rant.

Quarto, Liberant hos, qui vivunt in Monasteriis, im-
cultus, quales sunt, profanatio Missae ad quaestum
atae pro mortuis, cultus sanctorum, in quibus duplex
um est; et quod sancti in locum Christi surrogantur, et
ie coluntur, sicut finxerunt Dominicastri Rosarium B.
ginis, quod est mera βαττολογία non minus stulta,
m impia, vanissimam fiduciam alens. Deinde hae ip-
impietates tantum conferuntur ad quaestum. Item,
ngelium de gratuita remissione peccatorum propter
istum, de justitia fidei, de vera poenitentia, de ope-
is, quae habent mandatum Dei, neque audiunt, neque
ent. Sed versantur aut in philosophicis disputationibus,
in traditionibus ceremoniarum, quae obscurant Chri-
n. Non hic dicemus de illo toto cultu ceremoniarum,
lectionibus, cantu, et similibus rebus, quae poterant
rari, si haberentur pro exercitiis, sicut lectiones in
olis, quarum finis est, docere audientes, et inter do-
dum aliquos commovere ad timorem, aut fidem. Sed
c fingunt, has ceremonias esse cultus Dei, qui merean-
remissionem peccatorum ipsis et aliis. Ideo enim au-
t has ceremonias. Quod si susciperent ad docendos et
ortandos auditores, breves et accuratae lectiones plus
dessent, quam illae infinitae βαττολογίαι. Ita tota vita
nastica plena est hypocrisi, et falsis opinionibus. Ad
c omnia accedit et hoc periculum, quod qui sunt in illis
egiis, coguntur assentiri persequentibus veritatem. Mul-
igitur graves et magnae rationes sunt, quae liberant bo-
viros ab hoc vitae genere.

Postremo, multos liberant ipsi Canones, qui aut illecti
bus Monachorum sine judicio voverunt, aut coacti ab

amicis voverunt. Talia vota ne Canones quidem pron ciant esse vota. Ex his omnibus apparet plurimas esse c sas, quae docent vota Monastica, qualia hactenus fu sunt, non esse vota, quare tuto deseri potest vitae ge plenum hypocrisis et falsarum opinionum.

Hic objiciunt ex lege Nazaraeos. Sed hi non susci bant vota sua cum his opinionibus, quas hactenus dix nos reprehendere in votis Monachorum. Nazaraeorum ri erat exercitium, aut protestatio fidei coram hominibus, merebatur remissionem peccatorum coram Deo, non ju ficabat coram Deo. Deinde sicut nunc circumcisio, aut ctatio victimarum non esset cultus, ita nec ritus Nazar rum nunc debet proponi tanquam cultus, sed debet judi simpliciter ἀδιάφορον. Non igitur recte confertur Mo chatus sine verbo Dei excogitatus, ut sit cultus, qui reatur remissionem peccatorum et justificationem, cum Nazaraeorum, qui habebat verbum Dei, nec traditus in hoc, ut mereretur remissionem peccatorum, sed ut e exercitium externum, sicut aliae ceremoniae legis. Idem aliis votis in lege traditis dici potest.

Allegantur et Rechabitae, qui nec possessiones ha bant ullas, nec vinum bibebant, ut scribit Jeremias XXXV. Scilicet pulchre quadrat exemplum Rechabitar ad Monachos nostros, quorum Monasteria superant pa Regum, qui lautissime vivunt. Et Rechabitae in illa o nium rerum penuria, tamen erant conjuges. Nostri M nachi, cum affluant omnibus deliciis, profitentur coeli tum. Caeterum exempla juxta regulam, hoc est, ju scripturas certas et claras, non contra regulam, seu co scripturas interpretari convenit. Certissimum est autem, servationes nostras non mereri remissionem peccator aut justificationem. Quare cum laudantur Rechabitae, cesse est, eos morem suum non ideo servasse, quod se rent, se per eum mereri remissionem peccatorum, aut e ipsum cultum esse justificantem, aut propter quem co querentur vitam aeternam, non per misericordiam Dei, p pter semen promissum. Sed quia habuerunt mandat parentum, laudatur obedientia, de qua extat praecept Dei: Honora patrem et matrem. Deinde mos habebat nem proprium, quia peregrini erant, non Israelitae, paret, patrem voluisse eos certis notis discernere a s popularibus, ne relaberentur ad impietatem popularic Volebat his notis eos admonere doctrinae fidei, et imm

ıtis. Talis finis est licitus. At fines Monasticae longe traduntur. Fingunt opera Monastices cultus esse, fin- : ea mereri remissionem peccatorum ac justificationem: igitur dissimile Monasticae exemplum Rechabitarum, mittamus hic alia incommoda, quae haerent in praesenti ıastica.

Citant et ex priore ad Timotheum cap. V. de viduis, e servientes Ecclesiae, alebantur de publico, ubi ait: ›ere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem ;am fecerunt. Primum hic fingamus Apostolum de voloqui, tamen hic locus non patrocinabitur Monasticis s, quae fiunt de impiis cultibus, et hac opinione, ut eantur remissionem peccatorum et justificationem. Pau- enim tota voce damnat omnes cultus, omnes leges, nia opera, si ita observentur, ut mereantur remissio- ı peccatorum, aut ut propter ea consequamur vitam ae- ıam, non propter Christum per misericordiam. Ideo esse est vota viduarum, si qua fuerunt, dissimilia fuisse ıs Monasticis. Praeterea, si non desinant adversarii de- quere locum ad vota, detorquendum erit eodem hoc quo- :, quod vetat eligi viduam minorem annis sexaginta. vota ante eam aetatem facta erunt irrita. Sed nondum ·at Ecclesia haec vota. Itaque damnat Paulus viduas, ı quia nubunt: jubet enim nubere juniores, sed quia ›lico sumtu alitae lasciviebant, ideoque fidem abjicie- ıt. Hoc vocat primam fidem, scilicet, non voti Mona- i, sed Christianismi. Et hoc modo fidem accipit in eo- n capite: Si quis proprios, et maxime domesticos non ·at, fidem abnegavit. Aliter enim de fide loquitur, quam phistae. Non tribuit fidem his, qui habent peccatum ırtale. Ideo dicit hos abjicere fidem, qui non curant ›pinquos. Et ad eundem modum dicit, milierculas pe- antes fidem abjicere.

Percurrimus aliquot nostras rationes, et obiter dilui- ıs ea, quae adversarii objiciunt. Et haec collegimus n solum propter adversarios, sed multo magis propter ıs mentes, ut habeant in conspectu causas, quare impro- :e debeant hypocrisin et fictos cultus Monasticos, quos idem totos haec una vox Christi abrogat, cum ait: Fru- a colunt me mandatis hominum. Quare vota ipsa, et servationes ciborum, lectionum, cantuum, vestitus, cal- ›rum, cingulorum, inutiles cultus sunt coram Deo. Et to sciant omnes piae mentes, simpliciter Pharisaicam et

damnatam opinionem esse, quod illae observationes mereantur remissionem peccatorum, quod propter eas justi reputemur, quod propter eas consequamur vitam aeternam, non per misericordiam propter Christum. Et necesse est sanctos viros, qui in his vitae generibus vixerunt, abjecta fiducia talium observationum, didicisse, quod remissionem peccatorum propter Christum gratis haberent, quod propter Christum per misericordiam consecuturi essent vitam aeternam, non propter illos cultus, quod Deus tantum probet cultus suo verbo institutos, qui valeant in fide.

De potestate Ecclesiastica.

Vehementer hic vociferantur adversarii de privilegiis et immunitatibus Ecclesiastici status, et addunt Epilogum: Irrita sunt omnia, quae in praesenti articulo contra immunitatem Ecclesiarum et sacerdotum inferuntur. Haec mera calumnia: nos enim de rebus aliis in hoc articulo disputavimus. Caeterum saepe testati sumus, nos politicas ordinationes, et donationes Principum et privilegia non reprehendere. Sed utinam vicissim audirent adversarii querelas Ecclesiarum et piarum mentium. Dignitates et opes suas fortiter tuentur adversarii, interim statum Ecclesiae negligunt, non curant recte doceri Ecclesias, et Sacramenta rite tractari. Ad sacerdotium admittunt quoslibet sine discrimine, postea imponunt onera intolerabilia, quasi delectentur exitio aliorum, suas traditiones longe accuratius servari postulant, quam Evangelium. Nunc in gravissimis et difficillimis controversiis, de quibus populus misere cupit doceri, ut habeat aliquid certi, quod sequatur, non expediunt mentes, quas dubitatio acerbissime cruciat, tantum conclamant ad arma. Praeterea in rebus manifestis decreta sanguine scripta proponunt, quae minantur horrenda supplicia hominibus, nisi manifeste contra mandatum Dei faciant. Hic vicissim oportebat vos videre lacrymas miserorum, et audire miserabiles querelas multorum bonorum hominum, quas haud dubie respicit, et exaudit Deus, cui aliquando rationem procurationis vestrae redditurі estis.

Cum autem nos in confessione, in hoc articulo, varios locos complexi simus, adversarii nihil respondent, nisi Episcopos habere potestatem regiminis et coërcitivae cor-

mis, ad dirigendum subditos in finem beatitudinis aeternae. Et ad potestatem regiminis requiri potestatem licandi, definiendi, discernendi, et statuendi ea, quae praefatum finem expediunt aut conducunt. Haec sunt ba confutationis, in quibus docent nos adversarii, quod iscopi habeant auctoritatem condendi leges utiles ad conuendam vitam aeternam. De hoc articulo controsia est.

Oportet autem in Ecclesia retinere hanc doctrinam, od gratis propter Christum fide accipiamus remissionem catorum, oportet et hanc doctrinam retineri, quod hunae traditiones sint inutiles cultus, quare nec peccatum, justitia in cibo, potu, vestitu, et similibus rebus colnda est, quarum usum voluit Christus liberum relinqui, n ait: Quod intrat in os, non coinquinat hominem. Et ılus: Regnum Dei non est esca, aut potus. Itaque nulı habent jus Episcopi condendi traditiones extra Evangen, ut mereantur remissionem peccatorum, ut sint cul, quos approbet Deus tanquam justitiam, et qui grat conscientias, ita ut peccatum sit eos omittere. Haec nia docet vel unus locus in Actis, ubi Apostoli dicunt: e purificari corda. Et deinde prohibent imponere jun, et ostendunt, quantum perculi sit, exaggerant pecım istorum, qui onerant Ecclesiam. Quid tentatis De? inquiunt. Hoc fulmine nihil terrentur adversarii no, qui vi defendunt traditiones et impias opiniones. Nam upra damnaverunt articulum XV., in quo posuimus, d traditiones non mereantur remissionem peccatorum, ıic dicunt, traditiones conducere ad vitam aeternam. n merentur remissionem peccatorum? num sunt cultus, s approbat Deus, tanquam justitiam? num vivificant la? Paulus ad Colossenses, ideo negat prodesse trades ad justitiam aeternam et vitam aeternam, quia cibus, ıs, vestitus, et similia sint res usu pereuntes. At vita rna in corde, rebus aeternis, hoc est, verbo Dei et itu sancto efficitur. Expediant igitur adversarii, quoo conducant traditiones ad vitam aeternam.

Cum autem Evangelium clare testetur, quod non deıt imponi Ecclesiae traditiones, ut mereantur remissio peccatorum, ut sint cultus, quos approbet Deus tann justitiam, ut gravent conscientias, ita ut omittere udicetur esse peccatum: nunquam poterunt adversarii

ostendere, quod Episcopi habeant potestatem tales cul
instituendi.

Caeterum quam potestatem tribuat Evangelium E
scopis, diximus in confessione. Qui nunc sunt Episc
non faciunt Episcoporum officia juxta Evangelium, sed
sane Episcopi juxta politiam Canonicam, quam non re
hendimus. Verum nos de Episcopo loquimur juxta Ev
gelium. Et placet nobis vetus partitio potestatis, in p
statem ordinis, et potestatem jurisdictionis. Habet
Episcopus potestatem ordinis, hoc est, ministerium v
sacramentorum, habet et potestatem jurisdictionis, hoc
auctoritatem excommunicandi obnoxios publicis crimin
et rursus absolvendi eos, si conversi petant absolutio
Neque vero habent potestatem tyrannicam, hoc est,
certa lege, neque regiam, hoc est supra legem, sed ha
certum mandatum, certum verbum Dei, quod docere,
quod exercere suam jurisdictionem debent. Quare no
quitur, etiamsi habeant aliquam jurisdictionem, quod
sint novos cultus instituere. Nam cultus nihil pertinen
jurisdictionem. Et habent verbum, habent mandatum,
tenus exercere jurisdictionem debeant, scilicet, si
commiserit adversus illud verbum, quod acceperu
Christo.

Quanquam nos in confessione addidimus etiam,
tenus liceat eis condere traditiones, videlicet, non tanq
necessarios cultus, sed ut sit ordo in Ecclesia propter tr
quillitatem. Et hae non debent laqueos injicere consci
tiis, tanquam praecipiant necessarios cultus, sicut Pau
docet, cum ait: In libertate, qua Christus vos liber
state, nec iterum jugo servitutis subjiciamini. Opo
igitur liberum usum talium ordinationum relinqui, mod
scandala vitentur, ne judicentur esse cultus necessarii,
ut pleraque ordinaverunt ipsi Apostoli, quae tempore
tata sunt. Neque ita tradiderunt, ut mutare non lic
Non enim dissentiebant a suis scriptis, in quibus mag
pere laborant, ne Ecclesiam opprimat opinio, quod ritus
mani sint necessarii cultus.

Haec est simplex ratio traditionum interpretandar
videlicet, ut sciamus, eas non esse necessarios cultus,
tamen propter vitanda scandala in loco sine supersti
observemus. Et sic multi docti et magni viri in Eccle
senserunt: nec videmus, quid opponi possit. Certum

m, sententiam illam, qui vos audit, me audit, non lo-
i de traditionibus, sed maxime contra traditiones facere.
n est enim mandatum cum libera, ut vocant, sed cau-
de rato, de speciali mandato, hoc est, testimonium
um Apostolis, ut eis de alieno verbo, non de proprio
damus. Vult enim Christus nos confirmare, quemad-
dum opus erat, ut sciremus, verbum traditum per ho-
nes efficax esse, nec quaerendum esse aliud verbum de
lo. De traditionibus non potest accipi, qui vos audit, me
dit. Requirit enim Christus, ut ita doceant, ut ipse
liatur, quia dicit: Me audit. Igitur suam vocem, su-
verbum vult audiri, non traditiones humanas. Ita
tum, quod maxime pro nobis facit, et gravissimam
solationem et doctrinam continet, detorquent isti asini
res nugacissimas, discrimina ciborum, vestitus, et si-
lia.

Citant et hoc: Obedite praepositis vestris. Haec sen-
tia requirit obedientiam erga Evangelium. Non enim
stituit regnum Episcopis extra Evangelium. Nec debent
iscopi traditiones contra Evangelium condere, aut tradi-
nes suas contra Evangelium interpretari. Idque cum
iunt, obedientia prohibetur, juxta illud: Si quis aliud
angelium docet, anathema sit. Idem respondemus ad
c locum: Quidquid dixerint, facite, quod constet, non
versaliter praecipi, ut omnia recipiamus, quia alibi ju-
scriptura plus obedire Deo, quam hominibus. Quan-
igitur impia docent, non sunt audiendi. Haec autem
ia sunt, quod traditiones humanae sint cultus Dei,
d sint necessarii cultus, quod mereantur remissionem
catorum et vitam aeternam. Objiciunt et scandala pu-
a, et motus, qui exorti sunt praetextu nostrae doctri-
. Ad haec breviter respondemus, Si in unum confe-
tur omnia scandala, tamen unus articulus de remissione
catorum, quod propter Christum gratis consequamur
nissionem peccatorum per fidem, tantum affert boni, ut
nia incommoda obruat. Et hic initio conciliavit Luthe-
non tantum nostrum favorem, sed etiam multorum, qui
c nos oppugnant. *Παλαιὰ γὰρ εὕδει χάρις, ἀμνάμονες βροτοί,* inquit Pindarus. Nos tamen neque deserere ve-
tem necessariam Ecclesiae volumus, neque assentiri ad-
sariis condemnantibus eam possumus. Oportet enim
o magis obedire, quam hominibus. Isti rationem schis-
tis excitati reddent, qui manifestam veritatem initio con-
nnaverunt, et nunc summa crudelitate persequuntur.

Articuli Christianae Doctrinae,

a nostris Concilio, si quod vel Mantuae vel alibi congregandum fuisset, exhibendi fuerant, indicantes, quid recipere vel concedere possemus et quid non:

Scripti a

D. Martino Luthero

Anno MDXXXVII.

Praefatio Dr. Mart. Lutheri.

m Papa Paulus hujus nominis tertius Concilium indiceunno superiori, circa Pentecosten Mantuae congregan-, et paulo post ab urbe Mantua alio transferret, (unde dum constat, quo illud convocare vel velit vel possit) obis quoque sperandum esset, ut ad Concilium ipsi etvocaremur, vel metuendum, ne non vocati damnare-: injungebatur mihi, ut Articulos doctrinae nostrae criberem et colligerem, si forte res procederet, ut con-t, quid et quatenus Pontificiis cedere, et in quibus caus constanter perseverare et vellemus et possemus.

Conscripsi igitur hosce Articulos, et nostrae parti tra-A nostris illi recepti et unanimi confessione approbant, et decretum est, ut Concilio (si quod a Papa et ificiis tandem sine mendaciis et fraudibus, vero, legiet Christiano modo institueretur, sicut omnino det) publice offerrentur, et fidei nostrae confessionem exrent.

Cum autem Romana ista aula seu Curia adeo formidet stianum liberumque Concilium, et lucem turpissime

fugiat, ita ut etiam ipsis Pontificiis spes Concilii Christi non tantum convocandi, sed etiam ferendi et conced prorsus ademta sit, unde sane offenduntur merito m Pontificii, et aegre ferunt negligentiam istam Papae, inde facile colligunt, malle Papam interitum totius Chris nitatis, et damnationem omnium animarum, quam et suorum vel exiguam saltem reformationem, et quam rannidi suae modum praescribi patiatur: ideo et nihilo nus articulos hos in publicum emittere volui, ut si citiu hac vita evocarer, quam Concilium congregaretur, (ita eventurum esse, omnino confido et spero, cum lud isti nebulones nimium in protrahendo et impediendo Co lio laborent) ut inquam ii, qui post me vivent et rem bunt, testimonium et confessionem meam haberent et ponere possent adjunctum confessioni, quam antea p cavi, in qua hactenus constanter permansi, et perma deinceps, per Dei gratiam.

Quid enim dicam? Quomodo querelam instituam? huc superstes sum, scribo, conciones habeo, et pra publice et quotidie: et tamen virulenti homines non ta ex adversariis, sed etiam falsi fratres, qui nobiscu sentire ajunt, mea scripta et doctrinam meam simpl contra me adferre et allegare audent, me vivente, vid et audiente, etiamsi sciant, me aliter docere, et vol rus suum meo labore exornare, et miseros homines me nomine decipere et seducere. Quid ergo, bone Deus, obitum meum fiet?

Deberem quidem ad omnia respondere, dum adhu vo. Sed quaeso, quomodo omnia diaboli ora obst solus possum? praesertim eorum (utpote venenatorum nium) qui nec audire nec attendere volunt, quid scriba sed in eo toti sunt, ut verba nostra etiam in minutis literis scelerate pervertant et depravent. His ergo di lus respondeat, et tandem ira Dei, quemadmodum m tur. Saepe recordor boni Gersonis, dubitantis, num boni publice scribendum et proferendum sit. Si sc omittitur, multae animae negliguntur, quae liberari tuissent. Si vero illa praestatur, statim diabolus praest cum linguis pestiferis et calumniarum plenis, quae o corrumpunt, et veneno inficiunt, ut utilitas scriptorum pediatur. Quid tamen ex ista malitia sua commodi re ant, manifestum est. Quia enim nos mendaciis perdite rarunt, et simpliciores per ista mendacia in suo coetu nere voluerunt, Deus opus suum subinde promovit, et sorum coetum reddidit minorem, nostrorum vero m

ı, ac ipsos ob mendacia confudit, et confundit etiam-
n.

Recitabo historiam. Fuit Wittebergae Doctor quidam
Galliis missus, qui nobis palam indicabat, Regi suo
o certius persuasum esse, apud nos nullam esse Eccle-
n, nullum magistratum, nullum conjugium, sed pro-
cue omnes pecudum more vivere pro arbitrio. Dic jam,
vultu nos coram tribunali Christi in ultimo judicio sint
ecturi ii, qui tam crassa et prodigiosa mendacia Regi et
s regnis per sua scripta inculcarunt ceu veritatem? Chri-
; omnium nostrum Dominus et judex scit ipse, istos
ıtiri et semper mentitos esse. Hujus sententiam vicissim
ire cogentur, quod certo scio. Deus convertat conver-
dos, ut agant poenitentiam: ceteros obruet Vae et ah in
ernum.

Ut autem redeam ad rem, optarim ex animo, Conci-
n Christianum et liberum aliquando congregari, ut multis
ebus et hominibus consuleretur, non quod nos Concilio
igeamus, (nostrae enim Ecclesiae per Dei gratiam puritate
bi et vero usu Sacramentorum ac cognitione vocationum
verorum operum, ita sunt illustratae et constitutae, ut
ıcilio opus nobis non sit, nec a Concilio de his rebus
dquam melius sperare et expectare possimus) sed quod
Episcopatibus videamus passim multas parochias plane
ertas et vacuas, ita ut prae dolore cor hominis pii extin-
facile possit. Et tamen nec Episcopi, nec Canonici cu-
, quomodo miseri homines vel vivant vel moriantur,
quibus tamen Christus est mortuus, quem miseri homi-
ut verum pastorem cum ovibus suis loquentem audire
possunt. Et hoc me movet, ut exhorrescens vehemen-
netuam, ne Christus ipse aliquando convocet Concilium
elicum contra Germaniam, quo funditus deleamur, sic-
odoma et Gomorrha, quandoquidem tam temere ipsi
limus nomine et praetextu Concilii.

Praeter haec tam necessaria negotia Ecclesiastica, es-
quoque res magnae in statu politico corrigendae, ut
ordia Principum et statuum. Usura et avaritia ceu di-
im inundarunt, et specie juris defenduntur. Petulan-
lascivia, superbia, et luxus ac fastus in vestitu, cra-
, alea, pompa, vitiorum et scelerum concursus, ma-
, contumacia subditorum, familiae, opificum, merce-
orum, rusticorum aucupia, et iniquissima in venditio-
s aestimatio, (et quis recitare potest omnia?) adeo ac-
runt, ut decem Conciliis et viginti Comitiis politicis
gi nequeant. Si haec principalia in Ecclesiastico et po-

litico statu, quae contra Deum fiunt, in Concilio tractat tur, satis superque esset, de quibus ageretur, nec opus set ludicris et jocularibus confabulationibus de veste tal de insignibus verticalibus, rasuris et tonsuris, de cing latis seu baltheis, de Episcoporum et Cardinalium ins galeris, pileis et baculis et similibus vanitatibus: Si a Dei mandatum et voluntatem in Ecclesiastico et politico dine expedivissemus, satis postea otii et temporis nobis linqueretur ad reformationem ciborum, vestium, cereor rasurarum, casularum, etc. At, quia camelos degluti et interea culices excolamus, trabes relinquimus, et fe cas inquirimus et judicamus, supersedere Concilio p sumus.

Paucos igitur Articulos conscripsi. Habemus enim antea satis mandatorum Dei in Ecclesia, in politia, in conomia, quibus satisfacere nunquam possumus. Ad q ergo prodest copia ista decretorum, traditionum et leg in Concilio, cum praecipua capita a Deo mandata nec rentur, nec serventur? quasi vero Deus in ludicris fa nostris acquiescere, et interea sua divina mandata ped ut conculcentur, ferre cogatur. Peccata autem nostra aggravant, nec sinunt Deum nobis esse propitium, quia p nitentiam non agimus, et insuper omnem abominatio defendere volumus.

O Domine Jesu Christe, indicito et celebra tu Concilium, et libera tuos adventu tuo glorioso. Actum de Papa et Pontificiis. Hi te non curant. Juva ergo miseros et inopes, qui ad te gemimus, et te ex corde q rimus secundum gratiam, quam nobis dedisti, per spiri tuum, qui tecum et cum Patre vivit et regnat, benedi in saecula, Amen.

PRIMA PARS.

De summis articulis divinae Majestatis.

I.

ater, Filius, et Spiritus sanctus, in una divina essentia natura, tres distinctae personae, sunt unus Deus, qui avit coelum et terram.

II.

Pater a nullo, Filius a Patre genitus est, Spiritus sans a Patre et Filio procedit.

III.

Non Pater, non Spiritus sanctus, sed Filius homo fas est.

IV.

Filius ita factus est homo, ut a Spiritu sancto sine viopera conciperetur, et ex Maria pura, sancta semper gine nasceretur. Postea passus et mortuus est, sepultus, cendit ad inferna, resurrexit a mortuis, ascendit ad coe-, sedet ad dexteram Dei, venturus judicare vivos et mors, etc. sicut de his Symbolum Apostolicum, et Athanaium, et Catechismus noster puerilis, nos edocent.

De his articulis nulla est inter nos et adversarios controsia, cum illos utrinque confiteamur: quamobrem non est esse, ut pluribus jam de illis agamus.

SECUNDA PARS

est de articulis, qui officium et opus Je Christi, sive redemtionem nostram concernunt.

Hic primus et principalis articulus est,

Quod Jesus Christus, Deus et Dominus noster, sit pr pter peccata nostra mortuus, et propter justitiam nostr resurrexerit, Rom. IV.

Et quod ipse solus sit Agnus Dei, qui tollit pecc mundi, Joh. I. Et quod Deus omnium nostrum iniquit in ipsum posuerit, Esaiae LIII.

Omnes peccaverunt, et justificantur gratis absque o ribus seu meritis propriis, ex ipsius gratia, per redemt nem, quae est in Christo Jesu, in sanguine ejus, Rom. I

Hoc cum credere necesse sit, et nullo opere, aut le aut merito acquiri et apprehendi possit, certum est et m nifestum, solam hanc fidem nos justificare, sicut Pau Rom. III. inquit: Statuimus, justificari hominem per fid absque operibus legis. Item: Ut sit ipse justus et justi cans eum, qui est ex fide Jesu Christi.

De hoc articulo cedere, aut aliquid contra illum l giri aut permittere nemo piorum potest, etiamsi coelum terra, ac omnia corruant. Non enim est aliud nomen homini datum, per quod salvari possimus (inquit Petrus Actor IV.) Et per vulnera ejus sanati sumus, Esa. LIII. Et hoc articulo sita sunt et consistunt omnia, quae contra P pam, diabolum et universum mundum in vita nostra doc mus, testamur et agimus. Quare oportet nos de hac doct na esse certos, et minime dubitare, alioquin actum prorsus, et Papa et diabolus, et omnia adversa jus et vict riam contra nos obtinent.

II. Articulus de Missa docet,

Quod Missa in Papatu sit maxima et horrenda abominao, simpliciter et hostiliter e diametro pugnans contra arculum primum, quae tamen prae omnibus aliis Pontificiis ololatris summa et speciosissima fuit. Statuerunt enim, uod sacrificium istud seu opus Missae, etiam ab impio perdito nebulone praestitum, liberet hominem a eccatis cum in hac vita, tum in purgatorio, cum men solus agnus Dei nos liberet, ut supra dictum est. ic nihil permittendum, nec cedendum est, quia prior arculus id non fert.

Cum sanioribus Pontificiis placide hoc modo conferri osset. Primum, quare tam rigide Missae patrocinium suscipiant, cum illa tantummodo sit hominum inventum, a eo non mandata sit? Hominum vero inventiones tuto omitere possumus, ut Christus testatur Matth. XV. Frustra olunt me mandatis hominum.

Secundo, res est non necessaria, quae sine peccato et ericulo omitti potest.

Tertio, sacramentum meliori, a Deo magis accepto, no hoc solo accepto, salutari et beato modo secundum hristi institutionem sumi potest. Cur igitur propter figentum humanum et non necessarium, cum aliter et rectius es ipsa haberi possit, ad extremas miserias homines cogentur et adigerentur?

Curetur, ut publice hominibus ostendatur, Missam ut em commentitiam, seu humanum figmentum, posse sine pecato omitti, et neminem damnari, qui Missam non curat, ed etiam sine Missa, meliore ratione homines salvari pos-. Sic fiet, ut Missa sit sponte corruitura, non tantum in ulgo rudi, sed etiam in animis omnium piorum, Christiaorum, et sanorum: idque multo magis, cum audierint, lissam esse quiddam valde periculosum sine Dei verbo et oluntate confictum atque inventum.

Quarto. Cum fere innumeri, et inenarrabiles abusus universo mundo, ex negotiatione Missarum extiterint, broganda merito Missa est, ut abusus isti removeantur, tiamsi quid utilitatis et boni in se contineret. Quanto mais autem, cum plane inutilis, non necessaria, et periculosa it, et omnia utilius, atque certius absque Missa haberi ossint, eam missam facere debemus, ut abusus istos tetros erpetuo fugiamus?

Quinto. Cum Missa nihil sit aliud, nec aliud esse ossit, (sicut Canon et omnes libri pronunciant) quam

opus hominum, (etiam impiorum nebulonum) quo op aliquis se ipsum, et alios una cum se ipso, cum Deo conciliare, remissionem peccatorum et gratiam impetrare mereri conatur, (sic enim aestimatur Missa, cum mari praedicatur: ad quid enim alioqui prodesset?) ideo ce damnanda et rejicienda est. Hoc enim directe pugnat c primario articulo, qui affirmat, non missificum sacerdote vel bonum vel malum, suo opere, sed agnum Dei et Filii Dei tollere peccata nostra.

Quod si quis fucum facere, et praetendere vellet, ex devotione sibi ipsi communionem exhibere velle, is lo erraret, nec serio et ex animo loqueretur. Communio e vera et certa est in Sacramento, quae fit secundum insti tionem Christi. Se ipsum autem communicare, huma persuasio est, incerta, et non necessaria, imo prohib: Nescit enim ille, quid faciat, cum absque verbo D opinioni et figmento humano obsequatur. Non etiam re facit is, (etiamsi res alioqui plana esset) qui Sacramenta proprium Ecclesiae, extra Ecclesiae communionem, s verbo Dei, ex propria quadam devotione et affectione usu pare vult.

In hoc articulo de Missa Concilium potissimum sud et consummabitur. Etsi enim possibile esset, ut omnes r liquos articulos nobis concederent, tamen hunc conce non poterunt, quemadmodum Campegius Augustae d se prius omnia tormenta, membrorum dilaniationem mortem passurum, quam Missam missam facturum es Et ego etiam, per Dei opem in cineres corpus meum red et concremari patiar prius, quam ut Missarium ventre vel bonum vel malum, aequiparari Christo Jesu, Domi et Servatori meo, aut eo superiorem esse feram. Sic s licet in aeternum disjungimur, et contrarii invicem sum Sentiunt quidem optime, cadente Missa, cadere Papatu Hoc priusquam fieri patiantur, omnes nos trucidabunt, poterunt.

Caeterum Draconis cauda ista (Missam intelligo) p perit multiplices abominationes et idololatrias.

Primo Purgatorium. Missis enim pro animabus, ite Vigiliis, septimis, et tricesimis, anniversariis exequiis, p stremo vulgari septimana, et omnium animarum die, b neis, et quae his affinia sunt, innumeris aliis phantasi irruerunt in purgatorium. Sic Missa propemodum pro lis defunctis fuit celebrata, cum tamen Christus Sacram tum pro solis viventibus instituerit. Quapropter purga rium, et quidquid ei solennitatis, cultus et quaestus adh

t, mera diaboli larva est. Pugnat enim cum primo articulo, qui docet, Christum solum, et non hominum opera, animas liberare. Et constat etiam, de mortuis nihil nobis divinitus mandatum esse. Idcirco tuto omitti illud omne potest, etiamsi nihil erroris et idololatriae ei inesset.

Pontificii allegant Augustinum et quosdam patres, qui de purgatorio scripserint, et non putant nos intelligere, ad quid et quare sic illi locuti sint. Augustinus non scribit esse purgatorium, nec etiam habet testimonium scripturae, quo nitatur, sed in dubio relinquit, num sit, et inquit, matrem suam petiisse, ut sui commemoratio fieret ad altare sive Sacramentum. At hoc in universum nihil, nisi hominum, et quidem unius atque alterius, devotio fuit, non constituens articulum fidei, id quod solius Dei est.

Nostri autem Pontificii sententias istas hominum citant, ut fides habeatur tetris, blasphemis, et maledictis nundinationibus de Missis pro animabus in purgatorio, seu de inferiis, et oblationibus, etc. Sed ex Augustino nunquam ista probabunt. Et cum nundinationes istas, et Missas purgatorio destinatas aboleverint, quae ne per somnium quidem Augustino in mentem venerunt, colloquemur tandem cum illis, an Augustini dicta, destituta verbo, sint admittenda, et an mortuorum commemoratio ad Eucharistiam sit facienda? Ex patrum enim verbis et factis non sunt extruendi articuli fidei: alioquin etiam articulus fidei fieret victus ipsorum, vestimentorum ratio, domus, etc. quemadmodum cum reliquiis sanctorum luserunt. Regulam autem aliam habemus, ut videlicet verbum Dei condat articulos fidei, et praeterea nemo, ne Angelus quidem.

Secundo. Hoc etiam inde evenit, ut cacodaemones malitiam suam exercerent, et ceu animae defunctorum apparerent, Missas, vigilias, peregrinationes, et eleemosynas exigerent, horrendis mendaciis et ludibriis: quae omnia oportuit nos pro articulis fidei recipere, et vitam secundum illa instituere, atque haec Papa confirmavit, sicut et Missam, et alias abominationes omnes. In his ergo cedere, aut aliquid concedere nec possumus, nec debemus.

Tertio ortae inde sunt peregrinationes. Ad has etiam postulatae sunt Missae, remissio peccatorum, et gratia Dei. Missa enim omnia gubernavit. Constat autem certo, pergrinationes istiusmodi, carentes verbo Dei, nobis mandatas non esse, nec esse necessarias, cum melius ad animae curam pervenire, et sine peccato et periculo peregrinationes illas omittere possimus. Cum domi vocationes, parochiae, verbum Dei, uxores et liberi, etc. deseruntur, quorum cura

necessaria et mandata est, et non necessarii, incerti, peric losi, et diabolici ignes vere fatui seu errores illis praeferu tur? Sic scilicet Satanas Papam dementavit, ut ista laud ret et stabiliret, et multi magno numero a Christo ad prop sua opera desciscerent, et idololatrae fierent, quod omniu pessimum est, cum alioqui res ipsa per se nec necessari nec praecepta sit, sed consilio et certitudine destituatur, plane noxia sit. Quamobrem hic cedere, ut concedere al quid non licet, etc. Atque hoc pro concione doceatu peregrinationes istas esse non necessarias, sed perniciosa et postea videatur, ubinam peregrinationes maneant. S enim sponte corruent.

Quarto, Fraternitates, seu societates. Coenobia eni Canonicatus, et Vicaristae, scriptis se obligarunt, et co municaverunt (contractu certo, et emtione confirmata) Mi sas omnes, et bona opera, etc. pro vivis et mortuis. H non tantum prorsus humanum figmentum est, sine verb Dei, non necessarium, non mandatum, sed etiam co tra primarium articulum redemtionis. Quare nec admitten dum, nec ferendum.

Quinto. Reliquiae sanctorum, refertae multis menda ciis, ineptiis, et fatuitatibus. Canum et equorum ossa i saepe reperta sunt. Et licet aliquid forte laudandum fui set, tamen propter imposturas istas, quae diabolo risu excitarunt, jam dudum damnari debuissent, cum prae tim careant verbo Dei, et non necessariae et inutiles s Estque hoc omnium teterrimum, quod finxerunt, istas reli quias indulgentiam et remissionem peccatorum operari, loco cultus Dei et boni operis, sicut Missam, illas venera sunt, etc.

Sexto. Huc pertinent indulgentiae vivis et defunct pro pecunia attributae, quibus sacrilegus et damnatus il Judas seu Papa, meritum Christi, et merita superflua om nium sanctorum, et totius Ecclesiae, vendidit, etc. qu omnia et singula nequaquam ferenda sunt, quia carent ve bo Dei, non sunt mandata, non sunt necessaria, sed pug nant cum articulo primo. Meritum enim Christi non nostr operibus, aut nummis, sed per fidem ex gratia apprehen ditur et obtinetur, sine pecunia et merito, non per Papa potestatem, sed per praedicationem verbi Dei oblatum propositum.

III. De invocatione Sanctorum.

Invocatio sanctorum est etiam pars abusuum et erro

m Antichristi, pugnans cum primo principali articulo, et lens agnitionem Christi. Non etiam est mandata, nec nsilio nec exemplo, nec testimonio scripturae nititur. mnia in Christo melius et certius nobis sunt proposita, non egeamus invocatione sanctorum, etiamsi res pretiosa set, cum tamen sit res maxime perniciosa.

Etsi angeli in coelo pro nobis orent (sicut ipse quoque ıristus facit) et sancti in terris, et fortassis etiam in coelis: men inde non sequitur, angelos et sanctos a nobis esse incandos, adorandos, jejuniis, feriis, missis, oblationibus, nplorum, altarium, cultuum fundationibus, et aliis mo; honorandos, ut patronos et intercessores, et unicuique rum certa auxilia esse tribuenda, ut Papistae docent et :iunt. Hoc enim idololatricum est, et hic honos soli Deo buendus est. Potes quidem, ut Christianus et sanctus, terris pro me orare, non in una tantum, sed in omni necssitate, propterea autem non debeo te adorare, invocare, rias, jejunia, oblationes, missas in tui honorem et culm celebrare, et fidem et salutem meam tibi mancipare, m aliis modis te honorare, diligere, et tibi gratias agere Christo possim. Hic ergo idololatricus cultus de angelis defunctis sanctis si sublatus fuerit, reliqua veneratio pe:ulo carebit, et cito oblivioni tradetur. Ubi enim spes mmodi et subsidii corporalis et spiritualis ademta fuerit, cultus sanctorum facile evanescet, sive illi sint in sepuls, sive in coelis. Frustra enim, aut ex mera caritate, mo ipsorum facile recordabitur, nec eos colet et honore rino afficiet.

Summatim: Quidquid Missa Pontificia est, et quidquid bet, quod ex ea natum est, et quidquid ei adhaeret, id iversum ferre non possumus, sed damnare cogimur, ut ıerandum sacramentum, purum et certum, secundum titutionem Christi per fidem usurpatum et acceptum, reere possimus.

. Articulus de collegiis Canonicorum, Cathedralibus, et monasteriis.

Collegia Canonicorum et coenobia, olim optima intenme majorum fundata, ad educandos viros doctos, et caıs ac modestas foeminas, debebant rursum converti in tan usum, ut pastores, concionatores, et alii Ecclesiarum nistri haberi possent, item, alii idonei ad politicam adnistrationem, sive ad rempublicam, in civitatibus et re-

gionibus; ac pie educatae virgines ad oeconomiam et lib rum educationem, etc.

Hunc usum si non retineant, consultum est, ut v deserantur, aut diruantur potius, quam ut idololatricis tibus et figmentis hominum propagata praeferantur C stianae vitae, et a Deo mandatis officiis et vocationi Haec enim omnia pugnant cum primo principali articul redemtione, facta per Jesum Christum. Quid, quod, ut alia hominum somnia, non sunt praecepta, non ne saria, non utilia, sed periculosa, et causam praebent labori, molestiis periculosis, et cultui infrugifero, q Prophetae appellant Aven, id est, dolorem et laborem.

V. Articulus de Papatu docet,

Quod Papa non sit jure divino, seu secundum verb Dei caput totius Christianitatis, (hoc enim nomen u soli Jesu Christo debetur) sed tantum Episcopus et pa Ecclesiae, quae est Romae, et eorum, qui voluntarie, sponte, vel per humanam creaturam, id est, politicum m gistratum, se ad eum conferunt, non ut sub ipso, tanq sub Domino vivant, sed ut cum eo tanquam fratres, col gae, sodales, et Christiani sint, quemadmodum hoc ips vetera Concilia et aetas Cypriani ostendunt.

Hodie vero nullus Episcoporum audet Papam nom fratrem, ut aetate Cypriani factum est, sed oportet Episcopi, imo Caesares et Reges, Papam appellent om um Gratiosissimum Dominum. Hanc arrogantiam na conscientia nec volumus, nec possumus, nec debe probare. Qui vero se ei subjicere voluerit, faciat id suo riculo sine nobis.

Hinc sequitur, omnia, quae Papa ex tam arroga temeraria, mendace, blasphema, et furto arrepta pote te suscepit et fecit, et adhuc facit, fuisse et esse m diabolica acta et instituta, (excepta politici regni adm stratione, ubi Deus saepe etiam per tyrannos, et perfi nebulones populo alicubi benefacit) ad perditionem tot sanctae Ecclesiae Catholicae seu Christianae (quantum ipso est) et ad destructionem primi et praecipui articuli redemtione facta per Jesum Christum.

Prostant enim omnes ipsius Bullae et libri, in qui rugit ut leo, (ut angelus Apocal. XII. significat) clamita neminem Christianorum posse salvari, nisi ei obediat, subjectus sit, in omnibus, quaecunque vult, quaecunq

t, quaecunque facit. Hoc enim quid aliud dictum est, , licet in Christum credas, et omnia, quae ad salutem essaria sunt, in ipso solo habeas, tamen te nihil profi-, nisi Papam habeas et colas ut Deum tuum, et ei sub-is sis et obedias? cum tamen manifestum sit, sanctam lesiam sine Papa fuisse ad minimum ultra quingentos ios, et adhuc hodie Graecorum et multarum aliarum lin-rum Ecclesias nec fuisse hactenus, nec adhuc esse sub pa. Taceo, quod, ut saepe dictum est, hominum hoc nentum sit, non mandatum, non necessarium, non uti-

Sancta enim Christiana sive Catholica Ecclesia consi-e absque isto capite optime potest, et constitisset certe tius, ac melius cum ea ageretur, nisi diabolus illud ca-in medium projecisset et exaltasset. Et certum est, patum nullius esse usus in Ecclesia, quia nullum Eccle-sticum officium exercet. Et necesse est, Ecclesiam per-nere et consistere sine Papa.

Pono autem, Papam fateri se non jure divino, sive ex ndato Dei esse supremum, sed, ut concordia et unitas ristianorum adversus sectarios et haereticos commodius iservari possit, caput certum esse eligendum, cui caeteri nes quasi innitantur, atque tale caput per homines eligi, n hominum quoque electione et potestate situm esse, il-l caput ut mutet et semoveat, sicut Constantiense Conci-m hac propemodum ratione tres Papas removit, et quar-i elegit: pono, inquam, haec a Papa et sede Romana dici et accipi, (quod tamen impossibile est: sic enim versum suum regnum et statum immutari, everti et de-ii pateretur, omniaque jura et volumina sua, id quod, paucis dicam, nunquam faciet) tamen neque hoc modo sulæretur Ecclesiae Christianae, sed plures, quam an-, sectae oriturae essent. Si enim non ex mandato Dei, um ex hominis libera voluntate capiti isti obedientia prae-nda esset, facile et brevi tempore contemtum, tandem lum membrum retineret, nec etiam perpetuo Romae aut ovis alio in loco illud esse oporteret, sed ubicunque et in acunque Ecclesia Deus virum talem, qui ad tantum munus eundum idoneus esset, largiretur. Haec res perplexa et nfusionis plena futura esset.

Quapropter Ecclesia nunquam melius gubernari et con-vari potest, quam si omnes sub uno capite, quod est iristus, vivamus, et Episcopi omnes, pares officio, (licet pares sint, quo ad dona) summa cum diligentia conjuncti it unanimitate doctrinae, fidei, sacramentorum, orationis, operum caritatis, etc. sicut S. Hieronymus scribit, sa-

cerdotes Alexandriae communi opera gubernasse Eccle-
Et Apostoli idem fecerunt, ac postea omnes Episcopi in
to orbe Christiano, donec Papa caput suum super om
attolleret.

Haec doctrina praeclare ostendit, Papam esse ips
verum Antichristum, qui supra et contra Christum sese
tulit et evexit, quandoquidem Christianos non vult esse
vos sine sua potestate, quae tamen nihil est, et a Deo
ordinata, nec mandata est. Hoc proprie loquendo est
efferre supra et contra Deum, sicut Paulus 2 Thessa
loquitur. Et hoc profecto nec Turcae nec Tartari faci
quantumvis sint Christianorum atroces hostes, sed per
tunt, ut credat in Christum, quicunque voluerit, et a
piunt tributum et obedientiam externam sive corporale
Christianis.

Papa vero prohibet hanc fidem, ajens, sibi obed
dum esse, si quis salvari velit. Hoc autem facere nolu
etiamsi nobis propterea moriendum sit in nomine Do
Et id in universum inde oritur, quod Papa jure divino
luit esse summum caput Christianae Ecclesiae. Ideo se
sum Christo aequiparavit, et supra Christum tandem e
lit, et se caput, deinde Dominum Ecclesiae, postea to
mundi et simpliciter terrestrem Deum praedicari vo
donec etiam ipsis angelis in coelo praecipere haec et illa
naretur. Et cum instituitur discrimen inter dogma Pa
et sacram scripturam, et utriusque fit collatio, mani
patet, Papae dogma, etiam optimum, ex civili, Caesar
et ethnico jure concinnatum esse, et politica negotia et j
dicia seu jura tractare, sicut ostendunt Decretales: dei
proponere ceremonias de templis, vestibus, cibis, perso
et similibus ludicris, larvis, et jocularibus, supra mod
et inter haec omnia nihil plane de Christo, fide, et man
tis Dei: Postremo, repraesentare ipsum diabolum, dum m
dacia papalia de Missis, purgatorio, monastica vita, o
ribus propriis, et cultibus fictitiis (in quibus singulis me
Papatus fundatur et consistit) supra et contra Deum u
et disseminat; et omnes Christianos, qui has Papae abo
nationes super omnia praedicare et honorare nolunt, dam
trucidat, excruciat: Quare sicut diabolum ipsum non p
sumus adorare, et pro Domino et Deo colere, ita nec e
Apostolum Papam seu Antichristum in regno ejus, ut ca
et Dominum ferre possumus. Mentiri enim et occide
animas et corpora in aeternum perdere, Pontificii regni p
prium est, sicut hoc ipsum multis libris evidentissime
oculum demonstravi.

Hi articuli quatuor sufficiunt, quos in Concilio sibi
mandos proponant. Non enim vel minimum punctulum
is articulis nobis concedunt. Et de hoc certos nos esse
rtet et praemonitos, ac obfirmatos firma spe, Christum
ninum nostrum irruisse in adversarium suum, quem et
ecuturus et confecturus est spiritu et adventu suo, Amen.
Nam in Concilio stabimus non coram Caesare, aut po-
co magistratu, sicut Augustae Vindelicorum (ubi Caesar
nentissimum edictum promulgans, benigne et placide
sam et rem ipsam audiri volebat) sed coram Papa, ac
) diabolo comparebimus, qui nihil audire vult, sed sim-
iter indicta causa damnare, occidere, et ad idololatriam
ogere. Quare hic non sunt nobis exosculandi pedes ejus,
dicendum, Gratiosissimus Dominus es, sed quemad-
dum in Zacharia Angelus ad Satanam dicebat: Increpet
minus te, Satana.

TERTIA PARS ARTICULORUM.

De sequentibus articulis agere poterimus cum doctis prudentibus viris, vel etiam inter nos ipsos. P et regnum Pontificium illos non magnopere cur Conscientia enim apud eos nihil est, sed pecu gloria, honores, potentia, ipsis sunt omnia.

I. De Peccato.

Hic confitendum nobis est, ut Paulus Roman. V. af mat, peccatum ab uno homine Adamo ortum esse et intr isse in mundum, per cujus inobedientiam omnes hom facti sunt peccatores, morti et diabolo obnoxii. Hoc n natur originale, haereditarium, principale, et capitale pe catum.

Hujus peccati fructus postea sunt mala opera in decal go prohibita, ut sunt diffidentia, incredulitas, falsa fi sive χαχοπιστία, idololatria, sine Dei timore esse, praesu tio seu temeritas, desperatio, coecitas seu excoecatio, ut summatim dicam, Deum non agnoscere, non cura deinde, mentiri, nomine Dei abuti, pejerare, non or non invocare, verbum Dei contemnere vel negligere, rentibus immorigerum esse, occidere, lascivire, furari, cipere, etc.

Hoc peccatum haereditarium tam profunda et tetra corruptio naturae, ut nullius hominis ratione intelligi p sit, sed ex scripturae patefactione agnoscenda et creden sit, Psalm. LI. Rom. V. Exod. XXXIII. Gen. III. Q propter meri sunt errores, et caligines contra hunc artic lum, scholasticorum doctorum dogmata, quibus docetu

Post Adae lapsum, hominis naturales vires mansi integras et incorruptas, et hominem naturaliter habere r tionem rectam, et bonam voluntatem, sicut philosophi d cent.

Et, hominem habere liberum arbitrium faciendi bo-
m, et omittendi malum, et econtra, omittendi bonum, faciendi malum.

Item, hominem posse naturalibus viribus omnia manta Dei servare et facere.

Et, posse naturalibus viribus Deum super omnia dilire, et proximum, sicut se ipsum.

Item, si faciat homo, quantum in se est, Deum largiei certo suam gratiam.

Et, si accedere velit homo ad Eucharistiam, non opus se bono proposito recte faciendi, sed sufficere, si non admalum propositum peccandi: tam bonam scilicet esse turam, et tantam esse vim sacramenti.

Item, non posse ex scriptura probari, ad bonum opus cessario requiri Spiritum sanctum et ejus gratiam.

Talia et similia portenta orta sunt ex inscitia, et ignontia peccati, et Christi servatoris nostri: suntque vere et ere ethnica dogmata, quae tolerare non possumus. Si enim a approbantur, Christus frustra mortuus est, cum nulm peccatum et damnum sit in homine, pro quo mori eum, ortuerit: aut solummodo pro corpore mortuus diceretur, n pro anima, quandoquidem anima prorsus sana, et som corpus morti obnoxium perhiberetur.

II. De Lege.

Sentimus, Legem a Deo datam esse, primum ut pectum prohiberetur comminationibus, et metu poenarum; m, promissione et annuntiatione gratiae et beneficiorum. d haec omnia propter malitiam, quam peccatum in homi- effecit, male cesserunt. Quidam enim inde deteriores diti fuerunt, qui scilicet legem oderunt prohibentem ea, ae facere ipsi mallent, et praecipientem, quae gravatim aestant. Quare, nisi poena coërceantur, plura patrant ntra legem, quam antea. Atque hi sunt mali, effrenes, securi homines, qui perpetrant mala, quoties occasionem quam offerri sibi animadvertunt.

Quidam vero arrogantia et coecitate percutiuntur, et solenti opinione tenentur, se servare, et posse servare lem viribus suis, sicut jam paulo ante de scholasticis doribus dictum est. Hinc hypocritae et justitiarii, seu in eciem sancti, proveniunt.

Praecipuum autem officium et ἐνέργεια legis est, ut pectum originale et omnes fructus ejus revelet, et homini

ostendat, quam horrendum in modum natura ejus l
sit, et funditus ac totaliter depravata, ita, ut lex ei di
hominem nec habere, nec curare Deum, et adorare ali
Deos: id quod antea et sine lege homo non credidi
Hac ratione perterrefit, humiliatur, prosternitur, desp
de se ipso, et anxie desiderat auxilium, nec scit, quo
giat, incipit irasci Deo, et obmurmurare prae impatie
Hoc est, quod Paulus inquit Roman. IV. Lex iram
ratur. Et Roman. V. Lex auget peccatum. Lex subintr
ut abundaret delictum.

III. De Poenitentia.

Hoc officium Legis retinetur in novo Testamento,
in eo exercetur, ut Paulus Roman. I. facit inquiens:
Dei de coelo revelatur super omnes homines. Et III. (
nes sunt rei coram Deo. Nemo hominum justus est co
eo. Et Christus Joh. XVI. inquit: Spiritus sanctus ar
mundum de peccato.

Hoc igitur fulmen est Dei, quo et manifestos pecc
res, et hypocritas prosternit, et nullum justum pronun
sed omnes ad terrorem et desperationem adigit.
malleus est, ut Jeremias inquit: Verbum meum q
malleus conterens petras. Haec non est activa contritio
factitia, et accersita, sed passiva contritio, consci
cruciatus, vera cordis passio, et sensus mortis.

Sic scilicet incipit vera poenitentia. Et hic homo
dit sententiam promulgari dicentem: Quotquot estis,
estis, sive manifesti peccatores, sive opinione vestra sa
sitis. Omnes vos alios fieri oportet, et aliter oper
quam quales nunc estis, et sicut jam operamini, qualesc
que sane sitis, magni, sapientes, potentes, sancti. In su
ma, hic nemo justus, sanctus, pius est.

Huic officio novum Testamentum statim adjungit c
solationem et promissionem gratiae Evangelii, cui cred
dum est, sicut Christus inquit Marc. I. Agite poeniten
et credite Evangelio, id est, fiatis alii, et faciatis aliter,
credatis meae promissioni. Et ante Christum Johannes
minatur praeco poenitentiae, sed ad remissionem pecca
rum, hoc est, Johannes omnes arguit, et peccatores e
evicit, ut scirent, quid coram Deo essent, et se ipsos a
noscerent, ut perditos homines, atque ita Deo appa
rentur ad gratiam amplectendam, et remissionem pe
catorum ab eo sperandam et accipiendam. Sic etiam Chr

a Luc. XXIV. ipse inquit: In nomine meo ubique praeanda est poenitentia et remissio peccatorum inter omnes ntes.

Quando autem lex hoc officium suum sola exercet, sine angelio, nihil aliud, nisi mors et infernus hominem opmunt, prorsus desperantem, ut Saulem et Judam, sicut ulus testatur, legem per peccatum hominem morti trade-

Econtra Evangelium adfert consolationem et remissiom, non uno tantum modo, sed per verbum, Sacramen, et similiter, quemadmodum audiemus paulo post, ut redemtio apud Deum sit copiosa, ut in CXXX. Psalmo iptum est, contra horrendam captivitatem peccati.

Nunc porro falsam poenitentiam sophistarum cum vera enitentia conferemus, ut utraque melius intelligi possit.

De falsa Poenitentia Pontificiorum.

Impossibile fuit, Pontificios recte docere de poeniten-, cum verum peccatum non recte agnoverint. Nam, ut pra ostensum est, de peccato originali non recte sentiunt, ia ajunt, naturales vires hominis mansisse omnino inteas et incorruptas, et rationem recte posse docere, ac vontatem posse ea, quae docentur, praestare, et Deum rto donare suam gratiam, cum homo tantum facit, quanm in se est, secundum liberum suum arbitrium.

Ex hoc dogmate sequitur, tantum ob actualia peccata endam esse poenitentiam, ut sunt, malae cogitationes, ibus homo obtemperat, (concupiscentia enim, vitiosi aftus, inclinatio, libido et affectio prava secundum illos n sunt peccata) sermones mali, mala opera, quae volunlibera omittere potuisset.

Huic poenitentiae adjungunt tres partes, Contritionem, nfessionem, et Satisfactionem, addita grandi consolatioet pollicitatione remissionis peccatorum, meriti, expianis peccatorum, ac plenariae redemtionis coram Deo, si mo vere doleat, confiteatur, et satisfaciat. Sic in poetentia homo ad fiduciam propriorum operum ducitur. Hinc ta est vox, quae in suggestis, cum praelegeretur vulgo iblica absolutio, usurpata fuit: Prolonga Deus vitam eam, donec pro meis peccatis satisfecero, et vitam meam nendavero.

Hic altum fuit silentium de Christo et fide, et tantum inio et spes fuit de propriis operibus, quibus peccata com Deo delerentur. Et hanc ob causam facti sumus sacrii et Monachi, ut nos ipsos peccato opponeremus.

Quod ad contritionem attinet, cum nemo posset om peccata sua in memoria retinere, praesertim per integ annum commissa, centones hos assuebant, si memoria cati absconditi forte recurreret, etiam illud sufficiente tritione deflendum et confitendum esse, etc. Interea gratiae homo committebatur.

Cum etiam nemo sciret, quanta contritio esse de quae coram Deo sufficeret, dicebant, si quis contriti non haberet, eum saltem attritionem habere oport id est, dimidiam quasi contritionem, vel initium co tionis. Haec vocabula ipsi nec intellexerunt, nec int gunt, minus quam ego. Et attritio reputabatur pro co tione, venientibus ad confessionem.

Et cum quis diceret, se non posse habere contritio seu non dolere posse ob peccata sua (ut fieri potuit in illic amore, aut vindictae cupiditate, et caeteris) interroga an is non optaret, et cuperet dolere? Respondenti, cup se, (quis enim, nisi ipse diabolus, negaret se cupere?) cipiebant hoc pro contritione, et remittebant peccat pr pter hoc bonum ipsius opus, quod nomine contritionis nabant. Hic allegabant exemplum Bernhardi, etc.

Videmus autem, quam palpet et titubet coeca ratio rebus divinis, et consolationem quaerat in propriis operi pro sua opinione, et Christi et fidei prorsus oblivisca Quod si res ipsa perspicue consideretur, contritio ista factitia et fictitia cogitatio seu imaginatio ex propriis vir absque fide, absque agnitione Christi, et in ista contriti miser peccator forte recordans suae flammae, et cupidita vindictae, vel ridere, vel lachrymare potius potuit, qu aliud cogitare, exceptis iis, qui vel legis fulmine tacti, a diabolo spiritu tristitiae afflicti fuerunt. His, inquam, ceptis, contritio ista fuit mera hypocrisis, et peccati flam non mortificavit. Oportuit enim homines dolere, cum lib tius peccassent, si liberum ipsis fuisset.

Confessio sic instituebatur, ut homines juberentur o nia sua peccata enumerare, (quod factu impossibile haec ingens carnificina fuit. Et si quis quorundam pe torum oblitus esset, is eatenus absolvebatur, ut si in moriam illa recurrerent, ea postea confiteretur. Nemo tur scire potuit, num unquam sufficienter, pure, et r confessus esset, et quando confessionis finis futurus es Et tamen nihilominus ducebantur homines ad propria opera, et haec consolatio ipsis proponebatur: quo confe esset purior, magis ingenua et aperta, pudore et igno nia coram sacerdote suffusa, eo satisfactionem pro pec

e pleniorem, et humilitate illa certo ac merito gratiam i impetrari.

Nulla hic fides, nullus Christus erat. Et virtus absoionis non explicabatur confitenti, sed consolatio ejus in ımeratione peccatorum et pudefactione consistebat. Ne› autem recitare potest miserias, carnificinas, fraudes et ›lolatrias ex Confessione ista natas.

Caeterum satisfactio longe perplexior est. Nemo enim re poterat, quantum faciendum esset pro uno tantum pec:o, nedum pro omnibus. Hic arte utebantur, et parum isfactionum imponebant, quae etiam facile servari poteıt, ut quinque orationes dominicas, jejunium unius diei, . caetera, quae in poenitentia desiderari dicebant, relebant ad purgatorium.

Hic quoque magna calamitas oriebatur. Quidam enim ›tuebant, se in aeternum ex purgatorio non liberari pos-, cum secundum veteres Canones, pro uno peccato mori poenitentia septennis seu septem annorum constituta es-. Et tamen fiducia semper collocata erat in nostro opere isfactionis, ac si satisfactio potuisset esse perfecta, tota ucia in eam conjecta fuisset, nec opus fuisset Christo et e. At impossibilis illa erat. Et si quis centum annos enitentiam ista ratione exercuisset, nondum certus tamen sufficientia, perfectione, et fine poenitentiae suae fuisset, ›c scilicet erat perpetuo poenitere, et nunquam ad poeniıtiam pervenire.

Hac de causa sedes ista Romana sancta miserae Eccle- e subveniebat, et indulgentias effingebat, quibus remit- atur, et abolebatur expiatio seu satisfactio, primum parılatim, ad annos septem, centum, etc. et eas distribue- inter Cardinales, et Episcopos, ita, ut quidam annos ıtum, quidam ad dies centum indulgentiam conferrent. tam autem satisfactionem relaxandi, potestatem sibi re- vabat.

Hac ratione cum accresceret pecunia, et nundinatio llarum esset fructuosa, excogitavit annum aureum, Juaeum, vere auriferum (Jubeljahr, Güldenjahr) quem Roıe celebrari voluit. Hunc appellabat remissionem omnis lpae et poenae. Accurrebant igitur plurimi, quia ab one- molestissimo liberari unusquisque cupiebat. Hoc erat fodere et conquirere thesauros terrae. Mox Papa annos reos multiplicabat, et alium supra alium accumulabat, quo plus auri devorabat, eo plus fauces ipsius appe- ›ant.

Ideoque per legatos suos mittebat annos istos passim in

provincias, quoad omnia templa et domus annis aureis plerentur. Tandem irruebat etiam in purgatorium ad functos, primum, missarum et vigiliarum fundatione, inde indulgentiis, et anno aureo, et animas tam vili pr aestimabat, ut unam pro sex nummis liberam pronunc dimitteret.

Neque tamen hoc quoque sufficiebat. Papa enim jubebat homines indulgentiis istis tuto fidere ad salut tamen ipse rem universam denuo incertam, in dubium cabat. Nam in bullis suis scribit: eum, qui indulgen rum seu Jubilaei anni particeps fieri velit, oportere con tum, et confessum esse, ac pecuniam numerare. Aud mus autem supra, contritionem et confessionem illorum incertam et hypocriticam. Nemo etiam sciebat, quae ma in purgatorio esset, ac si quae in eo esse dicebantur, n sciebat, quae recte et contritae et confessae fuissent. Papa sanctum denarium corradebat, et interea ducebat mines ad fiduciam potestatis et indulgentiarum suarum. rursum inde abducebat ac remittebat ad incerta ipsor opera et merita.

Cumque nonnulli essent, qui se actualium peccator istorum vel cogitationibus, vel verbis, vel factis com sorum non agnoscebant reos, quemadmodum ego et mei miles in monasteriis et fundationibus, seu sacerdotum dalitiis, seu collegiis monachi et flamines jejuniis, vi orationibus, Missarum celebrationibus, duris lectis et vestibus, etc. resistere conabamur malis cogitation et violenter sancti esse volebamus, et licet innatum ma saepe etiam inter dormiendum (sicut Augustinus et Hiero mus et alii quoque conqueruntur) naturam suam exer tamen nos mutuo sanctos esse aestimabamus, sicut doce mus, sine peccato, et plenos operum bonorum, usque eo, ut bona opera nostra etiam aliis, quasi superflua nobis ad salutem consequendam, communicaremus et v deremus, id quod ita factum esse, testantur sigilla, liter exempla, quae extant.

Cum igitur, inquam, tales essent, hi poenitentia indigebant. Quae enim contritio poterat esse in iis, qui his cogitationibus non assentirentur? Quae confessio de v bis non prolatis? Quae satisfactio pro non factis, seu innocentia, qua aliis miseris peccatoribus superabund justitia vendi poterat? Tales hypocritae et sancti erant te pore Christi etiam Pharisaei et Scribae.

Hic exsurgit Angelus ille igneus B. Johannes, pra verus verae poenitentiae, et tonitru ac fulmine uno ferit

(vendentes et ementes opera) inquiens: Agite poeniten-
a. Attamen egimus poenitentiam, ajunt miseri illi
tcri vero dicunt, non indigemus poenitentia. Johannes
em inquit: Ambo agite poenitentiam, quia falsi estis
nitentiarii, et caeteri sunt falsi sancti seu hypocritae, et
bo indigetis remissione peccatorum, cum nondum sciatis,
d sit vere peccatum, nedum, ut de eo poenitere, et fu-
e illud possitis. Nullus vestrum bonus est, pleni estis
redulitate, ruditate et ignorantia Dei et voluntatis Dei.
esens enim hic coram adest, de cujus plenitudine nos
nes accipere oportet, gratiam pro gratia. Et nemo ho-
ium sine ipso coram Deo justus esse potest. Quare si
nitentiam agere volueritis, recte illam agite: vestra poe-
entia nulla est. Et, vos hypocritae, qui non egetis poe-
entia, vos genimina viperarum, quis vos certos reddidit,
fugeretis a ventura ira? etc.

Eodem modo etiam Paulus Roman. III. concionatur:
n est justus quisquam, non est intelligens, non est requi-
s Deum; non est, qui faciat bonum, ne unus quidem.
anes declinaverunt, et inutiles facti sunt. Et Actor. XVII.
nc Deus annunciat hominibus, ut omnes ubique poeni-
tiam agant: omnes dicit, nemine excepto, qui modo ho-
est. Haec poenitentia docet nos agnoscere peccatum;
elicet, de nobis omnibus plane actum esse, et intus et in
e nihil boni in nobis esse, et simpliciter fieri nos alios et
vos homines oportere.

Haec poenitentia non est partialis, et mutilata, qualis
ista actualium peccatorum, nec etiam est incerta, qualis ista
. Non enim disputat, utrum sit peccatum, vel non pec-
um, sed totum prosternit, et affirmat, universum et me-
n esse peccatum, quoad nos [et nihil esse in nobis, quod
a sit peccatum sive reum *)]. Quid enim diu quaerere,
rtiri et distinguere volumus? Quamobrem etiam contritio
non est dubia aut incerta. Nihil enim remanet, quo
quid boni cogitare possimus ad expiandum peccatum, sed
jicienda nobis est omnis spes de omnibus, quidquid su-
s, quidquid cogitamus, loquimur et facimus; etc.

Similiter confessio quoque non potest esse falsa, incer-
, manca, aut mutila. Qui enim confitetur, totum in se
se merum peccatum, is comprehendit omnia peccata, nul-
m excludit, nullius obliviscitur. Sic et satisfactio non
test esse incerta, quia non est nostrum incertum et
ccato contaminatum opus, sed est passio et sanguis

*) et — reum] Haec interpretis sunt, non Lutheri.

immaculati et innocentis agni Dei, qui tollit pecc
mundi.

De hac poenitentia concionatur Johannes, deinde C
stus in Evangelio, et nos etiam. Et hac poenitentiae c
cione destruimus Papam, et omnia, quae nituntur no
bonis operibus. Omnia enim fundamento putri et vano
sistunt, quod appellatur, bonum opus sive Lex, cum
men nullum bonum opus adsit, sed tantum mala opera
nemo faciat legem, (ut Christus Johan. VII. testatur)
omnes eam transgrediantur. Quare aedificium, quod su
struitur, tantummodo mendacium et hypocrisis est, et
qua in parte sanctissimum et formosissimum est.

Haec poenitentia in Christianis durat usque ad mort
quia luctatur cum peccato residuo in carne per totam vi
sicut Paulus Rom. VII. ostendit, se belligerari cum l
membrorum suorum, etc. idque non propriis viribus,
dono Spiritus sancti, quod remissionem peccatorum se
tur, et quotidie reliquias peccati purgat et expellit, et n
est, ut hominem purificet, rectificet, sanctificet.

De tantis rebus Papa, Theologi, Juristae, aliique h
mines ex ratione sua nihil norunt, sed haec doctrina e
coelo per Evangelium patefacta, et ab impiis sanctis seu
pocritis pro haeresi proclamatur.

Caeterum, si sectarii quidam orirentur, quorum al
nulli jam forsan adsunt, et tempore seditionis rusticanae
hi ipsi in conspectum veniebant, sentientes, omnes e
semel spiritum aut remissionem peccatorum accepissent,
credentes facti essent, etsi deinde peccarent, manere ta
in fide, et peccatum ipsis nihil obesse. Hinc voces ipsor
fac, quidquid lubet, modo credas, nihil tibi nocet,
omnia peccata delet, etc. Addunt praeterea: si quis
fidem et spiritum acceptum peccet, eum nunquam spirit
et fidem vere habuisse. Et tam insanos homines vidi et
divi multos, et vereor, ne adhuc in nonnullis daemon
latitans habitet.

Si igitur, inquam, tales in posterum etiam orirer
sciendum et docendum est, quod si sancti, qui origi
peccatum adhuc habere se sentiunt, et quotidie de eo p
nitent, et cum eo luctantur, insuper ruant in manif
peccata, ut David in adulterium, homicidium, et blasp
miam, eos excutere fidem et Spiritum sanctum, et ab
tum ab ipsis fidem et Spiritum sanctum. Spiritus enim s
ctus non sinit peccatum dominari, invalescere, et victori
obtinere, ac consummari, sed reprimit et coërcet, ne fa
re possit, quod vult. Si vero facit, quod vult, certe S

s sanctus et fides amittuntur, nec simul adsunt. Sic enim uit Johannes: Qui ex Deo natus est, non peccat, et pec- e non potest. Et tamen etiam hoc verum est, quod idem annes dicit: Si dicimus, nos peccatum non habere, men- ur, et veritas Dei non est in nobis.

IV. De Evangelio.

Nunc ad Evangelium redibimus, quod non uno modo isulit et auxiliatur nobis contra peccatum. Deus enim erabundanter dives et liberalis est gratia et bonitate sua, mum per verbum vocale, quo jubet praedicari remissio- n peccatorum in universo mundo. Et hoc est proprium cium Evangelii. Secundo per Baptismum. Tertio per ierandum sacramentum Altaris. Quarto per potestatem vium, atque etiam per mutuum colloquium et consola- nem fratrum, Matth. XVIII. Ubi duo aut tres fuerint igregati, etc.

V. De Baptismo.

Baptismus nihil est aliud, quam Verbum Dei cum mer- ne in aquam, secundum ipsius institutionem et manda- n, sive, ut Paulus inquit, lavacrum in verbo, sicut et gustinus ait: Accedit verbum ad elementum, et fit sacra- ntum. Quare non sentimus cum Thoma et monachis iedicatoribus seu Dominicanis, qui verbi et institutionis i obliti dicunt, Deum spiritualem virtutem aquae contu- se et indidisse, quae peccatum per aquam abluat. Non im facimus cum Scoto et Minoritis seu Monachis Fran- canis, qui docent, baptismo ablui peccatum ex assisten- divinae voluntatis, et hanc ablutionem fieri tantum per i voluntatem, et minime per verbum et aquam.

De paedobaptismo docemus, infantes esse baptizandos. rtinent enim ad promissam redemtionem per Christum tam. Et Ecclesia debet illis baptismum, et promissio- illius annunciationem.

VI. De Sacramento Altaris.

De Sacramento Altaris sentimus, Panem et Vinum Coena esse verum Corpus et Sanguinem Christi, et

non tantum dari et sumi a piis, sed etiam ab impiis C
stianis.

Et non tantum unam speciem esse dandam. Non e
indigemus doxosophia ista, quae nos doceat, sub una s
cie tantum esse, quantum sub utraque, sicut Sophista
Concilium Constantiense docent. Etsi enim verum
forte possit, quod sub una tantum sit, quantum sub u
que, tamen una species non est tota ordinatio et insti
per Christum facta, tradita et mandata. Inprimis vero d
namus et execramur in nomine Domini omnes eos, qui
tantum utramque speciem omittunt, verum etiam tyran
eam prohibent, damnant, et blasphemant ut haeresin.
ita se ipsos supra et contra Christum Dominum et De
nostrum extollunt, opponentes et praeponentes se Chr
etc.

De Transsubstantiatione subtilitatem sophisticam n
curamus, qua fingunt, panem et vinum relinquere et a
tere naturalem suam substantiam, et tantum speciem et
lorem panis, et non verum panem remanere. Optime e
cum sacra scriptura congruit, quod panis adsit, et ma
sicut Paulus ipse nominat: Panis quem frangimus. I
Ita edat de pane.

VII. De Clavibus.

Claves sunt officium et potestas Ecclesiae a Chri
data, ad ligandum et solvendum peccata, non tantum cr
mia et manifesta, sed etiam subtilia, abscondita, soli D
nota, sicut Psal. XIX. scriptum est: Delicta quis intellig
Et Rom. VII. Paulus conqueritur, se carne servire legi p
cati. Non enim penes nos est, sed solius Dei est judic
quae, quanta et quotuplicia sint peccata, ut scriptum
Psal. CXLIV.: Ne intres in judicium cum servo tuo, q
non justificabitur coram te omnis vivens. Et Paulus 1 C
IV. inquit: Nullius quidem mihi conscius sum, sed per
non justificatus sum.

VIII. De Confessione.

Cum absolutio et virtus clavium, etiam sit consola
et auxilium contra peccatum et malam conscientiam,
Evangelio ab ipso Christo instituta, nequaquam in Eccle
confessio et absolutio abolenda est, praesertim propter

as et pavidas conscientias, et propter juventutem indo-am, et petulantem, ut audiatur, et examinetur, et in-uatur in doctrina Christiana.

Enumeratio autem peccatorum debet esse unicuique li-a, quid enumerare aut non enumerare velit. Quamdiu m in carne sumus, non mentiemur confitentes et dicentes: nosco, me miserum esse peccatorem, et scatere peccatis. m. VII. Sentio aliam legem in membris meis, etc. Et n absolutio privata ab officio Clavium oriatur, negli-ıda non est, sed maximi facienda, sicut et alia officia ristianae Ecclesiae magnifacienda sunt.

Et in his, quae vocale et externum verbum concernunt, ıstanter tenendum est, Deum nemini Spiritum vel gra-n suam largiri, nisi per verbum, et cum verbo externo praecedente, ut ita praemuniamus nos adversum Enthu-stas, id est, spiritus, qui jactitant, se ante verbum et e verbo Spiritum habere, et ideo scripturam sive vocale bum judicant, flectunt et reflectunt pro libito, ut facie-Monetarius, et multi adhuc hodie, qui acute discernere unt inter spiritum et literam, et neutrum norunt, nec d statuant, sciunt. Quid, quod etiam Papatus simpli-r est merus Enthusiasmus, quo Papa gloriatur, omnia a esse in scrinio sui pectoris, et quidquid ipse in Eccle-sua sentit et jubet, id spiritum et justum esse, etiamsi ıra et contra scripturam et vocale verbum aliquid statuat ıraecipiat.

Hoc in universum antiquus est Satanas et serpens, qui m Adamum et Evam in enthusiasmum conjiciebat, et, externo verbo Dei ad spiritualitates et proprias opiniones ucebat, id quod tamen et ipse per alia externa verba per-bat, perinde ac hodie nostri Enthusiastae externum ver-n damnant, et tamen ipsi non silent, sed mundum gar-tatibus et scriptionibus implent, quasi vero Spiritus per pta et vocale verbum Apostolorum venire nequeat, sed ipsorum verba et scripta primum veniat. Cur ergo ipsi etiam omittunt suas conciones et scriptiones, donec ritus ipse ad homines, sine ipsorum scriptis, et ante ea iat, quemadmodum gloriantur, Spiritum se accepisse e praedicatione scripturarum? Sed de his jam non vacat ribus disputare. Et satis alias de his a nobis dictum est.

Nam etiam ii, qui ante Baptismum credunt, vel in Ba-smo credere incipiunt, per externum praecedens verbum dunt, ut adulti. Audiunt enim: Quicunque crediderit baptizatus fuerit, salvus erit: etiamsi primum increduli t decennium accipiant Spiritum et baptismum. Corne-

lius Actor. X. longe ante audierat apud Judaeos de venti Messia, per quem justus coram Deo, preces et eleemo nas Deo gratas praestabat ex fide, (sicut Lucas eum no nat justum, pium et timentum Dei) et sine praecedente verbo atque auditu credere et justus esse non poterat. I trus autem patefacere ei jubebatur, Messiam (in quem v turum hactenus ille crediderat) jam advenisse, ut fides de venturo Messia, eum apud induratos et incredulos daeos non captivum teneret, sed ut sciret, se salvand esse per praesentem Messiam, et hunc cum Judaeorum ba non negaret, nec persequeretur, etc.

Quid multis? Enthusiasmus insitus est Adamo et f ejus a primo lapsu usque ad finem mundi, ab antiquo D cone ipsis veneno quodam implantatus et infusus, est omnium haeresium, et Papatus, et Mahometismi origo, vita et potentia. Quare in hoc nobis est constanter persever dum, quod Deus non velit nobiscum aliter agere, nisi vocale verbum et sacramenta, et quod, quidquid sine ve et sacramentis jactatur, ut spiritus, sit ipse diabolus. N Deus etiam Mosi voluit apparere per rubum ardentem, vocale verbum. Et nullus Propheta, sive Elias, sive Elisae Spiritum sine decalogo, sive verbo vocali accepit. Et Joh nes baptista nec concipiebatur sine Gabrielis praecedente v bo, nec in matris utero saliebat sine Mariae verbo. Et Pet inquit: Prophetae non ex voluntate humana, sed Spiri sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines, qui s verbo externo non erant sancti nec a Spiritu sancto, ut n sancti, seu profani ad prophetandum impulsi: sed sa erant, inquit Petrus, cum per eos Spiritus sanctus loquere

IX. De Excommunicatione.

Majorem illam excommunicationem, quam Papa nominat, non nisi civilem poenam esse ducimus, non p tinentem ad nos ministros Ecclesiae. Minor autem, q nominat, vera et Christiana est excommunicatio, quae m nifestos et obstinatos peccatores non admittit ad sacram tum et communionem Ecclesiae, donec emendentur, et s lera vitent. Et ministri non debent confundere hanc Eccle sticam poenam seu excommunicationem, cum poenis civili

X. De Initiatione, Ordine et Vocatione.

Si Episcopi suo officio recte fungerentur, et cur Ecclesiae et Evangelii gererent, posset illis nomine can

et tranquillitatis, non ex necessitate, permitti, ut nos et
itros concionatores ordinarent et confirmarent, hac tamen
iditione, ut seponerentur omnes larvae, praestigiae, deli-
nenta, et spectra pompae ethnicae. Quia vero nec sunt,
: esse volunt veri Episcopi, sed politici dynastae et Prin-
es, qui nec concionantur et docent, nec baptizant, nec
:nam administrant, nec ullum opus et officium Ecclesiae
iestant, sed eos, qui vocati munus illud subeunt, perse-
untur et condemnant, profecto, ipsorum culpa, Ecclesia
n deserenda, nec ministris spolianda est.

Quapropter, sicut vetera exempla Ecclesiae et Patrum
; docent, idoneos ad hoc officium ipsi ordinari debemus
volumus. Et hoc nobis prohibere non possunt, etiam
undum sua jura, quae affirmant, etiam ab haereticis or-
iatos, vere esse ordinatos, et illam ordinationem non
)ere mutari. (Et Hieronymus scribit de Ecclesia Alexan-
na, eam primum ab Episcopis, presbyteris, et ministris
nmuni opera gubernatam fuisse.

XI. De Conjugio Sacerdotum.

Quod conjugium prohibuerunt, et divinum ordinem
erdotum perpetuo coelibatu onerarunt, malitiose sine
ni honesta causa fecerunt, et in eo Antichristi, tyranno-
n, et pessimorum nebulonum opus exercuerunt, ac cau-
ı praebuerunt multis horrendis, abominandis, innume-
peccatis tetrarum libidinum, in quibus adhuc volutan-
. Sicut autem nec nobis, nec ipsis datum est, ut ex
sculo foeminam aut ex foemella marem condamus, aut
umque annihilemus: ita etiam ipsis non est datum, ut
aturas Dei disjungant, separent, vetent, ne in conjugio
ıeste una cohabitent et vivant. Quare ipsorum spurco
libatui assentiri nolumus, nec etiam illum feremus, sed
ıjugium liberum habere volumus, sicut Deus illud ipse
linavit et constituit, cujus opus nec rescindere, nec de-
uere, nec impedire volumus. Paulus enim dicit, prohi-
ionem conjugii esse doctrinam daemoniorum, 1 Tim. IV.

XII. De Ecclesia.

Nequaquam largimur ipsis, quod sint Ecclesia, qui
rera non sunt Ecclesia. Non etiam audiemus ea, quae
mine Ecclesiae vel mandant, vel vetant. Nam (Deo sit

gratia) puer septem annorum novit hodie, quid sit Eccl nempe credentes, sancti, oviculae audientes vocem past sui. Sic enim orant pueri: Credo sanctam Ecclesiam tholicam sive Christianam. Haec sanctitas non consisti amiculo linteo, insigni verticali, veste talari, et aliis i rum ceremoniis contra sacram scripturam excogitatis, in verbo Dei, et vera fide.

XIII. Quomodo coram Deo homo justificetur, de bonis operibus.

Quod de justificatione hactenus semper et assidue d mutare nec in minimo possum, videlicet, nos per fidem Petrus loquitur) aliud novum et mundum cor acquirere Deum propter Christum mediatorem nostrum, nos ju et sanctos reputare. Et etsi peccatum in carne nondum ne ablatum et mortuum est, tamen Deus illud nobis vult imputare, nec meminisse.

Hanc fidem, renovationem, et remissionem peccator sequuntur bona opera. Et quod in illis pollutum et imp fectum est, pro peccato et defectu non censetur, idque iam propter Christum, atque ita totus homo, cum qu personam suam, tum quoad opera sua, justus et san est et nominatur ex mera gratia et misericordia, in Chr super nos effusa, expansa et amplificata. Quare glo ob merita et opera non possumus, cum absque gratia et sericordia aspiciuntur, sed, ut scriptum est, 1 Cor. I. gloriatur, in Domino glorietur, quod scilicet habeat De propitium. Sic enim omnia bene se habent. Dicimus pr terea, ubi non sequantur bona opera, ibi fidem esse fals et non veram.

XIV. De Votis Monasticis.

Quia vota monastica e diametro pugnant cum p principali articulo, ideo plane abroganda sunt. Ea e sunt, de quibus Christus inquit Matth. XXIV. Ego Christus, etc. Qui enim votum facit in monasterio vi di, is credit, se vitae rationem sanctiorem initurum quam alii Christiani ducunt, et suis operibus non ta sibi, sed etiam aliis coelum mereri vult. Hoc vero aliud est, quam Christum negare? Et Pontificii ex Thoma dicere non erubescunt, votum monasticum aequale et par Baptismo. Haec blasphemia est in Deu

XV. De humanis traditionibus.

Quod Pontificii dicunt, humanas traditiones facere ad
nissionem peccatorum, et mereri salutem, plane im-
ım et damnatum est, sicut Christus inquit: Frustra co-
ıt me docentes doctrinas et mandata hominum. Et
t. I. aversantium veritatem. Item, quod dicunt, esse
ccatum mortale, si quis non servet ista statuta, etiam
ıpium est.

Hi sunt articuli, in quibus constantem me esse oportet,
constans ero usque ad mortem meam, Deo dante. Et
c mutare, nec concedere quidquam in illis possum. Si
is alius voluerit aliquid concedere, faciat id periculo suae
nscientiae.

Postremo restant praestigiae Papales de stultis et pue-
ibus articulis, ut de templorum dedicationibus, campa-
rum baptizationibus, altarium dedicationibus et bapti-
tionibus, adhibitis patrinis seu susceptoribus, qui mune-
largiebantur, etc. Haec baptizatio fit in contumeliam,
ıominiam et dedecus sacrosancti baptismi, et ideo minime
eranda est. Deinde de consecrationibus cereorum, palma-
m, placentarum, avenae, herbarum et aromatum, etc.
ae omnia non possunt dici consecrationes, sed ludibria
merae imposturae sunt. Et sunt talium praestigiarum
initae aliae, quas committimus Deo ipsorum et ipsis ado-
ıdas, donec illis defatigentur. Nobis nihil cum istis ne-
tii esse debet.

MARTINUS LUTHER D. subscripsit.
JUSTUS JONAS D. Rector, subscripsit manu propria.
JOHANNES BUGENHAGEN POMER. D. subscripsit.
CASPAR CREUTZIGER D. subscripsit.
NICLAS AMBSDORF subscripsit Magdeburgensis.
GEORGIUS SPALATINUS subscripsit Aldenburgensis.
Ego PHILIPPUS MELANTHON supra positos articulos approbo, ut pios et Christianos. De Pontifice autem statuo, si Evangelium admitteret, posse ei, propter pacem et communem tranquillitatem Christianorum, qui jam sub ipso sunt, et in posterum sub ipso erunt, superioritatem in Episcopos, quam alioqui habet jure humano, etiam a nobis permitti.
JOHANNES AGRICOLA Eisleben. subscripsit.
GABRIEL DYDIMUS subscripsit.
Ego URBANUS REGIUS D. Ecclesiarum in Ducatu

Luneburgensi Superintendens, subscribo meo et f
trum meorum nomine, et Ecclesiae Hannopherana
Ego STEPHANUS AGRICOLA Ecclesiastes Curiei
subscribo.
Et ego JOHANNES DRACONITES subscribo, Prof
sor et Ecclesiastes Marburgensis.
Ego CHUNRADUS FIGENBOTZ pro gloria Dei s
scribo, me ita credidisse, et adhuc praedico et cr
firmiter, uti supra.
ANDREAS OSIANDER Ecclesiastes Nurembergen
subscribo.
M. VITUS DIETERICH Ecclesiastes Noribergen
subscribo.
ERHARDUS SCHNEPFFIUS concionator Stugardiei
subscribo.
CONRADUS OTINGERUS Phorcensis Ulrichi Ducis c
cionator.
SIMON SCHNEVVEIS Parochus Ecclesiae in Cr
heim.
JOHANNES SCHLAINHAUFFEN Pastor Ecclesiae C
tensis subscribo.
M. GEORGIUS HELTUS Forchemius.
M. ADAMUS a Fulda.
M. ANTHONIUS CORVINUS concionatores Hessiaci
Rursum ego JOHANNES BUGENHAGIUS Pomera
Doctor subscribo nomine Magistri Johannis Bre
quemadmodum a Smalcaldia recedens mihi manda
ore et literis, quas his fratribus, qui subscripseru
ostendi.
Ego DIONYSIUS MELANDER subscribo Confessio
Apologiae et Concordiae in re Eucharistiae.
PAULUS RHODIUS Superintendens Stetinensis.
GERARDUS OENIKEN Superintendens Ecclesiae M
densis.
Ego BRIXIUS NORTHANUS, Ecclesiae Christi, q
est Susati, minister, subscribo articulis reverendi
tris Mart. Lutheri, et fateor me hactenus ita credidis
et docuisse, et porro per Spiritum Christi ita credi
rum et docturum.
MICHAEL COELIUS concionator Mansfeldensis su
scripsit.
M. PETRUS GELTNERUS concionator Frankenfurde
sis subscripsit.
WENDALINUS FABER Parochus Seburgae in Ma
feldia.

Ego JOHANNES AEPINUS subscribo.
Similiter et ego JOHANNES AMSTERDAMUS Bremensis.
Ego FRIDERICUS MYCONIUS, Gothanae Ecclesiae apud Thuringos Pastor, meo et Justi Menii Isenacensis nomine subscribo.
Ego JOHANNES LANGUS D. et Erphordiensis Ecclesiae concionator, meo et aliorum meorum in Evangelio Cooperariorum nomine, nempe:
Domini Licentiati LUDOVICI PLATZII Melosingi,
Domini Magistri SIGISMUNDI KIRCHNERI,
Domini WOLFFGANGI KISMETTER,
Domini MELCHIORIS WEITMAN,
Domini JOHANNIS TALL,
Domini JOHANNIS KILIANI,
Domini NICOLAI FABRI,
Domini ANDREAE MENSERI, mea manu subscribo.
Et ego EGIDIUS MECHLERUS, mea manu subscripsi.

De potestate et primatu Papae

Tractatus

a

Ph. Melanchthone Smalcaldiae script

Anno M. D. XXXVII.

Romanus Pontifex arrogat sibi, quod jure divino sit sup omnes Episcopos et pastores.

Deinde addit etiam, quod jure divino habeat utrum gladium, hoc est auctoritatem etiam regna conferend transferendi.

Et tertio dicit, quod haec credere sit de necessitate lutis. Et propter has causas Romanus Episcopus vocat Vicarium Christi in terris.

Hos tres articulos sentimus falsos, impios, tyran cos, et perniciosos Ecclesiae esse.

Ut autem intelligi nostra confirmatio possit, prim definiemus, quid vocent, supra omnes esse jure divi Intelligunt enim esse Episcopum universalem, et, ut loquuntur, *οἰκουμενικόν*, id est, a quo debeant petere dinationem et confirmationem omnes Episcopi et Past per totum orbem terrarum: qui habeat jus eligendi, o nandi, confirmandi, deponendi omnes Episcopos. haec arrogat sibi auctoritatem condendi leges de culti de mutatione Sacramentorum, de doctrina: et vult suos ticulos, sua decreta, suas leges existimari pares legibus vinis, hoc est, sentit, sic obligari conscientias homin legibus Pontificiis, ut peccent mortaliter, qui eas ne gunt etiam sine scandalo. Et atrocius est, quod ad quod sit de necessitate salutis, haec omnia credere.

Primum igitur ostendamus ex Evangelio, quod Ronus Episcopus non sit jure divino supra alios Episcopos Pastores.

Lucae XXII. Christus expresse prohibet dominationem er Apostolos. Nam haec ipsa erat quaestio, cum Chris dixisset de sua passione, disputabant quis esset praefu-us, et tanquam absentis Christi Vicarius futurus: ibi iristus hunc Apostolorum errorem reprehendit, et docet, n futuram inter illos dominationem seu superioritatem, l Apostolos tanquam pares ad commune ministerium Evanii mittendos esse. Ideo ait: Reges gentium dominantur , vos autem non sic, sed quicunque voluerit esse major er vos, erit minister vester. Hic ostendit antithesis, quod minatio improbetur. Idem docet similitudo, cum Chrils in eadem disputatione de regno, collocat in medio puem, significans non futurum principatum inter ministros, ut nec puer principatum aliquem sibi sumit aut appetit.

Johannis XX. Christus pariter mittit Apostolos sine scrimine, cum ait: Sicut misit me Pater, ita et ego mitto s. Eodem modo ait se mittere singulos, sicut ipse miss est: quare nulli tribuit praerogativam, aut dominatiom prae reliquis.

Galat. II. Paulus manifeste affirmat, se neque orditum neque confirmatum esse a Petro, nec agnoscit Petrum lem, a quo petenda sit confirmatio. Et nominatim pugt hac de re, suam vocationem non pendere ab auctoritate tri. Debuit autem agnoscere Petrum tanquam superiom, si Petrus erat jure divino superior. Ideo inquit Paus, se non consulto Petro statim docuisse Evangelium. m, Mea nihil refert, quales illi fuerint, qui aliquid esvidentur: personam enim hominis Deus non accipit. Item, ui videbantur esse aliquid, nulla mihi mandata dederunt. um igitur Paulus clare testetur, se ne voluisse quidem reirere confirmationem Petri, etiam cum ad eum venisset: cet auctoritatem Ministerii a verbo Dei pendere, et Peum non fuisse superiorem caeteris Apostolis, nec unius etri ordinationem aut confirmationem requirendam esse.

1 Corinth. III. Paulus exaequat ministros, et docet cclesiam esse supra ministros. Quare Petro non tribuitur iperioritas et dominatio supra Ecclesiam, aut reliquos miistros. Sic enim ait: Omnia vestra sunt, sive Paulus, sibi pollo, sive Cephas, id est, nec caeteri ministri, nec Petrus sive imat dominationem, aut superioritatem supra Ecclesiam, in onerent Ecclesiam traditionibus, non valeat ullius auoritas plus quam verbum, non opponatur auctoritas Ce-

phae contra auctoritatem aliorum Apostolorum, sicut a
mentabantur eo tempore: Cephas hoc observat, qui
superior Apostolus, ergo et Paulus et caeteri debent hoc
servare. Hunc praetextum Paulus detrahit Petro, et n
ejus auctoritatem anteferendam esse caeteris, aut Eccle

Ex Historiis.

Nicena Synodus ordinavit, ut Alexandrinus Episco curaret Ecclesias in Oriente, et Romanus Episcopus c ret suburbanas, hoc est, eas, quae in provinciis Ro in Occidente erant. Hinc primum humano jure, hoc ordinatione Synodi crevit auctoritas Romani Episcopi. si Romanus Episcopus habuisset jure divino superiorita non licuisset Synodo detrahere ei aliquid juris, et in A xandrinum transferre, imo omnes Orientis Episcopi p petuo debuissent petere ordinationem et confirmation Romano.

Item, Synodus Nicena constituit, ut Episcopi elige tur a suis Ecclesiis, praesente aliquo vicino Episcopo, pluribus. Idem servatum est etiam in Occidente, et in l tinis Ecclesiis, sicut testatur Cyprianus et Augusti Sic enim ait Cyprianus in Epistola IV. ad Cornelium. P pter quod diligenter de divina traditione et Apostolica servatione servandum est et tenendum, quod apud nos que et fere in omnibus provinciis tenetur, ut ad ordin nes rite celebrandas, ad eam plebem, cui praepositus ord tur, Episcopi ejusdem provinciae proximi quique conv ant, et Episcopus deligatur, plebe praesente, quae sin lorum vitam plenissime novit: quod et apud nos factum demus in Sabini collegae nostri ordinatione, ut de uni sae fraternitatis suffragio, et de Episcoporum, qui in p sentia convenerant, judicio, Episcopatus ei deferretur manus ei imponeretur. Hunc morem Cyprianus vocat d nam traditionem, et Apostolicam observationem, et a mat fere in omnibus provinciis observari. Cum igitur ordinatio, nec confirmatio a Romano Episcopo peteretu maxima orbis parte, in Graecis et Latinis Ecclesiis: apparet, Ecclesias tunc non tribuisse superioritatem et minationem Romano Episcopo.

Superioritas illa est impossibilis. Nam impossibile unum Episcopum esse inspectorem Ecclesiarum totius o terrarum, aut Ecclesias in ultimis terris sitas petere ab ordinationem. Constat enim, regnum Christi disper esse per totum orbem terrarum; hodieque multae

clesiae in Oriente, quae non petunt a Romano Episcopo dinationem aut confirmationem. Itaque superioritas illa m sit impossibilis, et non agnoverint eam Ecclesiae in mana parte orbis: satis apparet, non institutam esse.

Multae veteres Synodi sunt indictae et habitae, in quis non praesedit Romanus Episcopus, ut Nicena et pleraeie aliae. Id quoque testatur, quod Ecclesia tunc non agverit primatum seu superioritatem Romani Episcopi.

Hieronymus inquit: Si auctoritas quaeritur, orbis est ajor urbe. Ubicunque Episcopus fuerit, sive Romae, si- Eugubii, sive Constantinopoli, sive Regii, sive Alexaniae, ejusdem meriti est, et ejusdem sacerdotii, etc.

Gregorius scribens ad Alexandrinum Patriarcham, vet se appellari universalem Episcopum. Et in Regestis di-, in Synodo Chalcedonensi oblatum esse primatum Roano Episcopo, nec tamen acceptum.

Postremo, quomodo potest Papa jure divino esse supra tam Ecclesiam, cum Ecclesia habeat electionem, et pautim mos invaluerit, ut Romani Episcopi ab Imperatoribus nfirmarentur?

Item, cum diu fuissent certamina de primatu, inter omanum et inter Constantinopolitanum Episcopum, tanem Phocas Imperator constituit, Romano Episcopo tribuidum esse primatum. Quod si Ecclesia vetus agnovisset omani Pontificis primatum, haec contentio non incidere otuisset, nec fuisset opus decreto Imperatoris.

Sed objiciunt quaedam dicta, videlicet: Tu es Petrus, super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam. Item: ibi dabo claves. Item: Pasce oves meas, et alia quaedam. um autem haec tota controversia copiose et accurate traata sit alibi in libris nostrorum, nec recenseri omnia hoc co possint: referimus nos ad ea scripta, eaque pro repeis habere volumus. Breviter tamen respondebimus de terpretatione.

In omnibus illis dictis, Petrus sustinet personam communem totius coetus Apostolorum, sicut ex ipso textu apiret. Nam Christus interrogat non unum Petrum, sed t: Vos quem me esse dicitis? Et quod hic singulari nume- dicitur: Tibi dabo claves, quidquid ligaveris: alibi pluili numero dicitur: Quidquid ligaveritis, etc. Et in Joanne: Quorum remiseritis peccata, etc. Haec verba teantur, pariter omnibus Apostolis tradi claves, et pariter itti omnes Apostolos. Ad haec necesse est fateri, quod claes non ad personam unius certi hominis, sed ad Ecclеam pertineant, ut multa clarissima et firmissima argu-

menta testantur. Nam Christus de clavibus dicens Ma XVIII. addit: Ubicunque duo vel tres consenserint super t ram, etc. Tribuit igitur principaliter claves Ecclesiae immediate, sicut et ob eam causam Ecclesia principal habet jus vocationis. Itaque necesse est in illis dictis, trum sustinere personam totius coetus Apostolorum. Q re non tribuunt aliquam praerogativam seu superiorita seu dominationem Petro.

Quod vero dictum est: Super hanc petram aedific Ecclesiam meam: certe Ecclesia non est aedificata super ctoritatem hominis, sed super ministerium illius profes nis, quam Petrus fecerat, in qua praedicat Jesum esse C stum filium Dei. Ideo alloquitur eum tanquam ministr Super hanc petram, id est, super hoc ministerium. P ro ministerium novi Testamenti non est alligatum loci personis, sicut ministerium Leviticum: sed est disper per totum orbem terrarum, et ibi est, ubi Deus dat d sua, Apostolos, Prophetas, Pastores, Doctores: nec v illud ministerium propter ullius personae auctoritatem, propter verbum a Christo traditum. Et hoc modo, de persona Petri, interpretantur plurimi ex sanctis Patri hanc sententiam, (super hanc petram) ut Origenes, Cypr nus, Augustinus, Hilarius, et Beda.

Sic ait Chrysostomus: super hanc Petram, non s Petrum. Non enim super hominem, sed super fidem Pe aedificavit Ecclesiam suam. Quae autem erat fides? Tu Christus, filius Dei vivi. Et Hilarius: Petro revelavit ter, ut diceret: Tu es Filius Dei vivi. Super hanc ig confessionis petram, Ecclesiae aedificatio est; haec fi Ecclesiae fundamentum est.

Et hoc, quod dicitur: Pasce oves meas. Item, ligis me plus his? Hinc nondum sequitur, peculiarem perioritatem Petro traditam esse. Jubet eum pascere, est, docere verbum, seu Ecclesiam verbo regere, quod bet Petrus commune cum caeteris Apostolis.

Secundus articulus magis etiam perspicuus est, q Christus dederit Apostolis tantum potestatem spiritual hoc est, mandatum docendi Evangelii, annunciandi rem sionem peccatorum, administrandi Sacramenta, excom nicandi impios sine vi corporali, nec dederit potestatem g dii, aut jus constituendi, occupandi, aut conferendi reg mundi. Christus enim ait: Ite, docentes servare ea, q praecepi vobis. Item: Sicut misit me Pater, ita et e mitto vos. Constat autem, Christum non esse missum, gladium gereret, aut teneret regnum mundanum, sicut ip

uit: Regnum meum non est de hoc mundo. Et Paulus : Non dominamur fidei vestrae. Item: Arma militiae strae non sunt carnalia, etc.

Quod igitur Christus in passione spinis coronatur, et ducitur deridendus in regia purpura: significatum est e, ut spreto regno spirituali, hoc est, oppresso Evanlio, constituatur aliud mundanum regnum, praetextu potatis Ecclesiasticae. Quare Bonifacii Octavi constitutio, cap. Omnes. distinct. XXII. et similes sententiae, sunt sae et impiae, quae contendunt, jure divino Papam esse minum regnorum mundi. Ex qua persuasione, tenebrae Ecclesiam horribiles invectae sunt: deinde etiam magni Europa motus orti. Neglectum est enim ministerium angelii: extincta est notitia fidei, et regni spiritualis: ristiana justitia putabatur esse illa externa Politia, quam pa constituisset. Deinde Papae rapere ad se Imperia coepent, transtulerunt regna, vexarunt injustis excommunicatiobus et bellis fere omnium nationum Reges in Europa, sed xime Imperatores Germanicos, alias ut occuparent Itaas civitates, alias ut Episcopos Germaniae redigerent in am servitutem, et eriperent Imperatoribus collationem. o etiam in Clementina scriptum est: Vacante imperio, pam esse legitimum successorem. Ita Papa non solum minationem contra mandatum Christi invasit, sed etiam annice praetulit se omnibus Regibus. Nec tantum in hac factum ipsum reprehendendum est, quantum illud detandum, quod praetexit auctoritatem Christi, quod clas ad regnum mundanum transfert, quod salutem alligat has impias et nefarias opiniones, cum ait, de necessie salutis esse, ut credant homines, jure divino hanc donationem competere. Hi tanti errores cum obscurent em et regnum Christi, nullo modo dissimulandi sunt. entus enim ostendit, eos fuisse magnas pestes Ecclesiae.

Tertio loco hoc addendum est. Etiamsi Romanus iscopus divino jure primatum et superioritatem haberet: nen non debetur obedientia his Pontificibus, qui defennt impios cultus, idololatriam, et doctrinam pugnantem m Evangelio: Imo tales Pontifices, et tale regnum, hari debent tanquam anathema, sicut Paulus clare docet: Angelus de coelo aliud Evangelium doceret, praeter id, od vos docui, anathema sit. Et in Actis: Oportet Deo gis obedire, quam hominibus. Idem et Canones clare cent, haeretico Papae non esse obediendum. Leviticus ntifex jure divino erat summus sacerdos: et tamen imis Pontificibus non erat obediendum, ut Jeremias et alii

Prophetae dissentiebant a Pontificibus, Apostoli dissen bant a Caipha, nec debebant ei obedire.

Constat autem, Romanos Pontifices cum suis mem defendere impiam doctrinam et impios cultus. Ac p notae Antichristi competunt in regnum Papae et sua m bra. Paulus enim ad Thessalonicenses describens A christum, vocat eum adversarium Christi, extollentem super omne, quod dicitur aut colitur Deus, sedentem templo Dei, tanquam Deum. Loquitur igitur de ali regnante in Ecclesia, non de regibus Ethnicis: hunc v adversarium Christi, quia doctrinam pugnantem cum E gelio excogitaturus sit, et is arrogabit sibi auctoritatem vinam. Primum autem constat, Papam regnare in Ec sia, et praetextu Ecclesiasticae auctoritatis et ministeri hoc regnum constituisse. Praetexit enim haec verba: T dabo claves. Deinde doctrina Papae multipliciter pu cum Evangelio, et arrogat sibi Papa auctoritatem divi tripliciter: Primum, quia sumit sibi jus mutandi doc nam Christi, et cultus a Deo institutos, et suam doctri et suos cultus vult observari tanquam divina. Secu quia sumit sibi potestatem, non solum ligandi, et solve in hac vita, sed etiam sumit sibi jus de animabus post h vitam. Tertio, quia Papa non vult ab Ecclesia aut ab judicari, et antefert suam auctoritatem judicio Conci rum, et totius Ecclesiae. Hoc autem est se Deum fac nolle ab Ecclesia aut ab ullo judicari. Postremo, hos horribiles errores et hanc impietatem defendit summa s vitia, et interficit dissentientes.

Haec cum ita sint, cavere omnes Christiani debent fiant participes impiae doctrinae, blasphemiarum, et in stae crudelitatis Papae. Ideo Papam cum suis memb tanquam regnum Antichristi, deserere et execrari deb sicut Christus jussit: Cavete a Pseudoprophetis. Et Pa lus jubet impios Doctores vitandos et execrandos esse, t quam anathemata. Et 2 Corinth. VI. ait: Ne sitis c sortes infidelium, quae est enim societas lucis et te brarum?

Dissidere a consensu tot gentium, et dici schismati grave est. Sed auctoritas divina mandat omnibus, ne s socii et propugnatores impietatis et injustae saevitiae. I satis excusatae sunt conscientiae nostrae; sunt enim ma festi errores regni Papae. Et scriptura tota voce clamit errores illos esse doctrinam daemoniorum et Antichri Manifesta est idololatria in profanatione Missarum: q cum alia vitia habent, tum ad turpissimum quaestum d

denter collatae sunt. Doctrina de poenitentia prorsus de-
rvata est a Papa, et a suis membris. Docent enim re-
tti peccata propter dignitatem nostrorum operum. De-
le jubent dubitare, an contingat remissio. Nusquam do-
nt, quod gratis propter Christum remittantur peccata,
quod hac fide consequamur remissionem peccatorum. Ita
oriam Christi obscurant, et conscientiis firmam consola-
nem eripiunt, et abolent veros cultus, videlicet exercitia
ei luctantis cum desperatione. Obscuraverunt doctrinam
peccato, et finxerunt traditionem de enumeratione deli-
orum, parientem multos errores et desperationem, affin-
runt satisfactiones, quibus etiam obscuraverunt benefici-
ı Christi. Ex his natae sunt indulgentiae, quae sunt
ra mendacia, quaestus causa excogitata. Deinde invo-
tio sanctorum quantos abusus, et quam horrendam idolo-
riam peperit? Quanta flagitia orta sunt ex traditione
Coelibatu? Quantas tenebras offudit Evangelio doctrina
votis? Ibi finxerunt, vota esse justitiam coram Deo, et
rreri remissionem peccatorum. Ita transtulerunt benefici-
ı Christi in humanas traditiones, et penitus extinxerunt
ctrinam de fide. Finxerunt, nugacissimas traditiones
e cultus Dei, et perfectionem, et praetulerunt eas ope-
ius vocationum, quas Deus requirit et ordinavit. Neque
errores sunt existimandi leves: laedunt enim gloriam
ristі, afferunt perniciem animabus, nec possunt dis-
nulari.

Deinde ad hos errores accedunt duo ingentia peccata:
imum, quod defendit errores illos injusta saevitia et sup-
ciis: Alterum, quod judicium eripit Ecclesiae nec sinit
e judicari Ecclesiasticas controversias: imo contendit, se
ora Concilium esse, et decreta Conciliorum rescindere
sse, sicut interdum impudenter loquuntur Canones. Sed
ılto impudentius hoc factum esse a Pontificibus, exempla
tantur IX. quaestione III. ait Canon: Nemo judicabit
mam sedem. Neque enim ab Augusto, neque ab omni
ero, neque a Regibus, neque a populo judex judicatur.
ıplicem tyrannidem exercet Papa, defendit errores suos
et homicidiis, et vetat cognitionem. Hoc posterius et-
n plus nocet, quam ulla supplicia. Quia sublato vero
licio Ecclesiae, non possunt tolli impia dogmata, et im-
cultus, et multis seculis infinitas animas perdunt.

Considerent igitur pii tantos errores regni Papae, et
annidem, et cogitent primum abjiciendos errores, et
plectendam esse veram doctrinam, propter gloriam Dei,
ad salutem animarum.

Deinde cogitent etiam, quantum scelus sit, adjuvare i justam crudelitatem in interficiendis sanctis, quorum sa guinem Deus haud dubie ulciscetur.

Inprimis autem oportet praecipua membra Eccles Reges et Principes, consulere Ecclesiae, et curare, ut rores tollantur, et conscientiae sanentur, sicut Deus no natim Reges hortatur: Et nunc Reges intelligite, eru mini, qui judicatis terram. Prima enim cura Regum debet, ut ornent gloriam Dei. Quare indignissimum fu eos conferre auctoritatem et potentiam suam, ad confirm dam idololatriam, et caetera infinita flagitia, et ad fac das caedes sanctorum.

Et ut Papa Synodos habeat: quomodo sanari Eccl potest, si Papa nihil decerni contra arbitrium suum pa tur, si nemini concedat dicere sententiam, nisi suis m bris? quae habet obligata horrendis juramentis et mal ctionibus, ad defensionem suae tyrannidis et impietatis, ulla exceptione verbi Dei. Cum autem judicia Synodor sint Ecclesiae judicia, non Pontificum, praecipue Re bus convenit coërcere Pontificum licentiam, et efficere Ecclesiae eripiatur facultas judicandi et decernendi ex ve Dei. Et ut reliquos errores Papae taxare caeteri Christ debent: ita etiam reprehendere debent Pontificem defug tem et impedientem veram cognitionem et verum jud Ecclesiae.

Itaque etiamsi Romanus Episcopus jure divino hab primatum; tamen posteaquam defendit impios cultus et d ctrinam pugnantem cum Evangelio, non debetur ei obe entia, imo necesse est ei tanquam Antichristo advers Errores Papae manifesti sunt, et non leves. Manif est etiam crudelitas, quam exercet. Et constat mandat Dei esse, ut fugiamus idololatriam, impiam doctrinam injustam saevitiam. Ideo magnas, necessarias, et ma festas causas habent omnes pii, ne obtemperent Papae. hae necessariae causae pios consolantur, adversus om convitia, quae de scandalis, de schismate, de discordia jici solent.

Qui vero sentiunt cum Papa, et defendunt ejus doc nam et cultus, polluunt se idololatria et blasphemis opin nibus, fiunt rei sanguinis piorum, quos Papa persequit laedunt gloriam Dei, et impediunt salutem Ecclesiae: q confirmant errores et flagitia ad omnem posteritatem.

e Potestate et Jurisdictione Episcoporum.

Evangelium tribuit his, qui praesunt Ecclesiis, man-
:um docendi Evangelii, remittendi peccata, admini-
andi Sacramenta: praeterea jurisdictionem, videlicet,
ındatum excommunicandi eos, quorum nota sunt cri-
na, et resipiscentes rursum absolvendi. Ac omnium con-
sione etiam adversariorum liquet, hanc potestatem jure
rino communem esse omnibus, qui praesunt Ecclesiis,
e vocentur Pastores, sive Presbyteri, sive Episcopi.
:oque Hieronymus aperte docet, in literis Apostolicis
ınes, qui praesunt Ecclesiis, et Episcopos et Presbyteros
e, et citat ex Tito: Propterea te reliqui in Creta, ut
ıstituas Presbyteros per civitates. Et deinde addit:
)ortet Episcopum esse unius uxoris virum. Item, Pe-
ıs et Iohannes vocant se Presbyteros. Et deinde addit:
ıod autem postea unus electus est, qui caeteris praepo-
retur, in remedium schismatis factum est, ne unusquis-
e ad se trahens Ecclesiam Christi rumperet. Nam et
exandriae a Marco Evangelista usque ad Heraclam *) et
onysium Episcopos, Presbyteri semper ex se unum elige-
nt, et in excelsiore loco collocabant, quem Episcopum
minabant: quomodo si exercitus Imperatorem sibi faciat.
aconi autem eligant ex se, quem industrium noverint,
Archidiaconum nuncupent. Quid enim facit Episcopus
cepta ordinatione, quod Presbyter non facit? Docet igi-
: Hieronymus, humana auctoritate distinctos gradus esse
ıiscopi, et Presbyteri seu Pastoris. Idque res ipsa lo-
itur, quia Potestas est eadem, quam supra dixit.

Sed una res postea fecit discrimen Episcoporum, et
storum, videlicet, ordinatio: quia institutum est, ut
us Episcopus ordinaret ministros in pluribus Ecclesiis.
l cum jure divino non sint diversi gradus Episcopi, et
storis: manifestum est, ordinationem a Pastore, in sua
clesia factam jure divino ratam esse. Itaque cum Epi-
ıpi ordinarii fiunt hostes Ecclesiae, aut nolunt impertire
linationem: Ecclesiae retinent jus suum. Nam ubicun-
e est Ecclesia, ibi est jus administrandi Evangelii. Quare
cesse est, Ecclesiam retinere jus vocandi, eligendi, et or-
ıandi ministros. Et hoc jus est donum proprie datum
:clesiae, quod nulla humana auctoritas Ecclesiae eripere
test, sicut et Paulus testatur ad Ephesios, cum ait: A-
ındit, dedit dona hominibus. Et numerat inter dona pro-
ia Ecclesiae, Pastores et Doctores, et addit, dari tales

) Heraclam] Vulgo Esdram, male.

ad ministerium, ad aedificationem corporis Christi. U
est igitur vera Ecclesia, ibi necesse est esse jus eligendi
ordinandi ministros: sicut in casu necessitatis absolvit eti
Laicus, et fit minister ac Pastor alterius: sicut narrat A
gustinus historiam de duobus Christianis in navi, quor
alter baptizaverit *κατηχούμενον*, et is baptizatus deinde
solverit alterum. Huc pertinent sententiae Christi, quae
stantur, claves Ecclesiae datas esse, non tantum certis p
sonis: Ubicunque erunt duo vel tres congregati in nom
meo, etc.

Postremo etiam hoc confirmat sententia Petri: Vos e
regale sacerdotium. Quae verba ad veram Eccles
pertinent, quae cum sola habeat sacerdotium, certe ha
jus eligendi et ordinandi ministros. Idque etiam commu
sima Ecclesiae consuetudo testatur. Nam olim popu
eligebat Pastores et Episcopos. Deinde accedebat Epi
pus, seu ejus Ecclesiae, seu vicinus, qui confirmabat e
ctum impositione manuum, nec aliud fuit ordinatio,
talis comprobatio. Postea accesserunt novae ceremon
quales multas describit Dionysius. Sed est auctor nov
fictitius, quisquis est: sicut et Clementis scripta sunt s
posititia. Deinde recentiores addiderunt: Do tibi pote
tem sacrificandi pro vivis et mortuis. Sed ne illud quid
apud Dionysium est.

Ex his omnibus liquet, Ecclesiam retinere jus eligen
et ordinandi ministros, et causam schismati et discessi
praebent, impietas et tyrannis Episcoporum: quia Pau
praecipit, ut Episcopi docentes et defendentes impiam d
ctrinam et impios cultus, habeantur tanquam anathema

Diximus de ordinatione, quae una, ut Hierony
ait, discernebat Episcopos a reliquis Presbyteris. Ita
nulla disputatione opus est, de caeteris Episcoporum o
ciis. Nec vero opus est dicere de confirmatione, item
campanarum consecratione, quae propemodum sola retin
runt. De jurisdictione aliquid dicendum est.

Constat, jurisdictionem illam communem excommu
candi reos manifestorum criminum, pertinere ad om
Pastores. Hanc tyrannice ad se solos transtulerunt, et
quaestum contulerunt. Constat enim, officiales, ut voc
tur, non toleranda licentia usos esse, et vel avaritia,
propter alias cupiditates, vexasse homines, et excommu
casse, sine ullo ordine judiciorum. Quae est autem tyra
nis, officiales in civitatibus habere potestatem, suo ar
tratu, sine ordine judiciorum, damnandi et excommu
candi homines? Et hac potestate qualibus in rebus ab

t, videlicet non in puniendis veris delictis, sed in jeju- aut feriis violatis, aut similibus nugis. Tantum adul- a interdum puniebant; et in hac re saepe vexabant inno- tes et honestos homines. Porro cum hoc crimen sit gra- simum, certe sine ordine judiciali nemo damnandus est. m igitur hanc jurisdictionem Episcopi tyrannice ad se so- transtulerint, eaque turpiter abusi sint: nihil opus est pter hanc jurisdictionem obedire Episcopis. Sed cum t justae causae, cur non obtemperemus, rectum est, et ic jurisdictionem reddere piis pastoribus, et curare, ut itime exerceatur, ad morum emendationem, et gloriam

Reliqua est jurisdictio in iis causis, quae jure Canonico :orum, ut vocant, Ecclesiasticum pertinent, ac praecipue in sis matrimonialibus. Haec quoque habent Episcopi humano e, et quidem non admodum veteri, sicut ex Codice et 'ellis Justiniani apparet, judicia matrimoniorum tunc sse apud Magistratus. Ex jure divino coguntur Magi- itus mundani haec judicia exercere, si Episcopi sint ne- ;entes. Idem concedunt et Canones. Quare etiam pro- r hanc jurisdictionem non necesse est obedire Episcopis. quidem cum leges quasdam condiderint injustas de con- iis, et in suis judiciis observent: etiam propter hanc sam opus est alia judicia constitui. Quia traditiones de natione spirituali sunt injustae. Injusta etiam traditio quae prohibet conjugium personae innocenti, post fa- m divortium. Etiam injusta lex est, quae in genere om- clandestinas et dolosas desponsationes contra jus paren- i approbat. Est et injusta lex de coelibatu sacerdotum. it et alii laquei conscientiarum in eorum legibus, quos nes recitare nihil attinet. Illud satis est recitasse, quod ltae sunt injustae leges Papae de negotiis matrimoniali- ; propter quas magistratus debent alia judicia consti- re.

Cum igitur Episcopi, qui sunt addicti Papae, defen- it impiam doctrinam et impios cultus, nec ordinent pios ctores, imo adjuvent saevitiam Papae, praeterea juris- tionem eripuerint Pastoribus, et hanc tantum tyrannice rceant, postremo cum in causis matrimonialibus multas ustas leges observent: satis multae et necessariae causae it, quare Ecclesiae non agnoscant eos tanquam Episcopos. i autem meminerint, opes datas esse Episcopis, tanquam emosynas, propter administrationem et utilitatem Eccle- rum, sicut inquit Regula: Beneficium datur propter of- um. Quare non possunt bona conscientia possidere illas

eleemosynas: et Ecclesiam interim defraudant, cui opus illis facultatibus ad ministros alendos; et juvanda studia suppeditandum certis pauperibus, et constituenda judi praesertim matrimonialia. Tanta enim varietas et ma tudo est controversiarum matrimonialium, ut iis opus peculiari foro, ad quod constituendum opus est Eccle facultatibus. Petrus praedixit futuros impios Episco qui eleemosynis Ecclesiarum abuterentur ad luxum, neg ministerio. Sciant ergo illi, qui Ecclesiam defraudant, iam ejus sceleris poenas Deo se daturos esse.

Doctores et Concionatores, qui Confessi Augustanae et Apologiae subscripserun

De mandato illustrissimorum Principum et ordin ac civitatum Evangelii doctrinam profitentium, releg articulos Confessionis exhibitae Imperatori in Convent gustano, et Dei beneficio omnes Concionatores, qui in Smalcaldensi conventu interfuerunt, consentientes prof tur, se juxta articulos Confessionis et Apologiae sentir docere in suis Ecclesiis. Profitentur etiam, se artic de primatu Papae, et ejus potestate, et de potestate et risdictione Episcoporum, qui hic Principibus in hoc ventu exhibitus est Smalcaldiae, approbare. Ideo no sua subscribunt.

Ego JOHANNES BUGENHAGIUS Pomeranus D. s scribo articulis Confessionis Augustanae, Apologia articulo de Papatu Smalcaldiae Principibus oblato.
Et ego URBANUS REGIUS, D. Ecclesiarum in Du Luneburgensi Superintendens, subscribo.
NICOLAUS AMBSDORFF Magdeburgensis subscr
GEORGIUS SPALATINUS Aldenburgensis subscr
ANDREAS OSIANDER subscribo.
M. VITUS DIETERICH Noribergensis subscripsi
STEPHANUS AGRICOLA, Ecclesiastes Curiensis, nu propria subscripsit.
JOHANNES DRACONITES Marpurgensis subscr
CHUNRADUS FIGENBOTZ subscripsit per omnia
MARTINUS BUCERUS.
ERHARDUS SCHNEPFFIUS subscribo.
PAULUS RHODIUS, concionator in Stetin.
GERARDUS OENIKEN, Ecclesiae Mindensis Minist
SIMON SCHNEVVEIS, Parochus Crailsheim.
BRIXIUS NORTHANUS, Susatiensis Concionator.

Rursum ego Pomeranus subscribo nomine Magistri JOHANNIS BRENTII, quemadmodum mihi mandavit.
PHILIPPUS MELANTHON subscripsit manu propria.
ANTHONIUS CORVINUS subscripsit, tam suo quam ADAMI A FULDA nomine, manu propria.
JOHANNES SCHLAINHAUFFEN subscribit manu propria.
M. GEORGIUS HELTUS Forchemius.
MICHAEL COELIUS, Concionator Mansfeldensis.
PETRUS GELTNERUS, Concionator Ecclesiae Frankenfurdensis.
DIONYSIUS MELANDER subscripsit.
PAULUS FAGIUS Argentinensis.
WENDALINUS FABER, Parochus Seburgae in Mansfeldia.
CONRADUS OTINGERUS Phorcensis, Udalrici Ducis Wirt. Concionator.
BONIFACIUS WOLFART, verbi Minister Ecclesiae Augustanae.
JOHANNES AEPINUS, Hamburgensis Superintendens subscripsit propria manu.
Id ipsum facit JOHANNES AMSTERDAMUS Bremensis.
JOHANNES FONTANUS, inferioris Hassiae Superintendens subscripsit.
FRIDERICUS MYCONIUS, pro se et JUSTO MENIO subscripsit.
AMBROSIUS BLAURERUS.

Legi, et iterum atque iterum relegi Confessionem et [A]pologiam ab Illustrissimo Principe Electore Saxoniae, et Principibus ac Statibus Romani Imperii Caesareae Ma[jesta]ti Augustae oblatam. Legi item Formulam Concordiae [d]e Sacramentaria Witebergae cum D. Bucero, et aliis [inst]itutam. Legi etiam articulos a D. Martino Luthero, [pra]eceptore nostro observandissimo, in Smalcaldensi con[vent]u Germanica lingua conscriptos, et libellum de Papa et de potestate ac jurisdictione Episcoporum. Ac pro [med]iocritate mea judico, haec omnia convenire cum sacra [Scri]ptura, et cum sententia verae καὶ γνησίης Catholicae [Ecc]lesiae. Quanquam autem in tanto numero doctissimo[rum] virorum, qui nunc Smalcaldiae convenerunt, mini[mum] omnium me agnoscam, tamen quia mihi non licet [fin]em hujus conventus expectare, obsecro Te, clarissime D. Johannes Bugenhagi, Pater in Christo observande,

ut humanitas tua nomen meum, si opus fuerit, omnibus lis, quae supra commemoravi, adscribat. Me enim ita s tire, confiteri, et perpetuo docturum esse per Jesum Cl stum Dominum nostrum, hoc meo Chirographo tes Actum Smalcaldiae, XXIII. Februarii, Anno MDXXX

JOHANNES BRENTIUS,
Ecclesiastes Hallensis.

D. MARTINI LUTHERI

ATECHISMI.

minus unquam fecistis, quam hoc, quod vestri officii e facere. Nolo hic quicquam mali vobis imprecari. Ea aut an non est summa impietas cum maxima impudentia conju cta, quod unicam tantum speciem Sacramenti ac vest traditiones urgetis? hoc prorsus contemnitis et negligitis, illi, qui vestrae fidei et curae commendati sunt, oration Dominicam, Symbolum Apostolicum aut Decalogum te ant, nec ne? Vae vae vobis! Per Deum igitur omnes v Parochos et Concionatores rogo atque obtestor, ut se vestrum faciatis officium, et ut divinitus vobis commend tae plebis agatis curam. Quod tum rectissime feceritis, una nobiscum hunc Catechismum vulgo, praesertim autem j nioribus, inculcetis. Quod si qui ex vobis adeo sunt in cti, ut omnino nullam harum rerum cognitionem habea illos non pudeat, suis auditoribus praelegere de verbo verbum a nobis praescriptam hanc formam, in hunc m dum:

Primo omnium hoc cavebunt Concionatores, ne subi de alio atque alio modo, vel Decalogum, vel Dominic orationem, vel Symbolum Apostolicum, vel etiam Sac menta proponant, sed ut perpetuo eadem utantur form in his proponendis et explicandis vulgo. Ideo autem h do consilium, quod sciant, non posse feliciter doceri si pliciores homines, et qui natu minores sunt, quam una que eadem forma saepius proposita ac repetita. Quod jam isto, jam alio modo eadem proponas, facile pert bantur simpliciores animi; et fiet, ut pereat omnis ope quam in docendo ponis.

Atque hoc viderunt sancti Patres, qui voluerunt De logi, Symboli et Dominicae orationis unam eandemque c tis verbis descriptam formam in Ecclesia esse. Illorum ligentiam nos imitari convenit, et danda opera est, ut si plicioribus et junioribus sic illa proponamus, ut ne quidem syllaba immutetur, quotiescunque tandem Ca chismum doceas, et ut perpetuo sui similis sit tracta Quamcunque igitur tibi delegeris praedicandi Catechi formam, eam perpetuo retinebis, neque unquam ab ea c cedes. Alia autem ratio est, si in turba doctorum homin Evangelium doceas; ibi enim eruditionis tuae specimen e re potes, neque prohibeo, si apud illos tractationem ries, et subinde alium atque alium vultum dicendo fing Apud simpliciores autem perpetuo eadem certis verbis scripta forma uteris. Et debet is primus esse labor, Decalogum, Symbolum, item orationem Dominicam, verbo ad verbum nude et simplicissime doceas, ut

m saepius audita, ipsi quoque auditores referre dis-
it.

Quod si qui adeo religionem contemnunt, ut discere haec
lint, illi monendi sunt, quod Christum negent, et quod
il minus sint, quam Christiani. Atque illi neque ad-
ttendi sunt ad Sacramentum altaris, neque ad Cate-
istarum officium, qui pueris baptizandis adsunt, et si
ristianae libertatis jure uti velint, ubi eis est commo-
m, non est illud eis concedendum, sed potius ad Papam
que eos, quos vocant Officiales, et ad ipsum quoque Sa-
am sunt ablegandi. Parentum autem et patrumfamilias
icium erit, negare talibus hominibus victum, et pulchre
oque fecerint, si efferatis illis hominibus indicent, eam
incipis esse sententiam, ut in exilium aliquo delegentur,
ejiciantur e patria.

Quanquam enim sic sentiam, ad fidem neminem vel
sse vel debere cogi, hoc tamen omnino faciendum est, ut
eat vulgus, quid jus, quid item contra jus illorum sit,
n quibus vivit, et suum quaeritat victum. Hoc enim re-
iritur, ut quisque suae civitatis jura, quibus ceu privile-
quodam uti volet, norit et observet, sive credat vere,
e perditus aliquis sit nebulo.

Secundum: Cum simpliciores illa jam Catechismi ver-
bene annumerare didicerint, tradenda post quoque est
explicatio, ut ea etiam intelligant. Potes autem vel hac
stra forma, quam hic praescriptam vides, vel alia qua-
m uti. Sicut autem, aut ante monui, Catechismus nu-
s iisdem semper verbis vulgo proponendus est, ita in ex-
sitione Catechismi, cuperem perpetuo eandem tractatio-
m sequendam, ne quidem immutata unica syllaba. Su-
s autem ad eam rem satis temporis, neque enim necesse
omnia simul proposuisse, sed sunt faciendi ordines, et
tractando alterum alteri rite convenit subjicere. Ut si
n exacte tenuerint, quidnam primum praeceptum posiu-
, tum ad secundum est pergendum. Ut sic omnia doce-
tur certo ordine, alias enim fiet, ut nimia copia obrutae
perturbatae mentes nihil prorsus retineant.

Tertio: Postquam hanc brevem Catechismi expositio-
m absolvisti, tum illam longiorem tractationem ingredie-
, ut plenius omnia auditores intelligant. Ibi singula
accepta, singulas Symboli et orationis Dominicae partes,
is illustrabis coloribus, varia enumerabis opera, varios
uctus et commoda, quae inde enascuntur, item pericula
damna quoque, in quae conjicimur, si minus ea prae-
emus. Invenies autem ista passim plurima hominum scri-

minus unquam fecistis, quam hoc, quod vestri offici
facere. Nolo hic quicquam mali vobis imprecari. Ea a
an non est summa impietas cum maxima impudentia con
cta, quod unicam tantum speciem Sacramenti ac ve
traditiones urgetis? hoc prorsus contemnitis et negligi
illi, qui vestrae fidei et curae commendati sunt, oraci
Dominicam, Symbolum Apostolicum aut Decalogum
ant, nec ne? Vae vae vobis! Per Deum igitur omne
Parochos et Concionatores rogo atque obtestor, ut
vestrum faciatis officium, et ut divinitus vobis comm
tae plebis agatis curam. Quod tum rectissime feceri
una nobiscum hunc Catechismum vulgo, praesertim ju
nioribus, inculcetis. Quod si qui ex vobis adeo sunt i
cti, ut omnino nullam harum rerum cognitionem hal
illos non pudeat, suis auditoribus praelegere de ver
verbum a nobis praescriptam hanc formam, in hum
dum:

Primo omnium hoc cavebunt Concionatores, ne s
de alio atque alio modo, vel Decalogum, vel Domi
orationem, vel Symbolum Apostolicum, vel etiam S
menta proponant, sed ut perpetuo eadem utantur fo
in his proponendis et explicandis vulgo. Ideo autem
do consilium, quod sciant, non posse feliciter doceri
pliciores homines, et qui natu minores sunt, quam u
que eadem forma saepius proposita ac repetita. Q
jam isto, jam alio modo eadem proponas, facile pe
bantur simpliciores animi, et fiet, ut pereat omnis
quam in docendo ponis.

Atque hoc viderunt sancti Patres, qui voluerunt I
logi, Symboli et Dominicae orationis unam eandemqu
tis verbis descriptam formam in Ecclesia esse. Illoru
ligentiam nos imitari convenit, et danda opera est, ut
plicioribus et junioribus sic illa proponamus, ut n
quidem syllaba immutetur, quotiescunque tandem
chismum doceas, et ut perpetuo sui similis sit trad
Quamcunque igitur tibi delegeris praedicandi Catec
formam, eam perpetuo retinebis, neque unquam ab e
cedes. Alia autem ratio est, si in turba doctorum hom
Evangelium doceas; ibi enim eruditionis tuae specimen
re potes, neque prohibeo, si apud illos tractationem
ries, et subinde alium atque alium vultum dicendo f
Apud simpliciores autem perpetuo eadem certis verbi
scripta forma uteris. Et debet is primus esse labor
Decalogum, Symbolum, item orationem Dominicam
verbo ad verbum nude et simplicissime doceas, ut

DECEM PRAECEPTA,

quomodo paterfamilias ea suae familiae simplicissime tradere debeat.

PRIMUM PRAECEPTUM.

Non habebis Deos alienos.

Quae est hujus praecepti sententia?

Responsio.

Debemus Deum supra omnia timere, diligere, et illi confidere.

SECUNDUM PRAECEPTUM.

Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum: non enim habebit insontem Dominus eum, qui assumserit nomen ejus in vanum.

Quae est hujus praecepti sententia?

Responsio.

Debemus Deum timere et diligere, ne per nomen ejus imprecemur, juremus, incantemus, mentiamur, aut dolis fallamus, sed in omni necessitate illud invocemus, adoremus, et cum gratiarum actione laudemus.

TERTIUM PRAECEPTUM.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

Quae est hujus praecepti sententia?

Responsio.

Debemus Deum timere et diligere, ne divinos sermones, et ejus verbum contemnamus, sed ut sanctum reputemus, libenter audiamus et discamus.

QUARTUM PRAECEPTUM.

Honora patrem et matrem, ut bene sit tibi, et sis longaevus super terram.

SYMBOLUM APOSTOLICUM,

quomodo paterfamilias id suae familiae simplicissime tradere debeat.

PRIMUS ARTICULUS.

DE CREATIONE.

Credo in Deum Patrem, omnipotentem Creatorem coeli et terrae.

Quae est hujus articuli sententia?

Responsio.

Credo, quod Deus creavit me, una cum omnibus creaturis, quod corpus et animam, oculos, aures, et omnia membra, rationem et omnes sensus mihi dederit, et adhuc sustentet, ad haec, quod vestes et calceos, cibum ac potum, domum, uxorem, liberos, agros, jumenta et omnia bona, cum omnibus vitae necessariis, copiose et quotidie largiatur, me contra omnia pericula protegat, et ab omnibus malis liberet et custodiat, et haec omnia ex mera sua paterna ac divina bonitate et misericordia, sine ullis meis meritis, aut ulla dignitate: pro quibus omnibus illi gratias agere, pleno ore laudem tribuere, inservire, obsequi, merito debeo. Hoc certissime verum est.

SECUNDUS ARTICULUS

DE REDEMTIONE.

Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferna. Tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit in coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus est judicare vivos et mortuos.

Quae est hujus articuli sententia?

Responsio.

Credo, quod Jesus Christus, verus Deus a Patre ante secula genitus, idemque verus homo, natus ex Maria virgine, sit meus Dominus, qui me perditum et damnatum

hominem redemit, et ab omnibus peccatis, a morte, a potestate Satanae liberavit, non quidem auro et argento, sed suo sancto ac pretioso sanguine, suaque innocente passione ac morte, ut ego essem totus ipsius, et in regno ejus sub ipso viverem, ac ei servirem in perpetua justitia, innocentia et beatitudine, perinde ac ipse a morte surrexit, vivit et regnat in aeternum. Hoc certissime verum est.

TERTIUS ARTICULUS,
DE SANCTIFICATIONE.

Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam aeternam. Amen.

Quae est hujus articuli sententia?

Responsio.

Credo, me propriis rationis meae viribus Jesu Christo Domino meo fidere, aut ad eum accedere et pervenire nullo modo posse: sed Spiritus sanctus per Evangelium me vocavit, suis donis illuminavit, in recta fide sanctificavit et conservavit, quemadmodum solet totam Ecclesiam in terra vocare, congregare, illuminare, sanctificare, et in Jesu Christo per veram ac unicam fidem conservare; in qua Ecclesia mihi et omnibus Christianis omnia peccata quotidie benigne remittit, et nos omnes in extremo die a morte suscitabit, ac mihi et omnibus in Christum credentibus vitam aeternam dabit. Hoc certissime verum est.

ORATIO DOMINICA,

quomodo paterfamilias eam suae familiae simplicissime tradere debeat.

Pater noster, qui es in coelis.

Quae est horum verborum sententia?

Responsio.

Deus amanter nos hac praefatiuncula invitat, ut vere credamus, eum nostrum verum patrem, nosque ejus veros

filios esse, ut eum confidentius pleni fiducia invocemus, quemadmodum videmus, liberos certa fiducia aliquid a parentibus suis petere.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Quae est hujus petitionis sententia?

Responsio.

Nomen Dei per se quidem sanctum est, verum nos oramus hac petitione, ut apud nos quoque sanctificetur.

Qua ratione fit istud?

Responsio.

Cum verbum Dei pure ac sincere docetur, et nos secundum illud, ut filios Dei decet, pie vivimus, quod ut fiat, dona nobis, mi Pater, qui es in coelis. Qui vero aliter docet, vel vivit, quam verbum Dei docet, ille nomen Dei inter nos profanat. Ne autem hoc accidat, tu prohibe, mi Pater coelestis.

SECUNDA PETITIO.

Adveniat regnum tuum.

Quae est hujus petitionis sententia?

Responsio.

Regnum Dei venit etiam per se, sine nostra oratione, sed petimus hac precatione, ut ad nos quoque perveniat.

Qua ratione fit istud?

Responsio.

Cum Pater coelestis dat nobis suum sanctum Spiritum, qui efficit gratia sua, ut sancto ejus verbo credamus, ac pie vivamus, cum in hoc tempore, tum postea in aeternum.

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua, sicut in coelo, sic et in terra.

Quae est hujus petitionis sententia?

Responsio.

Bona ac misericors Dei voluntas fit quoque sine nostra oratione, sed rogamus hac petitione, ut etiam apud nos fiat.

Qua ratione fit istud?

Responsio.

Cum Deus frangit ac impedit omne malum consilium, voluntatem et conatus, qui obstant, quo minus nomen Dei sanctificemus, regnumque ejus ad nos pervenire possit, ut est diaboli, mundi et carnis nostrae voluntas. Deinde cum confortat et conservat nos firmiter in suo verbo ac fide, usque ad finem vitae nostrae. Haec est misericors ac bona ipsius voluntas.

QUARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Quae est hujus petitionis sententia?

Responsio.

Deus dat quidem omnibus panem quotidianum, quamvis non petamus, etiam malis hominibus. At nos precamur hac petitione, ut agnoscamus hoc beneficium, atque ita panem nostrum quotidianum cum gratiarum actione accipiamus.

Quid autem significat panis quotidianus?

Responsio.

Significat omne, quod ad vitae nostrae necessitatem ac sustentationem pertinet, videlicet cibum, potum, vestes, calceos, domum, arcam, agros, pecudes, pecuniam, divitias, probam conjugem, probos liberos, probos servos, probum ac fidum magistratum, bonum Reipublicae statum, salubrem aërem, pacem, sanitatem, modestiam, honorem, bonos amicos, fidos vicinos et id genus alia.

QUINTA PETITIO.

Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.

Quae est hujus petitionis sententia?

Responsio.

Petimus hac precatione, ne Pater coelestis velit respicere et examinare peccata nostra, et propter ista nostram orationem repudiare, quandoquidem nullis rebus, quas petimus, digni sumus, nec quidquam mereri possumus; sed ut velit nobis sua gratia et bonitate donare omnia, quia quotidie multifariam peccamus, et nihil nisi poenas meremur. Vicissim autem ex corde condonabimus, quidquid

in nos peccaverint alii, et pro maleficio libenter reddemus beneficium.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Quae est hujus petitionis sententia?

Responsio.

Deus quidem neminem tentat, sed tamen petimus hac petitione, ut ipse nos custodiat et conservet, ne Satanas, mundus et caro nostra nobis imponant et nos a recta fide seducant, et in superstitionem, diffidentiam, desperationem atque alia gravia scelera et flagitia conjiciant, et, ut maxime ejusmodi tentationibus sollicitemur, ne succumbamus, sed ut tandem vincamus ac triumphemus.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos a malo.

Quae est hujus petitionis sententia?

Responsio.

Oramus hac precatione tanquam in summa, ut Pater noster coelestis liberet nos ab omnibus malis ac periculis, corporis et animae, bonorum et honorum, et ut tandem, cum hora mortis venerit, felicem vitae exitum nobis largiatur, nosque pro sua gratuita bonitate ex hac miseriarum valle ad se in coelum recipiat.

Amen.

Quae est hujus vocabuli significatio?

Amen significat idem, quod certe, ut scilicet ego sim certus, ejusmodi petitiones Patri nostro coelesti esse acceptas atque ab eo exauditas, quia ipse nobis mandavit, ut ad hunc modum oremus, promisitque, se nos exauditurum esse. Amen, Amen, id est, vere, certe haec ita fient.

SACRAMENTUM BAPTISMI,

quomodo de eo paterfamilias suam familiam simplicissime doceret debeat.

PRIMUM.

Quid est Baptismus?

Responsio.

Baptismus non est simpliciter aqua, sed est aqua divino mandato comprehensa, et verbo Dei obsignata.

Quod est illud verbum Dei?

Responsio.

Ubi Dominus noster Jesus Christus dicit Matthaei ultimo: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

SECUNDUM.

Quid praestat aut confert Baptismus?

Responsio.

Operatur remissionem peccatorum, liberat a morte et a Diabolo, et donat aeternam beatitudinem omnibus et singulis, qui credunt hoc, quod verba et promissiones divinae pollicentur.

Quae sunt illa verba et promissiones divinae?

Responsio.

Ubi Dominus noster Jesus Christus dicit Marci ultimo: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.

TERTIUM.

Qui potest aqua tam magnas res efficere?

Responsio.

Aqua certe tantas res non efficit, sed verbum Dei, quod in et cum aqua est, et fides, quae verbo Dei aquae addito credit, quia aqua sine verbo Dei est simpliciter aqua, et non est Baptismus, sed addito verbo Dei est Baptismus, hoc est, salutaris aqua gratiae et vitae, et lavacrum regenerationis in Spiritu sancto, sicut Paulus ait ad Tit. III.: Secundum suam misericordiam nos salvos fecit per lavacrum regenerationis ac renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos opulenter per Jesum Christum, salvatorem nostrum, ut justificati illius gratia haeredes efficeremur juxta spem vitae aeternae; fidelis hic sermo est.

QUARTUM.

Quid autem significat ista in aquam immersio?

Responsio.

Significat, quod vetus Adam, qui adhuc in nobis est, subinde per quotidianam mortificationem ac poenitentiam in nobis submergi et extingui debeat, una cum omnibus peccatis et malis concupiscentiis, atque rursus quotidie emergere ac resurgere novus homo, qui in justitia et puritate coram Deo vivat in aeternum.

Ubi hoc scriptum est?

Responsio.

Sanctus Paulus ad Roman. VI. dicit: Sepulti igitur sumus una cum Christo per Baptismum in mortem, ut, quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus.

DE CONFESSIONE,

quomodo simpliciores de ea erudiendi sint.

Quid est confessio?

Responsio.

Confessio duo comprehendit: unum est peccata confiteri, alterum est absolutionem sive remissionem a confessionario sive praecone Evangelii accipere, tanquam ab ipso Deo, et non dubitare, sed firmiter credere, peccata per illam absolutionem coram Deo in coelo remissa esse.

Quae peccata sunt confitenda?

Responsio.

Coram Deo omnium peccatorum reos nos sistere debemus, etiam eorum, quae nobis sunt abscondita, sicut in oratione Dominica facimus. Coram ministro autem debemus tantum ea peccata confiteri, quae nobis cognita sunt, et quae in corde sentimus.

Quaenam sunt ista?

Responsio.

Hic unusquisque examinet vitae suae statum secundum decalogum, an pater, mater, filius, filia, dominus, hera, servus sis: an contumax, infidelis, negligens fueris: an aliquem laeseris dictis, factis: an furtum commiseris, aut injuria, ignavia et segnitie damnum alicui intuleris.

BREVIS FORMA CONFESSIONIS PRO RUDIORIBUS.

In hunc modum alloqui debes ministrum verbi:

Reverende et dilecte Domine, rogo te, ut confessionem meam audias, et mihi propter Deum remissionem annuncies.

Miser ego peccator confiteor coram Deo, me omnium peccatorum reum esse, inprimis confiteor coram te, me quidem servum, ancillam, etc. esse, sed infideliter servire domino meo: non enim feci, non facio, quae mihi injungit, irritavi et ad maledicendum commovi dominum vel dominam meam, multa neglexi et damno causam praebui, etc. in verbis et factis petulantem me praebui, impatiens fui, obstrepui, etc. ideo doleo, gratiam imploro, emendationem promitto.

Herus aut hera sic dicant:

Inprimis confiteor coram te, me non diligentem fuisse in fideli educatione et institutione liberorum et familiae ad gloriam Dei, blasphemavi, nomine Dei abusus sum, malum exemplum prava loquens et faciens praebui, vicinos laesi, multis obtrectavi, pondera et mensuras violavi, decepi proximum vendendo merces, etc. Et si quid aliud contra praecepta Dei in cujusque vocatione occurrit, etc.

Si vero quis non sentit, se onerari talibus aut gravioribus peccatis, is non sit sollicitus, nec quaerat aut fingat peccata, nec ex confessione carnificinam faciat, sed unum atque alterum peccatum sibi notum recitet, ut: Inprimis confiteor, me abusum esse nomine divino, verbis impudicis usum, hoc vel illud neglexisse, etc. Sic sane quiescat animus.

Si vero plane nullius tibi conscius es, (quod propemodum impossibile est) nullum etiam in specie recites, sed accipias remissionem, facta generali confessione, quam coram Deo ad ministrum pronuncias.

Respondeat autem minister: Deus tibi sit propitius, et confirmet fidem tuam, Amen.

Interroget etiam confitentem: Num meam remissionem credis esse Dei remissionem? Affirmanti et credenti porro dicat: Fiat tibi, sicut credis. Et ego ex mandato Domini nostri Jesu Christi, remitto tibi tua peccata in nomine Patris, Filii, et Spiritus sancti, Amen. Vade in pace.

Qui vero conscientias habent afflictas, tentatas, moestas, eos minister pluribus sententiis scripturae facientibus ad fidei incrementum consolabitur.

Haec, quam commemoravimus, tantum est puerilis et communis forma confessionis pro simplicioribus et rudioribus.

SACRAMENTUM ALTARIS,

quomodo paterfamilias simplicissime suam familiam de eo docere debeat.

Quid est Sacramentum altaris?

Responsio.

Sacramentum altaris est verum corpus et verus sanguis Domini nostri Jesu Christi, sub pane et vino nobis Christianis ad manducandum ac bibendum ab ipso Christo institutum.

Ubi hoc scriptum est?

Responsio.

Sic scribunt sancti Evangelistae, Matthaeus, Marcus, Lucas et sanctus Paulus:

Dominus noster Jesus Christus in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, et postquam gratias egisset, fregit, et dedit discipulis suis, dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in mei commemorationem.

Similiter et postquam coenavit, accepit calicem, et cum gratias egisset, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes; hic calix novum Testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem.

Quid vero prodest, sic comedisse et bibisse?

Responsio.

Id indicant nobis haec verba: Pro vobis datur et effunditur in remissionem peccatorum. Nempe, quod nobis per verba illa in Sacramento remissio peccatorum, vita, justitia et salus donentur. Ubi enim remissio peccatorum est, ibi est et vita et salus.

Qui potest corporalis illa manducatio tantas res efficere?

Responsio.

Manducare et bibere ista certe non efficiunt, sed illa verba, quae hic ponuntur: Pro vobis datur et effunditur in remissionem peccatorum, quae verba sunt una cum corporali manducatione caput et summa hujus Sacramenti. Et, qui credit his verbis, ille habet, quod dicunt, et sicut sonant, nempe remissionem peccatorum.

Quis utitur hoc Sacramento digne?

Responsio.

Jejunare et corpus suum praeparare, est quidem bona et externa disciplina. At ille est vere dignus ac probe paratus, qui habet fidem in haec verba: Pro vobis datur et effunditur in remissionem peccatorum. Qui vero his verbis non credit, aut de illis dubitat, ille est indignus ac imparatus. Quia hoc verbum, pro vobis, postulat omnino cor, quod Deo credat.

Quo pacto Patresfamilias suam familiam formas Benedictionis, unam mane, alteram vesperi dicendam, simplicissime docere debeant.

Mane cum surgis e lecto, signabis te signo sanctae crucis, dicens:

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Amen.

Deinde innitens genibus, vel stans, dicas Symbolum et Orationem Dominicam. His potes et hanc precatiunculam addere:

Gratias ago tibi, mi Pater coelestis, per Jesum Christum, Filium tuum dilectum, quod me hac nocte ab omnibus incommodis ac periculis conservatum custodieris. Et oro te, ut me hac die quoque conservare, et a peccato et omnibus malis custodire velis; ut tibi omnia mea facta, atque adeo tota vita bene placeant. Quia ego me, meumque corpus et animam, ac omnia in manus tuas

commendo, tuus sanctus Angelus sit mecum, ne diabolus quidquam in me possit, Amen.

Postea alacriter ad vocationis tuae operas accedendum est cantato Psalmo, Decalogo, vel alio carmine, quo excitetur cor tuum.

Similiter vesperi, cum confers te cubitum, signabis te signo sanctae crucis, dicens:

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Amen.

Deinde flexis genibus, vel stans, dicas Symbolum et Orationem Dominicam. His potes et hanc precatiunculam addere:

Gratias ago tibi, mi Pater coelestis, per Jesum Christum, Filium tuum dilectum, quod me hac die gratuita misericordia et bonitate tua custodieris, et oro te, ut mihi omnia peccata mea, quae perpetravi, et quibus offendi te, remittere, et me hac nocte tua gratia benigne conservare velis. Quia ego me, meumque corpus et animam, ac omnia in manus tuas commendo, tuus sanctus Angelus sit mecum, ne diabolus quidquam in me possit, Amen.

Atque ita tandem placide et tranquille dormiendum est.

Quo pacto Patresfamilias suam familiam Benedictionem mensae, et gratiarum actionem simplicissime docere debeant.

BENEDICTIO MENSAE.

Pueri una cum familia debent complicatis manibus, modestiam prae se ferentes, ad mensam accedere et sic orare:

Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione.

(Scholion. Benedictio hic significat largam distributionem Dei, qui omnibus animantibus tantum cibi suppeditat, ut inde hilariter et jucunde vivere possint. Hanc benedictionem et laetitiam ac acquiescentiam impediunt sollicitudo prohibita, cura, avaritia, tenacitas.)

Deinde addant orationem Dominicam, cum oratione sequenti:

Domine Deus Pater coelestis, benedic nobis in his donis tuis, quae de tua largitate sumimus, per Jesum Christum Dominum nostrum, Amen.

GRATIARUM ACTIO.

Sic quoque post cibum sumptum, ad eundem modum modeste complicatis manibus ad mensam assistant et dicant:

Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia ejus, qui dat escam omni carni; qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum. Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia ejus.

Deinde addant orationem Dominicam, cum oratione sequenti:

Gratias agimus tibi, Domine Deus Pater, per Jesum Christum Dominum nostrum, pro universis beneficiis tuis, qui vivis et regnas in secula seculorum, Amen.

TABULA OECONOMICA,

in qua proponuntur elegantes quaedam ex sacra scriptura sententiae, pro omnibus sanctis ordinibus ac statibus, per quas illi, tanquam propria quadam lectione, sui officii et muneris admonentur.

EPISCOPIS, PAROCHIS ET CONCIONATORIBUS.

Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, vigilantem, sobrium, modestum, hospitalem, aptum ad docendum, non vinolentum, non percussorem,

non turpis lucri cupidum, sed aequum, alienum a pugnis, alienum ab avaritia, qui suae domui bene praesit, qui liberos habeat in subjectione, cum omni reverentia, non novitium, tenacem fidelis sermonis, qui secundum doctrinam est, ut potens sit exhortari doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere, etc. 1 Timoth. III. et ad Titum I.

QUID DEBEANT AUDITORES EPISCOPIS SUIS.

Dominus ordinavit his, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere, 1 Corinth. IX. Communicet Doctori in omnibus bonis, is, qui docetur verbo, Galat. VI. Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim scriptura: Non obligabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede sua. Obedite praepositis vestris, et cedite eis. Ipsi enim vigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes, hoc enim non expedit vobis.

DE MAGISTRATIBUS.

Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit. Non enim est potestas, nisi a Deo. Quae vero sunt potestates, a Deo ordinatae sunt. Itaque quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem restiterint, sibi ipsis judicium accipient. Non enim frustra gladium gestat. Nam Dei minister est, ultor ad iram ei, qui, quod malum est, fecerit, Rom. XIII.

QUID SUBDITI MAGISTRATIBUS DEBEANT.

Reddite, quae sunt Caesaris, Caesari, Matth. XXII. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, etc. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa praestatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem, Rom. XIII. Adhortor primum omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, cum omni pietate et gravitate, 1 Timoth. II. Admone illos, Principibus et potestatibus subditos esse, etc. Tit. III. Subditi estote omni humanae creaturae, propter Dominum, sive Regi, tanquam praecellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis, etc. 1 Petr. II.

MARITIS.

Viri cohabitent cum uxoribus secundum scientiam, veluti infirmiori vasi muliebri impertientes honorem, tanquam etiam cohaeredibus gratiae vitae, ne interrumpantur preces vestrae, 1 Petri III. Viri, diligite uxores, et ne sitis amarulenti adversus illas, Coloss. III.

UXORIBUS.

Similiter, uxores, subditae sitis vestris viris tanquam Domino, quemadmodum Sara obedivit Abrahae, Dominum illum appellans, cujus factae estis filiae, dum benefacitis, et non terremini ullo pavore, 1 Petri III. Ephes. V.

PARENTIBUS.

Parentes, ne provocetis ad iram liberos vestros, sed educetis eos per eruditionem et correptionem Domini, Ephes. VI.

LIBERIS.

Filii, obedite parentibus vestris in Domino, nam id est justum. Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est praeceptum primum in promissione, ut bene tibi sit, et sis longaevus in terra, Ephes. VI.

SERVIS, ANCILLIS, MERCENARIIS, ET CAETERIS AD LABOREM CONDUCTIS.

Servi, obedite iis, qui Domini sunt secundum carnem, cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri, tanquam Christo, non ad oculum servientes, veluti hominibus placere studentes, sed tanquam servi Christi, facientes, quae vult Deus, ex animo, cum benevolentia, servientes Domino, et non hominibus, illud scientes, quod unusquisque, quod fecerit bonum, hoc reportaturus sit a Deo, sive servus fuerit, sive liber, Ephes. VI. et Coloss. III.

PATRIBUSFAMILIAS ET MATRIBUSFAMILIAS.

Et vos, Domini, eadem facite erga illos, remittentes minas, scientes, quod et vester ipsorum Dominus sit in coelis, nec personae respectus sit apud illum, Ephes. VI. Coloss. IV.

COMMUNI JUVENTUTI.

Similiter juniores subditi estote senioribus, sic, ut omnes alius alii vicissim subjiciamini. Humilitatem animi

vobis infixam habete. Propterea, quia Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet tempore opportuno, 1 Petri V.

VIDUIS.

Quae vere vidua est ac desolata, speret in Deo, et perseveret in obsecrationibus ac precationibus noctu dieque. Quae vero in deliciis vivit, ea vivens mortua est, 1 Tim. V.

OMNIBUS IN COMMUNE.

Dilige proximum tuum, sicut te ipsum. In hoc sermone omnia praecepta summatim comprehenduntur, Roman. XIII. Et ante omnia fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, etc. 1 Timoth. II.

Cuique sit inprimis magnae sua lectio curae,
Ut domus officiis stet decorata suis.

Ein jeder lern sein Lection,
So wird es wol im Hause stohn.

Πᾶς ἰδίην ἀνάγνωσιν ἑῆς πραπίδεσσιν ἀθρήσας,
Οἶκον ἔχει πυκινῶν εὐπορέοντα καλῶν.

Catechismus major D. Martini Lutheri.

Pia, utilis et necessaria praefatio, et fidelis ac seria cohortatio D. Martini Lutheri, scripta ad omnes pios, inprimis ad Pastores et Concionatores, ut quotidie se et alios in Catechismo, tanquam in summa et ἐπιτομῇ totius sacrae scripturae; diligenter exerceant, et illum fideliter et assidue Ecclesiae proponant, etc.

Quod in concionibus non ipsi solum Catechismum urgemus, sed alios etiam, ut idem faciant, rogamus obtestamurque, non contemnendas sane causas habemus, maxime cum videamus, concionatores et parochos ipsos hic ut plurimum cessare, contemnentes et officium suum et doctrinam ipsam, idque inde adeo, quod quidam illorum nimis alta, ut sibi quidem videntur, sapiunt, quidam etiam ipsa socordia ventrisque cura nihil prius habent, non aliter erga hoc negotium affecti, quam si ventris solummodo causa parochi et praecones verbi constituantur, nec alia re occupatos esse conveniat, quam ut strenue prodigant, consumantque dum vivunt, omnia, perinde ut sub Papatu consuevere. Ac tametsi omnia, quae doceri atque praedicari debeant, hoc tempore abunde illis suppetant, dilucideque ob oculos posita sint, tot praeclaris ac salutaribus ad hoc editis libris, cumque, ut olim nominare consueverunt, ita nunc reipsa, Sermones per se loquentes, Dormi secure, Paratos et Thesauros habeant, ita tamen sive inertes, sive etiam perversi quidam sunt, ut haec scripta nec emere dignentur, nec, si empta habeant, intueri saltem ac legere velint. Bone Deus, quam noxium detestandumque hoc hominum genus est, ventris gulaeque mancipia, quos rectius porcis aut canibus, quam fidelium animabus praefeceris.

At optandum quidem foret, ut, cum inutiles laboriosaeque demurmurationes precularum canonicarum, ut vo-

cantur, desierint, harum loco mane, meridie ac vesperi aliquot saltem paginas vel in Catechismo, vel in precationibus, vel in novo Testamento evolverent, aut denique aliud quippiam ex Bibliis sacris sibi sumerent, orationemque Dominicam aliquando ad Deum-Patrem et sua et gregis sui causa perorarent, quo tandem videlicet Evangelio, cujus beneficio tot oneribus ac molestiis liberati sunt, vel aliquam rependant gratiam, suppudeatque eos, quod instar canum ac suum, non aliud ex Evangelio addidicerint, quam desidiosam, noxiam ac detestandam hanc carnis licentiam. Nam cum vulgus alioqui nimis frigide erga Evangelium affectum sit, et nos etiam, cum omnia summa conamur, aut nihil aut parum efficiamus: quanto minus praeclari aliquid sperandum erit, si, quemadmodum sub Papatu fuimus, ita nunc quoque desides ac negligentes esse coeperimus.

His accedit noxium atque pestiferum illud malum securitatis et satietatis, quod multorum animis jam pridem latenter obrepit, eosque ita inficit, ut sancte dejerent, nihil esse facilius ipsa Catechismi doctrina, adeo etiam, ut cum unica lectione illum percurrerint, statim velut ad summum provecti atque edocti librum ipsum in angulum aliquem abjiciant, pudeatque eos quodammodo in manus sumere denuo. Imo, quod indignius est, reperiuntur hodie etiam ex nobilibus quidam adeo ignobilis animi, ut affirmare ausint, nil opus esse amplius sive Parochis sive Concionatoribus, sed sufficere libros, ex quibus eadem haec discere quilibet per se ac nullo tradente queat. Unde et ipsas Parochias strenue ac fortiter collabi ac desolari patiuntur, parochos autem et concionatores tantum non fame interire sinunt, perinde ut decet stolidos ac insanos Germanos. Talem etenim populum Germani et habemus et tolerare cogimur.

Ego vero, ut de me ipso dicam scilicet, tametsi doctor ac praedicator sum, non minori, ut opinor, cum doctrina tum experientia praeditus, quam ii, qui tanta de se praesumunt, et ad tantam securitatem pervenerunt, haudquaquam tamen imitari me pueros pudet, sed quemadmodum illos Catechismum docemus, ita et ego mane, aut quandocunque vacui aliquid temporis datur, ipsam orationem Dominicam, decem praecepta, Articulos fidei, Psalmos aliquot, etc. mecum ipse quasi ad verbum recito. Et quamquam adhuc quotidie lectionibus et studiis vaco, attamen ne sic quidem possum pervenire, quo cupio, aut praestare, quae volo.

Ita fit, ut puerum ac discipulum Catechismi etiam ho-

die me profiteri necesse habeam, profiteorque libenter. At delicatuli fastidiosulique isti vel unica tantum lectione assequuntur, ut repente omnes ubique doctores post se relinquant, sciantque omnia, nec ullius doctrina aut institutione opus amplius habeant. Imo vero hoc ipso veluti certissimo argumento ostendunt, quod nullam prorsus nec sui officii, nec salutis populi rationem habeant, sed contemnant et Deum pariter et verbum ipsius. Nec est, quod ruinam ultra metuant, cum jam horrendissimum casum fecerint, quin potius opus illis sit denuo repuerascere, ac discere prima literarum elementa, quae alioqui etiam ipsis calceis (ut dicitur) sibi protrita esse existimant.

Rogo itaque hos ignavos ventres ac praesumtuosos sanctos, ut vel propter Deum hoc sibi persuaderi patiantur, se ad eam eruditionem haud quaquam pervenisse, quam ipsi sibi tribuunt. Deinde, ut nec unquam in animum inducant, se Catechismi partes omnino omnes perdidicisse perspectasque habere, etiamsi notissimae ac meditatissimae ipsis videantur. Nam ut maxime demus, eos omnia quam optime et perfectissime tenere ac scire, (quod tamen in hac vita propemodum impossibile fuerit) non tamen neque illud praetereundum, multiplicem usum ac fructum ex eo consequi, si eadem illa rudimenta quotidie legantur, meditandoque et loquendo exerceantur. Nimirum quod Spiritus sanctus adsit huic lectioni, sermoni ac meditationi, qui subinde novos motus excitet, ac majus lumen suppeditet, ut quotidie magis magisque hac doctrina afficiamur, ac majus operae pretium in ea faciamus, sicuti et Christus ipse promittit apud Matthaeum cap. XVIII. cum inquit: Ubicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ero in medio eorum.

Ad haec nihil est efficacius contra Diabolum, carnem et omnes pravas cogitationes, quam si sedulo tractetur verbum Dei, de eo sit sermo et meditatio nostra, adeo ut Psalmus primus eos pronuntiet beatos, qui in lege Dei meditantur die ac nocte. Nec est, quod thus praestantius, aut odoramentum aliquod efficacius adversus daemones habiturum te speres, quam si verbum et praecepta Dei multo usu tractes, de iis familiares misceas sermones, illa canas ac mediteris. Haec enim vere aqua illa sanctificata sunt, verumque signum, quo Satan et fugatur, et quod fugit maxime.

Et si nulla alia utilitas hinc petenda sit, quam quod Satanam et pravas cogitationes depellat, certe vel sola haec tanti facienda erat, ut hanc doctrinae partem libenter disceres, legeres, meditareris et tractares. Non enim potest nec

ferre nec audire verbum Dei Satan. Et ipsum verbum non est tale, quales sunt aniles fabulae aut carmina lyricorum, sed est, quemadmodum Paulus ait, potentia Dei ad salutem omni credenti. Ac revera potentia Dei, quae Satanam ut maxime affligit et premit, nos vero supra modum refocillat et reficit. Et quid multis opus? Si fructum ac utilitatem omnem, quam verbum Dei operatur, enumerare vellem, neque charta neque tempus suppeteret.

Vulgo vocant Satanam mille artium opificem, hoc est, cujus potestas sit varia ac multiplex. At ipsum Dei sermonem, qui non solum variam ac multiplicem potestatem habet, verum etiam illum ipsum mille artium artificem cum omni potentia et arte sua opprimit et ad nihilum redigit, quo tandem nomine dignabimur? Nimirum non mille tantum artium, sed multarum myriadum artificem merito dixeris. Quare nos quidem, si tantam potentiam, tantam utilitatem, tantas vires, tantum denique usum illius adeo parvi aestimaremus, praesertim qui Parochi et Concionatores esse et perhiberi volumus, tum digni sane essemus, quibus non solum nullus suppeditaretur cibus, sed qui canibus etiam exagitaremur, praesertim cum illis omnibus non minus, quam quotidiani panis opus habeamus, ac plane iisdem contra quotidianas ac irrequietas tentationes et insidias mille istius artium artificis carere non possimus.

Quod si neque haec satis sufficiant ad excitandos commovendosque animos ad diligentem Catechismi lectionem, ipsum tamen praeceptum Dei vel solum cogere nos debebat, quod extat Deut. VI., ut praecepta ipsius sedentes, ambulantes, stantes, jacentes, surgentes nunquam non meditemur, ac velut signum aliquod ob oculos ponamus ac manibus gestemus. Procul dubio non temere Deus hoc tam severiter et praecipit et exigit; sed cum non ignoret, quae nos pericula et necessitates urgeant, ad haec quanta contentione, assiduitate et pertinacia maligni spiritus nullo non momento in perpetuam nostri perniciem sint instructi: voluit nos contra optimus ille Pater noster coelestis veluti solida et efficaci armatura hoc modo paratos atque instructos esse, quo possimus et ignita tela ac pravas pestiferasque illorum aggressiones repellere ac profligare. Sed o stolidos ac insensatos nos, qui cum necesse habeamus diversari ac degere inter hostes adeo potentes, nempe daemones, nihilominus arma nostra contemnamus, desides atque stertentes ea ne aspicere quidem, aut ipsorum meminisse sustineamus.

Et quid, quaeso, saturi illi praesumtuosique sancti, Ca-

techismi videlicet doctrinam respuentes ac longe abjectiorem aestimantes, quam quae quotidie legi ac disci debeat, aliud agunt, quam quod se ipsos longe doctiores reputant Deo ipso, omnibus Angelis, Patriarchis, Apostolis et omnibus Christianis? Nam cum non pudeat Deum ipsum haec quotidie docere, ut qui melius aut praestantius aliquid, quod doceatur, non habeat, eademque illa saepius iteret atque inculcet, novi vero ac alienum ab hac doctrina nihil sibi sumat, addo etiam, cum omnes sancti nihil nec melius nec utilius sciant, quod discant, nec unquam ad plenum discere queant, an non scilicet egregii ac perbelli homines sumus, quod, cum semel hanc doctrinam vel legerimus vel audiverimus, in eam persuasionem veniamus, quasi omnia sciamus, nec ulla amplius nobis opus sit lectione, adeoque una etiam hora illud perdiscere possimus, quod nec ipse Deus perdocere potuit, idque cum jam inde a condito mundo ad finem usque illius idem hoc agat. Denique omnes Prophetae ac sancti abunde semper habuerint hinc, quod discerent, nihilominus discipuli perpetuo manserint, et manere necesse habuerint.

Nam illud sane certum atque indubitatum est, quod qui decem praecepta probe norit ac perdidicerit, is totam etiam Scripturam sciat, ut possit in quibuslibet negotiis et casibus, consilio, auxilio, consolatione praesto esse, discernere ac judicare civiles pariter et Ecclesiasticas controversias, sitque judex omnium doctrinarum, ordinum, spirituum, juris et aequitatis, ac quidquid in mundo esse possit. Et quid precor totus Psalmorum liber aliud, quam meras cogitationes exercitiaque primi praecepti continet? Atqui persuasissimum habeo, hujusmodi ignavos ventres ac praesumtuosos spiritus ne unicum quidem Psalmum intelligere, nedum totam scripturam. Et interim tamen iidem illi Catechismi traditionem contemnunt, qui totius scripturae quasi quoddam compendium est, brevemque illius atque summariam descriptionem continet.

Quare nunc iterum omnes Christianos obsecro obtestorque, inprimis vero Parochos et Concionatores, ne praemature Doctores fieri velint, seque omnia scire falso sibi persuadeant. Nam ut falsis ponderibus atque mensuris, ita et vanis persuasionibus multum decedit, cum ad justum examen exiguntur. Quin potius quotidie his studiis exerceantur, eademque sedulo inculcent. Ad haec omni cura ac diligentia caveant, ne detestanda contagione securitatis praesumtionisque corripiantur, sed in hoc praecipue incumbant, ut legendo, docendo, discendo, cogitando, et meditando

omne tempus consumant, nec antea desistant, donec re ipsa compererint, ac certi fiant, quod Satanam ad mortem perdocuerint *), doctioresque facti sint Deo et omnibus Angelis ejus. Quod si hanc diligentiam adhibuerint, sancte ipsis promitto, ac re ipsa iidem etiam experientur, quod magnum inde fructum sint consecuturi, et quod excellentes viros Deus ex ipsis facturus sit, adeo ut ipsi etiam aliquando fateantur, quod quo magis Catechismi doctrinam repetunt iterantque, eo minus ipsam apprehendant ac sciant, sed necesse habeant perpetuo illam discere. Ex qua quidem re fiet, ut tum demum veluti esurientibus et sitientibus placere ac sapere illud incipiat, cujus nunc prae nimia saturitate ac fastidio ne olfactum quidem ferre sustinent. Quod ut fiat, Deum precamur, quo gratiam nobis suam largiatur, Amen.

*) ad mortem perdocuerint] Male Interpres latinus; ac mortem perdidicerint. Lutherus: dass sie den Teufel todt gelehret. Ergo scribendum erat, ut editum est.

BREVIS PRAEFATIO.

Praesentis hujus opusculi sermonem haud alio animo elaboravimus, quam ut esset institutio puerorum atque simplicium. Hinc apud veteres lingua Graeca Catechismus dictus est, quae vox puerilem institutionem significat. Haec vero cuivis Christianorum necessario debet esse perspecta et cognita, ita ut si quis hujus cognitionem non habeat, in Christianorum numerum merito non sit referendus, neque ad Sacramentorum participationem admittendus. Quemadmodum opifex quispiam manuarius, qui artis aut opificii sui rationem et usum non callet, jure optimo reprobandus, et minimi pretii habendus.

Quapropter pueris articuli, ad Catechismum seu puerilem institutionem pertinentes, summo studio tradendi sunt, inque ipsis non segniter exercenda eorundem industria. Inde fidelis ac vigilantis patrisfamilias officium exigit, ut per hebdomadam ad minimum semel habito examine liberorum ac familiae periculum faciat, ac audiens exacte perquirat, quid hisce de rebus intelligant aut didicerint, quibus ignoratis, eosdem serio et graviter eo, ut ista perdiscant, adigat. Probe enim commemini, atque adeo quotidie hoc ipsum usu venire videmus, ut usque adeo tardo atque hebeti ingenio inveniantur homines, jamque natu grandiores, quibus hac de re nihil prorsus compertum fuit, aut etiam hodie teneant, quanquam nihilo secius Sacramentorum nobiscum fiant participes, omnibusque illis utantur, quae peculiariter Christianis utenda data et instituta sunt, cum tamen ii, qui Sacramentorum usum sibi vendicant, plus scire, neque non ampliore Christianarum rerum intelligentia praediti atque exculti esse debeant, quam pueri aut

novitii scholastici. Caeterum nos pro instituendo vulgo hisce tribus partibus contenti erimus, quae a priscis usque seculis recepta consuetudine in Christianismo permanserunt, tametsi perpauca ex his recte et sincere tradita sint populo, donec in iisdem probe triti et exercitati evaserint, cum senes, tum juvenes, quicunque Christiani esse aut dici contendunt. Sunt autem hae, quae sequuntur.

DECEM PRAECEPTA.

I.

Non habebis Deos alienos coram me.

II.

Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum, quia non habebit Dominus Deus tuus insontem eum, qui assumserit nomen ejus in vanum.

III.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

IV.

Honora patrem tuum, et matrem tuam, ut sis longaevus super terram.

V.

Non occides.

VI.

Non moechaberis.

VII.

Non furtum facies.

VIII.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

IX.

Non concupisces domum proximi tui.

X.

Non desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quae illius sunt.

SECUNDO, ARTICULI CHRISTIANAE FIDEI.

Credo in Deum Patrem, omnipotentem creatorem coeli et terrae. Et in Jesum Christum, filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus est judicare vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, et vitam aeternam, Amen.

TERTIO, ORATIO, QUAM NOBIS CHRISTUS TRADIDIT IN EVANGELIO.

Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, quemadmodum in coelo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris. Et ne inducas nos in tentationem; sed libera nos in malo. Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria in secula seculorum, Amen.

Haec sunt capita summe necessaria, quae cuivis Christianorum primo perdiscenda sunt, atque ad verbum recitanda. Sunt autem ad hoc quotidie assuefaciendi pueri, ut quoties mane e stratis surrexerint, et ad capiendum cibum accesserint, et sub vesperam iterum dormitum ierint, memoriter recitent, neque ad cibum aut potum admittantur, nisi his omnibus ante diligenter recitatis. Non secus boni patrisfamilias officium herile exigit cum familia, nempe

cum servis et ancillis agere, neque quemquam in famulitio suo perferre, ista nescientem aut recusantem discere. Neque enim ullo modo ferendum est, ut hominum aliquis usque adeo ferus sit et barbarus, qui haec nolit discere, cum in hisce tribus partibus summatim ac ruditer, et quoad ejus fieri potuit, simplicissime comprehensa sint omnia, quidquid passim in sacris literis longe lateque tractamus. Etenim sancti Patres aut Apostoli (quicunque tandem illi fuerint) hujusmodi compendio complexi sunt Christianorum doctrinam, vitam, artem et sapientiam, qua de re loquantur et tractent, aut quid tandem id sit, quod exerceant.

Perceptis itaque diligenter hisce tribus articulis, deinceps consentaneum est etiam nosse, quid de Sacramentis nostris dicendum aut sentiendum sit, quae Christus ipse instituit, nempe de Baptismo, et de Corpore et sanguine Jesu Christi. Cumprimis vero refert scire verba Matthaei ac Marci postremis capitibus Evangeliorum relata, quemadmodum Christus ex hoc mundo discedens ultimo munere suos affecerit discipulos, eosdemque a se donatos dimiserit.

DE BAPTISMO.

Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.

Tantum ex scriptura sacra de Baptismo simplicem Christianum nosse sufficit. Similiter et de secundo Sacramento paucis et simplicibus verbis, nempe ex Pauli prima ad Corinthios Epistola capite XI.

DE COENA DOMINI.

Dominus noster Jesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, deditque discipulis suis et dixit: Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic calix novum

testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque biberitis, in meam commemorationem.

Ita passim quinque partes esse videmus totius Christianae doctrinae, quas subinde exerceri, atque ad verbum a pueris exigi et audiri oportet. Neque enim est, quod speres, juventutem ex solis concionibus ista comprehensuram, aut sensibus et memoriae reposituram. His ergo probe perspectis et cognitis, non incommode atque intempestive aliquot etiam Psalmi et hymni, in hoc formati et expositi, proponi possunt pueris, ut hisce prius perceptis quasi roborentur et confirmentur, utque hac ratione juventus scripturae legendae et exercendae assuescat, ac quotidie majoribus incrementis aucta progrediatur. Sed non in hoc contenti esse debemus, ut haec tantum verbotenus percipiantur ac recitentur, sed hoc etiam curae tibi sit, ut juventus sedulo intersit concionibus, praesertim iis temporibus, quae exercendo Catechismo destinata sunt, ut haec exposita audiant, et quid singula in se comprehendant, nos oscitantes discant intelligere, adeo ut prompte audita recitare calleant, et interrogati scite respondere queant, ne citra fructum ista pro concionibus doceantur. Eam enim ob rem nos hanc operam hoc diligentius sumimus, Catechismum subinde praedicantes, ut haec juventuti diligenter inculcentur, nullo quidem orationis splendore aut apparatu rhetorico, neque alto ingenii acumine, sed breviter et simplicissime, ut hoc facilius et fidelius dicta nostra percipiantur, et tenacius memoriae infixa haereant. Quocirca supra memoratos articulos jam nunc singulatim tractandos in manus sumemus, atque de iis, quantum fieri poterit, et necessitas postulaverit, significantissime verba faciemus.

PRAECEPTUM PRIMUM.

Non habebis Deos alienos coram me.

Hoc est, me solum pro Deo tuo habebis ac coles. Quid vero hisce verbis sibi vult, ac quomodo hoc intelligendum est? Quid est habere Deum? aut quid est Deus? Responsio: Deus est et vocatur, de cujus bonitate et potentia omnia bona certo tibi pollicearis, et ad quem quibuslibet adversis rebus atque periculis ingruentibus confugias, ut Deum habere nihil aliud sit, quam illi ex toto corde fidere et credere, quemadmodum saepenumero a me dictum est, quod sola cordis fiducia Deum pariter atque Idolum faciat et con-

stituat. Quod si fides et fiducia recta et sincera est, Deum rectum habebis: contra, si falsa fuerit et mendax fiducia, etiam Deum tuum falsum et mendacem esse necesse est, si quidem haec duo, fides et Deus, una copula conjungenda sunt. Jam in quacunque re animi tui fiduciam et cor fixum habueris, haec haud dubie Deus tuus est.

Quare hujus praecepti sensus hic est, ut verám cordis fidem atque fiduciam exigat, a vero et unico Deo non aberrantem, sed illi soli constanter adhaerentem. Idem plane vult dicere; Hoc vide cures, ut me solum Deum tuum esse statuas, nec omnino extra me alium quaerere coneris, hoc est, quarumcunque rerum inopia laboraveris, easdem de mea munificentia tibi pollicearis, et apud me quaeras, volo. Ac ubicunque pressus infortunio adversa pateris, ad me protinus opem imploraturus confugito. Ego, ego, inquam, adfluente omnium rerum copia te implebo uberrime, atque etiam periclitantem ex omnibus malis eripiam. Tantum hoc cave sedulo, ne cor tuum ulli alteri apponas, nec ab eo pendeas, nec in eo conquiescas.

Hoc aliquanto planius ac rudius explicandum est, ut exemplis sumtis a contrario rectius intelligatur, quid haec sibi velint. Equidem permultos videre licet, existimantes et sese Deum et omnia abunde habere, quando divitiis abundant et opibus, quibus confisi adeo insolenter intumescunt, adeo constanter et secure his fruuntur, ut neminis rationem aut respectum ullum habeant. Ecce, ii quoque Deum habent, sed cui nomen est Mammona, hoc est, opes et pecunia, cui totius cordis adhaerent fiducia, in quem omnem spei suae summam collocant, quique omnium communissimum in terris idolum est. Qui pecunia aut opibus large instructus est, ille re sua probe constabilita securum se esse statuit, animo adeo laeto atque interrito, quasi in medio paradiso vitam agat omnium felicissimam. Contra, qui opibus et pecunia caret, ille animi dubius omnem spem abjicit, ac si nihil prorsus de ullo Deo vel tantillum sibi constet. Etenim paucos admodum invenias, qui sint bono animo, quique nihil tristentur aut conquerantur, si destituat eos Mammona. Haec enim rei pecuniariae cura atque cupiditas humanam naturam ad sepulchrum usque indivulse comitatur.

Ita quoque, qui spei aut fiduciae suae summam in hoc sitam habet, quod caeteros ingenio, eruditione, sapientia, potentia, favore, multorum amicitia ac dignitate anteeat, ille quoque Deum habet, sed non verum illum coelestem et unicum Deum. Hoc inde iterum haud difficulter per-

spicitur, quam confidenter, secure et insolenter hisce rebus abundantes agere soleant: rursus quam desperanter, quam abjecte et humiliter, quibus haec aut non adsunt, aut aliquando casu fortuito subtrahuntur. Quare iterum dico, quod vera hujus particulae interpretatio, Deum habere, nihil aliud sit, quam habere aliquid, cui cor humanum per omnia fidere soleat.

Ad haec considera quaeso, quae nos rerum portenta sub Papatu horrenda coecitate percussi admiserimus. Dolebat alicui denticulus: ille protinus ob honorem divae Apolloniae voluntario jejunio carnem suam macerabat. Quod si in metu erat, ne forte possessio sua aliquando conflagraret incendio: protinus in Laurentii clientelam ac patrocinium semet tradebat. Metuebat aliquis contagium pestilentiae: illico nuncupatis votis profectionem ad S. Sebastianum, aut Rochium instituebat: et id genus portenta atque abominationes innumerabiles, quibus fiebat, ut quisque peculiarem divum sibi colendum eligeret, ad quem pressus necessitate preces fundebat, currebatque. Huc pertinent etiam illi, qui omnem modum hisce in rebus excedunt, ac cum Diabolo foedus incunt, ut eos ampliter ditet, aut amicarum compotes faciat, aut pecus a contagione servet incolume, aut rem perditam restituat: cujus generis sunt incantatores, venefici et magicarum artium periti. Hi enim omnes cordis sui fiduciam alio collocant, quam in verum Deum, de quo nihil boni sibi persuadent, neque apud illum quaeritant quidquam boni.

Ad hunc modum jam haud obscure intelligis, quid et quantum hoc praecepto exigatur, nimirum totum cor hominis, omnisque erga Deum; et neminem alium fiducia. Quo pacto enim Deus haberi possit, ipse perfacile aestimare potes, quod neque digitis apprehendi, nec in marsupium ut moneta condi, nec in cistam ut vasa argentea concludi possit. Ita vero dicitur haberi et apprehendi Deus, quando corde apprehenditur, eique soli hominis animus constanti atque inconcussa adhaeret fiducia. Caeterum corde illi adhaerere, nihil aliud est, quam eidem per omnia fidere. Eam ob rem ab omnibus aliis, quae extra illum sunt, nos conatur divellere atque abstrahere, et ad se solum, cum unicum illud et immortale bonum sit, attrahere, quasi ad hunc modum diceret: Quidquid ante hac e divorum favore ac benevolentia tibi proventurum pollicitus es, aut si quam in Mammona, aut aliis rebus spem atque fiduciam reposuisti, omne illud jam tibi certa persuasione de me pollicere, neque eum esse haud dubitanter existimes, qui tibi labo-

ranti opem laturus sit, teque omnibus rebus amplissime florentem et abundantem facturus.

Ecce jam habes, quinam verus Dei honos sit et cultus, gratus illi et acceptus, quemque sub aeternae maledictionis poena praestandum praecipit, nimirum, ut cor hominis nullam aliam consolationem, nullam aliam fiduciam sciat, quam ipsum solum, neque ullo pacto ab hoc se divelli patiatur, sed potius de omnibus, quae sub sole sunt, semel in periculum veniat, adeoque ipsius vitae citius jacturam faciat, quam ut hunc Deum deserat. Jam vicissim facile videbis ac judicabis, quomodo mundus nihil aliud, quam falsum Dei cultum et idololatriam passim constituerit atque exerceat. Nulla enim uspiam fuit usque adeo effera et ferina hominum natio, quae non aliquem Dei cultum constituerit et servarit. Omnes enim certatim eum Deum sibi colendum delegerunt, ex quo aliquid emolumenti, opis atque solatii speraverunt.

Inde videmus Gentiles, quorum prora ac puppis (ut vulgato fertur proverbio) in opulentia, dominatu, imperiis sita fuit, pro summo Deo cumprimis coluisse suum Jovem. Porro alii, quorum scopus erant divitiae, tum prosper rerum successus, aut qui sectabantur voluptates et delicias, Herculem, Mercurium, Venerem, aliosque religiose venerabantur. Mulieres uterum ferentes Dianam seu Lucinam sibi pro numine vendicabant. Atque ita deinceps quisque hunc sibi Deum venerandum proponebat, ad quem corde et animo ferebatur. Ita Gentilium quoque opinione Deum habere nihil aliud est, quam fidere et credere. In hoc tamen errant et falluntur, quod eorum fiducia falsa et mendax est; neque enim ad Deum verum recta tendit, aut ordinata est, extra quem pro certo constat, nullum alium Deum esse neque in coelo, neque in terra. Quocirca gentes plane suam propriam et effictam persuasionem seu opinionem et somnium, quod de Deo conceperunt, pro idolo sibimet constituunt, spemque suam prorsus in mere nihilo habent repositam. Ea plane omnis idololatriae est ratio. Neque enim in hoc solum consistit, ut simulacrum aliquod erectum adoretur, sed in corde potissimum latet, quod alio intentum est, opem ac consolationem apud creaturas, divos aut diabolos quaeritans, Deum non curans, ac ne tantillum quidem benignitatis de illo sibi persuadens, quod velit opitulari. Multo minus credit, Dei liberalitate et munificentia sibi contingere, quidquid bonarum rerum uspiam illi acciderit.

Praeter haec alius adhuc superest falsus et erroneus Dei cultus, summam in sese complectens idololatriam, quam hactenus strenue exercuimus, et adhuc passim in mundo viget ac regnat, in quem omnes religiosorum ordines fundati sunt, quique solam attingit conscientiam, quae auxilium, consolationem et salutem quaerit ex propriis operibus, tantum sibi sumens, ut perverse conetur et temere, velit nolit Deus, in coelum perrumpere, subducens secum rationem, quarum fundationum auctor extiterit, quantum jejunaverit, quot missarum myriadas lectitaverit, etc. spem suam in hoc reponens atque ferociens, quasi nihil velit a Deo gratuito accipere, sed omnia sua opera ab ipso consequi, et abundanter promereri, non secus ac si Deus nobis cogatur obnoxius esse servitio et debito, et nos illius essemus Domini. Quid hoc aliud est, quam ex Deo ficulneum simulacrum, aut pomarium (quod ajunt) Deum facere, ac semetipsum pro Deo aestimare, inque ejus locum sufficere? Sed haec acutiora sunt, quam quae pueris ac tenerae aetati proponenda sint.

Caeterum hoc dictum sit simplicioribus, quo hujus praecepti sensum probe notent ac retineant, ut Deo soli fidamus, de eodem optima quaeque nobis polliceamur et expectemus, tanquam de eo, qui nobis det corpus, donet vitam, largiatur victus alimoniam, offundat annonam, tribuat membrorum valetudinem, paret defensionem, conciliet pacem, ac reliqua rerum temporalium et sempiternarum necessaria suppeditet. Ad haec, qui nos ab omnibus tueatur periculis et infortunio, et, si quid adversi nobis evenerit, a malis nos clementer servet et potenter eripiat. Ita ut Deus (quemadmodum abunde dictum est) solus ille pro certo habendus sit, cujus bonitate omnia consequimur, tum cujus ope et opera ab omnibus malis eripimur. Atque hinc adeo est, ut mea fert opinio, quod nos Germani usque a majoribus nostris (praeclarius profecto, et pulchrius, quam ulla alia lingua) Deum (*Gott*) a bonitatis vocabulo (*Gut*) sermone nobis vernaculo, vocamus, quippe qui fons perennis sit, et perpetuo scaturiens, affluentissimis bonis exundans, et a quo omne, quidquid uspiam boni est et dicitur, emanat.

Nam quanquam alioqui multis bonis cumulemur et afficiamur ab hominibus, omnia tamen a Deo data et concessa dicuntur, quaecunque ejus jussu et ordine undequaque percipimus. Majores enim nostri et omnes, qui in magistratu sunt, ad haec quilibet erga proximum suum, hoc in mandatis a Deo acceperunt, ut omnis generis officia nobis

ostendant et exhibeant, adeo, ut haec non ab illis, sed per illos a Deo peculiariter accipiamus. Siquidem creaturae tantum manus sunt, canales, media et organa, quorum opera et adminiculo Deus omnia largitur hominibus; quemadmodum matri dat ubera lacte foecunda, quibus infans lactandus et alendus est, et campo suam segetem et omnia fructuum genera, quibus vescimur, quorum nullum ulla creatura proprio conatu aut studio creare potest aut producere. Quapropter nemo conari debet, ut vel aliquid accipiat vel det, nisi a Deo praeceptum fuerit, ut pro Dei munere cognoscatur, illique pro sua munificentia, prout hoc praeceptum exigit, agatur gratia. Quamobrem et haec media, videlicet per creaturas bona percipiendi, non sunt respuenda, neque temeraria praesumtione aliae rationes et viae investigandae, quam Deus praecipit. Hoc enim non esset a Deo accipere, sed a se ipso quaerere.

Jam quisque apud se exactam curam habeat, ut hoc praeceptum ante omnia magnifaciat, neque jocum esse existimet. Perquire et expiscare ipse cor tuum diligenter, et haud dubie invenies, num ex solo Deo pendeat, nec ne. Quod si ejusmodi tibi est animus, qui mera bona de divina bonitate persuadere ac polliceri sibi potest, praecipue vero tempore necessitatis et inopiae, ad haec, qui omnia potest contemnere, quidquid non est Deus; non est quod dubites, te habere Deum illum verum et unicum. Contra, sin ex alio quopiam pendet, de quo plus boni et opis sperat, quam ab ipso Deo sese consecuturum, nec ad illum confugit, sed potius aufugit rebus minime secundis: certum est, te a Deo vero alienum esse, et idolum aliud habere.

Ut autem videamus, Dei voluntatem non esse, ut hoc suum praeceptum floccipendatur, sed certo statuatur, ipsum gravissime hujus praecepti auctoritatem tueri velle, huic ipsi praecepto primum terribiles et horrendas minas adjecit, ac deinceps amabiles et consolatorias pollicitationes apposuit, quae quoque multoties repetendae et juventuti etiam atque etiam inculcandae sunt, ut hasce imis sensibus reconditas tandem memori mente teneant.

PRIMI PRAECEPTI APPENDICIS EXPOSITIO.

Quia ego sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem eorum, qui me oderunt, et faciens

misericordiam in millia his, qui diligunt me, et custodiunt praecepta mea.

Quanquam vero haec verba communiter ad omnia praecepta referenda sunt; (ut infra audiemus) ea tamen huic praecepto, quod aliorum omnium caput est, peculiariter adjecta sunt, propterea quod permagni admodum referat, hominem rectum habere caput. Salvis enim rebus capitis, reliquam etiam vitam bene se habere necesse est, et contra. Jam vero ex his verbis perdisce, quam implacabiliter Deus irascatur iis, qui rei cuipiam extra ipsum confidunt, et contra, quanta clementia et misericordia eos prosequatur, qui ei soli toto corde fidunt et credunt, adeo, ut iracundia sua nullum finem faciat saeviendi in tertiam et quartam generationem, et rursum, ut sua clementia multis millibus benefacere non desinat: ne tam securo ambulemus animo, nullam nostri aut harum rerum rationem habentes, quemadmodum impia illa, planeque ferina corda cogitare consueverunt, non ita multum referre, qua ratione vixerint. Ejusmodi Deus est, qui, si ab eo discedatur, inultum id non patitur, neque modum aut finem irascendi statuit, in quartam usque generationem, donec omnes funditus extirpentur. Quamobrem vult esse formidini, non contemtui aut ludibrio.

Hoc ipsum multis etiam historiis et illis memorabilibus abunde testatum fecit, cujus rei nobis passim scriptura facit indicium, atque etiamnum id ipsum in dies singulos quotidianis experimentis verissimum esse discimus. Siquidem jam inde ab initio omnem idololatriam funditus extirpavit, hujusque gratia cum gentes, tum Judaeos, sicut adhuc hodie omnem falsum Dei cultum evertit, ut plane omnibus in ea permanentibus succumbendum sit. Quocirca, tametsi tam feroces et potentes inveniantur Sardanapali et Phalarides, qui ipsos Persas divitiis superant, quibus secure freti parum curant, irascaturne an arrideat Deus, ut qui iram ejus sustinere se posse confidant; tamen tandem perniciem non effugient, sed dicto citius et praeter omnium expectationem cum tota sua pompa, cui fidebant perperam, pessum ibunt, velut omnes caeteros periisse videmus, qui majori freti potentia in utramvis, quod ajunt, aurem dormiebant.

Et ob hos ipsos duros et praefractos homines, qui existimant, Deum, quia ad tempus connivet, eosque secure sua potentia frui permittit, vel ignarum plane esse istarum rerum, vel earum cura non affici, tanta necessario utitur

plectendi saevitia, ut neque natorum natos oblivioni possit tradere; ut quisque haec repetens animo, tantam animi securitatem et contemtum emendet, et videat Deum non jocari. Nam illi ipsi sunt, quos putat et perstringit, ita inquiens: Qui me oderunt, hoc est, qui propria freti fiducia insolenter intumescunt atque ferociunt, qui, quidquid pro concione illis dicatur, audire recusant, qui correpti, ut, priusquam obruantur supplicio, flagitiosam vitam emendent, in furorem ac rabiem vertuntur, ut ita omnibus modis iram Dei egregie promereantur. Quemadmodum hodie hujus rei certissimum documentum in Episcopis et Principibus nostris experimur.

Porro autem, quanto atrociores et terribiliores hae sunt comminationes, tanto potentior est promissionis consolatio, nempe, quod Deus iis, qui semet ei totos omni tradunt fiducia, misericordiam suam certo ostensurus sit, hoc est, omnis generis benefacta exhibiturus, non tantum vero illis ipsis, sed ipsorum quoque natis, longa propagatione, in mille usque et iterum mille generationes. Haec, inquam, commovere nos debent et impellere, ut totius cordis nostri cogitationem omni fiducia in Deum jactemus, postulantes, ut omnium rerum et temporalium et immortalium fiamus compotes, quando summa majestas Dei tanta tam benigne et clementer nobis offert, tam amanter provocat, adeo ubertim pollicetur.

Quare quisque Christianorum det operam, ut sibi haec verba cordi sint, neque in eam opinionem veniat, ut existimet haec dicta esse ab homine. Res tua agitur, semel enim hic de summa salutis tuae periclitaberis, ut aut perpetuo salvam, felicem et beatam vitam exigas, aut ut perpetuo damnatus Dei inclementia omnes calamitates et aerumnas ad inferos non dicendis cruciatibus torquendus exhaurias. Quid vero habebis amplius, aut plus etiam postulabis, quam quod tam amanter tibi pollicetur, nimirum, se tuum esse velle cum omni rerum copia, se tui defensorem et auxiliatorem in adversis futurum?

Sed proh dolor, in hoc omnes fallimur, quod mundus horum verborum nullum verum esse credit, neque verba Dei esse existimat, videns eos, qui suam fiduciam in Deum, et non in Mammonam rejecerunt, omni miseriarum genere affectos vix vitam trahere, diabolo illis ipsis reluctante et obstante, ut nihil opum, nihil favoris, nihil dignitatis uspiam consequantur, imo vitam ipsam aegre tueantur et obtineant. Contra illi, quorum summa spes atque fiducia est Mammon, ad amplissimos dignitatis gradus evecti in-

sublimi resident imperio, potentia, favore, dignitate et omni tranquillitate mundo venerandi atque spectabiles. Eam ob rem talia verba memoriae infigenda sunt, ut huic rerum mundanarum larvae atque obtutui opponatur: neque ignorandum est, haec non posse mentiri aut fallere, sed esse et fore veracissima.

Jam vero paulisper retroversa cogitatione repete tecum animo, aut alioqui perquire ab aliis, mihique responde, quidnam illi, quorum omnis conatus, studium, cura et diligentia tantum eo destinata fuere, ut immensas opes per fas atque nefas cumularent atque reponerent, quidnam, inquam, illi tandem effecerint? Haud dubie invenies, eos omnem lusisse et laborem et operam, aut quanquam inaestimandos thesauros multo sudore partos accumulaverint, ita tamen evanuisse eos ipsos vel cum pulvisculo comperies, ut neque ipsi unquam ex tantis opibus ullam voluptatem perceperint, neque postea quidquam ad tertium haeredem pervenerit.

Harum rerum exempla abunde multa omnes suppeditabunt historiae; et haec eadem a natu majoribus multarum rerum peritis audies, tantum vide, ut earundem curam et rationem non levem habere digneris.

Pro certo sane constat, Saulem regem fuisse amplissimum, ab ipso Deo in regni administrationem surrogatum, vitae non improbae: sed jam consecutus imperium, cum a Deo suo declinasset animo, omnemque suam fiduciam in potentia, corona ac sceptro suo collocatam haberet, succumbendum ac pereundum illi erat funditus, una cum rebus omnibus, quas possederat, adeo ut neque liberorum suorum ullus superstes maneret.

Contra David, infimae fortunae homo, erat abjectus et pastor, fugatus et passim actus insectationibus, ut ubique fere de vita veniret in periculum, attamen a Saulis impetu et insidiis tuto custodiebatur, inque ejus locum rex creabatur. Oportebat enim haec verba manere et vera fieri, posteaquam Deus mentiri nescit aut fallere. Tantum vide, ne diabolus et mundus hac sua splendida facie, quae quidem ad tempus durat, sed profecto umbra aut somnio vanior est atque incertior, tibi imprudenti imponant.

Quamobrem primi praecepti sensum exacte nobis perdiscendum esse statuo, ut videamus, quam Deus nullo modo vanam animi praesumtionem, aut falsam erga aliam rem extra se fiduciam tolerare queat. Nec quidquam tantopere a nobis postulat, quam certam quandam et indubita-

tam omnium bonarum rerum de se persuasionem, ita, ut recta via porro progredientes rebus omnibus, quas Deus largiri nobis consuevit, non aliter utamur, atque sutor quispiam acu, subula filoque sutorio ad conficiendum opus suum, quo confecto illa deponit, aut, quemadmodum hospites diversorio, ut de concessis opibus victum et amictum habeamus, prout diurni victus necessitas exegerit, quisque in suo statu, in quem divina vocatione et ordine constitutus est, nec quidquam rei nostrum Dominum aut idolum esse permittamus. Et haec de primo praecepto dicta sufficiant, quod verbis aliquanto fusioribus explanandum fuit, quando summa et caput totius pietatis in eo vertatur, propterea quod (ut praedictum) ubi cordi cum Deo bene convenit, et hoc praeceptum servatum fuerit, caetera omnia apte consequuntur.

PRAECEPTUM SECUNDUM.

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

Quemadmodum primo praecepto cor hominis institutum est, et fidei ratio tradita, ita hoc secundum foras nos producit, osque ac linguam erga Deum fingit ac format. Primum enim, quod natum e corde ebullit et progreditur, seque ostendit, sermo est. Itaque quemadmodum supra respondendum docui, quid sit habere Deum, ita quoque hujus et aliorum praeceptorum omnium intelligentiam simpliciter comprehendas atque pronuncies necesse est.

Interrogatus ergo, quomodo secundum praeceptum intelligis, aut quid significat, nomen Dei in vanum sumere, sive eo abuti? responde ad hunc modum paucissimis: Hoc est divino abuti nomine, quando Dei nomen quacunque ratione ad confirmanda mendacia, aut alia id genus vitia atque flagitia tuenda usurpamus. Hinc tantum valet hujus praecepti constitutio, ne Dei nomen falso citemus, aut in os sumamus, quando cor longe aliter sibi conscium est, aut rem aliter habere non ignorat, aut omnino aliter scire debebat, veluti iis persaepe solet contingere, qui lites in foro et curia sectantur et judicia, et altera pars aliquid perfide abjurat alteri. Neque enim alia ratione nomine Dei perinde abutimur, quam si eo ad mentiendum et fallendum turpiter abutamur. Et hic hujus praecepti sensus sit facillimus et simplicissimus.

Ex his omnibus quivis facile colligere potest, quoties

et quam multifariam divino nomine abutantur homines, tametsi omnes abusus perstringere impossibile sit. Ut tamen haec paucis expediamus, nominis divini abusus omnium maxime in negotiis consistit et causis secularibus, illis nimirum, quae ad rem pecuniariam, opes aut honores pertinent. Sive illud propalam fiat in contentione forensi, sive alibi, ubi juratur divini nominis adducto testimonio, perjuraturque aut ipsa anima oppignoratur perjurio. Cumprimis vero hoc vehementer locum habet in re connubiali, ubi duo furtim contracto inter se matrimonio, tandem cum ad judices ventum est, datam fidem abjurat alter alteri.

Omnium vero maxime hic divini nominis abusus in rebus viget spiritualibus, quae pertingunt conscientiam, falsis doctoribus emergentibus, suaque mendacia divini verbi loco venditantibus.

Ecce omnibus hisce rationibus nihil aliud quaerunt aut agunt homines, quam ut semet divini nominis praetextu exornent perfide, pravo quodam consilio justi esse contendentes, sive illud in mundanis et carnalibus, sive in sublimioribus et subtilioribus fidei et doctrinae negotiis fieri soleat. Jam in mentientium numerum etiam blasphematores referendi sunt, non illi quidem crassi et impudentes, vulgo noti omnibus, qui nullius prohibiti metu aut reverentia, nomen Dei ore prorsus illoto, blasphemo et procaci subinde conspurcant et contaminant (quorum blasphema impietas non in nostra, sed carnificis schola emendanda est) verum etiam illi, qui veritatem et verbum Dei propalam contumeliose lacerant, ac Diaboli verbum impudenter et impie esse confirmant, de quibus in praesentia amplius verba facienda non sunt.

Discamus itaque hoc loco, diligenterque volutemus animo, quantum intersit, hoc praeceptum servare aut transgredi, ut omni studio diligentiaque caveamus vitemusque omnem sacratissimi nominis Dei abusum et contumeliam, tanquam peccatum omnium maximum et pessimum, quod externe designari potest. Nam tametsi mentiri et fallere per se satis grande sit flagitium, multo tamen gravius illud reddunt, et majori etiam cumulant flagitio, conantes illud defendere perjurio, ac turpiter mentiendo divino nomine abutentes pro praetextu turpitudinis. Qua ratione fit, ut ex unico mendacio perjurii accessione cumulato multiplicia pullulent mendacia.

Eam ob rem Deus huic quoque praecepto saevam comminationem annexuit, cujus haec sunt verba: Nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumserit nomen Domi-

ni Dei sui in vanum. Hoc est, nemo hoc impune laturus est, sed poenas graves dabit blasphemiae. Quam enim inultum non patitur Deus, si quis cordis fiducia ab eo discedat: tam impunitum non sinet, si quis pro tuendis mendaciis falso usurpet nomen ejus. Sed o Deum immortalem, quae tam execranda consuetudo divinum nomen blasphemandi omnium hominum animos corripuit? Nam perinde pauci sunt, qui salutifero Dei nomine ad mendacia, vanitatem et omnem iniquitatem suam tuendam non abutuntur, quam illorum, qui solum ex animo Deo credunt fiduntque.

Siquidem illa praeclara virtus (si Christo placet) omnibus nobis natura insita est, ut is, qui aliquod admisit criminose flagitium, suam turpitudinem summa ope celare studeat, ne cujus oculis pateat, aut aliquis designati facinoris sibi sit conscius. Usque adeo enim dissolutum, aut sui negligentem et deploratae malitiae arbitror esse neminem, qui perpetrati flagitii sese jactet coram omnibus. Verum nemo non studet peccare clanculum et subdole, priusquam palam fiat, aut resciscant homines. Tum si quis eam ob rem invaditur, aut insimulatur facinoris, protinus nomen Dei patet injuriis, estque obnoxium contumeliis. Hoc enim quisque suae culpae praetexit, cogiturque nomen illud omnibus modis venerandum e vitiis virtutes, ex ignominia gloriam, e dedecore honores facere. Et hic est jam totius mundi communis quidam cursus, quo veluti quodam diluvio omnes regiones orbis terrarum inundant. Hinc nostris meritis digna quoque praemia capimus, et quod nostra blasphemia procacissime quaerimus, hoc nobis plena manu offunditur, nempe pestilentia, motus bellici, annonae caritas, incendia, aquarum inundationes, degeneres uxores et liberi, perfida familia, et id genus malorum examina innumerabilia. Unde enim tantum calamitatum alioqui nobis eveniret? Adhuc bene magna gratia haec est, quod terra nos ferat atque nutriat.

Quamobrem summo studio juventus eo perducenda est et assuefacienda sedulo, ut secundum hoc praeceptum una cum primo reverenter habeat, magnique faciat, proque transgressione protinus emendetur ferulis, posito ante oculos praecepto et subinde inculcato, ut ita pueri non tantum educentur disciplina et verberibus, sed Dei quoque metu et reverentia coërceantur.

Jam ergo intelligis, quid sit abuti divino nomine, nimirum (ut breviter decurram per capita) quando aut simpliciter pro tuendo mendacio abutimur, aut aliud quippiam,

quod non est, sub divini nominis praetextu molimur, quo alterum fraudulenter circumducimus, aut illud blasphemando, execrando, maledicendo, incantando, ignominiose usurpamus. Breviter, quacunque ratione ejus adminiculo perpetrari possunt flagitia.

Ad haec scitu quoque opus est, quomodo Dei nomine recte utamur. Hisce enim verbis, quibus praecepit: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, etiam illud intelligendum nobis proponit, Dei nomine nos etiam recte et utiliter uti posse. Non enim aliam ob causam nobis revelatum est, quam ut utentibus subinde sit fructuosum et utile. Inde hoc ultro evincitur, quod, cum hic praecepto cautum sit, ne mentientes, aut alioqui flagitiose delinquentes, sanctum Dei nomen prave usurpemus, contra praeceptum nobis esse arbitremur, ut eo ad confirmandam veritatem, ac reliquas actiones honestas utamur. Nempe, quando recte juramus, cum aut necessitas postulat, aut a nobis jusjurandum exigitur. Ita quoque, quando recte et sincere docetur veritas Evangelii. Praeterea, quando in necessitatibus nomen Dei imploramus, aut idem rebus secundis laudamus, et gratias agimus etc. Quae omnia summatim comprehensa ac praecepta inveniuntur Psal. L. Invoca me in die tribulationis, eripiam te, et glorificabis me. Omnibus hisce rationibus vere et salubriter divino nomine utimur, atque ita ejus nomen sanctificatur, quemadmodum in oratione Dominica precamur.

Ita totam hujus praecepti summam habes explicatam. Ex hac intelligentia haud difficulter ad quaestionem responderi potest, quae multorum doctorum non vulgariter torsit et conturbavit ingenia, quamobrem in Evangelio nobis, ne juremus, interdictum sit, cum pro certo constet, Christum, Paulum aliosque sanctos jurasse saepenumero? Estque breviter haec sententia: Equidem nullo modo nobis ad mala jurandum est, hoc est, ad mendacia, et ubi neque utile, neque necesse est. Verum ad bonum et proximi utilitatem licet jurare. Est enim opus valde bonum, quo Deus laudatur, veritas et justitia confirmatur, mendacium refellitur, homines dissidentes in concordiam rediguntur, obedientia exhibetur, et lites componuntur. Nam Deus ipse hic intervenit, segregans justitiam ab injustitia, ac bonos malosque disjungens. Quod si alterutra pars malitiose pejuret, jam judicii sententia pronunciata est, quod poenam et supplicium perjurii non sit effugitura. Et si fieret, ut ad tempus supplicii irrogatio protraheretur, nihil tamen illi cadet ex sententia, ita ut quidquid perjurio lucri fecerunt, sub

manibus sensim evanescat, hic nunquam ea re ex animo laeti fruantur.

Hoc ipsum ego non obscuris argumentis in bene multis expertus sum, qui postea quam connubii fidem promissam abjurarunt, nunquam vel horulam jucundam habuerunt, aut saltem dieculam incolumi fuerunt valetudine, atque ita pariter et corpore et animo, bonis etiam amissis, calamitose perierunt.

Quapropter etiam atque etiam hortor et moneo, ut mature pueros properemus monitis deterrere, et verberibus compescere, ne assuescant mendaciis, potissimum vero, ne ad haec confirmanda Dei nomen citent et adducant. Ubi enim ea jurandi licentia pueris impune permittitur, nulla spes amplius superest ullius bonae frugis ab illis expectandae. Quemadmodum hodie videmus, ut ego existimem, mundum nunquam fuisse deteriorem et perditis moribus corruptiorem, quam nunc est, quando ne facies quidem ullius Reipublicae bene institutae, nullum obedientiae et fidei amplius superest vestigium, verum omnia deploratissimis hominibus, qui nullo modo frenari aut coërceri possunt, et in quibus docendis et objurgandis et oleum (quod ajunt) periit et opera, omnia sunt refertissima. Quae omnia divinae irae et supplicii argumenta sunt certissima, quo nos obruit propter procacem et temerariam hujus praecepti transgressionem.

Secundo, vicissim eo alliciendi et assuefaciendi sunt pueri, ut Dei nomen reverenter colant et semper in ore habeant in omnibus, quidquid uspiam illis queat occurrere aut accidere. Hic enim rectus nominis divini cultus est, ut de eo omnem nobis omnium malorum levationem et consolationem polliceamur, eamque ob rem illum imploremus, ita ut cor prius (sicut supra diximus) per fidem Deo suum honorem tribuat, deinceps vero os honorifica confessione idem faciat.

Atque haec divini nominis invocandi consuetudo vehementer salutaris est et utilis, ac cumprimis efficax adversus diaboli insidias, quas semper nobis molitur improbus, omnes adoriendi et invadendi occasiones venans et captans, quibus nos in peccatum et dedecus, in calamitates et aerumnas praecipitet. Sed perinvitus audit divini nominis implorationem, neque diu cunctatur aut cessat, ubicunque ex animo sacratissimum nomen invocari perceperit. Et profecto multiplicibus et horrendis casibus atque periculis saepenumero ex improviso obrueremur, nisi Deus per nominis sui invocationem nobis in tempore ferret suppetias. Ipse propriis expe-

rimentis hoc verissimum esse didici, non raro improvisum et terribilem aliquem casum aut cladem in ipsa nominis Dei invocatione in melius fuisse commutatum, ac nihil damni dedisse. Ut Diabolo aegre faceremus, (inquam) hoc sacrum nomen semper in ore habendum esset, ne, quemadmodum cupit, nocere nobis possit et incommodare.

Eodem et conducit, si assuescamus quotidie nos et corpore et animo Deo commendare, inque ejus tutelam ponere uxorem, liberos, familiam, et quidquid rerum possidemus, adversus omnes casus et pericula. Unde etiam consecratio mensae et gratiarum actio, aliaeque nocturnae et matutinae benedictiones in usu permanserunt. Praeterea puerorum illud exercitium, ut sese cruce vel precatiuncula muniant, audita re aliqua terrifica et horribili, dicentes: Custodiat nos Deus Pater, Auxiliare Domine Jesu Christe, aut tale quippiam. Ita quoque, si cui praeter spem aliquid boni contigerit, quantulumcunque tandem sit, ut dicat: Deo sit laus et gratia, cujus munificentia hoc mihi obtigit, etc. Quemadmodum quondam pueri parentum monitu consueverunt divum Nicolaum et jejunio honorare, et precibus invocare. Haec, inquam, si fierent, Deo multo essent gratiora et acceptiora, quam ulla vita monastica, aut fucata Carthusianorum sanctimonia.

Ecce ad hunc modum juventus puerili quadam ratione, et per Jesum in timore et cultu Dei educari posset, ut primum et secundum praeceptum assiduo quodam fervore in continuo versarentur exercitio. Inde alicujus bonae frugis aut indolis aliquando exorsurae et immensum fructum pariturae spes esset, ut tales enascerentur homines, a quibus in totam patriam emanare posset utilitas. Et haec ipsa quoque vera esset puerorum educandorum ratio, quando gratia quadam et voluptate eorum animi flecti possunt. Nam qui tantum plagis et ferulis evincendi et cogendi sunt, hi mox sub initium deplorata ac desperata sunt indole, ac licet omnis diligentia, cura et opera in formandis ipsis adhibeatur, et quasi summum obtineatur, tamen tantisper tantummodo oderunt peccare, donec plagarum ac ferulae formido eorum oculis et animo obversatur.

Haec vero educationis ratio in corde agit radices, ut Deum plus metuant, quam ut ferulam aut fustem perhorrescant. Atque haec juventutis causa tam simpliciter dico, ut vel tandem in animum penetrent, ibique radices agant. Nam cum pueros doceamus, cum iisdem nobis quoque balbutiendum fuit. Ita quidem divini nominis abusum praecavimus, et rectum usum tradidimus, qui non tantum in

verbis, verum multo magis in exercitio et vita debet consistere, ut sciamus hunc Deo summe placere, quem etiam tam munifice remuneraturus est, quam horrende in abusum sui nominis animadversurus est.

PRAECEPTUM TERTIUM.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

Sabbatum ab Hebraica dictione, Sabbath, nominatum est, quod proprie feriari, hoc est, a labore otiosum esse significat. Hinc dicere solemus, feriari seu vacare a labore, et Sabbatum sanctificare. Jam Deus in veteri testamento diem septimum elegit, eundemque feriis et otio destinavit, et prae omnibus aliis sanctificandum praecepit. Ejus itaque externae quietis gratia Judaeis hoc praeceptum constitutum est, ut ab externis et manuariis operibus quiescentes indulgerent otio, quo et homines et pecora alterna quadem requie vires repararent, neque assiduo labore debilitati absumerentur. Quanquam postea nimis arcte suas ferias colebant, ac vehementer iis abutebantur, adeo, ut in Christo quoque ea opera damnarent et calumniarentur, quae ipsi quoque diebus festis faciebant, ut passim legitur in Evangelio. Quasi vero haec esset hujus praecepti perfecta completio, si nullum prorsus externum opus manibus conficeretur, cum tamen ejus haec nunquam fuerit sententia, sed potius haec, ut diem festum sive Sabbatum sanctificarent, quemadmodum in sequentibus latius audituri sumus.

Quamobrem hoc praeceptum, quantum ad externum et crassum illum sensum attinet, ad nos Christianos non pertinet. Est enim externa quaedam res, sicut omnes aliae veteris Testamenti constitutiones, certis quibusdam ritibus, personis, temporibus et locis destinatae, quae omnes jam per Christum liberae factae sunt.

Caeterum, ut hinc Christianum aliquem intellectum hauriamus pro simplicibus, quidnam Deus hoc in praecepto a nobis exigat, ita habe: Nos dies festos celebrare non propter intelligentes et eruditos Christianos, hi enim nihil opus habent feriis, verum primo etiam corporalis cujusdam causae et necessitatis gratia, quam et natura docet et exigit, nimirum communis multitudinis gratia, servorum, ancillarum, qui per totam hebdomadam laboribus servierunt, ut et ipsi diem habeant, qua ab operibus respirantes semet ex labore reficiant et corpora fessa quiete firmare queant.

Deinde eam ob rem potissimum, ut die Sabbati, quan-

do alias ei rei vacare non licet, otium et tempus sumitur cultui divino serviendi: ita, ut conveniamus ad audiendum et tractandum Dei verbum, ac deinceps Deum hymnis, psalmis, canticis et precibus laudemus.

Sed hoc, inquam, apud nos non perinde certis temporibus, sicut apud Judaeos, alligatum est, ut ei rei hic aut ille dies dictus aut praestitutus sit, nullus enim dies altero est melior et praestantior: verum haec quidem quotidie fieri debebant, sed quando multitudo praepedita negotiis interesse nequeat, ad minimum unus aliquis dies per hebdomadam huic rei serviendae eligendus est: porro autem, cum a majoribus nostris ad hoc dies Dominica ordinata sit: non est immutanda temere haec innoxia veterum consuetudo jam recepta, ut unanimis consentiens ordo consistat, ne quis sua non necessaria innovatione conturbet omnia.

Hujus ergo praecepti hic simplex sensus est, quando alias dies festos agimus, ut hasce ferias verbo Dei discendo destinemus, ita, ut earundem dierum proprium munus sit, officium concionandi; et hoc juventutis et multitudinis instituendae gratia. Neque tamen tam arcte et superstitiose colantur feriae, ut earum gratia labores, qui vitari et intermitti non possunt, interdicantur.

Quare interrogatus, quid sit, Sabbatum sanctificas? responde: Sabbatum sanctificare, idem est, quod Sabbatum sanctum habere. Quid ergo est, Sabbatum sanctum habere? Nihil aliud, quam sanctis verbis, operibus, et vitae vacare. Siquidem hic dies pro se non opus habet sanctificatione, jam enim inde ab initio creationis a suo conditore sanctificatus est. Hoc autem Deus a te contendit, ut tibi sit sanctus. Ita fit, ut tui gratia sanctus aut profanus reddatur, quatenus tu in eo sanctis aut profanis operibus vacaveris. In quo ergo Sabbati sanctificatio sita est? Sane profecto non in hoc, ut post fornacem compressis (quod ajunt) manibus sedeas, aut nullum externum opus opereris, aut corona florea caput cingas, aut vestitu splendidiore te exornes: sed, ut dictum est, verbum Dei tractes, inque eodem, emendata in melius vita, temet exerceas.

Et profecto nobis Christianis subinde tales agendae essent feriae, tantumque sacris rebus vacandum et incumbendum, hoc est, quotidie verbum Dei exercendum, et in ore ac corde ferendum. Verum, quia non omnibus, ut diximus, et tempus et otium suppetit, certis aliquot per hebdomadam horis pro juventute, aut ad minimum die quopiam pro tota Ecclesia utamur oportet, ut tantum huic rei intenti simus, neque aliud, quam decem praecepta,

symbolum fidei et orationem Dominicam exponendam et discendam proponamus, atque ita totam hanc vitam nostram ad divinorum verborum amussim et regulam instituamus. Quocunque ergo tempore ista communi et unanimi consensu tractantur et exercentur, ibi profecto rectum celebratur Sabbatum. Sin non, neque Christianorum Sabbatum dicendum est. Quippe ferias et otium agere noverunt etiam ii, qui a Christo omnique pietate sunt alienissimi. Quemadmodum videmus totum illud examen et otiosam ac mollem turbam religiosorum nostrorum, qui quotidie in templis stantes cantillant et strenue tinniunt, boant et vociferantur, sed nullum sanctificant hac stentorea vociferatione et lupino illo ululatu suo Sabbatum. Neque enim ullum Dei verbum docent aut exercent, sed plane diversum et contrarium et doctrina et vita exprimunt.

Siquidem Dei verbum unicum illud sacrum est, quod omnes res sacras longe lateque sanctitate praecellit et exsuperat, imo potius unicum illud mysterium, quod nos Christiani et scimus, et habemus. Nam tametsi omnes omnium sanctorum reliquias et ossa in acervum cumulata possideremus, aut in universum omnes sacras vestes haberemus: nihil tamen inde emolumenti caperemus aut sentiremus auxilii. Sunt enim res mortuae, neminem sanctificare valentes. Verum enim vero Dei verbum thesaurus ille et gaza est pretiosissima, quae omnia sanctificat, cujus adminiculo etiam ipsi sancti omnes sanctimoniam consecuti sunt. Jam quacunque hora verbum Dei docetur, praedicatur, auditur, legitur, consideratur, aut repetitur memoria, ea, hujus tractatione, audientis persona, dies et opus sanctificatur, non externi quidem operis gratia, sed propter verbum, quo omnes nos sancti reddimur et efficimur. Quocirea nunquam non dico, omnem vitam et opera nostra verbi Dei ductu et auspicio gubernari debere atque institui, si volumus haec Deo placere et sancta esse; quod si fit, constat hujus praecepti fervere efficaciam et plenitudinem.

Contra, quaecunque res aut opera extra Dei verbum feruntur et instituuntur, haec coram Deo profana sunt et immunda, quamlibet tandem praeclara et splendida, etiamsi meris sacris divorum reliquiis essent exornata: cujus generis sunt ficti atque excogitati religiosorum ordines, verbum Dei prorsus ignorantes, et sanctitatem ex propriis operibus quaeritantes. Quare ita habe, hujus praecepti vim atque virtutem non consistere in otiando, sed in sanctificando, ita, ut hic dies praecipuum aliquod sanctarum rerum exercitium habeat. Nam reliqui labores et exercitia proprie non dicun-

tur sancta exercitia, nisi homo prius sanctus fuerit. Hic vero ea fieri debent opera, per quae homo ipse sanctus fiat, id quod solum, ut dixi, verbo Dei fieri potest. Ad quod etiam fundata et constituta sunt certa loca, tempora, personae et totus externus Dei cultus, ut haec propalam assiduo usu exercitata ferveant.

Cum itaque tanti momenti sit verbum Dei, ut citra hujus tractationem nullas ferias sanctas esse certum sit; scire debemus, Deum hoc praeceptum severe atque adeo serio conservari velle; suppliciumque de his omnibus esse sumturum, quotquot verbum ejus proterve contemnunt, aut audire et discere recusant, eo praesertim tempore, quod huic audiendo et discendo destinatum est.

Quare adversus hoc praeceptum peccant non tantum ii, qui contumeliosis operibus abutuntur Sabbato, idemque irreligiosis profanant, ut illi, qui dediti avaritiae, aut prava rapti libidine, verbum Dei non audiunt, aut in tabernis vinariis poculis ac gulae indulgentes, ferinam atque suillam vitam exigunt, verum etiam illi, qui perinde verbum Dei audiunt, tanquam fabulam quandam et commentum anile, tantum pro more ac usitata quadam consuetudine auditum accedunt, intrantes atque exeuntes, jamque anno elapso ne pilo doctiores aut meliores facti sunt. Hactenus enim haec apud homines inveteravit opinio, ut existimarent, per omnia satisfactum esse Sabbato, si die Dominico Missa ac Evangelium audiretur. Caeterum verbum Dei nemo admodum requisivit, quemadmodum nemo quoque praesto fuit, qui illud sincere docuisset. Jam vero, posteaquam tanti thesauri facti sumus compotes, quo major aut amplior nullus reperiri potest, abusum nequaquam tollimus, sed sinimus quidem nobis multa praedicari, ac nos moneri sedulo, caeterum nulla gravitate, animique constantia et cura audimus.

Scias itaque non tantum referre, ut audias, verum multo magis etiam, ut auditum Dei verbum perdiscas et custodias. Neque in eam venias opinionem, ut haec tecum cogites, in tua voluntate situm esse, aut non ita multum referre, audias nec ne, sed praeceptum Dei esse, qui aliquando auditi a te verbi sui rationem tecum initurus est, quomodo illud didiceris, audieris, aut quam reverenter habueris. Pari quoque ratione objurgandi sunt illi delicati et fastidiosi spiritus, qui simul atque unam et alteram concionem audierunt, protinus saturi sunt, correptique nausea verbum fastidiunt, utpote, qui ipsi illud probe calleant, nec egeant magistro aut doctore amplius. Haec enim verbi Dei nausea et fastidium ipsum illud peccatum est, quod inter

mortalia peccata hactenus numeratum est, diciturque ἀκηδία, hoc est, socordia et taedium, odiosa profecto et damnosa pestis, qua Diabolus hoc tempore multorum perstringit pectora, ut nos oscitantes opprimat, ac verbum Dei iterum nobis clanculum subtrahat.

Hoc enim tibi praedictum sit, quanquam verbi divini omnium esses scientissimus, omnesque reliquos hujus anteires cognitione et magisterio; quotidie tamen in Satanae potestate et regno positus es, diu noctuque non desinentis tibi machinari perniciem, ut in corde tuo incredulitatem excitet, teque magis cogitationibus adversus priora et omnia praecepta incendat. Quare omnibus modis necessarium est, ut verbum Dei in promtu habeas, et quod dici solet, in numerato, hoc est, in corde, in ore, in auribus. Quiescente autem corde, nec verbo Dei personante, impressionem facit, ac prius, quam animadvertamus, damnum dedit. Contra, ea vis et virtus verbi est, ut, ubi seria quadam animi agitatione revocatur in memoriam, aut auditur et tractatur, nunquam sine fructu evanescat, sed subinde nova quadam intelligentia, voluptate ac devotione auditorem afficiat, retineat ac excitet, pectusque et cogitationes purificet. Neque enim verba sunt putrida aut emortua, succo et vigore carentia, sed plane viva et efficacia. Ad haec, si nulla alia utilitas aut necessitas ad crebo et diligenter audiendum Dei verbum nos provocaret, tamen haec una satis vehemens esse debebat, quae merito omnes nos excitaret, quod verbi divini tractatione daemon fugatur et abigitur, et hoc praeceptum impletur, Deoque acceptius est sui verbi exercitium, quam omnia alia splendida hypocritarum opera.

PRAECEPTUM QUARTUM.

Hactenus tria priora praecepta didicimus, quae erga Deum servanda nobis tradita sunt. Primum, ut ei ex toto corde fidamus, eum per omnem vitam nostram metuamus et diligamus. Deinde, ut ejus sancto nomine nequaquam ad mendacia aut ullam aliam nequitiam tuendam abutamur; sed idem ad laudem Dei, ac utilitatem et salutem proximi atque etiam nostram usurpemus. Tertio, ut diebus festis verbum Dei diligenter audiatur et exerceatur, ut tota vita nostra ad ejus gnomonem et regulam non discrepante amussi respondeat. Sequuntur nunc deinceps reliqua septem praecepta, quae erga proximum nobis conservanda sunt, quorum primum et summum hoc est:

Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram.

Hunc parentum statum et ordinem Deus praecipue hoc ornavit elogio ante omnes alios, qui sub ipso sunt, status et ordines, ut non simpliciter praecipiat parentes esse amandos, sed honorandos. Nam erga fratres, sorores et proximum in genere nihil amplius praecipit, quam amore prosequendos esse, ita, ut parentes ab omnibus aliis, qui in terra agunt, segreget; juxtaque se collocet. Est enim honor res amore multis modis sublimior, utpote, quae non tantum amorem in se complectatur, verum etiam singularem quandam modestiam, humilitatem et reverentiam, quae cuidam quasi majestati hic occulte habenda sit. Neque tantum exigit, ut amanter et cum honore parentes compellemus, sed omnium maxime, ut et corpore et animo ita nos geramus, exhibeamus, ut in existimatione magna apud nos sint, ac post Deum pro summis ac maximis inter homines intueamur. Cui enim non simulate, sed ex animo honorem dare volumus, hunc profecto maximi pretii hominem esse existimemus oportet.

Necessarium ergo est, ut pueris hoc identidem inculcetur, ut parentes suos Dei loco revereantur, atque in honore habeant, itaque secum animo cogitent, quod quanquam tenues, egeni, imbecilles, deficientes et morosi sint, nihilominus parentes sint, ab ipso Deo sibi dati. Nam conditionis aut defectus gratia debito honore privati non sunt. Quare parentum personae intuendae non sunt, sed Dei voluntas consideranda, ita jubentis et ordinantis. Alioqui coram Deo omnes quidem pares sumus, sed nos inter nos hoc dispari et ordinato discrimine non possumus non discrepare. Quamobrem a Deo praeceptum est, ut mihi tanquam tuo patri dicto sis audiens, egoque imperium in te obtineam.

Disce ergo sub initium, quinam honor parentibus habendus sit, hoc praecepto exactus, nimirum ut prae omnibus rebus reverenter habeantur, et tractentur benefice, veluti maximus et pretiosissimus in terris thesaurus.

Deinde, ut parem quoque in verbis humanitatem et modestiam a nobis sentiant, ne acerbe eos invadant liberi, neve cum iisdem agant elate et ferociter, sed illis de suo jure nonnihil concedant, et taceant, etiamsi nonnunquam modum excesserint.

Tertio, ut idem quoque opere comprobent, hoc est,

amore et officiis corporis et fortunae talem honorem habeant, ut eos sublevent obsequio, juvent munifice, eorundem non difficilem curam habeant, ubi jam consenuerint, ac per aetatem viribus destituti languescere coeperint, aut ad egestatem redacti fuerint. Atque haec omnia humanitatis officia non solum libenter et benevole decrepitis parentibus, sed cum omni etiam humilitate et reverentia, tanquam coram Deo inspectante fiant, praestanda sunt. Qui enim novit, cujusmodi existimationem de parentibus in corde circumferre debeat: ille non patietur, eos laborare penuria, aut fame ac siti contabescere, sed eosdem supra juxtaque se collocatos faciet discumbere, illisque de fortunulis suis, quidquid habebit, non gravate impertiet.

Deinde vide quaeso, et attende animum, quam magna et sancta opera hic liberis proposita sint, quorum, proh dolor! nullus est respectus, sed quae plane negliguntur, nec quisquam est, qui animadvertat haec a Deo esse praecepta, aut Dei verbum esse et Scripturae sacrae documenta. Quod si enim alterutrum horum aestimatum esset ab hominibus, quivis ex hoc facile potuisset colligere, sanctos quoque oportere esse homines, qui secundum horum verborum praescriptum viverent. Neque monasticam vitam instituere, aut religiosorum perversos ordines invenire necesse fuisset, sed quivis puer in hoc praecepto mansisset, potuissetque quietam et salvam erga Deum obtinere conscientiam, ac dicere: Si mihi bona ac sancta facienda sunt opera, nullum scio praestantius, quam ut parentibus meis omnem honorem et obedientiam exhibeam, quando Deus hoc ipsum mihi faciendum tantopere praecepit. Quidquid enim Deus praecepit, necessario multo debet esse nobilius et praestantius, quam omne illud, quidquid nos ipsi comminiscimur. Et cum non sit alius ad inveniendum magister, cum sublimior, tum acutior: certum est, neque doctrinam ullam esse potiorem, quam cujus ipse auctor et magister extiterit. Jam quidem abunde, quid faciendum sit, perdocet, si vere bona opera facere atque exercere cupimus, atque hoc ipso, quod haec facienda praecipit, satis indicat, sibi quoque eadem mirifice probari. Quod si ergo Deus est, qui ista mandat fieri, nec aliquid praeclarius novit constituere, nulla spes est, hisce meliora me inventurum.

Ad hunc quidem modum probus puer docendus erat, et salubriter educandus, ac domi in parentum obsequio et obedientia jugiter retinendus, unde spectantes cepissent voluptatem et gaudium. Verum tanta cura ac diligentia divinum praeceptum non fuit commendatum, sed posthabitum,

planeque dissimulanter praeteritum, ita ut puer ista animo cogitare non potuerit, sed interim veluti hians lupus illud captare, quod ipsi vix unquam consulto, aut semel salutato, quod dicitur, Deo, commenti adinvenimus.

Quare aliquando tandem discamus, obsecro, ut juventus reliquis omnibus posthabitis cumprimis ad hoc praeceptum inconniventer intentos habeat oculos, cupiens Deo servire vere bonis operibus, ut faciat, quae parentibus, aut his, quibus horum loco subjecta est, grata esse intellexerit. Quicunque enim puer haec comperta habet et facit, omnium primum hanc ingentem in corde consolationem obtinet, ut plenus gaudio dicere, seque vere jactare possit, adversus omnes qui propriis et a se inventis operibus occupati sunt: Ecce certus sum, hoc opus Deo meo acceptum esse. Sine vero illos cum suis multis, magnis, laboriosis, amaris et gravibus operibus omnes ad unum prodire in medium et jactare, videamus saltem, num unum aliquod producturi sint, quod majus sit aut praeclarius, quam obedire parentibus, quod Deus post suae majestatis obedientiam primum esse voluit praecepitque, ita, ut, si Dei verbum et voluntas locum habet, et effecta fuerit, nihil quidquam valere debeat amplius, quam parentum verbum et voluntas, ita tamen, ut haec quoque divinae obedientiae subdita sit, neque contra priora praecepta feratur.

Quapropter vere atque ex animo tibi triumphandum esset gaudio Deoque gratiae agendae, quod te dignatus ad hoc elegerit, ut illi tam grata et pretiosa faceres opera. Tantum vide, ut hoc magni aestimes, quamvis apud homines videatur levissimum et contemtissimum, et hoc non dignitatis nostrae gratia, quae nulla est, sed quod re omnium pretiosissima, nempe Dei verbo comprehensum et conclusum sit. O quam magno emerent omnes Carmelitae et Monachi et Moniales, ut in omni religione sua vel unum opus possent producere, divinorum praeceptorum jussu factum, possentque coram Deo alacri animo dicere: Jam quidem certus sum, hoc opus tibi bene placere. Ubi vero miserandi illi et aerumnosi manebunt homines, quando coram Deo et universo mundo extreme confundentur, collati ad unum aliquem puerum, qui hoc in praecepto vixerit, cogenturque fateri, sese cum omni vitae suae ratione et operibus non dignos esse, qui illi vel matellam porrigant? Sed et jure hoc illis accidit, propter perversitatem diabolicam, quia Dei praeceptum ita contumeliose pessundant, ut semet incassum ultro excogitatis operibus excarnificatos discrucient,

nihil ad haec praemii inde aliud, praeterquam ignominiam una cum damno reportent.

Quomodo ergo cor hominis non gestiret gaudio, aut laetitia diffluerct, quod labori se accingeret faceretque, quod sibi demandatum esset, possetque dicere: Ecce hoc opus praestat ac potius est omnium Carthusianorum sanctimonia, etiamsi ad necem usque se ipsos macerarent jejunio, ac citra intermissionem innixi genibus preculas ad Deum funderent? Hic enim certum habes divini verbi testimonium, quod haec facienda mandaverit, caeterum de illis ne Jota quidem uspiam praeceptum invenitur. At deploranda haec mundi plaga et horrenda coecitas est, quod haec omnia nemo credit: adeo diabolus simulata sanctitate et fucatis operibus nostros perstrinxit ac dementavit oculos.

Quamobrem percuperem, (ut repetam) ut apertis oculis et auribus, serio tandem ista corde complecteremur, ne aliquando iterum a puro Dei verbo abstracti et abalienati, in diabolica mendacia prolaberemur. Quin etiam hac ratione futurum prospicerem, ut parentes majori gaudio, amore, amicitia et concordia fruerentur in aedibus, in liberi parentes haberent summa devinctos benevolentia. Contra, ubi pertinaces sunt, nec citius, quam fustibus adacti jussa capessunt, Deum simul et parentes exasperant, eoque se ipsos tanto privant thesauro et gaudio conscientiae, omneque malum et infortunium sibi cumulant. Atque hinc est, quod ea jam per totum orbem est rerum conditio, quemadmodum nemo non conqueritur, quod aeque et senes et juvenes sint efferi et effrenes, in quibus nullum aut reverentiae aut honoris vestigium vel scintilla conspiciatur, nihil nisi verberibus evictum facientes, ac clanculum, quidquid possunt, efficientes et subtrahentes. Eam ob rem Deus quoque punit eos, ut in omnem calamitatem prolapsi aerumnose vitam exigant. Fere etiam videmus, ut ipsi parentes quoque nihil sciant, et omnium rerum ignari sint: ita fit, ut stultus stultum doceat, et quemadmodum parentes vixerunt, ad eum modum deinceps vivant et liberi.

Hoc, inquam, primum et maximum esse debebat, quod ad hujus praecepti observantiam nos merito provocaret, cujus gratia, etiamsi parentibus destitueremur, optandum tamen nobis fuerat, ut nobis Deus truncos et saxa proponeret, quae parentum vice coleremus, aut parentum appellatione dignaremur. Quanto magis, posteaquam vivos parentes nobis largitus est, laetitia nobis exultandum est, ut illis honorem habere, et obedientiae obsequium ostendere

queamus, non ignorantes, Deo optimo maximo, ac omnibus angelis hoc summe placere, et diabolo aegre esse. Ad hoc, maximum esse opus, quod ipsi facere possumus, post summum illum Dei cultum, in prioribus praeceptis comprehensum, adeo ut eleemosynis juvare egentes, neque non omnia reliqua opera, quae proximo praestantur, huic nullo modo conferenda sint. Quippe Deus huic parentum ordini primas tribuit, eundemque in terris plane in suam sedem colendum evexit et extulit. Haec quidem Dei voluntas et beneplacitum sat vehementibus et causis et stimulis nostram debebat impulisse negligentiam, ut cum quadam voluptate atque lubentia, quod officium nostrum postulat, faceremus.

Ad haec coram mundo quoque in hoc astringimur, ut acceptorum a parentibus beneficiorum memores, mutuam officii vicem rependamus, utque parentes aetate fessos vicissim alamus foveamusque. Sed hic rursum in mundo dominatur diabolus, ut liberi parentum obliviscantur: quemadmodum omnes nos Dei obliviscimur, nec quisquam memoria repetit, qua sedulitate Deus nos alat, custodiat ac defendat, tum quanta bonorum copia corporis et animi nos cumulet et obruat. Praecipue vero, quando horulam paulo infeliciorem vix ostendentem se adversitate sustinemus, protinus malorum impatientes, in iram prorumpimus ac murmuramus, deque tot immensis bonis per omnem vitam a Deo acceptis, nullum vel tantillum in memoria nostra residet amplius, sed prorsus expuncta omnia oblivioni mandata sunt. Non secus quoque cum parentibus agimus, nec ullus puer est, qui difficultatem, quam parentes in nutricando et fovendo eo multifariam perpessi sunt, agnoscat aut perpendat, nisi hoc a Spiritu sancto acceperit gratiae.

Ejusmodi vitiosam mundi naturam et ingratitudinem Deus probe compertam habet, quare praeceptis nos subinde impellit et admonet, ut quisque animo secum repetat, quantum bonorum a parentibus acceperit, et inveniet, se ab iisdem et corpus et vitae initium accepisse, atque item multo sudore et cura enutritum et educatum esse, ubi alias vel sexcenties in propriis sordibus sibi pereundum fuisset. Quocirca praeclare et sapienter a veteribus dictum est: Deo, parentibus et magistris non potest satis gratiae) rependi. Quicunque horum verborum recte memor fuerit, non expectabit aliorum commonefactiones, ut erga parentes gratus appareat, sed sua sponte properabit eosdem et omni honore cumulare, et in sinu (quod ajunt) gestare, ut eos, quorum

opera Deus illi omnium bonorum copiam pleno cornu affuderit.

Super haec omnia, ad hujus praecepti conservationem, vel haec causa potissimum nos provocasse debebat, quod Deus huic praecepto corporalium bonorum promissionem annectit, inquiens: Ut sis longaevus super terram, quam Dominus Deus tuus tibi dabit.

Hic ipse aestima, quanta severitate hoc praeceptum Deo cordi sit, non solum aperte indicanti illud sibi gratum esse, aut gaudio ac voluptati, verum nobis etiam ipsis casurum esse felicissime, ac non nisi in optimam partem eventurum, ut vitam tranquillam atque suavem exigamus omnibus rebus in terris adfluentes. Hinc ipse quoque Paulus ad Ephesios sexto, hoc ipsum citans pleno ore jactat, ubi inquit: Filii, obedite parentibus in Domino, hoc enim justum est; honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene tibi sit, et sis longaevus super terram. Nam tametsi et aliis praeceptis sua inclusa sit promissio, nulli tamen adeo significanter et expresse, quam huic, adjecta est.

Habes itaque hujus praecepti fructum et praemium, ut ille, qui hoc transgressus non fuerit, dies felices exigat, nulla pressus inopia; contra quoque poenam, ut ille, qui parentibus dicto non erit audiens, hoc citius intereat, nec unquam sua vita cum voluptate fruatur. Esse enim aut fieri longaevum, non tantum ad decrepitam usque aetatem vivere Scriptura nominat, sed omnia habere affatim, quae ad longaevam vitam traducendam pertinent, ut est prospera valetudo corporis, uxor et liberi, victus non tenuis aut sordidus, externa rerum pax, bona et aequabilis Reipublicae administratio, et hujusmodi, sine quibus haec vita neque jucunde peragi, neque diu consistere potest. Jam ergo si gravaris auscultare parentibus, et ab iisdem emendari recusas, esto dicto audiens carnifici. Quod si neque huic obedire sustines, obedito *θανάτῳ πανδαμάτορι, τῶν κακῶν παίδων διδασκάλῳ*. Hoc enim Deus, velis nolis, exigit, ut aut, si ipsi auscultaveris moremque gesseris, tibi largiter et affatim omnibus bonis penset praestiti obsequii promtitudinem, aut, si ejus iracundiam tua pertinacia exasperaveris, te et morti et carnifici cruciandum objiciat.

Unde etiam agminatim pullulant et emergunt quotidie tot facinorosorum hominum examina, quae partim laqueo, partim gladio, partim etiam rota et igne plectenda et extinguenda sunt, quam ex inobedientia erga parentes? Quandoquidem parentum objurgationem, ex gratia et amore pro-

sectam, perferre nolunt, fit, ut Dei iracundia in omne facinus prolapsi, deinceps propalam excarnificati parentibus et dolori sint et dedecori. Perraro enim contingit, ut tam perditi et deplorati homines rectam aut maturam mortem oppetant. Caeterum probi et obedientes benedictionem accipiunt, ut in multa tranquillitate belle et molliter consenescant, ac natos natorum (ut supra dictum est) videant, in tertiam et quartam generationem usque procreatos.

Hoc ipsum experimentis quoque discimus, ut, ubi honestae et vetustae sunt familiae, divitiis et liberorum numerosa sobole abundantes, procul dubio inde incrementum longa quadam propagatione acceperint, quod illorum aliquot sancte educati fuerint, suisque majoribus reverenter auscultaverint. Rursum de impiis ita in sacris literis memoriae proditum legimus, Psalm. CIX.: Nepotes ejus eradicabuntur, in generatione altera deleatur nomen eorum. Sit ergo tibi semel atque adeo dictum serio, quanti Deus faciat obedientiam, cum illi tantum tribuat, tantum ea delectetur, ut ejus observationem amplissimis praemiis remuneret, et rursus transgressores acerbe et immisericorditer puniat. Haec omnia eo a me dicuntur, ut ista pueris sedulo inculcentur. Nemo enim facile credit, quam necessarium sit hoc praeceptum, hactenus tamen in Papatu non magni aestimatum, ac ne traditum quidem unquam. Sunt quidem verba vulgaria et facilia, quae nemo non ante sibi probe cognita esse existimat, et haec ipsa causa est, cur tantopere negligantur, adeo, ut ad alia nimium curiose intenti simus, ignorantes interim, neque credentes, tam accendi et provocari iram Dei hujus praecepti contemtu et negligentia nostra, et vicissim obedientia ejus praecepti tam praeclara et grata opera illi praestari.

In hujus praecepti explanatione neque illud tacitum aut silentio praetereundum est, quod ad multiplicem obedientiam superiorum attinet, nempe eorum, qui versantur in imperio, et reipublicae procurationem sustinent. Siquidem e parentum potestate omnes aliae propagantur et manant. Ubi enim parens aliquis filium rebellem et dyscolum solus educare nequit, magistrum adjutorem sibi adhibet, qui literis ac disciplinis liberalibus pueri ferociam molliat ac mitiget. Quod si hujus quoque opera ad retundendam ferocientis ingenii barbariem parum fuerit efficax aut valida, adjungit sibi vicini auxilium. Quod si diem suum obierit, commendat ac tradit filium educandum magistratibus aut tutoribus ad hoc constitutis.

Ad haec, ad rei familiaris administrationem servis

quoque et ancillis opus est, ita, ut omnes, quotquot Domini appellatione censentur, vice parentum sint, ab iisdemque potestatem ac vim regnandi accipiant. Unde quoque secundum scripturam omnes dicuntur Patres, utpote, qui in sua gubernatione officium patris obire, ergaque subditos patris animum inducere debeant. Quemadmodum et olim apud Romanos et alios plerosque populos, heros herasque, patres et matresfamilias nominabant; ita quoque suos magistratus et principes dixerunt Patres patriae, nobis Christianis in dedecus et ignominiam, quod non eadem appellatione parentes et principes nostros dignamur, aut ad minimum eos pro talibus honoratos existimamus.

Jam quaecunque liberi parentibus suis debent, eadem plane debent illis omnes, qui in oeconomia versantur. Quare*) et servi et ancillae etiam atque etiam operam dare debent, ut non solum dominis ac dominabus suis libenter pareant, morem gerentes et obtemperantes, verum etiam veluti parentes suos honestent honoribus, non quidem coacte et invito animo, sed promte et cum gaudio. Et hoc propter priorem causam, quod Deus honorandos eos et colendos praecepit, hacque obedientia prae omnibus aliis operibus inprimis delectatur. Cujus rei gratia vel ipsi pretium impendere, planeque gestire gaudio debebant, si heros et heras consequantur, tamque pacata et hilari conscientia fruantur, et sciant, quomodo vere aurea opera praestare queant: quae hactenus prorsus rubigine et squalore obscurata, et contemta ignoravimus, pro quibus faciendis nemo non impulsu diaboli, aut in monasticae vitae lernam sceleratissimam semet praecipitavit, aut ad divos mercatum indulgentiarum decipulas abiit, magna jactura et temporis, et nummorum, et conscientiae.

Haec ergo, quemadmodum dicta sunt, si misero vulgo iterum atque iterum inculcarentur, qui fieri possit, ut famula non exsiliret gaudio, Deo gratias ageret eumque celebraret, et mediocri labore, pro quo alias victum et mercedem accipit, ejusmodi thesaurum consequeretur, cujus illi, quos sanctissimos esse putamus, nunquam facti sunt participes? Nonne vero haec insignis et praeclara est jactantia, nosse et posse dicere, te, si quotidie diurni laboris pensum diligenter absolveris, opus fecisse sanctius ac melius, quam omnium monachorum sanctitas ac vita est, quam dure et laboriose exigunt? Ad haec annexam habes promissionem, prospere ac feliciter id tibi casurum esse. Qua ra-

*) Quare] vulgo: Quapropter.

tione vis esse beatior, aut sanctiorem vitam agere, quantum ad opera attinet? Nam apud Deum sola fides vere justificat, eique soli servit, opera vero hominibus. Ita fit, ut nihil non boni, protectionis et defensionis sub Domino tuo habeas: ad haec pacatam conscientiam et faventem Deum obtineas, qui multis servitii tui rationem tibi pensaturus est. Quid multis moror? palam beatus es, dum modo probitatis et obedientiae virtutem constanter retineas. Sin minus, primum quidem non nisi iram a Deo lucrifacis et inimicitias, postea amissa cordis tranquillitate, omnes plagas incurris et infortunia. Quem ergo ista non movebunt et probum facient, hunc tanquam deploratae vitae hominem carnifici commendamus et morti. Quare quilibet, qui moneri se patitur, cogitet, Deum hoc suo praecepto non ludos facere, aut jocos exercere, sciasque, illum ipsum haec tecum loqui, et obedientiam requirere. Quod si illi morem gesseris, placebis ei, ejusque dilectus filius eris. Sin vero contemseris, age, et dedecus, aerumnas et dolores praemii loco tibi habeto.

Similiter quoque dicendum est de obedientia, quae debetur magistratibus, quae, ut diximus, et ipsa in parentum ordinem pertinet, et huc referenda est, omnium maxime longe lateque patens. Neque enim hic saltem unius familiae parens est, sed toties pater Princeps existimandus est, quotquot cives aut subditos suae ditioni subjectos habuerit. Quippe Deus non secus per illos quam parentes nos alit ac sustinet, illorum opera victum nobis praestans, penates, tutelam, pacem atque securitatem. Quamobrem cum nomen et titulum illum, uti summum decus et gloriam suam, merito et dignissime gestent, vicissim et nos debemus eos, ut digni sunt, omni honore ostenso, magnifacere, ut thesaurum in terris omnium pretiosissimum.

Jam, qui hic promto ac lubenti animo obsequitur, neque gravatim ea, quae ad exhibendum honorem attinent, exequitur: is scit, se rem Deo gratam facere, praemiique loco gaudium ac felicitatem se consecuturum. Quod si gravatur facere, ac magistratus etiam contemnit, aut concitato tumultu rebellat: rursum quoque ille sciat, nullius gratiae aut benedictionis divinae unquam sese futurum compotem, sed ab his omnibus excidisse planissime. Et ubi sperat, hac sua inobedientia aureum se lucraturum, alibi in decuplo graviorem jacturam faciet, aut in carnificis manus incidet, aut vel bello, vel peste, vel fame peribit, aut liberos suos degeneres omnique vitiorum genere coopertos videbit, a familia, vicinis, hostibus, fisco et tyrannis certatim compi-

labitur, damnum accipiet, et per injuriam opprimetur: ut ita dignum ad nos redeat praemium, id quod per inobedientiam et quaerimus et meremur.

Proinde, si persuaderi saltem id nobis aliquando pateremur, ut crederemus, in tantum haec opera placere Deo, tamque amplum praemium propositum sibi habere: equidem in exuberantissima omnium rerum copia felicissimam vitam degeremus, omnia, quaecunque humanus animus concupiscit, possidentes. Qui vero tam leviter, et ne unius quidem assis Dei verbum et praeceptum aestimare solemus, quasi Cares quispiam aut Thressis homuncio illud dixisset sanxissetque, videris quoque, num tu is vir sies, qui aequo Marte cum illo possit in arenam descendere. Quam vero difficile factu hoc illi erit, ut te persolvens tuam contundat ferociam? Quare multo quidem mihi videretur consultius et praestabilius, magisque in rem tuam foret, ut potius in Dei favore, pace ac gratia, neque non felici rerum successu viveres, quam eodem tibi hostiliter adversante, et inimico existente. Undenam putas universum jam orbem refertum esse perfidia, malitia, sceleribus, rapina, caede, perjuriis, latrocinio, omnique genere calamitatum atque dedecoris, quam quod nemo alieni imperii jugum ferre sustinet? quod quisque liber, quisque sui juris καὶ αὐτόνομος esse conatur, neminemque revereri aut metuere, sed, quodcunque animo suo visum aut libitum est, facere vult? Inde fit, ut Deus latronem latrone puniat, ut, ubi domino tuo fraudulenter imposueris, aut eundem superbe spreveris, alius veniat, qui eadem mensura tibi remetiatur: imo et in propriis laribus ab uxore, liberis et familia decuplo plus perferre cogaris.

Sentimus equidem haud obscure nostrum infortunium, murmurantes et conquerentes de perfidia, vi, injuria: sed interim clausis oculis egregie dissimulamus, nos ipsos intus et in cute nebulones esse perditissimos, qui poenam hanc amplissime meriti simus, nec tamen vel tantillum vita in melius commutata resipiscere animum inducamus. Nullum locum gratiae et felicitati apud nos reliquum facimus: jure ergo optimo non nisi infortunium et acerbitatem, omni sublata misericordia, persentiscimus. Et profecto reor, adhuc in humanis esse alicubi pios ac probos homines, cum tantum boni adhuc Deus nobis tribuere soleat; nam nostri gratia ne teruntium quidem in aedibus, aut stipulam in arvis retinere debebamus. Haec omnia eam ob rem mihi percensenda fuere verbosius, si semel quispiam ista vel tandem emollitus corde conciperet, ut a miseranda ista coecitate et

calamitate, in qua tam profunde immersi jacuimus, liberaremur, Dei verbum ac voluntatem cognoscentes, ac denique serio arripientes. Ex hoc enim disceremus, quo pacto gaudio, prosperitate et salute, hic et in futuro seculo frui possemus.

Ita triplices in hoc praecepto Patres nobis praestitutos esse videmus, primum quidem sanguinis, deinde praesidentes in aedibus, ultimo, quibus partes gubernandae Reipublicae commendatae sunt. Praeter hos supersunt adhuc Patres spirituales, non illi quidem, qui hactenus in Papatu hoc nominis sibi falso arrogarunt, neque tamen ullum patris officium sunt executi. Illi enim soli spirituales Patres dici merentur, qui verbo Dei nos pascunt, regunt ac docent, et fideliter praesunt gregi. Quo nomine S. Paulus se patrem jactat, scribens Corinthiis, 1 Cor. IV.: In Christo Jesu per Evangelium vos genui. Cum ergo patres eos esse constet; et his honor prae omnibus aliis deferendus est. Verum enim vero hic omnium minime cernitur. Ad hunc enim modum a mundo honorandi et honestandi sunt, ut passim ejecti oppidis agantur in exilium, ut ne frusto quidem panis pascantur citra invidiam, et in summa, hujus mundi purgamenta, ut Paulus eodem capite loquitur, et peripsemata omnium esse cogantur.

Veruntamen valde necessarium est, ut haec quoque summa diligentia vulgo inculcentur, eos, qui Christiani esse contendunt, coram Deo debere pro officio, ut duplici honore illos afficiant, qui eorum animarum curam gerunt, ut eosdem vicissim alant et foveant, ad quod iterum Deus abunde suppeditabit, ut nulla premaris inopia. Sed hic rursum nemo non pertinacissime tenax est, metuens, ne forte venter fame effractus contabescat. Nec unum jam valemus doctum, probum atque fidelem concionatorem alere, ubi ante decem cucullatos porcos, aut aleatores sacrificos tantum abdomini servientes, opipare saginavimus. Qua ratione etiam promeremur, ut suo verbo et benedictione Deus nos iterum tantae ingratitudinis gratia privet atque defraudet, sinatque iterum mendaciorum doctores exoriri, qui suis imposturis recta ad Orcum nos ductitent, neque non sudorem et sanguinem nostrum devorent.

Caeterum, qui Dei voluntatem et praeceptum reverentur, eam promissionem acceperunt, fore, ut illis affatim pensetur, quidquid in alendis cum corporalibus, tum spiritualibus patribus insumserint, et ad amplificandum ipsorum honorem praestiterint: non quod per unius tantum anni spatium abunde habituri sint victum, vestitum, et ali-

quantulum pecuniae possessuri, sed quod longaevi futuri sint, commeatu instructi splendido, pacis tranquillitate fruituri, breviter, perpetuo divites ac beati. Quare etiam atque etiam cura, ut, quod officium tuum exigit, prompte facias, omnemque curam in Deum rejicias, quomodo te aliturus sit, aut omni copia instructurus. Quod si promisit, nec unquam cuiquam mendax aut deceptor inventus est, nec tibi mentietur.

Haec, inquam, nos provocare debebant, ac talem animum facere, qui se omnium amantissime effunderet erga eos, quibus honorem debemus, ita, ut supinis manibus gaudentes Deo gratias ageremus, qui ejusmodi promissiones nobis tribuit, quarum gratia ad extremos Indos impigerrime cursitare debebamus. Nam tametsi totus mundus omnes suas vires conferret, ne horulam quidem ad summam vitae nostrae posset adjicere, aut unicum saltem granum e terra producere. Deus haec omnia et vult et potest tibi superabundanter et plena (quod ajunt) manu praestare, ex animi tui voto atque sententia. Jam qui talia negligit, aut ventis et aurae discerpenda permittit, ille indignior est, quam ut ullum Dei verbum audiat.

Haec velut auctarii loco iis, qui huic praecepto subjecti sunt, diximus. Ad haec parentes quoque docendi essent, quaenam illorum sint partes et officia, quomodo se gerere debeant erga eos, quos gubernandos et tuendos susceperunt. Quae res etsi dilucide in Decalogo expressa non est; multis tamen aliis in locis Scripturae abunde praecepta invenitur ac tradita. Deus quoque hoc ipso praecepto haec vult subintelligi, ubi parentum mentionem facit. Neque enim ejus voluntas est, ut aut perditi nebulones, aut enormes tyranni hujus officii procurationem obeant, neque in hoc illis ipsis honorem tribuit, hoc est, potentiam et jus regendi, ut se precibus tanquam numen aliquod adorari patiantur, sed cogitent potius, quod et ipsi Deo obedientiam debeant, ut officium suae fidei delegatum ipsis curae sit ac sollicitudini, utque liberos, familiam et subditos suos non tantum nutriant, et corporalibus alimentis provideant, sed omnium maxime ad laudem et gloriam Dei propagandam educent. Quamobrem nequaquam fac cogites, haec in tuo arbitratu aut voluntate sita esse, ut statuas aut facias in his, quae tibi visa fuerint, sed quod Deus haec tibi graviter atque adeo serio facienda praeceperit, cui etiam aliquando exigenti harum rerum rationem redditurus es.

Sed quam hic rursus miserandam plagam videmus, quod hujus officii nemo respectum aut curam habere dignatur,

perinde agentes, ac si Deus liberos tantum in hoc nobis dedisset, ut animi fallendi gratia nobis voluptati essent aut delectamento; praeterea familiam tantum in hoc, ut ea tanquam bove aut asino opere faciendo utamur, aut cum subditis pro animi nostri libidine agamus, non secus eos habentes neglectui, quam si ad nos non pertinerent, aut nostra nihil interesset, quid discant, aut quibus pietatis studiis suam vitam traducant. Nec quisquam eo intendit animum, ut cogitet, hoc divinae majestatis esse praeceptum, hoc ipsum severe examinaturae, et graviter ulturae, aut summam necessitatem hoc exigere, ut juventutis recte educandae atque instituendae praecipua habeatur cura et ratio. Quod si enim cum ad spiritualem, tum mundanam rerum administrationem homines idoneos, promtos et appositos habere desideramus: profecto non erit ulli parcendum labori, aut operae, aut impensis, diligenter docendo atque instituendo liberos, ut et Deo servire, et hominibus utiles esse queant. Neque tantum nobis cogitandum est, quo pacto illis ipsis magnam saltem nummorum vim cumulemus ac reponamus. Hos enim Deus citra nostram operam alere ac ditare novit, id quod etiam quotidie factitat. Ideo vero liberos nobis largitus est et commendavit, ut eosdem juxta voluntatem ejus educemus regamusque, alioqui nihil opus erat parentibus. Quapropter quisque indubitate ita habeat, se debere pro officio, eoque adstringi, qui modo nolit infensum et inclementem Deum suo malo experiri, ut ante omnia ad Dei timorem et agnitionem suos liberos educet. Atque ubi aliqua relucebit spes egregii ingenii, aut non malae indolis, eosdem quoque bonis literis ac disciplinis imbuendos et formandos tradant, ut eorum opera ad politiam, et ad quamcunque rem opus fuerit, uti queant homines.

Hic peractis diligenter et strenue, Deus nobis haud dubie suam benedictionem et gratiam largiter impertiret, ut ejusmodi educarentur homines, a quibus cum ipsa patria, tum populares praecipuum emolumentum caperent. Et hujus quoque disciplinae sedulitate et studio brevi emergerent bene modesti et recte educati cives, tum pudicae beneque moratae matronae, rei familiaris diligentes et studiosae, qui deinceps indesinenter probos liberos et familiam laudabilem procrearent. Jam ipse tecum animo repete, quam nefarium admittas facinus, quamque atrox damnum des, si hac in re negligenter agas, aut per te stet, quo minus liberi tui utiliter ac salubriter educentur. Ad haec omnibus peccatis et ira temet gravas et oneras, ita, ut liberorum tuorum ergo aeternam damnationem promerearis, tametsi alias

sanctam atque inculpatam vitam traduxeris. Eam ob rem Deus quoque, cum ista tam omisso animo negliguntur, mundum inusitatis et non dicendis poenis afficit, ut nullius disciplinae et pacatae gubernationis vestigium apud nos cernatur amplius, quod non raro dolenter conquerimur, interim non videntes tantarum tragoediarum culpam nostram esse. Quemadmodum enim regere consuevimus: ita rebelles ac degeneres subditos et liberos experimur. Et haec monendi gratia in praesens sufficiant; haec enim tractare prolixius aliud tempus postulat.

PRAECEPTUM QUINTUM.

Non occides.

Hactenus et spiritualem, et mundanum magistratum, hoc est, cum Dei, tum parentum jus et obedientiam executi sumus. Hoc vero in loco ex aedibus nostris ad vicinos egredimur, ad discendum, quo pacto nobis inter nos cuique erga proximum vita instituenda atque exigenda sit. Quare hoc praecepto Deus et magistratus non sunt comprehensi, neque illis et jus et facultas perimendi facinorosos, quam obtinent, sublata est. Siquidem Deus jus suum plectendi criminosos magistratui parentum loco commendavit ac credidit, qui antiquitus ipsi (ut in Mose legitur) suos ipsorum liberos in jus rapere, ac judicio condemnare cogebantur. Quapropter quidquid hic interdicitur, privatis personis peculiariter interdictum est, et non magistratui.

Jam hoc praeceptum est intellectu valde facile, ac crebro declaratum, quando quotannis in Evangelio Matth. V. auditur, ubi illud Christus ipse interpretatur, ac summatim complectitur, scilicet, neque manu, neque cordis cogitationibus, neque ore, neque signis, neque consilio et auxilio esse occidendum. Quare omnibus hic irasci interdictum est, exceptis his, ut diximus, qui Dei locum in terris obtinent, hoc est, parentibus et magistratui. Dei enim et illorum, qui in divinum ordinem cooptati sunt, interest irasci, indignari, objurgare et punire, ob ipsos, qui hoc et alia praecepta flagitiose transgrediuntur.

Caeterum hujus praecepti constituendi necessitas et causa haec fuit, quod Deo obscurum non erat, quanta esset mundi malitia et iniquitas, et quam haec vita multis obnoxia esset periculis; eam ob rem Deus hoc praeceptum inter bonos et malos constituit. Jam quemadmodum multae sunt aliorum praeceptorum impugnationes: ita quoque hu-

in periculis atque infortunio haerentem, quantum ad te attinebat, immisericorditer perire permisisti. Et perinde est, ac si quem in profunda aqua navigantem, et adversis ventis laborantem perspicerem, aut in ignem prolabentem, possemque illum porrecta manu e periculo eripere ac servare, et non facerem. Qui vero coram toto mundo aliter atque funestus homicida et cruentus latro probari aut perhiberi possem? Quapropter haec decisiva Dei est sententia, ne quem hominem laedi aut damnum accipere patiamur, sed omnibus humanitatis et benevolentiae officiis demereamur. Estque hoc praeceptum peculiariter erga eos conservandum, cum quibus inimicitiae nobis intercesserunt. Ut enim amicis ac fautoribus nostris benefaciamus, virtus valde levis est et ethnica, quemadmodum Christus Matth. V. loquitur.

Hoc loco iterum verbum Dei habemus propositum, quo nos ad vera, praeclara ac summa opera, nempe, mansuetudinem, patientiam, breviter, ad amorem et benefacta inimicis nostris exhibenda, pellicere ac provocare conatur. Vultque nos subinde commonefacere, ut retroflexa cogitatione, prioris praecepti simus memores, illum esse Deum nostrum, hoc est, nobis velle suppetias ferre, assistere ac tueri, ut animum vindictae cupidum in nobis compescat atque coërceat. Jam haec vulgo essent tradenda atque inculcanda: tum abunde bonorum esset operum, quae nos facere oportebat. Verum haec praedicatio non esset ex usu monachorum, sed plus justo religiosorum ordinem defraudaret, inferretque insignem Carmelitarum sanctitati injuriam, et fortasse hoc ipsum diceretur bona opera interdicere, et monasteria desolare. Hac enim ratione vulgus tanti, imo potius multo majoris fieret, eosque longo intervallo praecelleret, ac quivis facile perspiceret, quomodo ipsi mundo tam foede hactenus imposuerint sua fucata et hypocritica sanctitate, quod et hoc praeceptum et alia praecepta omnia illiberaliter respuerint, et inutilia existimarint, tanquam non praecepta fuissent, sed consilia: ad haec suos fictitios ordines et sectas tam perniciosas, quam hypocriticas, pro perfectissima vita impudenter jactarint et proclamarint, ut plane vitam suavem et tranquillam, omnique et cruce vacantem et patientia, illi ventres et porci agerent. Quam ob causam se quoque in monasteria abdiderunt, ut a nemine quidquam paterentur molestiae, neve quenquam ulla in re bona juvarent. Tu vero scito, haec vera, sancta et divina esse opera, quibus Deus cum omnibus angelis exhilaratur, quibusque omnis humana sanctitas collata non nisi foetor

et stercus est, nec aliud, quam iram et damnationem promeretur.

PRAECEPTUM SEXTUM.

Non moechaberis.

Sequentia praecepta intellectu jam sunt facilia ex interpretatione antecedentis. Eo enim tendunt omnia, ut a damno et inferenda injuria proximo caveamus. Sunt vero eleganti ordine posita. Primum enim de non laedenda proximi persona conditum est. Secundum respicit personam sibi proximam, aut post se rem sibi proximam, nempe suam conjugem, quacum unum corpus et una caro effectus est, ita ut nulla in re majori possit affici injuria. Quamobrem hoc in loco diserte ac significanter expressum est, ne quam ignominiam illi faciamus, afficientes contumelia suam conjugem. Ac peculiariter de adulterio sonat, propterea quod in Judaismo ita ordinatum et praeceptum fuerat, ut quisque ducta uxore matrimonium contraheret. Unde et juvenes mature contrahebant, ita ut virginitatis status et coelibatus apud Judaeos nullius haberetur momenti. Sed neque propalam visebantur aut concedebantur mereticum ac scortatorum lustra, ut hodie apud nos solenne est. Quamobrem adulterium apud illos communissimum fuit peccatum impudicitiae.

Quoniam vero apud nos adeo foeda et nefanda omnium vitiorum et scortationum lerna cernitur: hoc praeceptum quoque adversus omnia impudicitiae genera et species constitutum est, quocunque tandem dici possunt nomine. Et non solum externum opus interdicitur, verum omnis generis etiam causae, illectamenta et occasiones, ut cor, os, oculi, aures, atque adeo totum corpus purum sit ac castum, nullum locum, opem, consilium impudicitiae serviendae praebeat. Et non solum hoc, sed etiam hisce nefariis rebus summo conatu obstet, tueatur, prohibeat, ubi periculum et necessitatem viderit, ac contra praesto sit auxilio et consilio proximo suo, ne quam famae suae jacturam, accepta in conjuge contumelia, faciat. Nam ubicunque tale aliquid per negligentiam intermittis, cum possis obsistere, aut dissimulanter connives, quasi tua nihil intersit, non secus ejus flagitii culpa teneris, quam is ipse, qui perpetravit. Tantum ergo hoc praeceptum, ut paucissimis complectamur, a nobis exigit, ut quisque tum pro se vitam castam exigat, tum proximo quoque in hac obtinenda et tuenda sit auxi-

lio: Voluit enim Deus hoc praecepto cujusque uxorem tanquam vallo circumsepire ac defendere, ne quis temere eam contrectando semet adulterio reum faceret aut pollueret.

Cum autem de conjugio tam evidenter praeceptum hoc constitutum sit, ac nobis causam de eo disserendi suppeditet: probe tibi notandum, et imis sensibus reponendum erit. Primo quidem, quomodo Deus hunc matrimonii statum ac ordinem amplissime honoret ac praedicet, ut eundem praecepto suo aeque confirmet, et tueatur ab injuria. Supra quidem quarto praecepto illum confirmavit: Honora patrem et matrem tuam. Hoc vero in loco, ut dictum est, ut in tuto esset, circumvallavit ac defendit eum. Quamobrem et a nobis requirit, ut eundem honoremus, servemus et traducamus, veluti divinum ac beatum ordinem, quando illum initio ante omnes alios servandum instituerit, eamque ob rem separatim masculum et foeminam crearit, non ad libidinose exercendam spurcitiem atque lasciviam, sed ut legitime conjuncti foecundi essent, liberos procrearent, nutrirent, eosdemque ad Dei gloriam ampliandam pie ac recte educarent. Idcirco quoque Deus hunc matrimonii ordinem prae omnibus aliis tantis cumulavit benedictionibus; ad haec, quaecunque in mundo sunt, huic provehendo insumsit, eidemque utenda subdidit, tantum in hoc, ut hic ordo opulente et largiter esset constabilitus. Qua ex re facile liquet, non jocum aut curiositatem, sed rem magnam et arduam, atque adeo constantem Dei voluntatem esse matrimonium. Permagni enim sua refert, ut educentur homines, qui mundum sua opera ad Dei cognitionem, et beatam ac virtutibus exornatam vitam exigendam, queant perducere, adversus malitiam et daemones pugnandi gratia.

Quocirca subinde docui, ne hunc ordinem contemnamus, aut tanquam jocularem leviter aestimemus, quem irridendi morem coeco mundo et pseudo-religiosis nostris hactenus fuisse vidimus: sed juxta Dei verbum, quo multis modis exornatus et sanctificatus est, eum intueamur, ita ut non solum caeteros pretio et dignitate aequare soleat, sed omnes caeteros longo intervallo post se relinquat, sive illi sint invicti Caesares, sive purpurati Principes, aut infulati Episcopi, aut quicunque tandem. Quicunque enim, aut spirituales aut seculares (ut loquuntur) sunt ordines, his omnibus hic venerandus est, et omnibus hic quoque amplectendus, ut post audiemus latius. Quapropter matrimonium non privatus aliquis status habendum est, sed communissimus et nobilissimus, cujus usus per totam Christianitatem, imo per totum mundum, longe lateque patet.

Secundo sciendum est, hunc ordinem non solum esse honestum, sed necessarium etiam, neque non serio a Deo praeceptum, ut in genere omnes status ac ordines, cum viri, tum mulieres, quicunque ad hunc amplectendum natura sunt appositi, in eo versentur; exceptis nonnullis, licet perpaucis, quos Deus singulari quodam consilio segregavit, ut ad jugum matrimonii minus reperiantur idonei, aut sublimi ac supernaturali gratia ea libertate donavit, quo possint extra hunc ordinem, servata vitae pudicitia, castitatem tueri. Ubi enim natura, quemadmodum a Deo nobis insita est, fertur ac rapitur: fieri nullo modo potest, ut extra matrimonium caste vivātur. Siquidem caro ac sanguis naturam suam immutare non potest, ac naturalis ille appetitus et carnis inclinatio consuetum iter, nulla re obstante aut prohibente, sequitur, id quod omnibus liquet hominibus. Quare ut aliquatenus libido carnis caveri posset, Deus matrimonium instituit, ut quisque sua parte legitime destinata fruatur, illaque contentus vivat, tametsi hic quoque gratia Dei opus est, ut cor quoque castum sit.

Ex hoc jam liquide perspicis, quam furiose illa turba Papistica, sacrifici, monachi et monachae, huic ordinationi et praecepto Dei reluctentur, qui matrimonium contemnunt et prohibent, seque perpetuam castitatem servaturos magna animi praesumtione pollicentur ac vovent, ad haec simplicium animos phaleratis dictis, hoc est, imposturis ac mendaciis impudenter seducunt. Nemo enim perinde castitatem exosam habet, aut in libidines est pronior, ac illi, qui matrimonium prae magna sanctitate detrectant, et aut propalam et impudenter scortationi et libidinibus indulgent, aut clanculum longe foediora, quae honeste commemorari non possunt, perpetrant, ut nimium, proh dolor! experti sumus. Et breviter, quanquam ab ipso opere temperent: ipsum tamen cor impuris cogitationibus et pravis cupiditatibus plenum, extrema flagrat libidine, ut plane perpetuo quodam incendio et occulto quodam vulnere carpantur et absumantur, quod in matrimonio constitutis nulla cum difficultate evitare licet. Quare hoc praecepto omnium eorum, qui extra conjugium degunt, castitatis vota damnata et soluta sunt, imo quoque omnibus irretitis et miseris conscientiis, quae suis monasticis votis misere deceptae sunt, praeceptum est, ut deserto libidinoso et impuro ordine matrimonium arripiant, ita reputantes, quod, quanqum alioqui monastica vita prorsus divina esset, tamen in viribus suis situm non sit, coelibem vitam agere, in qua si maneant,

tantum magis atque magis libidine incensi adversus hoc praeceptum delinquere cogantur.

Jam haec eo a me dicta sunt, ut juventus crebris monitis in eam perducatur sententiam, ut incipiat voluptate quadam complecti matrimonium, sciatque felicem et Deo acceptum esse ordinem. Hac enim ratione temporis progressu tantum effici posset, ut illi suus iterum honos redderetur, et foeda illa et manifestarum scortationum et aliorum turpissimorum vitiorum, quae contemtum matrimonii consecuta sunt, lerna passim nunc in mundo regnans diminueretur. Quare hoc quoque parentum ac magistratus est officium, juventutis rationem habere, ut pudicitiam et honestatem perdiscant, atque ubi adoleverint, mature honesto jungantur matrimonio, quam rem haud dubie sua gratia et benedictione prosperare dignaretur Deus, ut voluptas et gaudium inde perciperetur.

Ultimo, ex his omnibus epilogi vice hoc adjiciatur, hoc praeceptum non solum exigere, ut quisque operibus, verbis et cogitationibus caste vivat in suo, hoc est, conjugali inprimis statu, sed etiam, ut comparem, et conjugem a Deo sibi concessam, in pretio habeat, ac amore prosequatur. Ubi enim volumus conjugali castitati locum esse, ibi necessum est ante omnia, ut vir et mulier in amore concordes conversentur, ut alter alterum ex animo mutua quadam benevolentia et fide complectatur. Hoc enim unum est ex praecipuis, quae amorem et studium castitatis accendunt: quod si praesto fuerit, ipsa quoque castitas sua sponte sine mandato consequetur. Inde quoque divus Paulus tanta diligentia eos, qui sunt in matrimonio, admonet, ut mutuo amore se diligant et venerentur. Habes ergo hic iterum opus valde pretiosum, imo potius multa magna et praeclara opera, quae alacri animo jactare, ac omnibus religiosorum ordinibus, citra verbi auctoritatem institutis et electis, opponere potes.

PRAECEPTUM SEPTIMUM.

Non furtum facies.

Post tuam tuaeque conjugis personam, proximum est res familiaris: hanc quoque Deus vult esse in tuto, praecepitque, nè quis alterius fortunas invadat, aut clanculum compilet. Furari enim nihil aliud est, aut dicitur, quam fortunas alterius per injuriam sibi vendicare: qua re breviter omnis generis in omnibus negotiis proximi defraudaito-

nes comprehensae sunt. Jam hoc vitium admodum commune est, et longe lateque patet, ac tam parum curatur, ut omnem plane modum excedat, adeo ut si omnes, quotquot fures sunt, fures tamen dici nolunt, suspendendi essent, cito totus mundus desolaretur, neque cruces aut carnifices sufficerent. Neque enim non tantum furtum dicendum est, ut diximus, cistas et marsupia clanculum evacuare, sed in foro quoque locum habet, in tabernis, ubi res venales prostant, in cella vinaria et cerevisiaria, in officinis, breviter, ubicunque tractantur commercia, ubi pecunia vel pro mercibus vel labore datur et accipitur.

Exempli causa, ut pro simplicibus aliquanto fusius ac rudius explanemus, ut saltem videamus, quam probi simus, quando servus aut ancilla suo servitio non fideliter praeest, heroque suo damnum dat, aut fieri permittit, cui obstare potuisset, aut quo minus fieret, antevertere, aut alioqui rem herilem male tractat, aut propter socordiam, indiligentiam aut malitiam negligit, ut hero ac herae aegre atque moleste faciat, et quocunque pacto hoc prava animi libidine fieri potest. Neque enim loquor de his, quae per incogitantiam invito fiunt animo. Sic, inquam, quotannis herum tuum triginta aut quadraginta aureis defraudare potes, quos si alius clanculum convasasset, hujus gula esset perfringenda laqueo. Verum tu tanti furti tibi conscius adhuc ferocire audes, et insolenter agere, neque quisquam te audet furti accusare, et alienae pecuniae condemnare.

Non secus quoque loquor de fabris sive opificibus et mercenariis, qui sua utuntur libidine, neque sciunt, quo pacto eos, qui suam sibi locant operam, satis exhauriant, cum nihilo secius in opere frigeant, segniter et infideliter laborantes. Hi omnes longo superant intervallo nocturnos illos et clancularios fures, qui vel seris ac repagulis caveri, vel comprehensi ita coërceri possunt, ut amplius id non faciant. Horum autem improbitatem nemo, quamlibet perspicax, cavere potest, nec quisquam audet eos vultu aliquanto obliquiore contueri, aut ullius furti accusare, ita, ut aliquis decies libentius aes suum e crumena amittere sustineret. Nam hi mei vicini sunt, mihi amici, mei proprii ministri, de quibus mihi omnia fidei et diligentiae officia polliceor, illi primi sunt, a quibus indigne compilor.

Ita quoque in foro, in emporiis, in mercatibus, in publicis commerciis, omnium potentissime hoc furti genus regnat et locum obtinet, ubi alius alium vitiosa merce, falsa mensura, iniquo pondere, adulterina moneta, defraudat ac decipit, neque non versipelli quadam astutia et mi-

ris imposturis atque decipulis circumductum dispoliat. Ad haec, si quis alium pro libidine sua gravat commerciis, ad vivum usque tondens et crucians. Et quis haec omnia fando enumerare valet, aut excogitare? In summa, haec communissima omnium ars est, et omnium numerosissima in terris sodalitas. Nam si quis mundum per omnes vagatus ordines recto judicio contemplabitur: nihil videbit aliud, quam ingens aliquod et spatiosum stabulum, quod magnis furibus est refertissimum.

Unde quoque archipyratae, latrocinio quaquaversum grassantes, recte dicuntur, non cistarum compilatores, aut fures clancularii, qui substantiam alicujus furto imminuunt, sed qui domi desident, magis dicuntur proceres, ac cives probi et integri, sub honestatis praetextu furtum exercentes et latrocinium.

Sed possent praeteriri silentio, quae de parvis et nullius momenti furibus memoravimus, prae illis, quae de maximis illis furum antesignanis dicenda essent, quibuscum potentes et summi Principes societatem ineunt, qui non unam atque alteram solum civitatem compilare solent, sed totam Germaniam quotidie compilant atque denudant. Imo ubi maneret, quae totius mundi opes furtim ad se rapuit, et in hunc usque diem possidet, defensatrix illa et caput furum omnium sancta, si Deo placet, sedes Romana?

Breviter, ita jam in mundo comparatum est, ut qui propalam furari ac praedari novit, is concessa impunitate ab omnibus libere et secure agat, quin et honorem sibi deferri postulet: parvi interim et clancularii illi fures, semel in furto deprehensi, dedecus et poenam perferre, illorumque honestatem confirmare cogantur. Veruntamen sciant illi, se coram Deo fures esse omnium maximos, cui et dignas, quas meriti sunt, poenas sunt daturi.

Cum itaque hoc praeceptum tam multa, ut ostensum est modo, complectatur; necessarium est, ut haec vulgo diligenter proponantur et explanentur: neve tam secure et libere eos abire patiamur, sed subinde iram Dei eis ob oculos ponamus et inculcemus. Neque enim talia Christianis, verum omnium maxime nebulonibus praedicamus, quibus multo justius judex aut minister carceris aut carnifex praedicaret. Quapropter quilibet sciat, qui quidem iratum Deum experiri nolit, sibi praeceptum esse, ut non solum proximo non damnum inferat, aut ejus invertat commodum, neque in commerciis aut contractibus ulla perfidia, simulatione, aut dolo malo eundem circumducat: sed etiam, ut ejus bona magna cum fide tueatur, ejus commoditatem, quo-

id ejus fieri potest, promoveat, praecipue quando suam operam argento, mercede, ac victu pensandam locavit proximo.

Jam quicunque haec temere contemserit, effugerit ille fortasse manus carnificis, at ipsius Dei iram et poenam nunquam effugiet. Et quanquam ad tempus hac sua utatur ferocia, circumforaneus erro tamen et mendicus manebit, omnes plagas et infortunia experturus. Jam quidem alio te vocat animi tui prolubium, ubi res herilis singulari quadam fide tibi procuranda fuerat, tu gulae interim ac ventri tuo servis, non secus ac fur mercedem tuam accipiens, contendens etiam ob istam tuam perfidam negligentiam coli et honorari. Hujus generis permultos est videre jam ministros ac famulos, qui non contenti omnia perfide et maligne agere, insuper cum heris suis etiam superbe et ferociter delitigant, neque tantum humanitatis aut fidei lubentes ostenderent, ut damnum aliquod antevertendo praecaverent.

Sed attende, precor, animum, quidnam hac ratione lucri sis consecuturus, nempe, ut ubi ducta uxore ipse propriae domus curam susceperis (ad quod tibi Deus omnium inauspicatissime opem suam non denegabit) haec tua perfidia ad te ipsum redeat, fiatque, ut, ubi hero tuo prius vel minus oboli fraudem feceris aut damnum dederis, trigesies id tuo maximo malo persolvas.

Pari ratione artificibus quoque et mercenariis sua pensabitur perfidia, a quibus jam non dicendam planeque intolerabilem libidinem et audire et perferre cogimur, quasi in alienis bonis obtinerent dominium, aut quivis, quodcunque postulassent, citra contradictionem mox numerare cogeretur. Disce omnibus permitte sane, ut audacter proximum iniquissimis exactionibus deglubant ac tondeant, quamdiu poterunt: equidem Deus sui praecepti non erit immemor, illisque ipsis debita praemia redditurus est, eosque non in virentem crucem, sed plane in aridam furcam suspensurus, ut per omnem aetatem infelices nihil unquam bonorum consequantur. Et profecto, si Rempublicam haberemus bonis legibus institutam, facile ac citra moram ejusmodi hominum libido atque temeritas coërceri posset atque infringi, qualem olim apud Romanos morem fuisse legimus, ubi tantum homuncionum improbitatem acerbissimis poenis, ut alii inde exemplum sibi sumerent, coërcebant.

Nihilo felicius aliis quoque sua debet cadere avaritia et milvina rapacitas; qui e foro et macello publico, quod omnibus servire debebat, lustra praedonum et locum latrocinii constituunt, ubi quotidie indignis modis gravantur miseri, novis subinde inductis oneribus et caritatis

rationibus. Ac quisque foro pro sua libidine, utque illi visum fuerit, abutitur, ad hoc intolerabiliter superbiens atque ferociens, quasi jure sibi hoc liceat, sua quam maximo velit pretio divendere, tantum abest, ut aliquis eam ob rem illi oblique obmurmuret. Horum omnium spectatores erimus, permissuri, ut pro arbitratu suo alios deglubant, spolient, mutilent, lacerent, rapiant, ac omnibus modis suae avaritiae serviant. In Deo tamen fiduciam nostram habebimus, alioquin etiam hoc ipsum facturo, ut ea benedictione, ubi diu multumque alios degluberis, neque parum boni corraseris, tuas opes prosperet, ut frumentum tuum in horreo, cerevisia tua in cellario, pecus tuum in stabulo pereat: imo potius, ubi proximum tuum vel aureo defraudaveris, tu de tota summa ac sorte periclitans in dubium venias, ut ita absumta et ablata evanescat, etiam cum pulvisculo, ut nunquam ullam ex ea voluptatem capias.

Hoc verum esse, equidem quotidianis experimentis discimus, nullam rem aut furto aut fraude paratam possessori lucro esse. Quot enim esse putas, qui diu noctuque corradendis et cumulandis opibus se excruciant, qui tamen ne teruntio quidem ditiores evadunt? Et quanquam multum cumulent, tot tamen plagis et calamitatibus affecti sunt, ut cum voluptate ac gaudio rebus partis frui nequeant, neque liberis suis eam haereditatem relinquant. Verum enim vero cum neminem haec moveant, atque non secus, ac si nostra nihil interesset, agamus: necesse est, ut alia ratione nos invisat et sapere doceat, ut nempe novis subinde exactionibus exsugamur, aut numeroso quodam peregrinorum militum exercitu nos adoriatur, qui in unius horulae spatio ita cistas et marsupia nostra exenterent, nec ante depraedandi finem faciant, quam nobis nullus obolus maneat reliquus: ad haec vastata passim patria, aedes nobis exurant etiam, neque non uxores et liberos nostros affectos ignominia perimant. Et ut summatim dicam, multum furans certo tibi pollicere, multo plura te furto amissurum. Tum qui per vim atque injuriam rapto vivit, et lucro servit, ut alteri incommodet, ille alium nanciscetur, a quo paria accepturus est. Deus enim hujus artis est scientissimus, quandoquidem quisque alterum rapinis ac furto compilat, ut furem fure, latronem latrone puniat. Ubi alias sufficiens nobis suppeteret ad puniendos fures et patibulorum et laqueorum copia?

Jam qui amicis dictis commonetur, ille certum habeat, Dei esse praeceptum, quod in jocum converti nolit. Nam etsi nos deceperis, contemseris, aut furto et rapinis compilaveris: tuam quidem injuriam aequo animo tolerabimus,

fortasse propterea non illico fame perituri, tibique, quemadmodum nos docet oratio Dominica, omnium injuriarum concessa venia, condonabimus, tuique miserebimur. Probi enim et justi non possunt non exuberare copia, tuque tibi longe majus detrimentum, quam alteri concilias.

Sed hic, obsecro, fac attento sis animo, tibique caveas, ubi pauperes (quorum jam magnus est numerus) venerint, quibus nummis diurno labore partis omnia mercanda sunt, tuque non secus agis, quam si omnibus e tua gratia pendendum sit, ad vivum usque deglubens ac rodens, quos etiam superbe a te dimissos abigis inhumanissime, quibus dare debebas et largiri gratuito. Illi quidem misere a te abeunt, et affecti tristitia, et cum neminem habeant, cui ista conquerantur, sublata in coelum voce, Deum ultorem invocant. Haec, inquam, iterum atque iterum repetens moneo, ut caveas tanquam ipsum cacodaemonem. Tales pauperum gemitus et implorationes joculares non erunt, sed vim in se habebunt, quae et tibi et universo mundo erit intolerabilis, atque ad eum pertingent, qui egenorum et afflictorum cura afficitur, ac injuriam illis illatam non patitur inultam. Quod si haec superbe contemseris, aut etiam irriseris, tum vide, quem inimicum tibi feceris. Si enim prospere tibi cesserit, tum Deum et me coram mundo universo mendacii coarguas licet.

Nos abunde satis admonuimus ac dehortati sumus: qui ista neglexerit, aut non crediderit, hunc missum faciemus, donec suo malo harum rerum fecerit periculum. Juventuti tamen haec studiose inculcanda sunt, ut sibi caveat, nec veteris et indomitae multitudinis insequatur vestigia, sed mandatum Dei in conspectu habeat, ne et ipsam comprehendat ira et poenae divinae. Nostrum officium non latius protenditur, quam ut hominum flagitia indicemus, eademque verbo Dei puniamus. Verum ut tam aperta et manifesta depraedandi ac furandi libido coërceatur, Principum et magistratus interest; qui si ipsi oculos haberent et animum in omnibus negotiis atque commerciis certam rationem atque ordinem constituendi et conservandi, neque pauperes gravarentur et opprimerentur, neque semetipsos alienis peccatis onerarent.

Sed jam satis superque dictum est, quid sit furari, ne tam angustis id metis concludatur, sed eo usque sinatur protendi, quousque nostra cum proximo exercenda negotia protenduntur. Et ut compendio quodam rei summam, sicut in aliis praeceptis factitavimus, perstringam, illud hoc praecepto cautum est. Primum, ne quam injuriam infera-

mus proximo, (qualescunque tandem, et quam multiplices rationes excogitari possunt opes atque substantiam alienam imminuendi, decurtandi, impediendi., alienandi) neque his consentiamus, aut haec fieri patiamur, sed prohibeamus, ac omnibus modis ejus damnum antevertamus.

Contra vero praeceptum est, ut ejus bona promoveamus augeamusque, atque ubi necessitate pressus est, ejus inopiam benigne sublevemus, illi impertiamus, prae manu aliquid demus, quo fruatur, cum amicis, tum inimicis. Jam qui bona opera quaerit aut cupit facere, hic abunde satis inveniet, quae Deo ex animo perplacent et grata sunt, adhaec quae incredibili quadam benedictione remuneratur, et amplissime cumulat, ut abunde compensetur nobis, quidquid officii ac humanitatis proximo exhibuerimus. Quemadmodum sapientissimus etiam docet Salomon, Prov. XIX.: Foeneratur Domino, qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei. Habes hic opulentum Dominum, qui tibi procul dubio solvendo est, nec patietur ulla te premi aut urgeri penuria, quo adjutore tranquilla conscientia in centuplo plus frui potes, quam cum perfidia aut injuria proximi corradere. Jam qui hanc benedictionem nauseabundus fastidit, ille irarum et infortunii abunde inveniet.

PRAECEPTUM OCTAVUM.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Praeter corpus proprium, legitimam conjugem et rem familiarem adhuc alius thesaurus nobis superest, nempe nominis et famae aequabilis atque inviolatae praeclarum testimonium, quo nequaquam carere possumus. Neque enim praestat, ut fama parum secunda vivamus inter homines, aperte infamia notabiles, et contemti omnibus. Quocirca Deus proximi famam, nomen et justitiam nihilo magis vult imminui aut decurtari, quam argentum et opes ejus patere furto aut depraedationibus, ne quis aut uxoris, aut liberorum, aut familiae, aut etiam vicini laboret infamia. Ac primum quidem crassior hujus praecepti sensus, quemadmodum ipsa verba sonant, (non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium,) ad negotia forensia referendus est, ubi miser aliquis et innocens accusatur, falsisque testibus opprimitur, ut luendo poenas, aut corporis, aut rei, aut famae in periculum veniat.

Jam hoc perinde apparet, quasi parum ad nos pertine-

at. Caeterum apud Judaeos res fuit vehementer usitata et communis: siquidem populus optimis legibus gubernabatur. Et ubi etiam hodie est Respublica ad hunc modum instituta, non potest non ei peccato locus esse. Cujus rei haec causa est. Ubi enim pro tribunali judices, consules, principes, aut alii magistratus cognoscendis causis dant operam, hic fieri non potest, quin pro hujus mundi usitata consuetudine res agatur: nemo libenter potentiorem laedere sustinet, sed quisque assentatur et loquitur ad gratiam, victus aut nummis, aut spe, aut amicitia. Unde fit, ut miser aliquis victus et oppressus, causa cadere, ac poenas pendere cogatur. Estque communis quaedam in mundo clades atque calamitas, quod judicio perraro praesunt viri boni et integri.

Neque enim quivis ei rei invenitur appositus, sed cumprimis necesse est, ut is, qui judicis functurus est officio, vir sit probus et pius, et non tantum probus, verum etiam prudens sit et perspicax, nec minori audacia et animi fortitudine praeditus. Non secus quoque operae pretium, ut qui testem acturus est, vir sit fortis, ac vitae inculpatae. Qui enim in omnibus causis semper juste judicare, neque vim aut injuriam inferre justitiae voluerit; ei saepicule amici, affines, cognati, vicini, potentes ac divites laedendi erunt et offendendi, qui multum illi aut obesse, aut prodesse queant. Quocirca omnino coecus sit oportet, ut clausis et auribus et oculis nihil audiat aut videat, praeterquam quae illi exponuntur, ut secundum illa ferat sententiam.

Primum ergo eo tendit hujus praecepti constitutio, ut quivis proximo in ejus jure tuendo ferat suppetias, neque obstet, neve alio malitiose torqueat, aut torqueri sinat, verum omnibus modis promoveat, illique interrite patrocinetur, sive judicis sive testis personam obtinuerit, quaecunque tandem res in contentionem venerit. Cumprimis vero hoc loco Jureperitis meta praefixa est, quo diligenter videant, ut causas forenses juste tractent atque integre, ut, quod justum est, justum esse patiantur: et contra, ne suis imposturis et technis nigra in candida vertant, et prava recta faciant, aut verum reticentes, tacitum praetereant, nullo respectu pecuniarum, opum, dignitatis atque potentiae habito. Et haec est una pars hujus praecepti, et sensus aliquanto crassior, de omnibus, quae aguntur in judicio.

Deinde multo latius patet, si in spirituale judicium aut regimen referatur, ubi ita agitur, ut quivis adversus proximum suum falsum loquatur testimonium. Ubicunque enim

gentium probi agunt Christiani et praedicatores, eo jam damnati sunt coram mundi judicio, ut pro haereticis et apostatis habeantur, imo potius, ut seditiosi et perditissimi latrones dicantur et aestimentur. Ad haec Dei quoque verbum turpissime et virulentissime insectationem patitur, blasphematur, mendacii arguitur, malitiose pervertitur, et falso huc et illuc torquetur ac depravatur. Sed haec in praesentia quidem missa faciamus. Ea enim coeci mundi natura est, ut veritatem et filios Dei improbe condemnet, et injuriose insectetur, neque tamen hoc factum peccati loco aestimet.

Tertio, quod ad nos omnes pertinet, omne peccatum linguae, quo famam proximi denigrare aut laedere possumus, hoc praecepto interdictum est. Nam loqui falsum testimonium, nil aliud, quam oris et linguae opus est. Jam quacunque ratione linguae operibus proximus offenditur, hoc Deus prohibet, sive illud fiat per falsos doctores, perversa doctrina et blasphemiis, sive per iniquos testes et judices, falso judicio, sive extra forum, mendaciis et linguae virulentia. Hucque inprimis pertinet detestabile illud vitium detractionis sive calumniae, quod diabolus penitus nobis insevit et inspiravit, de quo perquam multa verba facienda forent. Est enim haec quaedam perniciosa et communis calamitas, ut quivis mala de proximo, quam bona audire malit. Et quanquam ipsi tam sumus mali, ut si quis mali quid de nobis referat, ferre id non possimus, sed quivis optaret, ut nemo non optima et aurea quaeque de se praedicaret; audire tamen non possumus, ut et de aliis optima praedicentur.

Quare ad devitandum hoc vitium discamus, nemini videlicet concessum esse, proximum suum propalam judicare et objurgare, tametsi eundem peccantem videat, nisi prius judicandi et puniendi potestatem concreditam acceperit. Multo enim haec duo sejuncta sunt discrimine, peccatum judicare et peccati esse conscium. Nosse quidem potes peccatum: verum tuum non est idem quoque judicare. Proximum meum peccantem audire et videre possum: verum, ut eundem quoque traducam apud alios, sua peccata palam faciendo, in mandatis non habeo. Judicans ergo alium et condemnans in majus et gravius delictum prolabor, quam ille erat obnoxius. Itaque si alicujus delicti conscius es, nihil aliud facies, quam ut obstructis ore et auribus sepultum relinquas in pectore, donec judicis provincia tibi tradita fuerit, et officium puniendi commissum.

Jam illi dicuntur obtrectatores, seu quadruplatores, qui non contenti sunt, se alienorum delictorum esse con-

scios, verum judicandi quoque partes sibi sumunt, atque ubi quippiam de alio resciverint, in omnes id diffundunt angulos, passim deferentes, semet voluptuose titillantes et perfricantes, alterius sordes movendo, quemadmodum lutulenta sus in suo coeno se volutat, et rostrum foede immergit. Et hoc nihil aliud est, quam Deo in judicium et officium ejus procaciter irrumpere, ac judicio omnium acerbissimo condemnare atque punire. Neque enim ullus judex quempiam graviore potest punire supplicio, quam si dixerit: Hic fur est, hic homicida est, proditor est, etc. Quare quicunque tantum sibi sumserit audaciae, ut non vereatur de proximo quidvis petulanter evomere, ille tantum sibi sumit potestatis, quantum Caesar et omnes magistratus sibi vendicant. Nam quanquam gladii potestatem non usurpes, tua tamen maledica, mordaci et virulenta lingua uteris, qua bacchans in proximum ejus famae perpetuas maculas inuris.

Eam ob rem Deus prohibet, ne quis alterum maledico dente carpat, aut alteri probrose detrahat, etiamsi reus sit ille, et hic rem probe compertam habeat; multo minus vero, quando rei ipsius ignarus ex aliorum tantum relatu quid accepit. Dices autem: Cur vero reticerem, cum verum esse certus sim? Respondeo: Cur non defers eum ad legitimum judicem? Sed, inquis, hoc ipsum certo testimonio non possum evincere, unde periculum est, ne falso intentatae calumniae poenas incurram. Hinc illae lachrimae, hoc illud est, quod pertimescis. Quod si non tantum tibi fidis, ut coram ordinatis personis rem transigas atque respondeas, vide, ut os tuum etiam privatim compescas digito. Sin autem conscius es, tibi scias, non alteri. Ubi enim latius sparseris, etsi verum fuerit, non nisi impudenter mendax eris, cum verum id esse evincere nequeas, ad haec sceleratum nebulonem et sycophantam agis. Nemo enim per calumniam suo nomine aut fama fraudandus est, nisi ante propalam damnatus judicis sententia ea dispoliatus est. Proinde falsum loqui testimonium, omne illud loqui dicitur, quod aliquem fecisse, aperte, et quemadmodum decet, non possumus evincere.

Quocirca quidquid sufficienti testimonio nondum satis manifestum est, hoc nemini revelandum est, aut pro vero referendum. Et in summa, quidquid occultum et arcanum est, hoc in occulto sinendum est, aut occulte, quemadmodum audiemus, redarguendum. Quare ubicunque in detractorem incideris, alterius dicta et facta contumeliose deferentem, ac petulanter in quempiam debacchantem, auda-

cter huic in os obsiste, ut pudore suffundatur. Ita futurum est, ut crebro quis os suum obstruat, qui alioqui miserum aliquem in ora hominum pestifera detrectatione diffunderet, eas notas ac maculas inusturus, quas aegre aut nunquam possis eluere. Praeclari enim nominis ac integrae famae testimonium cito alicui eripitur: sed semel ereptum, non perinde facile recuperatur.

Ita vides in universum interdictum esse, male quippiam loqui de proximo, exceptis tamen magistratibus, concionatoribus et parentibus, ut hoc praeceptum ita intelligatur, ne vitia impunita maneant. Jam quemadmodum quinto praecepto neminem jubemur laedere, excepto tamen carnifice, qui ex officio nemini commodat, sed irrogatis suppliciis officit omnibus, neque tamen praeceptum Dei transgreditur, propterea, quod Deus hujus officii procurationem sua gratia constituerit, nam poe-arum irrogationem suae voluntati reservavit, ut in praecepto primo minatur: ita quoque quanquam nemo, quantum ad propriam personam attinet, alium judicare neque damnare debeat; tamen ubi hoc non faciunt ii, quibus hoc demandatum est, equidem ii non minus peccant ob negligentiam, quam illi, qui extra officium hoc injussi faciunt. Hic enim exigit necessitas, ut de vitiis sermo habeatur, ut accusentur, deferantur, in judicio perquirantur, et testimonio comprobentur. Neque secus agitur, quam cum medico, qui nonnunquam aegroti, quem curandum suscepit, loca arcana contueri et contrectare necessitate cogitur. Ita quoque magistratus, parentes, fratres atque sorores, tum qui amici sunt inter se, hoc mutuo obstringuntur officio, ut, ubi utile fuerit ac necessarium, alter alterius vicissim reprehendat vitia.

Caeterum haec recta esset ratio objurgandi vitia, si ordinem praescriptum in Evangelio observaremus, ubi Christus inquit Matth. XVIII.: Si peccaverit in te frater tuus, vade et corrige eum, inter te et ipsum solum. Vides hic praeclaram doctrinam tibi propositam, qua linguam gubernabis, quae etiam diligenter animadvertenda est contra perniciosum detrahendi abusum et vitium. Ad hujus itaque doctrinae amussim tuam vitam institue, ne tam cito proximi tui famam in vulgus efferas, eumque foede ac turpiter traducas, sed occulte corripias ac moneas, ut mutata vita resipiscat. Similiter alium quoque aliquid tibi susurrantem aut deferentem, quid hic aut alter flagitiose designaverit, doce facere, ut eat, illumque ipsum corripiat, si viderit; sin minus, ut os a detrectatione clausum teneat.

Hoc etiam discere potes ex quotidiana rei familiaris pro-

curatione. Ita enim agere solet paterfamilias, videns servum suum cessare, aut suo non fungentem gnaviter officio, ipse per se eundem objurgat, et admonet officii. Verum si tam vecors esset et amens animi, ut relicto domi compressis (quod ajunt) manibus desidente servo, in forum progressus, servilem socordiam vicinis conquereretur, haud dubie ab iisdem audire cogeretur: Quid vero hoc nostra interest, o caput multis modis ridiculum, cur illi ipsi ista non exprobras? Ecce ad hunc quidem modum fraterne ageres, ut emendarent vitia, et proximi tui fama maneret salva atque integra. Sicut etiam Christus ipse eodem loco testatur, inquiens: Si te audierit, animam fratris tui lucratus es. Ita quidem magni ac memorabilis operis auctor extitisses. Aut tu forte rem leviculam esse existimas, fratrem lucrifacere? Sine vero omnes monachos ac sacros ordines ad unum in unam massam conflatos prodire, num tantam sibi laudem vendicare possint, se suis operibus vel unum lucratos esse fraterculum.

Eodem loco Christus docet ulterius: Si autem te non audierit, adjunge tibi adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum; ita ut semper res ipsa cum eo transigatur, cujus maxime interest, ne quid prorsus absenti maledice detrahatur. Porro, si haec omnia ad emendandum fratrem parum erunt valida aut efficacia: defer haec omnia propalam judicanda Ecclesiae, sive spiritualibus, sive secularibus magistratibus. Neque enim hic solus causam agis, sed habes tuos illos testes tibi conjunctos, accusationem tuam comprobantes, cui innixus judex intrepide judicare et poenam irrogare potest. Ac tum quidem legitimo jure ac ordine eo perveniri potest, ut malorum improbitas aut coërceatur, aut in melius emendetur. Alioqui quando alius passim detractionibus infamatus, passim per omnes urbis angulos traducitur, tantumque sordes commoventur, nemo emendatur, ac deinceps, ubi res comprobanda erit testimonio, quisque a se dictum esse pernegat. Quapropter rectissime cum hisce detractoribus ageretur, ut gravissimas intemperantis linguae poenas luentes omnem maledicendi et obtrectandi voluptatem amitterent, ut alii inde exemplum sumentes linguae virulentiam dediscerent. Si haec fierent a te in rem proximi, aut veritatis amore faceres: clandestinis ac furtivis calumniis rem non ageres, neque diem et solem lucifugae instar vitares.

Haec omnia hactenus de occultis peccatis dicta sunt. Caeterum ubi peccatum plane manifestum est, ut neque judici neque cuiquam obscurum sit: tunc sine omni peccato

illius commercium vitare, eumque missum facere potes, ut eum, qui se ultro exposuerit dedecori. Ubi enim res manifeste liquet omnibus, ibi neque obtrectationi, neque falso judicio, neque improbis testibus locus relinquitur; veluti cum hodie Romanum Pontificem, tanquam Antichristum, falsae doctrinae coarguimus, quam editis in lucem libris passim divulgavit, et per totum orbem infinitarum animarum exitio proclamatam disseminavit. Ubi enim peccatum manifestum est, ibi non injuria et poena manifesta illud consequitur, ut quivis exemplis monitus illud cavere possit.

Ita jam hujus praecepti summam et communem intellectum paucis explicatum habemus, ne quis suo proximo, aeque amico atque inimico, linguae maledica petulantia noceat, neve male de eo loquatur, sive verum illud, sive confictum, cum neque ex mandato id faciat, neque in usum aut aedificationem proximi, sed ita sua lingua utatur, ut ejus patrocinium prosit ac serviat aeque omnibus, de universis ac item singulis honorificam mentionem faciendo, ut illorum peccata atque defectus officiose contegat, amice excuset, suoque ipsius honore amanter exornet. Ad quod hac potissimum causa provocandi essemus, quam Christus ipse indicat in Evangelio, quaque quodam quasi compendio omnia praecepta erga proximum observanda comprehensa voluit, inquiens: Quidquid volueritis, ut faciant vobis homines, hoc etiam facite illis.

Quin etiam natura ipsa in proprio quemque corpore hoc docet, quemadmodum Paulus 1 Cor. XII. inquit: Membra corporis, quae videntur infirmiora esse, necessariora sunt, et quae putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus, et quae inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent. Faciem, oculos, nares, os nemo contegit, neque enim egent, ut velentur, ut quae per se membra sunt honestissima omnium, quae habemus. Caeterum infirmissima quaeque, quorum nos pudet si conspicerentur, illa omni studio conteguntur, atque hic quidem manus, oculi, una cum universo corpore in hisce tegendis et velandis occupati sunt. Non secus nobis quoque inter nos faciendum est, ut quidquid in proximo nostro parum fuerit honorificum et infirmum, hoc accurate exornemus, ac omnibus viribus ejus honori tuendo serviamus, opitulemur, ejus famam ampliorem faciamus, et contra, quidquid illi possit aut ignominiae aut dedecori esse, studiose propulsemus. Estque praecipue haec praeclara virtus et illustris, quae omnia, quaecunque de proximo dicta audierit, (si non manifesta fuerint flagitia)

in optimam partem interpretari noverit, aut aequi bonique consulere, contra linguas venenatas atque pestiferas, quibus unice studio est, ut si quid expiscentur et arripiant, quod in proximo reprehendere queant, illud pessime interpretentur, aut malitiose pervertant: quemadmodum jam omnium maxime Dei verbo, ejusque doctoribus solet contingere. Sunt itaque in hoc praecepto valde multa bona opera, quae et Deo summe placent, et abunde multum benedictionis et bonorum secum apportant, si modo ea perdita hujus mundi coecitas, et falsi illi sanctuli agnoscere vellent. Neque enim quidquam est in toto homine, quod longe lateque perinde plus bonorum, ac itidem plus malorum, aeque cum in spiritualibus, tum in mundanis negotiis operari potest, atque lingua, quanquam omnium membrorum et minimum sit et invalidissimum.

PRAECEPTUM NONUM ET DECIMUM.

Non concupisces domum proximi tui. Nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, neque omnia quae illius sunt.

Haec duo posteriora praecepta Judaeis peculiariter data sunt: quanquam ad nos quoque nonnulla ex parte pertineant. Neque enim de prava carnis libidine aut furto illa interpretantur aut intelligunt, quae supra abunde interdicta sunt. Putabant quoque, alia omnia sancte se servasse, si externe fecissent, aut non fecissent opera. Et eam ob rem Deus haec duo aliis praeceptis adjecit, ut haec quoque pro peccatis aestimentur, uxorem aut rem proximi concupiscere, aut aliquo pacto pro ea potiunda conari. Et hoc eam ob causam potissimum, cum in Judaismo servi et ancillae, non ut nunc erant liberi, ut huic aut illi mercede conducti pro suo arbitratu, quam diu libuisset, serviissent: sed domino erant proprie mancipati, una cum corpore et rebus omnibus, quemadmodum pecora, et reliqua substantia. Ad haec ea quoque potestas in uxorem suam cuique erat libera, ut illam dato libello repudii a se posset dimittere, ac aliam ducere. Jam in hoc vicissim inter se periclitabantur, ne quis alterius uxoris cupidus, sumta alicubi occasione et suae repudium renunciaret, et alteri suam ereptam ipse aliquo modo et praetextu ficto consequeretur. Jam hoc apud Judaeos non habebatur dedecorosum, multo minus, quam quod

apud nos jam cum mancipiis agitur, quando paterfamilias servum aut ancillam e servitio repudiat, aut alius alium alio quovis modo suis ministris privat.

Proinde haec praecepta ita, inquam, interpretati sunt, et recte quidem (tametsi et latius aliquanto pateant) ne quis cogitaret, vel in animum induceret, rem alterius, nempe uxorem, familiam, domum, agros, prata, pecora sibi vendicare, etiamsi ea res cum aliquo honestatis praetextu fieri possit, neque tamen citra damnum proximi. Supra enim praecepto septimo illud interdictum est vitium, quo aliena bona alteri eripiuntur, et per vim possidentur, id quod nullo jure fieri potest. Hic vero ea quoque animi pravitas et versutia interdicta est, ne quid proximo persuasione aliqua e manibus auferamus, etiamsi coram mundo illud honeste fieri possit, ne quis exprobrare tibi queat, te per vim et injuriam id esse consecutum. Ita enim natura comparatum est, ut nemo tantum faveat alteri, quantum sibi, et quisque quantum potest, tantum ad se per fas atque nefas rapiat, non valde sollicitus, quid relinquatur alteri. Ad haec probi etiam haberi volumus, eamque animi versutiam atque improbitatem pulcherrime ornare atque tegere novimus, diu noctuque tam ingeniosas technas atque imposturas inquirimus atque fingimus (quemadmodum quotidie jam acutissime excogitantur et inveniuntur) quasi e jure ac legibus petitas. Neque veremur, iis freti decipulis e jure falso citatis, ferociter et superbe omnibus obsistere, neque improbitatem aut nequitiam hanc, sed industriam ac providentiam nominari volumus. His omnibus suffragantur et opitulantur quoque Jurisperiti atque legum doctores, qui, si qua spes improbi nummi affulserit, jus per vim torquent ac trahunt, prout causae servire posse videtur, verbula in commodum suum excerpentes, posthabita et aequitate, et proximi necessitate. Atque ut in summa dicam, qui hac in re omnium fuerit ingeniosissimus et exercitatissimus, huic jura omnium fortissime suffragantur, ut et inquiunt ipsi: Vigilantibus jura subveniunt.

Quare postremum hoc praeceptum non improbis in mundo nebulonibus conditum est, sed iis, qui volunt esse vita inculpatissima, qui laudari cupiunt, et videri longe omnium optimi et integerrimi, ut qui adversus priora praecepta nihil prorsus deliquerint. Quales praecipue Judaei esse contendebant, et nunc multi adhuc magni Proceres, nobiles et Principes. Etenim alia illa communis turba et faex popularis ad locum multo inferiorem, nempe praeceptum

septimum, releganda est, ut cui non nimium curae est, qua fraude aut integritate sua bona sibi paraverit.

Jam haec potissimum in his negotiis usu venire solent, quae in contentionem forensem perducta sunt, quibus decretum est, proximo a nonnulla parte bonorum excusso aliquid eripere. Veluti exempli gratia, cum de pingui atque opulenta aliqua haereditate contentio est, aut si quando aliae res magnae in medium vocantur. Hic quisque ad tuendam suae causae aequitatem adducit, quidquid uspiam vel speciem justi obtinet, quod tanto verborum apparatu exornat, ut illi jus suffragari cogatur, eoque titulo erepta bona retinet, ut nemo posthac his de rebus cum eo pedem (quod ajunt) conferre audeat. Praeterea, si quis aut arci, aut civitati, aut comitatui, aut alioqui rei magnae adjecit oculum, ac tantum largitionibus, vel per amicos, vel quavis ratione alia, efficere potest, ut alio inde pulso sibi adjudicetur possessio, eademque adhaec literis et sigillis confirmetur, ut titulo principali et honeste acquisita esse dicatur.

Similiter quoque in vulgaribus illis et publicis commerciis et contractibus, ubi alter alteri e manibus aliquid prompta quadam astutia eripit, ut alteri illi tanquam lupo hianti discedendum sit, aut alioqui alterum iniqua contractione urget et obruit, nonnulla spe lucri aut emolumenti ad se redituri conspecta, quam alter ille aut pressus necessitate, aut aeris alieni magnitudine victus, sine dispendio obtinere aut assequi non potest, ut dimidium, aut etiam amplius dimidio invenerit et lucrifecerit. Neque tamen hoc inique partum aut vi ereptum, verum justus contractus dicendus est. Hoc non est aliud, quam quod dicitur: Potior est, qui prior ad dandum est. Et quisque sui emolumenti rationem habeat, foroque utatur, non admodum sollicitus, quid proximus habeat. Et quis velit esse tam solers ac perspicax, ut omnes defraudandi ac imponendi rationes ac vias excogitaret, quibus honesta quadam specie aliquid insidiose eripientes alteri nobis vendicamus? Quod tamen mundi judicio ut inique actum aut inhonestum non existimatur, neque legibus vindicatur; sed neque videt quisquam ita proximum opprimi, eidemque eripi, quo citra singulare dispendium carere non potest; cum tamen pro certo constet, esse neminem, qui haec sibi ab alio fieri velit, aut aequo animo sustineat, ut facile appareat, ejusmodi praetextus et effugia mala esse et improba.

Ad hunc quoque modum apud antiquos agebatur in re uxoria, ubi tales technas commiscebantur, adlubescente et arridente alicujus oculis alterius conjuge, ut per se aut alios

(velut multiplices erant harum fraudum struendarum viae) tantum efficeret, ut maritus cum uxore simultatem susciperet, aut illa marito adversaretur, neque in omnibus ejus voluntati esset morigera, ita, ut repudiatam cogeretur a sese dimittere, ac alteri concedere. Hic abducendarum uxorum mos haud dubie apud Judaeos frequens fuit et usitatus: quemadmodum in Evangelio quoque de Herode legitur, qui uxorem fratris sui adhuc vivi sibi ducebat, qui tamen alioqui vir justus et integer vitae haberi contendebat, sicut Marcus illi quoque fert testimonium. Caeterum ejusmodi exempla spero apud nos locum non habitura, cum in novo Testamento legibus intercepta sit et antiquata repudiandi licentia: nisi fortasse quispiam alteri sponsam egregie dotatam quadam versipelli vafritie e faucibus praeriperet. Porro autem, ut alter alteri servos aut ancillas abalienet, aut alioqui blandis verbis persuasus abducat, equidem apud nostrates non est rarum aut insolens.

Jam quocunque modo hic dolus malus fieri potest, sciendum est, Deum nolle pati, ut tu aliquid detrahas proximo, quod suum est, ut ille egeat, tuque tuae servias avaritiae, etsi illud non contradicente mundo honorifice retinere posses. Est enim occulta quaedam et insidiosa sycophantia, qua (quemadmodum dicitur) fucum fecisti proximo, ne animadverti ac deprehendi possit. Nam tametsi perinde te geras, quasi nemini feceris injuriam, plus justo tamen onerosus extitisti proximo. Etsi neque furti neque fraudis insimulandus es; certum tamen est, te rem proximi concupisse, hoc est, pro ea consequenda laborasse, praeter voluntatem ejus abalienasse, eidemque, quod divina liberalitate consecutus est, invidiose non favisse. Et quanquam neque judex, neque quispiam alius tibi id audeat eripere vicissim: neque tamen Deus itidem eo te pacate frui permittet. Ipse enim fraudulentum pectus, et mundi hujus vafritiem acute perspicit, quae ubi vel lati digiti libertatem atque licentiam consecuta fuerit, mox omnem modum excedit, ac denique in apertam vim atque injuriam prorumpit.

Hujus ergo praecepti communis intellectus est. Primum, ut hoc cautum sit, ne damnum proximi desideremus, neque ad id adjutores simus, vel re, vel consilio causam nocendi proximo suppeditantes, verum ei, quidquid habuerit, candide faveamus, sinamusque. Ad haec, ut omnibus officiis promoventes, ab injuria quoque res suas defendamus, quemadmodum cupimus idem ab alio nobis fieri et contingere. Ita, ut praecipue hoc praeceptum ad invidiam et foedam insatiabilemque habendi cupidinem respiciat, quo

Deus causam atque adeo ipsam radicem funditus evulsam auferat e medio, unde omnes proximo nocendi viae ac rationes pullulant. Unde illud quoque hisce verbis expresse et significanter extulit: Non desiderabis, etc. Cordis enim puritatem cumprimis quaeritat, tametsi eandem plene, quod in humanis agemus, nunquam consequemur: ita ut hoc praeceptum cum caeteris omnibus facile praeceptum maneat, quod citra intermissionem nos accuset, judicetque, quam probi coram Deo simus.

CONCLUSIO DECALOGI.

Jam ergo explanata utcunque habemus decem praecepta, notiorem divinae doctrinae summam indicantia, quid nobis faciendum sit, ut tota vita nostra Deo probetur et placeat. Praeterea fontem ipsum ac scaturiginem, ex qua ebulliant, et in quam redeant vicissim omnia, quaecunque bonorum operum nomina censenda sunt, ita, ut extra decem praecepta nullum bonum opus, quod quidem Deo placere possit, esse existimandum sit, quamlibet tandem coram mundo aut bonum aut magnum aut speciosum esse videatur. Sine jam vicissim videamus, quid nostri magni illi heroës sanctitate spectabiles jactare possint de spiritualibus suis et difficillimis operibus, quae ipsi ultro excogitarunt, sibique facienda proposuerunt, et haec a Deo praecepta missa faciunt, quasi leviora et viliora, aut jamdudum praestita essent.

Ego equidem in ea sum sententia, cuivis abunde hic praescriptum esse, quod efficiat, ὅσσον τις δύναται χερσίν τε ποσίν τε*), nempe, ut haec diligenter servaremus, mansuetudinem, patientiam, et amicum erga inimicos animum, castitatem, commodandi promtitudinem, atque id genus alia, quae his virtutibus annexa sunt. Verum ejusmodi opera nihil splendoris et auctoritatis coram mundo habent. Neque enim rara et nova sunt**), et fastu turgida, certis temporibus, locis, personis, ritibus, habitibus destinata, sed communia, protrita et domestica, quae vicinus erga vicinum exercere potest; eam ob rem nullius sunt auctoritatis et pretii.

Porro autem illa alia hominum et ora et oculos in se convertunt, quae ipsi quoque sumtuosissimis ceremoniis, magnis impensis, regiis aedificiis provehunt, atque ita ex-

*) Lutherus haec tantum: Ich meine je, man sollte alle Hände voll zu schaffen haben.

**) Lutherus: sie sind nicht seltsam.

ornant, ut omnia summe niteant ac splendeant. Ibi thura incenduntur ac thymiamata, ibi pulsatur et cantillatur, planeque omnia concentu perstrepunt. Alibi incenduntur cerei, ut prae his alia neque videri neque audiri queant. Nam quod sacrificus quispiam picturata auro casula amictus conspicitur, aut laicus quispiam per totum diem flexis innititur genibus in Ecclesia, secum nescio quid murmurans, hoc vero opus speciosum et praeclarum dicitur, quod a nemine sufficienter laudari potest. Caeterum quod misera aliqua puellula infanti in cunis posito sedulo servit, ac fideliter, quod illi demandatum est, facit, illud vero nullius pretji habendum est. Quid enim aliud ventrosi monachi, et lascivae ac prurientes libidine moniales*) in monasteriis suis quaeritarent?

Vide vero, an non haec detestabilis quaedam sit istorum desperatorum hominum praesumtio, qua sibi tantum sumunt, ut audeant sublimiorem vitam et ordines invenire, quam decem praecepta docent, affirmantes, ut dictum est, vitam esse simplicem ac leviculam, tantumque vulgo observandam et sectandam, suam vero sanctis et perfectis convenientem et propositam. Neque vident calamitosi illi et talpis longe coeciores homines, nullum hominem eo rem deducere posse, ut vel uni praeceptorum perfecte satisfaciat, ut satisfaciendum est, sed subvenire nobis necesse sit, sicut audiemus, et fidem et orationem, qua praeceptorum servandorum vim atque virtutem quaeramus ac precemur, indesinenterque accipiamus. Quapropter eorum jactantia non est alia, quam si jactarem et dicerem: Equidem neque grossum habeo, quem debitoribus meis numerem, decem tamen aureos perfacile exsolvam.

Haec propterea hoc diligentius dico et inculco identidem, ut tandem a miserando illo abusu, qui usque adeo invaluit actis profundissime radicibus, et adhuc adhaeret omnibus, liberemur, et assuescamus, ex omnibus totius orbis ordinibus huc tantum intentos habere oculos, deque his esse solliciti. Nullo enim unquam tempore ullam doctrinam aut vitae ordines inveniemus, qui decem praeceptis aut pares sint, aut conferendi, cum ita sint sublimia, ut ea nullus homo unquam suis viribus assequi queat. Et qui eadem assecutus fuerit, coelestis et angelicus homo perhibendus est, longe lateque omnem mundi sanctitatem excedens. Tantum vide, ut ea tibi proponas, tuique in iis ipsis periculum non segniter facias, omnes virium tuarum nervos intendens et exercens: ac illico senties, tantum tibi su-

*) Lutherus tantum habet: Was sollten sonst Mönche und Nonnen etc.

peresse negotii, ut supervacaneum existimaveris, alia sanctitatis aut praestantioris vitae opera ambitiose curare atque quaerere. Et haec de prima parte, cum ad monendum, tum docendum dicta sufficiant. Ut tamen aptius ei rei finis imponatur, illa nobis verba hic repetenda sunt, quae supra quoque in primo praecepto explanavimus, ut discamus, quantum operis Deus impendi vult decem praeceptis probe perdiscendis, inculcandis et exercendis.

Ego sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem, qui me oderunt, et faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, et custodiunt praecepta mea.

Haec appendix quanquam, ut supra audivimus, sub initium primo praecepto annexa est: omnium tamen praeceptorum gratia positam esse, negare non possumus, ut quae conjunctim omnia huc referenda et dirigenda sint. Quare dixi, haec quoque juventuti proponenda et identidem occinenda esse, ut discat et tenaciter retineat, quo certum nobis fiat, quare ad hujusmodi praeceptorum observationem et adigendi et impellendi essemus. Neque aliter haec verba intuenda sunt, quam si ad unumquodque sigillatim adjecta sint, ita ut in his et per haec proficiscantur omnia. Jam (ut praedictum est) haec verba uno quasi fasce et terribiles minas, et amicam promissionem in se complectuntur, ut nos partim et terreant et admoneant, partim amanter provocent et pelliciant, ut ejus verba perinde, ut divinam quandam severitatem, arripiamus et magnifaciamus: quandoquidem ipse hoc tacitum non praeterit, quanti sua verba faciat, aut a nobis fieri velit, tum quam severe eadem tueri decreverit, nempe, quod acerbissimis suppliciis terribiliter excruciaturus sit omnes eos, qui sua praecepta contemserint ac violaverint, et vicissim, quam largiter remunerari, benefacere et omnia bona largiri velit iis, qui magni ea faciunt, et libenter juxta praescriptum eorum vivunt et agunt. Quare hoc a nobis exigit, ut omnia e tali proficiscantur pectore, quod Deum tantummodo metuat, eum unice in oculis habeat, quodque hoc metu inductum omnia illa accurate caveat, quae ejus voluntati repugnare videntur, ne Deum ad iracundiam provocet: et contra quod illi unice fidat, quodque in ejus gratiam faciat omnia, quaecunque animo ejus grata esse intelligit, quandoquidem tam amicum et pater-

num erga nos animum prae se fert, nobisque omnibus ultro offert omnes totius inexhaustae gratiae ac bonitatis suae divitias.

Et haec quoque primi ac praecipui praecepti, ex quo caetera omnia manant et ebulliunt, sententia est et vera ac genuina interpretatio, ita, ut hoc verbum (non habebis Deos alienos) nihil aliud simplicissime expositum in se complectatur, quam hoc ipsum, quod hic exigitur, nempe: Tu me velut unicum et verum Deum tuum metuas, me ames, tuam fiduciam in me solum rejicias, volo. Ubi enim ejusmodi erga Deum cor erectum est, hoc et praesens et reliqua praecepta omnia ad unum complevit. Contra quicumque aliud in coelis aut in terra pertimescit et amat, neque hoc, neque alia ulla servabit. Ita tota scriptura passim hoc unum praeceptum docuit, et subinde inculcavit, neque non omnia ad haec duo, nempe timorem Dei et fiduciam, retulit. Cumprimis vero Propheta David nihil aliud pene per omnes Psalmos docet, velut cum inquit: Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia ejus. Quasi totum praeceptum unico versiculo explicatum esset, ejusque haec summa foret: Illi Deo summe placent, quibus non sunt dii alieni.

Ad eum modum primum praeceptum lucere debet, deque se splendorem emittere, ut aliis omnibus lucem praebeat. Quamobrem haec verba per omnia praecepta penetrare debent, veluti ligneus in sertis circulus, ut finem cum principio copulent, et omnia uno quasi fasce complectantur, ut subinde repetantur animo, ne memoriae excidant, nempe, in secundo praecepto, ut Deum metuamus, ejusque nomine non foede ac impie abutamur, ad exsecrandum, maledicendum, mentiendum, fallendum, aliasque improbitates et vitia exercenda, verum bene et recte eo utamur invocando, precando, laudando et gratias agendo, amore ac fiducia Dei incitati, juxta primi praecepti constitutionem. Similiter eo ipso metu, amore atque fiducia incitandi sumus, ut ejus verbum non contemtim respuamus, aut delicati fastidiamus, sed avide discamus, libenter audiamus, sacrosanctum, pretiosum et honorificum habeamus.

Ita quoque deinceps per reliqua praecepta, virtute primi erga proximum observanda, gradus faciendi sunt, ut parentes, dominos, ac omnes Magistratus honorantes habeamus in pretio, libenter eisdem obedientes obsequamur, non quidem ob illorum, sed divinae voluntatis auctoritatem. Neque enim tibi parentes respiciendi sunt, neque quidquam

illis gratificandum aut omittendum, sed eo fac respicias, quidnam rei Deus a te exigat, quod fidenter a te postulaturus est. Qua in re, si negligens fueris, iratum ac saevum judicem, sin feceris, clementem patrem experiere. Praeterea ne quam proximo tuo injuriam aut damnum inferas, vel vim facias, neque ulla in re illi incommodes, sive corpus ejus, sive conjugem, sive opes, honorem aut jus spectes, veluti omnia haec ordine sunt mandata: etsi ad haec commode perpetranda neque locus tibi deesset, neque occasio: ad haec nullius hominis reprehensionem eo nomine incurreres; sed de omnibus bene merearis, omnes officiose juves ac promoveas, quacunque ratione et ubicunque potes, tantum in hoc, ut Deo obedias, hac fiducia, eum ipsum omnia haec largiter tibi compensaturum. Ita vides, quomodo primum praeceptum caput ac fons sit, unde reliqua omnia suam trahunt originem, quodque rursus omnia alia retro pertrahat ex se pendentia, ut et finis et principium uno indissolubili nodo colligata et copulata sint.

Talia, inquam, operae pretium est, ut juventuti nunquam non proponantur, monendo inculcentur, et in memoriam assidue repetendo revocentur, ut non tantum fuste ac plagis, quemadmodum pecora rationis expertia, sed etiam in timore ac cultu Dei pia quadam ratione educentur. Quicunque enim haec considerant et animi seria quadam cogitatione perpendunt, esse videlicet haec non humanae rationis commenta, sed summae majestatis mandata, quae tanta severitate contemtores eorum punire, contra vero factores eorum inaestimabilibus bonitatis suae divitiis remunerari velit: illi sua sponte ad faciendam Dei voluntatem satis erunt propensi. Quare in veteri Testamento non temere mandatum erat, ut decem praecepta omnibus inscriberentur parietibus, angulis et vestibus; non in hoc, ut tantum inscripta spectanda circumferrentur, quemadmodum factitare Judaei consueverant, sed ut citra intermissionem obversarentur oculis, et memoriae occurrerent in omnibus nostris negotiis et actionibus. Sint ergo cuique haec quotidiana exercitia et studia, in omnibus casibus, negotiis et officiis, ac si omnibus insculpta locis legenda occurrerent, quocunque oculorum aciem flexerit, imo potius ubicunque incesserit, aut presso vestigio steterit. Ita fiet, ut aeque et domi et foris erga vicinos semper sufficientem causam inveniamus decem praecepta exercendi, ut nemini ea incumbat necessitas, illa procul petendi.

Ex his omnibus jam facile existimare licet aut videre, quousque haec praecepta extollenda, aut quanti tandem facienda

sint, prae omnibus et operibus et ordinibus, qui doceri consueverunt. Hic enim confidenter dicere possumus, ut ad unum prodeant omnes sapientes, et quotquot sanctimoniae titulo superbiunt, num unum queant opus, quamlibet pusillum, producere, quod vel extremo horum praeceptorum opusculo aequiparandum sit, quod tanta severitate Deus a suis exigit et faciendum praecipit, tantam tamque intolerabilem transgressoribus interminatus iracundiam, et contra factoribus adeo splendidas promissiones pollicitus, se nimirum inexhaustis benedictionis suae divitiis tantum non obruturum eos. Quocirca non injuria haec praecepta omnibus aliis doctrinis anteferenda sunt, inque magno habenda pretio, tanquam thesaurus, quem a Deo accepimus, omnium pretiosissimus.

SECUNDA PARS
Catechismi.

SYMBOLUM FIDEI.

Hactenus Catechismi, hoc est; Christianae doctrinae primam partem audivimus, in qua, quid facere, quid omittere nos Deus velit, vidimus. Hanc deinceps justo ordine fides subsequitur, qua nobis summatim, quid a Deo nobis expectandum et accipiendum sit, proponitur, atque ut paucis dicam, eundem nos per omnia docet cognoscere. Quae eo nobis servire ac prodesse debet, ut id, quod praecepta exigunt, facere queamus, dum ea exigentibus praeceptis facere cogimur. Nam (ut supra dictum) adeo sublimis et alta eorum est constitutio, ut omnium hominum vires longe leviores sint et invalidiores, quam ut eandem possint assequi aut contingere, et ei satisfacere. Eam ob rem nihilominus necessarium est, hanc partem perdiscere, quam priorem, ut sciamus, quomodo praeceptis satisfacere queamus, et unde tanta vis ac virtus petenda aut impetranda sit. Etenim si propriis viribis divinis praeceptis satisfacere possemus, quemadmodum illis satisfaciendum est, et fide et precatione haud difficulter careremus. Prius vero, quam ejusmodi et utili-

tas et necessitas fidei explanetur, initio sufficit pro rudibus plane, ut fidem per se comprehendant, et intelligere discant.

Principio Theologi nostri fidem hactenus in duodecim articulos diviserunt: quanquam si omnes particulae, quas tradit Scriptura, et ad fidem referenda sunt, sigillatim comprehenderentur, multo plures sunt Articuli, sed neque tam paucis verbis satis significanter possunt exprimi. Veruntamen ut quam facillime et simplicissime comprehendantur, veluti pueris tradendi sunt, totum fidei Symbolum tribus tantum principalibus Articulis complectemur, juxta tres divinitatis personas, ad quas omnia, quae credimus, referuntur et ordinantur: ita, ut primus articulus de Deo Patre, creationem explicet, secundus de Filio, redemtionem, tertius de Spiritu sancto, santificationem. Quasi fides quam brevissime tot verbis comprehensa esset: Credo in Deum Patrem, qui me creavit; credo in Deum Filium, qui me liberavit; credo in Spiritum sanctum, qui me sanctificavit. Unus Deus et una Fides, verum tres personae, quare tres etiam Articuli et confessiones. Jam ergo ipsa fidei verba breviter percurremus.

ARTICULUS PRIMUS.

Credo in Deum Patrem, omnipotentem creatorem coeli et terrae.

Quaenam sit Dei Patris essentia, voluntas et opus, hisce verbis compendiosissime adumbratum et propositum est. Cum enim decem praecepta docuerint, non esse nisi unum Deum habendum et colendum: in quaestionem venire posset, quid Deus esset, quid operis faceret, quibus denique rebus laudandus sit aut depingendus, ut cognoscatur. Hoc jam sequens docet articulus, fidem nihil aliud esse, quam responsionem quandam et confessionem Christianorum, ad primum praeceptum ordinatam. Velut puer interrogatus a quopiam: Quemnam Deum habes, aut quid de illo compertum tenes? respondere possit: Primum quidem hoc, Deus meus est, videlicet Pater, qui coelum ac terram condidit. Extra hunc unum nullum alium Deum esse credo, praeter hunc enim nemo est, qui sua virtute atque potentia coelum ac terram possit condere.

Caeterum pro doctis, et qui aliquam Scripturae cognitionem sibi paraverunt, ii tres articuli aliquanto fusius et locupletius declarari possunt, inque tot partes dividi, quot ver-

nis bonis per Filium suum ac Spiritum sanctum amplissime cumularit, ut in sequentibus audiemus.

ARTICULUS SECUNDUS.

Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus est judicare vivos et mortuos.

Hoc loco secundam divinitatis personam discimus cognoscere, ut videamus, quid praeter bona temporalia prius enumerata Deus nobis largiri soleat, nempe, quomodo omnes bonitatis suae ac divitiarum thesauros semel nobis effuderit, nihilque sibi reliquum fecerit, quod nobis utendum fruendumque non impertierit. Jam hic articulus quoque late patet, estque plane foecundissimus. Verum ut et hunc breviter ac pueriliter discutiamus, unum verbum sumemus, quo totius rei summam complectemur, nempe (sicut dictum est) ut ex hoc discamus, quomodo per Christum ab omni maledictione liberati simus, quod hisce verbis nititur: Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum, etc.

Jam ergo interrogatus a quopiam: Quid credis in secundo articulo de Jesu Christo? ad hunc modum responde paucissimis: Ego credo, Jesum Christum verum Dei Filium, Dominum meum esse factum. Quid hoc sibi vult, fieri Dominum? Hoc est, quod me liberarit sanguine suo a peccatis, diabolo, morte et omni exitio. Ante enim neque regem habebam neque Dominum, sed sub diaboli potestate atque imperio captivus tenebar, ad mortem condemnatus, inque peccatis ac coecitate irretitus.

Jam enim a Deo creati, cum omnis generis inaestimabilia bona a Patre accepissemus, venit diabolus nostrae felicitati invidens, et nos suis technis in apertam Dei rebellemque inobedientiam, mortem et omnia pericula pertractos injecit, adeo, ut in ejus indignatione jaceremus, perpetuae damnationi adjudicati, veluti culpa nostra promerueramus. Hic nulla erat amplius relicta aut spes recuperandae gratiae, aut consilium adipiscendae salutis, aut auxilium placandi Patris, aut consilium ignoscendi delicti, donec ille immor-

talis Patris immortalis Filius, calamitosam miseriam et exilium nostrum sua profundissima bonitate miseratus, de coelo nobis opem laturus descendit, nosque ab omni et peccati, et mortis, ac Diaboli captivitate, in libertatem adoptionis suae asseruit. Ita quidem omnium illorum tyrannorum atque exactorum potestas profligata et oppressa est, quorum in locum successit Jesus Christus, vitae, justitiae, salutis, justificationis, ac omnium bonorum auctor et Dominus: qui nos miseros, aerumnosos peccatores ex inferorum faucibus eripuit, asseruit, inque libertatem vendicavit, irati Patris favorem et gratiam placata indignatione conciliavit, et tanquam possessionem suam in tutelam suam nos suscepit, ut nos per suam justitiam, sapientiam, potestatem, vitam et beatitatem regat et gubernet.

Sit itaque haec hujus Articuli summa, ut haec vocula, Dominus, simplicissime tantum significet atque salvator seu redemtor, hoc est, qui a Diabolo ad Deum, e morte ad vitam, a peccatis ad justitiam reduxit, in quibus et nos conservat. Porro reliquae hujus Articuli partes, ordine semet consequentes, nihil faciunt aliud, quam quod talem redemtionem per Christum nobis partam declarant, ac exprimunt, quomodo et per quem confecta sit, hoc est, quanti Christo *) constiterit et quid pro ea impetranda insumserit, ut nos lucrifaceret, suaeque ditioni subjiceret: nempe, quod homo factus, et a Spiritu sancto ac Maria virgine sine omni labe peccati conceptus et natus sit, ut esset peccati Dominus, ad haec passus, mortuus et sepultus, ut pro me satisfaceret, meamque culpam, quae mihi luenda fuerat, persolveret, non auro neque argento, sed proprio et pretioso suo sanguine, et haec omnia non ob aliam rem ullam, quam ut meus fieret Dominus. Neque enim sui gratia harum rerum quidquam fecit, aut opus habuit. Post id iterum surrexit devicta atque absorpta morte, ac denique coelos conscendit, suscepta imperii administratione, sedens ad dexteram Patris, ut Diaboli ac omnes potestates, ad illius pedes projectae, obedire cogantur, donec nos in die novissimo prorsus ab hoc pravo seculo, Diabolo, morte, peccatis liberatos separet ac segreget.

Caeterum hasce partes sigillatim tractare huic compendioso et pro pueris instituto sermoni non convenit, sed prolixis concionibus, quae per totius anni circulum habentur, praesertim in temporibus, quae talibus prolixiore sermone

*) Christo] vulgo: Christum.

Sanctam Christianorum Ecclesiam, communionem sanctorum fides nominat. Utrumque enim idem conjunctim significat. Olim vero alterum adjectum non erat, planeque male et inepte lingua nobis vernacula expositum est. Quod si significanter enunciandum esset, Germanico sermone prorsus aliter proferendum foret. Siquidem haec vox, Ecclesia, proprie nihil aliud quam congregationem significat. Porro nos Germani hanc dictionem, *Kirche*, usurpare consuevimus, quam simplices non de congregata multitudine, sed de consecratis templis aut aedificiis intelligunt; tametsi sacra domus Ecclesia dicenda non est, nisi propterea quod hominum multitudo in ea convenire soleat. Nos enim, qui convenimus, praecipuum locum confluendi nobis deligimus, atque ita domui secundum multitudinem nominis quoque appellationem imponimus. Ita haec Germanica vocula, *Kirche*, proprie nihil aliud significat, quam congregationem, neque vox Germana est, sed Graeca, sicut etiam ἐκκλησία. Illi enim sua lingua κυρίαν, quemadmodum Latini curiam, nominant. Quamobrem recto Germanorum sermone Christianorum communio seu congregatio (*Eine christliche Gemeine oder Sammlung*) aut omnium optime et clarissime, sancta Christianitas (*eine heilige Christenheit*) dicenda fuerat.

Ita quoque haec dictiuncula, communio, quae alteri annexa est, non *Gemeinschaft*, sed *Gemeine* interpretanda fuerat. Neque aliam ob rem, quam interpretandi gratia priori adjecta est, qua quispiam haud dubie exponere voluit, quid Christianorum esset Ecclesia. Pro quo nostri, qui et germanae et latinae linguae juxta imperiti fuere, transtulerunt, *Gemeinschaft der Heiligen*, cum tamen nulla Germanorum lingua ita loquatur aut intelligat. Verum recta et genuina Germanorum lingua vertenda erat, *eine Gemeine der Heiligen*, Sanctorum communio, hoc est, ejusmodi communio, in qua non nisi sancti versantur, aut adhuc significantius, *eine heilige Gemeine*, hoc est, sancta communio. Haec ideo dico, ut verba sane et recte intelligantur, cum haec consuetudo usque adeo usu recepta inveteraverit, ut vix unquam ex hominum animis evelli possit, et statim haeresin esse oporteat, ubi verbulum aliquod immutatum fuerit.

Hujus autem appendicis haec summa est: Credo, in terris esse quandam sanctorum congregatiunculam et communionem ex mere sanctis hominibus coactam, sub uno capite Christo, per Spiritum sanctum convocatam, in una fide, eodem sensu et sententia, multiplicibus dotibus exornatam,

in amore tamen unanimem, et per omnia concordem, sine sectis et schismatibus. Horum me quoque partem et membrum esse, constanter credo, omnium bonorum, quaecunque habent, participem ac municipem, Spiritus sancti opera eo perductum, iisdem uno corpore unitum, per hoc, quod verbum Dei audierim atque etiamnum audio, quod principium est in hanc communionem ingrediendi. Ante enim, quam ad hanc pervenimus, penitus sub potestate eramus Diaboli, ut ii, quibus de Deo ac Christo prorsus nihil comperte exploratum fuerat. Quin etiam Spiritus sanctus a sanctorum communione, seu Christianitate non discedit, sed cum ea usque ad consummationem seculi perseverat, per quam nos adducit, ejusque in hoc utitur adminiculo, ut verbum praedicet atque exerceat, per quod sanctificationem efficit, communionem amplificans, ut quotidianis incrementis crescat, et in fide ejusque fructibus, quos producit, corroborata fortis evadat.

Praeterea cernimus etiam, nobis in hac Christianitate esse remissionem peccatorum propositam, quae fit per Sacramenta et absolutionem Ecclesiae, ad haec multiplices totius Evangelii sententias, bonae spei ac consolationis plenissimas. Quare huc ea pertinent, quae de Sacramentis, et deinde de Sacramentorum usu atque praestantia tradenda sunt, et in summa, totum Evangelium ac omnia Christianitatis officia, quae ut assidue exerceantur et sedulo, summe necessarium est. Etenim quanquam Dei gratia per Christum impetrata est, et sanctificatio per Spiritum sanctum facta, per verbum divinum, unitate Ecclesiae Catholicae, nunquam tamen nos a peccatis sumus vacui, et hoc carnis nostrae gratia, quam adhuc adhaerentem humeris nostris circumferimus.

Quocirca omnia in Christianitate eo adornata sunt, ut quotidie meras peccatorum condonationes auferamus, et verbis et signis ad hoc constitutis, et consolandam et erigendam conscientiam, quamdiu in hac vita futuri sumus. Ita facit Spiritus sancti gratia, ut quanquam peccatis simus contaminati, non tamen nobis noceant in Christianitate constitutis, ubi nihil aliud, quam assidua et indesinens est peccatorum remissio, cum quam nobis Deus largitur, tum qua nobis inter nos vicissim utimur, ignoscentes, sufferentes et erigentes nos invicem.

Sed etiam extra hanc Christianitatem, ubi huic Evangelio locus non est, neque ulla est peccatorum remissio, quemadmodum nec ulla sanctificatio adesse potest. Quocirca ab hac Ecclesia omnes ii semet sua sponte abalienarunt, qui

non per Evangelii gratiam, et peccatorum condonationem, sed propriis operibus sanctificationem quaerunt ac venantur, ac promereri contendunt. Sed enim in hoc, quando sanctificationis opus inchoatum est, et quotidie augetur, expectamus, ut haec nostra caro, cum omnibus suis sordibus et vitiis, abolita et sepulta computrescat, verum praeclare et magnifice iterum prodeat et exsurgat a mortuis ad perfectam et absolutam sanctitatem, nova atque immortali vita animata. Jam enim tantum ex dimidio puri et sancti sumus, ut Spiritus sanctus subinde habeat, quod divini verbi praedicatione nobis eluat ac purificet, tum in dies singulos remissionem peccatorum distribuat, usque in futuram vitam, ubi remissioni locus non erit amplius, sed homines in universum ab omni peccatorum contagio puri et sancti, pleni omni probitate atque justitia, subtracti et liberati a peccatis, morte et omni exitio, in novam, perpetuam, glorificatam et transfiguratam vitam traducentur.

Ecce haec omnia Spiritus sancti sunt officia et opera, ut hic in terris sanctificationem exordiatur, eandemque quotidie per haec duo augeat, nempe per sanctorum Ecclesiam et peccatorum remissionem. Porro ubi jam soluti in cinerem computruerimus, hoc ipsum in momento oculi plene absoluturus est et purificaturus, in qua perpetuo nos retinebit duobus articulis posterioribus. Quod autem hic ponitur (*Auferstehung des Fleisches*, carnis resurrectionem) ne hoc quidem valde apte et bene lingua nostra vernacula expressum est. Etenim carnem audientes non ulterius cogitamus, quam de macello. Verum recte et genuine loquendo germanice diceremus, *Auferstehung des Leibes oder Leichnams*, hoc est, corporis resurrectionem. Attamen res est momenti non magni, dummodo verborum sensum recte percipiamus.

Jam hic ille est articulus, cujus opus semper fervere debet, et efficax persistere. Rerum enim creationem accepimus, sed et redemtionem jam effectam habemus. Porro autem Spiritus sanctus citra intermissionem nobis sanctificandis opus suum perficit, usque in extremum diem, ad quod communionem destinat, per quam omnia facit et loquitur. Nondum Christianos suos omnes coëgit, neque remissionis distribuendae officio prorsus perfunctus est. Eam ob rem in hunc credimus, qui quotidie nos divini verbi praedicatione attrahit et adsciscit, fidemque impertit, auget atque corroborat, per verbum illud, remissionem peccatorum, ut nos, hic omnibus perfecte absolutis, nobisque iisdem constanter adhaerentibus, et mundo ac

omnibus periculis jam mortuis, denique prorsus per omnia sanctos faciat, id quod jam per verbum in fide expectamus.

Ecce hoc loco totam divinitatis essentiam, voluntatem et operationem, verbis equidem admodum brevibus, attamen opulentis et foecundis, artificiose depictam habes, in quibus omnis nostra sapientia sita est, omnem humanam sapientiam, rationem ac sensum longe lateque excedens ac superans. Nam universus mundus, quanquam sedula pervestigatione jam inde ab initio elaborarit, quidnam Deus esset, aut quid haberet animi, seu cui operi intentus esset; nihil tamen harum rerum unquam intelligentia aut ratione assequi potuit; hic vero omnia haec copiosissime in numerato habes. Hic enim ipse in omnibus tribus articulis profundissimam abyssum paterni sui pectoris et meras ardentissimi et ineffabilis amoris sui flammas reservavit manifestavitque. Quippe ob id ipsum nos creavit, ut nos redimeret et sanctificaret, et praeterea, quod nobis possidenda et utenda subjecit, quaecunque uspiam in coelo et in terra cernuntur; Filium quoque suum et Spiritum sanctum nobis largitus est, per quos nos ad se attraheret. Neque enim unquam (ut supra ostensum est) eo propriis viribus pervenire possemus, ut Patris favorem ac gratiam cognosceremus, nisi per Jesum Christum Dominum nostrum, qui paterni animi erga nos speculum est, extra quem nihil nisi iratum et truculentum videmus judicem. Sed neque de Christo quidquam scire possemus, si non per Spiritum sanctum nobis revelatum esset.

Proinde ii articuli nostrae fidei nos Christianos ab omnibus aliis, qui sunt in terris, hominibus separant. Quicunque enim extra Christianitatem sunt, sive Gentiles, sive Turcae, sive Judaei, aut falsi etiam Christiani, et hypocritae, quanquam unum tantum et verum Deum esse credant et invocent: neque tamen certum habent, quo erga eos animatus sit animo, neque quidquam favoris aut gratiae de Deo sibi polliceri audent aut possunt; quamobrem in perpetua manent ira et damnatione. Neque enim habent Christum Dominum, neque ullis Spiritus sancti donis et dotibus illustrati et donati sunt.

Ex hoc jam clare vides et cognoscis, fidem longe aliam esse doctrinam, quam sunt decem praecepta. Nam haec docent quidem, quid faciendum sit, illa vero indicat, quid Deus nobis fecerit et praestiterit. Decem praecepta alioqui etiam omnium hominum cordibus inscripta sunt, caeterum fides nulli humanae sapientiae est comprehensibilis, sed a

solo Spiritu sancto tradenda et docenda est. Eam ob rem praeceptorum doctrina nondum ullum Christianum facit, semper enim Dei ira atque indignatio nobis incumbit, quamdiu servare nequimus, quod Deus praeceptis suis a nobis exigit. Haec vero, nempe fidei doctrina, meram gratiam secum apportat, et haec justos Deoque nos acceptos facit. Per hujus doctrinae cognitionem amorem ac voluptatem Dei praeceptorum faciendorum consequimur, videntes hic, quomodo Deus prorsus se nobis tradiderit cum omnibus, quae possidet, ut praesenti ope et auxilio in perficiendis praeceptis nos sublevet, Pater quidem omnibus suis creaturis, Christus vero omnibus suis operibus, porro autem Spiritus sanctus omnibus suis dotibus. Haec quidem in praesentia de fide, fundamenti pro simplicibus locandi gratia, dicta sufficiant, ne obruantur multitudine; ut hujus rei intellecta jam probe summa ipsi postea hanc rem latius indagent et quidquid in scripturis didicerint, huc referant, ac subinde locupletiorem intellectum quotidianis incrementis consequantur. Quotidie enim haec, quam diu hic vivimus, docentes et discentes, vix unquam satis discemus aut docebimus.

TERTIA PARS Catechismi

ORATIO DOMINICA.

Hactenus audivimus, quid nobis cum faciendum, tum cr dendum sit, quibus in rebus optima et felicissima vita si sit: sequitur jam deinceps pars tertia, docens, quomo orandum sit. Cum enim ita nobiscum comparatum e videamus, ut nemo hominum decem praecepta plene et pe fecte servare queat, tametsi credere inceperit, et diabol huic nostro conatui summo studio, una cum mundi ac pr priae carnis nostrae illecebris, obluctetur ac renitatur: nih perinde necessarium est, quam ut assiduis precibus divin aures fatigemus et obtundamus, ut fidem et praeceptoru satisfactionem nobis largiri, sustentare atque adaugere, tu et quidquid ad eam nobis impedimento est, omne hoc e me

dio tollere dignetur. Sed enim, ne nobis obscurum foret, quid et quomodo orare debeamus, Dominus noster Jesus Christus ipse nos rationem et verba orandi docuit, quemadmodum mox audiemus.

Prius tamen, quam ipsam orationem particulatim tractandam aggrediamur, vehementer operae pretium esse videtur, homines ad orandum ostensis nonnullis argumentis et persuasionibus hortari et provocare, veluti Christus quoque et Apostoli fecisse leguntur. Et hoc quidem primo loco recensendum est, ut non ignoremus, divini praecepti jussu nobis orandum esse. Ita enim in secundo praecepto audivimus: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; quibus verbis hoc simul exigitur, ut sanctum Dei nomen laudemus, idemque in omnibus necessitatibus precando invocemus. Invocare enim nihil aliud est, quam preces ad Deum fundere. Ita, ut severe atque adeo serio praeceptum sit, quam omnia alia minaciter interdicta, non habendos esse alienos deos, non occidendum, non furandum, etc. ne quis temere in eam opinionem veniat, ut existimet, perinde esse, oret, nec ne, quemadmodum nonnulli crassi et inculti homines factitare consueverunt in ejusmodi cogitationes descendentes: Quid vero multis orarem, cum nesciam, num Deus preces meas curet et audiat, nec ne? quod si non oravero, oret alius. Ex quo tandem in eam consuetudinem deveniunt, ut nunquam quidquam orent, praetexentes tandem suae pigritiae, aut ignavae impietati potius, nos falsas et hypocriticas oratiunculas rejicere: quasi vero nos unquam docuissimus, non esse orandum.

Quanquam hoc diffiteri non possumus, eas orationes, quae hactenus factae sunt, Stentoreis clamoribus in Ecclesiis vociferando et tonando, etc. non fuisse orationes. Ejusmodi enim res externae, ubi harum rectus est usus, puerorum scholasticorum, ac simplicium esse possunt exercitia, legendo aut cantando consistentia; proprie tamen orationes aut preces existimandae non sunt. Sed enim hoc denique orare dicitur, quemadmodum secundum praeceptum docet, Deum tempore necessitatis invocare. Hoc a nobis exigit, neque res est nostri arbitrii, verum orare debemus et cogimur, si modo Christiani perhiberi volumus, aeque atque parentibus et magistratibus omnibus obedientiae officiis obtemperare cogimur. Siquidem invocando et precando nomen Dei colitur, et utiliter usurpatur. Quemadmodum enim hoc non valet, si filius ad patrem diceret: Quid Deus meam obedientiam curat, et quid commodi mea tibi praestare potest obedientia? ego vadam facturus, quod

potero, perinde est, sive morigerus sim, nec ne? Verum hic extat praeceptum Dei, velis nolis, facias oportet. Ita quoque hic ut omittas, aut facias, in tuo arbitratu situm non est, sed omnino orandum est, nisi Dei iram et indignationem incurrere velis. Atque haec diligenter et ante omnia sunt notanda, ut his reprimamus et expellamus cogitationes, quibus ab orando abstrahimur et deterremur, quasi parvi momenti res sit, non orare, aut quasi, ut orent, mandatum sit iis tantum, qui sanctitate excellant, et in majore apud Deum gratia sint, quam nos: quemadmodum humanum cor tam desperatum et natura perversum esse experimur, ut semper Deum fugiat, et cogitet, Deum aversari nostras preces, cum simus peccatores, et nihil aliud, quam iram meriti simus. Ad has cogitationes repellendas rursum dico, hoc praeceptum nobis esse considerandum, ut ad Deum convertamur, ne ista inobedientia gravius eum irritemus. Hoc enim mandato (ut scilicet oremus) satis ipse ostendit, se non velle nos et preces nostras rejicere, a se abigere et pellere, etiamsi simus peccatores, sed magis allicere ad se, ut coram ipso humiliemur, et nostras miserias et aerumnas ipsi aperiamus, et gratiam opemque ejus imploremus. Hinc in Scriptura sacra legitur, Deum etiam irasci iis, qui propter peccata sua percussi et puniti ad Deum converti, et oratione sua irae ejus se quasi opponere et gratiam implorare noluerunt.

Ex hoc jam ita collige ac cogita, cum tantopere nobis injunctum sit ut oremus, ne quo modo quispiam suas preces contemnat, sed magni aestimet, et magnifice de illis sentiat. Ac subinde similitudinem ex aliis praeceptis petas. Puer nequaquam suam erga parentes obedientiam leviter ducere debet, verum semper cogitare: Hoc opus obedientiae est, et quidquid facio, non alio animo facio, quam quod in obedientia et praecepto Dei versor, cui inniti possum, atque hoc ipsum magni pendere, non quidem meae dignitatis gratia, sed propter praeceptum. Ad eundem plane modum et hic, quidquid et pro quacunque re Deum oraverimus, ita intuendum est, quasi a Deo exactum, inque ejus obedientia factum, atque ita cogitare oportet: Quantum ad me quidem attinet, haec oratio nullius est habenda momenti aut pretii, quia peccator sum, verum ob id respuenda non est, cum Deus orare mihi praeceperit. Ita cuique, quamcunque tandem rem precibus impetrare statuit, semper ad Deum hujus praecepti obedientia veniendum est.

Quocirca omnes homines per Christum obtestamur et

hortamur, quam fieri potest diligentissime, ut haec denique nobis cordi sint, neve ullo pacto nostras orationes tanquam rem nihili aspernemur. Ita enim hactenus in mali Genii nomine docti sunt homines, ut nemo harum rerum ullam curam susceperit, aestimaritque satis superque actum esse, modo opus orandi factum esset, Deus hoc exaudiret, nec ne, non magnopere laborabatur. Sed hoc est orationem et invocationem nauci facere, aut loqui ventis ac littori, ita nequidquam murmurando: ob id inutilis quoque et infrugifera fuit oratio. Ejus enim generis cogitationibus conturbamur et absterremur: ego quidem sanctus non sum, neque satis dignus; quodsi tanta probitate ac vitae sanctimonia praecellerem, ut divus Petrus aut Paulus, libenter orare vellem. Sed procul hinc aufer ex animo istiusmodi cogitationes. Nam hoc ipso praecepto, quo Paulus orare jussus est, etiam nos orare jubemur. Neque minus in mei gratiam, quam ejus, hoc secundum praeceptum constitutum est, ut non liceat illi sanctius jactare praeceptum aut praestantius. Quare ita tibi dicendum est; meae preces, quas ad Deum fundo, nihilo sunt deteriores aut profaniores, aut Deo minus acceptae, quam fuere Pauli et omnium etiam sanctissimorum. Ratio est: perlibenter illis, quantum ad personam attinet, cedam vitae sanctimonia, verum praecepto nequaquam. Certum enim habeo, Deum nequaquam orationem personae gratia respicere, sed propter verbum suum atque obedientiam sibi praestitam atque exhibitam. Ei enim praecepto, cui omnes sancti orando innixi sunt, ego quoque precans innitor: adhaec eadem ipsa precor, quae ipsi omnes ad unum precantur, aut precati sunt.

Haec quidem prima hujus exhortationis pars sit, et omnium maxime necessaria, ut omnis nostra oratio divinae obedientiae innitatur, nullo nostrae personae respectu, sive justi simus, sive peccatores, digni an indigni. Et sciendum est, Deum nullo modo aeque laturum, ut ista in jocum convertantur, sed graviter nos et acerbe punitum, si segnes in orando fuerimus, non secus, ac omnem aliam inobedientiam punire solet: deinde, quod nostras preces frustra ac temere effundi non patietur. Si enim te audire nollet, ut orares, nunquam tam severe tibi praecepisset.

Alterum, quod nos ad orandum hoc impensius instigare debebat, hoc est, quod Deus orationi quoque promissionem adjunxerit, pollicitus, certo fore, quidquid orantes petierimus. Quemadmodum hoc testatur Psalmus L.: *Invoca me in die tribulationis, et eripiam te.* Et Christus

Matth. VII.: Petite, et dabitur vobis etc. Quicunque enim petit, accipit. His utique promissionibus pectora nostra excitanda erant et inflammanda, ut cum voluptate et amore Deum invocaremus, cum ipse suomet verbo testatum faciat, sibi nostras orationes impense placere, easque exauditum iri, ne ipsi eas respuamus aut nihili pendamus, in incertum orantes. Haec igitur illi potes objicere, ita dicens: venio ad te, carissime Pater, oratum, non quidem ex proprio arbitrio aut proposito, aut propria dignitate adductus, sed tuo praecepto ac promisso incitatus, quae mihi nequaquam mentientur. Jam qui tali promissioni fidem non habet, iterum sciat, se Deum ad iracundiam provocasse, ut qui summa cum afficit contumelia, ac mendacii insimulat.

Praeter haec etiam hoc ipso ad orandum non mediocriter pellicendi et pertrahendi essemus, quod Deus juxta praeceptum et promissionem etiam antevertit nos, ipse verba ac modum orandi nobis praescribens, ac velut praemansum in os inserens, quomodo et quid nos orare oporteat, ut videamus, quam amanter necessitas nostra sibi curae sit, neque ullo pacto dubitemus, nostras orationes sibi placere, easque certo exaudiri. Quare sane dominica, seu ab ipso Domino praescripta nobis oratio longe antecellit omnes reliquas, quas ipsi excogitare possemus. Etenim in his conscientia semper futura esset in dubio, atque dictura: oravi quidem, caeterum ignoro, quomodo illi placuerit, aut num legitimum modum ac mensuram orandi assecutus sim. Quapropter hac nobilior in terris non potest inveniri precatio, cum tam praeclara habeat testimonia, quod Deo tam ex animo arrideat, pro qua totius orbis divitias commutare non debeamus.

Quin etiam eam ob rem certis verbis praescripta est, ut videamus, et in animum revocemus necessitatem, qua ad indesinenter orandum adigendi et impellendi essemus. Etenim qui orare voluerit, necessum est, ut is aliquid apportet, exponat et nominatim perstringat, quod petit: quod nisi fit, non potest dici precatio. Merito itaque rejicimus omnium monachorum ac sacrificorum hactenus factas orationes, qui diu quidem ac noctu laboriose admodum ululant et murmurant, at interim nullus eorum unquam vel pro titivillitio orare decrevit, et si in unum locum omnes Ecclesiae rudentium asinorum officinae una cum toto omnium religiosorum examine congregarentur, non possent non fateri, se nunquam ex corde, vel pro minima vini guttula Deum orasse. Neque enim quisquam illorum unquam aut Dei obedientia adductus, aut fide promissionis pellectus orare statuit, ne-

que ullam necessitatem intuitus est: sed non ultra cogitavit (quando preculae vel optime demurmuratae sunt) quam bonum opus facere, quo diurnum pensum, Deo persolveret, ut qui non ab eo accipiunt, sed tantum illi dare volunt.

Caeterum, ubi oratio recte instituta esse debet, necessum est, ut seria sit precatio, ut quis necessitatem sentiat, qua premitur, et ad invocandum et clamandum impellitur. Atque ita demum fit, ut recta, quemadmodum par est, ad Deum fundatur oratio, ut nullo doctore opus sit, quomodo aliquis ad orandum se praeparet, aut unde devotionem hauriat. Necessitatem vero, quae cum pro nobis, tum pro aliis nobis cordi esse debet, abunde satis in oratione a Christo nobis praescripta invenies, quae etiam ad hanc rem nobis servire debet, ut ex illa necessitatis saepe admoneamur, ne ad orandum segnes reddamur. Sunt enim non parum multa, quae desunt nobis omnibus, hoc tamen unum cumprimis in omnibus desideratur, quod nemo nostrum ea videat aut sentiat. Quare Deus a nobis hoc summe contendit, ut eam necessitatem, qua premeris, orans conquēraris, atque exponas, non quod ignoret ipse, verum ut tu cor tuum accendas ad impensius ac fortius petendum, utque sinum pallii tui saltem quam latissime distendas et aperias, ad multa percipiendum.

Quocirca statim a pueritia assuescere conveniebat, ut quisque privatim pro sua necessitate, quamcunque tandem sibi objectam persentisceret, tum etiam pro aliis hominibus, quibuscum versatur, quotidie precaretur, veluti pro concionatoribus, magistratibus, vicinis, familia, et aliis: semperque Deum (ut dictum est) sui praecepti promissionisque admoneret, nihil haesitans, eundem suas preces exauditurum. Haec propterea dico, perlibenter enim velim, ut his probe perceptis, homines iterum recte orare perdiscerent, neque tam horridam et incultam, atque ab omni devotionis affectu alienam vitam viverent, a qua in dies singulos ad precationes faciendas ineptiores evadunt, quod et Diabolus anxie desiderat, omnibus viribus eo instigans et juvans; neque enim obscure sentit, quantum detrimenti sibi afferre soleat oratio fervens et sedula.

Hoc enim scire debemus, omnem tutelam ac defensionem nostram unice adeo in oratione sitam esse. Multo enim viribus imbecilliores sumus, quam ut cum Diabolo ejusque sociis auxiliaribus nos infestantibus aequo Marte depugnare queamus, adeo, ut nos profligatos tantum pedibus conculcare possent. Ideo nobis impense danda est opera, ut ea arma manibus arripiamus, quibus instructi Christiani Diabolo queant resistere. Quid enim putas hac-

tenus tam magnas res effecisse, inimicorum nostrorum consiliis discutiendis, insidiis detegendis, caedibus tollendis, seditionibus clancularis opprimendis et extinguendis, quibus Diabolus nos una cum Evangelio penitus opprimere cogitabat, nisi aliquot proborum ac piorum hominum obstitisset oratio, ac tanquam murus aëneus se interposuisset, et nos defendisset? Alioqui et ipsi adversarii nostri longe cruentiorem tragoediam vidissent, quomodo nempe Diabolus totam Germaniam in suo proprio sanguine submersisset. Nunc vero false haec illi et confidenter rideant licet, et pro ludibrio habeant; nos tamen et ipsis, et Diabolo, solius orationis adminiculo sat fortes erimus, dummodo diligenter oraverimus, nec segnes facti fuerimus. Ubicunque enim probus ac pius Christianus orat: coelestis ac omnipotens Pater, precor, ut tuam voluntatem fieri sinas; illico in sublimi respondet Deus: optime fili, plane hoc tibi persuadeas futurum, ad retundendam Diaboli mundique ferociam.

Hactenus haec monendi gratia dicta sint, ut ante omnia discamus orationem magnifacere, veroque discrimine discernere verbosum multiloquium ab oratione aliquid petente. Nequaquam enim precationes rejicimus, verum non nisi mere inutilem illum boatum ac murmur damnamus: quemadmodum ipse quoque Christus in oratione molestam et ad ostentationem compositam battologiam damnat ac prohibet. Jam vero ipsam orationem ab eodem nobis traditam paucis tractabimus, et quam fieri potest clarissime. Sunt autem in his septem articulis sive precationibus omnes necessitates ordine comprehensae, quae nobis subinde contingunt, et unaquaeque harum ita magna est et vehemens, ut ea per omnem vitam nostram ad orandum impellendi essemus.

PRIMA PRECATIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Hoc aliquanto obscurius dictum est, nec significanter expressum. Lingua enim nobis vernacula ita diceremus: Coelestis Pater, fac quaeso, ut tantum nomen tuum sanctum sit. Quid ergo sibi vult haec oratio, ut nomen ejus sanctum fiat? An non antea sanctum est? Responsio: Imo vero nunquam non sanctum est in sua essentia, at in usu nostro sanctum non est. Dei enim nomen nobis datum et inditum est, posteaquam Christiani facti et baptizati sumus, ut filii Dei vocemur, et sacramenta habeamus, per

quae illi uniti et copulati sumus, ita ut omnia, quaecunque Dei sunt, usui nostro servire debeant. Caeterum hic jam nobis magna necessitas incumbit et imponitur, quae nobis cumprimis curae esse debet, ut nomini divino suus honor habeatur, ut sancte ac reverenter tractetur, veluti thesaurus noster unicus, quo nobis non major est aut amplior; utque nos tanquam probi liberi ab hoc patre precibus contendamus, ut nomen suum, quod alioqui in coelis per omnia sanctum est, etiam in terris apud nos, inque universo orbe, sanctum sit ac maneat.

Porro autem nomen ejus, quomodo inter nos sanctificatur, aut sanctum fit? Responsio, ut quam apertissime potero dicam, cum et doctrina et vita nostra divina et Christiana fuerit. Cum enim hac oratione Deum patrem nostrum compellemus, utique debemus, ut in omnibus ita nos geramus, ita nos exhibeamus, quemadmodum probos liberos aequum est, ne illi simus dedecori, sed laudi atque honori.

Jam vero ejus nomen a nobis aut verbis, aut factis indigne violatum profanatur (quidquid enim in terris agimus, aut verbo aut facto comprehenditur). Ac primum quidem ad hunc modum, quando sub divini nominis praetextu id praedicatur, docetur ac dicitur, quod falsum est atque erroneum, et quo seducuntur homines, ita ut ejus nomine comandum ac exornandum sit mendacium, atque etiam venalius faciendum. Hoc jam summum dedecus est et contumelia, qua sacratissimum nomen Dei Patris nostri indignissimis modis contaminatur et afficitur. Deinde quoque quoties foede ac turpiter nomine Dei abutimur, pejerando, execrando, maledicendo, incantando, etc. Tertio quoque vita et operibus manifeste malis ac nefariis, cum ii, qui Christiani et populus Dei vocantur, sunt adulteri, vinolenti, avari, invidiosi, obtrectatores, maledici. Hic iterum gloriosum Dei nomen, nostri gratia, contumeliae ac dedecori exponitur. Sicut enim corporali patri filius male moratus ac degener infamiae est ac turpitudini, qui et dictis et factis praecepta paterna transgreditur, nobilitans semet flagitiis, ut ejus gratia ab omnibus contemtus notetur ignominia: ita quoque Deo vergit in contumeliam, si nos, qui juxta nominis ejus appellationem vocati sumus, atque ab eodem omnigena bona accepimus, aliter docuerimus, locuti fuerimus, vixerimus, atque pios ac coelestes filios Dei decet, adeo, ut ob hoc ipsum male audire cogatur, nos videlicet non esse filios Dei, sed filios diaboli.

Ita clare vides, hoc articulo idem nos orare, quod in secundo praecepto Deus a nobis exigit, nimirum ne ejus nomine prave abutamur jurando, detestando, mentiendo, fallendo, etc. sed utiliter idem ad Dei honorem et gloriam usurpemus. Quicunque enim divino nomine, alicujus vitii tegendi gratia, abutitur, ille hoc sanctum nomen profanat, violat, conspurcat, atque contaminat; non secus atque olim sacrae domus profanatae dicebantur, caede humana conspersae, aut alioqui foeda aliqua turpitudine in iisdem flagitiose perpetrata dehonestatae, aut si res sacra contumeliose afficeretur, ut quae per se quidem sancta esset, ipso tamen usu profana fieret. Est ergo hic articulus jam intellectu facilis, tantum verbis recte perceptis, ut sanctificare tantum significet, ac laudare, extollere, honorem habere, cum verbis, tum operibus.

Jam vero ipse vide, quam ista precatio omnibus modis sit necessaria. Cum enim haud obscure videamus, quam mundus refertus sit propemodum infinitis sectis et falsis doctoribus, omnibus divinum nomen suae diabolicae doctrinae praetexentibus: non injuria nobis indesinenter clamandum erat adversus omnes, ita scelerate divino nomine abutentes, hoc est, aeque adversus falsa docentes et prava superstitiose credentes, tum quidquid Evangelium et sanam doctrinam nostram temere impugnat, ut sunt mitrati Episcopi, Tyranni, Svermeri, etc. praeterea pro nobismet ipsis quoque, qui verbum Dei habemus, sed qui non grati sumus, neque tanti muneris memores, neque perinde, ut verbo docemur, vivimus. Haec devote atque ex animo orans certus esse potes, Deo summe placere tuam orationem. Neque enim quidquam audiet gratius aut amantius, quam quod ejus honor et gloria prae omnibus rebus passim unice floreat ac vigeat, ejus verbum sincere doceatur, ac carum et pretiosum aestimetur.

SECUNDA PRECATIO.

Adveniat regnum tuum.

Quemadmodum primo articulo precati sumus ea, quae ad honorem et gloriam nominis Dei pertinent, ut prohibeat Deus, ne sui nominis praetextu mundus sua mendacia atque malitiam insidiose celet ac tegat, sed ipse ejus gloriam claram habeat et inviolabilem, cum in doctrina, tum in vita, ut per nos celebretur et extollatur laudibus; ita quoque hic precamur, ut regnum ejus veniat. Verum sicut nomen Dei per se sanctum est, nos tamen oramus, ut apud

nos quoque sanctum sit; ita quoque regnum ejus ultro venit, citra nostram precationem. Nihilominus tamen precamur, ut ad nos veniat, id est, inter nos, et apud nos versetur, ita ut nos quoque pars simus eorum, inter quos nomen ejus sanctificetur, et ejus regnum floreat.

Quid autem regnum Dei dicitur? Responsio. Nihil aliud, quam quod supra in Symbolo fidei audivimus, quod Deus Filium suum Jesum Christum in mundum miserit, ut nos a Diaboli potentia et captivitate redimeret, inque libertatem assereret, et ad se perductos regeret, veluti rex justitiae, vitae, salutis et felicitatis adversus peccatum, mortem et malam conscientiam. Ad quod etiam Spiritum sanctum largitus est, qui talia nobis offerret per sanctum verbum suum, perque virtutem suam nos in fide illuminaret et fortificaret. Eam ob rem hic primum precamur, ut id, quod Christus nobis impetravit, apud nos fiat efficax, ut ejus nomen celebretur per sanctum Dei verbum et vitam pie et christiane institutam, et ut nos, qui accepimus, illud constanter retineamus, et quotidie in eo crescamus, ac idem ab aliis certatim arripiatur, et potenter per mundum dominetur, ut multi ad regnum gratiae perveniant et redemtionis fiant participes, per Spiritum sanctum adducti, ut omnes in hujus regis regno hic inchoato, perpetuo maneamus.

Siquidem regnum Dei duplici ratione ad nos venire dicitur, semel in hoc mundo temporaliter per verbum et fidem, deinde aeternaliter, et hoc per revelationem. Jam utrumque hoc precamur, ut et ad eos veniat, qui nondum in eo versantur, et ad nos, qui illud consecuti sumus, quotidianis incrementis auctum, et in futuro in vita aeterna et immortali consummandum. Horum omnium non alius, quam hic sensus est: coelestis ac omnipotens Pater, precamur te, ut nobis initio tuum verbum impertire digneris, ut Evangelium pure ac sincere per mundum praedicetur. Deinde, ut per fidem quoque susceptum in nobis operetur ac vivat, ut ita regnum tuum inter nos erectum vigeat per verbum ac virtutem Spiritus sancti, ut regnum Diaboli abolitum prorsus extirpetur, ne quid juris aut potestatis isti in nos relinquatur, donec prorsus submersum fuerit, peccatis, morte et orco extinctis, ut nos perpetuo in perfecta justitia ac felicitate vivamus.

Ex his omnibus, vides, nos hoc loco non pro frusto panis, aut re aliqua temporali et transitoria precari, sed pro aeterno thesauro, cujus pretium est inaestimabile, breviter, pro omnibus iis, quae Deus ipse possidet, quae multo majora sunt, quam ut homo animo concipere auderet

eam fiduciam tanta postulandi, nisi ipse haec petenda nobis in mandatis dedisset. Verum quoniam Deus est, et quidem omnipotens, eum etiam honorem sibi vendicat, ut multo plura ac magnificentiora largiatur, quam ullus queat mente comprehendere, veluti fons perennis et indesinens, qui, quo largius ac copiosius manando exundat, hoc liberalius semet effundit. Nec quidquam impensius a nobis flagitat, quam ut multa et magna ab eo postulemus; et contra nobis infensus est, nihil audacter et continenter a sua benignitate petentibus et postulantibus. Nam veluti cum opulentissimus et potentissimus Caesar alicui mendico eam optionem et precandi libertatem offerret, ut quodcunque ejus ferret animus, a se optaret et peteret, se paratum esse, munera plane regia et magnifica largiri petenti, ille vero stolidus non plus sordido postularet sorbitio, merito utique ille pro scelerato nebulone et homine nequam haberetur, qui Caesareae majestatis mandatum ludibrio haberet, neque dignus esset amplius, qui in conspectum Caesaris admitteretur: ita quoque Deo extreme contumeliosum est, tanta tamque ineffabilia bona nobis offerenti et pollicitanti, si ejus inexhaustam benignitatem contemnamus, aut nos certo consecuturos non speremus, ac pro frusto panis impetrando precari sustineamus.

Verum enim vero omnis haec culpa impiae incredulitati nostrae assignanda est, non tantum bonitatis de Deo sibimet pollicenti, ut crederet ventrem a Deo nutritum iri, omitto, ut indubie speraret, aliquando ejusmodi bona immortalia se consecuturum. Quare contra nos muniamus, hocque inprimis petamus, atque ita demum reliqua quoque omnia abunde habebimus, veluti Christus ipse docet: Quaerite primum regnum Dei, et caetera omnia adjicientur vobis. Quomodo enim pateretur rerum temporalium nos urgeri inopia, cum aeterna et coelestia bona se nobis certo daturum persancte receperit?

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua, quemadmodum in coelo, sic etiam in terra.

Hactenus ut nomen ejus a nobis sanctificetur et colatur, tum praeterea, ut ejus regnum inter nos vigeat, precati sumus: quibus duobus plene comprehensum est, quidquid ad Dei honorem et nostram salutem pertinet, ut Deum cum omnibus suis divitiis peculiariter consequamur.

Verum hic alia rursus nobis incumbit et vehemens quidem necessitas, ut tantas una cum Deo acceptas divitias constanter ac firmiter retineamus, neque nos ullo modo avelli inde patiamur. Nam quemadmodum in republica bonis legibus constituta non tantum eos esse oportet, qui aedilium, praetorum et praefectorum partes obeant, hoc est, qui publicis praesint aedificiis, et officiorum procurationibus, sed etiam, qui imperatores agant, qui hostiles incursiones propellant, qui ab omni vi atque injuria patriam tueantur sedulo: ita quoque hic, quanquam pro eo, quod nobis summe necessarium est, oravimus, nempe ut Evangelii fieremus compotes, neque non fidei ac Spiritus sancti participes, qui nos regat, e Diaboli potestate liberet; illud tamen nobis quoque nihilo segnius orandum est, ut voluntatem suam fieri patiatur Deus. Ut enim in cognita veritate persistamus, mirae exorientur tragoediae, multaeque impugnationes et casus nobis erunt sufferendi, ab omnibus iis, qui duo priora summa ope impedire nituntur atque subvertere.

Nemo enim facile credit, quam Diabolus omnibus repugnet viribus, ut qui ferre non potest quemquam recte docere, aut sincere credere: neque illi quidquam potest accidere aegrius atque dolentius, quam quod videt nugaces et abominabiles doctrinas suas, sub speciosissimo Dei nomine adoratas, jam exorta luce Evangelii, detegi, atque ita turpiter subsannari, insuper e pectoribus hominum evelli, talique clade regni sui pomoeria imminui. Quocirca tanquam inimicus ira exercitus fremit insaniens, omnique exercitus sui robore nos incurrit et adoritur. Praeterea omnium suorum copias sibi adjungens, mundi quoque et propriae carnis nostrae socia arma auxilio sibi deposcit. Etenim caro nostra per se pigra est, et prona ad malum, tametsi verbum Dei apprehenderimus et credamus. Porro autem mundus extreme malus et improbus hunc in nos omnibus modis incitat, instigans ac provocans, ut objecto impedimento nos retrahat, prosternat, ac denuo victos iterum suo imperio subjiciat. Haec tota sua voluntas est, has cognitiones versat in animo, hoc diu noctuque molitur, nec momento quidem quieti indulget et otio, omnibus suis artibus, dolis, insidiis, rationibus, modis viisque utens, quascunque excogitare poterit.

Quare non est, quod quidquam certius nobis futurum polliceamur, si nobis animus est esse Christianos, quam cum Diabolo et omnibus angelis ejus, neque non cum mundo, nobis suscipiendas esse inimicitias, nos omnibus modis omni molestiae genere vexaturis et infestaturis. Ubicun-

que enim gentium Evangelium praedicatum, acceptum aut creditum fuerit, et fructus produxerit, ibi necessario crucis quoque persecutiones consequuntur. Neque est, quod quisquam cogitet, se pacate et tranquille victurum, sed semel jacta alea periclitandum esse de omnibus, quaecunque in terris uspiam possidet, de fortunis, honore, fama, aedibus, conjuge, liberis, familia, denique etiam de vita et capite proprio. Hoc jam nostrae carni, nempe Adamo veteri, vehementer dolet; neque tamen malis cedendum est, sed magno animo constanter perseverandum, et contra fortius eundum, ut invicta animi tolerantia, quibuscunque injuriis impugnati fuerimus, perferamus, eaque aequo animo mittamus, quaecunque per vim nobis erepta fuerint. Eam ob rem aeque necessarium est, ut in omnibus aliis indesinenter oremus: Tua voluntas precor fiat, optime Pater, non Diaboli, neque inimicorum nostrorum, neque omnium illorum, qui tuum sacratissimum verbum insectantur, quaerentes illud opprimere, aut regnum tuum impedire. Largire quoque nobis eam animi patientiam, ut quaecunque nobis propterea toleranda sunt, patienter sufferamus atque vincamus, nec miseranda nostra caro, victa imbecillitate aut pigritia, repudiata cruce turpiter tergiversetur.

Ecce ita simplicissime his tribus petitionibus necessitatem ipsi Deo incumbentem habemus, veruntamen propter nos. Nobis enim tantum seritur ac metitur, si quid oraverimus, nempe ita (sicut dictum est) ut in nobis quoque illud fiat, quod alioqui etiam extra nos fieri oportet. Nam quemadmodum ejus nomen etiam nobis non orantibus sanctificari, et regnum ejus venire debet; ita quoque voluntas ejus non potest non fieri, quanquam Diabolus cum omnibus suis auxiliaribus copiis ei repugnet, irascatur et insaniat, summa ope nitens totum Evangelium subvertere. Verum propter nosmet ipsos nobis orandum est, ut ejus voluntas inter nos etiam adversus ejusmodi illorum insanias completa locum inveniat, ut omnis illorum conatus frustra sit, et nos adversus omnem injuriarum vim atque insectationem inconcussi perseveremus, ac talem Dei voluntatem nobis nunquam displicere sinamus.

Talis, inquam, oratio, jam nunc nostra debet esse tutela et propugnatio, quae fuget prosternatque omne, quidquid Diabolus, Episcopi, tyranni et haeretici adversus Evangelium nostrum insidiose moliuntur. Permitte sane, ut omnes magno erga nos irascantur stomacho, omnem (quod ajunt) moventes lapidem, ut collatis in unum consiliis decernant, quomodo nos velint opprimere, subvertere, evel-

lere, ut suae voluntatis et consilii fiant compotes. Horum omnium improbis consiliis et perfidis conspirationibus unum atque alterum Christianum, hac armatum precatiuncula, non verebor opponere: ille noster murus erit et propugnaculum, quo victi ac profligati foede succumbent. Hanc equidem consolationem habemus, et hanc fiduciam obtinemus, certo fore, ut Diaboli ac omnium inimicorum nostrorum voluntas atque consilium, facta irrita evanescant, quamlibet tandem ferociter insolescant, aut semet securos et potentes esse confidant. Nisi enim illorum voluntas intercepta infringeretur, regnum Dei locum in terris non haberet, sed neque nomen ejus sanctificaretur.

QUARTA PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Hoc loco *χοίνικος καὶ κυρδόπου* memores sumus, hoc est, victus nostri alendo corpori et temporali vitae sustentandae necessarii. Est autem verbum perbreve ac simplex, sed tamen late patens. Ubi enim panem quotidianum precaris ac nominas, ibi omnia, quae ad quotidiani panis fruitionem pertinent, precaris, et rursus eadem opera deprecaris etiam omnia, quae huic impedimento esse possunt. Quare cogitationes tuae tibi probe aperiendae sunt et dilatandae, ne tantum in angustiis mactrae ac clibani consistas, sed in spatiosum campum evageris, panem quotidianum et omnis generis alimenta nobis producentem. Nisi enim Deus e terris fruges sineret excrescere, insuper easdem benediceret et a calamitate defenderet, nunquam pistum panem e clibano extraheremus, aut discumbentibus proponeremus. Ut autem compendiose dicamus, haec petitio conclusa in se complectitur omnia, quaecunque ad hanc vitam in hoc seculo traducendam pertinent, cujus solius gratia quotidiano pane opus habemus. Jam non tantum ad hanc vitam sufficit, ut corpori nostro prospectum sit, unde alatur et regatur, aliaque habeat necessaria, verum etiam, ut cum iis hominibus, quibuscum conversamur et vivimus, quibuscum commercia et omnis generis negotia et contractus sociamus et exercemus, pacata ac tranquilla temporis conditione fruamur. Et in summa, quidquid ad politicam, civilem et domesticam rerum administrationem pertinet. Etenim ubicunque locorum et domesticae et civilis administrationis usus interceptus, aut conturbatus fuerit, ut perpetuum tenorem quietis obtinere nequeat, ibi quoque vitae alimenta

intercepta sunt, planeque de victu nostro actum est. Estque prorsus res omnium maxime necessaria, diligenter orare pro magistratibus, quippe quorum tutela et opera Deus nobis potissimum victus copiam hujusque vitae tranquillam conditionem conservat. Nam quanquam omnibus rebus a Deo datis affluentissime, harum tamen nullam retinere possemus, neque etiam cum securitate frui et gaudio, nisi constantem et pacatam Reipublicae administrationem nobis tribuerit. Ubi enim motus vigent, et tumultus fervent bellici, hic quoque panis quotidianus subtractus est, aut ad minimum impeditus.

Quare cujusque boni et vigilantis Principis insignia multo justius pane insignirentur, quam Leonis imagine aut sertis rutae, aut in ipsa moneta imaginis loco panes insculpti aptius cuderentur, admonendi gratia cum eos, tum ipsorum quoque subditos, esse videlicet Principes, quorum officio tutelam ac pacem haberemus, neque sine illis aut panem edere, aut eundem nos servare posse. Cujus rei gratia omni etiam honore digni sunt, ut illis per nos benigne detur, quidquid ex officio dare debemus et possumus, veluti iis, quorum beneficio omnibus, quaecunque possidemus, molliter ac quiete fruimur, cum alioqui ne assem quidem eramus servaturi. Ad haec ut pro illis ipsis quoque oremus, nostri est officii, ut per eos Deus plus benedictionis et bonorum nobis largiri dignetur.

Sit ergo ita paucissimis indicatum et delineatum, quousque haec protendatur oratio, nempe per omnia hujus vitae negotia atque commercia. Ex his jam aliquis prolixas preculas posset componere, ac multis verbis omnes partes, quae huc referendae sunt, singulatim percensere, nimirum haec nos orare, ut Deus nobis praestet victus et amictus copiam, domum, prosperam corporis valetudinem, utque fruges in agris magno cum foenore laetas provenire sinat. Deinde ut domi quoque rei familiaris procurationem adjuvet, ut uxorem pudicam, probos liberos, bene moratam det familiam et servet incolumem, nostrum laborem, opificium, aut quamcunque tandem rem efficiendam habemus, prosperet atque promoveat, fideles vicinos, ac bonos amicos nobis jungat, et offerat, etc. Praeterea ut Caesari, Regibus et omnibus ordinibus, cumprimis vero nostrae ditionis Principi, ejusque consiliariis, proceribus atque praefectis sapientiam, fortitudinem et prosperitatem bene regnandi suppeditet, atque adversus Turcas et omnes inimicos victoriam; subditis vero, et communi plebeculae obedientiam, pacem et mutuam inter sese vivendi concordiam.

Contra, ut nos ab omnibus detrimentis victus ac vitae cu-
stodiat, a perniciosis tempestatibus, a saeva grandine, a
calamitosis incendiis, a tristibus aquarum inundationibus,
a veneno, ab annis pestiferis, a pecorum letali contagio, a
belli saevitia et caedibus, ab annonae difficultate, ab exi-
tiosis bestiis, a pravis hominibus, a virulentis linguis, etc.
Haec enim omnia diligenter inculcare simplicibus, non est
inutile, haec videlicet atque similia a Deo dari oportere,
et ab eodem precibus impetranda esse.

Potissimum autem haec oratio contra hostem etiam nobis infensissimum, nempe Diabolum, adornata est. Haec enim omnis ejus est cogitatio et desiderium, ut haec omnia, quaecunque a Deo impertita habemus, nobis auferat. Neque contentus est, rerum spiritualium procurationem foede conturbare, ut animas suis nugis seductas suo imperio subjiciat, verum manibus pedibusque obstat etiam, enixe studendo, ne qua in terris externarum rerum administratio, aut civilis status honeste et pacate institutus, diu consistat, unde tot passim lites, jurgia, caedes, motus, seditiones, tumultus et bella concitat. Insuper tempestates et grandines emittit e nubibus, aut contagione pecus inficit, aut corrupto coeli tractu aërem reddit pestilentem et tabificum. In summa, maxime discruciatur animo, unum aliquem vel bonum panis nos a Deo habere reliquum, eoque pacate vesci. Et si in illius potestate esset constitutum, nec post Deum oratio nostra obstaret, sane ne culmum quidem in agris servaremus incolumem, neque salvum obolum in marsupio, imo nec unius horulae usuram ad vivendum nobis concederet, cumprimis vero iis, qui verbum Dei habent, et vere christiani esse ex animo cupiunt.

Ecce ad hunc quidem modum Deus nobis indicat, quomodo omnes necessitates nostrae sibi curae sint, tum, quam fideliter etiam temporalis victus nostri rationem habeat. Et tanquam hunc impiis etiam hominibus, et improbis nebulonibus affatim suppeditare soleat, atque tueri, nihilominus tamen vult, ut pro eo consequendo oremus, ut certo cognoscamus, nos haec omnia ab ejus munificentia et liberalitate accipere, quo ita ejus paternam bonitatem erga nos propensam non dubiis argumentis perspiciamus. Ubi enim manum suam aut clauserit, aut subtraxerit, nihil feliciter provenire potest, aut denique retineri, id quod quotidie verissimum esse experimur. Quam enim hodie miseriam non patimur adulterina saltem moneta, imo potius quotidianis aggravationibus et exactionibus in publicis commerciis, contractibus, negotiis, laboribus, eorum videlicet, qui

pauperes pro sua libidine opprimunt, eorundemque victum decurtant et imminuunt? Quod quidem nobis perferendum est: caeterum illi sibi prospiciant, ne communis orationis jacturam faciant, sibi etiam atque etiam caventes, ne hanc orationis Dominicae particulam sibi adversam habeant.

QUINTA PETITIO.

Et remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris.

Hic articulus miseram et aerumnosam vitam nostram attingit, quae, quanquam Dei verbum habeamus, credamus, ejus voluntatem faciamus et perferamus, ejusque donis ac benedictionibus alamur; peccatis tamen vacua et immunis non est, adeo, ut adhuc quotidie prolabamur, modumque excedamus, in mundo viventes cum hominibus multa nobis aegre facientibus, causamque impatientiae, iracundiae, ultionis et similium exhibentibus. Ad haec Diabolum a tergo nos infestantem habemus, qui ab omni parte nos impugnat, contraque priores (ut dictum est) articulos omnibus modis decertat, ita, ut non sit possibile, in tam frequenti et assiduo certamine non quandoque succumbere.

Quam ob rem hic iterum magna necessitudo orandi nobis incumbit: Optime Pater, remitte nobis debita nostra. Non quod non ante, aut citra nostram precationem peccata nobis non remiserit, (siquidem Evangelium nobis dono dedit, in quo merae peccatorum condonationes continentur, priusquam pro illo impetrando oravimus, aut illud nobis in animum venit) verum propterea nobis orandum est, ut talem remissionem agnoscamus et accipiamus. Cum enim carnis, in qua vivimus quotidie, ea sit indoles et ingenium, ut Deo non fidat et credat, semper pravis sit dedita concupiscentiis, ut in dies singulos dictis ac factis, faciendo et omittendo peccemus, quare conscientiae tranquillitas conturbatur, ut Dei iram atque indignationem perhorrescat, et ita consolationem et fiduciam Evangelii amittat, peropus est, quotidie atque adeo citra intermissionem huc cursitare consolationis petendae gratia, qua conscientiam iterum erectam sublevemus.

Verum enimvero hoc eo valere debet, ut Deus insolescentis animi tumorem nobis infringat, inque humilitate retineat. Eam enim sibi praerogativam soli praeservavit, ut si quis ob suam probitatem sibi nimium placere, eam confidenter jactare velit, aliosque arroganter contemnere, ad

se reversus semetipsum intueatur, hancque orationem sibi ante oculos ponat, ita fore, ut mox inveniat, se aliis nihilo meliorem esse. Omnibus enim nobis coram Deo cristae demittendae et contrahendae sunt, ac gaudendum, ut remissionis fiamus participes. Nec quisquam inducat animum, eo se rem perducturum, ut, quamdiu hic vivimus, non opus habeat ea remissione. In summa, nisi citra intermissionem remittat Deus, actum est de nobis.

Jam itaque hujus precationis hic est sensus, ne Deus peccata nostra intueatur, neve meritis nostris debita praemia reddat, sed nobiscum clementer agat, peccatorum concedens veniam, quemadmodum pollicitus est, atque ita nobis laetam ac interritam largiatur conscientiam, qua animati coram eo et stare et precari queamus. Ubi enim cordi cum Deo non recte convenit, neque talem haurire potest fiduciam, nunquam in perpetuum aliquid ab eo precari sustinebit. Porro autem ejusmodi fiducia et animus laetitia gestiens non aliunde venire potest, quam si certo sciat, peccata sibi esse remissa.

Verum huic precationi necessarium, attamen consolationis plenum adjectum est auctarium: sicut et nos remittimus debitoribus nostris. Pollicitus est, ut securi essemus, omnia peccata nobis esse remissa et condonata, ita tamen, ut nos vicissim proximo nostro offensiunculas, quibus ab eo laesi sumus, benigne remittamus. Nam quemadmodum nos quotidie nostris peccatis Deum offendimus, et tamen ille omnia nobis benigne ignoscendo condonat; ita nostri quoque erit officii, proximo subinde dare veniam, qui damno, vi atque injuria nos afficit, dolo malo nobiscum agit, etc. Si gravaris ignoscere proximo, non est, quod tibi pollicearis aut cogites, Deum tibi tua peccata condonaturum. Sin autem benigne ignoveris aliis, ea tibi consolatio et securitas proposita est, ut in coelo quoque certo tibi ignoscatur. Et hoc quidem non propter tuam ignoscentiam aut veniam, quam largiris proximo; libere enim facit, et gratuito ex mera gratia, cum illud se facturum receperit, quemadmodum docet Evangelium: verum ut nos certos ac securos faciat, tanquam symbolo seu certo signo una cum promissione proposito, quae huic orationi consonat, Lucae VI.: Remittite, et remittetur vobis. Eam ob rem Christus quoque Matth. VI. illico post traditam orandi rationem repetit, inquiens: Si enim remiseritis hominibus peccata eorum, remittet et vobis Pater vester coelestis delicta vestra.

Proinde huic orationi tale signum annexum est, ut nos orantes promissionis admoneat, ut ita cogitemus: Optime

Pater, ideo ad te oratum venio, ut mihi ignoscas propitius, non quod operibus queam satisfacere, aut veniam a te promereri, sed cum tu hoc nobis promiseris, adjecta etiam sphragide, ut tam certus sim veniae, ac si dictam a te absolutionem accepissem. Quantum enim Baptismus et Sacramentum pro externo signo constitutum praestat, tantum etiam hoc signum conscientiam nostram corroborare atque exhilarare potest, estque ideo institutum pro aliis, ut hoc omnibus horis uti et frui queamus, ut re, quam semper nobiscum in parato habeamus.

SEXTA PETITIO.

Et ne inducas nos in tentationem.

Jam quidem satis superque audivimus, quantum requirat laboris et operis, omnia, quaecunque precamur, retinere, et in illis constanter perseverare, tamen vel sic vix fieri posse, ut non labamur et hallucinemur. Ad haec quanquam erratorum veniam et conscientiae tranquillitatem consequamur, ac per omnia a peccatis perpurgati simus; ita tamen vitae nostrae ratio comparata est, ut hodie unus aliquis stet, postero die cadat. Quapropter iterum nobis orandum est, ne nos jam probitatem et justitiam consecutos, et pacata erga Deum conscientia versantes, retro prolabi, ac tentationum impugnationibus cedere sinat. Est autem triplex tentatio, seu (ut Saxones nostri jam olim locuti sunt) conversio, videlicet carnis, mundi et Diaboli. Siquidem in carne versamur ac veterem Adamum humeris nostris circumferimus, hic suis movetur affectibus, et nos subinde provocat ac pellicit ad turpitudinem, ad socordiam, ad crapulam et ingluviem, ad avaritiam et fraudulentiam, ad decipiendum et defraudandum proximum, et, ut in summa dicam, ad omnes pravas cupiditates, quae natura nobis insitae sunt, quaeque in nobis saepenumero excitantur ab aliis videlicet sodalibus, perniciosis exemplis, audiendo et videndo, quae non raro vel Davidis animum, vel si uspiam adhuc fuit incorruptior, possunt inflammare atque corrumpere. Deinde huic succedit mundus, a quo et dictis et factis offendimur, ac plane ad iracundiam et impatientiam compellimur. Atque ut summatim virtutes mundanas perstringam, hic nihil aliud videre est, quam odium et invidentiam, inimicitias, simultates, jurgia, vim, injurias, perfidiam, ultionem, maledicentiam, convitia, contumelias, superbiam et insolentiam, nimio ornatu, honore,

jactantia atque potentia semet efferentem, ubi nemo posteriores ferre sustinet*), sed reliquos omnes sua pompa post se relinquere studet. His succenturiatus accedit nunc Diabolus, passim instigans ac provocans. Verum praecipue in his perturbandis occupatus est, quae ad conscientiam et spiritualia negotia pertinent, nimirum ut ex aequo et verbum et opera Dei ventis et aurae, quod dicitur, committamus et contemnamus, ut a fide et caritate nos avellat, et in superstitionem, pravam nostri fiduciam, et cordis indurationem, aut in extremam desperationem, et Dei abnegationem et exsecrationem, aliaque innumera et detestanda piacula iterum nos praecipitet. Hi jam sunt laquei et retia, imo potius illa ignita tela, quae nequaquam caro et sanguis, verum Diabolus in corda humana omnium venenatissime torquet et jaculatur.

Haec quidem magna sunt et ardua pericula, nec levium tentationum impugnationes, quae cuique Christianorum perferendae sunt, graves abunde, si harum una sola tantum toleranda esset. Inde omnibus horis ad orandum, Deumque invocandum compellimur, quamdiu in hac calamitosa vita constituti ab omnibus partibus impugnamur, infestamur et fugamur, ne Deus nos defessos patiatur occumbere, atque ita demum iterum in peccata, dedecus et incredulitatem prolabi. Absque hoc enim impossibile est, vel levissimam tentatiunculam vincere.

Jam hoc non dicitur in tentationem inducere, quoties vim ac robur resistendi nobis suppeditat, neque tamen tentatione sublata aut ademta. Neque enim quisquam tentationem aut illectamenta devitare potest, donec in carne vitam egerit, et Diaboli copiis circumvallatus fuerit. Et velimus, nolimus, tentationes nobis sufferendae sunt, atque etiam in illis ipsis nobis versandum est. Porro autem hoc deprecamur, ne in easdem prolabamur, et in iis submergamur. Quare longe alia res est, tentationes persentire, et iisdem consentire. Persentire omnes cogimur, neque tamen easdem omnes, sed nonnulli plures et graviores; veluti juventus praecipue carnis tentationibus infestatur. Deinde, qui ad maturam et constantem aetatem pervenerunt, jam grandiores facti, a mundo tentantur. Alii vero, qui rebus spiritualibus sunt implicati, nimirum fortes illi Christiani, a Diabolo. Verum ejusmodi tentationum sensus, quando praeter voluntatem nostram nobis subjiciuntur, nemini nocere possunt. Nisi enim sentirentur, tentationes di-

*) Lutherus: wo niemand will der letzte seyn.

ci non possent. Porro tum demum consentimus illis, quando laxatis habenis iisdem indulgemus, neque vi neque oratione repugnantes. Quapropter convenit nos Christianos esse instructos, ac quotidie assiduam tentationum pugnam expectare, ne quis tam oscitanter et secure in utramvis (quod ajunt) aurem dormiat, quasi Diabolus procul a nobis absit, sed ubi ictus praevidendi et declinandi sunt, diligenter advigilet. Quippe quanquam modo purus et castus sim, sim etiam patiens, mitis et dulcis, stans firma fide munitus; fieri tamen potest, ut hac hora Diabolus tam pestifero et violento telo cor meum configat, ut vix queat persistere. Ejusmodi enim hostis est, qui nunquam cessat aut defatigatur, ut, ubi tentationis procella impugnandi finem fecerit, subinde decem aliae suboriantur. Quapropter in tanta difficultate non aliud relinquitur consilium aut remedium, quam ad hanc orationem confugiendi, ac cum Deo ex corde ita loquendi: Tu me orare jussisti, optime Pater, fac precor, ne victus tentationibus retro in antiquam flagitiorum lernam prolabar. Hoc facto, videbis ac senties eas desinere ac minui, easdemque victas herbam tibi porrecturas. Alioqui, si tuis cogitationibus et proprio consilio tibi opem ferre annisus fueris, rem malam tantum deteriorem facies, ac Diabolo majorem te impugnandi occasionem praebebis. Siquidem serpentinum caput habet, quod, ubi foramen, per quod irrepere poterit, nactum fuerit, totum corpus nemine obstante illico subsequitur; caeterum oratione fugari ac repelli potest.

ULTIMA PETITIO.

Sed libera nos a malo, Amen.

Graeci codices hoc loco ita habent: *ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*. Quae verba perinde sonare videntur, quasi loquatur de Diabolo, quasi velit uno fasce omnia perstringere, ut hujus orationis summa adversus hostem nostrum capitalissimum instituta sit. Ille enim is est, qui ea omnia, quae oramus, summo studio impedire conatur, nempe Dei nomen seu gloriam, Dei regnum et voluntatem, panem quotidianum, pacatam et laetam conscientiam, etc. Quamobrem haec omnia summatim complectemur orantes: Carissime Pater, da precor, ut ab omni malo atque infortunio liberemur. Nihilo minus tamen ea quoque una inclusa sunt, quaecunque mala sub regno Diaboli nobis possunt contingere, cujus generis sunt egestas, dedecus, mors, et

breviter omnium calamitatum et miseriarum tragoedia, quae in terris multiplex et immensa est. Nam Diabolus, cum non tantum mendax, verum etiam homicida sit, nunquam non nobis insidiose necem machinatur, ut animo suo morem gerat, nobis in periculosos casus praecipitatis, aut damno corporis affectis. Inde fit, ut complures fracta cervice perimat, multos immissà insania rationis usu privet, nonnullos in undis submersos suffocet, ac multos ad mortem voluntariam sibimet consciscendam adigat, aut alios quospiam casus terribiles subire compellat. Quare nihil aliud in terris nobis superest operis, quam ut indesinenter adversus capitalem hunc hostem oremus. Nisi enim divinitus conservaremur, ne unicam quidem horam ab insidiis ejus tuti essemus.

Ex his jam dictis facile perspicis, quomodo Deus pro omnibus rebus, etiam iis, quae corporales sunt, rogari postulat, ut nusquam alibi, quam apud eum unice ullum quaeratur aut expectetur auxilium. Caeterum hoc ultimo loco posuit. Si enim ab omnibus malis custodiri et liberari cupimus, necessum est, ut antea nomen ejus in nobis sanctificetur, regnum ejus penes nos sit, voluntas ejus fiat. His, inquam, ante peractis, tum demum nos a peccatis, ab ignominia custodiet, praeterea ab omnibus aliis, quae aut dolori aut perniciosa nobis esse queant.

Ita nobis Deus omnes necessitates nostras, quibus premimur, compendiosissime proposuit, ne qua nobis relinqueretur negligendae orationis excusatio. Verum in hoc summa vis orationis sita est, ut dicere quoque discamus Amen: hoc est, non haesitare, orationem nostram certo esse exauditam, et futurum esse, quod precati sumus. Nihil enim aliud est, quam non haesitantis fidei verbum, non orantis temere, sed scientis, Deum non mentiri, posteaquam audiendi facilitatem et certitudinem pollicitus est. Jam ubicunque talis fides non est, hic neque verae orationi locus esse potest. Quare perniciosa quaedam illorum est opinio, ita orantium, ut non audeant Amen quoque ad finem orationis adjicere, hoc est, certo concludere, se exaudiri, verum in dubio perseverant dicentes: Qui vero tantum mihi sumerem, ut jactarem, Deum meas preces exaudivisse, cum me peccatorem esse non ignorem? etc. Hujus rei causa est, quod non ad promissionem Dei, sed ad opus proprium suamque dignitatem respiciant. Unde fit, ut suis orationibus Deum tantum subsannent et mendacii coarguant. Hinc quoque quamlibet prolixe orantes consequuntur nihil, quemadmodum divus Jacobus inquit: Qui orat, in

fide oret, nihil haesitans. Qui enim haesitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur. Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. Ecce tanti refert apud Deum, ut certi simus, nos non frustra orare, et ut nullo modo preces nostras vilipendamus.

QUARTA PARS
Catechismi.

DE BAPTISMO.

Hactenus tres principales communis Christianae doctrinae partes executi sumus. Praeter has superest, ut de duobus quoque Sacramentis, ab ipso Christo institutis, disseramus, de quibus cuivis Christiano ad minimum brevis quaedam institutio tenenda est: quandoquidem his ignoratis nemo Christianus esse potest, tametsi hactenus nihil prorsus recti, nihil sani de his traditum est populo. Primum vero ipsum Baptismum tractandum nobis proponemus, per quem primitus in Christianorum communionem cooptamur. Ut vero recte percipiatur, ordine cuncta explicabimus, tantum ea tradituri, quae cognitu erunt necessaria. Quomodo enim adversus haereticos Baptismus defendendus sit, hoc doctis relinquentes commendabimus.

Principio operae pretium est, ipsa verba exacte nosse, in quibus fundatus est Baptismus, et ad quae omnia respiciunt, quae de Baptismo tractanda sunt, nempe ubi Christus inquit, Matthaei ultimo:

Euntes in mundum universum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

Item Marci ultimo:

Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.

In his verbis primum tibi notandum et expendendum venit, hic extare Dei mandatum et institutionem, ne dubitemus, Baptismum rem divinam esse, non ab hominibus excogitatam aut inventam. Nam quemadmodum pro certo dicere possum, decem praecepta, symbolum fidei, orationem Dominicam, nullum hominem e suo capite produxisse, sed ab ipso Deo data et manifestata esse; ita non minus vere jactare possum, Baptismum non esse humanae rationis commentum, sed ab ipso Deo institutum, ad haec severe praeceptum, ut nosmet baptizandos offeramus, aut non salvari nos posse: ne quis in eam cogitationem forte veniat, rem esse tam leviculam, ac rubeam novam tunicam induere. In hoc enim summa vis et virtus pendet, ut Baptismum veluti rem praeclaram ac pretiosam magni aestimemus. De eo enim vel maxime pugnamus vel dimicamus: siquidem jam mundus ita refertus est sectis, vociferantibus, Bapismum esse rem externam, rem externam vero nullius esse usus aut momenti. Verum pone, esse rem quomodocunque externam: hic autem extat Dei verbum et mandatum, quo Baptismus instituitur, fundatur et confirmatur. Quidquid autem Deus instituit et faciendum praecipit, certe non rem nihili, sed rem pretiosam et utilem esse, necesse est, tametsi quoad externam faciem stramineo culmo vilior esset. Potuimus hactenus per multa secula magnifacere Papam, literis ac bullis suis vanissimis distribuentem indulgentias, altaria aut templa confirmantem, tantum propter concessa sigilla et literas. Quanto majore in pretio atque existimatione nobis Baptismus habendus est, cujus ipse Christus auctor extitit, quem ipse praecepit, instituit, ac in cujus nomine administratur. Ita enim verba sonant: Ite, et baptizate, sed non in vestro, verum in Dei nomine.

Siquidem baptizari in nomine Dei, non est ab hominibus, sed ab ipso Deo baptizari. Quapropter quanquam manu hominis administratur, revera tamen proprium Dei opus censendum et habendum est. Ex quo quivis haud difficulter potest colligere, Baptismi opus multo esse sublimius et praestantius, quam ullum opus factum ab ullo divorum, aut hominum. Quae enim opera possunt esse dicive majora, quam Dei opera? Sed enim hic omni studio occupatus est Diabolus, ut factitia quadam larva et facie nos decipiat, et a Dei opere ad nostrum opus nos abducat. Multo enim splendidius et praeclarius esse videtur, Carmelitam quempiam magna et laboriosa quaedam facere opera, et nos ipsi multo majoris opera et merita nostra, quam Dei, aestimamus. Verum scriptura ita docet, quanquam omnium

monachorum opera, quantumvis nitentia, in unum conflata cumularentur, neque tamen tam pretiosa habenda forent, quam si Deus tantum stipulam humo sustulerit. Quid ita? Propterea, quod persona nobilior est, atque excellentior. Jam vero hoc loco persona nequaquam juxta opera, verum opera juxta personam aestimanda sunt, a qua dignitatem mutuantur et pretium. Verum hic insana ratio perverse ac praepostere judicans ita existimat, cum non perinde splendidam faciem Baptismus prae se ferre soleat atque opera, quae ipsa facit, nullius etiam momenti esse Baptismum.

Ex his jam memoratis sanum intellectum percipe, atque interrogatus, quid Baptismus sit? ita responde: Non esse prorsus aquam simplicem, sed ejusmodi, quae verbo et praecepto Dei comprehensa et illi inclusa sit, et per hoc sanctificata, ita ut nihil aliud sit, quam Dei seu divina aqua, non quod aqua haec per sese quavis alia sit praestantior, sed quod ei verbum ac praeceptum Dei accesserit. Quocirca mera sycophantia est, et Diaboli illusio, quod hodie nostri novi spiritus, ut blasphement et contumelia afficiant Baptismum, verbum et institutionem Dei ab eo divellunt, nec aliter intuentur eum, quam aquam e puteo haustam, ac deinceps ita blasphemo ore blaterant: Quid vero utilitatis manus aquae plena praestaret animae? Quis vero adeo vecors et inops animi est, qui hoc ignoret, divulsis Baptismi partibus, aquam esse aquam? Qua vero fronte tu tibi tantum sumis, ut non verearis ab ordinatione Dei pretiosissimum κειμήλιον avellere, quo Deus eam constrinxit et inclusit, neque inde divelli vult aut sejungi. Quippe verbum Dei aut praeceptum, item nomen Dei in aqua ipse solet esse nucleus, qui thesaurus ipso coelo et terra omnibus modis nobilior est et praestantior.

Ad hunc ergo modum ita discerne, longe aliam rem esse Baptismum, atque omnes alias aquas, non naturalis essentiae gratia, sed quod huic aliquid praestantioris rei adjungitur. Ipse enim Deus Baptismum suo honestat nomine, suaque virtute confirmat. Eam ob rem non tantum naturalis aqua, sed etiam divina, coelestis, sancta et salutifera aqua, quocunque alio laudis titulo nobilitari potest, habenda et dicenda est: hocque non nisi verbi gratia, quod coeleste ac sanctum verbum est, neque a quoquam satis ampliter, digne et cumulate laudari potest, siquidem omnem Dei virtutem et potentiam in se habet comprehensam. Inde quoque Baptismus suam accipit essentiam, ut Sacramenti appellationem mereatur, quemadmodum sanctus etiam docet Augustinus: Accedat, inquit, verbum ad ele-

mentum, et fit Sacramentum, hoc est, res sancta atque divina.

Quocirca nunquam non docemus, Sacramenta et omnes res externas, a Deo ordinatas et institutas, non intuendas esse juxta crassam illam et externam larvam, veluti nucis putamina intuemur, sed quemadmodum hisce verbum Dei inclusum sit. Neque secus de parentum statu et magistratibus loquimur, quos si eatenus intueri volumus, quatenus nares, oculos, aures, cutem, pilos, carnem et ossa habeant, tum Turcis et Gentilibus sunt similes. Ac aliquis dicere posset: Cur hos majoris facerem, quam alios? Atqui accedente praecepto: honora patrem tuum et matrem tuam, alium virum video, divina majestate et gloria indutum et exornatum. Praeceptum, inquam, aureus ille torques est, quem collo circumfert, imo potius corona in capite, indicans, quomodo et quam ob rem haec caro et sanguis honorandi sint. Ita quoque ac multo quidem vehementius Baptismo honor habendus est propter verbum, quippe quem ipse Deus et verbo et facto honoravit, ad haec miraculis coelitus ostensis confirmavit. Num enim putas rem fuisse jocularem, cum Christus semetipsum Johanni baptizandum offerret, coelum simul aperiretur, et Spiritus sanctus propalam e coelo columbina specie descenderet, nec quidquam aliud adesset, quod non certissimis documentis divinam majestatem et gloriam repraesentaret? Quare iterum atque iterum repetens moneo, ne haec duo, verbum et aquam, ullo modo disjungi atque divelli patiamur. Separato enim inde verbo, non alia est aqua, atque illa, qua in culina ad elixandas carnes culinae praefecta utitur, potestque non male balneatorum dici Baptismus. Caeterum conjuncto verbo, sicut Christus ordinavit et instituit, tum Sacramentum est, ac Christi Baptismus dicitur. Et haec prima hujus institutionis pars sit de essentia et dignitate hujus Sacramenti.

Deinde, posteaquam certi sumus, quid sit Baptismus, et quid de eo sentiendum, etiam illud nobis discendum venit, quam ob rem, et in quem usum Baptismi ratio instituta sit, hoc est, quid utilitatis baptizatis afferat, conferat et pariat? Verum neque hoc melius atque compertius, quam ex verbis Christi supra citatis sciri potest ac percipi, nimirum: qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. Quare rei summam ita simplicissime complectere, hanc videlicet Baptismi virtutem, opus, fructum et finem esse, ut homines salvos faciat. Nemo enim in hoc baptizatur, ut princeps evadat, verum sicut verba sonant, ut salvus fiat.

Caeterum salvum fieri scimus nihil aliud esse, quam a peccati, mortis et Diaboli tyrannide liberari, in Christi regnum deferri, ac cum eo immortalem vitam agere. Ex hoc iterum non obscure perspicis, quanti momenti ac pretii Baptismus habendus sit, in quo tam inaestimabilem, tamque ineffabilem thesaurum consequimur. Atque hoc ipsum sufficienter indicat, Baptismum solam ac simplicem aquam esse non posse. Ejus enim virtutis simplex aqua esse non potest, verum enimvero Dei verbum facit, tum quod*) (ut supra diximus) Dei nomen in illo sit. Jam ubicunque Dei nomen est, ibi vitam quoque et summam felicitatem esse necesse est, ut non injuria divina, beata, fructuosa, et omnis gratiae plena aqua dici possit. Etenim verbi divini accessione eam virtutem consequitur, ut λοῦτρον παλιγγενεσίας, lavacrum regenerationis sit, sicuti nominat Paulus ad Titum tertio.

Quod autem nasutuli nostri μωρόσοφοι, novi illi spiritus, superciliose admodum fabulantur, fidem solam esse, quae salvos faciat, opera vero et res aeternas ad salutem consequendam nihil praestare aut facere, respondeo, sane in nobis nihil aliud facere aut operari salutem, quam fidem, qua de re mox infra latius. Atqui hoc coecorum duces videre nolunt, fidem necessario aliquid habere, quod credat, hoc est, cui innitatur, et qua re suffulta persistat. Ita jam fides aquae adhaeret, creditque Baptismum esse, in quo mera beatitudo et vita est: non aquae virtute, (ut abunde dictum est) sed per hoc, quod Baptismus verbo et ordinatione divina unitus et confirmatus est, ejusque nomine nobilitatus. Jam haec credens, quid aliud quam in Deum credo, et in eum, qui suum verbum Baptismo indidit et inseruit, ac nobis externas res proponit, in quibus tantarum rerum thesaurum comprehendere queamus?

Jam usque adeo insaniunt novi illi spiritus, ut disjungere non vereantur fidem, et rem, cui fides adhaerescit et alligata est, tametsi externa sit. Verum haec non potest non externa esse, ut sensibus percipi et comprehendi possit, atque ita deinceps animo infigi, quemadmodum totum Evangelium externa quaedam et corporalis est praedicatio. In summa, quidquid Deus in nobis facit et operatur, tantum externis istiusmodi rebus et constitutionibus operari dignatur. Ubicunque jam loquitur, imo potius [illegible]cunque aut per quemcunque locutus fuerit, eo fidei di[illegible]di sunt oculi, eique adhaerendum. Jam hic verbum Dei in promtu habemus: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus

*) tum quod] Lutherus: *und dass.*

erit. Quorsum ista verba alias, quam de Baptismo dicta sunt, hoc est, de aqua divino ordine fundata et confirmata? Ex hoc sequitur, ut is, qui Baptismum contemnit et rejicit, verbum Dei, fidem et Christum quoque rejiciat, eo nos ducentem, et Baptismo alligantem.

Tertio, cognita jam ingenti cum virtute, tum utilitate Baptismi, videamus ulterius, quae persona sit talia accipiens, quae per Baptismum offeruntur. Hoc iterum pulcherrime et clarissime in his verbis expressum est: Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Hoc est: sola fides personam dignam facit, ut hanc salutarem et divinam aquam utiliter suscipiat. Cum enim hoc in verbis una cum aqua nobis offeratur et proponatur, non alia ratione potest suscipi, quam ut hoc ex animo credamus. Citra fidem nihil prodest Baptismus, tametsi per sese coelestis et inaestimabilis thesaurus esse negari non possit. Ideo unicum illud verbum (qui crediderit) tantum potest, ut excludat atque rejiciat omnia opera, quaecunque facere poterimus hoc animo, ut per ea salutem consequamur et promereamur. Jam enim ita irrevocabiliter decretum est, quidquid fides non est, illud ad consequendam salutem nihil profuturum, neque tantillum consecuturum.

Quod si, ut solent, dixerint: tamen ipse quoque Baptismus opus est, et tu dicis, opera ad salutem consequendam nullius esse momenti, ubi tunc manet fides? responde: Sane vero nostra opera ad salutem nihil faciunt, porro autem Baptismus non nostrum, sed Dei opus est. Dei enim Baptismus, ut dictum est, longe lateque a balneatoris Baptismo tibi secernendus est. Dei autem opera salutifera sunt, et ad salutem consequendam necessaria, neque excludunt, sed fidem requirunt, citra quam comprehendi non possent. Eo enim, quod te aqua perfundi sinis, Baptismum nondum percepisti aut servasti, ut inde aliquid emolumenti ad te redeat. Verum inde primum tibi proderit, si hoc consilio temet baptizandum obtuleris, ut Dei mandato et institutioni satisfacias, ut in nomine Domini baptizatus promissam in aqua salutem consequaris. Jam hoc neque manus neque corpus efficere potest, sed corde credendum est. Ita vides liquido, hic nullum esse opus, quod a nobis fiat, sed thesaurum, quem ille nobis largitur, sola fides apprehendit; non secus atque Dominus Jesus in cruce nullum opus est, sed thesaurus verbo comprehensus, nobisque oblatus, quem sola fides apprehendit et consequitur. Injuriam itaque nobis faciunt, cum adversus nos vociferantur, quasi contra fidem doceamus, cum tamen unice illam

urgeamus et inculcemus, ut quae tam sit necessaria, ut sine illa nihil quidquam possimus apprehendere aut consequi.

Ita quidem habemus tres hujus Sacramenti partes, quas quivis Christianus tenere debet, praecipue vero, quod Baptismus Dei sit constitutio, in omni honore ac pretio habenda. Quae una abunde satis nos movere debet, tametsi res prorsus sit externa. Quemadmodum quartum praeceptum: Honora patrem tuum et matrem tuam, tantum de corporali carne et sanguine honorandis constitutum est, in quo non carnem et sanguinem, sed Dei praeceptum intuemur, cui illa inclusa sunt, cujusque gratia caro et sanguis pater ac mater dicuntur; ita quoque si praeter haec verba: Ite et baptizate, etc. nihil nobis esset aliud, attamen nobis illa, ut Dei constitutio, arripienda essent et facienda. Jam hic non tantum adest praeceptum et mandatum faciendi, verum etiam promissio. Quare multo praestantior est atque sublimior Baptismi constitutio, quam alia, quae a Deo praecepta et ordinata sunt. In summa, adeo plena est consolationis et gratiae, ut ejus sublimitatem coelum ac terra assequi nequeant. Verum hic arte opus est, ut haec vera esse credantur, neque in thesauro quidquam desiderari potest. In hoc vis sita est, ut comprehendatur, et comprehensus firmiter retineatur.

Quapropter quivis Christianus per omnem vitam suam abunde satis habet, ut Baptismum recte perdiscat atque exerceat. Sat enim habet negotii, ut credat firmiter, quaecunque Baptismo promittuntur et offeruntur, victoriam nempe mortis ac Diaboli, remissionem peccatorum, gratiam Dei, Christum cum omnibus suis operibus, et Spiritum sanctum cum omnibus suis dotibus. Breviter ista omnia, quae Baptismus secum apportat, omnem humanam cogitationem exsuperant, ita ut si imbecilla natura animo repeteret, non injuria in dubium veniret, num vera esse possint. Ipse enim aestima: Quod si uspiam gentium esset medicus ea arte praeditus, qua posset efficere, ne homines morerentur, aut si mortem oppeterent, postea tamen perpetuo viverent, quam non ad eundem maximi minimique certatim et undarum instar multis cum opibus cursitarent, ita ut prae divitum turba nulla daretur accedendi copia? Jam hic in Baptismo parvis et amplis, hoc est omnibus, gratuito ad fores usque offertur ejusmodi thesaurus et medicina, quae mortem absorbet, ac homines in vita conservat. Ita Baptismus intuendus est, et nobis fructuosus faciendus, ut hoc freti corroboremur et confirmemur, quoties peccatis aut conscientia gravamur, ut dicamus: Ego tamen baptizatus

um; quod si baptizatus, certum est, ea promissa mihi lata esse, me beatum fore, ac vitam immortalem et anima t corpore possessurum. Ideo enim haec duo in Baptismo unt, ut et corpus aqua perfundatur, quod praeter aquam ihil plus potest capere, et ad hoc verba proferuntur, ut aec anima capiat. Jam vero quoniam et aquam et verba num Baptismum esse constat, sequitur, ut et corpus et nima salva fiant, ac in aeternum vivant. Anima quidem er verbum, cui credit, corpus autem, quoniam animae unium est, et Baptismum quoque apprehendit, qua ratione otest apprehendere. Quare neque in anima, neque in corore uspiam rem pretiosiorem habemus, siquidem Baptismi uxilio prorsus sancti ac felices reddimur, id quod alioqui ulla vita, nullum uspiam opus potest assequi.

Haec quidem de Baptismi essentia, utilitate et usu, uaecunque scitu erant necessaria, dicta sufficiant. Hoc ero loco occurrit quaestio, qua hodie Diabolus per sectas uas mundum varie illaqueat, nempe de puerorum Baptimo, num illi quoque credant, aut recte baptizentur. Ad anc nos ita breviter respondemus: qui simplici intelligenia praeditus est, ille hanc quaestionem indiscussam a se emoveat, ac doctoribus discutiendam relinquat. Quod si amen respondere volueris, ita responde: puerorum Baptimum Christo placere et gratum esse, suo ipsius opere abnde ostenditur, nempe, quod Deus illorum non paucos anctificavit, eosdemque Spiritu sancto impertivit, qui stam a partu infantes baptizati sunt. Sunt etiam hodie non arum multi, quos certis indiciis animadvertimus Spiritum anctum habere, cum doctrinae eorum, tum etiam vitae omine: sicut et nobis gratia Dei datum et concessum est, osse scripturas interpretari, et Christum cognoscere, quod itra Spiritum sanctum nullo modo fieri posse, nemo dubiat. At si puerorum Baptismus Christo non probaretur: ulli horum Spiritum sanctum, aut ne particulam quidem jus impertiret, atque ut summatim, quod sentio, eloquar, er tot secula, quae ad hunc usque diem elapsa sunt, nulus hominum Christianus perhibendus esset. Quoniam ero Deus Baptismum sui sancti Spiritus donatione confirnat, id quod in nonnullis Patribus, divo Bernhardo, Gerone, Johanne Huss, et in aliis, non obscuris argumentis ntelligitur, neque sancta Christianorum Ecclesia usque ad onsummationem seculi interibit: fateri coguntur, Deo Baptismum non displicere. Neque enim sibi ipse potest esse ontrarius, aut mendaciis et nequitiae suffragari, neque uic promovendae gratiam suam, ac Spiritum suum imper-

tire. Et haec fere optima et firmissima est pro simplicibus et indoctis comprobatio. Neque enim hunc articulum: Credo Ecclesiam Catholicam, communionem sanctorum etc. nobis eripient aut subvertent unquam.

Deinde hoc quoque dicimus, nobis non summam vim in hoc sitam esse, num ille, qui baptizatur, credat nec ne; per hoc enim Baptismo nihil detrahitur. Verum summa rei in verbo et praecepto Dei consistit. Hoc quidem aliquanto est acutius, veruntamen in hoc totum versatur, quod dixi, Baptismum nihil aliud esse, quam aquam et verbum Dei simul juncta: hoc est, accedente aquae verbo, Baptismus rectus habendus est, etiam non accedente fide. Neque enim fides mea facit Baptismum, sed Baptismum percipit et apprehendit. Jam Baptismus non vitiatur aut corrumpitur, hominibus eo abutentibus, aut non recte suscipientibus, qui (ut dictum est) non fidei nostrae, sed verbo Dei alligatus est. Nam quanquam hodierno die Judaeus quispiam fraudulenta quapiam simulatione et malitioso proposito veniret, se baptizandum offerens, nosque eundem serio omni studio baptizaremus, nihilominus nobis dicendum esset, Baptismum verum et rectum esse. Hic enim aquá una cum verbo Dei praesto est, tametsi ille non recto animo, ut debebat, susceperit: sicut illi, qui indigne ad coenam Domini accedunt, verum corpus Domini accipiunt, quanquam non crediderint.

Ita vides Rottensium *βαπτισμομαστίγων* objectionem vanam esse, et nullius roboris. Nam quemadmodum diximus, quanquam pueri non crederent, quod nullo modo affirmandum est, (ut jam ostensum est) tamen Baptismus verus esset, neque quispiam eos rebaptizare debet: veluti Sacramento nihil detrahitur, tametsi aliquis ad ejus participationem improbo animò accedit: neque ferendum esset, ut eadem hora propter priorem abusum ad sumendum accedat denuo, quasi initio verum Sacramentum non percepisset. Hoc enim esset summa contumelia et ignominia Sacramentum afficere. Qua vero ratione verbum et institutio Dei propterea irrita esse debebunt, quia nos non recte utimur? Propterea dico, si non recte credidisti prius, tamen adhuc crede, atque ita dicas: Baptismus quidem rectus fuit, ego vero miser eundem non recte suscepi. Nam ego ipse quoque, et omnes alii, qui baptizantur, coram Deo ita coguntur dicere: Venio huc in mea et aliorum fide, neque tamen asseveranter affirmare audeo, me certo credere, et multi pro me precantur, sed huic fidens innitor, quod hoc verbum praeceptum tuum sit. Quemadmodum ad coenam corporis et sanguinis Domini accedo, non mea fide, sed Christi verbo

fretus, sive jam firmo, sive infirmo sim animo, illud ego Deo meo commendo. Hoc tamen comperte teneo, quod jussu Dei mihi accedendum, edendum et bibendum est etc., quodque mihi suum corpus et sanguinem donat, quae res nunquam mihi mentietur, aut me decipiet. Ad hunc modum cum puerorum Baptismo quoque facimus, puerum Ecclesiae ministro baptizandum apportamus, hac spe atque animo, quod certo credat, et precamur, ut Deus eum fide donet, verum propterea non baptizamus, sed potius quod Deus ita faciendum nobis praeceperit. Cur ita? Ideo quod certi simus, Deum non mentiri. Ego et proximus meus, et in summa, omnes homines errare possunt et fallere, porro autem verbum Dei nec potest errare nec fallere.

Quocirca nimium utique confidentes et crassi sunt spiritus illi, qui ita concludentes inferunt: Ubi fides non est, ibi nec Baptismus rectus esse potest. Quasi ita velim concludere: si fidem non habuero, sequitur, Christum nihil esse. Aut sic: si majorum jussis morem non gessero, nec parentes nec magistratus quidquam sunt. Rectene ac bene colligitur, ubi quis non facit, quod illi faciendum fuerat, propterea, sequi, rem per se nihil esse aut valere? Quin potius argumentum inverte, atque ita collige. Sane ob id ipsum Baptismus quantivis pretii et rectus habendus est, quod non recte ab hominibus susceptus est. Si enim per se Baptismus rectus non esset, eo nullo modo possemus abuti, aut abutendo delinquere. Abusus non tollit, sed confirmat substantiam, vulgo dici solet. Siquidem aurum nihilominus manet aurum, quantumvis illud meretricula cum scelere et dedecore gestet ac circumferat.

Quare tandem semel conclusum esto, Baptismum omni tempore rectum esse, ac plenam permanere ejus substantiam, etiamsi vel unus hominum baptizaretur, neque tamen recte crederet. Neque enim id, quod semel Deus ordinavit et locutus est, ab hominibus mutari sinit aut perverti. Vero enimvero usque adeo excoecati sunt fanatici illi spiritus, ut Dei praeceptum ac verbum perspicere nequeant, neque Baptismum et magistratus aliter intuentur, atque aquam in fluviis ac olla, aut alium quempiam hominem; et cum nullam fidem aut obedientiam videant, et Baptismus et magistratus nihil esse cogitur. Hic vero clandestinus et seditiosus latitat Diabolus, qui perlubenter coronam magistratui criperet, ut deinceps oppressus conculcaretur pedibus, adhaec omnia Dei opera et ordinationes redactae in nihilum subverterentur funditus. Ideo nobis advigilandum est naviter omni panoplia instructis, ne a verbo Dei divelli et abs-

trahi nos patiamur, ut Baptismum non nudum et solum signum esse credamus, quemadmodum nostri spermologi seu Schwermeri somniant.

Ultimo, neque illud praetereundum aut ignorandum est, quid Baptismo significetur, tum quam ob rem Deus talibus externis signis et gestibus hoc Sacramentum celebrandum instituerit, per quod primum in Christianorum communionem cooptamur. Opus vero aut gestus est, quod baptizandi in aquam mergimur, qua prorsus contegimur, et postea mersi iterum extrahimur. Hae duae res, in aquam mergi et iterum emergere, virtutem et opus Baptismi significant, quae non sunt alia, quam veteris Adami mortificatio, et postea novi hominis resurrectio. Quae duo per omnem vitam nobis indesinenter exercenda sunt, ita ut Christiani vita nihil aliud sit, quam quotidianus quidam Baptismus semel quidem inceptus, sed qui semper exercendus sit. Ita enim fieri necesse est, ut subinde veteris Adami sordes repurgentur atque eluantur, ut novi hominis nitor et forma prodeat. Quid autem est vetus homo? hoc nimirum est, quod ab Adamo patre nostro nobis successione quadam haereditaria innatum est, scilicet quod sumus iracundi, immites, invidi, luxuriosi, avari, pigri, superbi, increduli, breviter, omnibus vitiis contaminati, et in quibus natura nihil boni inest. Jam in Christi regnum delati, hisce vitiis quotidie decrescendum est, ut subinde magis atque magis mitiores, liberaliores, patientiores, mansuetiores fiamus, semper aliquid avaritiae, odio, invidentiae, superbiae atque id genus vitiis detrahentes.

Et hic est rectus Baptismi usus inter Christianos, per aquae mersionem significatus. Caeterum ubi Baptismi exercitium non viget, sed Adamo veteri habenae laxantur, ut in dies fiat ferocior, hoc non dicitur uti Baptismo, sed eidem reluctari. Qui enim extra Christum sunt, non possunt non quotidie in pejus degenerare, sicut et vulgato eoque vero dicitur proverbio: Nunquam non deteriores, quo seniores, eo pejores (*Immer je länger, je ärger, je böser*). Quod si quis anno superiore nonnihil coepit fasto insolescere, et ad rem attentus esse; ille mox anno sequente multo fit insolentior, et ad rem attentior, ita ut vitia ab incunabulis cum eo certis quibusdam incrementis progrediantur. Infans puer nullis singularibus vitiis infectus est: sed ubi adoleverit, immodestae, intemperantis et lascivae vitae inquinamentis contaminatur: mox constantem ac virilem aetatem consecutus, tum demum magis atque magis vera illa vitiorum seges erumpit. Quare vetus homo naturam suam

nemine obstante sequitur, si non Baptismi virtute coërcitus et refrenatus fuerit. Contra, ubicunque Christiani facti sunt, decrescit quotidie ac imminuitur, donec prorsus abolitus fuerit. Et hoc est vere in Baptismo mergi, et iterum quotidie emergere. Itaque hoc consilio externum signum nobis propositum est, non tantum, ut efficaciter operetur, verum etiam, ut aliquid significet. Jam ubicunque fides fructibus foecunda viget, hic Baptismus non tantum inanem significationem repraesentat, sed mortificandae carnis opera conjuncta habet. Porro autem absente fide, nudum et inefficax signum tantummodo permanet.

Ex his jam clare vides, Baptismum aeque et virtute et significatione sua tertium quoque Sacramentum comprehendere, quod poenitentiam appellare consueverunt: quae proprie nihil aliud est, quam Baptismus, aut ejus exercitium. Quid enim poenitentia dici potest aliud, quam veterem hominem magno adoriri animo, ut ejus concupiscentiae coërceantur, ac novam vitam amplecti? Quare vivens in poenitentia, in Baptismo versaris, hanc novam vitam non solum significante, verum etiam operante, incipiente, et exercente. In hoc enim baptizatis datur et gratia et Spiritus et virtus veterem hominem compescendi, ut novus prodeat ac confirmetur. Hinc Baptismus semper subsistit, et quanquam aliquis ab eo peccatorum procellis abreptus excidat, nobis tamen subinde ad eum regressus patet, ut veterem hominem resipiscentiae jugo iterum subjiciamus. Verum, ut iterum aqua perfundamur, non est necesse. Nam etsi centies in aquam mergeremur, non tamen nisi unus Baptismus est; caeterum opus et significatio durat et permanet. Ita resipiscentia aut poenitentia nihil aliud est, quam regressus quidam et reditus ad Baptismum, ut illud iterum petatur et exerceatur, quod ante quidem inceptum, et tamen negligentia intermissum est.

Haec ideo a me dicuntur, ne in eam veniamus opinionem, in qua permultos jam annos fuimus, opinati, Baptismum jam completum esse, ut eo amplius uti nequeamus, posteaquam iterum in peccata prolapsi sumus. Cujus rei causa extitit, quod eundem ulterius non sumus intuiti, nisi secundum externum opus, quod semel factum atque completum est. Atque hoc inde quoque evenit, quod divus Hieronymus scriptum reliquit: Poenitentiam secundam esse tabulam, qua nobis ex hujus mundi pelago natandum et trajiciendum est, fracta jam navi, in quam transcendimus atque trajicimus, delati in Christianitatem. Sed hisce verbis Baptismi usum Hieronymus nobis sustulit, ut nobis amplius

utilis esse nequeat. Quamobrem nequaquam recte docuit. Neque enim navis frangitur, quando (ut diximus) Dei ordo seu constitutio, et non nostrum opus est. Illud vero non raro fieri solet, ut labentes excidamus. Jam si quis exciderit, ille det operam, ut iterum adnatet, huicque adhaerescat, donec iterum in navem recipiatur, inque ea iterum perinde versetur, ut primum inceperat.

Ita jam liquido omnibus compertum esse arbitror, quam praeclara ac mirifica res sit Baptismus, eripiens nos a rictu diabolico, Deum nobis proprium faciens, peccatum opprimens et auferens, deinde in dies singulos novum hominem fortificans, semper etiam durans et permanens, donec ex hoc exilio erepti, ad immortalem gloriam migraverimus. Eam ob rem cuique Baptismus ita habendus est, ut amictus quotidianus, quo indutus semper debet incedere, ut nunquam non in fide ejusque fructibus inveniatur, ut coërcitis veteris hominis concupiscentiis, in novo adolescat. Si enim Christiani perhiberi contendimus, Baptismi opus sedulo nobis exercendum est, unde Christiani appellationem promeremur. Si quis autem exciderit, ille accedat vicissim. Nam quemadmodum Christus, omnis gratiae et et misericordiae sedes, non cedit, neque obstat nobis prohibens iterum ad sese accedere, quanquam peccantes hallucinemur: ita quoque universorum bonorum suorum et donorum thesaurus inconcussus permanet. Jam quemadmodum semel in Baptismo peccatorum condonationem assecuti sumus, ita ea adhuc quotidie permanet, quamdiu vivimus, hoc est, donec in terris veterem hominem collo circumferimus.

DE SACRAMENTO ALTARIS.

Quemadmodum hactenus de Baptismo disseruimus, ita jam nobis deinceps de secundo quoque Sacramento disserendum est, nempe de his tribus partibus, quid sit, quid utilitatis afferat sumentibus, insuper quibus fruendum aut sumendum sit. Atque haec omnia ipsius scripturae verbis confirmata comprobabimus, quibus a Christo jam inde ab initio institutum est. Haec equidem cuivis Christiano cognoscenda sunt, qui quidem Christianus esse contendit, et hujus Sacramenti cupit esse particeps. Neque enim nobis est animus posthac admittendi quemlibet, aut quibuslibet illud administrandi, ignorantibus, quid hic quaerant, aut quam ob rem accedant. Caeterum verba haec sunt:

Dominus noster Jesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens, fregit, et

dixit: Accipite et manducate. Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: Hoc facite in mei commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, cum gratias egisset, dedit illis, dicens: Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis et multis effunditur, in remissionem peccatorum: Hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem.

Principio nequaquam decretum est nobis hic eum quoquam pedem conferre, aut contentionis gratia cum hujus Sacramenti detestandis blasphematoribus suscepto bello in arenam descendere, verum sub initium potius discere, qua in re hujus Sacramenti vis et virtus (ut in Baptismo fecimus) omnis sita sit, nimirum ut sciamus, caput et nervum in hoc esse Dei verbum, ordinem et mandatum. Neque enim a quoquam homine excogitatum aut inventum, sed citra cujusvis consilium et deliberationem ab ipso Christo institutum est. Quapropter sicut decem praecepta, oratio Dominica, fidei confessio, suam dignitatem obtinent, tametsi ea in perpetuum nunquam servaveris, oraveris, neque credideris: ita quoque hoc venerabile Sacramentum salvum ac inviolatum permanet, ut nihil illi detrahatur, quamlibet nos illo indigne abutamur. Quid putas, Deo nostra opera aut fidem adeo curae esse, ut eam ob rem suum ordinem aut institutionem immutari patiatur? Videmus enim, in omnibus mundanis rebus eum perpetuo tenorem consistere et ordinem perdurare, quem Deus semel rebus creandis praescripsit et instituit, quacunque tandem ratione illis utamur, ut res creatas exerceamus. Haec quidem vulgo semper accdulo inculcanda sunt; iis enim omnium seditiosorum spirituum naeniae et gerrae illico labefactantur et subvertuntur. Illi enim Sacramenta extra Dei verbum intuentur, ut rem a nobis factam.

Quid est itaque Sacramentum altaris? Reponsio: Est verum corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi, in et sub pane et vino, per verbum Christi, nobis Christianis ad manducandum et bibendum institutum et mandatum. Et sicut de Baptismo diximus, non simplicem eum esse aquam; ita quoque hic dicimus, hoc Sacramentum panem et vinum esse, sed non simpliciter panem et vinum esse, quae proponuntur discumbentibus, sed panem et vinum Dei verbo inclusa et huic alligata. Verbum, inquam, illud est, quo hoc Sa-

cramentum fit atque discernitur, ne tantum simpliciter panis et vinum*), sed Christi corpus et sanguis sit, ac dicatur. Nos enim Augustini verbis subscribimus, ita dicentis: Accedat Verbum ad Elementum, et fit Sacramentum. Hoc Augustini verbum tam proprie et expresse dictum est, ut vix aliud dixerit praeclarius. Virtute verbi elementum fit Sacramentum, citra cujus accessionem non nisi elementum manet. Jam hoc non est alicujus Principis aut Caesaris, sed omnipotentis Dei verbum et institutio, cui merito omnes creaturae debebant ad pedes accidere atque assentiri, ita se rem habere, sicut dicit ipse, omnique reverentia, metu et humilitate illud accipere. Hoc verbo conscientiae tuae imbecillitatem confirmare potes ac dicere: etiamsi infinitae Diabolorum myriades una cum omnibus Swermeris uno ore impudentissime affirmarent, quomodo panis et vinum Christi corpus et sanguis esse possunt? etc. tamen compertum habeo, omnes ad unum spiritus et doctos non tanta excultos esse prudentia atque intelligentia, quanta Deum omnipotentem vel in minimo digitulo valere certo scio. Jam hic expresse Christi verbum ponitur: Accipite, edite, hoc est corpus meum; bibite ex hoc omnes, hic est calix novi Testamenti in meo sanguine, etc. In haec verba pedibus imus, hisce constanter adhaeremus, perlibenter eos visuri, qui suo magisterio Christum aliter audeant docere, aut aliter facere, atque ipse locutus est. Hoc equidem non inficiabimur verum esse, si verbum auferas, aut sine eo hoc Sacramentum intuearis, praeter merum panem ac vinum nihil tibi mansurum reliqui, sed verbis una cum vino et pane manentibus, sicut debet et oportet, tum constat illa veraciter esse Christi corpus et sanguinem. Sicut enim os Christi dicit ac loquitur, ita quoque est, ut qui neque mentiri novit neque fallere.

Ex his jam haud difficulter respondere possumus ad omnis generis quaestiones, quibus jam passim multi sollicitantur, quarum una haec est, num profligatae quoque vitae sacerdos Sacramentum ministrare aut tractare possit? et ejusmodi. Siquidem hic nos ita concludimus, dicentes: Quanquam nebulo perditissimus Sacramentum aliis ministret, aut ipse sumat, tamen nihilominus Sacramentum illum sumere, hoc est, Christi corpus et sanguinem, non secus atque is, qui omnium reverendissime et dignissime sumserit aut tractaverit: neque enim humana sanctimonia, sed verbo Dei nititur illud. Et quemadmodum nullus san-

*) panis et vinum] Vulgo: vinum et aqua.

ctorum in terris, adde etiam nullus Angelorum in coelis, panem et vinum in Christi corpus et sanguinem vertere potest; ita quoque nemo aliter facere aut immutare potest, etsi hoc Sacramento indignissime abutatur. Nam propter personae indignitatem aut incredulitatem verbum non fit falsum aut irritum, per quod Sacramentum factum et institutum est. Neque enim dicit: quando credideritis aut digni fueritis, tum corpus et sanguinem meum habebitis, sed, accipite, edite, bibite, hoc est corpus meum, et sanguis meus. Et iterum, hoc facite, nimirum quod ego jam facio, instituo, vobis edendum et bibendum porrigo. Hoc perinde valet, ac si dixisset: sive dignus sive indignus fueris, hic corpus et sanguinem meum habes horum verborum virtute, quae pani ac vino adjecta sunt. Hoc animo reconditum fac diligenter conserves. In his enim verbis omne nostrum praesidium, tutela et propugnatio adversus omnes illorum errores et seductiones, quaecunque vel exortae sunt unquam, vel deinceps adhuc exoriri possunt, sita sunt.

Ita habemus breviter primam partem, de substantia nempe Sacramenti. Nunc porro videamus et virtutem ac utilitatem ejus, cujus gratia potissimum Sacramentum hoc institutum est, quodque omnium maxime in eo est necessarium, ut sciamus, quid hic nobis quaerendum, indeque auferendum sit. Sed et hoc valde perspicuum est et cognitu facile, ex iisdem supra memoratis verbis: Hoc est corpus meum et sanguis meus, quod pro vobis datur et effunditur in remissionem peccatorum. Horum verborum breviter hic est sensus: Ideo ad Sacramentum accedimus, ut ejusmodi thesaurum ibi accipiamus, per quem et in quo peccatorum remissionem consequamur. Quare hoc? Ideo, quod verba illic extant et haec dant nobis. Siquidem propterea a Christo jubeor edere et bibere, ut meum sit, mihique utilitatem afferat, veluti certum pignus et arrhabo, imo potius res ipsa, quam pro peccatis meis, morte et omnibus malis ille opposuit et oppignoravit.

Inde jure optimo cibus animae dicitur, novum hominem alens atque fortificans. Per Baptismum enim initio regeneramur, verum nihilominus antiqua et vitiosa cutis carnis et sanguinis adhaeret homini. Jam hic multa sunt impedimenta et impugnationes, quibus cum a mundo, tum a Diabolo acerrime infestamur, ita ut non raro defessi viribus deficiamus, ac nonnunquam etiam in peccatorum sordes prolabamur. Ideo hoc Sacramentum tanquam pro quotidiano alimento nobis datum est, ut hujus esu fides iterum vires suas reparet atque recuperet, ne in tali certamine aut

tergiversetur, aut succumbat denique, sed subinde magis atque magis fiat robustior. Etenim nova vita sic instituenda est, ut assidue crescat, et porro pergendo incrementa accipiat. Verum huic contra multae passiones exhauriendae sunt. Tanta enim aestuat iracundia inimicus noster Diabolus, simul atque conspexerit nos adversus se niti, et hominem veterem injecto freno coërceri, ut ille nos vi nequeat opprimere, tum ab omni parte positis insidiis occulte irrepens nos adoritur, omnes suos nervos intendens, omnes suas artes experiens, nihil non fallaciarum conans, nec prius absistit, quam nos denique extrema lassitudine defessos fecerit, ut aut abjecta (quod ajunt) hasta fidem deseramus, aut omni desperata repugnandi fiducia taediosi aut impatientes fiamus. Ad hoc jam datum est solatium, et haec praesentaria animi levatio adornata, ut cum cor senserit, se nimia impugnatione premi, hic vires et refocillationem quaerat et auferat.

Atqui hoc loco iterum nasuti spiritus nostri mirifica eruditione et sapientia sua sese contorquent, tumultuantes et vociferantes: qui vero, inquiunt, panis et vinum peccata possunt remittere, aut fidem corroborare? Cum tamen sciant et audiant, nos talia de vino et pane nunquam adhuc docuisse, velut panis per se panis est, verum de tali pane et vino, quae Christi corpus et sanguis sunt, et verba secum conjuncta habent. Hic, inquam, panis thesaurus ille est, quem jactamus, hic certe est, nec alius, per quem ejusmodi peccatorum condonationem Christus nobis meritus est. Jam ille non aliter, quam per verba (pro vobis traditur et effunditur) nobis offertur et donatur. Nam in his utrumque habes, et quod Christi corpus sit, et quod tuum sit, tanquam thesaurus et donum concessum gratuito. Quin etiam illud pro certo constat, Christi corpus et sanguinem nequaquam rem otiosam et infrugiferam esse posse, quae nihil fructus aut utilitatis afferat. Veruntamen quamlibet magnus per se thesaurus existat, verbo eum includi ac in eo nobis offerri necesse est, alioqui eundem neque scire, neque quaerere possemus.

Quare nihil etiam illud est planeque frivolum commentum, quod garriunt, Christi corpus et sanguinem non esse in coena pro nobis traditum et effusum, ob id in Sacramento peccatorum remissionem nos habere non posse. Nam tametsi opus ipsum in cruce peractum est, et peccatorum ibi parta condonatio: neque tamen alia ratione,

quam per verbum ad nos pervenire aut perferri potest. Quid enim hac de re nos comperti haberemus, haec facta esse aut nobis condonata, nisi haec praedicatione, aut vocali verbo nobis annunciarentur? Unde vero illi hoc habent exploratum aut cognitum, aut quomodo remissionem peccatorum possunt apprehendere, nisi scripturae et Evangelio crediderint et innixi fuerint? Jam totum Evangelium et fidei articulus, Credo Ecclesiam sanctam catholicam, remissionem peccatorum, etc. virtute verbi in hoc Sacramentum conclusus est, et nobis propositus. Quamobrem ergo talem thesaurum ex hoc Sacramento violenter atque indigne evelli ac diripi pateremur? cum, velint nolint, fateri cogantur, eadem haec esse verba, quae passim in Evangelio repetita audimus, et tam non affirmare audeant, haec verba in Sacramento nullius usus esse, quam affirmare non audent, totum Evangelium aut verbum Dei extra Sacramentum nullius pretii esse aut usus.

Jam ergo totum Sacramentum habemus, cum quid in se sit, tum quid afferat et prosit utentibus. Nunc et videndum est, quaenam sit persona ea, quae eam percipit vim et utilitatem. Haec est, ut breviter dicam, veluti supra de Baptismo et alias non raro diximus, quicunque ea crediderit, quae verba loquuntur et afferunt. Neque enim saxis aut truncis dicta aut annunciata sunt, sed audientibus, ad quos ita inquit: accipite et manducate, etc. Et quia peccatorum condonationem offert, benigneque pollicetur, non possunt haec aliter atque per fidem percipi. Eam fidem ipse iis verbis exigit, inquiens: Pro vobis traditur, pro vobis effunditur; quasi diceret: Ideo vobis corpus et sanguinem meum offero, et edere ac bibere jubeo, ut vobis tanquam rem propriam vendicetis, illisque ita fruamini. Jam quicunque haec sibi dicta statuit, creditque ita se habere, ille certo consecutus est. Caeterum hisce verbis diffidens, nihil habet, utpote qui nequidquam haec sibi offerri patitur, neque tam salutari bono frui cupit. Thesaurus equidem apertus est, atque omnibus obvius et expositus, atque adeo ad fores usque adductus, imo potius mensae ad vescendum impositus: at requiritur porro, ut hunc tibi peculiariter vendices, huic manum extensam admoveas, constanter credens, quemadmodum ipsa verba te docent.

Haec jam tota Christiana praeparatio est hoc Sacramentum digne percipiendi. Cum enim hic thesaurus in ver-

bis prorsus nobis proponatur; non aliter, quam corde apprehendi potest. Manibus enim ejusmodi donum, adeoque perennis thesaurus non est apprehensibilis. Jejunium et oratio, etc. externae quidem praeparationis locum habere, et puerile exercitium esse potest, ut corpus modeste et reverenter erga corpus et sanguinem Christi se gerat: verum quod in hoc et per hoc nobis donatur, corpus nullo modo potest assequi aut apprehendere, sed fides cordis hoc facit, ejusmodi thesaurum cognoscentis et cupientis. Et haec quidem, quantum ad communem hujus Sacramenti institutionem attinet, dicta sufficiant. Quae enim ea de re latius disserenda sunt, aliud ac peculiare tempus requirunt.

Ultimo, quoniam de hujus Sacramenti recto intellectu et vera doctrina certi sumus, admonitione etiam et cohortatione peropus est, ne talem ac tantum thesaurum, qui quotidie inter Christianos administratur et distribuitur, negligamus, hoc est, ut ii, qui Christo nomen dederunt, se praeparent ad hujus venerabilis Sacramenti communionem saepe frequentandam. Videmus enim non obscure, quam pigros et segnes ad id nos praebeamus. Est pene magna pars eorum, qui audiunt Evangelium, qui, posteaquam Papae commenta sunt sublata, nosque a mandato et coactione ejus liberati sumus, duos, tres, pluresque annos sine hoc Sacramento exigunt: quasi tam firmi sint Christiani, qui eo plane non opus habeant. Et impediri ac absterreri inde nonnulli hoc nomine sese patiuntur, quod docuimus, non accedere debere ad hoc Sacramentum, nisi quos fames ac sitis ejus urgeat atque compellat. Sunt rursum, qui causantur, liberum esse, neque necessarium, ac satis superque esse, ut credant, se manducasse: quorum major pars eo denique pervenit, ut omnibus devotionis affectibus exutis, plane brutescere incipiant, ac demum cum Sacramentum, tum verbum Dei extreme contemnant. Equidem quod initio docuimus, verum esse non negamus, neminem scilicet ad hanc coenam ullo modo adigendum aut impellendum esse, ne de integro novam animarum carnificinam constituamus. Hoc tamen interim sciendum est, tales pro Christianis non esse reputandos, qui tanto tempore a Sacramento semet alienos faciunt et subtrahunt. Illud enim Christus non in hoc instituit, ut circumferatur pro spectaculo, sed suis Christianis praecepit, ut edant ac bibant, suique per hoc sint memores.

Et profecto, qui veri Christiani sunt, ac γνήσιοι Chri-

sti discipuli, quibus Sacramentum est in aliqua existimatione ac pretio, illi semet sua sponte ultro impellent. Verum enimvero ut simplices etiam et infirmi, quibus aliqua voluntas est esse Christianis, hoc vehementius incitentur ad causam et necessitatem reputandam, qua ad Sacramentum impelli debeant, ea de re pauca quaedam verba faciemus. Nam quemadmodum in aliis negotiis ad fidem, caritatem, animi tolerantiam pertinentibus, non satis est tantum docere et instituere, verum etiam quotidie ac sedulo monere populum: ita quoque hic requirit necessitas, ut praedicando seduli simus, ne segnes aut taediosi fiamus, non ignorantes, quanto conatu et studio Diabolus huic rei, ac omni Christiano exercitio reluctetur, adeo ut pro virili sua humanos animos ab eo fuget et absterreat.

Ac primum quidem clarum textum in ipsis Christi verbis habemus: Hoc facite in mei commemorationem. Haec sunt verba nobis praecipientia et jubentia, quibus iis, qui Christiani censeri volunt, mandatur et praecipitur, ut utantur Sacramento. Quare qui Christi discipulus esse cupit, quibuscum hic verba facit, huic curae sit, ut haec verba sibi cordi sint, non quidem ex coactione, velut impulso ab hominibus, verum ut Christo Domino obsequatur et obediat. Dixeris autem fortasse: tamen haec quoque particula, quotiescunque feceritis, adjecta est; haec equidem cogit neminem, sed relinquit Sacramenti usum in cujusque arbitratu liberum? Respondeo: Audio, sed non dixit, ut perpetuo nunquam faciamus; quin potius haec ipsa verba dicens: Quotiescunque feceritis, una injunxit, ut saepe Sacramenti communionem iteremus. Estque propterea adjectum, quod Sacramentum velit habere liberum, non certo tempori alligatum, velut erat Judaeorum Pascha, quod singulis annis semel tantum, ac non nisi decimo quarto*) die primi mensis vesperi manducare, nec ullum diem transilire cogebantur. Quasi velit dicere: Ego vobis festivitatem paschalem seu coenam adorno et constituo, quam non tantum ad hujus diei vesperam quotannis celebrabitis, sed ea saepe fruemini, quando et quotiescunque libitum fuerit, prout cuique integrum erit et necessarium, nulli loco aut tempori alligatum. Quanquam Romanae sedis idolum Pontificium hanc quoque, ut caetera omnia a Christo constituta perverterit, iterumque Judaicam festivitatem ex ea reddiderit.

*) decimo quarto] Sic Lutherus recte scripsit. Vulgo editur: decimo septimo.

Ex his jam perspicuum est omnibus, non ita relictum esse liberum, quasi contemni possit. Caeterum hoc ego voco Sacramentum contemnere, quando nullo impedimento praepediti, tanto tempore Sacramentum quasi fastidientes, non accedimus, neque desideramus. Quod si hanc libertatem habere contendis, cur non potius illam quoque tibi arrogas, ut tibi prorsus non liceat esse Christiano, neque quidquam orare aut credere? Hoc enim perinde Christi praeceptum est, atque illud. Sin Christianus perhiberi cupis, ut huic praecepto nonnunquam satisfacias atque obtemperes, necesse est. Hoc enim mandatum permovere utique te debebat, ut in te descenderes, et cogitares: Ecce cujusmodi ego Christianus sum? quod si essem, haud dubie vel modico harum rerum perficiendarum caperer desiderio, quas Dominus meus mihi faciendas praecepit. Et profecto quandoquidem ad hanc coenam tam gravate et fastidiose affecti sumus, ita nauseantes illam, satis apparet, quales in Papatu Christiani fuerimus, ut qui tantum coactu et metu humani praecepti accesserimus, sine omni animi voluptate et amore, praecipientis Christi nullo respectu habito. Sed enim nos neminem cogimus aut violenter impellimus, nec quisquam in nostri gratiam hujus coenae conviva esse dignetur. Hoc vero impellere et ultro cogere te debebat, quod Christus id requirit, et placet id illi. Hominibus utique non concedendum est, ut ab illis aut ad fidem, aut ad ullum opus adigamur. Nos non plus facimus, quam ut doceamus et moneamus, quid facto opus sit, non in nostri, sed in tui gratiam. Ipse pellicit te, ac omnibus modis ad se provocat: hunc si arroganter contemseris, vide, ut ipse pro te respondeas.

Hoc primo quidem loco dictum est frigidis potissimum et negligentibus Christianis, ut vel tandem serio resipiscant, seque accendant et expergefaciant. Illud enim vero verius est, id quod apud me ipse expertus sum, et quisque apud se ita esse inveniet, ut tam diuturna sui a Sacramento alienatione, in dies singulos etiam atque etiam frigidiores et barbariores evadamus, ac denique prorsus id fastidiamus. Alioqui descendendum est cum animo in colloquium, atque ita gerendum, quemadmodum par est homini, Dei favorem et gratiam ex animo cupienti. Jam quo frequentius hoc factum fuerit, hoc impensius cor calescit et incenditur, ne prorsus omnibus amoris divini flammis extinctis congelescat. Dixeris fortasse: Quid autem, si sensero, me non paratum esse? Respondeo: et hoc me quoque impugnat

adhuc e Papatu usque, in quo tanta mentis anxietate quisque se excarnificavit, ut per omnia puri essemus, ne Deus quidquam naevi aut labis in nobis inveniret. Unde tanta trepidatione sumus exanimati, ut illico quisque attonito animo in haec verba proruperit: Heu te miserum, hac coena omnibus modis indignus es. Nam natura et humana ratio hic suae dignitatis rationem inire incipit erga ingentis hujus et pretiosi boni praestantiam, ac tunc perinde nitet, atque obscura laterna lucido soli collata, aut instar fimi candidis gemmis*) comparati. Has suae vitae sordes intuens recusat accedere, et tantisper differt, donec bene praeparata fuerit, usque dum dies diei, mensis mensi, annus anno successerit. Caeterum hoc si intueri voles, quam videlicet tu sis probus et purus, atque in hoc conari, ut nihil conscientiam tuam mordeat, futurum est, ut vix unquam accedas.

Quare hic homines habita ratione discernendi sunt. Nam procaci feritate et improbitate insolescentibus dicendum est, ut a Sacramento abstineant: neque enim ad percipiendam peccatorum remissionem sunt appositi, utpote qui eam non desiderant, nec libenter probi esse student. Reliqui vero, qui non ita ferini sunt et bellui̇ni, quique probitatis amantes sunt, nullo modo semet ab hac coena debent sejungere, tametsi alioqui fragiles sint et imbecilles, quemadmodum et dictum est ab Hilario: Si quod peccatum non ita perpetratum est, cujus gratia aliquis jure ex Ecclesia possit exigi, ac pro gentili existimari, huic nequaquam a Sacramento temperandum est, ne quis se ipse**) vita privet. Nemo enim eo probitatis unquam se venturum speret, ut non infinitos defectus in carne et sanguine suo retineat.

Quapropter ejusmodi hominibus discendum est, summam esse scientiam, nosse, nostrum Sacramentum non dignitatis nostrae gratia institutum esse. Non enim ut dignos et sanctos nos baptizari permittimus, neque hoc nomine peccata nostra confitemur, quasi puri et a delictis alieni essemus, sed plane contraria quadam ratione, ut miseri ac aerumnosi peccatores, et prorsus propterea, quia indigni sumus: nisi fortasse quispiam talis esset, qui nul-

*) gemmis comparati] Sic scribendum cum Luthero: *Nicht gegen Edelsteine.* Vulgo: gemmis aut unionibus comparati.

**) ipse] Vulgo: ipsa.

lam gratiam aut absolutionem desideraret, neque cogitaret unquam vita in melius mutata resipiscere.

Sed enim qui gratiam ac consolationem habendi et impetrandi cupidus est, ille semet instiget, nulloque modo absterreri se patiatur, itaque dicat: Perlibenter quidem hac coena dignus esse velim, nulla adductus dignitate venio, verum tuo verbo fretus adsum, propterea quod tu mihi praecepisti, egoque non invitus in discipulorum tuorum numerum referri cupio, quantulacumque tandem mea sit dignitas, nihil moror. Verum hoc arduum et grave est factu: hoc enim nobis nunquam non impedimento est et obstat, quod longe attentiores ad nos ipsos, quam ad os et verba Christi sumus. Ita enim natura humana agere cuperet, ut securitate quadam et certitudine se ipsa potius frui et niti posset: qua re frustrata, abhorret accedere. Verum haec de prima parte satis superque diximus.

Secundo, benigna quoque huic praecepto adjecta est promissio, ut supra etiam memoratum est, quae nos omnium vehementissime instigare debebat atque impellere. Haec enim illa sunt verba, perquam amica et amabilia, humanitatis ac benevolentiae plenissima: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur; hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. Haec, inquam, verba dixi neque ullis cautibus neque quercubus esse praedicata, verum mihi et tibi; alioqui eadem opera aeque tacere potuisset, neque ullum Sacramentum instituere. Quare fac etiam atque etiam, ut et te in haec verba (pro vobis) includas, ne nequidquam tecum loquatur. Hic enim omnes thesauri sui nobis offert divitias, quascunque coelitus secum humano generi detulit, ad quas etiam alias amicissime et amantissime nos provocat, veluti Matth. XI. inquit: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, ego reficiam vos. Jam quidem extremum flagitium et facinus est, quod, cum ille tam amanter atque fideliter nos vocet et moneat, ad nostrum summum et maximum bonum confluendos, nos tam alienos erga vocantem geramus, ac tantum temporis a Sacramenti participatione remoti exigamus, donec prorsus animo indurato refrixerimus, ut nulla usquam desiderii aut amoris scintilla in nobis superstes remaneat. Equidem Sacramentum non perinde intuendum est, ut res noxia, a qua vitanda ambobus (quod ajunt) pedibus fugiendum sit, verum ut salutifera et utilis medicina, quae tuis morbis medeatur, vitamque tibi det et animae et corporis. Ubi enim anima

recuperata salute convaluit, ibi corporis quoque valetudo salva est. Cur ergo nos illud ita abominantes cavemus, quasi cicuta esset, quae devorata mortem nobis inferret praesentem?

Illud equidem inficias non iverim, eos ipsos, qui contemnunt, aut belluino more vivunt, tantum in perniciem et damnationem sibi sumere. Talibus enim nihil debet esse bono aut saluti: perinde atque aegroto accidere solet, pro libidine sua edenti atque bibenti, quae ipsi a medico interdicta sunt. Ii vero, qui suae carnis infirmitatem sentiunt, eaque libenter exonerati essent, quaerentes auxilium, non aliter intueri debent et uti, atque pretiosissima tyriaca, aut antidoto praesentissimo, adversus omnia venena, quibus infecti sunt. Hic enim in Sacramento ex ore Christi sumes peccatorum condonationem, secum habentem unaque apportantem Dei gratiam et Spiritum, una cum omnibus suis bonis, tutela, protectione et potestate, contra mortem, Diabolum, atque omnia mala.

Ita quidem a Deo et Christo praeceptum ejusque promissionem habes. Ad haec tui gratia, tua ipsius necessitas, quae cervici tuae incumbit, et cujus gratia ejusmodi praecepta, illectamenta et promissiones datae sunt, impellere te debebat. Ipse enim dicit: Non est opus medico valentibus, sed male habentibus, hoc est, laborantibus, et qui peccatis, mortis formidine, carnis atque Diaboli tentatione onerati sunt. Jam si peccatorum fasce gravatus es, tuamque sentis infirmitatem: tum alacri accedas animo, teque Christo reficiendum, levandum et corroborandum offeras. Etenim si tamdiu procrastinare volueris, donec defecatis vitiis mundus et dignus Sacramentum possis accedere; perpetuo tibi ab hac coena abstinendum erit. Etenim eam hic pronunciat sententiam: Si purus et probus es, mea ope non indiges, neque vicissim te mihi opus est. Quare ii tantum indigni dicuntur, qui suos defectus non sentiunt neque peccatores esse sustinent.

Quod si dixeris, quid mihi tum faciendum suades, si idem carnis meae necessitatem persentiscere nequeo, neque illa Sacramenti fame ut siti teneor? Respondeo: Iis, qui ita affecti sunt, ut nihil tale sentiant, nullum scio dare consilium praestantius, quam ut in sinum proprium inspiciant, videantque, num ipsi quoque carnem et sanguinem habeant: quod cum ita esse comperient, tum sui tantum compendii gratia Pauli Epistolam scriptam ad Galatas re-

quirant, et audiant, cujusmodi sua caro fructus soleat producere. Manifesta sunt autem (inquit) opera carnis, quae sunt adulterium, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia.

Quapropter, si haec sentire nequis, saltem Scripturae credas, quae tibi non mentietur, et cui caro tua propius, quam tibi nota est. Imo amplius quoque concludit Paulus ad Roman. VII. inquiens: Scio, quod non habitet in me, hoc est, in carne mea, bonum. Quod si Paulus de sua carne id pronunciare audet: neque nos vel meliores, vel sanctiores illo esse volumus. Quod autem nos idem non persentiscimus, hoc periculosius aegrotamus. Signum enim est certissimum, nostram carnem lepra esse infectam, quae nihil quidem sentit, saevit tamen interim, et circumcirca serpit. Veruntamen, ut dictum, quod si usque adeo mortuus es, saltem Scripturae testimonio fidem habere digneris, quae qualis sis, jam tibi suo comprobavit judicio. Et in summa, quo minus tua peccata et defectus persentiscis, hoc plures causae tibi supersunt accedendi, opemque et medicinam quaeritandi.

Deinde in hoc quoque fac attentus sis, ut circumspicias, num in mundo quoque verseris, aut si ignoras, id ex vicinis tuis exquirito. Quod si una cum aliis in mundo constitutus es, non est, ut cogites, peccatum et necessitatem tibi defuturam. Tantum enim incipias, ac ita te geras, quasi probitatem sectari, et cum Evangelio stare decreveris, ac vide, num nemo tibi infensus futurus sit, insuper aegre faciat, vim atque injuriam inferat; praeterea ad peccata et vitia causam suppeditet. Quod si nondum expertus es, hoc ipsum Scriptura magistra fac audias, sursum ac deorsum his praeclaris testimoniis et titulis mundum praedicantis.

Praeter haec Diabolum quoque juxta te habebis, quem prostratum nequaquam prorsus conculcabis, cum Dominus noster Jesus Christus ipse devitare non potuerit. Quid ergo est Diabolus? nihil aliud, quam quod eum Scriptura nominans esse perhibet, nempe mendax et homicida. Mendax quidem ob id, quod cor humanum a verbo Dei abducere et excoecare conatur, ne tuam necessitatem sentias, neve ad

Christum medicum venire queas. Homicida vero, qui ne ad unius quidem horulae spatium vitam tibi favet. Quod si videndi tibi daretur copia, quot gladiis, quot hastis, quot sagittis et telis, omnibus momentis in te collimet, gauderes toties tibi patere ad Sacramentum accedendi januam, quoties possis consequi. Quod autem tam secure, tam incogitanter ambulamus, nihil facit aliud, quam quod non cogitamus aut credimus, nos in carne et hoc pravo mundo vivere, aut versari in regno Diaboli.

Quamobrem haec probe experienda et exercenda tibi proponito, teque ipse accurate fac excutias et noscas, tum paulisper circumspicito, et vide, quid Scriptura loquatur. Quod si ne tum quidem quidquam senseris: hoc major te urget ad conquerendum necessitas aeque apud Deum ac proximum tuum. Ab his petas auxilium, utque pro te precentur, postula, neque prius absistas, quam cor tuum adamantina illa duritie liberatum fuerit. Ita fiet, ut demum tua tibi pateat necessitas, clare visuro; te terque quaterque in omnium vitiorum lernam profundius esse immersum, quam ullum alium peccatorem, teque Sacramento multo egere impensius, medendae calamitati tibi occultae, Deo suam tibi largiente gratiam, ut magis sentias, fiasque ad hunc modum Sacramenti esurientior. Praecipue vero Diabolo tantopere te infestante, tibique perniciem machinante, ut te comprehensum et anima et vita juxta spoliet, ita ut nulla hora ab ejus insidiis tibi in tuto esse liceat. Quam cito vero et subito te oscitantem, et nil tale opinantem in omne calamitatis genus praecipitaverit?

Haec jam hactenus monendi gratia dicta sint, non tantum nobis grandioribus, verum etiam natu minoribus, qui in Christiana doctrina ejusdemque intellectu educandi sunt. Ad hunc enim modum hoc minore negotio decem praecepta, fidei symbolum, et orationem dominicam juventuti inculcare possemus, ut cum quadam voluptate, atque adeo serio haec caperent, et ita statim ab ipsis infantiae crepundiis percepta indesinenter exercerent atque assuescerent. Jam enim pene cum natu grandioribus actum est, ut haec atque alia ab ipsis impetrare nequeamus, nisi ejusmodi homines jam inde a puero educentur, qui nobis successuri sunt, nostrumque opus et officium arrepturi, ut et ipsi suos liberos bene ac salutariter educent, quorum opera Dei verbum sustentetur, et Christianorum communio aedificetur. Quapropter quisque paterfamilias sciat,

hoc sui esse officii, ut Dei jussu atque praecepto haec liberos suos doceat, aut alios docere sinat, quae eos nosse par est. Cum enim baptizati sint, jamque in Christianorum numerum et communionem cooptati, aequum est, ut hujus Sacramenti participatione fruantur, ut nobis queant esse utilitati et subsidio. Oportet enim eos omnes et singulos nobiscum credere, diligere, orare et adversus Diabolum pugnare.

FORMULA CONCORDIAE.

EPITOME

Articulorum, de quibus controversiae ortae sunt inter Theologos Augustanae Confessionis: qui in repetitione sequenti, secundum verbi Dei praescriptum, pie declarati sunt et conciliati.

De
COMPENDIARIA REGULA ATQUE NORMA,

ad quam omnia dogmata exigenda, et quae inciderunt certamina, pie declaranda et componenda sunt.

I. Credimus, confitemur et docemus, unicam regulam et normam, secundum quam omnia dogmata, omnesque doctores aestimari et judicari oporteat, nullam omnino aliam esse, quam Prophetica et Apostolica scripta cum veteris, tum novi Testamenti, sicut scriptum est: Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis. Et divus Paulus inquit: Etiamsi Angelus de coelo aliud praedicet Evangelium, anathema sit.

Reliqua vero sive Patrum sive Neotericorum scripta, quocunque veniant nomine, sacris literis nequaquam sunt aequiparanda, sed universa illis ita subjicienda sunt, ut alia ratione non recipiantur, nisi testium loco, qui doceant, quod etiam post Apostolorum tempora, et in quibus partibus orbis, doctrina illa Prophetarum et Apostolorum sincerior conservata sit.

II. Et quia statim post Apostolorum tempora, imo etiam cum adhuc superstites essent, falsi doctores et haeretici exorti sunt, contra quos in primitiva Ecclesia Symbola sunt composita, id est, breves et categoricae confes-

siones, quae unanimem Catholicae Christianae fidei Consensum et Confessionem Orthodoxorum et verae Ecclesiae complectebantur (ut sunt*) Symbolum Apostolicum, Nicenum, et Athanasianum) profitemur publice, nos illa amplecti, et rejicimus omnes haereses, omniaque dogmata, quae contra illorum sententiam unquam in Ecclesiam Dei sunt invecta.

III. Quod vero ad schismata in negotiis fidei attinet, quae in nostra tempora inciderunt, judicamus, unanimem Consensum et declarationem Christianae nostrae fidei et Confessionis, inprimis contra Papatum, et hujus falsos ac idololatricos cultus, et superstitiones, et alias sectas, esse nostri temporis Symbolum, Augustanam illam primam, et non mutatam Confessionem, quae Imperatori Carolo V. Augustae Anno XXX. in magnis imperii Comitiis exhibita est; similiter et Apologiam, et Articulos Smalcaldicos Anno XXXVII. conscriptos, et praecipuorum Theologorum illius temporis subscriptione comprobatos.

Et quia haec Religionis causa etiam ad Laicos, quos vocant, spectat, eorumque perpetua salus agitur; profitemur publice, nos etiam amplecti Minorem et Majorem Doct. Lutheri Catechismos, ut in tomis Lutheri sunt inserti: quod eos quasi Laicorum Biblia esse censeamus, in quibus omnia illa breviter comprehenduntur, quae in sacra scriptura fusius tractantur, et quorum cognitio homini Christiano ad aeternam salutem est necessaria.

Ad has rationes, paulo ante monstratas, omnis doctrina in Religionis negotio conformanda est, et, si quid iis contrarium esse deprehenditur, id rejiciendum atque damnandum est: quippe quod cum unanimi fidei nostrae declaratione pugnet.

Hoc modo luculentum discrimen inter sacras veteris et novi Testamenti literas, et omnia aliorum scripta retinetur: et sola sacra scriptura, Judex, norma et regula cognoscitur, ad quam, ceu ad Lydium lapidem, omnia dogmata exigenda sunt et judicanda, an pia, an impia, an vera, an vero falsa sint.

Caetera autem Symbola, et alia scripta, quorum paulo ante mentionem fecimus, non obtinent auctoritatem Judicis; haec enim dignitas solis sacris literis debetur: sed duntaxat pro Religione nostra testimonium dicunt eamque explicant, ac ostendunt, quomodo singulis temporibus sacrae literae in articulis controversis in Ecclesia Dei a do-

*) ut sunt] Vulgo: ut hoc.

ctoribus, qui tum vixerunt, intellectae et explicatae fuerint, et quibus rationibus dogmata cum sacra scriptura pugnantia rejecta et condemnata sint.

I.

DE PECCATO ORIGINIS.

STATUS CONTROVERSIAE.

An peccatum originale sit proprie, et absque omni discrimine, ipsa hominis corrupti natura, substantia et essentia, aut certe principalis et praestantissima pars ipsius substantiae: utpote, ipsa rationalis anima, in summo suo gradu, et in summis ipsius viribus considerata. An vero inter hominis substantiam, naturam, essentiam, corpus et animam, etiam post lapsum humani generis, et inter originale peccatum aliquod sit discrimen, ita, ut aliud sit ipsa natura, et aliud ipsum peccatum originis, quod in natura corrupta haeret, et naturam etiam depravat.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina, fides et Confessio, cum superiore norma et compendiosa declaratione consentiens.

I. Credimus, docemus et confitemur, quod sit aliquod discrimen inter ipsam hominis naturam, non tantum, quemadmodum initio a Deo purus, et sanctus, et absque peccato homo conditus est, verum etiam, qualem jam post lapsum naturam illam habemus: discrimen, inquam, inter ipsam naturam, quae etiam post lapsum est permanetque Dei creatura, et inter peccatum originis: et, quod tanta sit illa naturae et peccati originalis differentia, quanta est inter opus Dei, et inter opus Diaboli.

II. Credimus, docemus et confitemur, quod summo studio hoc discrimen sit conservandum, propterea quod illud dogma, nullum videlicet inter naturam hominis corrupti et inter peccatum originis esse discrimen, cum praecipuis fidei nostrae articulis (de creatione, de re-

demtione, de sanctificatione, et resurrectione carnis nostrae) pugnet, neque salvis hisce articulis stare possit.

Deus enim non modo Adami et Hevae corpus et animam, ante lapsum, verum etiam corpora et animas nostras, post lapsum, creavit: etsi haec jam sunt corrupta. Et sane hodie Dominus animas et corpora nostra creaturas et opus suum esse agnoscit, sicut scriptum est: Manus tuae fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu.

Et Filius Dei unione personali illam humanam naturam, sed sine peccato, assumsit, et non alienam, sed nostram carnem sibi adjungens arctissime copulavit, ejusque assumtae carnis ratione vere frater noster factus est, ut scriptura testatur, Hebr. II.: Posteaquam pueri commercium habent cum carne et sanguine, et ipse similiter particeps factus est eorundem. Item; Non Angelos assumit, sed semen Abrahae assumit, unde et debuit per omnia fratribus assimilari, excepto peccato. Eandem humanam nostram naturam (opus videlicet suum) Christus redemit; eandem (quae ipsius opus est) sanctificat; eandem a mortuis resuscitat, et ingenti gloria (opus videlicet suum) ornat. Peccatum autem originale non creavit, non assumsit, non redemit, non sanctificat, non resuscitabit in electis, neque unquam gloria coelesti ornabit aut salvabit, sed in beata illa resurrectione plane abolitum erit.

Ex his, quae a nobis allata sunt, discrimen inter corruptam naturam, et inter corruptionem, quae naturae infixa est, et per quam natura est corrupta, facile agnosci potest.

III. Vicissim autem credimus, docemus atque confitemur, peccatum originis non esse levem, sed tam profundam humanae naturae corruptionem, quae nihil sanum, nihil incorruptum in corpore et anima hominis, atque adeo in interioribus et exterioribus viribus ejus reliquit. Sicut Ecclesia canit: Lapsus Adae vi pessima humana tota massa, natura et ipsa essentia, corrupta, luce cassa, etc. Hoc quantum sit malum verbis revera est inexplicabile: neque humanae rationis acumine indagari, sed duntaxat per verbum Dei revelatum agnosci potest. Et sane affirmamus, quod hanc naturae corruptionem ab ipsa natura nemo, nisi solus Deus, separare queat, id quod per mortem in beata illa resurrectione plene fiet. Ibi enim ea ipsa natura nostra, quam nunc circumferimus, absque peccato originis, et ab eodem omnino separata et remota resurget, et aeterna felicitate fruetur. Sic enim scriptum est: Pelle mea circum-

dabor, et in carne mea videbo Deum, quem ego visurus sum mihi, et oculi mei eum conspecturi sunt.

NEGATIVA.

Rejectio falsorum dogmatum, quae commemoratae sanae doctrinae repugnant.

I. Rejicimus ergo et damnamus dogma illud, quo asseritur, peccatum originale tantummodo reatum et debitum esse, ex alieno delicto, absque ulla naturae nostrae corruptione, in nos derivatum.

II. Item, concupiscentias pravas non esse peccatum, sed concreatas naturae conditiones, et proprietates quasdam essentiales: aut defectus illos, et malum ingens a nobis paulo ante commemoratum, non esse peccatum, propter quod homo, Christo non insertus, sit filius irae.

III. Rejicimus etiam Pelagianam haeresin, qua asseritur, hominis naturam post lapsum incorruptam esse, et quidem in spiritualibus rebus totam bonam et puram in viribus suis naturalibus mansisse.

IV. Item, peccatum originis externum, levem et nullius prope momenti esse naevum, aut asperam quandam maculam, sub qua nihilominus natura bonas suas vires etiam in rebus spiritualibus retinuerit.

V. Item, peccatum originale tantum esse externum impedimentum bonarum spiritualium virium, et non esse despoliationem et defectum earundem, sicuti cum Magnes allii succo illinitur, vis ejus naturalis attrahendi ferrum non tollitur, sed tantum impeditur: aut sicut macula de facie, aut color de pariete abstergi facile potest.

VI. Item, hominis naturam et essentiam non prorsus esse corruptam, sed aliquid boni adhuc in homine reliquum, etiam in rebus spiritualibus: videlicet, bonitatem, capacitatem, aptitudinem, facultatem, industriam, aut vires, quibus in rebus spiritualibus inchoare aliquid boni, operari, aut cooperari valeat.

VII. Contra autem rejicimus etiam falsum dogma Manichaeorum, cum docetur: peccatum originis tanquam quiddam essentiale atque substantiale a Satana in naturam esse infusum, et cum eadem permixtum, quemadmodum venenum et vinum miscentur.

VIII. Item, non ipsum animalem hominem, sed aliquid aliud, et peregrinum quiddam, quod sit in homine, peccare, ideoque non ipsam naturam, sed tan-

tantummodo peccatum originale in natura existens, accusari.

IX. Rejicimus etiam atque damnamus, ut Manichaeum errorem, quando docetur, originale peccatum proprie, et quidem nullo posito discrimine, esse ipsam hominis corrupti substantiam, naturam et essentiam, ita, ut inter naturam corruptam post lapsum, per se ipsam consideratam, et inter peccatum originis nulla prorsus sit differentia, neque ulla distinctio cogitari, aut saltem peccatum illud a natura cogitatione discerni possit.

X. D. Lutherus quidem originis illud malum, peccatum naturae, personale, essentiale vocat, sed non eam ob causam, quasi natura, persona, aut essentia hominis, absque omni discrimine, sit ipsum peccatum originis: sed ideo ad hunc modum loquitur, ut hujusmodi phrasibus discrimen inter peccatum originale, quod humanae naturae infixum est, et inter alia peccata, quae actualia vocantur, melius intelligi possit.

XI. Peccatum enim originis non est quoddam delictum, quod actu perpetratur, sed intime inhaeret infixum ipsi naturae, substantiae et essentiae hominis. Et quidem, si maxime nulla unquam prava cogitatio in corde hominis corrupti exoriretur, si nullum verbum otiosum proferretur, si nullum malum opus aut facinus designaretur: tamen natura nihilominus corrupta est per originale peccatum, quod nobis ratione corrupti seminis agnatum est, quod ipsum etiam scaturigo est omnium aliorum actualium peccatorum, ut sunt pravae cogitationes, prava colloquia, prave et scelerate facta. Sic enim scriptum legimus: Ex corde oriuntur cogitationes malae. Et alibi: Omne figmentum cordis tantummodo malum est, a pueritia.

XII. Est etiam diligenter observanda varia significatio vocabuli (naturae), cujus aequivocatione Manichaei abutentes, errorem suum occultant, multosque simplices homines in errorem inducunt. Quandoque enim (natura) ipsam hominis substantiam significat, ut, cum dicimus: Deus humanam naturam creavit. Interdum vero per vocabulum naturae intelligitur ingenium, conditio, defectus, aut vitium alicujus rei, in ipsa natura insitum et inhaerens, ut cum dicimus: Serpentis natura est icere: Hominis natura est peccare, et peccatum. Et in hac posteriore significatione vocabulum (naturae) non ipsam hominis substantiam, sed aliquid, quod in natura aut substantia fixum inhaeret, denotat.

XIII. Quod vero ad Latina vocabula Substantiae et

Accidentis attinet, cum ea non sint scripturae sacrae vocabula, praeterea etiam a plebe non intelliguntur, abstinendum est ab illis in publicis sacris concionibus, ubi indocta plebs docetur, et hac in re simplicium et rudiorum merito habenda est ratio.

In scholis autem, et apud homines doctos, (quibus horum vocabulorum significatio nota est, et qui iisdem recte atque citra abusum uti possunt, proprie discernentes essentiam alicujus rei ab eo, quod aliunde ei accidit et per accidens inhaeret) in disputatione de peccato originis retinenda sunt.

Nam hisce vocabulis discrimen inter opus Dei, et inter opus Diaboli quam maxime perspicue explicari potest. Diabolus enim substantiam nullam creare, sed tantummodo per accidens, permittente Domino, substantiam a Deo creatam depravare potest.

II.

DE LIBERO ARBITRIO.

STATUS CONTROVERSIAE.

Cum hominis voluntas quadruplicem habeat considerationem, primo ante lapsum; secundo, post lapsum; tertio, post regenerationem; quarto, post resurrectionem carnis: nunc quaestio praecipua est tantum de voluntate et viribus hominis in secundo statu, quasnam vires post lapsum primorum parentum nostrorum ante regenerationem ex se ipso habeat, in rebus spiritualibus: an propriis viribus, antequam per spiritum Dei fuerit regeneratus, posset sese ad gratiam Dei applicare et praeparare: et num gratiam divinam (quae illi per Spiritum sanctum in verbo et Sacramentis*) divinitus institutis offertur) accipere et apprehendere possit, nec ne.

*) Sacramentis] Vulgo: Sacramento.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina de hoc articulo cum immota regula verbi divini congruens.

I. De hoc negotio haec est fides, doctrina et confessio nostra: quod videlicet hominis intellectus et ratio in rebus spiritualibus prorsus sint coeca, nihilque propriis viribus intelligere possint. Sicut scriptum est: Animalis homo non percipit ea, quae sunt spiritus; stultitia illi est, et non potest intelligere, quia de spiritualibus examinatur.

II. Credimus, docemus et confitemur etiam, voluntatem hominis nondum renatam non tantum a Deo esse aversam, verum etiam inimicam Deo factam, ita, ut tantummodo ea velit et cupiat, iisque delectetur, quae mala sunt, et voluntati divinae repugnant. Scriptum est enim: Sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Item: Affectus carnis inimicitia est adversus Deum; neque enim legi subjicitur, ac ne potest id quidem. Itaque credimus, quantum abest, ut corpus mortuum se ipsum vivificare, atque sibi ipsi corporalem vitam restituere possit, tantum abesse, ut homo, qui ratione peccati spiritualiter mortuus est, se ipsum in vitam spiritualem revocandi ullam facultatem habeat, sicut scriptum est: Cum essemus mortui in peccatis, convivificavit nos cum Christo, etc. Itaque etiam ex nobismet ipsis, tanquam ex nobis, non sumus idonei, ut aliquid boni cogitemus: quod vero idonei sumus, id ipsum a Deo est.

III. Conversionem autem hominis operatur Spiritus sanctus non sine mediis, sed ad eam efficiendam uti solet praedicatione et auscultatione verbi Dei, sicut scriptum est: Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Et: Fides est ex auditu verbi Dei. Et sane vult Dominus, ut ipsius verbum audiatur, neque ad illius praedicationem aures obturentur. Huic verbo adest praesens Spiritus sanctus, et corda hominum aperit, ut, sicut Lydia in Actis Apostolicis, diligenter attendant, et ita convertantur, sola gratia et virtute Spiritus sancti, cujus unius et solius opus est hominis conversio. Si enim Spiritus sancti gratia absit, nostrum velle et currere, nostrum plantare, seminare et rigare, prorsus frustranea sunt; si videlicet ille incrementum non largiatur, sicut Christus inquit: Sine me nihil potestis facere. Et his quidem paucis verbis Christus libero arbitrio omnes vires derogat, omniaque gratiae divinae adscribit: ne quis coram Deo habeat, de quo glorietur.

NEGATIVA.

Rejectio contrariae et falsae doctrinae.

Repudiamus igitur et damnamus omnes, quos recitabimus, errores, cum verbi divini regula non congruentes.

I. Primo delirum philosophorum Stoicorum dogma, quemadmodum et Manichaeorum furorem, qui docuerunt, omnia, qui eveniant, necessario fieri, et aliter fieri prorsus non posse: et hominem omnia coactum facere, etiam ea, quae in rebus externis agat: cumque ad designanda mala opera et scelera (qualia sunt libidines vagae, rapinae, caedes, furta, et similia) cogi.

II. Repudiamus etiam crassum illum Pelagianorum errorem, qui asserere non dubitarunt, quod homo propriis viribus, sine gratia Spiritus sancti sese ad Deum convertere, Evangelio credere, legi divinae ex animo parere, et hac ratione peccatorum remissionem ac vitam aeternam ipse promereri valeat.

III. Praeter hos errores rejicimus et Semipelagianorum falsum dogma, qui docent, hominem propriis viribus inchoare posse suam conversionem, absolvere autem sine Spiritus sancti gratia non posse.

IV. Item, cum docetur, licet homo non renatus, ratione liberi arbitrii, ante sui regenerationem infirmior quidem sit, quam ut conversionis suae initium facere, atque propriis viribus sese ad Deum convertere, et legi Dei toto corde parere valeat: tamen, si Spiritus sanctus praedicatione verbi initium fecerit, suamque gratiam in verbo homini obtulerit, tum hominis voluntatem, propriis et naturalibus suis viribus quodammodo aliquid, licet id modiculum, infirmum et languidum admodum sit, conversionem adjuvare, atque cooperari, et se ipsam ad gratiam applicare, praeparare, eam apprehendere, amplecti, et Evangelio credere posse.

V. Item, hominem, post regenerationem, legem Dei perfecte observare atque implere posse, eamque impletionem esse nostram coram Deo justitiam, qua vitam aeternam promereamur.

VI. Rejicimus etiam damnamusque Enthusiastarum errorem, qui fingunt, Deum immediate, absque verbi Dei auditu, et sine Sacramentorum usu, homines ad se trahere, illuminare, justificare et salvare.

VII. Item, Deum in conversione et regeneratione hominis, substantiam et essentiam veteris Adami, et praecipue animam rationalem penitus abolere, novamque animae

essentiam ex nihilo in illa conversione et regeneratione creare.

VIII. Item, cum hi sermones citra declarationem usurpantur, quod videlicet hominis voluntas, ante conversionem, in ipsa conversione, et post conversionem, Spiritui sancto repugnet: et quod Spiritus sanctus iis detur, qui ex proposito et pertinaciter ipsi resistunt. Nam Deus in conversione ex nolentibus volentes facit, et in volentibus habitat, ut Augustinus loqui solet.

Quod vero ad dicta quaedam, tum Patrum, tum Neotericorum quorundam doctorum attinet: Deus trahit, sed volentem trahit, et: hominis voluntas in conversione non est otiosa, sed agit aliquid, judicamus, haec formae sanorum verborum non esse analoga. Afferuntur enim haec dicta ad confirmandam falsam opinionem de viribus humani arbitrii in hominis conversione, contra doctrinam, quae soli gratiae divinae id opus attribuit. Ideoque ab ejusmodi sermonibus, quando de conversione hominis ad Deum agitur, abstinendum censemus.

Contra autem recte docetur, quod Dominus in conversione per Spiritus sancti tractionem (id est, motum et operationem) ex hominibus repugnantibus et nolentibus volentes homines faciat: et quod post conversionem in quotidianis poenitentiae exercitiis hominis renati voluntas non sit otiosa, sed omnibus Spiritus sancti operibus, quae ille per nos efficit, etiam cooperetur.

Item, quod D. Lutherus scripsit, hominis voluntatem in conversione pure passive se habere, id recte et dextre est accipiendum, videlicet, respectu divinae gratiae in accendendis novis motibus, hoc est, de eo intelligi oportet, quando Spiritus Dei per verbum auditum, aut per usum Sacramentorum hominis voluntatem aggreditur, et conversionem atque regenerationem in homine operatur. Postquam enim Spiritus sanctus hoc ipsum jam operatus est atque effecit, hominisque voluntatem sola sua divina virtute et operatione immutavit atque renovavit: tunc revera hominis nova illa voluntas instrumentum est et organon Dei Spiritus sancti, ut ea non modo gratiam apprehendat, verum etiam in operibus sequentibus Spiritui sancto cooperetur.

Relinquuntur igitur ante conversionem hominis duae tantum efficientes causae, ad conversionem efficaces, nimirum Spiritus sanctus, et verbum Dei, quod est instrumentum Spiritus sancti, quo conversionem hominis efficit. Hoc verbum homo certe audire debet, sed tamen ut illud ipsum

vera fide amplectatur, nequaquam suis viribus propriis, sed sola gratia et operatione Dei Spiritus sancti obtinere potest.

III.

DE JUSTITIA FIDEI CORAM DEO.

STATUS CONTROVERSIAE.

Unanimi consensu (ad normam verbi divini, et sententiam Augustanae Confessionis) in Ecclesiis nostris docetur, nos peccatores longe miserrimos sola in Christum fide coram Deo justificari et salvari, ita ut Christus solus nostra sit justitia. Hic autem Jesus Christus Salvator noster, et justitia nostra, verus Deus est, et verus homo: etenim divina et humana naturae in ipso sunt personaliter unitae. Quaesitum igitur fuit: secundum quam naturam Christus nostra sit justitia? Et hac occasione duo errores, et quidem inter se pugnantes, Ecclesias quasdam perturbarunt.

Una enim pars sensit, Christum tantummodo secundum divinam naturam esse nostram justitiam, si videlicet ille per fidem in nobis habitet: etenim omnia hominum peccata, collata nimirum cum illa per fidem inhabitante divinitate, esse instar unius guttulae aquae, cum magno mari comparatae. Contra hanc opinionem alii quidam asseruerunt, Christum esse nostram coram Deo justitiam duntaxat secundum humanam naturam.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina piarum Ecclesiarum, utrique commemorato errori opposita.

I. Ad refellendum utrumque errorem credimus, docemus et confitemur unanimiter, quod Christus vere sit nostra justitia, sed tamen neque secundum solam divinam naturam, neque secundum solam humanam naturam, sed totus Christus, secundum utramque naturam, in sola videlicet obedientia sua, quam Patri ad mortem usque absolutis-

simam Deus et homo praestitit, eaque nobis peccatorum omnium remissionem, et vitam aeternam promeruit. Sicut scriptum est: Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: ita et per unius obedientiam justi constituentur multi, Rom. V. v. 19.

II. Credimus igitur, docemus et confitemur, hoc ipsum nostram esse coram Deo justitiam, quod Dominus nobis peccata remittit, ex mera gratia, absque ullo respectu praecedentium, praesentium, aut consequentium nostrorum operum, dignitatis aut meriti. Ille enim donat atque imputat nobis justitiam obedientiae Christi, propter eam justitiam a Deo in gratiam recipimur, et justi reputamur.

III. Credimus etiam, docemus et confitemur, solam fidem esse illud medium et instrumentum, quo Christum Salvatorem, et ita in Christo justitiam illam, quae coram judicio Dei consistere potest, apprehendimus: propter Christum enim fides illa nobis ad justitiam imputatur, Rom. IV. v. 5.

IV. Credimus praeterea, docemus et confitemur, fidem illam justificantem non esse nudam notitiam historiae de Christo, sed ingens atque tale Dei donum, quo Christum, redemtorem nostrum, in verbo Evangelii recte agnoscimus, ipsique confidimus: quod videlicet propter solam ipsius obedientiam, ex gratia, remissionem peccatorum habeamus, sancti et justi coram Deo Patre reputemur, et aeternam salutem consequamur.

V. Credimus, docemus et confitemur, vocabulum (justificare) phrasi scripturae sacrae, in hoc articulo idem significare, quod absolvere a peccatis, ut ex dicto Salomonis intelligi potest: Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum. Item: Quis accusabit electos Dei? Deus est, qui justificat.

Et, si quando pro vocabulo justificationis vocabula regenerationis et vivificationis usurpantur, (quod in Apologia Augustanae Confessionis factum est) sunt ea in illa superiore significatione accipienda. Nam alias eae voces de hominis renovatione intelligendae sunt, quae a fidei justificatione recte discernitur.

VI. Credimus, docemus et confitemur etiam, etsi vere in Christum credentes et renati multis infirmitatibus et naevis usque ad mortem sunt obnoxii, non tamen illis vel de justitia, quae per fidem ipsis imputatur, vel de aeterna salute esse dubitandum, quin potius firmiter illis statuendum

esse, quod propter Christum, juxta promissionem et immotum verbum Evangelii, Deum sibi placatum habeant.

VII. Credimus, docemus et confitemur, quod ad conservandam puram doctrinam de justitia fidei coram Deo necessarium sit, ut particulae exclusivae (quibus Apostolus Paulus Christi meritum ab operibus nostris prorsus separat, solique Christo eam gloriam tribuit) quam diligentissime retineantur, ut cum Paulus scribit, ex gratia, gratis sine meritis, absque lege, sine operibus, non ex operibus. Quae omnia hoc ipsum dicunt: Sola fide in Christum justificamur et salvamur.

VIII. Credimus, docemus et confitemur, etsi antecedens contritio, et subsequens nova obedientia ad articulum justificationis coram Deo non pertinent: non tamen talem fidem justificantem esse fingendam, quae una cum malo proposito, peccandi videlicet, et contra conscientiam agendi, esse et stare possit. Sed postquam homo per fidem est justificatus, tum veram illam et vivam fidem esse per caritatem efficacem, et bona opera semper fidem justificantem sequi, et una cum ea, si modo vera et viva fides est, certissime deprehendi. Fides enim vera nunquam sola est, quin caritatem et spem semper secum habeat.

ANTITHESIS, SEU NEGATIVA.

Rejectio contrariae et falsae doctrinae.

Repudiamus ergo et damnamus omnia falsa dogmata, quae jam recitabimus.

I. Christum esse justitiam nostram solummodo secundum divinam naturam.

II. Christum esse justitiam nostram tantummodo juxta humanam naturam.

III. In dictis Propheticis et Apostolicis, ubi de justificatione fidei agitur, vocabula (justificare et justificari) non idem esse ac a peccatis absolvere, et absolvi, et remissionem peccatorum consequi; sed nos per caritatem a Spiritu sancto infusam, per virtutes, et per opera, quae a caritate promanant, re ipsa coram Deo justos fieri.

IV. Fidem non respicere in solam Christi obedientiam, sed in divinam ejus naturam: quatenus videlicet ea in nobis habitet atque efficax sit, ut per eam inhabitationem peccata nostra tegantur.

V. Fidem esse talem fiduciam in obedientiam Christi, quae possit in eo etiam homine permanere et consistere,

qui vera poenitentia careat, et ubi caritas non sequatur, sed qui contra conscientiam in peccatis perseveret.

VI. Non ipsum Deum, sed tantum dona Dei in credentibus habitare.

VII. Fidem ideo salutem nobis conferre, quod novitas illa, quae in dilectione erga Deum et proximum consistit, per fidem in nobis inchoetur.

VIII. Fidem in justificationis negotio primas quidem partes tenere, sed tamen etiam renovationem et caritatem ad justitiam nostram coram Deo pertinere, ita ut renovatio et caritas quidem non sint principalis causa nostrae justitiae, sed tamen justitiam nostram coram Deo (si absint renovatio et caritas) non esse integram et perfectam.

IX. Credentes in Christum coram Deo justos esse et salvos simul per imputatam Christi justitiam, et per inchoatam novam obedientiam, vel, partim quidem per imputationem justitiae Christi, partim vero per inchoatam novam obedientiam.

X. Promissionem gratiae nobis applicari per fidem in corde, et praeterea etiam per confessionem, quae ore fit, et per alias virtutes.

XI. Fidem non justificare sine bonis operibus; itaque bona opera necessario ad justitiam requiri, et absque eorum praesentia hominem justificari non posse.

IV.

DE BONIS OPERIBUS.

STATUS CONTROVERSIAE.

In doctrina de bonis operibus duae controversiae in quibusdam Ecclesiis ortae sunt.

I. Primum schisma inter Theologos quosdam factum est, cum alii assererent: Bona opera necessaria esse ad salutem, impossibile esse salvari sine bonis operibus, et neminem unquam sine bonis operibus salvatum esse; alii vero docerent: Bona opera ad salutem esse perniciosa.

II. Alterum schisma inter Theologos nonnullos super vocabulis (necessarium et liberum) ortum est. Altera enim

pars contendit, vocabulum (necessarium) non esse usurpandum de nova obedientia: eam enim non a necessitate quadam et coactione, sed a spontaneo spiritu promanare. Altera vero pars vocabulum (necessarium) prorsus retinendum censuit: propterea, quod illa obedientia non in nostro arbitrio posita et libera sit, sed homines renatos illud obsequium debere praestare.

Et dum de commemoratis illis vocabulis disputatum est, tandem etiam de re ipsa fuit disceptatum. Alii enim contenderunt, Legem apud Christianos prorsus non esse docendam, sed tantummodo doctrina Evangelii homines ad bona opera invitandos esse. Alii hanc opinionem impugnarunt.

AFFIRMATIVA.

Sincera Ecclesiae doctrina de hac controversia.

Ut hac controversiae solide et dextre explicentur atque decidantur, haec nostra fides, doctrina et confessio est.

I. Quod bona opera veram fidem (si modo ea non sit mortua, sed viva fides) certissime atque indubitato sequantur, tanquam fructus bonae arboris.

II. Credimus etiam, docemus et confitemur, quod bona opera penitus excludenda sint, non tantum cum de justificatione fidei agitur, sed etiam cum de salute nostrâ aeterna disputatur, sicut Apostolus perspicuis verbis testatur, cum ait: Sicut et David dicit, beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus. Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, etc. Et alibi: Gratia, inquit, estis salvati, per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.

III. Credimus, docemus et confitemur, omnes quidem homines, praecipue vero eos, qui per Spiritum sanctum regenerati sunt et renovati, ad bona opera facienda debitores esse.

IV. Et in hac sententia vocabula illa (necessarium, debere, oportere) recte usurpantur, etiam de renatis hominibus, et cum forma sanorum verborum non pugnant.

V. Sed tamen per vocabula (necessitas, necessarium) quando videlicet de renatis est sermo, non intelligenda est

coactio, sed tantum debita illa obedientia, quam vere credentes, quatenus renati sunt, non ex coactione, compulsu legis, sed libero et spontaneo spiritu praestant, quandoquidem non amplius sub lege sunt, sed sub gratia.

VI. Credimus igitur, docemus et confitemur, cum dicitur: renatos bene operari libero et spontaneo spiritu, id non ita accipiendum esse, quod in hominis renati arbitrio relictum sit, bene aut male agere, quando ipsi visum fuerit, ut nihilominus tamen fidem retineat, etiamsi in peccatis ex proposito perseveret.

VII. Hoc tamen non aliter, quam de spiritu hominis jam liberato intelligendum est, sicut hanc rem ipse Christus, ejusque Apostoli declarant: quod videlicet spiritus hominis liberatus bene operetur, non formidine poenae, ut servus, sed justitiae amore, qualem obedientiam filii praestare solent.

VIII. Hanc vero libertatem spiritus in electis Dei filiis non perfectam, sed multiplici infirmitate adhuc gravatam agnoscimus, quemadmodum D. Paulus super ea re de sua ipsius persona conqueritur.

IX. Illam tamen infirmitatem Dominus electis suis non imputat, idque propter mediatorem Christum. Sic enim scriptum est: nihil jam damnationis est his, qui in Christo Jesu sunt.

X. Credimus praeterea, docemus et confitemur, fidem et salutem in nobis conservari aut retineri non per opera, sed tantum per Spiritum Dei, et per fidem, (qua scilicet salus custoditur,) bona autem opera testimonia esse, quod Spiritus sanctus praesens sit, atque in nobis habitet.

NEGATIVA.

Falsa doctrina, superiori repugnans.

I. Rejicimus igitur et damnamus subsequentes phrases, cum docetur: bona opera necessaria esse ad salutem; neminem unquam sine bonis operibus salvatum; impossibile esse sine bonis operibus salvari.

II. Repudiamus et damnamus nudam hanc, offendiculi plenam, et Christianae disciplinae perniciosam phrasin: bona opera noxia esse ad salutem.

His enim postremis temporibus non minus necessarium est, ut homines ad recte et pie vivendi rationem bonaque opera invitentur atque moneantur, quam necessarium sit,

ut ad declarandam fidem atque gratitudinem suam erga Deum in bonis operibus sese exerceant: quam necessarium est, cavere, ne bona opera negotio justificationis admisceantur. Non minus enim homines Epicurea persuasione de fide, quam Pharisaica et Papistica fiducia in propria opera et merita, damnationem incurrere possunt.

III. Praeterea reprobamus atque damnamus dogma illud, quod fides in Christum non amittatur, et Spiritus sanctus nihilominus in homine habitet, etiamsi sciens volensque peccet: et quod sancti atque electi Spiritum sanctum retineant, tametsi in adulterium, aut in alia scelera prolabantur, et in iis perseverent.

V.

DE LEGE ET EVANGELIO.

STATUS CONTROVERSIAE.

Quaesitum fuit: an Evangelium proprie sit tantummodo concio de gratia Dei, quae remissionem peccatorum nobis annunciet, an vero etiam sit concio poenitentiae, arguens peccatum incredulitatis, quippe quae non per legem, sed per Evangelium duntaxat arguatur.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina, cum norma verbi Dei congruens.

I. Credimus, docemus et confitemur, discrimen Legis et Evangelii, ut clarissimum quoddam lumen, singulari diligentia in Ecclesia Dei retinendum esse, ut verbum Dei, juxta admonitionem D. Pauli, recte secari queat.

II. Credimus, docemus et confitemur, Legem esse proprie doctrinam divinitus revelatam, quae doceat, quid justum Deoque gratum sit: quae etiam, quidquid peccatum est, et voluntati divinae adversatur, redarguat.

III. Quare, quidquid extat in sacris literis, quod peccata arguit, id revera ad Legis concionem pertinet.

IV. Evangelium vero proprie doctrinam esse censemus, quae doceat, quid homo credere debeat, qui legi Dei non satisfecit, et idcirco per eandem damnatur: videlicet, quod illum credere oporteat, Jesum Christum omnia peccata expiasse, atque pro iis satisfecisse, et remissionem peccatorum, justitiam coram Deo consistentem et vitam aeternam, nullo interveniente peccatoris illius merito, impetrasse.

V. Cum autem vocabulum (Evangelii) non semper in una eademque significatione in sacra scriptura usurpetur, unde et dissensio illa primum orta est; credimus, docemus et confitemur, si vocabulum (Evangelii) de tota Christi doctrina accipiatur, quam ipse in ministerio suo (quemadmodum et ejus Apostoli) professus est, (in qua significatione Marc. I. et Act. XX. vox illa usurpatur) recte dici et doceri, Evangelium esse concionem de poenitentia et remissione peccatorum.

VI. Quando vero Lex et Evangelium, sicut et ipse Moyses, ut doctor Legis, et Christus, ut doctor Evangelii, inter se conferuntur: credimus, docemus et confitemur, quod Evangelium non sit concio poenitentiae, arguens peccata: sed quod proprie nihil aliud sit, quam laetissimum quoddam nuncium, et concio plena consolationis, non arguens aut terrens: quandoquidem conscientias contra terrores Legis solatur, easque in meritum solius Christi respicere jubet, et dulcissima praedicatione de gratia et favore Dei, per meritum Christi impetrato, rursus erigit.

VII. Quod vero ad revelationem peccati attinet, sic sese res habent. Velum illud Moysis omnium hominum oculis est obductum, quamdiu solam Legis concionem, nihil autem de Christo audiunt. Itaque peccata sua ex Lege non vere agnoscunt: sed aut hypocritae fiunt, qui justitiae propriae opinione turgent, quales olim erant Pharisaei, aut in peccatis suis desperant, quod Judas proditor ille fecit. Eam ob causam Christus sumsit sibi legem explicandam spiritualiter: et hoc modo ira Dei de coelo revelatur super omnes peccatores, ut vera legis sententia intellecta, animadvertatur, quanta sit illa ira. Et sic demum peccatores ad legem remissi vere et recte peccata sua agnoscunt. Talem vero peccatorum agnitionem solus Moyses nunquam ex ipsis extorquere potuisset.

VIII. Etsi igitur concio illa de passione et morte Christi, filii Dei, severitatis et terroris plena est, quae iram Dei adversus peccata ostendit, unde demum homines ad legem

Dei propius adducuntur, postquam velum illud Moysis ablatum est, ut tandem exacte agnoscant, quanta videlicet Dominus in Lege sua a nobis exigat, quorum nihil nos praestare possumus, ita, ut universam nostram justitiam in solo Christo quaerere oporteat: tamen, quamdiu nobis Christi passio et mors iram Dei ob oculos ponunt, et hominem perterrefaciunt, tam diu non sunt proprie concio Evangelii, sed Legis et Moysis doctrina, et sunt alienum opus Christi, per quod accedit ad proprium suum officium, quod est, praedicare de gratia Dei, consolari, et vivificare. Haec propria sunt praedicationis Evangelicae.

NEGATIVA.

Contraria et falsa doctrina, quae rejicitur.

Rejicimus igitur, ut falsum et periculosum dogma, cum asseritur, quod Evangelium proprie sit concio poenitentiae, arguens, accusans et damnans peccata, quodque non sit tantummodo concio de gratia Dei. Hac enim ratione Evangelium rursus in legem transformatur, meritum Christi et sacrae literae obscurantur, piis mentibus vera et solida consolatio eripitur, et Pontificiis erroribus et superstitionibus fores aperiuntur.

VI.

DE TERTIO USU LEGIS.

STATUS CONTROVERSIAE.

Cum constet, legem Dei propter tres causas hominibus datam esse, primo, ut externa quaedam disciplina conservetur, et feri atque intractabiles homines quasi repagulis quibusdam coërceantur, secundo, ut per legem homines ad agnitionem suorum peccatorum adducantur, tertio, ut homines jam renati, quibus tamen omnibus multum adhuc carnis adhaeret, eam ipsam ob causam certam aliquam regulam habeant, ad quam totam suam vitam formare possint et debeant, etc.; orta est inter paucos quosdam Theo-

logos controversia super tertio usu legis: videlicet, an lex etiam renatis inculcanda, et ejus observatio apud eos urgenda sit, an non? Alii urgendam legem censuerunt, alii negarunt.

AFFIRMATIVA.

Sincera et pia doctrina de hac controversia.

I. Credimus, docemus et confitemur; etsi vere in Christum credentes, et sincere ad Deum conversi, a maledictione et coactione legis per Christum liberati sunt, quod ii tamen propterea non sint absque lege, quippe quos filius Dei eam ob causam redemit, ut legem Dei diu noctuque meditentur, atque in ejus observatione sese assidue exerceant. Etenim ne primi quidem nostri parentes, etiam ante lapsum, prorsus sine lege vixerunt, quae certe cordibus ipsorum tum inscripta erat, quia Dominus eos ad imaginem suam creaverat.

II. Credimus, docemus et confitemur, concionem legis non modo apud eos, qui fidem in Christum non habent, et poenitentiam nondum agunt, sed etiam apud eos, qui vere in Christum credunt, vere ad Deum conversi et renati et per fidem justificati sunt, sedulo urgendam esse.

III. Etsi enim renati, et spiritu mentis suae renovati sunt; tamen regeneratio illa et renovatio in hac vita non est omnibus numeris absoluta, sed duntaxat inchoata. Et credentes illi spiritu mentis suae perpetuo luctantur cum carne, hoc est, cum corrupta natura, quae in nobis ad mortem usque haeret. Et propter veterem Adamum, qui adhuc in hominis intellectu, voluntate et in omnibus viribus ejus infixus residet, opus est, ut homini lex Dei semper praeluceat, ne quid privatae devotionis affectu in negotio Religionis confingat, et cultus divinos verbo Dei non institutos eligat. Item, ne vetus Adam pro suo ingenio agat, sed potius contra suam voluntatem, non modo admonitionibus et minis legis, verum etiam poenis et plagis coërceatur, ut spiritui obsequatur, seque ipsi captivum tradat.

IV. Jam quod ad discrimen operum legis et fructuum spiritus attinet, credimus, docemus et confitemur, quod opera illa, quae secundum praescriptum legis fiunt, eatenus opera legis sint et appellentur, quatenus ea solummodo urgendo, et minis poenarum atque irae divinae, ab homine extorquentur.

V. Fructus vero spiritus sunt opera illa, quae Spiritus Dei in credentibus habitans per homines renatos operatur, et quae a credentibus fiunt, quatenus renati sunt, ita quidem sponte ac libere, quasi nullum praeceptum unquam accepissent, nullas minas audivissent, nullamque remunerationem expectarent. Et hoc modo filii Dei in lege vivunt, et secundum normam legis divinae vitam suam instituunt. Hanc vivendi rationem D. Paulus vocare solet in suis epistolis legem Christi, et legem mentis.

VI. Ad hunc modum una eademque lex est manetque, immota videlicet Dei voluntas, sive poenitentibus sive impoenitentibus, renatis aut non renatis proponatur. Discrimen autem, quoad obedientiam, duntaxat in hominibus est: quorum alii non renati legi obedientiam qualemcunque a lege requisitam praestant, sed coacti et inviti id faciunt: (sicut etiam renati faciunt, quatenus adhuc carnales sunt) credentes vero in Christum, quatenus renati sunt, absque coactione, libero et spontaneo spiritu, talem obedientiam praestant, qualem alias nullae quantumvis severissimae legis comminationes extorquere possent.

NEGATIVA.

Falsae doctrinae rejectio.

Repudiamus itaque ut perniciosum et falsum dogma, quod Christianae disciplinae et verae pietati adversatur, cum docetur, quod lex Dei (eo modo, quo supra dictum est) non sit piis et vere credentibus, sed tantum impiis, infidelibus et non agentibus poenitentiam proponenda, atque apud hos solos sit urgenda.

VII.

DE COENA DOMINI.

Etsi Cingliani doctores non in eorum Theologorum numero, qui Augustanam Confessionem agnoscunt et profitentur, habendi sunt, quippe qui tum, cum illa Confessio

exhiberetur, ab eis secessionem fecerunt, tamen cum nunc sese in eorum coetum callide ingerant, erroremque suum sub praetextu piae illius confessionis quam latissime spargere conentur, etiam de hac controversia Ecclesiam Dei erudiendam judicavimus.

STATUS CONTROVERSIAE,

quae est inter nos et Sacramentarios in hoc articulo.

Quaeritur, an in sacra Coena verum corpus et verus sanguis Domini nostri Jesu Christi vere et substantialiter sint praesentia, atque cum pane et vino distribuantur, et ore sumantur, ab omnibus illis, qui hoc Sacramento utuntur, sive digni sint, sive indigni, boni aut mali, fideles aut infideles, ita tamen, ut fideles e Coena Domini consolationem et vitam percipiant, infideles autem eam ad judicium sumant. Cingliani hanc praesentiam et dispensationem corporis et sanguinis Christi in sacra Coena negant, nos vero eandem asseveramus.

Ad solidam hujus controversiae explicationem primum sciendum est, duo esse Sacramentariorum genera. Quidam enim sunt Sacramentarii crassi admodum: hi perspicuis et claris verbis id aperte profitentur, quod corde sentiunt: quod videlicet in coena Domini nihil amplius quam panis et vinum sint praesentia, ibique distribuantur, et ore percipiantur. Alii autem sunt versuti et callidi, et quidem omnium nocentissimi Sacramentarii: hi de negotio coenae Dominicae loquentes, ex parte nostris verbis splendide admodum utuntur, et prae se ferunt, quod et ipsi veram praesentiam veri, substantialis, atque vivi corporis et sanguinis Christi in sacra Coena credant, eam tamen praesentiam et manducationem dicunt esse spiritualem, quae fiat fide. Et hi posteriores Sacramentarii sub his splendidis verbis eandem crassam, quam priores habent, opinionem occultant et retinent: quod videlicet praeter panem et vinum nihil amplius in Coena Domini sit praesens, et ore sumatur. Vocabulum enim (spiritualiter) nihil aliud ipsis significat, quam spiritum Christi, seu virtutem absentis corporis Christi, ejusque meritum, quod praesens sit: ipsum vero Christi corpus nullo prorsus modo esse praesens, sed tantummodo id sursum in supremo coelo contineri sentiunt, et affirmant, oportere nos cogitationibus fidei sursum assurgere, inque coelum ascendere, et ibidem (nulla autem ratione

um pane et vino sacrae Coenae) illud corpus et sanguinem Christi quaerendum esse.

AFFIRMATIVA.

Confessio sincerae doctrinae de Coena Domini, contra Sacramentarios.

I. Credimus, docemus et confitemur, quod in Coena Domini corpus et sanguis Christi vere et substantialiter sint praesentia, et quod una cum pane et vino vere distribuantur, atque sumantur.

II. Credimus, docemus et confitemur, verba Testamenti Christi non aliter accipienda esse, quam sicut verba ipsa ad literam sonant: ita, ne panis absens Christi corpus, et vinum absentem Christi sanguinem significent, sed ut propter sacramentalem unionem panis et vinum vere sint corpus et sanguis Christi.

III. Jam quod ad Consecrationem attinet, credimus, docemus et confitemur, quod nullum opus humanum, neque ulla ministri Ecclesiae pronunciatio praesentiae corporis et sanguinis Christi in Coena causa sit, sed quod hoc soli omnipotenti virtuti Domini nostri Jesu Christi sit tribuendum.

IV. Interim tamen unanimi consensu credimus, docemus et confitemur, in usu Coenae Dominicae verba institutionis Christi nequaquam omittenda, sed publice recitanda esse, sicut scriptum est: Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? etc. Illa autem benedictio fit per recitationem verborum Christi.

V. Fundamenta autem, quibus in hoc negotio contra Sacramentarios nitimur, haec sunt, quae etiam D. Lutherus in majore sua de Coena Domini confessione posuit.

Primum fundamentum est articulus fidei nostrae Christianae, videlicet Jesus Christus est verus, essentialis, naturalis, perfectus Deus et homo in unitate personae, inseparabilis et indivisus.

Secundum, quod dextera Dei ubique est; ad eam autem Christus, ratione humanitatis suae, vere et re ipsa, collocatus est, ideoque praesens gubernat, in manu sua, et sub pedibus suis, ut scriptura loquitur, habet omnia, quae in coelo sunt et in terra. Ad eam Dei dexteram nullus alius homo, ac ne Angelus quidem, sed solus Mariae filius collocatus est, unde et ea, quae diximus, praestare potest.

Tertium, quod verbum Dei non est falsum aut mendax.

Quartum, quod Deus varios modos novit et in sua potestate habet, quibus alicubi esse potest: neque ad unicum illum alligatus est, quem Philosophi localem aut circumscriptum appellare solent.

VI. Credimus, docemus et confitemur, corpus et sanguinem Christi non tantum spiritualiter per fidem, sed etiam ore, non tamen Capernaitice, sed supernaturali et coelesti modo, ratione sacramentalis unionis, cum pane et vino sumi. Hoc enim verba Christi perspicue testantur, quibus praecipit accipere, edere, bibere: idque ab Apostolis factum esse, scriptura commemorat, dicens: Et biberunt ex eo omnes. Et Paulus inquit: Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi: hoc est, qui hunc panem edit, corpus Christi edit. Idem magno consensu praecipui ex antiquissimis Ecclesiae doctoribus, Chrysostomus, Cyprianus, Leo primus, Gregorius, Ambrosius, Augustinus, testantur.

VII. Credimus, docemus et confitemur, quod non tantum vere in Christum credentes, et qui digne ad coenam Domini accedunt, verum etiam indigni et infideles verum corpus et sanguinem Christi sumant: ita tamen, ut nec consolationem, nec vitam inde percipiant, sed potius, ut illis sumtio ea ad judicium et damnationem cedat, si non convertantur, et poenitentiam agant.

Etsi enim Christum, ut Salvatorem, a se repellunt, tamen eundem, licet maxime inviti, ut severum judicem admittere coguntur. Is vero non minus praesens judicium suum in convivis illis impoenitentibus exercet, quam praesens consolationem et vitam in cordibus vere credentium et dignorum convivarum operatur.

VIII. Credimus, docemus et confitemur, unum tantum genus esse indignorum convivarum: ii sunt soli illi, qui non credunt. De his scriptum est: Qui non credit, jam judicatus est. Et hoc judicium indigno sacrae Coenae usu cumulatur et aggravatur.

IX. Credimus, docemus et confitemur, quod nullus vere credentium, quamdiu vivam fidem retinet, sacram Domini coenam ad judicium sumat, quantacunque fidei imbecillitate laboret. Coena enim Domini inprimis propter infirmos in fide, poenitentes tamen, instituta est, ut ex ea veram consolationem et imbecillis fidei suae confirmationem percipiant.

X. Credimus, docemus et confitemur, totam dignitatem convivarum coelestis hujus Coenae in sola sacratissima

bedientia et absolutissimo Christi merito consistere. Illud utem nobis vera fide applicamus, et de applicatione hujus ıeriti per Sacramentum certi reddimur, atque in animis ostris confirmamur. Nequaquam autem dignitas illa ex irtutibus nostris, aut ex internis vel externis nostris praearationibus pendet.

NEGATIVA.

Contrariae et damnatae Sacramentariorum doctrinae rejectio.

Rejicimus atque damnamus unanimi consensu omnes rroneos, quos jam recitabimus, articulos, ut qui commeıoratae piae doctrinae, simplicitati fidei et sincerae conssioni de Coena Domini repugnant.

I. Papisticam Transsubstantiationem, cum videlicet ı Papatu docetur, panem et vinum in sacra Coena subtantiam atque naturalem suam essentiam amittere, et ita nnihilari, atque elementa illa ita in Christi corpus transıutari, ut praeter externas species nihil de iis reliquum ıaneat.

II. Papisticum Missae sacrificium, quod pro peccatis ivorum et mortuorum offertur.

III. Sacrilegium, quo Laicis una tantum pars Sacraıenti datur, cum nimirum contra expressa verba Testaıenti Christi calice illis interdicitur, atque ita sanguine hristi spoliantur.

IV. Dogma, quo docetur, quod verba Testamenti Jesu hristi non simpliciter intelligenda et fide amplectenda sint, ıi sonant; ea enim obscura esse, ideoque verum eorum ensum ex aliis scripturae locis petendum esse.

V. Corpus Christi in sacra Coena non ore una cum ane sumi, sed tantum panem et vinum ore accipi: corpus ero Christi spiritualiter duntaxat, fide nimirum, sumi.

VI. Panem et vinum in Coena Domini tantummodo ymbola seu tesseras esse, quibus Christiani mutuo sese gnoscant.

VII. Panem et vinum tantum esse figuras, similituines et typos corporis et sanguinis Christi, longissimo inervallo a nobis absentis.

VIII. Panem et vinum tantummodo signa, memoriae onservandae gratia, instituta esse, quae sigillorum et pihorum rationem habeant, quibus nobis confirmetur, quod dés, cum in coelum illa ascendit et evehitur, ibi tam vere

corporis et sanguinis Christi particeps fiat, quam vere nos in sacra Coena panem manducamus, et vinum bibimus.

IX. Fidem nostram de salute certam reddi et confirmari in Coena Domini non nisi signis illis externis, pane et vino, nequaquam autem vere praesentibus vero corpore et sanguine Christi.

X. In sacra Coena duntaxat virtutem, operationem et meritum absentis corporis et sanguinis Christi dispensari.

XI. Christi corpus ita coelo inclusum esse, ut nullo prorsus modo, simul, eodem tempore, pluribus aut omnibus locis in terris praesens esse possit, ubi coena Domini celebratur.

XII. Christum, substantialem corporis et sanguinis sui praesentiam neque promittere neque exhibere potuisse, quandoquidem id proprietas humanae ipsius naturae assumtae nequaquam ferre aut admittere possit.

XIII. Deum ne quidem universa sua omnipotentia (horrendum dictu et auditu) efficere posse, ut corpus Christi, uno eodemque tempore in pluribus, quam uno tantum loco, substantialiter praesens sit.

XIV. Non omnipotens illud verbum Testamenti Christi, sed fidem praesentiae corporis et sanguinis Christi in sacra Coena causam esse.

XV. Fideles corpus et sanguinem Christi non in pane et vino coenae Dominicae quaerere, sed oculos in coelum attollere, et ibi corpus Christi quaerere debere.

XVI. Infideles et impoenitentes Christianos in coena Domini non verum corpus et sanguinem Christi, sed panem tantum et vinum sumere.

XVII. Dignitatem convivarum in hac coelesti Coena non ex sola vera in Christum fide, sed etiam ex praeparatione hominum externa pendere.

XVIII. Eos etiam, qui veram et vivam in Christum fidem habent, eamque retinent, nihilominus hoc Sacramentum ad judicium sumere posse, propterea quod in externa sua conversatione adhuc imperfecti sint.

XIX. Externa visibilia elementa panis et vini in Sacramento adoranda esse.

XX. Praeter haec justo Dei judicio relinquimus omnes curiosas, sannis virulentis tinctas et blasphemas quaestiones, quae honeste, pie et sine gravi offensione recitari nequeunt, aliosque sermones: quando de supernaturali et coelesti mysterio hujus Sacramenti crasse, carnaliter, Capernaitice et plane abominandis modis, blaspheme, et maximo cum Ecclesiae offendiculo Sacramentarii loquuntur.

XXI. Prorsus etiam rejicimus atque damnamus Capernaiticam manducationem corporis Christi, quam nobis Sacramentarii contra suae conscientiae testimonium, post tot nostras protestationes, malitiose affingunt, ut doctrinam nostram apud auditores suos in odium adducant, quasi videlicet doceamus, corpus Christi dentibus laniari, et instar alterius cujusdam cibi in corpore humano digeri. Credimus autem et asserimus, secundum clara verba Testamenti Christi, veram, sed supernaturalem manducationem corporis Christi, quemadmodum etiam vere, supernaturaliter tamen, sanguinem Christi bibi docemus. Haec autem humanis sensibus aut ratione nemo comprehendere potest: quare in hoc negotio, sicut et in aliis fidei articulis, intellectum nostrum in obedientiam Christi captivare oportet. Hoc enim mysterium in solo Dei verbo revelatur, et sola fide comprehenditur.

VIII.

DE PERSONA CHRISTI.

Ex controversia superiore de Coena Domini inter sinceros Theologos Augustanae Confessionis et Calvinistas, qui alios etiam quosdam Theologos perturbarunt, dissensio orta est de persona Christi, de duabus in Christo naturis, et de ipsarum proprietatibus.

STATUS CONTROVERSIAE.

Principalis hujus dissidii quaestio fuit, an divina et humana natura et utriusque proprietates propter unionem personalem, realiter, hoc est, vere et reipsa in persona Christi invicem communicent, et quousque illa communicatio extendatur?

Sacramentarii affirmarunt, divinam et humanam naturas in Christo eo modo personaliter unitas esse, ut neutra alteri quidquam realiter, hoc est, vere et reipsa, quod cujusque naturae proprium sit, communicet, sed nomina tantum nuda communicari. Unio (inquiunt illi) facit tantum nomina communia, ut videlicet Deus dicatur homo, et homo Deus appelletur, ita tamen, ut Deus nihil cum

nariam usurpationem, manifestationem et declarationem divinae majestatis collocaretur, et hoc modo in gloriam suam ingrederetur. Itaque jam non tantum ut Deus, verum etiam ut homo, omnia novit, omnia potest, omnibus creaturis praesens est, et omnia, quae in coelis, in terris et sub terra sunt, sub pedibus suis, et in manu sua habet. Haec ita se habere, Christus ipse testatur, inquiens: Mihi data est omnis potestas in coelo et in terra. Et Paulus ait: Ascendit super omnes coelos, ut omnia impleat. Hanc suam potestatem ubique praesens exercere potest, neque quidquam illi aut impossibile est, aut ignotum.

XII. Inde adeo, et quidem facillime, corpus suum verum et sanguinem suum in sacra Coena praesens distribuere potest. Id vero non fit secundum modum et proprietatem humanae naturae, sed secundum modum et proprietatem dextrae Dei, ut Lutherus secundum analogiam fidei nostrae Christianae, in Catechesi comprehensae, loqui solet. Et haec Christi in sacra Coena praesentia neque physica aut terrena est, neque Capernaitica, interim tamen verissima et quidem substantialis est. Sic enim verba Testamenti Christi sonant: Hoc est, est, est, corpus meum, etc.

XIII. Hac nostra fide, doctrina et confessione persona Christi non solvitur, quod olim Nestorius fecit. Is enim veram communicationem idiomatum seu proprietatum utriusque naturae in Christo negavit, et hac ratione Christi personam solvit: quam rem D. Lutherus in libello suo de Conciliis perspicue declaravit. Neque hac pia nostra doctrina duae in Christo naturae, earumque proprietates confunduntur, aut in unam essentiam commiscentur, (in quo errore Eutyches fuit) neque humana natura in persona Christi negatur, aut aboletur, neque altera natura in alteram mutatur. Sed Christus verus Deus et homo in una persona est, permanetque in omnem aeternitatem. Hoc post illud Trinitatis summum est mysterium, ut Apostolus testatur, in quo solo tota nostra consolatio, vita et salus posita est.

NEGATIVA.

Contrariae et falsae doctrinae de persona Christi rejectio.

Repudiamus igitur atque damnamus omnes erroneos, quos jam recitabimus, articulos, eo quod verbo Dei et sincerae fidei nostrae Christianae repugnent, cum videlicet sequentes errores docentur:

I. Quod Deus et homo in Christo non constituant unam personam, sed quod alius sit Dei filius, et alius hominis filius, ut Nestorius deliravit.

II. Quod divina et humana naturae in unam essentiam commixtae sint, et humana natura in Deitatem mutata sit, ut Eutyches furenter dixit.

III. Quod Christus non sit verus, naturalis et aeternus Deus, ut Arius blasphemavit.

IV. Quod Christus non veram humanam naturam anima rationali et corpore constantem habuerit, ut Marcion finxit.

V. Quod unio personalis faciat tantum communia nomina et communes titulos.

VI. Quod phrasis tantum et modus quidam loquendi sit, cum dicitur: Deus est homo, et homo est Deus; siquidem divinitas nihil cum humanitate, et humanitas nihil cum Deitate realiter, hoc est, vere et reipsa, commune habeat.

VII. Quod tantum sit verbalis, sine re ipsa, idiomatum communicatio, cum dicitur: Filium Dei pro peccatis mundi mortuum esse: Filium hominis omnipotentem factum esse.

VIII. Quod humana in Christo natura eo modo, quo est divinitas, facta sit essentia quaedam infinita, et ex hac essentiali, communicata, in humanam naturam effusa, et a Deo separata virtute et proprietate eo modo, quo divina natura, ubique praesens sit.

IX. Quod humana natura divinae, ratione substantiae atque essentiae suae, vel proprietatum divinarum essentialium, exaequata sit.

X. Quod humana natura in Christo in omnia loca coeli et terrae localiter expansa sit: quod ne quidem divinae naturae est tribuendum.

XI. Quod Christo impossibile sit, propter humanae naturae proprietatem, ut simul in pluribus, quam in uno loco, nedum ubique, suo cum corpore esse possit.

XII. Quod sola humanitas pro nobis passa sit, nosque redemerit, et quod filius Dei in passione nullam prorsus cum humanitate (re ipsa) communicationem habuerit, perinde ac si id negotium nihil ad ipsum pertinuisset.

XIII. Quod filius Dei tantummodo divinitate sua nobis in terris, in verbo, Sacramentis, in omnibus denique aerumnis nostris, praesens sit, et quod haec praesentia prorsus ad humanitatem nihil pertineat. Christo enim, postquam nos passione et morte sua redemerit, secundum

humanitatem suam nihil amplius nobiscum in terris esse negotii.

XIV. Quod filius Dei, qui humanam naturam assumsit, jam post depositam servi formam, non omnia opera omnipotentiae suae, in et cum humanitate sua, et per eam, efficiat, sed tantum aliqua, et quidem in eo tantum loco, ubi humana natura est localiter.

XV. Quod secundum humanitatem omnipotentiae aliarumque proprietatum divinae naturae prorsus non sit capax. Idque asserere audent contra expressum testimonium Christi: Mihi data est omnis potestas in coelo et in terra. Et contradicunt Paulo, qui ait: In ipso inhabitat tota divinitatis plenitudo corporaliter.

XVI. Quod Christo secundum humanitatem data quidem sit maxima potestas in coelo et in terra, videlicet major et amplior, quam omnes Angeli et creaturae acceperint, sed tamen ita, ut cum omnipotentia Dei nullam habeat communicationem, neque omnipotentia illi data sit. Itaque mediam quandam potentiam, inter omnipotentiam Dei, et inter aliarum creaturarum potentiam, fingunt, datam Christo secundum humanam ejus naturam per exaltationem, quae minor quidem sit, quam Dei omnipotentia, major tamen omnium aliarum creaturarum potestate.

XVII. Quod Christo secundum spiritum suum humanum certi limites positi sint, quantum videlicet ipsum scire oporteat, et quod non plus sciat, quam ipsi conveniat, et ad executionem sui officii, judicis nimirum, necessario requiratur.

XVIII. Quod Christus ne hodie quidem perfectam habeat cognitionem Dei, et omnium ipsius operum, cum tamen de Christo scriptum sit: In ipso omnes thesauros sapientiae et scientiae absconditos esse.

XIX. Quod Christo secundum humanitatis suae spiritum impossibile sit scire, quid ab aeterno fuerit, quid jam nunc ubique fiat, et quid in omnem aeternitatem sit futurum.

XX. Rejicimus etiam damnamusque, quod dictum Christi (mihi data est omnis potestas in coelo et in terra) horribili et blasphema interpretatione a quibusdam depravatur in hanc sententiam: quod Christo secundum divinam suam naturam in resurrectione et ascensione ad coelos iterum restituta fuerit omnis potestas in coelo et in terra, perinde quasi, dum in statu humiliationis erat, eam potestatem, etiam secundum divinitatem, deposuisset et exuisset. Hac enim doctrina non modo verba Testamenti Chri-

ti falsa explicatione pervertuntur, verum etiam dudum damnatae Arianae haeresi via de novo sternitur, ut tandem aeterna Christi divinitas negetur, et Christus totus, quantus quantus est, una cum salute nostra amittatur, nisi huic impiae doctrinae ex solidis verbi Dei et fidei nostrae catholicae fundamentis constanter contradicatur.

IX.

DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS.

STATUS CONTROVERSIAE.

Disceptatum fuit super hoc articulo inter quosdam Theologos, qui Augustanam Confessionem profitentur: quando et quomodo Dominus noster Jesus Christus, ut testatur fides nostra catholica, ad inferos descenderit, an id ante vel post mortem ejus factum sit. Praeterea quaesitum fuit, num anima tantum, an divinitate sola, an vero anima et corpore descenderit, idque an spiritualiter, an vero corporaliter sit factum. Disputatum etiam est, num hic articulus ad passionem, an vero ad gloriosam victoriam et triumphum Christi sit referendus.

Cum autem hic fidei nostrae articulus, sicut et praecedens, neque sensibus neque ratione nostra comprehendi queat, sola autem fide acceptandus sit: unanimi consensu consulimus, de hac re non esse disputandum, sed quam simplicissime hunc articulum credendum et docendum esse. Atque in hoc negotio sequamur piam D. Lutheri doctrinam, qui hunc articulum in concione Torgae habita (Anno etc. XXXIII.) pie admodum explicuit, omnes inutiles et curiosas quaestiones praecidit, atque ad piam fidei simplicitatem omnes Christianos adhortatus est.

Satis enim nobis esse debet, si sciamus, Christum ad inferos descendisse, Infernum omnibus credentibus destruxisse, nosque per ipsum e potestate mortis et Satanae, ab aeterna damnatione, atque adeo e faucibus Inferni ereptos. Quo autem modo haec effecta fuerint, non curiose scrutemur, sed hujus rei agnitionem alteri seculo reservemus, ubi non modo hoc mysterium, sed alia multa, in hac vita sim-

pliciter a nobis credita, revelabuntur, quae captum coecae nostrae rationis excedunt.

X.

DE CEREMONIIS ECCLESIASTICIS,

quae vulgo Adiaphora, seu res mediae et indifferentes vocantur.

Orta est etiam inter Theologos Augustanae Confessionis controversia de ceremoniis seu ritibus Ecclesiasticis, qui in verbo Dei neque praecepti sunt, neque prohibiti, sed ordinis tantum et decori gratia in Ecclesiam sunt introducti.

STATUS CONTROVERSIAE.

Quaesitum fuit, num persecutionis tempore, et in casu confessionis (etiamsi adversarii nobiscum in doctrina consentire nolint) nihilominus salva conscientia aliquae abrogatae ceremoniae, quae per se indifferentes, et a Deo neque mandatae neque prohibitae sint, postulantibus id et urgentibus adversariis, iterum in usum revocari possint, et an hoc modo cum Pontificiis in ejusmodi ceremoniis et adiaphoris conformari recte queamus. Una pars hoc fieri posse affirmavit, altera vero negavit.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina et confessio de hoc articulo.

I. Ad hanc controversiam dirimendam unanimi consensu credimus, docemus et confitemur, quod ceremoniae sive ritus ecclesiastici (qui verbo Dei neque praecepti sunt, neque prohibiti, sed tantum decori et ordinis causa instituti) non sint per se cultus divinus, aut aliqua saltem pars cultus divini. Scriptum est enim: Frustra colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum.

II. Credimus, docemus et confitemur, Ecclesiae Dei ubivis terrarum, et quocumque tempore, licere, pro re nata, ceremonias tales mutare, juxta eam rationem, quae

Ecclesiae Dei utilissima, et ad aedificationem ejusdem maxime accommodata judicatur.

III. Ea tamen in re omnem levitatem fugiendam, et offendicula cavenda, inprimis vero infirmorum in fide rationem habendam, et iis parcendum esse censemus.

IV. Credimus, docemus et confitemur, quod temporibus persecutionum, quando perspicua et constans confessio a nobis exigitur, hostibus Evangelii in rebus adiaphoris non sit cedendum. Sic enim Apostolus inquit: Qua libertate Christus nos liberavit, in ea state, et nolite iterum jugo servitutis subjici. Et alibi: Nolite jugum ducere cum infidelibus, etc. Quae enim est societas luci ad tenebras? etc. Item: quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneret apud nos. In tali enim rerum statu non agitur jam amplius de adiaphoris, sed de veritate Evangelii, et de libertate Christiana sarta tectaque conservanda, et quomodo cavendum sit, ne manifeste idololatria confirmetur, et infirmi in fide offendantur. In hujusmodi rebus nostrum certe non est, aliquid adversariis largiri, sed officium nostrum requirit, ut piam et ingenuam confessionem edamus, et ea patienter feramus, quae Dominus nobis ferenda imposuerit, et hostibus verbi Dei in nos permiserit.

V. Credimus, docemus et confitemur, quod Ecclesia alia aliam damnare non debeat propterea, quod haec vel illa plus minusve externarum ceremoniarum, quas Dominus non instituit, observet, si modo in doctrina ejusque articulis omnibus, et in vero Sacramentorum usu sit inter eas consensus. Hoc enim vetus et verum dictum est: Dissonantia jejunii non dissolvit consonantiam fidei.

NEGATIVA.

Falsae doctrinae de hoc articulo rejectio.

Repudiamus atque damnamus haec falsa et verbo Dei contraria dogmata:

I. Quod humanae traditiones et constitutiones in ecclesiasticis rebus, per se, pro cultu Dei, aut certe pro parte divini cultus sint habendae.

II. Quando ejusmodi ceremoniae et constitutiones Ecclesiae Dei coactione quadam tanquam necessariae obtruduntur, et quidem contra libertatem Christianam, quam Ecclesia Christi in rebus ejusmodi externis habet.

III. Cum asseritur, quod tempore persecutionis, quando clara confessio requiritur, hostibus Evangelii in observatione

ejusmodi rerum adiaphorarum gratificari, et cum ipsis pacisci et consentire liceat: quae res cum detrimento veritatis coelestis conjuncta est.

IV. Cum externae ceremoniae, quae indifferentes sunt, ea opinione abrogantur, quasi Ecclesiae Dei liberum non sit, pro re nata, ut judicaverit ad aedificationem utile esse, hanc vel illam ceremoniam, ratione libertatis Christianae, usurpare.

XI.

DE AETERNA PRAEDESTINATIONE ET ELECTIONE DEI.

De hoc articulo non quidem publice mota est controversia inter Augustanae Confessionis Theologos; sed tamen cum hic articulus magnam piis mentibus consolationem afferat, si recte et dextre explicetur, visum est eundem in hoc scripto declarare, ne forte temporis progressu disputationes aliquae cum offendiculo conjunctae de hac re exoriantur.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina de hoc articulo.

I. Primum omnium est, quod accurate observari oportet: discrimen esse inter praescientiam, et praedestinationem, sive aeternam electionem Dei.

II. Praescientia enim Dei nihil aliud est, quam quod Deus omnia noverit, antequam fiant, sicut scriptum est: Est Deus in coelo, revelans mysteria, qui indicavit tibi, Rex Nabuchodonosor, quae ventura sunt in novissimis temporibus.

III. Haec Dei praescientia simul ad bonos et malos pertinet, sed interim non est causa mali, neque est causa peccati, quae hominem ad scelus impellat. Peccatum enim ex diabolo, et ex hominis prava et mala voluntate oritur. Neque haec Dei praescientia causa est, quod homines pereant: hoc enim sibi ipsis imputare debent. Sed praescientia Dei disponit malum, et metas illi constituit, quousque progredi et quamdiu durare debeat, idque eo dirigit, ut,

icet per se malum sit, nihilominus electis Dei ad salutem edat.

IV. Praedestinatio vero, seu aeterna Dei electio, tantum ad bonos et dilectos filios Dei pertinet; et haec est ausa ipsorum salutis. Etenim eorum salutem procurat, et a, quae ad ipsam pertinent, disponit. Super hanc Dei raedestinationem salus nostra ita fundata est, ut inferorum ortae eam evertere nequeant.

V. Haec Dei praedestinatio non in arcano Dei consilio st scrutanda, sed in verbo Dei, in quo revelatur, quaeenda est.

VI. Verbum autem Dei deducit nos ad Christum. Is st liber ille vitae, in quo omnes inscripti et electi sunt, ui salutem aeternam consequuntur. Sic enim scriptum est: Elegit nos in Christo, ante mundi constitutionem.

VII. Christus vero omnes peccatores ad se vocat, et promittit illis levationem, et serio vult, ut omnes homines ad se veniant, et sibi consuli et subveniri sinant. His sese redemtorem in verbo offert, et vult, ut verbum audiatur, et ut aures non obturentur, nec verbum negligatur et contemnatur. Et promittit se largiturum virtutem et operationem Spiritus sancti, et auxilium divinum, ut in fide constantes permaneamus, et vitam aeternam consequamur.

VIII. De nostra igitur electione ad vitam aeternam neque ex rationis nostrae judicio, neque ex lege Dei judicandum est, ne vel dissolutae et Epicureae vitae nos tradamus, vel in desperationem incidamus. Qui enim rationis suae judicium in hoc negotio sequuntur, in horum cordibus hae perniciosae cogitationes (quibus aegerrime resistere possunt) excitantur: Si (inquiunt) Deus me ad aeternam salutem elegit, non potero damnari, quidquid etiam designavero. Contra vero, si non sum electus ad vitam aeternam, nihil plane mihi profuerit, quantumcunque boni fecero; omnes enim conatus mei irriti erunt.

IX. Vera igitur sententia de praedestinatione ex Evangelio Christi discenda est. In eo enim perspicue docetur, quod Deus omnes sub incredulitatem concluserit, ut omnium misereatur, et quod nolit quenquam perire, sed potius ut omnes convertantur, et in Christum credant.

X. Qui igitur voluntatem Dei revelatam inquirunt, eoque ordine progrediuntur, quem D. Paulus in Epistola ad Romanos secutus est, (qui hominem prius deducit ad poenitentiam, ad agnitionem peccatorum, ad fidem in Christum, ad obedientiam mandatorum Dei, quam de aeternae praedestinationis mysterio loquatur) iis doctrina de prae-

destinatione Dei salutaris est, et maximam consolationem affert.

XI. Quod vero scriptum est: multos quidem vocatos, paucos vero electos esse, non ita accipiendum est, quasi Deus nolit, ut omnes salventur: sed damnationis impiorum causa est, quod verbum Dei aut prorsus non audiant, sed contumaciter contemnant, aures abturent, et cor indurent, et hoc modo Spiritui sancto viam ordinariam praecludant, ut opus suum in his efficere nequeat, aut certe quod verbum auditum flocci pendant, atque abjiciant. Quod igitur pereunt, neque Deus, neque ipsius electio, sed malitia eorum in culpa est.

XII. Huc usque homo plus in meditatione articuli de aeterna Dei electione tuto progredi potest, quatenus videlicet ea in verbo Dei est revelata. Verbum Dei enim nobis Christum, librum vitae, proponit; is nobis per Evangelii praedicationem aperitur et evolvitur, sicut scriptum est: Quos elegit, hos vocavit. In Christo igitur electio aeterna Dei Patris est quaerenda. Is in aeterno suo consilio decrevit, quod praeter eos, qui filium ejus Jesum Christum agnoscunt et in eum vere credunt, neminem salvum facere velit. Reliquae cogitationes ex animis piorum penitus excutiendae sunt, qui non a Deo, sed ex afflatu Satanae proficiscuntur, quibus humani generis hostis hoc agit, ut dulcissimam illam consolationem vel enervet, vel penitus e medio tollat, quam ex saluberrima hac doctrina haurire possumus, qua videlicet certi reddimur, quod mera gratia, sine ullo nostro merito, in Christo ad vitam aeternam electi simus, et quod nemo ex ipsius manibus rapere nos possit. Et hanc clementissimam electionem non nudis verbis, sed interposito jurejurando Dominus contestando confirmavit, et venerabilibus sacramentis nobis obsignavit, quorum in summis tentationibus meminisse, et ex iis consolationem petere debemus, ut ignita Diaboli tela extinguamus.

XIII. Interim tamen summo studio in eo elaboremus, ut ad normam voluntatis divinae vitam nostram instituamus, et vocationem nostram (ut D. Petrus loquitur) firmam faciamus, neque a Dei revelato verbo latum unguem recedamus: illud enim nunquam nos fallet.

XIV. Hac brevi explicatione aeternae electionis divinae honos suus Deo plene et in solidum tribuitur, quod videlicet secundum voluntatis suae propositum, mera misericordia, sine ullo nostro merito salvos nos faciat. Neque tamen hac doctrina vel gravioribus illis animi perturbationibus, et pusillanimitati, vel Epicureismo ansa praebetur.

NEGATIVA.

Falsae doctrinae de hoc articulo rejectio.

Credimus igitur et sentimus, quando doctrina de electione Dei ad vitam aeternam eo modo proponitur, ut perturbatae piae mentes ex ea consolationem nullam capere queant, sed potius per eam in animi angustias aut desperationem conjiciantur, aut impoenitentes in dissoluta sua vita confirmentur, quod articulus hic non ad normam verbi et voluntatis Dei, sed juxta humanae rationis judicium, et quidem impulsu Satanae, male et perperam tractetur. Quaecunque enim scripta sunt, (inquit Apostolus) ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus. Rejicimus itaque omnes, quos jam enumerabimus, errores:

I. Quod Deus nolit, ut omnes homines poenitentiam agant, et Evangelio credant.

II. Quando Deus nos ad se vocat, quod non serio hoc velit, ut omnes homines ad ipsum veniant.

III. Quod nolit Deus, ut omnes salventur, sed quod quidam, non ratione peccatorum suorum, verum solo Dei consilio, proposito et voluntate, ad exitium destinati sint, ut prorsus salutem consequi non possint.

IV. Quod non sola Dei misericordia, et sanctissimum Christi meritum, sed etiam in nobis ipsis aliqua causa sit electionis divinae, cujus causae ratione Deus nos ad vitam aeternam elegerit.

Haec dogmata omnia falsa sunt, horrenda et blasphema, iisque piis mentibus omnis prorsus consolatio eripitur, quam ex Evangelio et Sacramentorum usu capere deberent, et idcirco in Ecclesia Dei nequaquam sunt ferenda.

Haec brevis est et simplicissima articulorum controversorum explicatio, de quibus inter Theologos Augustanae Confessionis aliquamdiu disceptatum, et discrepantibus inter se sententiis disputatum est. Et ex hac declaratione homo pius quantumvis simplex, secundum analogiam verbi Dei, et Catechismi simplicem doctrinam, deprehendere potest, quid verum sit, quid falsum. Non enim tantummodo sincera doctrina diserte est recitata, verum etiam contraria et falsa doctrina repudiata est et rejecta, et controversiae illae, offendiculorum plenae, solide sunt decisae atque dijudicatae.

Faxit Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, ut per gratiam Spiritus sancti omnes in ipso consentien-

tes et concordes simus, atque in consensu pio, qui ipsi probetur, constanter perseveremus. Amen.

XII.

DE ALIIS HAERESIBUS ET SECTIS,

quae nunquam Augustanam Confessionem sunt amplexae.

Ne tacita cogitatione haereses illae et sectae nobis tribuantur, propterea, quod earum in commemorata declaratione expressam mentionem non fecimus: visum est articulos earum ad calcem (ut dicitur) hujus scripti nude recitare, in quibus nostri temporis haeretici a veritate dissentiunt, et sincerae nostrae religioni et confessioni contrarium docent.

ERRORES ANABAPTISTARUM.

Anabaptistae in multas sectas sunt divisi, quarum aliae plures, aliae pauciores errores defendunt: generatim tamen omnes talem doctrinam profitentur, quae neque in Ecclesia, neque in Politia, neque in Oeconomia tolerari potest.

Articuli Anabaptistici, qui in Ecclesia ferri non possunt.

I. Quod Christus carnem et sanguinem suum non e Maria virgine assumserit, sed e coelo attulerit.

II. Quod Christus non sit verus Deus, sed tantummodo caeteris sanctis sit superior, quia plura Spiritus sancti dona acceperit, quam alius quispiam homo sanctus.

III. Quod justitia nostra coram Deo non in solo Christi merito, sed in renovatione atque adeo in nostra propria probitate, in qua ambulemus, consistat. Ea vero Anabaptistarum justitia magna ex parte electitia et humanitus excogitata quadam sanctimonia constat, et revera nil aliud est, quam novus quidam Monachatus.

IV. Quod infantes non baptizati coram Deo non sint peccatores, sed justi et innocentes, et in illa sua innocentia, cum usum rationis nondum habeant, sine baptismo (quo videlicet, ipsorum opinione, non egeant) salutem

consequantur. Et hoc modo rejiciunt totam de peccato originali doctrinam, reliqua etiam, quae ex ea dependent.

V. Quod infantes baptizandi non sint, donec usum rationis consequantur, et fidem suam ipsi profiteri possint.

VI. Quod Christianorum liberi eam ob causam, quia parentibus Christianis et fidelibus orti sunt, (etiam praeter et ante susceptum Baptismum) revera sancti, et in filiorum Dei numero sint habendi. Qua de causa etiam neque Paedobaptismum magnifaciunt, neque id operam dant, ut infantes baptizentur, quod cum expressis verbis promissionis divinae pugnat. Ea enim tantum ad eos pertinet, qui foedus Dei observant, illudque non contemnunt.

VII. Quod ea non sit vera et Christiana Ecclesia, in qua aliqui adhuc peccatores reperiuntur.

VIII. Quod conciones non sint audiendae ullae in iis templis, in quibus aliquando Missae Pontificiae sunt celebratae.

IX. Quod homo pius nihil prorsus commercii habere debeat cum Ecclesiae ministris, qui Evangelium Christi juxta Augustanae Confessionis sententiam docent, et Anabaptistarum conciones ac errores reprehendunt, et quod ejusmodi Ecclesiae ministris neque servire, neque operam locare liceat, sed quod iidem ut perversores verbi divini vitandi et fugiendi sint.

Articuli Anabaptistici, qui in Politia sunt intolerabiles.

I. Quod magistratus officium non sit, sub novo Testamento, genus vitae, quod Deo placeat.

II. Quod homo Christianus salva et illaesa conscientia officio magistratus fungi non possit.

III. Quod homo Christianus illaesa conscientia officium magistratus, rebus ita ferentibus, adversus improbos administrare et exequi, et subditi potestatem illam, quam magistratus a Deo accepit, ad defensionem implorare non possint.

IV. Quod homo Christianus sana conscientia jusjurandum praestare, et juramento interposito obedientiam et fidem suo principi aut magistratui promittere nequeat.

V. Quod magistratus, sub novo Testamento, bona conscientia homines facinorosos capitali supplicio afficere non possit.

Articuli Anabaptistici, qui in Oeconomia ferri non possunt.

I. Quod homo pius non possit conscientia salva proprium tenere et possidere, sed quod is, quidquid omnino facultatum habeat, id totum in commune conferre debeat.

II. Quod homo Christianus illaesa conscientia neque cauponariam, neque mercaturam exercere, aut arma conficere possit.

III. Quod conjugibus propter diversam religionem divortium facere, et cum alia persona, quae in religione non dissentiat, matrimonium contrahere liceat.

ERRORES SCHWENCOFELDIANORUM.

I. Quod omnes illi, qui Christum secundum carnem creaturam esse dicunt, non habeant veram regnantis coelestis Regis agnitionem.

II. Quod caro Christi per exaltationem eo modo omnes proprietates divinas acceperit, ut Christus, quatenus homo est, potentia, virtute, majestate, gloria, Patri et τῷ λόγῳ per omnia, in gradu et statu essentiae, omnino aequalis sit, ita, ut jam utriusque in Christo naturae una sit essentia, eaedem proprietates, eadem voluntas, eademque gloria, et quod caro Christi ad sacrosanctae Trinitatis essentiam pertineat.

III. Quod ministerium verbi, praedicatum et auditu perceptum verbum, non sit instrumentum illud, per quod Deus Spiritus sanctus homines doceat, salutaremque Christi agnitionem largiatur, et conversionem, veram poenitentiam, fidem et novam obedientiam in ipsis efficiat.

IV. Quod aqua Baptismi non sit medium, per quod Dominus adoptionem in filiis Dei obsignet, et regenerationem efficiat.

V. Quod panis et vinum in sacra Coena non sint organa, per quae et cum quibus Christus corpus et sanguinem suum distribuat.

VI. Quod homo pius, vere per spiritum Dei regeneratus, legem Dei in hac vita perfecte servare et implere valeat.

VII. Quod non sit vera Ecclesia Christi, in qua non vigeat publica excommunicatio, et solennis aliquis excommunicationis modus, seu, ut vulgo dicitur, processus ordinarius.

VIII. Quod is Ecclesiae minister alios homines cum fructu docere, aut vera Sacramenta dispensare non possit, qui ipse non sit vere renovatus, renatus et vere justus.

ERRORES NOVORUM ARIANORUM.

Quod Christus non sit verus, substantialis, naturalis Deus, ejusdem cum Patre et Spiritu sancto essentiae: sed divina tantum Majestate ita cum Patre ornatus, ut Patre sit inferior.

ERROR ANTITRINITARIORUM.

Haec prorsus nova est haeresis, quae antehac Ecclesiis Christi ignota fuit, eorum videlicet, qui opinantur, docent et profitentur, non esse unicam tantum divinam et aeternam Patris, Filii, et Spiritus sancti essentiam: sed quemadmodum Pater, Filius, et Spiritus sanctus tres sunt distinctae personae, ita unamquamque personam habere distinctam, et a reliquis personis divinitatis separatam essentiam. Et horum alii sentiunt, quod singulae personae in singulis essentiis aequali sint potestate, sapientia, majestate et gloria: sicut alias tres numero differentes homines, ratione essentiae suae, sunt a se invicem disjuncti et separati. Alii sentiunt tres illas personas et essentias ita inaequales esse ratione essentiae et proprietatum, ut solus Deus Pater verus sit Deus.

Hos, atque his similes errores omnes, et eos etiam, qui ab his dependent, et ex his consequuntur, rejicimus atque damnamus: utpote qui falsi sint atque haeretici, et qui verbo Dei, tribus approbatis Symbolis, Augustanae Confessioni, ejusdem Apologiae, Smalcaldicis articulis, et Catechismis Lutheri repugnent; quos etiam errores omnes pii summi atque infimi cavere et vitare debent, nisi aeternae suae salutis jacturam facere velint.

Quod autem haec sit omnium nostrum fides, doctrina et confessio, (de qua in novissimo illo die judici Domino nostro Jesu Christo rationem reddere parati sumus,) et quod contra hanc doctrinam nihil vel occulte vel aperte dicere aut scribere, sed per gratiam Dei in ea constanter perseverare velimus: in ejus rei fidem, re bene meditata, in vero Dei timore et invocatione nominis ejus, hanc epitomen propriis manibus subscripsimus.

SOLIDA, PLANA

ac

PERSPICUA REPETITIO ET DECLARATIO

quorundam

ARTICULORUM AUGUSTANAE CONFESSIONIS,

de quibus aliquamdiu inter nonnullos Theologos eidem addictos disputatum fuit, continens earum controversiarum, ad normam et analogiam verbi Dei et compendiariam Christianae nostrae doctrinae formulam et rationem, decisionem atque conciliationem.

Immensa Dei Optimi Maximi bonitate atque miseratione factum est, ut doctrina de praecipuis Christianae nostrae religionis articulis, quae opinionibus et traditionibus humanis durante Papatu, horribiliter obscurata fuerat, opera D. Lutheri, piae sanctaeque memoriae, rursus secundum praescriptum et analogiam verbi Dei sincere explicaretur et repurgaretur, Pontificii vero errores, abusus et idolomaniae graviter redarguerentur. Hac pia reformatione adversarii nova dogmata in Ecclesiam Dei introduci putaverunt; eam igitur, quasi verbo Dei prorsus repugnaret, et pias ordinationes penitus everteret, vehementer, falso tamen, criminati sunt, et calumniis prope infinitis, quae nullo tamen vel probabili saltem colore fulcirentur, oppugnarunt. Ea re moti illustrissimi, pie-

tateque religiosa praestantissimi Electores, Principes, et Ordines Imperii (qui tum sinceram Evangelii doctrinam amplexi fuerant, et Ecclesias suas ad verbi Dei normam pie reformaverant) in comitiis, frequentissimis et celeberrimis illis Augustae Vindelicorum, anno post millesimum quingentesimum trigesimo habitis, sedulo curarunt, ut Confessio pia, e sacris literis collecta, conscriberetur, eamque Confessionem Imperatori Carolo V. exhibuerunt. In ea perspicue et candide professi sunt, quid de praecipuis articulis (iis praesertim qui inter ipsos et Pontificios in controversiam venerant) in Ecclesiis evangelicis et reformatis crederetur et publice doceretur. Eam Confessionem adversarii moleste quidem graviterque acceperunt, sed ad hunc usque diem neque refutare neque evertere potuerunt.

Hanc piam atque e fundamentis verbi Dei solidissimis exstructam Augustanam Confessionem nos toto pectore amplecti, publice et solenniter etiamnum profitemur, et simplicem illius, sinceram et perspicuam sententiam, quam verba ipsa monstrant, retinemus, eamque pium nostri temporis Symbolum esse, quod piae mentes post invictam verbi Dei auctoritatem recipere debeant, judicamus: quemadmodum olim etiam in Ecclesia Dei, exortis gravissimis in religionis negotio certaminibus, Confessiones et pia quaedam Symbola sunt conscripta, quae sinceri doctores et auditores toto animo amplectebantur, et publice profitebantur. Et quidem, bene juvante nos gratia Dei Opt. Maximi, in illius confessionis pia doctrina (quemadmodum ea Carolo V. Anno etc. XXX. exhibita est) ad ultimos usque vitae nostrae spiritus constantes perseverabimus. Neque in animo habemus, hoc scripto aut quocunque alio, a commemorata jam Confessione vel transversum, ut ajunt, unguem discedere, vel aliam aut novam confessionem condere.

Etsi autem pia Confessionis illius doctrina, magna ex parte (praeterquam quod a Pontificiis factitatum est) non fuit impugnata: fateri tamen oportet, nonnullos Theologos in praecipuis quibusdam et magni momenti articulis a doctrina illius Confessionis discessisse, veramque illius sententiam aut non assecutos esse, aut certe non constanter retinuisse, quosdam etiam ei alienam sententiam affingere conatos esse, qui nihilominus tamen Augustanam se Confessionem amplecti simularunt, et ex ea, quasi gloriantes de ejus professione, praetextus quaesiverunt. Ex ea autem re gravia admodum et perniciosa in reformatis Ecclesiis dissidia sunt orta: quemadmodum olim etiam, vivis adhuc Apostolis, inter eos, qui Christiani haberi volebant, et de doctrina Christi gloriabantur, horribiles errores sunt exorti. Quidam enim per opera legis justificationem et salutem quaerebant: alii resurrectionem mortuorum negabant: alii Christum, verum et aeternum Deum esse, non credebant. His certe Apostoli sese et concionibus et scriptis severe opposuerunt, etsi non ignorabant, errores illos, et de rebus tantis acerrima certamina, gravissimam offensionem, tam apud infideles, quam apud infirmos in fide excitare, perinde ac hodie nostri adversarii Pontificii propter dissidia illa, inter nos orta, exultant, spem illam minime piam et quidem falsam foventes, fore, ut ex nostris mutuis concertationibus sanae doctrinae ruina et interitus consequantur. Infirmi vero interim valde offenduntur et perturbantur: quidam dubitant, an inter tot et tanta dissidia etiam vera apud nos doctrina reperiatur: quidam non vident, cui parti in articulis illis controversis subscribere debeant. Mota enim illa certamina non sunt λογομαχίαι aut de verbis inanes et non necessariae disceptationes, quales oriri solent, cum altera pars alterius sententiam non satis asse-

cuta est, ut quibusdam fortasse in hoc religionis negotio res habere videntur, qui existimant, disputari tantum de paucis quibusdam vocabulis, quae nullius pene, aut certe non magni sint momenti. Sed res gravissimae sunt, de quibus controvertitur, et prorsus tales, ut illius partis, quae a vero aberrat, sententia in Ecclesia Dei nec possit nec debeat ferri, nedum excusari, aut defendi.

Quare necessitas exigit, ut controversi illi articuli e verbo Dei et probatis scriptis perspicue explicentur, quo omnes pii et intelligentes animadvertere possint, cujusnam partis sententia in controversiis illis motis verbo Dei et Augustanae Confessioni orthodoxae conformis sit, et quae probatis illis scriptis adversentur: ut bonae et piae mentes, quibus veritas cordi est, corruptelas et errores, qui exorti sunt, effugere et vitare queant.

De
COMPENDIARIA DOCTRINAE FORMA, FUNDAMENTO, NORMA ATQUE REGULA,

ad quam omnia dogmata, juxta analogiam verbi Dei, dijudicanda, et controversiae motae pie declarandae atque decidendae sunt.

Primo ad solidam, diuturnam et firmam concordiam in Ecclesia Dei constituendam, necessarium omnino est, ut certa compendiaria forma et quasi typus unanimi consensu approbatus extet, in quo communis doctrina, quam Ecclesiae sincerioris et reformatae religionis profitentur, e verbo Dei collecta extet. Etenim ea in re exemplum primitivae Ecclesiae sequimur, quae in talem usum sua quaedam certa symbola semper habuit. Cum vero compendiaria illa doctrinae forma non privatis, sed publicis scriptis niti debeat, quae confecta, approbata et recepta sint earum Ecclesiarum nomine, quae sinceram doctrinam et religionem unanimi consensu profitentur: mentem nostram invicem corde et ore ita declaravimus, et jam declaramus, quod nullam novam aut singularem confessionem fidei nostrae conscribere aut recipere in animo habeamus. Quin potius publica illa et communia scripta amplectimur, quae in omnibus Ecclesiis Augustanae Confessionis pro symbolis et communibus confessionibus semper habita sunt, priusquam dissensiones inter eos, qui Augustanam Confessionem profitentur, ortae sunt: quae etiam scripta publicam auctoritatem obtinuerunt, quamdiu magno consensu passim in omnibus articulis sincera verbi Dei doctrina, ut eam D. Lutherus proposuit, conservata, retenta atque usurpata fuit.

I. Primum igitur toto pectore Prophetica et Apostolica scripta Veteris et Novi Testamenti, ut limpidissimos purissimosque Israëlis fontes, recipimus et amplectimur: et sacras literas solas, unicam et certissimam illam regulam

esse credimus, ad quam omnia dogmata exigere, et secundum quam de omnibus tum doctrinis, tum doctoribus judicare oporteat.

II. Et quia jam olim sincera Christi doctrina, in genuino et sano sensu, ex sacris literis collecta, et in articulos seu capita brevissima contra haereticorum corruptelas digesta est, amplectimur etiam tria illa catholica, et generalia summae auctoritatis symbola: Apostolicum videlicet, Nicaenum et Athanasii. Haec enim agnoscimus esse breves quidem, sed easdem maxime pias, atque in verbo Dei solide fundatas, praeclaras confessiones fidei, quibus omnes haereses, quae iis temporibus Ecclesias Christi perturbarunt, perspicue et solide refutantur.

III. Deinde, cum postremis hisce temporibus Deus Optimus Maximus summa clementia puritatem verbi sui e tenebris horrendis et plus quam Cimmeriis, quibus sub Papatu oppressa fuerat, fideli opera praestantissimi viri D. Lutheri, viri Dei, rursus in lucem produxerit, quae sincera doctrina non modo contra Papatum, sed etiam adversus aliarum sectarum corruptelas, e verbo Dei in articulos et capita Augustanae Confessionis digesta est: etiam Augustanam, primam illam et non mutatam, Confessionem amplectimur. Idque non ea de causa facimus, quod a nostris Theologis sit conscripta: sed quia e verbo Domini est desumta, et ex fundamentis sacrarum literarum solide exstructa, sicut ea Anno MDXXX. scripto comprehensa, et Imperatori Carolo V. per quosdam Electores, Principes et Ordines Romani Imperii, (ut communis pie reformatarum Ecclesiarum confessio) Augustae est exhibita. Hanc enim nostri temporis Symbolum esse judicamus, quo reformatae nostrae Ecclesiae ab Romanensibus, aliisque rejectis et damnatis sectis et haeresibus sejunguntur. Et sane hoc ipsum olim usu in primitiva Ecclesia receptum est, ut subsequentes Synodi, pii item Episcopi et doctores, ad Nicaenum Symbolum provocarent, atque se id amplecti, publice profiterentur.

IV. Postea cum hoc etiam curandum esset, ut propria et genuina Confessionis Augustanae sententia conservaretur, atque adversus Pontificiorum calumnias plenius explicaretur, et praemuniretur, ne sub Augustanae Confessionis praetextu et patrocinio damnati errores sese in Ecclesiam Dei paulatim insinuarent: post exhibitam confessionem luculenta Apologia conscripta, et Anno MDXXXI. typis vulgata est. Eam etiam unanimi consensu approbamus et amplectimur, quia in ea non modo Augustana Con-

fessio perspicue explicatur, atque ab adversariorum calumniis vindicatur, verum etiam clarissimis et solidissimis sacrae scripturae testimoniis confirmatur.

V. Praeterea etiam articulos illos toto pectore amplectimur, qui Smalcaldiae, in frequentissimo Theologorum conventu, Anno salutis MDXXXVII. conscripti, approbati et recepti sunt. Eos autem articulos intelligimus, quales initio conscripti, posteá typis in lucem editi sunt, in eum videlicet finem, ut Concilio, vel Mantuae vel alibi celebrando, nomine illustrissimorum Electorum, Principum atque Ordinum Imperii (ut Augustanae Confessionis uberior declaratio, in qua per Dei gratiam constantes perseverare decrevissent) publice proponi posset. In iis enim articulis doctrina Augustanae Confessionis repetita est, et in quibusdam articulis e verbo Dei amplius declarata: et insuper fundamenta monstrata et graves causae recitatae sunt, cur a Pontificiis erroribus et idolomaniis secessionem fecerimus, cur etiam in iis rebus cum Pontifice Romano nobis convenire non possit, quodque cum eo in illis conciliari nequeamus.

VI. Postremo, quando negotium religionis etiam ad salutem vulgi et Laicorum (quos vocant) pertinet, et illis etiam, ratione salutis, necessarium est, ut sinceram doctrinam a falsa discernant: amplectimur etiam minorem et majorem D. Lutheri Catechismos, eos dicimus, quales illi ab ipso scripti et Tomis ejus inserti sunt. Omnes enim Ecclesiae Augustanae Confessionis hos Catechismos approbarunt atque receperunt, ita ut passim in Ecclesiis et scholis publice, et in privatis etiam aedibus propositi fuerint. Et pia doctrina e verbo Dei desumta in iis quam maxime perspicue et simplicissime, in usum rudiorum et Laicorum, est comprehensa et dilucide declarata.

Haec publica et ab omnibus piis approbata scripta in purioribus Ecclesiis et scholis semper habita fuere pro compendiaria hypotyposi, seu forma sanae doctrinae, quam D. Lutherus in suis scriptis e sacris literis, contra Papatum et alias sectas, depromsit, luculenter declaravit, et solide fundavit. Et ad D. Lutheri explicationes praeclaras tam in polemicis, quam didacticis ipsius scriptis comprehensas provocamus, eo videlicet modo, quem D. Lutherus in Latina sua praefatione Tomis operum ejus praefixa, de scriptis suis, pia et necessaria admonitione nobis ipse monstravit. Ibi enim hoc discrimen (inter divina et humana scripta) perspicue posuit: solas videlicet sacras literas pro unica regula et norma omnium dogmatum agnoscendas, iisque nullius

omnino hominis scripta adaequanda, sed potius omnia subjicienda esse.

Haec autem non ita accipi debent, quasi alia utilia et sincera scripta (verbi gratia, commentarios in sacras literas, errorum refutationes, articulorum praecipuorum explicationes) rejicere, aut ex hominum manibus excutere velimus. Ea enim scripta (quatenus commemoratae hypotyposi et compendiariae sanae doctrinae conformia sunt) tanquam explicationes atque declarationes utiles, retineri et cum fructu legi possunt. Quidquid enim hactenus de compendiaria hypotyposi sanae doctrinae diximus, eo tantum referendum est, ut unanimi consensu approbatam certamque formam doctrinae habeamus, quam Evangelicae Ecclesiae nostrae simul omnes agnoscant et amplectantur: secundum quam, cum e verbo Dei sit desumta, omnia alia scripta judicare et accommodare oportet, quatenus probanda sint et recipienda.

Quod enim commemorata scripta, videlicet Augustanam Confessionem, Apologiam, Smalcaldicos articulos, minorem et majorem Catechismos Lutheri, illa doctrinae nostrae Christianae summa complecti voluerimus: eam ob causam factum est, quod in iis unanimem et communem Ecclesiarum nostrarum piam sententiam contineri, semper sit judicatum; quippe quae á praecipuis iisque excellentissimis illius temporis Theologis subscriptione confirmata, et in Evangelicis Ecclesiis et scholis recepta fuere. Et ea quidem (ut paulo ante monuimus) omnia conscripta atque edita sunt, priusquam controversiae illae inter Augustanae Confessionis Theologos orirentur: ideoque nihil in illis datum est affectibus; quare etiam ab iis, qui inter se disceptant, reprobari nullo jure possunt. Neque vero quisquam (modo sincere et sine fuco Augustanam Confessionem amplectatur) eorum auctoritatem elevabit aut contemnet, sed ea (ut veritatis testes) recipiet. Quare nemo vitio nobis vertet, quod ad eorum scriptorum declarationem et decisionem, in obortis controversiis, provocamus. Ut enim verbum Dei, tanquam immotam veritatem pro fundamento proponimus: ita illa scripta, tanquam veritatis testes, et quae unanimem sinceramque majorum nostrorum, qui in puriore doctrina constantes permansere, sententiam complectantur, in medium recte producimus.

DE ANTITHESI, SEU REIECTIONE FALSAE DOCTRINAE IN ARTICULIS CONTROVERSIS.

Necessarium est ad conservandam in Ecclesia sinceram doctrinam, et ad solidam, firmam, Deoque probatam at-

que gratam concordiam, ut non tantum sana doctrina dextre proponatur, sed etiam contradicentes diversumque docentes redarguantur. Fidelium enim pastorum utrumque officium est (ut D. Lutherus dicere solet) et oviculas pascere, et lupum arcere, ut alienas voces vitare discant, et pretiosum a vili secernere possint.

Quare in hac etiam parte mentem nostram invicem declaravimus, et perspicue declaramus: quod videlicet discrimen sit habendum inter non necessarias atque inutiles contentiones, quae plus destruunt, quam aedificant, ne iis Ecclesia perturbetur, et inter necessaria certamina, quando tales controversiae incidunt, ubi de articulis fidei aut praecipuis partibus Christianae doctrinae agitur. Tum enim ad veritatis defensionem necessario contraria et falsa doctrina est refutanda.

Etsi autem paulo ante commemorata scripta pio lectori, qui veritatis coelestis amore flagrat, in omnibus et singulis articulis Christianae nostrae Religionis perspicue et dilucide commonstrant, quidnam, juxta verbi Dei, Propheticorum et Apostolicorum scriptorum normam verum sit et amplectendum, et quid falsum et rejiciendum atque fugiendum sit: tamen de praecipuis et summis articulis singulis, qui hisce temporibus in controversiam venerunt, sententiam nostram perspicue et sine omni ambiguitate proponere voluimus, idque eo consilio, ut veritas magis elucescat, clariusque agnoscatur, et ab erroribus facilius discernatur, ne quidquam, quod veritati officiat, sub nimis generalibus verbis aut phrasibus occultari possit; tum etiam, ut publicum solidumque testimonium, non modo ad eos, qui nunc vivunt, sed etiam ad omnem posteritatem extaret, ostendens, quaenam Ecclesiarum nostrarum de controversis articulis unanimis fuerit esseque perpetuo debeat, decisio atque sententia, videlicet:

I. Primo rejicimus atque damnamus omnes haereses et errores, qui in primitiva (recte credentium) Ecclesia ex solidis verbi Dei fundamentis rejecti sunt et damnati.

II. Deinde reprobamus et damnamus omnes sectas atque haereses, quae in scriptis paulo ante commemoratis reprobatae sunt.

Praeterea, cum intra triginta annos partim ex interreligionis, quam Interim vocant, formula, partim aliis occasionibus dissidia inter Theologos quosdam Augustanae Confessionis orta sint, de illis omnibus et singulis fidem et confessionem nostram, non modo in thesi, verum etiam in antithesi (veram videlicet, et falsam contrariam doctrinam)

liserte, categorice et perspicue proponere et declarare voluimus. Idque ea de causa a nobis factum est, ut solida coelestis doctrinae in omnibus articulis fundamenta rectius conspicerentur, et omnia falsa, ambigua, suspecta et damnata dogmata (quibuscunque libris contineantur, et a quocumque tandem vel conscripta sint, vel hodie etiamnum defendantur) diserte repudientur, et omnes ad cavendos errores (hinc inde in quorundam Theologorum libris sparsos) fideliter praemoneantur et excitentur, ne in rebus tantis ullius hominis auctoritate seducantur. Hanc nostram controversiarum explicationem si pius lector sedulo perpenderit, eamque cum scriptis illis aliquoties commemoratis contulerit, liquido intelliget ea, quae de unoquoque articulo (in compendiaria illa doctrina nostrae religionis et fidei) initio majores nostri senserunt atque publice professi sunt, easque declarationes, quae diversis temporibus, per intervalla, sunt consecutae, et eam doctrinam, quam nunc hoc scripto repetimus, haudquaquam inter se discrepare, sed esse simplicem, immotam, ac certissimam veritatem. Et agnoscet lector candidus, nos non de uno dogmate ad aliud (levitate quadam, ut adversarii nos criminantur) transilire, sed potius nos in eo elaborare, ut semel exhibitam illam Augustanam Confessionem, ejusque unanimem, piam et veram sententiam firmiter retineamus, atque in ea doctrina per gratiam Dei (adversus omnes, quae inciderunt, corruptelas) constantes perseveremus.

I.

DE PECCATO ORIGINIS.

Orta est inter nonnullos Augustanae Confessionis Theologos controversia de peccato originali, quidnam hoc proprie et revera sit. Una enim pars contendit, (cum per lapsum Adae humana natura et essentia totaliter corrupta sit) quod nunc post lapsum hominis corrupta natura, substantia et essentia, aut certe praecipua et praestantissima pars ipsius essentiae (anima videlicet rationalis in summo suo gradu, aut praecipuis potentiis) sit ipsum peccatum originale, quod ideo vocetur peccatum naturae, vel personae, quod non sit cogitatio, verbum, aut opus quoddam,

sed ipsissima natura, e qua, tanquam ex radice, omnia alia peccata oriantur: eamque ob causam affirmarunt, jam post lapsum (quandoquidem natura per peccatum corrupta est) nullum plane discrimen esse, inter hominis naturam, substantiam seu essentiam, et inter peccatum originis.

Altera vero pars contrarium asseruit, peccatum videlicet originale non esse ipsam hominis naturam, substantiam, aut essentiam, hoc est, ipsius hominis corpus et animam, (quae hodie in nobis, etiam post lapsum sunt manentque Dei opus et creatura) sed malum illud originis esse aliquid *in* ipsa hominis natura, corpore, anima, omnibusque viribus humanis: horrendam videlicet, profundam, intimam atque verbis inexplicabilem humanae naturae corruptionem, ita, ut homo originali justitia, cum qua initio creatus erat, penitus spoliatus careat, atque [in rebus spiritualibus] ad bonum prorsus sit mortuus, ad omne vero malum totus plane sit conversus, et ut propter hanc naturae corruptionem et insitum ac innatum peccatum (quod in ipsa natura infixum haeret) e corde humano omnis generis actualia peccata promanent. Discrimen itaque retinendum esse affirmarunt inter corrupti hominis naturam et essentiam, seu animam et corpus hominis, quae in nobis etiam post lapsum sunt Dei opus et creatura, et inter peccatum originale, quod est Diaboli opus, per quod natura est depravata.

Haec disceptatio de peccato originis non est certamen quoddam non necessarium, sed maximi momenti. Cum enim haec doctrina juxta verbi Dei analogiam recte ac sincere proponitur, et ab omnibus cum Pelagianis, tum Manichaeis erroribus separatur, tunc (ut Apologia habet) beneficia Christi, et satisfactio, seu pretiosissimum ipsius meritum, atque operationes Spiritus sancti gratuitae rectius agnoscuntur, et magis celebrantur, ac insuper Deo gloria sua tribuitur, quando opus Dei et creatura in homine a Diaboli opere (per quod natura corrupta est) recte discernitur. Ut igitur haec controversia pie, secundum verbi Dei analogiam, explicetur, et sincera doctrina de peccato originis conservetur, ex illis, quorum supra mentionem fecimus, scriptis Thesin et Antithesin, id est, sinceram doctrinam et falsam huic contrariam, in certa, eaque brevia capita colligemus.

I. Et primum quidem constat, Christianos non tantum actualia delicta et transgressiones mandatorum Dei peccata esse, agnoscere et definire debere: sed etiam, horrendum atque abominabilem illum haereditarium morbum, per quem tota natura corrupta est, inprimis pro horribili pec-

:ato, et quidem pro principio et capite omnium peccatorum
(e quo reliquae transgressiones, tanquam e radice nascan-
ur, et quasi e scaturigine promanent) omnino habendum
esse. Et hoc malum aliquando D. Lutherus peccatum na-
urae, item peccatum personae appellare solet, ut signifi-
:et, etiamsi homo prorsus nihil mali cogitaret, loqueretur,
ut ageret, (quod sane post primorum nostrorum parentum
apsum, in hac vita, humanae naturae est impossibile) ta-
nen nihilominus hominis naturam et personam esse pecca-
ricem, hoc est, peccato originali (quasi lepra quadam spi-
ituali) prorsus et totaliter in intimis etiam visceribus, et
ordis recessibus profundissimis totam esse, coram Deo, in-
ectam, venenatam et penitus corruptam. Et propter hanc
orruptionem, atque primorum nostrorum parentum la-
sum natura aut persona hominis lege Dei accusatur et con-
lemnatur, ita, ut natura filii irae, mortis et damnationis
nancipia simus, nisi beneficio meriti Christi ab his malis
iberemur et servemur.

II. Deinde etiam hoc extra controversiam est positum,
ut decimus nonus articulus Confessionis Augustanae habet)
uod Deus non sit causa, creator vel auctor peccati: sed
uod instinctu, opera et machinationibus Satanae per unum
ominem peccatum (quod est Diaboli opus) in mundum
ntraverit. Et hodie, etiam in hac naturae corruptione,
Deus non creat aut facit in nobis peccatum, sed una cum
atura, quam Deus etiamnum in hominibus creat et effi-
it, peccatum originale per carnalem conceptionem et nati-
itatem a patre et matre (ex semine per peccatum corrupto)
ropagatur.

III. Praeterea, quid et quantum sit hoc ingens hae-
editarium malum, id nulla humana ratio indagare, aut
gnoscere potest, sed, ut Smalcaldici articuli loquuntur,
t scripturae sacrae patefactione discendum et credendum
st, id quod in Apologia breviter his praecipuis capitibus
omprehenditur.

Primo, quod hoc haereditarium malum sit culpa seu
eatus, quo fit, ut omnes, propter inobedientiam Adae et
Evae, in odio apud Deum, et natura filii irae simus, ut
postolus testatur.

Deinde, quod sit per omnia totalis carentia, defectus
eu privatio concreatae in Paradiso justitiae originalis, seu
naginis Dei, ad quam homo initio, in veritate, sanctitate,
que justitia creatus fuerat et quod simul etiam sit impo-
ntia et ineptitudo, ἀδυναμία, et stupiditas, qua homo ad
mnia divina seu spiritualia sit prorsus ineptus. Verba

Apologiae latine sic habent: Descriptio peccati originalis detrahit naturae non renovatae et dona, et vim seu facultatem et actus inchoandi, et efficiendi spiritualia.

Praeterea, quod peccatum originale in humana natura non tantummodo sit ejusmodi totalis carentia seu defectus omnium bonorum in rebus spiritualibus ad Deum pertinentibus, sed quod sit etiam, loco imaginis Dei amissae in homine, intima, pessima, profundissima, (instar cujusdam abyssi) inscrutabilis et ineffabilis corruptio totius naturae, et omnium virium, inprimis vero superiorum et principalium animae facultatum, in mente, intellectu, corde, et voluntate. Itaque jam post lapsum homo haereditario a parentibus accipit congenitam pravam vim, internam immunditiem cordis, pravas concupiscentias, et pravas inclinationes: ita, ut omnes natura, talia corda, tales sensus et cogitationes ab Adamo, haereditaria et naturali propagatione consequamur, quae secundum summas suas vires, et juxta lumen rationis, naturaliter e diametro cum Deo et summis ipsius mandatis pugnent, atque inimicitia sint adversus Deum, praesertim quantum ad res divinas et spirituales attinet. In aliis enim externis et hujus mundi rebus, quae rationi subjectae sunt, relictum est homini adhuc aliquid intellectus, virium et facultatum: etsi hae etiam miserae reliquiae valde sunt debiles: et quidem haec ipsa quantulacunque, per morbum illum haereditarium veneno infecta sunt atque contaminata, ut coram Deo nullius momenti sint.

IV. Poenae vero peccati originalis, quas Deus filiis Adae, ratione hujus peccati, imposuit, hae sunt: Mors, aeterna damnatio, et praeter has aliae corporales, spirituales, temporales atque aeternae aerumnae et miseriae: tyrannis et dominium Satanae, quod videlicet humana natura regno Diaboli subjecta est, cui in miserrimam servitutem tradita, captiva ab eo tenetur. Is certe multos magnos et sapientes homines in mundo horribilibus erroribus ac haeresibus et coecitate multiplici fascinat et seducit, ac miseros mortales saepe in varia et atrocia scelera praecipitat.

Hoc haereditarium malum tantum, tamque horrendum est, ut nullo alio modo, nisi propter solum Christum [in hominibus baptizatis et credentibus] coram Deo contegi et condonari possit. Et quidem humana natura, quae hoc malo perversa, et tota corrupta est, aliter sanari non potest, nisi ut per Spiritum sanctum regeneretur et renovetur. Idque opus Spiritus sancti in hac vita tantummodo in nobis inchoatur, in altera demum vita absolvetur et perficietur.

V. Haec capita de peccato originis, quae hoc loco summarie tantum recitavimus, in commemoratis scriptis, quae onfessionem Christianae nostrae doctrinae complectuntur, opiosius explicantur.

Haec vero doctrina sic asserenda, conservanda, atque nunienda est, ut in neutram partem, hoc est, neque ad Pelagianos neque ad Manichaeos errores, declinet. Itaque quanta fieri potest brevitate] etiam contraria de hoc articulo doctrina, quae ab Ecclesiis nostris reprobatur et rejiitur, est recitanda.

I. Repudiantur igitur et rejiciuntur veterum et recentioum Pelagianorum falsae opiniones et dogmata vana, quod eccatum originale sit tantum reatus aut culpa, quae ex liena transgressione (absque ulla naturae nostrae corrutione) sit contracta.

II. Quod pravae concupiscentiae non sint peccatum, sed onditiones quaedam, aut concreatae essentiales naturae roprietates.

III. Quod defectus ille, et malum haereditarium non sit roprie et vere coram Deo tale peccatum, propter quod homo filius irae et damnationis habeatur, cujus ratione sub yrannide et regno Satanae ei sit pereundum, nisi Christo nseratur, et per eum liberetur.

IV. Reprobantur etiam et rejiciuntur hi et similes Pelagiani rrores: ut, quod natura etiam post lapsum, incorrupta, t quidem praecipue, quoad res spirituales tota adhuc bona c pura sit, et in suis naturalibus, hoc est, in potentiis et iribus suis naturalibus perfecta et integra sit. Aut, quod eccatum originis tantum sit externus quidam, nullius prope nomenti, naevus, aut aspersa macula: aut corruptio tantum accidentium et qualitatum, cum qua et sub qua nihilominus natura suam bonitatem et vires, etiam in rebus spiritualibus, habeat et retineat. Vel, quod originale peccatum non sit defectus, spoliatio aut privatio, sed tantummodo externum quoddam impedimentum spiritualium bonarum virium, perinde ac si magnes allii succo illinitur, ubi on tollitur vis ipsius naturalis, sed tantummodo impeditur; el, quod macula ista, tanquam macula a facie, aut color pariete, facile abstergi possit.

Repudiantur similiter et rejiciuntur etiam ii, qui docent: naturam, ex lapsu humani generis, valde quidem deilitatam atque corruptam esse, non tamen prorsus omnem onitatem (quoad res divinas et spirituales) amisisse, et ilsum esse contendunt, quod Ecclesiae nostrae canunt: 'er lapsum Adae penitus humanam naturam et essentiam

corruptam esse. Ajunt enim, hominem ex naturali nativitate adhuc aliquid boni, quantulumcunque etiam, et quam minutulum, exiguum atque tenue id sit, reliquum habere: capacitatem videlicet, aptitudinem, habilitatem, potentiam, et vires aliquas, in rebus spiritualibus aliquid inchoandi, operandi, aut cooperandi. Quod vero ad externa, temporalia, et ad hunc mundum pertinentia negotia, quae rationi subjecta sunt, attinet, de his in sequentibus articulis dicetur.

Haec atque hujus generis veritati contraria dogmata eam ob causam reprehenduntur et rejiciuntur, quia verbo Domini docemur, quod corrupta natura ex se, et suis viribus, in rebus spiritualibus et divinis, nihil boni, et ne minimum quidem, utpote, ullas bonas cogitationes habeat. Neque id modo, sed insuper etiam asserunt: quod natura corrupta ex se, et viribus suis coram Deo nihil aliud, nisi peccare possit.

Vera autem haec doctrina etiam ab altera parte contra Manichaeorum errores probe munienda est. Quare haec et similia alia falsa dogmata rejiciuntur, ut: Quod initio quidem humana natura bona et pura a Deo creata sit: verum jam post lapsum, extrinsecus peccatum originale (tanquam quiddam essentiale) per Satanam in naturam infusum, et cum ea permixtum sit, quemadmodum venenum vino admiscetur.

Etsi enim in Adamo et Heva, natura initio pura, bona et sancta creata est; tamen per lapsum peccatum non eo modo ipsorum naturam invasit, (ut Manichaei furenter dixerunt) quasi Satan aliquod malum substantiale creasset aut formasset, et illud cum natura ipsorum commiscuisset. Quin potius cum seductione Satanae, per lapsum, justo Dei judicio (in poenam hominum) justitia concreata seu originalis amissa esset, defectu illo, privatione, seu spoliatione, et vulneratione (quorum malorum Satan causa est) humana natura, eo modo, quo supra diximus, perversa et corrupta est: ut jam natura, una cum illo defectu et corruptione, ad omnes homines, qui naturali modo a parentibus concipiuntur et nascuntur, haereditario propagetur. Post lapsum enim jam humana natura non pura et bona primum creatur, et deinde demum per originis peccatum corrumpitur: sed in primo conceptionis nostrae momento ipsum semen, ex quo homo formatur, peccato contaminatum et corruptum est. Et hoc originale peccatum non est quiddam in natura, vel extra naturam corrupti hominis per se subsistens, sed neque est hominis corrupti propria

ssentia, corpus aut anima, aut homo ipse. Neque etiam riginale peccatum eo modo a corrupta per illud natura st discernendum, quasi ipsa natura coram Deo pura, ona, sancta et incorrupta extaret, et tantum inhabitans i illa peccatum originis esset malum.

Neque ea sententia, quam Augustinus Manichaeis tri- uit, ulla ratione probari potest, quod nimirum non ho- 10 ipse corruptus (ratione innati peccati originalis) pec- et, sed aliud quiddam et alienum in homine: et quod eus per legem non ipsam naturam, (quatenus peccato rrupta est) sed tantum peccatum originale (quod sit in atura) accuset atque damnet. Tota enim hominis natura, it supra in thesi seu assertione sincerae doctrinae de eccato originali diximus) qualis naturali modo a paren- bus generatur, corpore et anima, in omnibus viribus rorsus, tota extreme est per peccatum originis corrupta t perversa, quoad bonitatem suam, veritatem, sanctita- em et justitiam, quae dotes in Paradiso naturae erant oncreatae. Non tamen penitus deleta, abolita, aut in liam substantiam, genere aut specie diversam, id est, uae secundum suam essentiam non sit similis nostrae na- urae, atque ita nobiscum non unius essentiae sit, trans- utata est.

Et quidem propter hanc corruptionem tota hominis orrupta natura per legem accusatur et condemnatur, nisi eccatum propter Christum remittatur.

Lex autem naturam nostram non eam ob causam ccusat et damnat, quod homines simus a Deo creati, ed ea de causa, quod peccatores et mali simus. Neque atenus lex naturam accusat et damnat, quatenus, etiam ost lapsum, ea in nobis est opus et creatura Dei, sed ropter ea et eatenus, quod per peccatum infecta et cor- upta est.

Etsi vero peccatum originale totam hominis naturam, t spirituale quoddam venenum et horribilis lepra (quem- dmodum D. Lutherus loquitur) infecit et corrupit, ita uidem, ut jam in nostra natura corrupta ad oculum non monstrari possint distincte haec duo, ipsa natura sola, et riginale peccatum solum: tamen non unum et idem est orrupta natura, seu substantia corrupti hominis, corpus t anima, aut homo ipse a Deo creatus, in quo originale eccatum habitat, (cujus ratione natura, substantia, totus enique homo corruptus est) et ipsum originale peccatum, uod in hominis natura aut essentia habitat, eamque cor- umpit. Quemadmodum etiam in lepra corporali ipsum

corpus leprosum et lepra ipsa in corpore non sunt unum et idem, si proprie et distincte ea de re disserere velimus. Discrimen igitur retinendum est inter naturam nostram, qualis a Deo creata est, hodieque conservatur, in qua peccatum originale habitat, et inter ipsum peccatum originis, quod in natura habitat. Haec enim duo secundum S. scripturae regulam distincte considerari, doceri et credi debent et possunt.

Et quidem ad retinendum hoc discrimen movemur, urgemur atque cogimur praecipuis articulis Christianae fidei nostrae. In primo enim articulo de creatione docet sacra scriptura: Deum non modo ante lapsum humanam naturam creasse, verum etiam eandem post lapsum esse Dei opus et creaturam.

Manus tuae (inquit Iob.) fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu; et sic repente praecipitas me? Memento, quaeso, quod sicut lutum feceris me, et in pulverem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti? Pelle et carnibus vestiisti me, ossibus et nervis compegisti me. Vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spiritum meum.

Confiteor tibi (inquit David) quod mirabiliter formatus sum: mirabilia sunt opera tua, et anima mea cognoscit abunde. Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto, et substantia mea, (id est, formatio mei, seu cum formarer) in inferioribus terrae. Imperfectum meum viderunt oculi tui: et in libro tuo omnes dies mei scripti sunt, qui adhuc futuri sunt, cum nullus adhuc ex eis esset.

Et Ecclesiastae Salomonis scriptum est: Revertetur pulvis in terram suam, unde erat: et spiritus redibit ad eum, qui dedit illum.

Haec scripturae dicta luculenter testantur, quod Deus etiam post lapsum nihilominus sit hominis creator, qui ipsius corpus et animam creet. Itaque verum esse non potest, quod corruptus homo, sine omni discrimine, sit ipsum peccatum: alias consequeretur, Deum esse peccati creatorem, sicut etiam minor noster Catechismus in explicatione primi articuli testatur, ubi ita scriptum est: Credo, quod Deus me creaverit, sicut et omnes alias creaturas: quodque mihi animam et corpus, oculos, aures et omnia membra, rationem et sensus omnes largitus sit, et adhuc conservet. Et in majore Catechismo haec verba extant: Hoc sentio et credo, me esse Dei creaturam, hoc est, mihi ab ipso donata esse et semper conservari cor-

us meam, animam, vitam, membra, tam minima, quam maxima, omnes sensus, totamque meam rationem et intellectum, etc. etiamsi negari non possit, quod ista creatura t opus Dei per peccatum horribiliter sint corrupta. Massa enim illa, ex qua hodie Deus hominem format et fingit, in Adamo corrupta et perversa est, et ita haereditario modo in nos propagatur.

Et hoc loco omnes piae mentes ineffabilem Dei bonitatem merito agnoscere debent, quod videlicet hanc penitus corruptam, perversam et peccato contaminatam massam Deus non statim a facie sua in aeternum Gehennae incendium abjicit, sed quod ex ea, quantumvis peccato horribiliter corrupta, format atque fingit humanam naturam, quam hodie circumferimus, ut per unigenitum dilectum Filium suum a peccato eam emundet, sanctificet, atque salvam faciat.

Quare ex hoc primo fidei nostrae articulo clarissime lucet discrimen. Originale enim peccatum non est a Deo: neque Deus est creator vel auctor peccati. Nec originale peccatum est opus aut creatura Dei, sed est opus Diaboli.

Quod si prorsus nulla differentia esset inter naturam seu substantiam corporis atque animae nostrae, quae per peccatum originis corrupta sunt, et inter ipsum peccatum originale, quod naturam corrumpit: sequeretur alterutrum, videlicet, aut Deum (quippe hujus naturae nostrae creatorem) etiam ipsum peccatum originis creare et formare: id enim, hac ratione, ipsius opus et creatura esset: aut certe conficeretur, (cum peccatum sit opus Diaboli) ipsum Satanam hujus nostrae naturae, corporis atque animae creatorem, atque ita naturam nostram opus et creaturam Diaboli esse, si absque omni discrimine nostra corrupta natura ipsum peccatum esset. Utrumque autem absurdum primo fidei nostrae Christianae articulo repugnat. Quapropter, ut opus et creatura Dei in homine ab opere Diaboli discerni queat, asserimus, quod homo corpus et animam habet, id habere eum beneficio creationis divinae: et quidem id ipsum Dei esse opus, quod homo aliquid cogitare, loqui, agere, operari potest. In ipso enim vivimus, movemur et sumus, inquit Apostolus. Quod vero natura hominis corrupta est, quod cogitationes, verba et facta ejus prava sunt, hoc originaliter et principaliter est opus Satanae, qui per peccatum opus Dei in Adamo miserabiliter corrupit: quae naturae depravatio inde in nos haereditario derivata est.

In secundo fidei nostrae articulo, de redemtione, sacrae literae luculenter testantur, quod filius Dei humanam nostram naturam (sine peccato tamen) assumserit, ita quidem, ut nobis, fratribus suis, per omnia similis fieret, peccato excepto, ut Apostolus docet. Unde omnes veteres orthodoxi dixerunt, Christum secundum assumtam humanam naturam nobis, fratribus suis, consubstantialem esse, quia naturam, quae (excepto peccato) ejusdem generis, speciei et substantiae cum nostra est, assumsit. Et contrariam sententiam ut haeresin manifeste damnarunt.

Jam si nullum esset discrimen inter hominis corrupti naturam seu substantiam, et inter peccatum originis, horum alterutrum consequeretur: aut Christum naturam nostram non assumsisse, quandoquidem certum est, quod peccatum non assumserit: aut Christum assumsisse etiam peccatum, cum naturam nostram assumserit. Horum utrumque sacrae scripturae repugnat. Cum igitur filius Dei naturam nostram humanam, non autem peccatum originale, assumserit, manifestum est, quod humana natura etiam post lapsum, et peccatum originis non sint unum et idem, sed quod diligenter sint discernenda.

In tertio articulo fidei nostrae Christianae de sanctificatione testatur sacra scriptura, quod Deus hominem a peccato abluat, emundet, sanctificet, et quod Christus populum suum salvum faciat a peccatis eorum. Ergo peccatum originis non potest esse ipsemet homo. Deus enim hominem propter Christum in gratiam recipit, peccatum autem in omnem aeternitatem odit. Quare impium est et auditu horrendum, quod peccatum originale in nomine sacrosanctae Trinitatis baptizetur, sanctificetur et salvetur: et si quae sunt alia hujus farinae prorsus paradoxa, quae in scriptis recentiorum Manichaeorum leguntur. Et recitare nolumus, ne pias mentes offendamus.

Quarto. In articulo de resurrectione scriptura perspicue docet, quod hujus nostrae carnis, quam circumferimus, substantia (sed tamen a peccato mundata) sit resurrectura: et quod in vita aeterna eam ipsam animam (sed peccato non contaminatam) habituri, et retenturi simus.

Jam si nulla prorsus esset differentia inter corpus et animam nostram corruptam, et inter peccatum originale, rursus duo absurda, quae cum hoc articulo e diametro pugnant, consequerentur. Aut videlicet hanc carnem in die novissimo non resurrecturam, et nos in altero illo seculo non has corporis et animae nostrae sub-

antias, sed aliam substantiam, sive aliam animam ha-
iituros, cum constet, nos tum ab omni peccato fore mun-
los. Aut, quod etiam peccatum in novissimo die resur-
ecturum, et in vita illa aeterna in electis futurum et
nansurum sit.

Ex his omnibus luce meridiana clarius est, hanc Ma-
iichaeorum doctrinam, et omnes opiniones, quae ex ea
lependent et consequuntur, rejici oportere: cum videlicet
sseritur, quod peccatum originale sit hominis corrupta
iatura, substantia, essentia, corpus et anima ipsa, adeo
it nullum prorsus sit discrimen inter corruptam nostram
iaturam, substantiam et essentiam, et inter peccatum ori-
inis. Praecipui enim articuli fidei nostrae Christianae
nagnas gravissimasque causas afferunt, quare differen-
ia inter naturam seu substantiam hominis (per peccatum
orrupti) et inter ipsum peccatum (quo homo corruptus
st) constituenda et retinenda sit. Et haec sufficere exi-
timamus ad simplicem declarationem doctrinae sincerae,
t falsae contrariae (in thesi et antithesi) de hac contro-
ersia, quantum ad principalem ipsius statum attinet, hoc
uidem loco, ubi non copiose et argute disputatur, sed
ertis quibusdam articulis tantum praecipua capita tra-
tanda sunt.

Quod vero ad vocabula et phrases attinet, utilissi-
num est et tutissimum, ut forma sanorum verborum (qui-
us in hoc articulo explicando sacrae literae et supra com-
nemorata scripta publica et recepta utuntur) usurpetur et
etineatur.

Sed et aequivocationes vocabulorum ad cavendas λο-
ομαχίας diligenter et diserte sunt explicandae. Verbi
ratia, cum dicitur, Deus creat hominum naturam, per
ocabulum (naturae) intelligitur ipsa substantia, corpus
t anima hominis. Saepe autem proprietas aut conditio
licujus rei (tam in bonam, quam in malam partem) vo-
atur ejus rei natura, ut cum dicitur: Serpentis natura
st icere et veneno inficere (ibi exprimitur non serpentis
ubstantia, sed malitia). In hac sententia D. Lutherus
titur vocabulo naturae, cum dicit, peccatum et peccare
sse corrupti hominis naturam.

Sic igitur peccatum originale proprie significat pro-
undissimam illam naturae nostrae corruptionem, quem-
dmodum ea in articulis Smalcaldicis describitur. Inter-
lum etiam concretum seu subjectum, hoc est, hominem
psum, cum corpore et anima, in quo peccatum est et
nfixum haeret, simul complectimur, idque eam ob cau-

sam, quod totus homo peccato corruptus, veneno infectus, et foedissima lue originalis peccati contaminatus sit. In hanc sententiam loquitur D. Lutherus, cum inquit: tua nativitas, tua natura, tota tua substantia est peccatum, hoc est, peccatrix, seu peccato polluta et impurissima.

Et cum Lutherus utitur hisce vocabulis: peccatum naturae, peccatum personae, peccatum substantiale aut essentiale, satis ipse mentem suam declarat, quod hoc velit: non tantum hominis sermones, cogitationes et opera esse peccata, sed totam hominis naturam, personam et substantiam hominis per originale peccatum prorsus et omnino esse depravata et totaliter corrupta.

Quod vero ad Latina vocabula Substantiae et Accidentis attinet, in publicis concionibus coram simplice plebe (quae horum vocabulorum significationem et vim non tenet) ab iis abstinendum censemus, ut ea in re piae et sanctae simplicitatis Ecclesiae ratio habeatur. Cum autem viri docti, vel inter se, vel cum aliis (quibus haec vocabula non sunt ignota) disserentes, iis in hoc negotio utuntur, tum immediatam hanc divisionem ponunt: quod omne, quidquid est, aut substantia sit, aut accidens, quod non per se subsistit, sed in aliqua substantia est, et ab ea discerni potest. Et sequuntur ea in re viri eruditi exemplum Eusebii, Ambrosii, inprimis Augustini, Cyrilli, Basilii, aliorumque praecipuorum Ecclesiae doctorum, qui cogente necessitate, in explicatione articuli de peccato originis hisce vocabulis in genuina sua sententia contra haereticos sunt usi.

Et cum sit indubitatum certissimumque axioma in re Theologica, quod omnis substantia (quatenus est substantia) aut sit Deus ipse, aut opus et creatura Dei: Augustinus in multis suis scriptis contra Manichaeos (quemadmodum et reliqui sinceri Ecclesiae doctores) rem diligentissime expendit, et propositionem hanc (peccatum originis est substantia vel natura) magno zelo rejecit atque damnavit. Et post eum etiam omnes eruditi et intelligentes semper senserunt, quidquid non per se subsistit, nec est pars alterius per se subsistentis essentiae, sed in alio est mutabiliter, id substantiam non esse, id est, quiddam per se subsistens, sed accidens, quod aliunde accidit*). Et Augustinus constanter in hanc sententiam loqui solet: peccatum originale non est ipsa natura, sed accidens vitium in natura. Et hoc ipso modo etiam nostro seculo

*) accidit] Vulgo: accedit.

in scholis et Ecclesiis nostris (juxta regulas Dialecticae) ante motam hanc controversiam libere, et sine ulla haereseos suspicione locuti sunt viri docti, neque eam ob causam vel a D. Luthero, vel ab ullo alio sincero doctore Evangelicarum Ecclesiarum unquam sunt reprehensi.

Cum igitur haec sit immota veritas, quod, quidquid est, id aut substantia sit, aut accidens, hoc est, vel per se subsistens quiddam, vel quod aliunde accidit, et in substantia haeret, quemadmodum paulo ante testimonio Ecclesiasticorum scriptorum docuimus et demonstravimus, neque ea de re quisquam, qui est sanae mentis, dubitaverit: profecto necessario fatendum est, neque effugio ulli locus est, si quis quaerat, an peccatum sit substantia, id est, res quaedam per se subsistens, et non in alio, an vero accidens, hoc est, res non per se subsistens, sed in alio inhaerens, quod simpliciter, categorice et rotunde respondendum ac fatendum sit, peccatum non esse substantiam, sed accidens.

Quare Ecclesiae Dei, (ad constituendam firmam pacem, quoad hanc controversiam) non consulitur, sed dissidia magis foventur et confirmantur, si Ecclesiae ministri in dubio relinquantur, an peccatum originale substantia sit, an vero accidens, et an illud recte et proprie substantia vel accidens nominetur.

Quapropter si controversiam hanc (plenam certe offensionis et detrimenti) solide componere velimus, necessarium est, ut unusquisque de hoc negotio recte erudiatur.

Quando autem praeterea quaeritur, qualenam accidens sit peccatum originis? haec jam alia est quaestio. Hujus quaestionis declarationem veram nullus Philosophus, nullus Papista, nullus Sophista, imo nulla humana ratio (quae etiam acutissimi sit judicii) proferre potest: sed ejus explicatio e sola sacra scriptura est petenda. Ea vero testatur, quod peccatum originale sit ineffabile malum, et tanta humanae naturae corruptio, quae in natura, omnibusque ejus viribus tam internis quam externis, nihil sinceri, nihil boni reliquerit, sed omnia penitus depravarit, ita quidem certe, ut homo, ratione peccati originalis, coram Deo vere et spiritualiter ad bonum cum omnibus viribus suis plane sit emortuus.

Hac facta explicatione, per vocabulum accidentis peccatum originis haudquaquam extenuatur: cum videlicet illud juxta verbi Dei analogiam ita declaratur, quemadmodum D. Lutherus in latino suo Commentario in caput

tertium Geneseos contra extenuationem peccati originalis magno zelo disseruit. Vocabulum autem accidentis in hunc tantum finem usurpatur, ut discrimen inter opus Dei (quod est nostra natura, etiam corrupta) et inter Diaboli opus (quod est peccatum in opere Dei inhaerens, ejus videlicet operis intima et ineffabilis corruptio) monstretur.

Et sane D. Lutherus ipse in hoc negotio usus est vocabulo accidentis, quemadmodum etiam qualitatis, neque eas voces rejecit. Interim tamen singulari diligentia et magno zelo declaravit, et inculcavit, quam horribilis sit qualitas et accidens, per quod humana natura non tantum contaminata, aut impura facta, verum etiam adeo in universum corrupta est, ut nihil sinceri, nihil sani prorsus in ea sit relictum. Sic enim verba ejus in explicatione Psalmi nonagesimi habent: Sive igitur peccatum originis *qualitatem*, sive *morbum* vocaverimus, profecto extremum malum est, non solum pati aeternam iram et mortem, sed ne agnoscere quidem, quae pateris. Et in commentario super tertium caput Geneseos inquit: qui isto veneno peccati originis a planta pedis usque ad verticem infecti sumus; siquidem in natura adhuc integra haec accidere, etc.

II.

DE LIBERO ARBITRIO, sive DE VIRIBUS HUMANIS.

Cum de libero arbitrio, seu viribus humanis, non modo inter nos et Pontificios hactenus controversum fuerit, verum etiam ea de re quidam Augustanae Confessionis Theologi disceptarint: primum omnium, quinam controversiae hujus inter Augustanae Confessionis Theologos status fuerit, perspicue docebimus.

Quandoquidem homo, ratione liberi sui arbitrii, in quatuor, et quidem valde diversis statibus, considerari potest: jam non quaeritur, quale fuerit ipsius arbitrium

ante lapsum: aut quale id sit *post lapsum*, ante hominis conversionem, in *rebus externis*, quae ad hanc vitam spectant: neque quaeritur, quale sit illud arbitrium, aut quantae ipsius vires, etiam in rebus spiritualibus, *postquam* per Spiritum Dei *regeneratus est*, et a Dei Spiritu jam regitur: aut quale liberum arbitrium sit habiturus, quando a mortuis resurget. Sed hic est verus et unicus controversiae status: quid hominis *nondum renati* intellectus et voluntas *in ipsa conversione* et regeneratione, ex *propriis* suis, et post lapsum *reliquis viribus* praestare possit: quando videlicet verbum Dei praedicatur, et Dei gratia nobis offertur. Hic quaeritur, an homo ad hanc Dei gratiam apprehendendam sese applicare, eam amplecti, et verbo Dei assentiri possit? Haec disputatio jam aliquot, et quidem multos annos in Ecclesiis Augustanae Confessionis inter Theologos nonnullos fuit agitata.

Una pars sensit atque docuit: quamvis homo propriis suis viribus legem Dei implere, Deo vere confidere, ipsum timere et diligere sine gratia Spiritus sancti non possit: tamen tantum adhuc ipsi virium naturalium ante regenerationem reliquum esse, ut aliquo modo se ad gratiam Dei praeparare, applicare, et assentiri, languide tamen, possit. Sed nisi accedat gratia Spiritus sancti, nihil illum qualemcunque assensum praestare posse, sed in lucta succumbere.

Ex altera autem parte Enthusiastae, tum veteres, tum recentiores docuere: quod Deus hominem, sine ullo medio aut instrumento creaturarum, hoc est, sine externa praedicatione, et absque auditione verbi Dei, per Spiritum suum convertat, et ad salutarem Christi agnitionem pertrahat.

Contra utriusque partis corruptelas sinceri Augustanae Confessionis doctores asseruerunt: hominem ex lapsu primorum nostrorum parentum ita penitus corruptum esse, ut in rebus spiritualibus, quae ad conversionem et salutem nostram spectant, natura coecus sit, et verbum Dei praedicatum neque intelligat, neque intelligere possit, sed illud ut rem stultam judicet, et nunquam a se ipso ad Deum appropinquet, sed potius inimicus Dei sit et maneat, donec virtute Spiritus sancti, per verbum praedicatum et auditum, ex mera gratia, sine omni sua propria cooperatione, convertatur, fide donetur, regeneretur et renovetur.

Ut autem haec controversia juxta verbi Dei analogiam pie declaretur, et per ipsius gratiam decidatur, doctrina, fides et confessio nostra haec est, ut sequitur:

Credimus, quod hominis non renati intellectus, cor et voluntas, in rebus spiritualibus et divinis, ex propriis naturalibus viribus prorsus nihil intelligere, credere, amplecti, cogitare, velle, inchoare, perficere, agere, operari, aut cooperari possint, sed homo ad bonum prorsus corruptus et mortuus sit, ita, ut in hominis natura post lapsum, ante regenerationem, ne scintillula quidem spiritualium virium reliqua manserit, aut restet, quibus ille ex se ad gratiam Dei praeparare se, aut oblatam gratiam apprehendere, aut ejus gratiae [ex sese et per se] capax esse possit, aut se ad gratiam applicare aut accommodare, aut viribus suis propriis, aliquid ad conversionem suam vel ex toto, vel ex dimidia, vel minima parte, conferre, agere, operari aut cooperari (ex se ipso, tanquam ex semetipso) possit; sed homo sit peccati servus, et mancipium Satanae, a quo agitatur. Inde adeo naturale liberum arbitrium, ratione corruptarum virium et naturae suae depravatae, duntaxat ad ea, quae Deo displicent et adversantur, activum et efficax est.

Hanc piam declarationem et generalem (ad statum causae, in exordio hujus tractationis propositum) responsionem, e verbo Dei desumta argumenta, quae recitabimus, confirmant. Licet autem ea supercilio humanae rationis et Philosophiae displiceant: tamen novimus, mundi hujus perversissimi sapientiam coram Deo esse stultitiam, et quod de capitibus religionis nostrae tantummodo ex verbo Dei sit judicandum.

Primo, etsi humana ratio, seu naturalis intellectus hominis obscuram aliquam notitiae illius scintillulam reliquam habet, quod sit Deus, et particulam aliquam legis tenet; tamen adeo ignorans, coeca et perversa est ratio illa, ut etiamsi ingeniosissimi et doctissimi homines in hoc mundo Evangelium de Filio Dei, et promissiones divinas de aeterna salute legant vel audiant, tamen ea propriis viribus percipere, intelligere, credere, et vera esse, statuere nequeant. Quin potius, quanto diligentius in ea re elaborant, ut spirituales res istas suae rationis acumine indagent et comprehendant, tanto minus intelligunt et credunt, et ea omnia pro stultitia et meris nugis et fabulis habent, priusquam a Spiritu sancto illuminentur et doceantur. Sic enim scribit Apostolus: Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Et quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. Et alibi de

hominibus impiis et nondum renatis in hanc sententiam scribit: Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quae est in illis, propter coecitatem cordis ipsorum. Et Christus inquit: Videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt, etc. Vobis autem datum est, nosse mysterium regni Dei. Et rursus Apostolus ait: Non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaverunt: simul inutiles facti sunt: non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. Et sacra scriptura hominem naturalem, in rebus divinis et spiritualibus, tenebras vocat. Lux in tenebris lucet, hoc est, in tenebricoso et excoecato mundo, qui Deum neque novit neque curat, et tenebrae eam non comprehenderunt. Quin etiam sacrae literae docent, hominem in peccatis non tantummodo languidum et aegrotum, verum etiam prorsus mortuum esse.

Sicut igitur homo, qui corporaliter mortuus est, se ipsum propriis viribus praeparare aut accommodare non potest, ut vitam externam recipiat: ita homo spiritualiter in peccatis mortuus, se ipsum propriis viribus ad consequendam spiritualem et coelestem justitiam et vitam praeparare, applicare aut vertere non potest, nisi per filium Dei a morte peccati liberetur et vivificetur.

Scriptura igitur hominis naturalis intellectui, cordi et voluntati omnem aptitudinem, capacitatem et facultatem in rebus spiritualibus aliquid boni et recti (ex semetipso) cogitandi, intelligendi, inchoandi, volendi, proponendi, agendi, operandi et cooperandi adimit. Sic enim inquit Apostolus: Non quod idonei simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed quod idonei sumus, id ex Deo est, etc. Omnes inutiles facti sunt. Sermo meus (ait Christus) non capit *) in vobis. Tenebrae non comprehenderunt (seu receperunt) lucem. Animalis homo non percipit (vel ut graecum vocabulum significanter exprimit, *οὐ δέχεται*, non capit, non comprehendit, non accipit) ea, quae sunt Spiritus Dei, vel, non est capax rerum spiritualium: stultitia enim est illi, et non potest intelligere, etc. Multo minus igitur ejusmodi animalis seu naturalis homo Evangelio vere credere, aut assentiri, et id pro veritate agnoscere poterit. Carnis, sive naturalis hominis sensus, inimicitia est adversus Deum, quia legi Dei non subjicitur, ac ne potest id quidem. Summa, verum est, perpetuoque

*) capit in vobis] Vulgo: non capit in vobis. Joh. VIII, 36.

manebit verum, quod filius Dei inquit: Sine me nihil potestis facere; et Apostolus ait: Deus est, qui operatur in vobis et velle et perficere, pro bona voluntate; quae scripturae dulcissima sententia omnibus piis mentibus, quae scintillulam aliquam et desiderium gratiae divinae et aeternae salutis in cordibus suis sentiunt, eximiam consolationem affert. Certi enim sunt, quod ipse Deus initium illud verae pietatis, tanquam flammulam, in cordibus ipsorum accenderit, quodque velit eos etiam in magna infirmitate porro confirmare et juvare, ut in vera fide ad finem usque perseverent.

Huc referantur etiam omnes sanctorum precationes, quibus petunt, ut a Deo doceantur, illuminentur et sanctificentur. His enim precibus fatentur, quod ea, quae petunt, suis naturalibus viribus habere nequeant. Et quidem David in uno duntaxat Psalmo decies et amplius orat pro intellectu, ut doctrinam divinam recte capere et discere queat. Tales precatiunculae multae admodum in scriptis Paulinis extant, quae preces et sententiae de ignorantia et impotentia nostra non ideo nobis praescriptae sunt, ut ad legendum, audiendum atque meditandum verbum Dei tardiores atque remissiores reddamur, sed ut primum Deo toto pectore gratias agamus, quod nos e tenebris ignorantiae, et captivitate peccati ac mortis per Filium suum liberaverit, et per Baptismum et Spiritum sanctum regeneraverit atque illuminaverit.

Et postquam Deus per Spiritum sanctum suum initium in Baptismo fecit, atque veram Dei agnitionem et fidem in cordibus nostris accendit atque operatus est, assiduis precibus orandus est, ut per eundem Spiritum sua gratia (per quotidiana exercitia audiendi, legendi, et ad usum transferendi verbum Dei) in nobis fidem et coelestia sua dona fovere, de die in diem confirmare, et ad finem usque conservare velit. Nisi enim Dominus ipse doctoris et praeceptoris officio fungatur, nihil eorum, quae ipsi grata, nobis autem et aliis salutaria sunt, discemus.

Deinde verbum Dei testatur, hominis naturalis non renati intellectum, cor et voluntatem in rebus divinis prorsus non modo a Deo aversa, verum etiam adversus Deum ad omne malum conversa, et penitus depravata esse. Item, hominem non tantum infirmum, imbecillem, ineptum, et ad bonum emortuum, verum etiam per peccatum originis adeo miserabiliter perversum, veneno peccati infectum et corruptum esse, ut ex ingenio et natura sua totus sit malus, Deo rebellis et inimicus, et ad omnia ea, quae Deus odit,

nimium sit potens, vivus, efficax. Sensus et cogitatio humani cordis tantum mala sunt, ab adolescentia sua. Pravum est cor hominis (ait Jeremias) et inscrutabile: quis cognoscet illud? Hoc dictum Apostolus his verbis interpretatur: Sensus carnis inimicitia est adversus Deum. Caro concupiscit adversus spiritum; haec sibi invicem adversantur. Et ad Romanos sic ait: Scimus, quod lex spiritualis est, ego autem carnalis, venundatus sub peccato. Et paulo post: Scio, quod in me, hoc est, in carne mea non habitet bonum, etc. Condelector enim lege Dei secundum interiorem hominem (qui ex Spiritu sancto renatus est): video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, etc.

Si autem in beato Apostolo Paulo, et aliis renatis hominibus, naturale vel carnale liberum arbitrium etiam post regenerationem legi divinae repugnat: quanto magis ante regenerationem legi et voluntati Dei rebellabit et inimicum erit? Ex his manifestum est (ut articulo de peccato originis pluribus ostendimus, ad quae brevitatis causa nunc nos referimus) liberum arbitrium, propriis et naturalibus suis viribus, non modo nihil ad conversionem, justitiam et salutem suam operari, aut cooperari, aut Spiritui sancto (qui homini in Evangelio gratiam Dei et salutem offert) obsequi, credere, aut assentiri posse, sed potius, pro insita sua rebelli et contumaci natura, Deo et voluntati ejus hostiliter repugnare, nisi Spiritu Dei illuminetur atque regatur.

Eam ob causam sacrae literae hominis non renati cor duro lapidi, qui ad tactum non cedat, sed resistat, item rudi trunco, interdum etiam ferae indomitae comparant, non, quod homo post lapsum non amplius sit rationalis creatura, aut quod absque auditu et mediatione verbi divini ad Deum convertatur, aut quod in rebus externis et civilibus nihil boni aut mali intelligere possit, aut libere aliquid agere vel omittere queat.

Nam (ut D. Lutherus in Commentario super Psal. XC. dicit,) in civilibus externis rebus, quae ad victum et corporalem sustentationem pertinent, homo est industrius, ingeniosus et quidem admodum negotiosus; sed in spiritualibus et divinis rebus, quae ad animae salutem spectant, homo est instar statuae salis (in quam uxor Patriarchae Loth est conversa,) imo est similis trunco et lapidi, ac statuae vita carenti, quae neque oculorum, oris, aut ullorum sensuum, cordisve usum habet. Homo enim horrendam Dei iram adversus peccatum, et ex ea consequentem mortem neque videt,

neque agnoscit, sed strenue in carnali sua securitate (etiam sciens volensque) pergit, et ita in mille pericula, tandem etiam in aeternam mortem et damnationem se praecipitat. Neque ab eo ad interitum cursu homo precibus, admonitionibus, obsecrationibus, minis, objurgationibus, revocari se patitur: nulla doctrina, nullae conciones apud eum locum habent, antequam per Spiritum sanctum illuminatur, convertitur et regeneratur. Ad hanc vero Spiritus sancti renovationem nullus lapis, nullus truncus, sed solus homo creatus est. Et cum Deus, severissimo et justissimo suo judicio, lapsos malos spiritus prorsus in aeternum abjecerit, singulari nihilominus et mera miseratione voluit, ut miserrima lapsi hominis natura conversionis et gratiae Dei, ac vitae aeternae rursus capax particepsque fieret et esset, non ex sua propria, naturali, et activa aut efficaci habilitate, aptitudine aut capacitate, (natura enim hominis est inimicitia adversus Deum) sed ex mera gratia, per clementem et efficacem operationem Spiritus sancti. Et hoc ipsum vocat D. Lutherus capacitatem, (non activam, sed passivam) eamque his verbis declarat: Quando Patres liberum arbitrium defendunt, capacitatem libertatis ejus praedicant; quod scilicet verti potest ad bonum per gratiam Dei, et fieri revera liberum, ad quod creatum est. Horum similia etiam Augustinus lib. II. contra Julianum scripsit.

Antequam autem homo per Spiritum sanctum illuminatur, convertitur, regeneratur et trahitur, ex sese et propriis naturalibus suis viribus in rebus spiritualibus, et ad conversionem aut regenerationem suam, nihil inchoare, operari, aut cooperari potest, nec plus, quam lapis, truncus, aut limus. Etsi enim locomotivam potentiam seu externa membra regere, Evangelium audire, et aliquo modo meditari, atque etiam de eo disserere potest, ut in Pharisaeis et hypocritis est videre: tamen id tacitis cogitationibus ut rem stultam spernit, neque credere potest. Et hac in parte deterior est trunco, quia voluntati divinae rebellis est et inimicus, nisi Spiritus sanctus in ipso sit efficax, et fidem aliasque Deo probatas virtutes atque obedientiam in ipso accendat et operetur.

Praeterea sacrae literae hominis conversionem, fidem in Christum, regenerationem, renovationem, et omnia, quae ad illam efficaciter inchoandam et absolvendam pertinent, nequaquam humanis viribus naturalis liberi arbitrii, neque ex toto, neque dimidia, aut ulla vel minima ex parte, sed in solidum, id est, simpliciter soli divinae operationi et Spiritui sancto adscribunt, sicut etiam Apologia testatur.

Ratio et naturale liberum arbitrium habet aliquo modo acultatem, ut externam honestam vitam instituere possit: t ut interne homo renascatur, ipsiusque cor et animus immutentur, hoc solius Spiritus sancti opus est. Et sane is onat intellectum, et cor hominis aperit, ut scripturam intelligat, et verbo Domini attendat, ut Lucae XXIV. scri-tum est: Aperuit ipsis scripturam, ut eam intelligerent. Et Actor. XVI. Lydiae auscultanti Dominus aperuit cor, ntendere his, quae dicebantur a Paulo. Operatur enim Dominus in nobis utrumque, et velle et perficere, dat poenitentiam, operatur fidem, ut Apostolus ait: Vobis donaum est, ut in eum credatis. Donum Dei est. Et Christus nquit: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit lle. Dominus donat cor intelligens, oculos videntes, et ures audientes. Spiritus sanctus est Spiritus regenerationis et renovationis. Ille aufert durum, lapideum cor, et lonat novum, molle et carneum cor, ut in praeceptis ejus mbulemus. Ille nos in Christo Jesu creat ad opera bona, t nos novas creaturas facit. Et ut paucis dicamus: omne lonum bonum est a Deo. Nemo potest ad Christum venire, nisi Pater traxerit eum. Nemo novit Patrem, nisi cui Filius evelare voluerit. Nemo potest Christum Dominum appellare, nisi per Spiritum sanctum. Sine me (inquit Christus) nihil facere potestis. Omnis sufficientia nostra a Deo est. Et quid habes, quod non accepisti? quid igitur gloriaris, quasi non acceperis? Et sane D. Augustinus hoc scripturae loco convictum se esse fatetur, ut opinionem, quam antea a de re falsam conceperat, abjiceret. Senserat enim gratiam Dei in eo tantum consistere, quod in praeconio veritatis Dei voluntas nobis revelaretur: ut autem praedicato nobis Evangelio consentiremus, nostrum esse proprium, et ex nobis esse. Item, erravi (inquit) cum dicerem, nostrum esse credere et velle, Dei autem, dare credentibus et volentibus facultatem operandi.

Haec doctrina in sacris literis solidissima fundamenta habet, et Augustanae Confessioni, aliisque scriptis publicis et approbatis, quorum supra mentionem fecimus, plane conformis est, quemadmodum dicta, quae recitabimus, luculenter testantur.

In Articulo XX. Augustana Confessio haec verba habet: Homines sine Christo, sine fide, et sine Spiritu sancto sunt in potestate Diaboli, qui impellit homines ad varia et manifesta scelera. Ideo primum docentur homines de fide, quomodo Spiritus sanctus detur, et quod Christus nos juvet, et tegat contra Diabolum, etc. Et paulo post:

Humana ratio et virtus sine Christo nimis infirma est ad resistendum Diabolo, qui impellit homines ad peccandum, etc.

Ex his manifestum est, quod Augustana Confessio hominis voluntatem in rebus spiritualibus haudquaquam liberam pronuntiet, sed affirmet, hominem esse in Diaboli potestate. Quomodo igitur suis ipse viribus ad Evangelium, aut ad Christum se convertere posset?

Apologia confessionis de libero arbitrio ad hunc modum docet: Non adimimus humanae voluntati libertatem. Habet enim libertatem in operibus et rebus deligendis, quas ratio per se comprehendit, etc. Et paulo post: Humana corda sine Spiritu sancto sunt sine timore Dei, sine fide, et fiducia erga Deum, non credunt se exaudiri a Deo, sibi remitti peccata, et in tribulatione velle Deum opem ferre: igitur sunt impia.

Porro arbor mala non potest ferre bonos fructus. Et sine fide impossibile est placere Deo. Igitur, etiamsi concedimus libero arbitrio libertatem et facultatem externa legis opera efficiendi, tamen illa spiritualia non tribuemus libero arbitrio, scilicet, vere timere Deum, vere credere Deo, etc. Haec satis clare testantur, quod Apologia humanae voluntati nullas vires attribuat, vel bonum inchoandi, vel ex sese cooperandi.

In articulis Smalcaldicis sequentes errores de libero arbitrio rejiciuntur: Quod homo liberum habeat arbitrium bonum agendi, et malum omittendi, etc. Et post aliqua tanquam error repudiatur, cum docetur: Non posse ex scriptura probari, ad bonum opus necessario requiri Spiritum sanctum, et ejus gratiam.

Praeterea in articulis Smalcaldicis haec leguntur: Et haec poenitentia in Christianis usque ad mortem durat. Luctantur enim cum reliquiis peccati in carne per totam vitam, quemadmodum D. Paulus Rom. VII. testatur, se luctari cum lege membrorum suorum, atque hoc non propriis viribus, sed Spiritus sancti dono, quod remissionem peccatorum statim sequitur. Hoc donum quotidie aliquid de reliquiis peccati expurgat, et in hoc incumbit, ut hominem vere mundum et sanctum reddat. Haec verba prorsus nihil de nostra voluntate loquuntur, neque dicunt, quod ea, etiam in renatis, aliquid ex sese operetur, sed omnia Spiritus sancti dono adscribunt, quod hominem emundet, et de die in diem meliorem et sanctiorem faciat; et ab eo opere vires nostrae propriae prorsus excluduntur.

Major D. Lutheri Catechismus sic habet: Illius Cathocae Christianae Ecclesiae ego quoque pars sum et mem-um, omnium bonorum, quae ipsa habet, particeps et msors: per Spiritum sanctum enim ad eam communionem elestium bonorum introductus, et Ecclesiae sum insertus, oc videlicet medio, quod verbum Dei audivi et adhuc auo; hoc enim initium est, per quod aditus ad Ecclesiam ei nobis patet.

Antequam enim in Ecclesiam Christi introducti sumus, lissima Diaboli mancipia eramus, quia de Deo et Christo ihil noveramus. Spiritus sanctus autem manet cum sancta cclesia Catholica ad novissimum usque diem, et per Ecclesam nos sanat, ejusque opera utitur in docendo et propaando Dei verbo, per quod ipse sanctificationem nostram peratur et promovet, ut de die in diem proficiamus, et in de confirmemur, atque in ferendis bonis fidei fructibus, uos ipse efficit, progressus subinde majores faciamus, etc. i his omnibus, quae jam e Catechismo recitavimus, liberi ostri arbitrii, aut cooperationis nostrae ne uno quidem erbulo fit mentio, sed omnia Spiritui sancto attribuuntur: uod videlicet nos per ministerium verbi in Ecclesiam Dei itroducat, in qua nos sanctificet, et efficiat, ut quotidie in de et bonis operibus proficiamus.

Quamvis autem renati, etiam in hac vita, eo usque prorediantur, ut bonum velint, eoque delectentur, et bene agere tque in pietate proficere studeant: tamen hoc ipsum (ut aulo ante dictum est) non a nostra voluntate, aut a viribus ostris proficiscitur, sed Spiritus sanctus (ut Paulus ipse e hac re loquitur) operatur in nobis illud velle et perficere. uemadmodum etiam alibi Apostolus hoc opus soli Deo triuit, cum inquit: Ipsius sumus factura, creati in Christo esu, ad opera bona, quae praeparavit Deus, ut in illis mbulemus.

In minori Catechismo D. Lutheri sic scriptum est: redo, me non propria mea ratione aut virtute in Jesum hristum Dominum meum credere, ac ad ipsum venire osse, quandoquidem Spiritus sanctus me per Evangelium ocavit, suis donis illuminavit, in recta fide sanctificavit conservavit, quemadmodum universam Christianam Ecesiam in terris vocat, colligit, illuminat, sanctificat, et in era ac una fide in Jesum Christum conservat, etc.

Et in explicatione secundae petitionis in oratione Dominica haec sunt verba: Qui fit hoc? (ut scilicet regnum ei ad nos veniat) Responsio: Quando coelestis Pater no-

bis Spiritum sanctum suum largitur, ut verbo ejus sancto per gratiam Dei credamus, et pie vivamus, etc.

Haec testimonia affirmant, nos propriis viribus non posse ad Christum venire, sed Deum dare nobis Spiritum suum sanctum, a quo illuminamur, sanctificamur, et ita ad Christum per fidem adducimur, atque in ipso conservamur. Hic nec voluntatis nostrae, nec cooperationis mentio fit.

His adjungemus dictum, quo D. Lutherus tandem adhibita protestatione se ipsum declarat, quod in hac doctrina usque ad vitae finem perseverare velit. Verba in majore Confess. de sacrosancta Coena haec sunt: Rejicio et damno tanquam meros errores omnia dogmata, quae nostrum liberum arbitrium praedicant, utpote quae auxilio et gratiae Salvatoris nostri Jesu Christi simpliciter repugnant. Cum enim (extra Christum) mors et peccatum nobis dominentur, et Diabolus sit Deus et princeps noster, non potest hic esse ulla potentia aut virtus, sapientia aut intelligentia in nobis, qua ad justitiam et vitam nos parare et eam quaerere possimus, sed constat nos plane excoecatos et captivos, et peccati ac Diaboli mancipia esse, et facere atque cogitare ea, quae ipsis placent, et Deo et praeceptis ejus adversa sunt.

In his verbis D. Lutherus, piae sanctaeque memoriae, libero nostro arbitrio prorsus nihil virium tribuit, quibus se homo ad justitiam praeparare, aut eam quaerere possit. Contra vero docet, hominem excoecatum et captivum tantummodo voluntati Satanae parere, et ea, quae Deo displicent, facere. Quare non est in hoc negotio somnianda ulla cooperatio voluntatis nostrae in hominis conversione. Etenim necesse est, ut homo divinitus trahatur, et ex Deo renascatur: alias nulla in cordibus nostris cogitatio est, quae a se ipso ad Evangelium amplectendum sese convertat. Hoc negotium D. Lutherus in libro suo, de Servo arbitrio contra Erasmum, egregie et solide explicuit, atque sententiam hanc piam et invictam esse demonstravit. Postea in Commentario illo praeclaro, quem in Genesin scripsit, (praecipue in explicatione XXVI. capitis) eandem repetivit et declaravit. Eo loco etiam alias quasdam peculiares ab Erasmo motas disputationes (ut, de absoluta necessitate, etc.) attigit et quomodo ea intelligi et accipi vellet, contra omnes sinistras suspiciones et corruptelas, pia explicatione optime munivit. Ea hic repetita esse volumus, et ut diligenter legantur, omnes hortamur.

Quare male docetur, cum fingitur, hominem non renatum adhuc tantum habere virium, ut Evangelium am-

ecti, eoque sese consolari cupiat, et hoc modo humanam
luntatem (qualis natura est) in conversione aliquo modo
operari. Haec enim falsa opinio sacrosanctae scripturae,
ae Augustanae Confessioni, ejusdem Apologiae, Smal-
ldicis articulis, majori et minori Catechismis Lutheri, et
iis hujus excellentissimi et divinitus illuminati Theologi
riptis repugnat.

Non ignoramus autem, et Enthusiastas et Epicuraeos
a hac, de impotentia et malitia naturalis liberi arbitrii,
ctrina (qua conversio et regeneratio nostra soli Deo, ne-
iaquam autem nostris viribus tribuitur) impie, turpiter et
aligne abuti. Et multi impiis illorum sermonibus offensi
que depravati, dissoluti et feri fiunt, atque omnia pietă-
exercitia, orationem, sacram lectionem, pias meditatio-
s, remisse tractant aut prorsus negligunt, ac dicunt:
iandoquidem propriis suis naturalibus viribus ad Deum
se convertere nequeant, perrecturos se in illa sua adversus
eum contumacia, aut exspectaturos, donec a Deo violen-
, et contra suam ipsorum voluntatem convertantur. Et
m in hisce spiritualibus rebus nullam agendi facultatem
beant, sed totum illud conversionis negotium solius Spi-
us sancti operatio sit, negant se porro verbum Dei vel au-
turos vel lecturos, aut Sacramento usuros, sed exspectare
lle, donec ipsis Deus immediate coelitus dona sua in-
ıdat, ut revera in se ipsis sentire et experientia ipsa cer-
res fieri possint, se a Deo conversos esse.

Alii vero, ut infirmae et perturbatae mentes, non sa-
recte intellecta pia nostra doctrina de libero arbitrio,
tasse in tristes has cogitationes et periculosam dubitatio-
m incidere possent: an sint a Deo electi, et an Deus dona
ı per Spiritum sanctum in ipsis operari velit, praesertim
m in cordibus suis non adeo firmam et flagrantem fidem,
mtamque obedientiam, sed solummodo meras infirmita-
, miserias et angustias sentiant.

Hanc ob causam porro e verbo Dei docebimus: quo-
do homo ad Deum convertatur, quomodo et quibus me-
s (videlicet per verbum vocale, et per Sacramenta) Spi-
ıs sanctus in nobis efficax sit, et veram poenitentiam,
em, novasque spirituales vires ac facultates ad bene agen-
m, in cordibus nostris operari et largiri velit, et quem-
nodum nos erga oblata illa media gerere, et iis quo-
do uti debeamus.

Non est voluntas Dei, ut quisquam pereat, sed vult,
omnes homines ad ipsum convertantur, et in aeternum
vi fiant. Vivo ego (inquit Dominus), nolo mortem pec-

catoris, sed ut convertatur et vivat. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui in eum crediderit, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Propterea Deus pro sua ineffabili bonitate et clementia curat, ut et sua divina et immota lex, et mirandum consilium de liberatione nostra, sanctum videlicet et salvificum Evangelium de aeterno filio suo, unico Salvatore et Redemtore nostro, Jesu Christo, publice annuncientur. Ea praedicatione aeternam Ecclesiam sibi e genere humano colligit, et in hominum mentibus veram poenitentiam, agnitionem peccatorum, et fidem veram in filium Dei, Jesum Christum, operatur. Et visum est Deo, per hoc medium, et non alio modo, nimirum per sanctum verbum suum, cum id vel praedicari auditur vel legitur, et per Sacramentorum legitimum usum, homines ad aeternam salutem vocare, ad se trahere, convertere, regenerare et sanctificare. Quia in Dei sapientia (inquit Apostolus) non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. Et Angelus inquit: Petrus loquetur tibi verba, in quibus salvus eris tu, et universa domus tua. Et: Fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Item: Sanctifica eos, pater, in veritate tua, verbum tuum est veritas, etc. Oro autem pro iis etiam, qui per sermonem ipsorum in me sunt credituri. Quapropter aeternus Deus pater coelestis coelitus de filio suo dilecto, et de omnibus, qui ipsius nomine poenitentiam et remissionem peccatorum praedicant, clamat: hunc audite.

Hanc verbi Dei praedicationem audire oportet omnes, qui aeternam salutem consequi cupiunt. Praedicatio enim verbi Dei et ejusdem auscultatio sunt Spiritus sancti instrumenta, cum quibus, et per quae efficaciter agere, et homines ad Deum convertere, atque in ipsis et velle et perficere operari vult.

Hoc Dei verbum homo, etiam nondum ad Deum conversus, nec renatus, externis auribus audire aut legere potest. In ejusmodi enim externis rebus, ut supra dictum est, homo adhuc, etiam post lapsum, aliquo modo liberum arbitrium habet, ut ad coetus publicos Ecclesiasticos accedere, verbum Dei audire, vel non audire possit.

Per hoc medium seu instrumentum, praedicationem nimirum et auditionem verbi, Deus operatur, emollit corda nostra, trahitque hominem, ut ex concionibus legis et peccata sua et iram Dei agnoscat, et veros terrores atque contritionem in corde suo sentiat. Et per annunciationem ac meditationem Evangelii, de gratuita et clementissima pec-

atorum remissione in Christo, scintillula fidei in corde ipsius ccenditur, quae remissionem peccatorum propter Christum mplectitur, et sese promissione Evangelii consolatur, et ioc modo Spiritus sanctus, qui haec omnia operatur, in cor nittitur.

Etsi autem utrumque, tum concionatoris plantare et igare, tum auditoris currere et velle, frustra omnino essent, neque conversio sequeretur, nisi Spiritus sancti virus et operatio accederet, qui per verbum praedicatum et uditum corda illuminat et convertit, ut homines verbo crelere et assentiri possint; tamen neque concionator neque uditor de hac Spiritus sancti gratia et operatione dubitare lebent. Quin potius uterque certo sciat, si verbum Dei uxta mandatum et voluntatem Dei pure et sincere praedicatum fuerit, et homines diligenter et serio auscultaverint, lludque meditati fuerint, certissime Dominum gratia sua oraesentem adesse, et largiri ea, ut paulo ante dictum est, juae homo alias suis propriis viribus neque accipere, neque lare potest. De praesentia enim, operatione et donis Spiritus sancti non semper ex sensu (quomodo videlicet et quando in corde sentiuntur) judicari debet aut potest: sed quia haec saepe multiplici infirmitate contecta sunt, ex promissione verbi Dei certo statuere debemus, quod verbum Dei praedicatum et auditum revera sit ministerium et organon Spiritus sancti, per quod in cordibus nostris vere efficax est et operatur.

At si homo quispiam neque verbum Dei audire, neque legere velit, sed potius ministerium verbi et Ecclesiam Dei contemnat, et in peccatis suis ita moriatur et pereat, is neque ex aeterna Dei praedestinatione quidquam consolationis capere, neque misericordiam apud Deum consequi potest. Christus enim, in quo electi sumus, omnibus hominibus clementiam suam in verbo et Sacramento offert, et serio vult, ut verbum illud audiatur, ac promisit, ubicunque duo aut tres in nomine ejus congregati fuerint, et verbum ejus pie tractaverint, ibi se in medio ipsorum adfuturum.

Quare cum homo profanus instrumenta seu media Spiritus sancti contemnit, neque verbum Dei audire vult, non fit illi injuria, si a Spiritu sancto non illuminetur, sed in tenebris infidelitatis suae relinquatur, et pereat. De hac re sic scriptum extat: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et *noluisti?*

Et hac ratione recte etiam dici potest, hominem non esse lapidem aut truncum. Lapis enim aut truncus non re-

luctatur ei, a quo movetur, sed neque intelligit aut sentit, quid secum agatur, sicut homo Deo sua voluntate reluctatur, donec ad Dominum conversus fuerit. Et tamen verum est, quod homo, etiam ante conversionem, sit creatura rationalis, quae intellectum et voluntatem habeat: (intellectum autem non in rebus divinis, et voluntatem, non ut bonum et salutare aliquid velit;) sed tamen ad conversionem suam (ut saepe jam est dictum) prorsus nihil conferre potest. Et hac in parte multo est deterior lapide aut trunco, quia repugnat verbo et voluntati Dei, donec Deus eum a morte peccati resuscitet, illuminet atque renovet. Etsi autem Dominus hominem non cogit, ut convertatur (qui enim semper Spiritui sancto resistunt, et veritati agnitae perseverantes repugnant, quod sanctus Stephanus induratis Judaeis tribuit, hi non convertuntur;) attamen trahit Deus hominem, quem convertere decrevit. Sic autem eum trahit, ut ex intellectu coecato illuminatus fiat intellectus, et ex rebelli voluntate fiat promta et obediens voluntas. Et hoc ipsum scriptura vocat, novum cor creare. Eam ob causam etiam non recte dicitur, hominem ante conversionem in rebus spiritualibus habere *modum agendi* aliquid, quod sit bonum et salutare. Cum enim homo ante conversionem in peccatis mortuus sit, non potest in ipso aliqua vis ad bene agendum in rebus spiritualibus inesse: itaque non habet modum operandi seu agendi aliquid in rebus divinis. Quando vero de eo agitur, quomodo Deus in homine operetur, verum quidem est, quod Deus alium modum agendi habeat in homine, utpote in creatura rationali, et alium modum in alia aliqua irrationali creatura, vel in lapide aut trunco: nihilominus ea de causa homini, ante conversionem ejus, modus agendi aliquid boni in rebus divinis tribui non potest. Quando vero jam homo est conversus et illuminatus, ejusque voluntas renovata est, tunc homo vult bonum, quatenus renatus et novus homo est, et lege Dei delectatur, secundum interiorem hominem. Et in posterum tantum boni et tamdiu bonum operatur, quantum et quamdiu a Spiritu Dei impellitur; sicut D. Paulus ait: qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Haec autem agitatio Spiritus sancti non est coactio, sed homo conversus sponte bonum operatur; quemadmodum David inquit: Post victoriam tuam populus tuus tibi spontaneus offeret. Et tamen simul etiam in renatis lucta carnis et spiritus reliqua manet, de qua Paulus ait: Delector lege Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege pec-

..., quae est in membris meis. Et ibidem: servio igitur mente legi Dei, carne vero legi peccati. Et ad Galatas inquit: Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem; haec sibi invicem adversantur; ut non, quaecunque vultis, illa faciatis.

Ex his consequitur, quam primum Spiritus sanctus (ut dictum est) per Verbum et Sacramenta opus suum regenerationis et renovationis in nobis inchoavit, quod revera tunc per virtutem Spiritus sancti cooperari possimus ac debeamus, quamvis multa adhuc infirmitas concurrat. Hoc vero ipsum, quod cooperamur, non ex nostris carnalibus et naturalibus viribus est, sed ex novis illis viribus et donis, quae Spiritus sanctus in conversione in nobis inchoavit. In quam sententiam D. Paulus expressis verbis graviter hortatur, ut curemus, ne, tanquam Dei cooperarii, frustra Dei gratiam acceperimus. Quod tamen sic, et non aliter intelligendum est: hominem jam conversum tantum atque tamdiu bene operari, quantum et quamdiu a Deo per Spiritum sanctum ducitur, regitur et gubernatur. Quamprimum enim Dominus clementem suam manum ab ipso retraheret, homo quidem ne ad minimum momentum in obedientia divina perseverare posset. Si quis vero Pauli dictum in ea sententia accipere vellet, quasi homo conversus una cum Spiritu sancto eo modo cooperaretur, quemadmodum duo equi simul una currum trahunt: equidem hoc citra veritatis divinae jacturam concedi haud quaquam posset.

Quapropter ingens discrimen est inter homines baptizatos et non baptizatos. Cum enim, juxta Pauli doctrinam, omnes, qui baptizati sunt, Christum induerint, et revera sint renati, habent illi jam liberatum arbitrium, hoc est, rursus liberati sunt, ut Christus testatur. Unde etiam non modo verbum Dei audiunt, verum etiam, licet non sine multa infirmitate, eidem assentiri, illudque fide amplecti possunt.

Cum enim in hac vita tantum primitias Spiritus acceperimus, et regeneratio nondum sit absoluta, sed solummodo in nobis inchoata; manet perpetua quaedam lucta inter carnem et Spiritum etiam in electis et vere renatis hominibus. Et quidem non modo inter Christianos magnum discrimen deprehenditur, quorum hic infirmus, ille robustus est spiritu, verum etiam hanc diversitatem quilibet Christianus in semetipso animadvertere potest, se nunc quidem excelso animo esse, et ad omnia virtute Spiritus paratum promtumque, nunc vero timido et trepido: jam quidem caritate ar-

dere, firmum in fide et spe esse, post vero frigere, et imbecillitatem suam sentire.

Cum vero homines baptizati contra conscientiam aliquid patrarint, et peccato in mortali suo corpore dominium concesserint, atque Spiritum sanctum in se ipsis contristarint et amiserint, non opus est quidem, ut rebaptizentur: necesse est autem, ut rursus convertantur, de qua re antea satis dictum est.

Hoc enim certissimum est, in vera conversione immutationem, renovationem et motum fieri oportere in hominis intellectu, voluntate et corde, ut nimirum hominis mens peccata agnoscat, iram Dei metuat, a peccato sese avertat, promissionem gratiae in Christo agnoscat et apprehendat, pias cogitationes animo agitet, bonum propositum habeat, atque diligentiam in moribus suis regendis adhibeat, et contra carnem pugnet. Ubi enim nihil horum fit, ibi procul dubio etiam non est vera ad Deum conversio. Cum autem quaestio sit de *causa efficiente*, hoc est, quisnam haec in nobis operetur, unde homo hoc ipsum habeat, et quomodo id consequi possit? haec pia doctrina ostendit horum bonorum fontem, hoc videlicet modo. Cum naturales hominis vires ad veram conversionem nihil conferre, aut quidquam adjumenti afferre possint, Deus ineffabili bonitate et misericordia nos praevenit, et Evangelium (per quod Spiritus sanctus conversionem et regenerationem in nobis operari et perficere vult) annunciari curat, et per verbi sui praedicationem et meditationem, fidem aliasque pietatis virtutes in nobis accendit, ita quidem, ut haec omnia solius Spiritus sancti dona sint atque operationes. Quin etiam haec sincera doctrina ostendit nobis media, per quae Spiritus sanctus haec, quae diximus, in nobis vult inchoare et efficere, et monet, quomodo haec dona conserventur, confirmentur et augeantur, et hortatur, ut gratiam illam divinam non frustra acceperimus, sed ut dona illa sedulo exerceamus, cogitantes, quam grave sit peccatum, tales Spiritus sancti operationes impedire, aut illis resistere.

Ex hac solida totius doctrinae de libero arbitrio explicatione de quaestionibus illis, quae jam multis annis in Ecclesiis Augustanae Confessionis agitatae sunt, judicari potest. Verbi gratia quod quaesitum fuit: an homo ante, in, vel post conversionem Spiritui sancto repugnet, vel pure passive se habeat; an homo convertatur ut truncus, an Spiritus sanctus detur repugnantibus, et an conversio hominis fiat per modum coactionis. Haec atque hujusmodi multa, juxta recitatam piam nostram de hoc articulo doctrinam,

facile dijudicari, et contraria falsa dogmata et errores agnosci, redargui atque rejici possunt.

I. Primo Stoicorum et Manichaeorum furores, qui asseruerunt: omnia, quae fiunt, necessario fieri, et quidem eo, quo fiunt, et non alio modo, et hominem coactum omnia facere. Et, quod hominis voluntas etiam in externis operibus nullam omnino libertatem et facultatem (ad externam civilem justitiam, et disciplinam honestam aliquo modo praestandam, et ad vitanda externa peccata et flagitia) habeat, aut, quod hominis voluntas ad externa scelera, libidines, rapinas, caedes, etc. violenter cogatur.

II. Deinde crassus ille Pelagianorum error: quod liberum arbitrium ex propriis naturalibus viribus sine Spiritu sancto sese ad Deum convertere, Evangelio credere, legem Dei etiam toto corde implere, atque hac libera et spontanea sua obedientia remissionem peccatorum et vitam aeternam promereri possit.

III. Postea et Papistarum et Scholasticorum error, qui aliquanto subtilius falsam opinionem suam proposuerunt, et docuerunt, quod homo naturalibus suis viribus initium ad agendum bonum et ad conversionem suam facere possit, sed quia infirmior sit, quam ut bene coepta perficere queat, quod Spiritus sanctus illa, quae naturalibus propriis viribus inchoata erant, adjuvet et absolvat.

IV. Item Synergistarum dogma, qui fingunt hominem in rebus spiritualibus non prorsus ad bonum esse emortuum, sed tantum graviter vulneratum et semimortuum esse. Et quamvis liberum arbitrium infirmius sit, quam ut initium facere, et se ipsum propriis viribus ad Deum convertere, ei legi Dei toto corde obedire possit; tamen si Spiritus sanctus initium faciat, et nos per Evangelium vocet, gratiam suam, remissionem peccatorum, et aeternam salutem nobis offerat, tunc liberum arbitrium propriis suis naturalibus viribus Deo occurrere, aliquo modo (aliquid saltem, etsi parum et languide) ad conversionem suam conferre, eam adjuvare, cooperari, sese ad gratiam praeparare et applicare, eam apprehendere, amplecti, Evangelio credere, et quidem in continuatione et conservatione hujus operis, *propriis suis viribus*, una cum Spiritu sancto *cooperari posse*.

Contra hunc errorem supra luculenter demonstratum est, quod facultas applicandi se ad gratiam non ex nostris naturalibus propriis viribus, sed ex sola Spiritus sancti operatione promanet.

V. Item Pontificum et Monachorum doctrina, quod

homo, postquam regeneratus est, legem Dei in hac vita perfecte implere possit, et quod per hanc impletionem legis coram Deo justificetur, et vitam aeternam promereatur.

VI. Ab altera parte magna severitate et pio zelo redarguendi sunt Enthusiastae, neque in Ecclesia Dei ferendi, qui somniant, Deum sine omnibus mediis, sine audifione verbi divini et sine usu Sacramentorum, hominem ad se trahere, illuminare, justificare et salvum facere.

VII. Item, qui fingunt, Deum in conversione et regeneratione novum cor, atque adeo novum hominem ita creare, ut veteris Adami substantia et essentia (praesertim vero anima rationalis) penitus aboleatur, et nova animae essentia ex nihilo creetur. Hunc errorem expresse refutat D. Augustinus, in explicatione Psalmi vigesimi quinti, quo loco dictum Pauli: Deponite veterem hominem, etc. affert et interpretatur hisce verbis: Ne aliquis arbitretur, deponendam esse aliquam substantiam, exposuit, quid esset, deponite veterem hominem, et induite novum, etc. cum dicit in consequentibus: quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem. Ecce hoc est deponere veterem hominem, et induere novum.

VIII. Repudiamus etiam sequentes loquendi formas, si quis iis citra declarationem utatur, quod hominis voluntas ante conversionem, in ipsa conversione, et post conversionem Spiritui sancto repugnet, et quod Spiritus sanctus detur ipsis repugnantibus.

Ex ea enim, quam paulo ante recitavimus, explicatione manifestum est, ubi per Spiritum sanctum in hominis intellectu, voluntate et corde prorsus nulla fit immutatio ad bonum, et homo promissioni divinae fidem prorsus non adhibet, et a Deo ad gratiam non redditur idoneus, sed totus verbo Dei repugnat: quod ibi nulla conversio vel fieri vel esse possit. Conversio enim hominis talis est immutatio per operationem Spiritus sancti in hominis intellectu, voluntate et corde, qua homo (operatione videlicet Spiritus sancti) potest oblatam gratiam apprehendere. Et quidem omnes, qui operationi et motibus Spiritus sancti (quae per verbum fiunt) contumaciter et perseveranter repugnant, non accipiunt, sed contristant et amittunt Spiritum sanctum.

Manet quidem etiam in renatis rebellio quaedam, cujus scriptura mentionem facit, quod nimirum caro concupiscit adversus spiritum, quod carnales concupiscentiae ad-

versus animam militant, et quod lex illa in membris legi nentis repugnat.

Homo autem non renatus Deo prorsus rebellis est, et otus est servus peccati. Renatus vero delectatur lege Dei, ecundum interiorem hominem. Videt autem nihilominus n membris suis legem peccati, quae legi mentis repugnat. Quare mente quidem servit legi Dei, carne vero legi peccai. Ad hunc modum vera de hoc negotio sententia solide, erspicue et dextre declaranda et docenda est.

Quod vero attinet ad phrases et dicta Chrysostomi et Basilii: Trahit Deus, sed volentem trahit: tantum velis, t Deus praeoccurrit; item Scholasticorum et Pontificiorum: Iominis voluntas in conversione non est otiosa, sed agit aliuid, etc. quia dicta illa pro confirmando naturali libero rbitrio in conversione hominis contra doctrinam gratiae Dei ntroducta sunt, ex proposita declaratione manifeste apparet, ormae sanorum verborum ea non esse analoga, sed cum illa ugnare, et idcirco, cum de conversione ad Deum agitur, nerito vitanda esse.

Conversio enim voluntatis nostrae depravatae, (quae evera nihil aliud est, quam ejusdem resuscitatio a spiritua-i morte) omnino solius Dei opus est, sicut etiam resuscitatio in corporali carnis resurrectione soli Deo est tribuenla, quemadmodum supra perspicue id explicatum, et solilis scripturae sacrae testimoniis demonstratum est.

Quomodo vero Dominus in conversione ex rebellibus t nolentibus hominibus, per Spiritus sancti tractum, voentes et promtos faciat, et quod post hominis conversionem voluntas jam renata, in quotidianis poenitentiae exercitiis, ion sit otiosa, sed omnibus operibus Spiritus sancti (quae lle per nos efficit) cooperetur, supra satis perspicue est leclaratum.

Et quando D. Lutherus affirmat, hominem in conversione sua pure passive sese habere, id est, plane nihil agee, sed tantummodo pati id, quod Deus in ipso agit, certe ion sentit, quod conversio absque praedicatione et audiione verbi Dei fiat, neque haec ita accipi voluit; quasi in onversione per Spiritum sanctum prorsus nulli novi motus n nobis excitentur, neque ulla spiritualis operatio in nobis nchoetur. Sed hoc voluit D. Lutherus: hominem ex se ipso, aut naturalibus suis viribus, non posse aliquid confere, vel adjumentum afferre ad suam conversionem, et hominis conversionem non tantum ex parte, sed totam prorus esse operationem, donum et opus solius Spiritus sancti, qui eam virtute et potentia sua, per verbum (in intellectu,

corde et voluntate hominis, tanquam in subjecto patiente, ubi homo nihil agit, aut operatur, sed tantum patitur,) efficiat atque operetur. Quod tamen non eo modo fit, quasi cum statua e lapide formatur, aut sigillum in ceram imprimitur, quae cera neque notitiam, neque sensum, neque voluntatem habet, sed eo modo hominis immutationem et renovationem fieri credimus, quem satis luculenter supra explicuimus.

Quandoquidem etiam juventus in scholis doctrina illa de tribus causis efficientibus, concurrentibus in conversione hominis non renati, vehementer perturbata est, dum disputatum fuit, quomodo illae (verbum videlicet praedicatum et auditum, Spiritus sanctus, et hominis voluntas) concurrant, denuo repetitum volumus ex supra posita explicatione, quod conversio ad Deum sit solius Spiritus sancti opus, qui solus est egregius ille artifex, haec in nobis efficiens: interim tamen praedicatione et auditu sancti verbi sui (tanquam ordinario et legitimo medio seu instrumento suo) utitur. Hominis autem nondum renati intellectus et voluntas tantum sunt subjectum convertendum: sunt enim hominis spiritualiter mortui intellectus et voluntas, in quo homine Spiritus sanctus conversionem et renovationem operatur, ad quod opus hominis convertendi voluntas nihil confert, sed patitur, ut Deus in ipsa operetur, donec regeneretur. Postea vero in aliis sequentibus bonis operibus Spiritui sancto cooperatur, ea faciens, quae Deo grata sunt, eo modo, qui jam a nobis in hoc scripto abunde satis est declaratus.

III.

DE JUSTITIA FIDEI CORAM DEO.

Tertia controversia inter Theologos quosdam Augustanae Confessionis orta est de Justitia Christi seu Justitia fidei, quae a Deo per fidem miseris peccatoribus ad justitiam ex gratia imputatur.

Alii contenderunt, justitiam fidei (quam Apostolus justitiam Dei appellat) esse justitiam Dei essentialem, quae sit ipse Christus, ut verus naturalis et essentialis Dei filius, qui per fidem in electis habitet, eosque ad bene operandum

impellat, et hac ipsa ratione eorum sit justitia, cujus inhabitantis essentialis justitiae respectu, omnium hominum peccata sese habeant instar guttulae aquae, ad magnum mare collatae.

Alii vero asseruerunt, Christum esse justitiam nostram duntaxat juxta humanam naturam.

Contra utrosque unanimi consensu reliqui Augustanae Confessionis Theologi docuerunt, Christum esse nostram justitiam non secundum divinam tantum naturam, neque etiam secundum humanam tantum, sed juxta utramque naturam, quippe qui nos (ut Deus et homo) a peccatis nostris perfectissima sua obedientia liberaverit, justificaverit atque salvos fecerit. Itaque asseruerunt, fidei justitiam esse remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, et adoptionem in filios Dei propter solam Christi obedientiam, quae per solam fidem ex mera gratia omnibus vere credentibus ad justitiam imputetur, ita ut ipsi propterea ab omni injustitia absolvantur.

Praeter hanc controversiam etiam aliae quaedam disputationes de articulo justificationis (occasione formulae Interim seu Interreligionis) et alias motae sunt, quae postea in antithesi, id est, in recitatione errorum, qui purae doctrinae in hoc articulo adversantur, explicabuntur.

Hic autem articulus, de justitia fidei, praecipuus est (ut Apologia loquitur) in tota doctrina Christiana, sine quo conscientiae perturbatae nullam veram et firmam consolationem habere, aut divitias gratiae Christi recte agnoscere possunt. Id D. Lutherus suo etiam testimonio confirmavit, cum inquit: Si unicus hic articulus sincerus permanserit, etiam Christiana Ecclesia sincera, concors, et sine omnibus sectis permanet: sin vero corrumpitur, impossibile est, ut uni errori aut fanatico spiritui recte obviam iri possit. Et de hoc articulo D. Paulus praecipue loquitur, cum inquit: paululum fermenti totam conspersionem fermentat. Atque ea ipsa de causa Paulus particulas exclusivas, (videlicet, sine lege, sine operibus, ex gratia, gratis) quibus humana opera excluduntur, in hoc articulo tanta diligentia tantoque zelo urget, ut ostendat, quod valde necessarium sit, ut in hoc articulo non modo sincera doctrina perspicue explicetur, verum etiam antithesis ponatur, et omnia veritati contraria dogmata a pia doctrina segregentur, excludantur et rejiciantur.

Quare ut haec controversia pie, juxta verbi Dei analogiam, explicetur, et per gratiam Dei componatur, since-

ram doctrinam, fidem et confessionem nostram ad hunc modum recitamus.

De justitia fidei coram Deo unanimi consensu credimus, docemus et confitemur, (juxta compendiaria Christianae nostrae fidei et confessionis capita, quae supra posuimus) quod homo peccator coram Deo justificetur, hoc est, absolvatur ab omnibus suis peccatis, et a judicio justissimae condemnationis, et adoptetur in numerum filiorum Dei, atque haeres aeternae vitae scribatur, sine ullis nostris meritis, aut dignitate, et absque ullis praecedentibus, praesentibus, aut sequentibus nostris operibus, ex mera gratia, tantummodo propter unicum meritum perfectissimamque obedientiam, passionem acerbissimam, mortem et resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, cujus obedientia nobis ad justitiam imputatur.

Haec bona nobis in promissione Evangelii per Spiritum sanctum offeruntur. Fides autem unicum est medium illud, quo illa apprehendimus, accipimus nobisque applicamus. Ea fides donum Dei est, per quod Christum redemtorem nostrum in verbo Evangelii recte agnoscimus, et ipsi confidimus, quod videlicet tantum propter ipsius obedientiam, ex gratia, remissionem peccatorum habeamus, et justi a Deo Patre reputemur, et in aeternum salvemur. Itaque hae propositiones sunt aequipollentes, et idem plane volunt, cum Paulus dicit: Fide nos justificari. Aut, fidem nobis ad justitiam imputari. Et cum docet: quod unius mediatoris Christi obedientia justificemur. Aut, quod per unius justitiam in omnes homines justificatio vitae veniat. Fides enim non propterea justificat, quod ipsa tam bonum opus, tamque praeclara virtus sit, sed quia in promissione Evangelii meritum Christi apprehendit et amplectitur. Illud enim per fidem nobis applicari debet, si eo ipso merito justificari velimus. Itaque justitia illa, quae coram Deo fidei, aut credentibus, ex mera gratia imputatur, est obedientia, passio et resurrectio Christi, quibus ille legi nostra causa satisfecit, et peccata nostra expiavit. Cum enim Christus non tantum homo, verum Deus et homo sit, in una persona indivisa, tam non fuit legi subjectus, quam non fuit passioni et morti (ratione suae personae) obnoxius, quia Dominus legis erat. Eam ob causam ipsius obedientia (non ea tantum, qua Patri paruit in tota sua passione et morte, verum etiam, qua nostra causa sponte sese legi subjecit, eamque obedientia illa sua implevit) nobis ad justitiam imputatur, ita ut Deus propter totam obedientiam (quam Christus agendo et patiendo, in vita et morte sua,

iostra causa Patri suo coelesti praestitit) peccata nobis renittat, pro bonis et justis nos reputet, et salute aeterna lonet. Haec justitia per Evangelium, et in Sacramentis, a Spiritu sancto nobis offertur, et per fidem applicatur atque ipprehenditur: unde credentes habent reconciliationem cum Deo, remissionem peccatorum, Dei favorem, adoptionem iliorum, et haereditatem vitae aeternae.

Vocabulum igitur *justificationis* in hoc negotio signiicat, justum pronunciare, a peccatis et aeternis peccatorum suppliciis absolvere, propter justitiam Christi, quae a Deo idei imputatur. Et sane hic vocabuli illius usus tam in veeri, quam in novo Testamento admodum frequens est. Saomon inquit: qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum. Esâias vae deiunciat illis, qui justificant impium propter munera, et justitiam justi auferunt ab eo. Paulus ait: Quis accusabit electos Dei? Deus est, qui justificat, hoc est, qui a peccais absolvit.

Cum autem interdum vocabulum *regenerationis* pro vocabulo *justificationis* usurpetur; necesse est, ut illud dextre et proprie explicetur, ne renovatio, quae justificatioiem sequitur, cum justificatione fidei confundatur, sed haec recte a se invicem discernantur.

Vocabulum enim regenerationis interdum in eo sensu accipitur, ut simul et remissionem peccatorum (quae duntaxat propter Christum contingit) et subsequentem renovaionem complectatur, quam Spiritus sanctus in illis, qui per fidem justificati sunt, operatur. Quandoque etiam soam remissionem peccatorum, et adoptionem in filios Dei significat. Et in hoc posteriore usu saepe multumque id vocabulum in Apologia Confessionis ponitur. Verbi gratia, cum dicitur: Justificatio est regeneratio. Sed et Paulus haec vocabula cum discrimine ponit, cum dicit: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti. Quin etiam *vivificationis* vocabulum interdum ita accipitur, ut remissionem peccatorum notet. Cum enim homo per fidem (quam quidem solus Spiritus sanctus operatur) justificatur, id ipsum revera est quaedam regeneratio, quia ex filio irae fit filius Dei, et hoc modo e morte in vitam transfertur, sicut scriptum est: Cum essemus mortui in peccatis, convivificavit nos in Christo. Et alibi: Justus fide sua vivet. Et in hac posteriore significatione Apologia vocabulo regenerationis frequenter uti solet.

Deinde etiam regeneratio saepe pro sanctificatione et renovatione (quae fidei justificationem sequitur) usurpatur.

In qua significatione D. Lutherus hac voce, tum in libro de Ecclesia et conciliis, tum alibi etiam, multum usus est.

Quando autem docemus, quod per operationem Spiritus sancti regeneremur et justificemur; non ita accipiendum est, quod justificatis et renatis nulla prorsus injustitia (post regenerationem) substantiae ipsorum et conversationi adhaereat, sed, quod Christus perfectissima obedientia sua omnia ipsorum peccata tegat, quae quidem in ipsa natura (in hac vita) adhuc infixa haerent. Nihilominus tamen per fidem, propter obedientiam Christi, (quam Christus inde a nativitate sua usque ad ignominiosissimam crucis mortem pro nobis Patri suo praestitit) boni et justi pronunciantur et reputantur, etiamsi ratione corruptae naturae suae adhuc sint maneantque peccatores, dum mortale hoc corpus circumferunt. Sed neque hoc sentimus, quod liceat nobis absque poenitentia et vitae emendatione peccatis frenos laxare, in iisque perseverare et subinde pergere.

Oportet enim praecedere veram et non simulatam contritionem. Et qui mera gratia (ut diximus) propter unicum mediatorem Christum, tantum per fidem sine omnibus operibus et meritis coram Deo justi sunt, hoc est, in gratiam Dei recipiuntur, his etiam Spiritus sanctus datur, qui eos renovat atque sanctificat, in ipsis dilectionem erga Deum et proximum operatur. Cum autem inchoata illa renovatio in hac vita sit imperfecta, et peccatum adhuc in carne, etiam in renatis, habitet: justitia fidei coram Deo in gratuita et benignissima imputatione justitiae Christi (absque ulla nostrorum operum additione) consistit, quod videlicet peccata nobis remissa et tecta sint, neque nobis imputentur.

Sed et hoc diligentissime observandum est, si modo articulum de justificatione sincerum retinere velimus, ne ea, quae fidem praecedunt, et quae eam sequuntur, articulo huic, tanquam ad justificationem necessaria, et ad eam pertinentia, admisceantur aut inserantur*). Non enim unum idemque est de conversione hominis, et de justificatione ejus agere.

Non omnia illa, quae ad veram conversionem requiruntur, etiam ad justificationem pertinent. Ad justificationem enim tantum haec requiruntur atque necessaria sunt: gratia Dei, meritum Christi, et fides, quae haec ipsa Dei beneficia in promissione Evangelii amplectitur, qua ratione nobis Christi justitia imputatur, unde remissionem pecca-

*) inserantur] Valgo: inferantur.

orum, reconciliationem cum Deo, adoptionem in filios Dei et haereditatem vitae aeternae consequimur.

Quare vera et salvans fides in iis non est, qui contritione carent, et propositum in peccatis pergendi et perseverandi habent. Vera enim contritio praecedit, et fides justificans in iis est, qui vere, non ficte, poenitentiam agunt.

Et caritas fructus est, qui veram fidem certissime et necessario sequitur. Qui enim non diligit, de eo recte judicari potest, quod non sit justificatus, sed quod adhuc in morte detineatur, aut rursus justitiam fidei amiserit, ut Johannes testatur. Et quando D. Paulus affirmat, fide nos justificari, sine operibus, hoc ipso docet, neque praecedentem contritionem, neque sequentia bona opera ad articulum aut negotium justitiae fidei pertinere. Bona enim opera non praecedunt justificationem, sed eam demum sequuntur. Et oportet personam primum esse justam, antequam bona opera facere queat.

Similiter et renovatio seu sanctificatio, quamvis et ipsa sit beneficium mediatoris Christi, et opus Spiritus sancti, non tamen ad articulum aut negotium justificationis coram Deo pertinet, sed eam sequitur, quia propter carnis nostrae corruptionem in hac vita imperfecta est, et nondum omnibus numeris absoluta. De hac re erudite et pie D. Lutherus in praeclaro illo suo et copioso super Epistolam ad Galatas commentario ad hunc modum docet: Concedimus de caritate et bonis operibus etiam docendum esse, sed suo tempore et loco, quando scilicet quaestio est de bonis operibus extra hunc articulum de justificatione. Hic autem status causae et caput est, de quo agitur, ut scilicet quaeratur, non, an bona opera sint facienda, et caritas exercenda sit, sed qua re justificemur, et vitam aeternam consequamur? Hic respondemus cum Paulo: Sola fide in Christum nos pronunciari justos, non operibus legis aut caritate. Non quod opera aut caritatem rejiciamus, ut adversarii nos falso accusant, sed quod a statu causae in alienum negotium, quod ad hanc quaestionem prorsus non pertinet, abstrahi nos et implicari nolumus, id quod tamen Satanas maximopere molitur et quaerit. Itaque cum jam versemur in loco communi et articulo de justificatione, rejicimus et damnamus opera. Is enim locus nequaquam patitur aut admittit disputationem de bonis operibus. Abscindimus igitur hoc proposito simpliciter omnes leges, et omnia opera legis. Hactenus Lutherus.

Quare ut perturbatae mentes certam firmamque consolationem habeant, et merito Christi atque gratiae divinae debitus honor tribuatur: docet nos scriptura, justitiam fidei coram Deo tantummodo consistere in sola clementi et quidem gratuita reconciliatione seu remissione peccatorum, quae ex mera gratia, propter solum Christi mediatoris meritum, nobis donatur, et per solam fidem, in promissione Evangelii, apprehenditur. Ad eundem modum etiam fides illa in justificatione coram Deo, neque contritione, neque dilectione, aliisve virtutibus, sed solo Christo confidit, et in Christo, ipsius perfectissima obedientia (qua pro nobis legem implevit) nititur: quae obedientia credentibus ad justitiam imputatur.

Et quidem neque contritio, neque dilectio, neque ulla alia virtus, sed sola fides est illud unicum medium et instrumentum, quo gratiam Dei, meritum Christi et remissionem peccatorum (quae bona nobis in promissione Evangelii offeruntur) apprehendere et accipere possumus.

Recte etiam dicitur, quod credentes, qui per fidem in Christum justificati sunt, in hac vita primum quidem imputatam fidei justitiam, deinde vero etiam inchoatam justitiam novae obedientiae, seu bonorum operum, habeant. Sed haec duo non inter se permiscenda, aut simul in articulum de justificatione fidei coram Deo ingerenda sunt. Cum enim inchoata illa justitia seu renovatio in nobis, propter carnem, in hac vita imperfecta sit et impura: ejus justitiae ratione persona coram Dei judicio consistere non potest. Sola autem justitia obedientiae, passionis et mortis Christi, (quae fidei imputatur) coram judicio Dei stare potest, ita quidem, ut tantum propter hanc obedientiam persona (etiam postquam renovata est et multa bona opera habet, atque jam honeste et innocenter vivit) Deo placeat, et accepta, in filium Dei adoptata, atque haeres vitae aeternae scripta sit.

Huc referendum est, quod Paulus scribit, Abrahamum coram Deo justificatum esse sola fide propter mediatorem, sine operibus, idque non tantum, cum primo ab idololatria conversus, nulla bona opera haberet, sed etiam cum postea per Spiritum sanctum renovatus, multis praeclaris bonis operibus ornatus esset. Et movet Paulus quaestionem hanc, in quanam re Abrahami justitia coram Deo (propter quam Deum clementem habuerit, ipsique placuerit, et acceptus ac haeres regni Dei fuerit) posita et constituta fuerit?

Respondet autem: Ei, qui non operatur, credenti au-

em in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad ustitiam. Sicut et David dicit, beatitudinem hominis esse), cui Deus acceptam fert justitiam sine operibus. Quare, etsi conversi et in Christum credentes habent inchoatam n se renovationem, sanctificationem, dilectionem, virtutes et ona opera: tamen haec omnia nequaquam possunt aut ebent immisceri articulo justificationis coram Deo, ut reemtori Christo honor illibatus maneat, et, cum nostra ova obedientia imperfecta et impura sit, perturbatae concientiae certa et firma consolatione sese sustentare vaeant.

Et hoc ipsum vult D. Paulus, quando in hoc articulo particulas exclusivas, quibus ex articulo justitiae fidei, pera excluduntur, ut sunt hae (absque operibus, sine lee, sine merito, non nisi ex gratia, gratis, non ex operibus) tanta diligentia, tantoque zelo urget. Hae autem xclusivae omnes hisce verbis comprehenduntur, cum doemus: Sola fide coram Deo justificamur et salvamur. Hoc enim modo opera nostra excluduntur, non quidem a ratione, quasi vera fides possit existere sine contritione, ut, quasi bona opera non necessario fidem veram (tanquam certissimi fructus) sequantur, aut quasi credentes in Christum non debeant bene operari. Sed ab articulo *justificationis* coram Deo bona opera excluduntur, ne negotio ustificationis peccatoris coram Deo, quasi ad eam rem necessaria, pertinentia et acquisita inserantur et admisceantur. Et haec est vera particularum exclusivarum in rticulo justificationis sententia, quae diligenter et sedulo n hoc articulo retinenda atque urgenda est, propter raiones, quas statim subjiciemus.

I. Primum, ut per illas particulas omnia opera propria, merita, dignitas, gloria, et fiducia omnium operum nostrorum in articulo justificationis penitus excludanur, ita quidem, ut opera nostra neque causae, neque meriti ullius in justificatione, ad quae Deus in hoc negoio respiciat, aut quibus nos fidere possimus, aut debeanus, vel ex toto, vel dimidia aut minima ex parte, raionem habeant.

II. Deinde ut hoc officium et haec proprietas fidei olius sit maneatque, quod videlicet sola fides et nulla rorsus alia res sit illud medium et instrumentum, quo Dei gratia et meritum Christi, in promissione Evangelii, pprehendatur, accipiatur nobisque applicetur, et ut ab oc applicationis officio atque proprietate caritas, omnesque aliae virtutes aut opera penitus excludantur.

III. Denique has formulas teneamus, ut neque renovatio, neque sanctificatio, virtutes aut bona opera, tanquam forma, aut pars, aut causa justificationis, aut sub qualicunque praetextu, titulo aut nomine, articulo justificationis, tanquam ad eam rem necessaria aut pertinentia immisceantur: sed ut fidei justitia tantummodo in remissione peccatorum (ex mera gratia, propter solum Christi meritum) consistat, quae bona in promissione Evangelii nobis offerantur, et sola fide recipiantur, apprehendantur, nobisque applicentur.

Eodem modo etiam conservandus est ordo inter fidem et bona opera, inter justificationem, et renovationem, seu sanctificationem.

Bona enim opera non praecedunt fidem, et sanctificatio non praecedit justificationem. Sed primum in conversione per Spiritum sanctum fides ex auditu Evangelii in nobis accenditur. Illa vero apprehendit gratiam Dei in Christo, qua persona justificatur. Cum vero persona jam est justificata, tum etiam per Spiritum sanctum renovatur et sanctificatur; ex ea vero renovatione et sanctificatione deinceps fructus, hoc est, bona opera sequuntur. Et haec non ita divelluntur, quasi vera fides aliquando, et aliquamdiu stare possit cum malo proposito, sed ordine causarum et effectuum, antecedentium et consequentium, ita distribuuntur. Manet enim, quod Lutherus recte dicit: bene conveniunt et sunt connexa inseparabiliter fides et opera; sed sola fides est, quae apprehendit benedictionem, sine operibus, et tamen nunquam est sola. De qua re supra satis est dictum.

Ac multae sane disputationes hac vera et solida distinctione utiliter et dextre explicari possunt; quam etiam Apologia, cum agit de dicto (Jacobi II.) affert. Quando enim de fide agitur, quomodo videlicet ea justificet, haec est ea de re D. Pauli doctrina, quod sola fides, sine operibus, justificet, quatenus nobis Christi meritum, ut diximus, applicat et communicat. Quando vero quaeritur, qua in re, et quonam indicio homo Christianus, vel in se ipso, vel in aliis hominibus, veram et vivam fidem, item simulatam et mortuam fidem agnoscere et discernere possit: (cum multi torpentes et securi Christiani sibi opinionem quandam loco fidei imaginentur, cum tamen veram fidem non habeant) de hac re Apologia sic respondet: Jacobus eam vocat mortuam fidem, quam non omnis generis bona opera, et fructus Spiritus sequuntur. Et in hanc sententiam etiam latina Apologia loquitur. Jaco-

ius recte negat, nos tali fide justificari, quae est sine ope-
ibus, hoc est, quae est mortua.

Jacobus autem (ut Apologia docet) agit de eorum
peribus, qui per Christum jam sunt justificati, cum Deo
econciliati, et per Christum remissionem peccatorum sunt
onsecuti. Cum vero quaeritur, unde fides hoc habeat,
t quid requiratur, ut justificet et salvet? tum falsum erit,
i quis dicat, fidem non posse justificare sine operibus;
el fidem, quatenus caritatem, qua formetur, conjunctam
abet, justificare; vel fidei, ut justificet, necessariam esse
raesentiam bonorum operum; aut ad justificationem, vel
ı articulo justificationis esse necessariam praesentiam bo-
orum operum; vel bona opera esse causam, sine qua
on, quae per particulas exclusivas ex articulo justificatio-
is non excludantur. Fides enim tantum eam ob causam
ıstificat, et inde vim illam habet, quod gratiam Dei et
ıeritum Christi in promissione Evangelii (tanquam me-
ium et instrumentum) apprehendit et amplectitur.

Et haec quidem, pro ratione compendiariae explica-
ionis articuli de justificatione, sufficiant, qui articulus in
criptis supra nominatis copiosius tractatur. Ex his au-
em, quae jam dicta sunt, facile intelligi potest, non mo-
o supra commemoratos errores, verum etiam ea falsa
ogmata, quae jam recitabimus, redarguenda, repudianda
t rejicienda esse.

I. Quod dilectio nostra, seu bona opera, sint me-
tum vel causa nostrae coram Deo justificationis, aut ex
ıto, aut saltem ex aliqua parte.

II. Quod homo bonis operibus suis se praeparare de-
eat, ut dignus fiat applicatione et communicatione meri-
ırum Christi.

III. Formalem nostram justitiam coram Deo esse in-
aerentem nostram novitatem seu caritatem.

IV. Quod justitia fidei coram Deo duabus partibus
ınstet: remissione peccatorum, et renovatione seu san-
ificatione.

V. Fidem justificare tantum initialiter, vel partiali-
r, vel principaliter, et novitatem vel caritatem nostram
ıstificare etiam coram Deo, vel completive, vel minus
rincipaliter.

VI. Credentes coram Deo justificari, vel coram Deo
ıstos esse simul et imputatione et inchoatione, vel par-
m imputatione justitiae Christi, partim inchoatione no-
ra obedientiae.

VII. Applicationem promissionis gratiae fieri et fide cordis, et confessione oris, et reliquis virtutibus.

Sed et hic error rejiciendus est, cum docetur: hominem alio modo, seu per aliquid aliud salvari, quam per id, quo coram Deo justificatur, ita ut sine operibus per solam quidem fidem coram Deo justificemur, sed tamen absque operibus salutem aeternam consequi impossibile sit.

Hoc ideo falsum est, quia e diametro pugnat cum dicto Pauli: Beatitudo hominis est, cui Deus justitiam imputat, sine operibus. Et hoc est fundamentum Paulinae disputationis, quod eodem prorsus modo et justitiam et salutem consequamur, imo, quod eo ipso, cum fide justificamur, simul etiam adoptionem in filios Dei, et haereditatem vitae aeternae atque salutem adipiscamur. Eamque ob causam Paulus particulas illas exclusivas, id est, ejusmodi voces, quibus opera et propria merita prorsus excluduntur, (videlicet ex gratia, sine operibus, et similes) non minus constanter et graviter in articulo *salutis*, quam in articulo *justificationis* nostrae urget.

Praeterea etiam disputatio illa de inhabitatione essentialis justitiae Dei in nobis recte declaranda est. Etsi enim Deus Pater, Filius et Spiritus sanctus, (qui est aeterna et essentialis justitia) per Fidem in electis, qui per Christum justificati, et cum Deo reconciliati sunt, habitat: (omnes enim vere pii sunt templa Dei Patris, Filii et Spiritus sancti, a quo etiam ad recte agendum impelluntur,) tamen haec inhabitatio Dei non est justitia illa fidei, de qua Paulus agit, eamque justitiam Dei appellat, propter quam coram Deo justi pronunciamur. Sed inhabitatio Dei sequitur antecedentem fidei justitiam, quae nihil aliud est, quam remissio peccatorum, gratuita acceptatio peccatoris, propter solam obedientiam et meritum perfectissimum unius Christi.

Cum igitur in Ecclesiis nostris apud Theologos Augustanae Confessionis extra controversiam positum sit, totam justitiam nostram extra nos et extra omnium hominum merita, opera, virtutes atque dignitatem quaerendam, eamque in solo Domino nostro Jesu Christo consistere: dextre considerandum est, qua ratione Christus, in negotio justificationis, nostra justitia dicatur. Nempe, quod justitia nostra neque in divina neque in humana natura, sed in tota ipsius persona consistat, quippe qui ut Deus et homo in sola sua, tota et perfectissima obedientia est nostra justitia.

Etiamsi enim Christus de Spiritu sancto quidem sine eccato conceptus, et natus esset, et in sola humanitate sua mnem justitiam implevisset, nec tamen verus et aeternus Deus fuisset: talis tamen ipsius humanae naturae obedientia et passio nobis ad justitiam imputari non posset. Et vicissim, si filius Dei non homo factus esset, non posset sola divina natura nostra esse justitia. Quare credimus, docemus et confitemur, quod tota totius personae Christi obedientia, quam ille Patri usque ad ignominiosissimam crucis mortem, nostra causa, praestitit, nobis d justitiam imputetur. Humana enim natura sola, sine ivinitate, aeterno, omnipotenti Deo, neque obedientia, eque passione, pro totius mundi peccatis satisfacere vauisset. Divinitas vero sola, sine humanitate, inter Deum t nos mediatoris partes implere non potuisset.

Cum autem, ut supra commemoratum est, obedienia illa Christi non sit unius duntaxat naturae, sed totius ersonae; ideo ea est perfectissima pro humano genere atisfactio et expiatio, qua aeternae et immutabili justitiae ivinae (quae in lege revelata est) satis est factum. Ea bedientia est illa nostra justitia, quae coram Deo valet, t in Evangelio revelata seu monstrata nobis est, qua fies nostra coram Deo nititur, quam justitiam Deus fidei imutat, ut scriptum est: Sicut per inobedientiam unius hoinis peccatores constituti sunt multi; ita per unius obeientiam justi constituentur multi. Et Johannes inquit: anguis Jesu Christi, Filii Dei, emundat nos ab omni eccato. Item: Justus fide sua vivet.

Hac ratione nobis neque divina neque humana Christi natura (per se) ad justitiam imputatur, sed sola obeientia illius personae, quae simul Deus est, et homo. t hoc modo fides nostra respicit in personam Christi, uatenus illa pro nobis legi sese subjecit, peccata nostra ertulit, et cum ad Patrem suum iret, solidam, absoluim, et perfectissimam obedientiam (jam inde a nativitate ia sanctissima, usque ad mortem) Patri suo coelesti pro obis miserrimis peccatoribus praestitit. Qua sua obeientia omnem nostram inobedientiam (quae in nostra atura, et hujus cogitationibus, verbis et operibus haet) texit, ut ea nobis ad damnationem non imputetur, d ex mera gratia, propter solum Christum, condonetur que remittatur.

Rejicimus igitur atque unanimi consensu damnamus, aeter supra commemoratos errores, etiam sequentes et nnes alios hisce similes, quippe qui verbo Dei, Pro-

pheticae et Apostolicae doctrinae, et piae nostrae religioni repugnant.

I. Quod Christus sit justitia nostra coram Deo tantum secundum divinam naturam.

II. Quod Christus nostra sit justitia duntaxat secundum humanam naturam.

III. Quod in Prophetarum et Apostolorum dictis (ubi de justitia fidei agitur) vocabula (justificare et justificari) non significent a peccatis absolvere, et remissionem peccatorum consequi, sed propter infusam (per Spiritum sanctum) caritatem, virtutes et opera, quae inde promanant, reipsa et revera justos effici.

IV. Quod fides non respiciat tantum obedientiam Christi, sed divinam ipsius naturam, quatenus videlicet ea in nobis habitet et operetur, et quod per hanc inhabitationem nostra coram Deo peccata tegantur.

V. Quod fides sit talis in obedientiam Christi fiducia, quae existere et manere possit in ejusmodi homine, qui non vere poenitentiam habeat, et qui caritate sit vacuus, et in peccatis contra conscientiam perseveret.

VI. Quod non Deus ipse, sed dona Dei duntaxat in credentibus habitent.

Hos errores, hisque similes, omnes unanimiter rejicimus, quia verbo Dei clarissimo repugnant. Et per Dei gratiam constantes perseveramus in doctrina sincera de justificatione fidei coram Deo, ut ea in Augustana Confessione, ejusque Apologia perspicue proposita, explicata et verbo Dei munita est.

Quod praeterea ad copiosiorem hujus ardui et praecipui articuli Justificationis coram Deo (in quo nostra salus vertitur) explicationem requiritur, de eo praeclarum D. Lutheri commentarium in Epistolam Pauli ad Galatas, ab unoquoque consuli et diligenter legi monemus, ad quem brevitatis studio hoc loco nos referimus.

IV.

DE BONIS OPERIBUS.

Dissidium porro ortum est inter quosdam Theologos Augustanae Confessionis de bonis operibus. Alii enim has

propositiones usurparunt: Bona opera sunt necessaria ad salutem, impossibile est sine bonis operibus salvari, nemo unquam sine bonis operibus est salvatus, quandoquidem a vere credentibus bona opera, ut fructus fidei requirantur, et fides sine caritate mortua sit, etiamsi caritas non sit causa nostrae salutis.

Alii vero hoc dogma impugnaruut, atque docuerunt, quod bona opera necessaria quidem sint, sed non ad salutem, verum propter alias causas. Et affirmarunt paulo ante recitatas propositiones in Ecclesia Dei non esse ferendas, propterea quod formae sanorum verborum et piae doctrinae non sint conformes, et quod Papistae cum antea semper, tum vero inprimis nostro seculo eas propositiones opposuerint piae nostrae doctrinae, qua asserimus, sola fide nos justificari et salvari. Itaque eas rejiciendas judicarunt, ne meritum Christi Servatoris nostri extenuetur, et ut promissio de salute nostra credentibus certa sit, et firma maneat.

In hoc dissidio quidam pauci hanc propositionem (quae et ipsa controversiae occasionem dedit) attulerunt: bona opera ad salutem esse perniciosa. Sed et a quibusdam disputatum fuit, quod bona opera non necessaria, sed libera et spontanea sint, propterea quod non metu et comminationibus legis extorqueantur, sed spiritu spontaneo, et alacri mente fieri debeant. Alii vero asseruerunt: bona opera esse necessaria.

Haec posterior controversia initio tantum ex aequivocatione vocabulorum (necessitatis et libertatis) occasionem sumsit, quod vocabulum necessitatis non tantum immutabilem et aeternum ordinem divinum (quo omnes homines ad obediendum Deo debitores sunt, et adstricti) verum etiam interdum coactionem, qua lex homines ad bona opera severe urget, designet.

Progressu autem temporis non jam de verbis amplius disputatum, sed de rebus ipsis magna vehementia fuit disceptatum. Et a quibusdam acriter pugnatum est, novam obedientiam in renatis (quam supra commemoratus ordo divinus requirit) non esse necessariam.

Ut autem et hoc dissidium juxta verbi Dei analogiam pie declaretur, et per Dei gratiam prorsus componatur, doctrinam, fidem et confessionem nostram de hoc negotio recitabimus.

Primo, in hoc articulo nulla est inter nostros dissensio de his propositionibus: Quod videlicet Dei voluntas et ordinatio sit atque mandatum, ut credentes in bonis ope-

ribus ambulent. Quod ea non sint vere bona opera, quae quisque bona intentione ipsemet excogitat, aut quae secundum humanas traditiones fiunt, sed ea, quae Deus ipse in verbo suo praescripsit atque praecepit. Quod vere bona opera non propriis naturalibus viribus, sed tum demum fiant, cum persona per fidem cum Deo est reconciliata, et per Spiritum sanctum renovata, et in Christo Jesu (ut Paulus loquitur) denuo ad bona opera creata est.

Sed et hoc extra controversiam est, quomodo, et qua de causa, bona credentium opera (licet in hac carne nostra impura et imperfecta) Deo placeant et accepta sint, videlicet propter Dominum nostrum Jesum Christum, per fidem, propterea quod persona Deo accepta est. Etsi enim opera illa, quae ad conservandam externam disciplinam faciunt (qualia etiam ab infidelibus et non ad Deum conversis hominibus fiunt, et quidem requiruntur) suam coram mundo dignitatem et laudem habent, et temporalibus quibusdam praemiis, in hoc mundo, a Deo ornantur: attamen, cum non ex vera fide proficiscantur, revera coram Deo sunt peccata, hoc est, peccatis contaminata, et a Deo pro peccatis et immunditia reputantur, propter naturae humanae corruptionem, et quia persona cum Deo non est reconciliata. Mala enim arbor non potest bonos fructus ferre. Et in ea, quae ad Romanos scripta est, legitur: Quidquid non ex fide est, peccatum est. Necesse est enim, ut persona Deo antea placeat, idque propter solum Christum, si modo personae illius opera Deo placere et accepta esse debent.

Quare eorum operum, quae revera bona sunt et Deo placent, quae etiam Dominus, tum in hoc, tum in futuro seculo vult renumerari, mater et fons est ipsa fides, unde et veri fructus fidei, sicut et fructus Spiritus a D. Paulo appellantur. Fides enim (quemadmodum D. Lutherus in praefatione Epistolae Pauli ad Romanos scribit) est divinum quoddam opus in nobis, quod nos immutat, ex Deo regenerat, veterem Adamum mortificat, et ex nobis plane alios homines (in corde, animo, et omnibus viribus nostris) facit, et Spiritum sanctum nobis confert. Et est fides illa quiddam vivum, efficax, potens, ita ut fieri non possit, quin semper bona operetur. Neque fides quaerit demum, an bona opera sint facienda, sed priusquam de ea re inquiratur, jam multa bona opera effecit, et semper in agendo est occupata. Qui vero non ad hunc modum bene operatur, is homo vera fide caret, et ubi sit fides,

ibi bona opera, quasi coecus palpando quaeritat, neque amen, quid fides, aut bona opera sint, novit; interim taien multa inepte de fide et bonis operibus garrit et nugaur. Fides justificans est viva et solida fiducia in gratiam eu clementiam Dei, adeo certa, ut homo millies mortem ppetere, quam eam fiduciam sibi eripi pateretur. Et haec iducia atque agnitio divinae gratiae et clementiae, laetos, nimosos, alacres efficit, cum erga Deum, tum erga omnes reaturas, quam laetitiam et alacritatem Spiritus sanctus xcitat per fidem. Inde homo sine ulla coactione promptus t alacris redditur, ut omnibus benefaciat, omnibus inseriat, omnia toleret; idque in honorem et laudem Dei, pro a gratia, qua Dominus eum est prosecutus. Itaque impossibile est, bona opera a fide vera separare; quemadmodum alor urens et lux ab igne separari non potest.

Quia vero de hac re inter nostros non est controversia, nolumus esse nunc prolixiores, sed tantum de iis rebus, quae in controversiam venerunt, quanta fieri potest simplicitate et perspicuitate, mentem nostram declarabimus.

Quod igitur ad necessitatem aut libertatem bonorum operum attinet, negari non potest, quod in Augustana Confessione ejusdemque Apologia haec verba saepe usurpentur atque repetantur: bona opera esse necessaria; et, quod necesse sit bona opera facere, quia necessario fidem et reconciliationem cum Deo sequi debent; et, quod necessario ea opera, quae Deus praecepit, a nobis sint facienda. Sed et sacrae literae vocabulis (necessitatis, necessarii, debiti, debemus, oportet, etc.) utuntur, quoties de iis rebus agunt, quas ratione mandati, ordinationis et voluntatis divinae praestare tenemur.

Quare propositiones hae (bona opera esse necessaria, et necesse esse, bene agere) in commemorata pia et genuina sententia immerito a quibusdam reprehenduntur et rejiciuntur. Hae enim retinendae atque urgendae sunt ad redarguendam atque refutandam securitatis Epicureae opinionem, qua multi fidem mortuam, aut persuasionem quandam vanam, quae sine poenitentia et bonis operibus est, pro vera fide falso habent: quasi scilicet in uno eodemque corde simul stare possint vera fides et malum propositum in peccatis perseverandi et progrediendi, quod tamen prorsus est impossibile: aut, quasi aliquis veram fidem, justitiam et salutem habere ac retinere valeat, etiamsi arbor putrida et infrugifera sit maneatque, neque ullos bonos fructus ferat, imo, quamvis in peccatis contra conscientiam perseveret, aut rursus destinata malitia in scelera priora relabatur.

Haec falsa et impia sunt. Interim tamen de hoc etiam discrimine commonefactio observanda est, quod per vocabulum necessitatis intelligenda sit necessitas ordinis, mandati et voluntatis Christi, ac debiti nostri, non autem necessitas coactionis. Vult enim mandatum Dei, ut creatura suo creatori obediat. In aliis enim quibusdam scripturae locis vocabula (ex necessitate) de iis rebus accipiuntur, quae homini praeter voluntatem ejus, coactione quadam aut alias extorquentur, ut externe, et quidem in speciem, sed tamen contra suam voluntatem aliquid faciat. Talia enim hypocritica opera Deus non probat, sed vult, ut populus Novi Testamenti sit populus spontaneus, et ut spontanea sacrificia offerat, atque obedientiam non invitus aut coactus, sed ex animo praestet. Hilarem enim datorem diligit Dominus. In hanc sententiam recte dicitur atque docetur, quod vere bona opera sponte, libero spiritu ab iis, quos filius Dei liberavit, fieri debeant: quemadmodum etiam disputatio illa de libertate bonorum operum praecipue ad hanc sententiam confirmandam a quibusdam agitata est.

Hic autem etiam discrimen hoc observandum est, de quo Paulus loquitur: Delector lege Dei (promtus sum ad bene agendum) secundum interiorem hominem, sed in carne mea legem aliam reperio, quae non modo invita et ad bene operandum difficilis est, verum etiam legi mentis meae repugnat. Et quod ad illam rebellem et difficilem carnem nostram attinet, ea de re Paulus sic ait: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, etc. Et: qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt, imo mortificarunt, cum vitiis et concupiscentiis. Contra autem opinio falsa redarguenda et rejicienda est, cum docetur: bona opera ita esse libera homini Christiano, ut in ejus libero arbitrio positum sit, ea vel facere, vel omittere, aut, licet contra legem Dei peccetur, nihilominus tamen fidem, Dei gratiam atque favorem retineri posse.

Deinde cum docetur: bona opera necessaria esse, etiam hoc explicandum est, quare, quibusque de causis ea sint necessaria, quae causae in Augustana Confessione ejusque Apologia recitantur.

Interim tamen diligenter in hoc negotio cavendum est, ne bona opera articulo justificationis et salutis nostrae immisceantur. Propterea merito hae propositiones rejiciuntur: bona opera fidelibus necessaria esse ad salutem, ita ut impossibile sit, sine bonis operibus salvari, quia simpliciter pugnant cum doctrina de particulis exclusivis in articulo justificationis et salvationis; quibus particulis D. Paulus

pera et merita nostra ab articulo justificationis et salutis nostrae penitus exclusit, et omnia soli gratiae atque clemenıiae divinae, et Christi merito adscripsit, quemadmodum uperius declaravimus. Et propositiones illae (de necessitate onorum operum ad salutem) perturbatis et afflictis concientiis veram Evangelii consolationem eripiunt, occasionem raebent dubitationi de gratia Dei, multis modis sunt perinlosae, praesumtionem et falsam opinionem de propria justitia, et fiduciam propriae dignitatis confirmant, a Papistis cceptantur, et ad ipsorum malam causam fulciendam (contra sinceram doctrinam de sola fide salvante) adducuntur. Quin etiam formae sanorum verborum repugnant, cum scritum sit: beatitudinem tantum esse hominis, cui Deus imutat justitiam, sine operibus. Et in Confessione Auguıana articulo sexto scriptum legimus: Salvari nos sine pere, sola fide. Sed et D. Lutherus has propositiones reecit atque damnavit:

I. Primo quidem in falsis Apostolis, qui Galatas in rrorem induxerant.

II. Deinde in Papistis, multis admodum locis.

III. Postea etiam in Anabaptistis, qui hanc interpretaionem afferunt, quod fides quidem non debeat niti meritis perum, sed tamen ea necessario ad salutem requiri sit onfitendum.

IV. Postremo in quibusdam aliis, suis hominibus, qui ianc, ut loquuntur, glossam in medium adducebant: si naxime, dicebant, bona opera tanquam ad salutem necesıaria requiramus, tamen non docemus, quod bonis operius sit confidendum.

Quare et ex jam commemoratis causis in Ecclesiis nortris merito hoc ratum, certum et fixum esse debet, quod hrases seu propositiones illae, de bonis operibus ad saluem necessariis, non sint docendae, defendendae, pingenlae, sed potius ex Ecclesiis nostris, ut falsae et non sinerae, explodendae atque rejiciendae, quippe quae tempore ersecutionis (ubi clara et perspicua confessione adversus mnis generis corruptelas et depravationes articuli justificaionis maxime opus erat) ex interreligionis formula renovaae promanarint, atque denuo disputationibus novis occaionem praebuerint.

Postea, cum de eo etiam disputatur: an bona opera alutem conservent, aut, num ad retinendam aut conserandam fidem, justitiam et salutem sint necessaria, diligenter et accurate declarandum est, qua ratione justitia et alus in nobis conserventur, ne rursum amittantur. Scri-

ptum est enim: qui perseveraverit usque ad finem, salvus erit. Et Apostolus ait: Participes Christi effecti sumus, si tamen initium substantiae usque ad finem firmum retinuerimus.

Et quidem inprimis falsa et Epicuraea illa opinio graviter redarguenda atque rejicienda est, quod quidam fingunt, fidem et acceptam justitiam atque salutem non posse ullis peccatis aut sceleribus (tametsi omnino voluntarie et destinata malitia mala opera perpetrentur) amitti, sed etiamsi homo absque omni Dei timore et pudore pravis suis concupiscentiis indulgeat, Spiritui sancto repugnet, et atrocia flagitia contra conscientiam suam (et quidem malo proposito) designet, nihilominus tamen fidem, gratiam Dei, justitiam atque salutem retinere posse.

Contra hanc pestilentissimam persuasionem singulari diligentia hae verissimae, immotae, divinae comminationes, poenae, admonitiones, Christianis, per fidem justificatis, saepe repetendae atque inculcandae sunt. Nolite errare; neque fornicarii, neque adulteri, neque avari, etc. regnum Dei possidebunt. Et alibi: Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Et ad Romanos: Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Et: Propter talia venit ira Dei super filios incredulitatis.

Quando autem et qua ratione ex hoc fundamento exhortationes ad bona opera (absque obscuratione doctrinae de fide et articuli de justificatione) acui possint, Apologia luculentum ejus rei exemplar dipingit, ubi capite XX. super verba Petri (Satagite vocationem vestram firmam facere) haec verba habet: Petrus docet, quare sint bona opera facienda, scilicet, ut sit firma vocatio, hoc est, ne vocatione sua excidant, si iterum peccent. Facite (inquit) bona opera, ut perseveretis in vestra coelitus vobis injuncta vocatione, ne rursum deficiatis, et amittatis Spiritum ac dona, quae prius contigerunt, non propter sequentia opera, sed ex gratia, per Christum, et jam retinentur fide. At fides non manet in his, qui pravam vitam agunt, et amittunt Spiritum sanctum, et abjiciunt poenitentiam. Hactenus Apologia.

E contrario autem non est sentiendum, quod fides initio tantum justitiam et salutem apprehendat, postea vero officium suum operibus resignet, ut ea deinceps fidem, apprehensam justitiam et salutem conservare debeant. Ut enim nobis promissio de justitia et salute nostra non modo consequenda, verum etiam retinenda, certa et firma esse possit, Paulus non tantum aditum ad gratiam, verum etiam, quod in gratia perseveramus, et de futura gloria glo-

samur, (hoc est, initium, medium et finem) soli fidei adscribit. Et alibi ait: Propter incredulitatem suam defracti unt, tu autem fide stas; et ad Colossenses inquit: Exhibebit vos sanctos et immaculatos et irreprehensibiles coram e ipso, si tamen permanetis in fide fundati et stabiles, etc. Et Petrus ait: In virtute Dei custodimini per fidem in salutem. Et: Reportabitis finem fidei vestrae, salutem aniarum.

Cum igitur ex sacrarum literarum testimoniis manifestum sit, quod fides proprium et unicum illud medium sit, uo justitia et salus non modo apprehenduntur, verum etam a Deo conservantur: merito rejiciendum est Tridentiae Synodi Decretum (et si quid alibi in eam sententiam fuit ropositum:) quod videlicet bona nostra opera salutem conervent, aut, quod apprehensa fidei justitia, aut fides ipsa, er nostra opera, vel ex toto, vel saltem ex parte retineanur, ac conserventur.

Etsi enim ante motam hanc controversiam multi sinceri octores ejusmodi phrasibus in explicatione sacrae scripturae si sunt, non autem eo animo, quod commemoratos Papitarum errores confirmare vellent: tamen cum interea de jusmodi phrasibus disceptationes, scandala et distractiones ariae exortae sint, longe tutissimum est (juxta Pauli adonitionem) formam sanorum verborum non minori dilientia, quam ipsam sinceram doctrinam, firmiter retinere, ua ratione multis non necessariis concertationibus ansa raeciditur, et multa in Ecclesia Dei offendicula praeaventur.

Praeterea, quod ad propositionem illam attinet: Bona pera ad salutem esse perniciosa, sententiam nostram perpicue exponemus. Si quis bona opera articulo justificatiois immiscere, justitiam suam, aut fiduciam salutis suae in a reponere, gratiam Dei iis promereri, et per ea salutem onsequi velit: respondemus, non quidem nos, sed D. Paulus ipse, idque tertio repetit: quod tali homini opera sua on tantum sint inutilia, atque ad salutem impedimento, erum etiam perniciosa sint. Culpa tamen non est bonoum operum per se, sed vanae fiduciae, quae contra expresum Dei verbum in opera collocatur.

Inde tamen haudquaquam consequitur, quod simpliciter et nude asserere liceat: Bona opera credentibus ad saitem esse perniciosa. Bona enim opera in credentibus cum propter veras causas fiunt, et ad veros fines, sicuti Deus a renatis exigit, referuntur) indicia sunt aeternae lutis. Siquidem haec est voluntas et hoc expressum Dei

mandatum, ut credentes bona opera faciant, quae Spiritus sanctus in credentibus operatur; eaque Deus Pater propter Christum accepta et grata habet, et praeclara illis praemia, hujus et futurae vitae, promittit.

Eam ob causam etiam paulo ante commemorata propositio in Ecclesiis nostris reprehenditur et rejicitur, propterea, quod ita nude usurpata, falsa est et offendiculi plena, qua disciplina et morum honestas labefactantur, dissolutae vero et Epicureae ferae vitae janua aperitur, et confirmatur. Ab ea enim re, quae alicui ad animae nostrae salutem perniciosa creditur, abstinendum et cavendum esse, omnes judicant.

Cum vero Christiani a bonis operibus non deterrendi, sed potius quam diligentissime ad ea adhortandi sint: profecto nuda ista propositio in Ecclesia Christi tolerari non potest, nec defendenda est.

V.

DE LEGE ET EVANGELIO.

Cum discrimen Legis et Evangelii magnam et clarissimam lucem sacris literis afferat, cujus adminiculo verbum Dei recte secari, et Prophetica atque Apostolica scripta dextre explicari atque intelligi possunt: accurata diligentia illud est in Ecclesia conservandum atque retinendum, ne haec duo doctrinarum genera inter se commisceantur, aut Evangelium in Legem transformetur. Ea enim ratione meritum Christi obscuraretur, et conscientiis perturbatis dulcissima consolatio (quam in Evangelio Christi, sincere praedicato, habent, qua etiam sese in gravissimis tentationibus adversus legis terrores sustentant) prorsus eriperetur.

Orta est autem etiam de hoc ipso negotio quaedam inter aliquos Augustanae Confessionis Theologos controversia. Una enim pars asseruit: Evangelium proprie non esse tantum doctrinam de gratia Dei, verum etiam esse simul concionem poenitentiae, quae summum peccatum, videlicet incredulitatem, redarguit. Altera vero pars contrariam sententiam propugnavit: quod nimirum Evangelium proprie non sit concio poenitentiae, arguens peccatum (hoc enim legis Dei proprium esse officium, arguere omnia peccata atque ita etiam incredulitatem:) sed Evangelium proprie

sse praedicationem de gratia et clementia Dei propter Christum, per quem conversis ad Christum incredulitas (in qua ntea haeserant, quam etiam lex Dei redarguerat) condoetur atque remittatur.

Cum autem de hoc dissidio diligenter cogitamus, derehenditur, inde adeo illud exortum esse, quod vocabulum ;vangelii non semper in una eademque significatione acciiatur, sed duobus modis tum in sacris literis, tum in veterum c neotericorum scriptis usurpetur et accipiatur. Uno enim 1odo totam Christi doctrinam significat, quam ministerio 1o in his terris proposuit, et in novo Testamento proponendam praecepit, et hac ratione Christus legis explicatioem et annunciationem clementiae et gratiae Dei patris sui oelestis est complexus, sicut Marci primo scriptum est: iitium Evangelii Jesu Christi, filii Dei, etc. Et paulo ost capita totius doctrinae coelestis praecipua recitantur, idelicet poenitentia et remissio peccatorum. Ad eundem 1odum, cum Christus post resurrectionem suam Apostolis raeciperet, ut praedicarent Evangelium in universo terram orbe, totius doctrinae suae summam brevissimis comrehendit, inquiens: Sic scriptum est, et sic oportebat hristum pati, et resurgere a mortuis tertia die, et praediiri in nomine ejus poenitentiam et remissionem peccatorum, omnes gentes. Et sic etiam Paulus totam suam doctrim vocat Evangelium; summam autem suae doctrinae disibuit in haec duo praecipua capita, in poenitentiam erga eum, et fidem in Christum. Et in hoc sensu generalis a definitio Evangelii (cum late accipitur, et extra discrien Legis et Evangelii usurpatur) vera est, cum dicit: vangelium est concio de poenitentia, et de remissione pectorum. Etenim Johannes Baptista, Christus, et Apostoli aedicationem suam a poenitentia sunt exorsi, et ita non ntum promissionem illam dulcissimam de immensa Dei atia, atque peccatorum remissione, proposuerunt, verum iam legem Dei explicuerunt atque urserunt. Deinde vocalum Evangelii in alia et quidem propriissima sua significtione usurpatur, et tum non concionem de poenitentia, d tantum praedicationem de clementia Dei complectitur, statim Marc. I. sequitur, cum Christus inquit: Poenitenm agite, et credite Evangelio.

Sed et Poenitentiae vocabulum in sacris literis non semr unam eandemque significationem habet. Quibusdam im sacrae scripturae locis pro tota hominis conversione ad eum sumitur. Verbi gratia, cum Christus inquit: Nisi enitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Et alibi:

Gaudium erit super uno peccatore poenitentiam agente, etc. At in Marco (quod testimonium paulo ante attulimus) et alibi, ubi distincte ponuntur poenitentia et fides in Christum, aut poenitentia et remissio peccatorum, poenitentiam agere nihil aliud significat, quam peccata vere agnoscere, serio dolere, a peccatis in posterum abstinere: ea vero peccatorum agnitio ex lege est, et ad salutarem conversionem ad Deum non sufficit, si non fides in Christum accedat, cujus meritum dulcissima et consolationis plena Evangelii doctrina, omnibus resipiscentibus peccatoribus offert, qui per concionem legis perterriti et prostrati erant. Evangelium enim remissionem peccatorum non securis mentibus, sed perturbatis et vere poenitentibus annunciat. Et ne contritio et terrores legis in desperationem vertantur, opus est praedicatione Evangelii, ut sit poenitentia ad salutem.

Cum enim nuda illa legis praedicatio (sine mentione Christi) aut inflatos hypocritas efficiat, qui sibi imaginantur, quod legem externis operibus suis implere valeant, aut homines ad desperationem adigat: Christus legem in manus suas sumit, eamque spiritualiter explicat, et sic iram suam de coelo revelat super omnem impietatem hominum, et ostendit, quanta sit ira divina. Ea ratione ad legem illi ablegantur, ut ex ea demum recte peccata sua agnoscere discant, quam agnitionem peccatorum Moyses nunquam ab illis extorquere potuisset. Quia (ut Apostolus testatur) etsi Moyses praelegitur, manet tamen nihilominus velamen super faciem ejus non retectum, ut non agnoscere possint homines, legem esse spiritualem, et exigere a nobis res longe maximas, quas cum praestare et implere nequeant, legem nos horribili et extrema maledictione atque damnatione obruere. Quando autem ad Christum convertuntur, tum velamen illud tollitur, ut idem Apostolus docet.

Haec cum ita se habeant, manifestum est, Spiritus sancti officium esse non tantum consolari, verum etiam (ministerio legis) arguere mundum de peccato, et ita (etiam in novo Testamento) facere opus alienum, ut Propheta loquitur, quod est arguere, ut postea faciat opus proprium, quod est consolari, et gratiam Dei praedicare. Hanc enim ob causam Christus precibus suis et sanctissimo merito eundem nobis a Patre impetravit, et misit: unde et Paracletus seu consolator dicitur, quemadmodum D. Lutherus in explicatione Evangelii Dominicae V. post Trinitatis sequentibus verbis hanc rem perspicue exposuit: Concio legis est, quidquid de peccatis nostris et de ira Dei docet, quomodocunque aut quandocunque id fiat. Evangelium vero talis est

oncio, quae nihil nisi gratiam et clementiam Dei atque emissionem peccatorum in Christo monstrat et exhibet. Interim tamen verum est et recte fit, quod Apostoli et Evangelii ministri (quod et ipse Christus fecit) concionem legis onfirmant, eamque inchoant apud eos, qui peccata sua ondum agnoscunt, et sensu irae Dei nondum sunt perturati, ut ipse inquit: Spiritus sanctus arguet mundum de eccato, quia in me non credunt. Imo, quae magis severa horrenda significatio atque concio irae divinae adversus eccata est, quam ill» ipsa passio et mors Jesu Christi, filii ei? Veruntamen quoad haec omnia iram Dei ostendunt, hominem terrent, nondum sunt proprie Evangelii aut hristi concio, sed potius Moyses et lex contra impoenintes. Evangelium enim et Christus nobis non eam ob usam donantur, ut nos perterrefaciant atque condemnent, d ut ii, qui perturbati et pusillanimes sunt, consolationem ipiant atque erigantur. Et alibi inquit D. Lutherus: Chrius ait: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato. Hoc item fieri non potest, nisi per explicationem legis.

In hanc sententiam etiam Smalcaldici articuli loquunr: Novum Testamentum retinet atque urget ministerium gis, quae et peccata arguit, et iram Dei revelat. Sed ad ud legis officium adjungit mox promissionem gratiae dinae, per Evangelii praedicationem.

Et Apologia inquit: ad salutarem et veram poenitenım non sufficit legis praedicatio, sed accedere oportet vangelium. Hoc modo duo haec doctrinarum genera conncta sunt, et ambo urgenda sunt, certo tamen ordine, et nvenienti discrimine observato. Et juste damnantur Antomi, adversarii legis, qui praedicationem legis ex Eccle- explodunt, et affirmant, non ex lege, sed ex solo Evanlio peccata arguenda, et contritionem docendam esse.

Ut autem omnes intelligant, quod in hac controversia hil dissimulare, sed pio lectori totum negotium, quanta ri potest simplicitate et perspicuitate, ante oculos propore cupiamus, sententiam nostram exponemus.

Credimus, docemus et confitemur unanimi consensu, od lex proprie sit doctrina divina, in qua justissima et imntabilis Dei voluntas revelatur, qualem oporteat esse hoinem in sua natura, cogitationibus, verbis, factis, ut Deo obari et acceptus esse possit. Simul autem transgressoris Dei iram et temporalia atque aeterna supplicia lex denciat. Nam (ut D. Lutherus contra Antinomos scribit) idquid peccatum arguit, id legis habet rationem, et ad gem pertinet, cujus proprium officium est peccata arguere,

et ad agnitionem peccatorum adducere. Et quia incredulitas radix et fons est omnium peccatorum, quae arguenda et reprehendenda sunt, lex Dei etiam incredulitatem arguit.

Est autem etiam hoc verum, legis doctrinam per Evangelium illustrari et declarari. Nihilominus vero proprium legis officium est manetque, peccata arguere, et de bonis operibus docere.

Hac ratione lex incredulitatem arguit, quando videlicet verbo Dei fides non adhibetur. Cum autem Evangelium (quod solum et proprie docet ac jubet in Christum credere) sit verbum Dei, Spiritus sanctus per ministerium legis etiam incredulitatem arguit, quod peccatores non in Christum credant, quod Evangelium tamen solum proprie docet de salvifica fide in Christum.

Evangelium autem proprie doctrina est, quae docet, (quandoquidem homo legi Dei non satisfecit, sed eam transgressus est, et legi Dei tota ipsius natura, cogitationes, sermones, facta repugnant, unde et irae Dei, morti, omnibusque temporalibus aerumnis, et aeterno Gehennae incendio obnoxius est) quid miserrimus ille peccator credere debeat, ut remissionem peccatorum apud Deum obtineat, videlicet Filium Dei, Dominum nostrum Jesum Christum in sese suscepisse maledictionem legis ferendam, omnia nostra peccata plenissima satisfactione expiasse, ita quidem, ut per ipsum solum cum Deo reconciliemur, remissionem peccatorum per fidem consequamur, a morte omnibusque aliis peccati suppliciis liberemur, et in aeternum salvemur.

Quidquid enim pavidas mentes consolatur, quidquid favorem et gratiam Dei transgressoribus legis offert, hoc proprie est et recte dicitur Evangelium, hoc est, laetissimum nuncium, quod Dominus Deus peccata nostra nolit punire, sed propter Christum condonare.

Quare peccatores poenitentes credere debent, hoc est, totam suam fiduciam in solum Christum collocent, quod videlicet propter peccata nostra traditus sit, et propter justitiam nostram resurrexerit, qui peccatum quidem non noverat, et tamen pro nobis peccatum factus est, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso, qui nobis factus est justitia, et cujus obedientia nobis coram severo Dei judicio ad justitiam imputatur: ut ita lex, ut supra ostensum est, ministerium sit, quod per literam occidit, et damnationem denunciat, Evangelium autem sit potentia Dei ad salutem omni credenti, praedicans justitiam, et dans Spiritum, quemadmodum D. Lutherus hoc discrimen propemodum in omnibus suis scriptis diligenter inculcavit, atque accurate monuit,

longe aliam Dei agnitionem ex Evangelio, quam ex lege hauriri, quia etiam gentes ex lege naturae aliquam Dei cognitionem habuere, nec tamen eum recte vel agnoverunt, vel coluerunt.

Haec autem duo doctrinarum genera jam inde a condito mundo in Ecclesia Dei, convenienti tamen discrimine, proposita fuere. Patriarcharum enim posteri (quemadmodum etiam ipsi Patriarchae) non modo assidue in memoriam revocarunt, quod homo initio a Deo justus et sanctus creatus, fraude autem serpentis mandatum Dei transgressus, peccator sit factus, eaque re non modo se, verum etiam totam suam posteritatem perdiderit, atque in mortem et aeternam damnationem praecipitaverit: sed rursus se erexerunt, et consolati sunt dulcissima illa concione de semine mulieris, contrituro caput Serpentis: item, de Abrahami semine, in quo benedicendae erant omnes gentes, et de filio Davidis, qui regnum Israëlis restaurare debebat, et lumen gentium futurus erat, qui vulneratus est propter iniquitates nostras, et attritus est propter scelera nostra, cujus livore sanati sumus.

Haec duo doctrinae Christianae capita credimus atque profitemur usque ad novissimum diem sedulo, convenienti tamen discrimine, in Ecclesia Dei proponenda atque urgenda esse. Concione enim *legis* ejusque gravissimis comminationibus in ministerio novi Testamenti mentes impoenitentium hominum perterrefaciendae, atque ad veram peccatorum suorum agnitionem, et ad agendam poenitentiam sunt adducendae. Id tamen non eo modo, ut propter peccata desperent, sed ut ad Christum confugiant: Lex enim paedagogus est in Christum, ut per fidem justificemur, et cum Christus sit finis legis, non a Christo, sed ad Christum nos ducat. Quare post agnita peccata ex lege, mentes perturbatae erigendae sunt, ut ex *Evangelii* de Christo praedicatione solidam consolationem capiant, atque confirmato animo sint, scientes, quod Dominus (siquidem Evangelio crediderint) omnia peccata per Christum ipsis condonet, eos propter mediatorem filios adoptet, et ex mera gratia, sine ullo ipsorum merito, justificet, et salvare velit. Non tamen divina illa gratia abutantur, aut ejus fiducia scientes volentes peccent. Et hoc discrimen Legis et Evangelii Paulus in Epistola ad Corinthios posteriore luculenter admodum declaravit.

Quare ne doctrina Legis et Evangelii denuo commisceantur, et uni, quod alterius est, tribuatur, summo studio vera et propria differentia Legis et Evangelii retinenda

atque urgenda est, eaque omnia, quae novae confusioni inter Legem et Evangelium occasionem praebere possent, studiose cavenda atque vitanda sunt. Talis enim confusio facile meritum et beneficia Christi obscurare, et Evangelium in Legem transformare posset, quod sub Papatu accidisse videmus. Et hac ratione piis mentibus vera consolatio, quam ex Evangelio contra terrores legis haurire debent, eriperetur, et Pontificiis erroribus fenestra in Ecclesiam Dei irrependi et invadendi aperiretur. Quapropter magno cum periculo conjunctum est, neque approbari potest, quod asseritur, Evangelium (proprie sic dictum, et cum a lege discernitur) esse concionem poenitentiae, arguentem peccata. Alias vero, quando generaliter de tota doctrina Christiana accipitur, etiam Apologia aliquoties docet, quod Evangelium sit concio de poenitentia et remissione peccatorum. Interim tamen Apologia etiam ostendit, Evangelium proprie dici promissionem de remissione peccatorum et justificatione nostra per Christum, legem vero esse doctrinam, quae et peccata arguat et damnationem denunciet.

VI.

DE TERTIO USU LEGIS DIVINAE

Cum constet, triplicem esse legis divinae usum: (lege enim disciplina externa et honestas contra feros et indomitos homines utcunque conservatur; lege peccatores ad agnitionem peccati adducuntur; denique qui per Spiritum Dei renati, et ad Dominum conversi sunt, et quibus jam velamen Moysis sublatum est, lege docentur, ut in vera pietate vivant et ambulent) orta est de tertio illo usu legis controversia, inter paucos quosdam Theologos. Horum alii docuerunt atque senserunt, non opus esse, ut renati novam obedientiam seu bona opera (in quibus ambulare oporteat) ex lege discant, aut ut doctrina de bonis operibus ex lege depromatur vel urgeatur, quandoquidem per filium Dei libertati restituti et jam facti sint templa Spiritus sancti, et propterea liberi, perinde ac sol absque alieno impulsu sponte cursum suum naturalem conficit: ita enim et renatos sua sponte, instinctu et impulsu Spiritus sancti, ea agere, quae Deus ab ipsis requirat. Alii vero docuere: etiamsi vere cre-

lentes Spiritu Dei revera agantur, et hac ratione secundum interiorem hominem libero et spontaneo spiritu voluntatem Dei faciant: tamen Spiritum sanctum scripta lege ad doctrinam ipsorum uti solere, qua etiam recte credentes informentur et discant, Deo non esse serviendum juxta ipsorum cogitationes aut opiniones, sed juxta scriptam legem, et verbum ejus revelatum. Illud enim certissimam esse regulam et normam, ad quam vita, secundum immutabilem voluntatem Dei, sit pie instituenda.

Ad declarandam igitur et componendam hanc dissensionem credimus, docemus et confitemur unanimiter, quod etsi credentes et ad Deum vere conversi atque justificati, liberati sunt a maledictione legis, ita quidem, ut ea ratione jam liberi dicantur: tamen in lege divina quotidie exercere se debeant, ut scriptum est: 'Beatus, qui lege Domini delectatur, et in lege ejus meditatur die ac nocte. Est enim lex Dei instar speculi limpidissimi, in quo voluntas Dei, et quae ipsi placent, perspicue oculis nostris proponuntur: igitur ea credentibus semper inculcanda, et apud eos diligenter et assidue est urgenda.

Etsi enim justo lex non est posita, (ut Apostolus testatur) sed injustis; hoc tamen non ita nude accipiendum est, quasi justis sine lege vivere liceat. Lex enim divina cordibus ipsorum inscripta est. Et quidem primo homini statim post ipsius creationem etiam lex data fuit, secundum quam vivere debebat. Haec igitur est verborum Pauli vera et genuina sententia: quod lex eos, qui per Christum cum Deo reconciliati sunt, maledictione sua obruere nequeat, et quod renatis, coactione sua, molesta esse non possit, quandoquidem illi secundum interiorem hominem lege Dei delectentur.

Et sane, si credentes, et electi filii Dei per inhabitantem Spiritum, in hac vita perfecte renovarentur, ita quidem, ut in tota ipsorum natura, et in omnibus viribus peccatum non amplius haereret, non indigerent illi lege, neque ullo exactore, qui eos ad bene operandum urgeret; quia sponte et liberrimo spiritu, sine omni doctrina, admonitione, cohortatione, aut impulsu legis, ea ipsa facerent, quae juxta voluntatem Dei agere debent. Sicut etiam sol, luna, et reliqua astra, naturalem suum cursum, sine admonitione, cohortatione, impulsu et coactione, per se sine impedimento absolvunt, ad eum modum, quem Dominus semel in prima creatione instituit, imo, sicut sancti Angeli promtam et per omnia spontaneam obedientiam praestant.

At vero credentes in hac vita non perfecte, completive vel consummative (ut veteres locuti sunt) renovantur. Et quamvis ipsorum peccata Christi obedientia absolutissima contecta sint, ut credentibus non ad damnationem imputentur, et per Spiritum sanctum veteris Adami mortificatio, et renovatio in Spiritu mentis eorum inchoata sit: tamen vetus Adam in ipsa natura, omnibusque illius interioribus et exterioribus viribus adhuc semper inhaeret. De hac re Apostolus ait: Scio, quod in me, hoc est in carne mea, non habitet bonum. Et rursus: Non quod volo bonum, hoc facio, sed, quod nolo malum, hoc ago. Et: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae et captivantem me in lege peccati. Item: Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem; haec autem sibi invicem adversantur, ut non quaecunque vultis, illa faciatis.

Eam ob causam credentes, electi, et renati filii Dei (propter illas concupiscentias carnis) non modo assidua legis admonitione, doctrina et comminationibus indigent, verum etiam saepe castigationibus, ut veternus illis excutiatur, et Spiritui sancto obtemperent, sicut scriptum est: Bonum est mihi, Domine, quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas. Et: Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar. Et: Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes, ergo spurii, et non filii estis. Ea de re D. Lutherus in explicatione Evangelii Dominicae XIX. post Trinitatis luculenter admodum docuit.

Distincte autem etiam explicandum est, quid Evangelium ad novam obedientiam credentium faciat et praestet, et quodnam (quoad bona opera credentium) sit legis officium.

Lex enim inculcat quidem, esse voluntatem et mandatum Dei, ut in nova vita ambulemus, at vires et facultatem non donat, quibus novam obedientiam inchoare et praestare possimus. Spiritus autem sanctus, qui non per legis, sed per Evangelii praedicationem datur et accipitur, cor hominis renovat. Deinde idem Spiritus ministerio legis utitur, ut per eam renatos doceat, atque in Decalogo ipsis monstret, quae sit voluntas Dei bona, et ipsi placens, ut noverint, quibus bonis operibus opera danda sit, quae Deus praeparavit, ut in illis ambulemus. Et exhortatur Spiritus sanctus ad bona opera, ac si quando propter carnem remissiores sunt et negligentiores, aut etiam rebelles, per legem eos arguit. Et hoc modo idem Spiritus duo officia diversa

n iisdem hominibus facit, mortificat et vivificat, deducit ad nferos et reducit. Ejus enim officium non tantum est conolari, verum etiam arguere, ut scriptum est: Cum venerit 'aracletus, arguet mundum (sub quo et vetus Adam comrehenditur) de peccato, et de justitia, et de judicio. Pecatum autem est, quidquid legi divinae adversatur. Et Pau us ait: Omnis scriptura divinitus inspirata, utilis est ad locendum, ad arguendum, etc. Arguere autem peccata est roprium officium legis. Quare quoties credentes delinuunt, corripiuntur et arguuntur a Spiritu sancto per leem, et ab eodem Spiritu rursus eriguntur, et consolatioem accipiunt per Evangelii praedicationem.

Ut autem omnis ambiguitas et erroris occasio, quoad jus fieri potest, caveatur, et discrimen inter opera legis et pera Spiritus proprie et dextre tradatur atque conservetur: ingulari diligentia observandum est, quando de bonis opeibus agitur, quae legi Dei sunt conformia, (alias enim boa opera nequaquam censerentur) quod hoc loco vocaulum legis unam tantum rem significet, immutabilem idelicet voluntatem Dei, secundum quam homines omnes itae suae rationes instituere debeant.

Est autem discrimen in operibus propter differentiam ominum, qui secundum legem illam et voluntatem Dei viere student. Homo enim nondum renatus, qui utcunque ecundum legem Dei vivit, et opera legis ideo facit, quia d eum modum sunt mandata, eamque obedientiam formiine poenae, aut spe praemii alicujus praestat, is adhuc ub lege est, tanquam servus, et opera ejus proprie a D. 'aulo legis opera vocantur, quia talia opera a lege extorta unt; et hi sunt Cainici sanctuli (hoc est, hypocritae.)

Cum autem homo per Spiritum sanctum renatus atque lege, hoc est a coactione legis, liberatus est, jamque Spiitu Dei agitur, tum secundum immutabilem Dei voluntaem, in lege revelatam, vivit, et omnia, quatenus renatus st, libero et promito spiritu agit. Et talia opera proprie on tunt appellanda opera legis, sed opera et fructus spiriis, aut, ut D. Paulus ea vocat, dicuntur lex mentis, et x Christi. Hi enim homines non amplius sub lege sunt, ed sub gratia, ut idem Apostolus testatur.

Cum autem credentes in hac vita non plene renoventur, ed vetus Adam ipsis usque ad extremum spiritum adhaeeat; manet etiam in illis lucta inter spiritum et carnem.)uare delectantur quidem lege Dei secundum interiorem ominem; interim tamen lex illa, quae est in membris orum, legi mentis repugnat. Unde fit, ut nunquam qui-

dem sine lege, et tamen non sub lege, sed in lege sint, secundum legem Domini vivant et ambulent, et tamen bona opera non ex coactione legis faciant.

Quod vero ad veterem Adamum attinet, qui in ipsis adhuc haeret, ille non modo lege, verum etiam poenis urgendus et coërcendus est; et tamen omnia invitus et coactus facit, non minus quam impii, qui comminationibus legis urgentur, et in officio et obedientia inviti utcunque retinentur.

Quin etiam legis doctrina hoc nomine credentibus necessaria est, ne propria quadam sanctimonia religiosum vitae genus de suo ingenio excogitent, et sub praetextu Spiritus Dei electitios cultus sine verbo et mandato Dei instituant. De qua re sic scriptum est: Non facietis singuli, quod sibi rectum videtur, etc. Quod praecipio tibi, hoc tantum facito Domino, neque addas quidquam, nec minuas.

Sed et aliam ob causam doctrina legis in exercitio bonorum operum credentibus necessaria est. Facile enim homo imaginari et persuadere sibi potest, vitam et opera sua omnino pura et perfecta esse. At lex Dei credentibus bona opera ad eum modum praescribit, ut simul, tanquam in speculo, nobis commonstret, ea omnia in nobis in hac vita adhuc imperfecta et impura esse, ita quidem, ut cum Apostolo fatendum nobis sit: Etsi mihi nihil conscius sum, tamen in eo non sum justificatus. Quare cum D. Paulus renatos hortatur, ut bona opera faciant, expresse Decalogum eis proponit, et opera sua imperfecta et impura esse ipse ex lege agnoscit. Et David inquit: Viam mandatorum tuorum cucurri. Interim tamen orat: Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Quomodo autem, et qua de causa bona opera credentium (licet in hac vita propter peccatum in carne haerens imperfecta et impura) grata Deo acceptaque sint, hoc non docet lex, quae integram, perfectam et puram, omnibusque numeris absolutissimam obedientiam requirit, si modo ea Deo probari debeat. Evangelium vero docet, spiritualia sacrificia nostra Deo accepta esse per fidem, propter Christum. Et hac ratione pii non sunt sub lege, sed sub gratia, propterea quod ipsa persona piorum a maledictione et damnatione legis per fidem in Christum sit liberata, et quod bona opera ipsorum, etsi imperfecta et impura, Deo propter Christum sint accepta et grata, et quod non ex coactione legis, sed ex renovatione Spiritus sancti, ex animo promte et sponte ea faciant, quae Deo placent, quatenus

iecundum interiorem hominem sunt renati. Interim tamen issidue cum veteri suo Adamo luctantur.

Vetus enim ille Adam (quasi asinus indomitus et conumax) est adhuc etiam pars aliqua ipsorum, quae non molo legis doctrina, exhortationibus, impulsu et comminatioiibus, verum etiam (quasi fuste) plagis et poenis coërcenda, n obedientiam Christi cogenda est, donec carnem peccati irorsus exuamus, et homo perfecte in beata illa resurre:tione renovetur. Tum vero nec doctrina, nec comminatioiibus et reprehensionibus legis, denique ne Evangelii quilem praedicatione indigebit: haec enim ad hanc mortalem luntaxat et imperfectam vitam spectant. Sed quemadmolum Dominum facie ad faciem intuebuntur, ita virtute nhabitantis Spiritus Dei, sponte, sine ulla coactione, absjue omni impedimento, puri prorsus et perfecti, maximo um gaudio voluntatem Patris coelestis facient, et in Deo n omnem aeternitatem laetabuntur.

Quare rejicimus et damnamus, ut errorem perniciolum, qui Christianam disciplinam solvit et verae pietati ad'ersatur, cum docetur, quod lex (eo modo, qui supra exilicatus est) non apud pios et credentes, sed tantum apud nfideles, impios et impoenitentes urgenda sit.

VII.

DE COENA DOMINI.

Quamvis fortasse quibusdam videri possit, declaratioiem articuli de sacra Coena huic scripto inserendam non uisse, in quo eos duntaxat articulos, qui inter Theologos Augustanae Confessionis in controversiam venerunt, declaandos suscipimus, et vero manifestum sit, Sacramentaios jam olim, (cum Confessio Augustana Anno Domini MDXXX. primum conscriberetur et Imperatori exhiberetur) ienitus ab ea alienos fuisse, atque talem eo tempore secesionem fecisse, ut peculiarem ea de re Confessionem offerent; quia tamen (quod sane dolendum est) Theologi quilam, et alii praeterea nonnulli, qui Confessionis Augustaiae religionem jactitant, proximis hisce annis in hoc articulo non clam tantum et occulte, sed partim etiam aperte ad

Sacramentarios defecerunt, et contra conscientiae suae testimonium Augustanam Confessionem (quasi ea cum Sacramentariorum doctrina in hoc articulo per omnia faceret) violenter in alienam sententiam pertrahere, eamque hoc modo depravare nituntur: facere non potuimus, quin etiam in hoc scripto veritati coelesti pia et sincera nostra Confessione testimonium perhiberemus, et veram ac genuinam tam verborum Christi, quam Augustanae Confessionis sententiam de hoc negotio repeteremus. Agnoscimus enim, nostri efficii esse, ut (quantum quidem in nobis est) piam et sinceram doctrinam hanc, per gratiam Dei, etiam ad posteritatem transmittamus, et auditores nostros aliosque pios homines fideliter admoneamus, ut a pestilenti errore illo (qui et verbo Dei et Augustanae Confessioni repugnat, ac dudum aliquoties damnatus est) quam diligentissime sibi caveant.

STATUS CONTROVERSIAE,

quae est inter nos et Sacramentarios in negotio Coenae Dominicae.

Etsi Sacramentarii quidam in eo elaborant, ut quam proxime verbis ad Augustanam Confessionem accedant, et nostrarum Ecclesiarum formas loquendi usurpent, ac fatentur, quod in Coena Domini corpus Christi vere a fidelibus accipiatur; attamen, quando serio urgentur, ut sententiam suam ingenue, aperte et perspicue profiteantur, tum uno ore omnes animum suum declarant, quod credant, verum et substantiale Christi corpus, ejusque sanguinem a benedicto pane et vino, in Coena sacra, tanto locorum intervallo abesse, quanto summum coelum ab infima terra distet. Haec enim sunt ipsorum verba: Abesse Christi corpus, et sanguinem a signis tanto intervallo dicimus, quanto abest terra ab altissimis coelis. Quare cum de praesentia corporis et sanguinis Christi in Coena loquuntur, non volunt ea in terris adesse, nisi respectu fidei nostrae, hoc est, fidem nostram dicunt per visibilia symbola, perinde ut verbum praedicatum, commonefieri et excitari, ut sese attollat, atque omnes coelos transcendat, et hoc modo praesens in coelo corpus Christi ejusque sanguinem (imo ipsum Christum, cum omnibus beneficiis suis) vere et substantialiter, sed tamen *spiritualiter* tantum, sumat eoque fruatur. Sentiunt enim, uti panis et vinum hic sunt in terris, et non in coelo, ita corpus Christi jam in coelis esse, et non in terra;

quare in Coena Domini nihil aliud ore sumi, quam panem et vinum.

Ac initio quidem, cum haec controversia orta fuisset, fingebant, Coenam Domini esse tantum externum signum professionis, quo Christiani ab aliis hominibus discernerentur, et in eo Sacramento nihil nisi panem et vinum (absentis videlicet corporis Christi nuda symbola) exhiberi. At cum intelligerent, hoc figmentum nihil prorsus coloris habere, neque consistere posse, coeperunt fateri, Dominum nostrum Jesum Christum in sacra Coena sua vere praesentem esse per communicationem idiomatum, hoc est, tantummodo secundum divinam suam naturam, sed non suo corpore et sanguine.

Postea etiamsi verbis Christi graviter urgebantur, ut praesentiam corporis Christi in sacra Coena fateri cogerentur, id tamen aliter non intellexerunt et declararunt, quam quod spiritualem tantum praesentiam crederent, hoc est, quod Christus tantum virtutis, operationis et beneficiorum suorum per fidem nos participes faceret. Quia (inquiunt) spiritus Christi (qui ubique praesens est) corpora nostra (in quibus spiritus ille hic in terris habitat) cum corpore Christi, quod in coelis est, conjungit.

Quare splendidis et magnificis verbis illis, multis magnis et praeclaris viris imposuerunt, quando nimirum affirmarunt atque jactitarunt, se plane nihil aliud sentire, quam quod Dominus Jesus Christus vere, substantialiter, vivus in sacra sua Coena praesens sit. Hoc autem intelligunt ipsi tantum de divina Christi natura, non autem de ipsius carne et sanguine. De his enim sentiunt, ea tantum in coelis et praeterea nullibi esse, ideoque Christum nobis cum pane et vino verum corpus et verum sanguinem manducandum et bibendum dare spiritualiter, per fidem, sed non corporaliter ore sumendum.

Verba enim institutionis Coenae Dominicae: *edite, hoc est corpus meum*, non proprie, ut sonant, secundum literam, sed quasi figuratum sermonem figurate accipiunt, ita, ut edere corpus Christi nihil aliud ipsis significet, quam credere in Christum, et vocabulum corporis illis nil nisi symbolum, hoc est, signum seu figuram corporis Christi denotet, quod tamen non in terris et in sacra Coena praesens, sed tantum in coelis sit. Verbum *(est)* sacramentaliter, seu modo significativo interpretantur, ne quis rem cum signis ita putet copulari, ut Christi quoque caro non in terris adsit, modo quodam invisibili et incomprehensibili. Hoc nimirum volunt, corpus Christi cum pane sacramentaliter

seu significative unitum esse, ita, ut credentes ac pii homines tam certo corpus Christi (quod sursum in coelis sit) fide spiritualiter accipiant, quam certo panem ore manducant. Quod vero corpus Christi in sacra Coena in his terris substantialiter (licet invisibili et incomprehensibili modo) praesens sit, et una cum pane benedicto, ore etiam ab hypocritis, et nomine duntaxat Christianis, sumatur, id solent quasi horrendam blasphemiam damnare et execrari.

Contra vero de Coena Domini in Confessione Augustana ex verbo Dei sic docetur: verum corpus et sanguinem Christi vere, sub specie panis et vini, in sacra Domini Coena praesentia esse, distribui et sumi, secus autem docentes improbari. His postremis verbis Sacramentariorum error perspicue rejicitur, qui eo ipso tempore Augustae peculiarem Confessionem obtulerunt, quae veram et substantialem corporis et sanguinis Christi praesentiam in sacramento Coenae, in terris administratae, idcirco negabat, quia Christus ascendisset in coelos. Pia etiam nostra de hac re sententia in minore D. Lutheri Catechismo perspicue sequentibus verbis expressa est: Sacramentum altaris est verum corpus et verus sanguis Domini nostri Jesu Christi, sub pane et vino nobis Christianis ad manducandum et bibendum a Christo ipso institutum. Luculentius etiamnum haec ipsa sententia nostra in Apologia non modo declaratur, verum etiam illustri dicto Pauli 1 Corinth. X., et testimonio Cyrilli confirmatur hisce verbis: Decimus articulus approbatus est, in quo confitemur, nos sentire, quod in Coena Domini vere et substantialiter adsint corpus et sanguis Christi, et vere exhibeantur cum illis rebus, quae videntur, pane et vino, his, qui Sacramentum accipiunt. Cum enim Paulus dicat: Panem, quem frangimus, communicationem corporis Christi esse, etc. sequeretur, panem non corporis, sed spiritus Christi participationem esse, si non ipsum Christi corpus, sed duntaxat Spiritus sanctus vere praesens esset. Et comperimus, non tantum Romanam Ecclesiam affirmare corporalem Christi praesentiam, sed idem et nunc sentire et olim etiam sensisse Graecam Ecclesiam. Sed et ibidem ex Cyrillo testimonium adducitur, Christum etiam corporaliter in sacra Coena communicatione suae carnis in nobis habitare.

Postea cum illi, qui Augustae peculiarem suam confessionem de hoc articulo obtulerant, nostrarum Ecclesiarum Confessionem approbare velle viderentur, Wittenbergae anno Domini MDXXXVI. formula quaedam Concordiae (quam nunc recitabimus) inter Saxonicos et superioris Ger-

naniae quosdam Theologos conscripta, et D. Mart. Lutheri liorumque (utriusque partis) Theologorum subscriptione pprobata est, Ea sic habet:

Audivimus Bucerum explicantem suam et aliorum conionatorum, qui una adfuerunt, sententiam de Sacramento orporis et sanguinis Christi, hoc modo:

Confitentur, juxta verba Irenaei, Eucharistiam constare luabus rebus, terrena et coelesti. Proinde sentiunt et docent, um pane et vino vere substantialiter adesse, exhiberi et umi corpus et sanguinem Christi. Et quanquam negant, ieri transsubstantiationem, nec sentiunt fieri localem incluionem in pane, aut durabilem aliquam conjunctionem exra usum Sacramenti, tamen concedunt, sacramentali unioe panem esse corpus Christi, hoc est, porrecto pane seniunt simul adesse et vere exhiberi corpus Christi. Nam xtra usum, dum reponitur, aut asservatur in pixide, aut stenditur in processionibus, ut fit apud Papistas, sentiunt on adesse corpus Christi.

Deinde hanc institutionem Sacramenti a Christo factam entiunt valere in Ecclesia, nec pendere ex dignitate vel inlignitate ministri et sumentis. Quare, sicut Paulus ait, etam indignos manducare Sacramentum, ita sentiunt, corus Christi et sanguinem vere porrigi etiam indignis, et inlignos vere illa sumere, ubi servantur verba et institutio Christi: sed tales sumunt ad judicium, ut Paulus ait, quia butuntur Sacramento, cum sine vera poenitentia et fide o utuntur. Ideo enim institutum est, ut testetur, illis aplicari gratiam et beneficia Christi, illos inseri Christo, et anguine ejus ablui, qui agunt poenitentiam, et erigunt se de in Christum.

Insequenti anno praecipui Augustanae Confessionis heologi e tota Germania Smalcaldiam convocati sunt, ut medium consulerent, quae doctrinae capita, in nostris cclesiis hactenus proposita, Concilio (quod Pontificii celeraturi dicebantur) exhibenda et defendenda essent. Ibi D. utherus articulos illos, quos Smalcaldicos vocant, comosuit, qui communi et unanimi consensu ab omnibus illis heologis, qui convenerant, subscriptione confirmati sunt. i his articulis D. Lutherus veram et genuinam supra comiemoratae formulae, Wittenbergae conscriptae, sententim, brevibus quidem, sed significantibus et perspicuis veris, quae proxime ad verba Christi accederent, explicuit. acramentarii enim jam dictae formulae verba ad malam iam causam fulciendam plane in alienam sententiam deersrant, quod videlicet corpus Christi non alia ratione in

Coena distribueretur, quam sicut idem corpus una cum omnibus beneficiis suis verbo Evangelii exhibetur. Et sacramentalem unionem nihil aliud esse, quam praesentiam Christi spiritualem, quae fit fide, interpretati fuerant. Has rimas, per quas illi effugium quaerebant, Smalcaldici articuli obstruxerunt. Asserunt enim, panem et vinum in sacra Coena esse verum corpus et verum sanguinem Jesu Christi, quae et exhibeantur et sumantur non modo a piis, verum etiam ab iis, qui praeter nomen nihil habent Christianum.

Hanc piam sententiam D. Lutherus copiosius e verbo Dei in majore suo Catechismo declarat, et sic ait: quid igitur est Sacramentum, quod ad altare distribuitur? Respondetur: Est verum corpus et verus sanguis Christi, in et sub pane et vino, quae edere et bibere Christi verbo jubemur. Et post aliqua: verbum Dei, inquam, illud est, quod hoc Sacramentum constituit, et discrimen facit, ut non sit merus panis et merum vinum, sed ut haec Christi corpus et sanguis sint et dicantur. Et post pauca: Hoc Christi verbo conscientiam tuam confirmare, et intrepido animo dicere potes: etiamsi decem Diabolorum myriades, una cum omnibus fanaticis doctoribus irruentes, mihi objiciant, dicentes: quomodo panis et vinum possunt esse corpus et sanguis Christi; tamen certo scio, quod omnes fanatici spiritus, et doctissimi quique homines, omnes simul non tantum sapientiae habeant, quantum divina majestas vel in minimo digitulo habet. Hic vero in medio est Christi verbum expressum: Accipite, edite, hoc est corpus meum; bibite ex hoc omnes, hoc est novum Testamentum in meo sanguine. Huic verbo firmiter insistimus; hic tuto manebimus et expectabimus eventum, an ipsum vincere, et institutionem ejus mutare valeant. Hoc quidem verum est, quando verbum Dei ab hoc Sacramento removeris, aut absque verbo divino Sacramentum considerare volueris, quod tum praeter panem et vinum nihil habeas. At si verbum cum Sacramento retineatur, ut fieri omnino convenit, tum Sacramentum illud (ut ipsa verba testantur) revere est corpus et sanguis Jesu Christi. Ut enim Christus ore suo de hoc Sacramento loquitur, ita res verissime habet: ipse enim mentiri et fallere nescit.

His fundamentis jactis, facile est respondere ad quaestiones multas, quae hoc seculo plurimum agitantur, an videlicet minister Ecclesiae, qui vitae est dissolutioris, possit Coenam Domini recte administrare et exhibere? et si quae sunt alia his non dissimilia, de quibus disputatur. Ita

nim sentimus et statuimus: si maxime homo improbus et
:eleratus Sacramentum Coenae Dominicae sumat, aut dis-
ribuat, tamen sumere illum verum Sacramentum, hoc
st, Christi corpus et sanguinem, non minus quam eum, qui
ignissime illud sumat aut distribuat. Hoc enim Sacramen-
ım non habet fundamentum hominum sanctitatem, sed ip-
ım verbum Dei. Et quemadmodum nec ullus sanctus in
:rris, neque Angelus in coelis efficere potest, ut panis et
inum sint corpus et sanguis Christi: ita nemo id Sacra-
ıentum mutare potest, ut non sit Christi corpus et sanguis,
:iamsi quidam eo abutantur.

Non enim propter alicujus aut personam aut increduli-
ıtem verbum Dei (quo Coena Domini instituta est, et
ropter quod rationem Sacramenti habet) irritum et vanum
eri potest. Quia Christus non dixit: si credideritis, aut
igni fueritis, tum in Coena sacra corpus et sanguinem me-
m praesentia habebitis; sed potius ait: Accipite, edite et
ibite: hoc est corpus meum; hic est sanguis meus. Et
raeterea inquit: Hoc facite: quidnam? hoc ipsum certe,
ıod ego nunc facio, quod instituo, quod vobis trado, et
ıs accipere jubeo. Verba Christi hoc volunt: sive dignus,
ve indignus sis, habes hic in Coena, Christi corpus et
ınguinem; idque virtute verborum, quae ad panem et vi-
ım accesserunt. Haec memori mente repone, quia in his
:rbis (institutionis Coenae) fundamentum nostrum, defen-
o et arma nostra sunt adversus omnes errores et fallacias,
ıae aut allatae sunt hactenus, aut unquam afferri in hoc
:gotio poterunt.

Haec Catechismi majoris recitata verba veram praesen-
ım corporis et sanguinis Christi in Coena Domini verbo
ei egregie confirmant; et iis solide demonstratur, prae-
ntiam illam non tantum de manducatione credentium et
gnorum, verum etiam de infidelibus et indignis communi-
tionibus intelligendam esse.

Et quia singularibus et excellentissimis Spiritus sancti
ınis illuminatus heros, D. Lutherus, in spiritu praevidit,
ıod post mortem ipsius quidam ipsum suspectum facturi
sent, quasi vel a doctrina jam commemorata, vel ab aliis
iam partibus purioris doctrinae recesserit, eam ob causam
ajori suae de Coena Domini confessioni hanc protestatio-
m, sub finem, inseruit.

Quia video nullum esse sectarum et errorum finem, sed
ec mala indies incrementa sumere, Satanamque magis ac
agis furere, ne quis igitur Sectariorum, me vivo aut
ortuo, aliquando nomen meum suo figmento praetexere

possit, erroremque suum (non candide in medium allatis meis scriptis) stabilire ausit, quod Sacramentarii et Anabaptistae jam facere coeperunt: fidem meam in hoc scripto, coram Deo et toto mundo, de omnibus religionis nostrae articulis profitebor. Et in ea fide (Domino me bene juvante) ad extremum usque vitae spiritum perseverare, atque ex hac vita emigrare, et coram tribunali Domini nostri Jesu Christi intrepide comparare paratus sum. Ac si quis forte post meum obitum dicturus esset: si D. Lutherus nunc viveret, profecto de hoc vel illo articulo longe aliter sentiret atque doceret: (non enim satis diligenter eam rem hactenus expendit) contra hoc figmentum id jam dico, quod tunc essem affirmaturus, et quod tunc dicturus essem, idem jam nunc profiteor: me videlicet per gratiam Dei omnes hosce articulos quam diligentissime expendisse, et non semel, sed saepissime ad normam sacrae scripturae exegisse, et tanquam ad Lydium lapidem examinasse, nec minore animi constantia atque πληροφορία singulos articulos defensurum, quam qua nunc doctrinam de Sacramento altaris propugnavi. Non temulentus sum, aut parum considerate loquor: scio, quid affirmem, et intelligo, quanta res mea agatur in illo die Domini nostri Jesu Christi, cum venerit vivos et mortuos judicaturus. Quare nemo me, in re tam magna et seria, nugari existimet: haec enim res vel maxime cordi mihi est. Novi (Dei beneficio) Satanam magna ex parte: qui cum possit verbum Dei et sacras literas pervertere et depravare, quid ille meis aut cujuspiam alterius scriptis non faceret!

Post hanc protestationem D. Lutherus sanctae memoriae inter alios articulos etiam hunc ponit: Eodem modo (inquit) loquor et confiteor etiam de Sacramento altaris: quod nimirum ibi revera corpus et sanguis Christi in pane et vino ore edatur et bibatur, etiamsi ministri, qui Coenam Domini distribuunt, aut qui eam sumunt, non credant, aut alias sacra Coena abutantur. Coena enim Domini nititur hominum fide aut incredulitate, sed verbo Dei et ipsius institutione. Nisi forte verbum Dei prius immutent, et prorsus aliter, quam oportet, interpretentur, ut hodie Sacramenti hostes faciunt. Hi procul dubio nil nisi panem et vinum in Coena habent, quia neque verba neque institutionem Domini habent, sed ea ad suam falsam opinionem inflexerunt, mutarunt et depravarunt.

Et sane D. Lutherus (qui certe veram et genuinam Augustanae Confessionis sententiam prae aliis intellexit, et eam constanter, usque ad finem vitae, retinuit et defendit)

paulo ante suum ex hac vita discessum, in postrema illa ua de Coena Domini confessione, fidem suam de hoc articulo magno zelo sequentibus verbis professus est, atque epetivit, ubi sic ait: Ego omnes eos eodem numero habeo, oc est, pro Sacramentariis et fanaticis agnosco, (sunt nim tales,) qui credere nolunt, quod panis Domini in acra Coena sit verum ipsius naturale corpus, quod imius quispiam, vel Judas ipse, non minus ore accipiat, uam D. Petrus, et omnes alii Sancti: qui (inquam) hoc redere recusat, is me missum faciat, neque ullam amiitiam aut familiaritatem a me expectet; sic enim stat senntia, quam non sum mutaturus.

Ex hisce (praesertim vero D. Lutheri, ut primarii octoris Augustanae Confessionis,) declarationibus, quas rolixe recitavimus, cuilibet homini cordato (si modo veitatis et pacis sit studiosus) manifestum, certum et induitatum esse potest, quae fuerit, hodieque sit genuina et era Confessionis Augustanae sententia.

Quod autem praeter illas phrases, quibus Christus t Paulus utuntur, (cum dicunt: panem in Coena esse orpus Christi, aut communicationem corporis Christi) tiam alias loquendi formas usurpamus, verbi gratia, cum icimus, sub pane, cum pane, in pane adesse et exhibe corpus Christi, id non sine gravibus causis facimus. rimum enim his phrasibus ad rejiciendam Papisticam anssubstantiationem utimur. Deinde etiam sacramentam unionem substantiae panis non mutatae et corporis Chri i hac ratione docere volumus. Ad eundem enim modum oc dictum: verbum caro factum est, repetitur et declaitur aliis aequipollentibus propositionibus; exempli graa: Verbum habitavit in nobis: in Christo inhabitat tota lenitudo divinitatis corporaliter: Deus erat cum eo: Deerat in Christo, etc. et alia plura hujus generis. Hae rases supra commemoratum dictum Johannis repetunt declarant, videlicet, quod per incarnationem divina esntia non sit in humanam naturam conversa; sed quod iae naturae sine confusione personaliter sint unitae. Et iidem multi excellentes doctores ex erudita antiquitate, istinus, Cyprianus, Augustinus, Leo, Gelasius, Chrystomus et alii, hac ipsa similitudine (de persona Christi) ysterium Sacramenti Coenae Dominicae explicant. Dont enim, quemadmodum in Christo duae distinctae et on mutatae naturae inseparabiliter sunt unitae, ita in saa Coena duas diversas substantias, panem videlicet naralem, et verum naturale corpus Christi in instituta Sa-

cramenti administratione hic in terris simul esse praesentia. Quod tamen non ita est accipiendum, quasi unio haec corporis et sanguinis Christi cum pane et vino sit personalis unio, qualis est utriusque naturae in Christo, sed est unio sacramentalis, ut eam D. Lutherus et alii (in illa Concordiae formula, Anno XXXVI. conscripta, et alias) appellant. Quo significare volunt, etiamsi formis loquendi, in pane, sub pane, cum pane, quandoquidem utantur, tamen se propositionem (hoc est corpus meum) simpliciter, et ut verba sonant, accipere et amplecti, eamque nequaquam pro figurata, sed pro inusitata praedicatione agnoscere. Sic etiam Justinus de hoc negotio loquitur, inquiens: non ut panem vulgarem et potum accipimus, sed quemadmodum Christus Servator noster, per verbum Dei, caro est factus, carnem quoque et sanguinem propter nostram salutem habuit: ita etiam credimus, per verbum et preces ab ipso sanctificatum cibum, Domini nostri Jesu Christi corpus et sanguinem esse. Et sane D. Lutherus (in majori, praesertim vero ultima sua confessione de Coena) eam de hac re formam loquendi, qua Christus in prima Coena celebranda usus est, graviter et magno zelo defendit.

Cum autem D. Lutherus haud dubie praecipuus earum Ecclesiarum, quae Augustanam Confessionem amplexae sunt, doctor fuerit, (cujus tota doctrina, tanquam compendio, summatim in Augustana Confessione comprehensa, et Imperatori Carolo V. exhibita est) profecto commemoratae illius Augustanae Confessionis propria, vera et genuina sententia ex nullius hominis libellis rectius et certius, quam ex D. Lutheri didacticis et polemicis scriptis hauriri potest.

Et quidem haec ipsa jam commemorata D. Lutheri sententia, in unica, solidissima, immota et extra omne dubium posita petra veritatis (institutione nimirum Coenae, quae in verbo Dei recitatur) fundata est, et hanc sententiam sancti Evangelistae, Apostoli et ipsorum discipuli ad eum modum acceperunt et amplexi sunt, eamque alios docuerunt, atque ad posteritatem propagarunt.

Cum enim Dominus et Salvator noster Jesus Christus, de quo (ut de unico nostro praeceptore) severissimum mandatum de coelis omnibus hominibus datum est: hunc audite, non sit vulgaris aliquis homo, aut Angelus, nec sit tantummodo verax, sapiens, potens, sed et ipsa aeterna veritas et sapientia, et verus omnipotens Deus, qui rectissime novit, quid et quomodo loqui debeat, et omnia,

յuae loquitur ac promittit, potentissime efficere et praestare 'alet, sicut ipse inquit: Coelum et terra transibunt, verba utem mea non transibunt, et alibi: Mihi data est omnis poestas in coelo et in terra, etc. cum, inquam, hic verax, omniotens Dominus, creator et redemtor noster Jesus Christus, ost ultimam illam coenam, cum jamjam acerbissimam suam assionem et mortem pro peccatis nostris accederet, tristissino nimirum illo et postremo tempore, re gravissime delibera- a, et magno zelo augustissimum hoc Sacramentum Ecclesiae rdinaverit, (quod usque ad finem mundi magna cum everentia, obedientia et humilitate sumendum, et perpeuum acerbissimae passionis et mortis, et omnium beneciorum ejus monumentum futurum erat, simulque obsinatio et confirmatio novi Testamenti, solatium omnium erturbatarum conscientiarum, firmum vinculum societas Christianae, et cum capite suo Christo, et inter se inicem, conjunctio arctissima:) certe res gravissimas et nge maximas animo agitavit, cum haec verba institutiois Coenae (de pane illo, cui benedicebat, et quem disciulis porrigebat) pronunciaret: Accipite, comedite, *hoc st corpus meum*, quod pro vobis traditur; et de calice, eu vino: *hic est sanguis meus novi Testamenti*, qui pro obis effunditur in remissionem peccatorum. Haec cum a se habeant, profecto aeterni, veracissimi atque omniotentis Filii Dei, Domini, creatoris, et redemtoris nostri esu Christi verba, non ut figurate, metaphorice, troice dicta aut prolata, in aliam sententiam detorquenda nt, ut nostrae humanae rationi verisimilia fiant; quin otius haec Christi verba, ut sonant, in propria sua ac erspicua sententia, simplici fide et debita obedientia atue reverentia accipere tenemur. Nec committendum est, t ullae objectiones aut hominum contradictiones, quae humanae rationis acumine promanant, utcunque humanae rationi blandiantur, nos ab expresso illo Christi Teamento abducant.

Sanctissimus Patriarcha Abrahamus, cum verbum Deo e offerendo filio audisset, poterat certe occasionem disitandi arripere, an verba secundum literam accipere, vero commoda et tolerabiliore aliqua interpretatione nire deberet, quandoquidem non modo cum omni raone, et cum lege Dei et naturae, verum etiam cum aecipuo illo fidei articulo, de promisso semine Christo, qui Isaaci stirpe nasciturus erat, aperte pugnare viderentur. eruntamen, sicut antea promissionem de benedicto seine (ex Isaaci progenie nascendo) fide acceperat atque

amplexus fuerat, etsi id ipsum rationi ejus impossibile videretur, et sic Deo laudem veritatis tribuerat, certissime sciens atque credens, quod Deus, quae promisisset, etiam praestare posset; ita quoque nunc simpliciter accipit verbum et mandatum Dei secundum literam, remque totam divinae omnipotentiae et sapientiae permittens, quam scit multo plures habere modos, per quos promissionem illam de semine, ab Isaaco propagando, implere posset, quam ipse coeca sua ratione comprehendere valeret. Et ad hunc modum etiam nos vera humilitate et obedientia creatoris et redemtoris nostri, perspicuo, firmo, claro et maxime serio verbo et mandato (absque omni haesitatione et disputatione, quomodo id ad nostram rationem quadret, aut possibile sit) simpliciter credere debemus. Haec enim verba locutus est Dominus ille, qui immensa est Dei patris sapientia, et veritas ipsa, qui omnia, quae promittit, certissime re ipsa perficere et praestare potest.

Et sane omnes circumstantiae institutionis Coenae Dominicae luculenter testantur, verba illa Domini et salvatoris nostri Jesu Christi (quae per se perspicua, firma, clara et indubitata sunt) non aliter, quam in usitata, propria et communi significatione accipi posse et debere. Cum enim Christus mandatum illud (de edendo corpore suo, etc.) in mensa, et in coena dederit, dubium esse non potest, quin de vero naturali pane, et de vero naturali vino, atque de manducatione, quae ore fit, loquatur, ita ut nulla in vocabulo (panis) metaphora esse possit, quasi Christi corpus spiritualem panem aut spiritualem cibum animae dicere voluerit. Et Christus ipse praecavere studuit, ne metonymia in vocabulo (corporis) intelligeretur, et ne existimaretur de signo corporis sui, aut tantum de symbolo, vel de figurato corpore, aut de virtute corporis sui, seu beneficiis, quae oblatione corporis sui nobis promeruit, agere. Diserte enim loquitur de vero, essentiali et substantiali suo corpore, quod in mortem pro nobis tradidit, et de vero, substantiali sanguine suo, quem pro nobis in ara crucis in remissionem peccatorum effudit.

Atqui nullus potest esse tam fidelis aut idoneus atque doctus interpres verborum Jesu Christi, quam ille ipse Christus Dominus, qui sua verba illa certissima, suam mentem atque sententiam omnium optime intelligit, atque ad eam dextre declarandam intelligentia et sapientia instructissimus est. Hic in declaratione inprimis ultimae suae voluntatis, testamenti et perpetui foederis atque conjunctionis, non figuratis, non ambiguis, sed propriis, simplicissimis et

lisertis verbis uti voluit: quemadmodum etiam in aliis filei articulis ponendis et confirmandis, atque in signis graiae et pacti, seu Sacramentis instituendis, (verbi gratia in ircumcisione, in constituendis olim sacrificiis veteris testamenti, postea vero in Baptismi institutione) non veris obscuris, figuratis, aut ambiguis uti solitus est; et, it omnem ambiguitatem caveret, satis mentem suam delaravit, cum de corpore suo in sacra Coena exhibendo lixit: quod pro vobis datur; et de sanguine: qui pro vois effunditur. Et cum Apostoli haec ipsius verba simlicissime acciperent, relinquit eos in hac propria et simlici sententia, ac mandat illis, ut omnes gentes ad eum nodum doceant, jubeantque eas observare, quae ipsis, Apostolis, a Christo praecepta erant.

Qua de causa etiam tres Evangelistae, Matthaeus, Mareus, Lucas, et D. Paulus, qui institutionem Coenae Dominicae ab ipso Christo post ascensionem ipsius accererat, unanimi consensu, iisdem verbis et syllabis, haec lara, firma, perspicua et vera verba Christi: *hoc est corus meum*, prorsus eodem modo de benedicto et distriuto pane, sine omni tropo, figura, aut variatione, reciant. Itaque dubium esse non potest, quin et de altera arte Sacramenti haec verba (Hic calix est novum Tetamentum in meo sanguine) in Evangelista Luca et Pauo nullam aliam sententiam habeant, quam verba Matthaei t Marci, qui dicunt: hoc, quod ore ex calice bibitis, est anguis meus novi Testamenti, quo videlicet hoc Testanentum meum, et novum foedus, videlicet remissionem eccatorum, vobis hominibus sancio, ferio, obsigno et onfirmo.

Sed et haec repetitio, confirmatio et declaratio verorum Christi, quam D. Paulus ponit, (ut clarissimum erae substantialis praesentiae, et distributionis corporis t sanguinis Christi in Coena testimonium) singulari digentia et accurate est expendenda. Sic enim ait: Calix enedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanuinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne paricipatio corporis Domini est? His enim Apostoli verbis locemur, quod non modo calix ille, cui Christus in prina Coena benedixit, et non modo panis, quem Christus regit et distribuit, sed etiam panis, quem nos frangimus, t calix, cui nos benedicimus, sint corporis et sanguinis Christi communicatio, ita quidem, ut omnes, qui hunc anem edunt, atque e calice bibunt, vere accipiant atque articipent verum corpus, et verum sanguinem Christi.

Etenim, nisi corpus Christi vere et substantialiter, sed duntaxat virtute et efficacia sua praesens esset et sumeretur, panis non corporis, sed spiritus, virtutis et beneficiorum Christi communicatio dici debuisset; quemadmodum etiam Apologia prorsus eadem ratione in hoc ipso negotio argumentatur et statuit. Et sane si D. Paulus duntaxat de spirituali communicatione corporis Christi, quae per fidem fit, ageret, (ut Sacramentarii hoc Paulinum dictum suo more depravare solent) non dixisset, panis, sed spiritus, aut fides est communicatio corporis Christi. At Apostolus affirmat, panem esse communicationem corporis Christi, quod videlicet omnes, qui participant benedictum panem, etiam corporis Christi participes fiant. Ex eo ergo hoc conficitur, Paulum haudquaquam de spirituali, sed de sacramentali, seu ea, quae ore fit, participatione corporis Christi loqui, quae piis et impiis, titulo duntaxat Christianis, communis est.

Hanc piam nostram sententiam etiam ratio et circumstantiae concionis illius Paulinae confirmant. Eos enim, qui de idolothytis edebant, et ethnicis cultibus diabolicis communicabant, nihilominus autem etiam ad mensam Domini accedebant, et corporis et sanguinis Christi participes fiebant, Paulus a tanto facinore deterret, et admonet, ne sibi ipsis ad judicium et damnationem corpus et sanguinem Christi sumant. Cum enim omnes illi, qui benedicti et distributi panis in sacra Coena participes fiunt, etiam cum corpore Christi communicationem habeant, profecto D. Pauli verba non possunt accipi de spirituali communicatione cum Christo, qua nemo abuti unquam potest, et a qua homines non sunt deterrendi.

Quare patres et pii majores nostri, D. Lutherus et alii sinceri doctores Augustanae Confessionis, hoc D. Pauli dictum ejusmodi verbis declarant, ut cum verbis Christi optime consentiant; ut cum ad hunc modum id explicant: Panis, quem frangimus, est corpus Christi distributum, seu communicatum corpus Christi, quod inter eos distribuitur, qui fractum panem accipiunt.

In hac simplici et solide fundata explicatione luculenti illius testimonii Paulini magno consensu acquiescimus. Et non injuria miramur, quod audaces homines reperiantur, qui, cum ipsi ante haec tempora Sacramentariis hoc Pauli dictum opposuerint, nunc illud ipsum pro fundamento erroris sui (quod videlicet corpus Christi in Coena spiritualiter tantummodo sumatur) ponere non erubescant. Sic enim loquuntur: Panis est communicatio

corporis Christi, hoc est, id, quo fit societas cum corpore Christi, quod est Ecclesia, seu est medium, per quod fideles unimur Christo, sicut verbum Evangelii fide apprehensum est medium, per quod Christo spiritualiter unimur, et corpori Christi, quod est Ecclesia, inserimur.

Quod autem non tantum pii et credentes in Christum, verum etiam indigni, impii, hypocritae (verbi gratia Judas, et hujus farinae homines, qui nullam prorsus spiritualem cum Christo communicationem habent, et sine vera poenitentia atque conversione ad Deum, ad Coenam Domini accedunt) etiam verum corpus et verum sanguinem Christi, ore in Sacramento sumant, et grande scelus, indigne edendo et bibendo, in corpus et sanguinem Christi admittant, id D. Paulus expresse docet, cum affirmat, quod ii, qui indigne de illo pane edunt, et de calice Domini bibunt, rei fiant non tantum panis et vini, non tantum signorum et symbolorum, aut figurae corporis et sanguinis, sed quod rei sint corporis et sanguinis Jesu Christi, quem in sacra Coena praesentem contumelia atque ignominia afficiunt, sicut Judaei, qui ipso facto et opere (indignis modis Salvatorem tractantes) in corpus Christi horribiliter peccarunt, et Christum occiderunt. Sic enim antiquissimi, pii et eruditi doctores Ecclesiae hoc Pauli dictum intellexerunt, et magno consensu in hanc sententiam sunt interpretati.

Duplex igitur est manducatio carnis Christi. Una spiritualis, de qua praecipue Christus in Evangelista Johanne, capite sexto, agit, quae non alio modo, quam spiritu et fide in praedicatione et meditatione Evangelii fit, non minus, quam cum Coena Domini digne et in fide sumitur. Haec spiritualis manducatio per se utilis et salutaris est, omnibusque Christianis, et quidem omnibus temporibus ad salutem necessaria est, sine qua spirituali participatione sacramentalis illa, aut quae ore duntaxat fit, manducatio in Coena non modo accipientibus non salutaris, sed noxia etiam et damnationis causa esse solet.

Spiritualiter igitur manducare nihil aliud est, quam credere praedicato verbo Dei, in quo nobis Christus verus Deus et homo, cum omnibus beneficiis, quae carne sua pro nobis in mortem tradita, et sanguine suo pro nobis effuso promeruit, offertur, videlicet gratia et clementia Dei, remissio peccatorum, justitia et vita aeterna. Haec qui ex verbo Dei commemorari audit, fide accipit, sibique applicat, et hac consolatione totus nititur (quod Deum placatum, et vitam aeternam, propter mediatorem Jesum

Christum habemus,) qui, inquam, vera fiducia in verbo Evangelii firmiter, in omnibus tribulationibus et tentationibus, acquiescit, hic spiritualiter corpus Christi edit, et sanguinem ejus bibit.

Altera vero manducatio corporis Christi est *sacramentalis*, et ore fit, quando in sacra Coena verum et substantiale corpus et sanguis Christi ore accipiuntur atque participantur ab omnibus, qui panem illum benedictum, et vinum in Coena Dominica edunt et bibunt. Ac pii quidem corpus et sanguinem Christi in certum pignus et confirmationem accipiunt, quod peccata ipsis certo sint remissa, et quod Christus in ipsis habitet atque efficax esse velit. Impii vero idem corpus et eundem sanguinem Christi etiam ore suo, sed ad judicium et damnationem sumunt. Hoc Christi verba, quibus Coenam instituit, expresse docent. In prima enim Coena mensae assidens, discipulis suis naturalem panem, et naturale vinum porrigit, et de iis pronunciat, verum esse corpus et sanguinem suum, et jubet eos edere et bibere. Ergo illud Christi mandatum, consideratis diligenter omnibus circumstantiis, non potest nisi de orali, non autem de crassa, carnali, Capernaitica, sed de supernaturali et incomprehensibili manducatione corporis Christi intelligi. Ad hanc manducationem, quae ore fit, Christus mandato suo etiam alteram requirit, cum inquit: Hoc facite in mei commemorationem; hic enim fidem (quae est spiritualis corporis Christi participatio) postulat.

Quare tota erudita et pia antiquitas (secundum haec verba institutionis Christi et explicationem Pauli) expresse, et cum tota Catholica Ecclesia magno consensu docuit, quod corpus Christi non tantum spiritualiter, fide, (quod etiam extra usum Sacramenti fieri potest) verum etiam ore, non modo a credentibus, sed et ab indignis, infidelibus, hypocritis, nominis duntaxat Christianis, accipiuntur. Quae antiquitatis testimonia recitare, hoc loco nimis esset prolixum, quare lectorem ad nostrorum scripta, in quibus haec copiose tractata sunt, remittimus.

Ex his manifestum est, quam inique virulentis sarcasmis Sacramentarii Domino nostro Jesu Christo et D. Paulo, totique Ecclesiae insultent, qui oralem et indignorum manducationem vocant duos pilos caudae equinae, et commentum, cujus vel ipsum Satanam pudeat, doctrinam vero de majestate Christi excrementum Satanae, quo Diabolus sibi ipsi et hominibus illudat, appellare ausi fue-

int. Haec adeo horrenda sunt, ut homo Christianus ea ine horrore non recitare possit.

Accurate autem hoc etiam declarandum est, quinam int indigni convivae in hac sacra Coena. Hi nimirum, ui sine vera poenitentia et contritione, et sine vera fide, t absque bono proposito vitam emendandi, ad Coenam)omini accedunt. Hi sibi ipsis judicium, hoc est, temorales et aeternas poenas indigna sua orali manducatioe corporis Christi accersunt, et corporis atque sanguiis Christi rei fiunt.

Digni vero convivae in Coena Domini sunt infirmi in ide, pusillanimes, perturbati Christiani, qui dum manitudinem et multitudinem peccatorum suorum secum reutant, cohorrescunt, qui magnam suam immunditiem onsiderantes, hoc pretiosissimo thesauro et beneficiis Christi indignos sese judicant, qui fidei suae infirmitatem seniunt atque deplorant, et nihil magis in votis habent, quam it Domino Deo firmiore et alacriore fide, et puriore obelientia servire possint. Hi (ut diximus) sunt vere digni lli convivae, in quorum gratiam et quibus recreandis in rimis hoc augustissimum Sacramentum et sacrum conviium est institutum. Christus enim ejusmodi homines beignissime invitat, dicens: Venite ad me omnes, qui laoratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Et alibi ait: Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Et Apostolus inquit: Virtus mea (dicit Dominus) in inirmitate perficitur. Et ad Romanos scribit: Infirmum in ide assumite, et paulo post: Deus eum assumsit. Quisuis enim in filium Dei crediderit, sive is firma sive inirma fide praeditus fuerit, habet vitam aeternam.

Dignitas igitur neque in magna, neque in exigua inirmitate aut firmitate fidei, sed in merito Christi consitit. Hujus fructum infirmus ille in fide angustique animi arens, qui opem Christi in curando filio miserrimo imlorabat, non minus, quam Patriarcha Abraham, Apotolus Paulus, et alii, qui robustam fidem habuere, paricipat.

Et haec de vera praesentia et duplici manducatione orporis et sanguinis Christi, quae aut fide spiritualiter, ut ore fit (quae posterior dignis et indignis communis st) dicta sunt.

Cum vero etiam de consecratione, et de usitata illa egula (Nihil habet rationem Sacramenti extra usum seu ctionem divinitus institutam) dissensiones quaedam inter liquos Augustanae Confessionis Theologos inciderint, de

his etiam duobus capitibus unanimem et pium nostrum consensum declarare visum est. Ac de priore illa quaestione, quae est de consecratione, sentimus, quod veram praesentiam corporis et sanguinis Christi in Coena non efficiat ullius hominis vel verbum, vel opus, dignitas, seu meritum, sive pronunciatio ministri, seu manducatio, seu fides communicantium: horum nullum nobis corpus et sanguinem Christi praesentia facit, sed hoc totum, quod in Coena Christi corpus praesens habemus, simpliciter et in solidum omnipotentis Dei virtuti, et verbo, institutioni atque ordinationi Domini nostri Jesu Christi est adscribendum.

Verissima enim illa et omnipotentia verba Jesu Christi, quae in prima institutione pronunciavit, non modo in prima illa Coena efficacia fuere, sed eorum vis, virtus et efficacia adhuc hodie durant et valent; ita quidem certe, ut eorum virtute in omnibus locis, ubi Coena Domini juxta Christi institutionem celebratur, et verba ipsius usurpantur, virtute et potentia eorum verborum, quae Christus in prima Coena locutus est, corpus et sanguis Christi vere praesentia distribuantur et sumantur. Christus ipse enim (ubi ipsius institutio observatur, et verba ejus super pane et vino recitantur, et benedictus panis et vinum benedictum distribuuntur) per verba illa recitata, virtute primae institutionis, hodie etiam, verbo suo, quod repeti vult, efficax est. Hanc piam nostram sententiam Chrysostomus his verbis confirmat: et nunc (inquit) illi praesto est Christus; qui illam ornavit mensam, ipse istam quoque consecrat. Non enim homo est, qui proposita, panem et vinum, corpus Christi facit et sanguinem, sed ille, qui crucifixus pro nobis est, Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, et Dei virtute consecrantur, et gratia. Hoc est, ait, corpus meum; hoc verbo proposita elementa in Coena consecrantur. Et sicut illa vox, quae dicit: crescite et multiplicamini, et replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum, ad generationem operante natura; ita et vox illa (hoc est corpus meum, hic est sanguis meus) semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiae, usque ad hodiernum diem, et usque ad ejus adventum praestat sacrificio firmitatem.

D. Lutherus de hac ipsa re ad eundem modum scribit: haec illius jussio et institutio possunt haec praestare et efficiunt, et non nudum tantum panem et vinum, verum etiam corpus et sanguinem ipsius distribuamus et ac-

cipiamus. Sic enim verba ipsius habent: hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus. Itaque non opus nostrum, non pronunciatio nostra, sed mandatum et ordinatio Christi efficiunt, ut panis sit corpus, et vinum sit sanguis Christi; idque jam inde a prima institutione Coenae usque ad finem mundi fieri solet, nostro autem ministerio haec quotidie distribuuntur.

Item alibi: Sic et hic fit: etiamsi de omnibus panibus haec verba pronunciarem, hoc est corpus Christi, nihil tamen ea re efficeretur; at quando ad ipsius mandatum et institutionem in administratione Coenae Dominicae dicimus: hoc est corpus meum, tum revera est ipsius corpus. Non propter nostram pronunciationem, aut quod haec verba pronunciata hanc habeant efficaciam, sed quia Christus nobis praecipit, ut haec verba pronunciemus, et hoc modo suum mandatum et factum cum recitatione nostra conjunxit.

Et quidem verba institutionis Christi in administratione Coenae Dominicae palam coram Ecclesia diserte et clare recitentur, aut decantentur, neque ulla ratione intermittantur; idque plurimis et gravissimis de causis. Primum quidem, ut satisfiat et pareatur Christi mandato, qui inquit: Hoc facite; non igitur omittendum est, quod Christus ipse in sacra Coena fecit. Deinde, ut auditorum fides de substantia et fructu hujus Sacramenti, (de praesentia corporis et sanguinis Christi, et de remissione peccatorum, omnibusque beneficiis, quae nobis Christi morte et sanguinis profusione parta sunt, et nobis Testamento Christi donantur) per verba Testamenti Christi excitetur, confirmetur, et quam certissima reddatur. Praeterea, ut elementa panis et vini ad hunc sacrum usum quo videlicet nobis una cum illis Christi corpus manducandum, et sanguis ejus bibendus exhibeatur) sanctificentur seu benedicantur, ut D. Paulus inquit: Calix benedictionis, cui benedicimus, etc. Haec autem benedictio non alia ratione fit, quam verborum institutionis repetitione et recitatione.

Haec tamen benedictio seu recitatio verborum institutionis Christi sola non efficit Sacramentum, si non tota actio Coenae, quemadmodum ea a Christo ordinata est, observetur: verbi gratia, cum benedictus panis non distribuitur, sumitur, aut participatur, sed vel includitur, vel sacrificatur, vel circumgestatur: mandatum enim Christi, (hoc facite) quod totam actionem complectitur, totum et inviolatum observandum est. Ad hujus autem Sacra-

menti administrationem requiritur, ut in conventu aliquo piorum hominum panis et vinum benedictione consecrentur, dispensentur, sumantur, hoc est, edantur et bibantur, et mors Domini annuncietur. Ad hunc enim modum D. Paulus totam actionem, in qua panis frangitur, seu distribuitur et sumitur, ob oculos nobis proponit.

Accedamus jam etiam ad alterum caput, de quo paulo ante mentio est facta. Ut vera et pia doctrina de Coena Domini sincere conservaretur, et multiplices idololatrici abusus atque corruptelae hujus sacrosancti Testamenti Christi vitarentur et abolerentur, utilis haec regula et norma ex verbis institutionis Coenae desumta est: Nihil habet rationem Sacramenti extra usum a Christo institutum, seu extra actionem divinitus institutam. Haec regula nequaquam rejicienda est; magno enim cum fructu in Ecclesia Christi retineri potest et debet. Vocabula autem (usus seu actio) in hoc negotio proprie non significant fidem, nec solam manducationem, quae ore fit, sed totam externam visibilem actionem Coenae Dominicae a Christo institutam. Ad eam vero requiritur consecratio, seu verba institutionis; distributio et sumtio, seu externa, quae dicitur, oralis manducatio benedicti panis et vini; item corporis et sanguinis Christi perceptio. Et cum extra hunc usum panis in Missa Pontificia non distribuitur, sed vel offertur, vel includitur, vel circumgestatur, aut adorandus proponitur, non est ille pro Sacramento agnoscendus. Quemadmodum etiam aqua Baptismi, si ad campanas baptizandas, aut ad curandam lepram adhiberetur, aut adoranda proponeretur, nullam haberet Sacramenti (Baptismatis) rationem. Hujusmodi Pontificiis abusibus haec regula initio renascentis Evangelii opposita, et ab ipso D. Luthero pie declarata est.

Interim tamen dissimulare non debemus, quod Sacramentarii hanc utilem et necessariam regulam vafre, subdole, et malitiose ad negandam veram et substantialem praesentiam et oralem manducationem corporis Christi (quae hic in terris fit, et dignis atque indignis communis est) falsa interpretatione depravent. Interpretantur enim eam de spirituali usu fidei interno, ac sentiunt, sumtionem Coenae Dominicae indignis non esse Sacramentum, et fieri communicationem corporis Christi tantummodo spiritualiter per fidem, aut fidem hoc praestare, ut corpus Christi in Coena praesens sit. Inde porro colligunt, indignos, infideles, hypocritas, corpus Christi nec praesens habere, nec accipere.

Atqui fides nostra Sacramentum non efficit, sed tantum omnipotentis Dei atque Salvatoris nostri Jesu Christi certissimum verbum et institutio hoc praestant. Verbum enim Domini in Ecclesia efficax est manetque; neque vel dignitate vel indignitate ministri, neque sumentis incredulitate quidquam ei derogatur, aut virtus ejus enervatur. Sanctum Christi Evangelium est permanetque Evangelium, etiamsi impii quidam auditores nullam illi fidem adhibeant, in quibus etiam illud non est efficax ad salutem; idem etiam fit in sumtione Sacramenti, ut Christus in verbis suis (accipite, edite, hoc est corpus meum) verax maneat, sive communicantes in ipsum credant, sive non credant. Praesentiam enim corporis et sanguinis sui non per nostram fidem, sed per omnipotentiam suam efficit.

Quare perniciosus error est, quem adversarii impudenter defendunt, et subdola depravatione usitatae hujus regulae, plus fidei nostrae (quippe quae, ipsorum opinione, corpus Christi praesens nobis sistat atque participet) quam omnipotentiae Domini atque Salvatoris nostri Jesu Christi adscribunt.

Jam quod ad Sacramentariorum varia et imaginaria fundamenta atque futiles objectiones attinet, quas illi de essentialibus et naturalibus humani corporis proprietatibus, de ascensu Christi ad coelos, et de ipsius ex hoc mundo discessu, et si quae sunt his similia, afferunt, hae nugae, inquam, omnes et singulae, argumentis e verbo Dei desumtis, solide, nervose et copiose a D. Luthero in polemicis ipsius scriptis refutatae sunt. Quare pium lectorem (brevitatis studio) ad illius scripta remittimus. In his autem principem locum habent, libellus, quem contra coelestes Prophetas (ut tum vocabantur) edidit, et aliud opusculum, cujus inscriptio est: Quod verba (hoc est corpus meum) adhuc firma constent; item major ipsius, et minor (post aliquot annos) edita Confessio de Coena Domini, et alia praeterea ejusdem de hoc negotio evulgata opuscula. Neque enim fanatici spiritus a morte D. Lutheri ullum novum argumentum in medium attulerunt.

Quod autem nullis argumentis ab hominibus argute excogitatis, utcunque rationi blandiantur, abduci nos patiamur, nec pati vel volumus, vel possumus, vel debemus, a perspicua, simplicissima et clara verborum Testamenti Christi sententia in aliam opinionem, quae ab expressis verbis Christi recedit, sed simpliciter potius ea intelligimus et credimus, haec nostra sunt fundamenta, quibus hactenus, post motam controversiam in hoc articulo, constan-

ter nixi sumus, quae etiam D. Lutherus initio exortae hujus dissensionis contra Sacramentarios sequentibus verbis posuit: Mea fundamenta, quibus in hoc negotio nitor, haec sunt:

Primum est hic articulus fidei: Jesus Christus est substantialis, naturalis, verus, perfectus Deus et homo, in una persona indivisus et inseparabilis.

Secundum, quod dextera Dei est ubique.

Tertium, quod verbum Dei neque falsum est neque fallax.

Quartum, quod Deus varios modos habet novitque, quibus aliquo in loco esse potest, neque uno illo tantummodo contentus esse cogitur, de quo fanatici homines nugantur, quem Philosophi localem vocant.

Et Christi unicum corpus (inquit Lutherus) tribus modis seu triplici ratione potest alicubi esse.

Primo, comprehensibili et corporali ratione, quali usus est, cum in his terris corporaliter conversaretur, cum certo loco secundum quantitatem suam circumscriberetur. Hoc modo etiam hodie uti potest, quoties ipsi visum fuerit, id quod post resurrectionem suam aliquoties fecit, et in novissimo die tali ratione praesentiae sese manifestabit, sicut Paulus de Christo docet, inquiens: Quem suis temporibus ostendet beatus, et solus potens, rex regum, et Dominus dominantium. Et ad Coloss. ait: Cum Christus apparuerit, vita vestra, etc. Hoc modo non est in Deo, aut apud Patrem, aut in coelis, sicut fanaticus ille spiritus somniat. Deus enim non est corporalis locus. Et de hoc modo agitur in illis scripturae dictis, quae a fanaticis hominibus afferuntur, quod videlicet Christus mundum reliquerit, et ad Patrem iverit.

Deinde alio incomprehensibili et spirituali modo alicubi esse potest, ut loco non circumscribatur, sed per omnes creaturas penetret, pro liberrima sua voluntate, quemadmodum (ut crassa quadam similitudine rem utcunque adumbrem) visus meus per aërem, lumen, aut aquam penetrat, atque in iis rebus est, neque tamen loco circumscribitur. Et quemadmodum sonus per aquam, aërem, asserem, aut parietem transit, et in iis rebus est, neque tamen loco circumscribitur, eodem modo etiam lux et calor per aërem, aquam, vitrum, crystallum et per similes materias penetrant, et in iis rebus sunt, nec tamen loco circumscribuntur; et quidem ejus rei multae comparationes adduci possent. Hoc modo usus Christus, cum resurgens e sepulcro clauso et obsignato prodiret, et quando per januas

clausas ad discipulos ingrederetur, et sicut est in pane et vino Coenae, atque hoc modo creditur de sanctissima virgine Maria, matre sua, natus esse.

Praeterea alicubi esse potest divino et coelesti modo, secundum quem cum Deo una est persona. Ea ratione creaturae longe illi praesentiores et penetratu faciliores sunt, quam juxta secundum modum. Si enim juxta illum secundum modum potest esse in creaturis, et apud creaturas, ut tamen ipsum non sentiant, tangant, circumscribant, aut comprehendant; multo profecto magis secundum hunc tertium, admirandum, sublimem modum in omnibus creaturis; multoque mirabilius erit, ut ipsum non includant, circumscribant, aut comprehendant, sed potius, ut ipsas praesentes habeat, circumscribat et comprehendat. Hunc enim praesentiae Christi modum, quem ex unione personali cum Deo habet, longissime extra creaturas, quam longe videlicet Deus extra creaturas est, ponere te oportet. Rursus autem tam profunde et prope eundem modum in omnes creaturas, quam profunde et prope Deus in omnibus creaturis est, pones. Est enim una inseparabilis persona cum Deo: ubi igitur Deus est, ibi ipsum quoque esse, aut fidem nostram falsam esse oportet. Quis autem explicare, aut saltem cogitationibus suis assequi poterit, quomodo hoc fiat? Scimus quidem rem revera ita se habere, quod videlicet sit in Deo extra omnes creaturas, et cum ipso una sit persona, modum autem, quo ista fiant, ignoramus. Excedit hoc mysterium naturam, et rationis humanae, imo etiam Angelorum in coelis captum; soli Deo notum est. Cum igitur hoc arcanum nobis incomprehensum, et tamen verissimum sit, non decet nos ipsius verbo contradicere, nisi firmis argumentis probare possimus, quod Christi corpus nequaquam ibi esse valeat, ubi Deus est, et quod hic modus praesentiae confictus sit. Hoc fanaticis illis hominibus probandum incumbit; sed nunquam id praestabunt.

An vero Deus etiam plures modos habeat et norit, juxta quos Christi corpus alicubi sit, ego haudquaquam negaverim. Hoc saltem indicare volui, quam crassi et stupidi homines sint fanatici illi, qui Christi corpori non nisi unicum illum primum et comprehensibilem praesentiae modum tribuunt. Sed neque de illo modo probare poterunt, quod cum nostra sententia pugnet. Ego enim nunquam asserere velim, quod potentia Dei non efficere valeat, ut unum corpus simul in pluribus locis, etiam corporali et comprehensibili modo, adesse possit. Quis enim et quibus argumentis evincet, quod hoc Deo sit impossibile? Quis potentiae

ipsius finem deprehendit? Fanatici quidem id cogitant: hoc Deus praestare non potest; sed quis ipsorum cogitationibus credat, et quo argumentorum genere has cogitationes suas confirmabunt? Hactenus Lutherus.

Ex his D. Lutheri verbis etiam manifestum est, in qua significatione vocabulum (spiritualiter) in Ecclesiis nostris, quoad hoc negotium, usurpetur. Vocabulum enim (spiritualiter) Sacramentariis nihil aliud significat, quam spiritualem illam communionem, quando nimirum, per fidem, in Spiritu vere credentes Christo Domino incorporantur, et revera spiritualia membra corporis ejus fiunt.

Cum vero D. Lutherus, aut nos, vocabulo (spiritualiter) in hoc negotio utimur, intelligimus spiritualem, supernaturalem, coelestem modum, secundum quem Christus in sacra Coena praesens est, et non tantum in credentibus consolationem et vitam, verum etiam in infidelibus judicium efficit. Et quidem per vocabulum illud (spiritualiter) Capernaiticas illas imaginationes de crassa et carnali praesentia excludimus et rejicimus, quae Ecclesiis nostris per Sacramentarios, post tot publicas nostras protestationes, affingitur. Et in ea sententia intelligi volumus vocabulum (spiritualiter), cum dicimus, corpus et sanguinem Christi in sacra Coena spiritualiter accipi, edi et bibi. Tametsi enim participatio illa ore fiat, tamen modus spiritualis est.

Fides igitur nostra in hoc articulo de vera praesentia corporis et sanguinis Christi in sacra Coena super veri et omnipotentis Dei, Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, veritatem et omnipotentiam est fundata et exstructa. Haec fundamenta ita solida atque immota sunt, ut et fidem nostram in omnibus tentationibus (quae de hoc articulo incidere possunt) confirmare et stabilire, et omnes Sacramentariorum objectiones et argutias, utcunque speciosae sint et humanae rationi plurimum blandiantur, refutare et evertere, et piis animis per omnia sufficere, et praesentissimam consolationem et fiduciam afferre possint.

Quare rejicimus et damnamus corde et ore, utpote fallaces et fraude plenos, omnes errores, qui recitatae jam sanae doctrinae, et in sacris literis fundatae, adversantur et repugnant.

I. Pontificiam Transsubstantiationem, cum docetur, quod panis et vinum, si consecrata seu benedicta fuerint, in sacrosancta Coena substantiam et essentiam suam penitus amittant, et in substantiam corporis et sanguinis Christi convertantur, ita quidem, ut sola externa species panis et vini, sive accidentia sine subjecto, reliqua maneant. E

juod fingunt, corpus Christi sub specie panis (qui tamen panis ipsorum opinione jam non amplius est panis, sed naturalem suam essentiam amisit) revera praesens esse, etiam extra actionem Coenae Dominicae, cum videlicet panis in acrario inclusus adservatur, aut in solenni theatrica pompa dorandus ostentatur et circumgestatur. Nihil enim ratioiem Sacramenti habere potest, extra mandatum Dei, et isum a Christo institutum, ut supra monuimus.

II. Repudiamus et damnamus etiam omnes alios Ponificios abusus hujus Sacramenti, inprimis vero abominatioem sacrificii Missae pro vivis et defunctis.

III. Quod Laicis (ut vocant) una tantum Sacramenti pecies sive pars (et quidem contra expressum mandatum et laram institutionem Christi) porrigitur. Et sane hi aliique lurimi Pontificii abusus in Ecclesiis nostris in communi la Confessione et Apologia, in Smalcaldicis articulis, et liis nostrorum scriptis, solide verbo Dei, et eruditae atque iae antiquitatis testimoniis, refutati et rejecti sunt.

Cum autem in hoc scripto praecipue confessionem et eclarationem nostram de vera praesentia corporis et sanuinis Christi contra Sacramentarios (quorum aliqui sub ugustanae Confessionis titulo in Ecclesias nostras sine onte sese ingerunt) proponere voluerimus; eam ob causam acramentariorum errores praecipue hoc loco recitare et mmemorare visum est, eo fine, ut auditores nostri eos noscere et cavere possint.

Rejicimus igitur atque damnamus corde et ore, ut fals et imposturae plenas, omnes Sacramentariorum opinios et dogmata, quae supra commemoratae et in verbo Dei ndatae doctrinae non consentiunt, sed adversantur et reignant.

I. Cum docetur, quod verba institutionis non simpliter in propria sua significatione, ut sonant, de vera subantiali corporis et sanguinis Christi praesentia in Coena omini, accipienda, sed per tropos et figuratas significatios in alienam et novam sententiam sint torquenda. Et hoc co omnes Sacramentariorum opiniones ejusmodi, quarum quae inter se etiam pugnant (quot aut quam variae illae it) rejicimus.

II. Quod oralis sumtio corporis et sanguinis Christi in ra Coena a Sacramentariis negatur, eique opponitur, od corpus Christi in Coena spiritualiter tantum, per fidem cipiatur, ita quidem, ut ore in sacra Coena tantum pam et vinum edamus atque bibamus.

III. Quod docetur, panem et vinum in Coena Domini nihil aliud esse, nisi notas quasdam professionis, quibus Christiani se invicem agnoscant: vel quod panis et vinum sint tantum figurae, symbola, typi, ac similitudines longissime absentis corporis Christi, ea quidem ratione, quod ut panis et vinum sunt cibus externus nostri corporis, ita absens corpus Christi, una cum ipsius merito, sit animae nostrae cibus spiritualis.

IV. Quod panis et vinum non sint nisi symbola aut signa memorialia absentis corporis Christi, quibus signis, tanquam externo pignore confirmemur, quod fides illa (quae a Coena sese avertit, et supra omnes coelos ascendit) sursum non minus vere corporis et sanguinis Christi particeps fiat, quam revera in Coena Domini ore externa symbola accipimus. Et, quod hoc modo fides nostra in sacra Coena tantummodo per externa symbola, non autem per verum, praesens, et nobis exhibitum corpus et sanguinem Christi obsignetur et confirmetur.

V. Quod in Coena Domini fidei tantummodo virtus, operatio, et meritum longe absentis corporis Christi distribuantur et communicentur, ut hac ratione absentis corporis Christi participes fiamus.

VI. Et quod juxta hunc modum unio sacramentalis sit intelligenda, videlicet de analogia signi et signati, quatenus nimirum corpus et sanguis Christi cum pane et vino aliquid similitudinis habent.

VII. Quod corpus et sanguis Christi spiritualiter duntaxat, per fidem sumatur et participetur.

VIII. Quod Christus propter ascensum suum in coelos, corpore suo, in certo quodam coeli loco ita sit comprehensus et circumscriptus, ut suo corpore nobiscum in sacra Coena (quae juxta institutionem Christi in terris celebratur) vere et substantialiter praesens esse, neque possit, neque velit, sed potius tam longe a sacra Coena absit, quantum altissimum coelum a terris distat. Sic enim quidam Sacramentarii verba illa in actis Apostolicis (oportet Christum coelum accipere) de industria malitiose (ad confirmandum errorem suum) depravarunt, et loco sincerae translationis haec verba reposuerunt: oportet Christum coelo capi; quae verba significant, Christum ita in coelum receptum, ut coelo circumscribatur et comprehendatur, ut nobiscum in terris, humana sua natura nullo prorsus modo, praesens esse possit, aut velit.

IX. Quod Christus veram substantialem praesentiam corporis et sanguinis sui in sacra sua Coena neque promise-

rit, neque praestare possit aut velit, cum ipsius natura, et proprietas assumtae suae humanitatis id non admittant.

X. Quod non solum verbum, et sola Christi omnipotentia, sed fides corpus Christi in Coena Domini praesens nobis sistat. Unde quidam verba institutionis in actione Coenae Dominicae non recitant, sed omittunt. Etsi autem Papistica consecratio (quae pronunciationi verborum, tanquam operi sacerdotis, eam vim adscribit, quasi ea Sacramentum efficiat) non injuria reprehenditur, atque rejicitur: tamen verba institutionis in actione Coenae Dominicae nequaquam omitti possunt aut debent, id quod ex superiore declaratione manifestum est.

XI. Quod credentes jubentur corpus Christi non cum pane et vino Coenae (juxta Christi institutionem) quaerere, sed a pane sacrae Coenae, fide sua in coelum, ad locum illum ablegantur, in quo Christus suo corpore sit, ut ibi ejus fiant participes.

XII. Rejicimus etiam hunc errorem, cum docetur, quod infideles et impoenitentes (qui titulo duntaxat Christiani sunt, revera autem fidem vivam, veram et salvificam non habent) in Coena Domini non corpus et sanguinem Christi, sed tantum panem et vinum accipiant. Et, cum non nisi duo genera convivarum in hoc coelesti convivio reperiantur, digni videlicet, et indigni: rejicimus etiam illud discrimen inter indignos, quod aliqui faciunt, qui asserunt, impios Epicuraeos, empaectas et verbi Dei contemtores (qui in externa Ecclesiae communione sunt) non corpus et sanguinem Christi ad judicium in usu Coenae, sed tantummodo panem et vinum sumere.

XIII. Et, cum docetur, dignitatem non tantum in vera fide, verum etiam in propria hominis praeparatione consistere.

XIV. Similiter, cum docetur, etiam vere credentes, qui viva et vera fide praediti sunt, eamque retinent, si tamen ea praeparatione propria et sufficiente careant, quam ipsi sibi proposuerunt, hoc Sacramentum, tanquam indignos convivas, ad judicium accipere.

XV. Elementa illa, seu visibiles species benedicti panis et vini, adorari oportere. Quod autem Christus ipse, verus Deus et homo, (qui in Coena sua, in legitimo nimirum ejus usu, vere et substantialiter praesens est) in spiritu et in veritate (quemadmodum etiam omnibus aliis locis, praecipue vero, ubi Ecclesia ipsius est congregata) adorari debeat, id nemo, nisi Arianus haereticus, negaverit.

XVI. Repudiamus praeterea et damnamus omnes curiosas, sarcasmis tinctas et blasphemas quaestiones, atque hujus generis sermones, qui crasse, carnaliter et Capernaitice de supernaturalibus et coelestibus mysteriis Coenae Dominicae proferuntur.

Reliquae antitheses et rejectae opiniones, quae cum pia doctrina pugnant, in superiore declaratione reprehensae atque repudiatae sunt, eas (quia brevitati studemus) hoc loco repetere noluimus. Si quae sunt autem, praeter haec, alia falsa et damnata dogmata, eorum dijudicatio ex praemissa copiosa explicatione peti, et (si opus sit) nominatim reprobari possunt. Nos enim omnia, quae supra commemoratae et in verbo Dei bene fundatae doctrinae non consentiunt, sed repugnant, rejicimus atque damnamus.

VIII.

DE PERSONA CHRISTI.

Orta est etiam controversia inter Augustanae Confessionis Theologos de persona Christi, quam tamen non ipsi inter se moverunt, sed ei occasionem Sacramentarii originaliter dederunt.

Cum enim D. Lutherus veram et substantialem corporis et sanguinis Christi in sacra Coena praesentiam contra Sacramentarios, e verbis institutionis Coenae firmissimis argumentis liquido probasset atque confirmasset, a Cinglianis illi objectum est: Si corpus Christi simul in coelo et in terris, in Coena Domini, praesens sit, necessario consequi, illud non esse verum et humanum corpus: talem enim majestatem soli Deo tribuendam, corpus vero Christi nequaquam illius capax esse.

Hanc objectionem D. Lutherus refutavit, eamque nihil ponderis habere, luculenter, in didacticis et polemicis suis scriptis de Coena Domini, quae Sacramentariis opposuit, demonstravit, qnae nos non minus, quam didactica hujus viri scripta approbamus; idque publice testatum esse volumus. Interim, post mortem D. Lutheri, prodierunt quidam Theologi (Augustanam Confessionem profitentes) qui non quidem aperte et manifeste ad Sacramentarios in negotio Coenae Dominicae transierunt, sed tamen eadem fundamenta falsa de persona Christi, quibus Sacramentarii

veram et substantialem corporis et sanguinis Christi praesentiam e Coena Domini tollere conati sunt, in medium attulerunt, asserentes, humanae naturae in persona Christi ea non esse tribuenda, quae sint supra vel etiam contra humanas illius naturales et essentiales proprietates. Atque super hoc negotio D. Lutheri piam doctrinam, et una omnes illos, qui eam, utpote verbo Dei conformem, amplexi sunt, omnium propemodum veterum horribilium haereseon insimularunt atque accusarunt.

Ut autem haec controversia pie, juxta verbi Dei et fidei nostrae analogiam declaretur, et per gratiam Dei componatur, unanimi consensu doctrinam, fidem et confessionem nostram de hoc articulo recitabimus.

Credimus, docemus et confitemur: etsi Filius Dei per se integra et distincta divinitatis aeternae persona est, adeoque verus, substantialis, perfectus Deus cum Patre et Spiritu sancto ab aeterno fuit, quod tamen (in plenitudine temporis) humanam naturam in unitatem suae personae assumserit, non ita, quasi duae jam in Christo personae, aut duo Christi facti sint: sed quod Christus Jesus jam in una persona simul verus sit aeternus Deus, ab aeterno ex Patre genitus, et verus homo, e laudatissima virgine Maria natus, ut scriptum est: Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.

Credimus, docemus et confitemur, jam in una illa indivisa persona Christi duas esse distinctas naturas, divinam videlicet, quae ab aeterno est, et humanam, quae in tempore assumta est in unitatem personae filii Dei. Et hae duae naturae in persona Christi nunquam vel separantur vel confunduntur, vel altera in alteram mutatur: sed utraque in sua natura et substantia seu essentia (in persona Christi) in omnem aeternitatem permanet.

Credimus etiam, docemus et confitemur, quod, ut natura utraque in sua natura et essentia inconfusa manet, neque unquam aboletur, ita etiam utraque suas naturales, essentiales proprietates retineat, neque in omnem aeternitatem eas deponat, et quod unius naturae proprietates essentiales nunquam alterius naturae proprietates essentiales fiant.

Credimus autem, docemus et confitemur, quod omnipotentem esse, aeternum, infinitum, ubique simul esse, naturaliter, hoc est, secundum proprietatem naturae, et naturalis illius essentiae, per se ubique praesentem esse, omnia nosse, etc. sint revera essentiales naturae divinae proprietates, quae etiam humanae naturae essentiales proprietates in aeternum nunquam fiant. At vero esse corpo-

ream creaturam, carnem et sanguinem, finitum et circumscriptum esse, pati, mori, ascendere, descendere, de loco in locum moveri, esurire, sitire, algere, aestu affligi, et si quae sunt similia, esse proprietates humanae naturae statuimus, quae nunquam proprietates divinae naturae fiant.

Credimus, docemus et confitemur etiam, quod jam post factam incarnationem non quaelibet natura in Christo per se ita subsistat, ut utraque sit persona separata, aut quod utraque personam singularem constituat, sed ita naturas unitas esse sentimus, ut unicam tantum personam constituant, in qua simul personaliter ambae, divina et humana natura assumta, unitae sint et subsistant; ita quidem, ut jam post incarnationem ad integram Christi personam non modo divina, sed etiam assumta humana natura pertineat, et quod persona filii Dei incarnati, ut sine divinitate sua, ita etiam sine humanitate sua non sit integra persona. In Christo igitur non sunt duae distinctae, sed unica tantum persona, non obstante, quod duae distinctae naturae, utraque in sua essentia, et proprietatibus naturalibus, inconfusae in ipso reperiantur.

Credimus quoque, docemus ac confitemur, assumtam humanam naturam in Christo non tantum essentiales et naturales suas proprietates habere et retinere, sed praeterea etiam per unionem personalem, qua cum divinitate mirando modo copulata est, et postea per glorificationem, exaltatam esse ad dexteram majestatis, virtutis et potentiae, super omne, quod nominatur non tantum in hoc, sed etiam in futuro seculo.

Quod vero ad hanc majestatem attinet, ad quam Christus secundum humanitatem suam exaltatus est, non eam tum demum accepit, cum a mortuis resurrexit, et ad coelos ascendit, sed tum, cum in utero matris conciperetur, et homo fieret, quando videlicet divina et humana natura personaliter sunt unitae. De hac autem hypostatica unione non ita sentiendum est, (ut quidam sinistre eam accipiunt,) quasi duae illae naturae, divina et humana, eo modo unitae sint, quo duo asseres conglutinantur, ut realiter, seu re ipsa et vere, nullam prorsus communicationem inter se habeant. Hic enim Nestorii et Samosateni error est et haeresis, qui haeretici (ut Suidas, et Theodorus Presbyter Rethenensis testantur) senserunt atque docuerunt: *δύο φύσεις διῃρημένως ἐχούσας, καὶ ἀκοινωνήτους πρὸς ἑαυτὰς παντάπασιν*, h. e. duas naturas separatim seu seorsim se habentes, et omni modo ad invicem seu inter se incommunicabiles esse. Hoc falso dogmate naturae separantur, et duo Chri-

sti finguntur, quorum unus sit Christus, alter vero Deus Logos, qui in Christo habitet.

Sic enim Theodorus Presbyter scribit: Paulus quidam iisdem, quibus Manes, temporibus, Samosatenus quidem ortu, sed Antiochiae Syriae antistes, Dominum impie dixit nudum fuisse hominem, in quo Deus verbum, sicut et in singulis Prophetis, habitaverit, ac proinde duas naturas separatas, et citra omnem prorsus inter se communionem, in Christo esse, quasi alius sit Christus, alius Deus verbum in ipso habitans.

Contra hanc damnatam haeresin Catholica Christi Ecclesia semper, omnibusque temporibus simplicissime credidit et sensit, humanam et divinam naturam in persona Christi eo modo unitas esse, ut veram inter se communicationem habeant. Neque tamen ideo naturae in unam essentiam, sed ut D. Lutherus loquitur, in unam personam conveniunt et commiscentur. Et propter hanc hypostaticam unionem et communicationem veteres orthodoxi Ecclesiae doctores saepe admodum, non modo ante, verum etiam post Chalcedonense Concilium, vocabulo (mixtionis) in pia tamen sententia et vero discrimine, usi sunt. Ejus rei confirmandae gratia multa Patrum testimonia in medium afferri possent, quae passim in hominum nostrorum scriptis reperire licet. Et quidem erudita antiquitas unionem hypostaticam, et naturarum communicationem, similitudine animae et corporis, item ferri candentis, aliquo modo declaravit. Anima enim et corpus (quemadmodum etiam ignis et ferrum) non tantum per phrasin aut modum loquendi, aut verbaliter, sed vere et realiter communicationem inter se habent: neque tamen hoc modo confusio aut naturarum exaequatio introducitur, qualis fieri solet, cum ex melle et aqua mulsum conficitur. Talis enim potus non amplius aut aqua est mera, aut mel merum, sed mixtus quidam ex utroque potus. Longe certe aliter se res in illa divinae et humanae naturae unione (in persona Christi) habet; longe enim sublimior est, et plane ineffabilis communicatio et unio divinae et humanae naturae, in persona Christi, propter quam unionem et communicationem Deus homo est, et homo Deus. Nec tamen hac unione et communicatione naturarum vel ipsae naturae, vel harum proprietates confunduntur, sed utraque natura essentiam et proprietates suas retinet.

Propter hanc hypostaticam unionem (quae sine vera illa communicatione naturarum nec cogitari nec subsistere potest) non nude et sola humana natura, cujus proprium est pati et mori, pro totius mundi peccatis est passa, sed

ipse filius Dei vere (secundum tamen naturam humanam assumtam) passus, et, ut Symbolum nostrum Apostolicum testatur, vere mortuus est, etsi divina natura neque pati neque mori potest. Hanc rem D. Lutherus in majore sua de Coena Domini confessione copiose et solide declaravit, ubi blasphemam Cinglii alloeosin, qui docuit, unam naturam pro altera sumi et intelligi, tanquam Diaboli larvam rejecit, et ad inferni barathrum damnavit.

Et sane veteres Ecclesiae doctores duo haec vocabula *κοινωνίαν* et *ἕνωσιν*, communicationem et unionem, in explicatione hujus mysterii conjunxerunt, et alterum per alterum declararunt, Irenaeus lib. IV. cap. 37. Athanasius in Epistola ad Epictetum. Hilarius de Trinitate lib. IX. Basilius et Nyssenus in Theodoreto. Damascenus lib. III. cap. 19.

Propter hanc hypostaticam unionem et communionem divinae et humanae naturae in Christo credimus, docemus et confitemur, juxta fidei nostrae Christianae analogiam omnia ea, quae de Christi majestate secundum humanam ejus naturam, qua ad dextram omnipotentiae et virtutis Dei sedet, et iis, quae ex ea consequuntur, dici solent, locum non habitura, neque stare posse, nisi hypostatica illa unio et communicatio naturarum in persona Christi realiter et vere existerent.

Hujus hypostaticae unionis ratione et naturarum communione Maria, laudatissima illa virgo, non hominem duntaxat, sed talem hominem, qui vere filius Dei altissimi est, genuit, ut Archangelus Gabriel testatur. Is filius Dei etiam in utero matris divinam suam majestatem demonstravit, quod de virgine, inviolata ipsius virginitate, natus est. Unde et vere *θεοτόκος*, Dei genitrix est, et tamen virgo mansit.

Illius hypostaticae unionis et communicationis virtute omnia miracula sua edidit, et divinam suam majestatem pro liberrima voluntate, quando et quomodo ipsi visum fuit, (non tantum post resurrectionem suam et ascensum ad coelos, verum etiam in statu exinanitionis) manifestavit. Verbi gratia, in nuptiis, quae in Cana Galileae celebratae fuerunt, item, cum duodecim annos natus inter viros eruditos eruditissime disputaret, praeterea in horto, quando unico propemodum verbulo hostes suos in terram prosterneret: quin imo in ipsa morte. Non enim ut alius quispiam vulgaris homo mortuus est, sed in morte, et quidem per suam mortem, ipsam mortem, peccatum, Diabolum, infernum, et aeternam damnationem devicit. Haec certe admiranda opera

humana natura sola nequaquam praestare potuisset, nisi cum divina natura personaliter unita fuisset, et realem cum ea communicationem habuisset.

Ex hac unione et naturarum communione humana natura habet illam exaltationem, post resurrectionem a mortuis, super omnes creaturas in coelo et in terra, quae revera nihil aliud est, quam quod Christus formam servi prorsus deposuit; humanam vero naturam non deposuit, sed in omnem aeternitatem retinet, et ad plenam possessionem et divinae majestatis usurpationem secundum assumtam humanam naturam evectus est. Eam vero majestatem statim in sua conceptione, etiam in utero matris habuit; sed ut Apostolus loquitur, se ipsum exinanivit, eamque, ut D. Lutherus docet, in statu suae humiliationis secreto habuit, neque eam semper, sed quoties ipsi visum fuit, usurpavit.

Jam vero, postquam non communi ratione, ut alius quispiam sanctus, in coelos ascendit, sed, ut Apostolus testatur, super omnes coelos ascendit, et revera omnia implet, et ubique non tantum ut Deus, verum etiam ut homo, praesens dominatur et regnat, a mari ad mare, et usque ad terminos terrae, quemadmodum olim Prophetae de ipso sunt vaticinati, et Apostoli testantur, quod Christus ipsis ubique cooperatus sit, et sermonem ipsorum sequentibus signis confirmaverit. Haec autem non terreno modo, sed, ut D. Lutherus loqui solet, pro modo et ratione dextrae Dei facta sunt, quae non est certus aliquis et circumscriptus in coelo locus, (ut Sacramentarii sine testimonio sacrae Scripturae fingunt,) sed nihil aliud est, nisi omnipotens Dei virtus, quae coelum et terram implet, in cujus possessionem Christus, juxta humanitatem suam, sine confusione tamen et exaequatione naturarum, et in essentia, et in essentialibus proprietatibus, realiter seu revera venit. Ex hac communicata sibi divina virtute homo Christus, juxta verba testamenti sui, corpore et sanguine suo in sacra Coena, ad quam nos verbo suo ablegat, praesens esse potest, et revera est. Quod alioqui nulli alii homini possibile est, quia nemo hominum cum divina natura hoc modo unitus, et in divinam illam omnipotentem majestatem et virtutem (ratione hypostaticae duarum in Christo naturarum unionis) collocatus est, sicut unus et solus ille Jesus, virginis Mariae filius. In ipso enim divina et humana natura hypostatice sunt unitae, ita ut in Christo tota divinitatis plenitudo corporaliter inhabitet, et in illa personali unione tam arcta et ineffabilis est naturarum communio, in quam etiam (ut

Apostolus Petrus ait) desiderant Angeli cum admiratione et gaudio prospicere. De qua re paulo post suo loco ordine et copiosius dicetur.

Et ex hoc fundamento, cujus jam facta est mentio, et quod unio personalis docet, quomodo videlicet divina et humana natura in persona Christi sint unitae, ut non modo nomina communia, sed realiter etiam in re ipsa inter se, sine omni confusione et exaequatione essentiarum, communicent, promanat etiam doctrina illa de communicatione idiomatum duarum in Christo naturarum, de qua infra aliquid amplius dicetur.

Cum autem indubitatum et extra controversiam positum sit, quod propria non egrediantur sua subjecta, hoc est, quod quaelibet natura suas proprietates essentiales retineat, et illae non ab una natura separentur, atque in alteram, tanquam aqua de uno vase in aliud, transfundantur: nulla prorsus fieri aut constare posset proprietatum communicatio, nisi illa, de qua diximus, personalis naturarum in Christo esset unio et communicatio. Hoc autem (post articulum sanctae Trinitatis) summum est mysterium, quo nullum majus in coelo et in terra reperitur. Unde Paulus ait: Manifeste magnum est pietatis mysterium, quod Deus manifestatus est in carne, etc. Cum enim Apostolus Petrus clarissimis verbis testetur, quod nos etiam, in quibus Christus (tantummodo ex gratia) habitat propter tantum mysterium, divinae naturae participes fiamus in Christo: quantam existimabimus eam esse communicationem divinae naturae, de qua Apostolus loquitur, quod videlicet in Christo tota divinitatis plenitudo inhabitat corporaliter, ita quidem, ut Deus et homo una sint persona. Plurimum autem refert, ut haec doctrina de communicatione idiomatum convenienti discrimine et distincte tractetur et explicetur. Propositiones enim et praedicationes, quibus utimur, cum de persona Christi, et de naturis et proprietatibus ejus loquimur, non omnes unius sunt generis aut modi. Et si quando non satis dextre et distincte hoc negotium tractatur; tum doctrina haec involvitur, et lector simplex facile perturbatur. Quare ea, quam subjiciemus, explicatio alta mente reponatur: ea autem, ut res ipsa lectori planior, et intellectu facilior sit, tribus praecipuis capitibus comprehendi potest.

Primo cum in Christo duae sint distinctae naturae, quae essentiis et proprietatibus suis neque mutantur, neque confunduntur, utriusque vero naturae una tantum sit persona: ea, quae unius tantum naturae propria sunt, alteri

naturae non seorsim, quasi separatae, sed toti personae (quae simul Deus et homo est) attribuuntur, sive Deus, sive homo nominetur.

Sed in hoc praedicationum genere non sequitur, quod ea, quae toti personae tribuuntur, simul utriusque naturae sint proprietates, sed distincte declarandum est, secundum quam naturam aliquid personae adscribatur. Ad hunc modum loquitur Paulus, cum de Christo dicit: Christum genitum esse ex semine Davidis secundum carnem. Et Petrus de Christo inquit, quod sit mortificatus carne, et quod passus sit in carne.

Cum autem et occulti et aperti Sacramentarii, sub hac regula (quando dicitur, quod toti personae tribuatur, quod uni naturae proprium est) perniciosum suum errorem occultent, dum totam quidem personam nominant, interim tamen unam, eamque (ut sic dicamus) nudam tantum naturam intelligunt, alteram autem penitus excludunt, quasi nuda vel sola humana natura pro nobis passa sit: placuit D. Lutheri verba hoc loco recensere e majori ipsius de Coena Domini confessione, in quibus de Cinglii Alloeosi agit, ut Ecclesia Dei quam optime adversus errorem illum praemuniatur. Verba autem D. Lutheri sic habent:

Hoc Cinglius vocat Alloeosin, cum aliquid de divinitate Christi dicitur, quod tamen humanitatis proprium est, et contra. Verbi gratia, ubi in scriptura dicitur: Nonne haec oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? ibi nugatur Cinglius, quod vocabulum (Christus) hoc loco pro humana natura sumatur. Cave tibi, cave, inquam, tibi ab ista Alloeosi: est enim larva quaedam Diaboli, quae tandem talem Christum fingit, secundum cujus rationes ego certe nolim esse Christianus. Hoc enim illa vult, quod Christus nihil amplius sit, aut efficiat sua passione et vita, quam alius quispiam sanctus. Si enim persuaderi mihi patiar, ut credam, solam humanam naturam pro me passam esse, profecto Christus mihi non magni pretii Salvator erit, sed ipse tandem Salvatore eget. In summa, verbis explicari non potest, quid Diabolus per hanc Alloeosin moliatur. Et paucis interpositis: Si forte venefica illa domina ratio (cujus neptis est ipsa Alloeosis) reclamare voluerit, dicens: divinitas neque pati neque mori potest; tu respondebis: verum id quidem est; nihilominus tamen, quia divinitas et humanitas in Christo unam personam constituunt, scriptura, propter hypostaticam illam unionem, etiam divinitati omnia illa tribuit, quae humanitati accidunt, et vicissim humanitati, quae divinitatis sunt. Et sane revera ita res

sese habent. Hoc enim fateri te necesse est: haec persona (monstrato Christo) patitur, moritur, haec autem persona est verus Deus. Recte igitur dicitur: Filius Dei patitur. Etsi enim una ipsius pars (ut sic loquar) divinitas videlicet, non patiatur, tamen ea persona, quae Deus est, patitur in altera sua parte, nimirum in humanitate: revera enim filius Dei pro nobis est crucifixus, hoc est, persona, quae Deus est. Ipsa enim, ipsa (inquam) persona crucifixa est, secundum humanitatem. Et rursus post aliqua: Si constabit Alloeosis, ut eam Cinglius proponit, in Christo duas personas esse necesse erit, divinam videlicet, et humanam, quandoquidem Cinglius dicta scripturae de passione tantum ad humanitatem inflectit, eaque per omnia a divinitate separat. Ubi enim opera divelluntur et separantur, ibi etiam personam ipsam dividi necesse est, cum omnia opera, omnesque passiones non naturis, sed personae tribuantur. Persona enim ipsa est, quae omnia illa agit et patitur, hoc quidem secundum hanc naturam, illud vero secundum alteram naturam; quae sane omnia viris eruditis sunt notissima. Quare agnoscimus Dominum nostrum Jesum Christum Deum et hominem in una persona, non confundendo naturas, nec dividendo personam.

In eandem sententiam loquitur D. Lutherus etiam in eo libello, quem de conciliis et Ecclesia scripsit: Sciendum id nobis Christianis est, nisi Deus in altera lance sit, et pondere vincat, nos lance nostra deorsum (ad interitum) ferri. Hoc sic accipi volo: nisi haec vera sint: Deus mortuus est pro nobis, et, si solus homo pro nobis mortuus est, tum profecto prorsus actum fuerit de nobis. At vero, si Dei mors, et, quod Deus ipse mortuus est, in altera lance ponitur, tum ille deorsum fertur, nos vero instar vacuae et levioris lancis sursum tendimus. Sed et ille deinde rursus vel sursum tendere, vel e lance exilire potest. Non autem poterat in lancem descendere et considere, nisi nostri similis, hoc est, homo fieret, ut vere et recte de ipsius passione dici posset: Deus mortuus est, Dei passio, Dei sanguis, Dei mors. Non enim in sua natura Deus mori potest. Postquam autem Deus et homo unitus est in una persona, recte et vere dicitur: Deus mortuus est, quando videlicet ille homo moritur, qui cum Deo unum quiddam, seu una persona est. Hactenus Lutherus. Ex his liquet, non carere errore, si quis dixerit scripseritve, quod commemoratae propositiones (Deus passus est, Deus mortuus est) sint tantummodo praedicationes verbales, hoc est, nuda verba, sine re. Simplicissima enim Christiana fides nostra docet,

quod filius Dei, qui homo factus est, pro nobis passus ac mortuus sit, nosque sanguine suo redemerit.

Deinde, quod ad rationes officii Christi attinet, persona non agit et operatur in, seu cum una, vel per unam naturam tantum, sed potius in, cum, et secundum atque per utramque naturam, seu, ut concilium Chalcedonense loquitur, una natura agit seu operatur cum communicatione alterius, quod cujusque proprium est. Itaque Christus est noster mediator, redemtor, rex, summus Pontifex, caput et pastor, etc. non secundum unam tantum naturam, sive divinam, sive humanam, sed secundum utramque naturam, de qua re alias etiam copiosius dicitur.

Tertio vero longe adhuc aliud est, quando de eo quaeritur, disseritur, vel tractatur, an duae illae naturae in hypostatica unione in Christo nihil amplius, nisi suas naturales essentiales proprietates habeant: quod enim easdem habeant ac retineant, supra docuimus.

Quantum ergo ad divinam in Christo naturam attinet, cum in ipso nulla sit (ut Jacobus testatur) transmutatio, divinae Christi naturae per incarnationem nihil (quoad essentiam et proprietates ejus) vel accessit, vel decessit, et per eam in se, vel per se neque diminuta neque aucta est.

Jam quod ad humanam naturam in persona Christi attinet, non defuerunt quidam, qui contenderent, eam in personali etiam cum divinitate unione nihil amplius habere, quam duntaxat suas naturales essentiales proprietates, quarum ratione fratribus suis per omnia similis est. Unde affirmarunt, humanae in Christo naturae nihil eorum tribui vel debere vel posse, quod sit supra vel contra naturales ipsius proprietates, etiamsi scripturae testimonia humanae Christi naturae talia tribuant. Hanc vero ipsorum opinionem falsam esse, verbo Dei adeo perspicue demonstrari potest, ut etiam ipsorum consortes eum ipsum errorem reprehendere et rejicere tandem coeperint. Sacrae enim literae et orthodoxi Patres, scripturae verbis edocti, praeclare testantur, quod humana natura in Christo, eam ob causam, et inde adeo, quod cum divina natura personaliter unita est, (deposito servili statu et humiliatione, jam glorificata et ad dexteram majestatis et virtutis divinae exaltata) praeter et supra naturales, essentiales, atque in ipsa permanentes humanas proprietates, etiam singulares, excellentissimas, maximas, supernaturales, impervestigabiles, ineffabiles, atque coelestes praerogativas majestatis, gloriae, virtutis ac potentiae super omne, quod nominatur,

non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, acceperit, ut ita humana in Christo natura (suo modo et ratione) in exequendo officio Christi simul adhibeatur, cooperetur, et suam efficaciam, id est, virtutem et operationem habeat, non tantum ex suis naturalibus proprietatibus, aut secundum essentiales proprietates, aut quousque earum virtus et efficacia progreditur, sed praecipue secundum majestatem, gloriam, virtutem atque potentiam, quam per unionem hypostaticam, glorificationem et exaltationem accepit. Et hoc ipsum hodie ne adversarii quidem nostri prorsus negare audent, nisi quod disputant et contendunt, illa tantum esse dona creata, et finitas dotes seu qualitates, quibus humanam in Christo naturam donatam et ornatam esse sentiunt; quales sunt etiam in sanctis hominibus. Et argutis cogitationibus ac frivolis argumentationibus atque fictis probationibus metiri, et ad calculum revocare conantur, quorum donorum humana natura in Christo sine abolitione sua capax, aut non capax esse queat.

Rectissima autem et omnium tutissima via in hujus controversiae dijudicatione est haec, videlicet neminem melius et certius nosse, quid Christus secundum assumtam humanam naturam (rationc unionis hypostaticae, et glorificationis seu exaltationis) acceperit, et quarum praerogativarum (praeter et supra naturales suas proprietates) sine ejusdem abolitione, capax sit, quam ipsum Dominum nostrum Jesum Christum. Is vero hoc ipsum (quantum quidem nostra, et quidem salutis causa, in hac vita interest) in verbo suo revelavit. De quibus igitur in sacra scriptura, quod ad hanc rem attinet, certa et perspicua testimonia habemus, simpliciter illis fidem adhibeamus, et nequaquam contra disputemus, quasi humana natura in Christo illorum capax esse nequeat.

Vera quidem sunt, quae de creatis donis humanae naturae in Christo datis et communicatis dicuntur, quod humanitas Christi ea per se, et in se ipsa habeat. Sed haec non satis explicant vel assequuntur majestatem illam, quam scriptura et orthodoxi Patres secundum scripturam humanae in Christo naturae adscribunt.

Vivificare enim, omne judicium omnemque potestatem in coelo et in terra, adeoque omnia in manibus suis habere, omnia sub pedibus ipsius subjecta esse, a peccatis mundare, etc. non sunt dona creata, sed divinae, infinitae proprietates: quae tamen (juxta testimonia scripturae) Christo homini datae et communicatae sunt, Johan. V. et VI.

Matth. XXVIII. Daniel VII. Johan. III. et XIII. Matth. XI. Ephes. I. Hebr. II. 1 Corinth. XV. Johan. I.

Quod autem haec communicatio non tantum, quasi per phrasin aut modum loquendi dicta, de persona Christi secundum ipsius divinitatem, sed potius secundum assumtam humanam naturam sit intelligenda, id tribus firmissimis, atque adeo invictis argumentis, quae jam recitabimus, demonstrari potest.

Primo, extat regula communissima, maximo totius Ecclesiae orthodoxae consensu approbata: videlicet, quae scriptura Christum in tempore accepisse affirmet, ea non secundum divinitatem accepisse; (secundum quam omnia ab aeterno possidet) sed quod persona Christi ratione et respectu humanae naturae ea in tempore acceperit.

Deinde, scriptura luculenter testatur Johan. V. et VI. quod virtus vivificandi et potestas exercendi judicii, Christo datae sint, propterea quia filius hominis est, quatenus videlicet carnem et sanguinem habet.

Postremo, scriptura in hoc negotio non tantum in genere filii hominis mentionem facit, sed quasi digitum in assumtam humanam naturam intendit, cum inquit: sanguis Jesu Christi, filii Dei, emundat nos ab omni peccato. Id autem non tantum de merito sanguinis Christi in cruce semel perfecto accipiendum est, sed Johannes eo loco de ea re agit, quod in negotio justificationis non tantum divina natura in Christo, verum etiam ipsius sanguinis per modum efficaciae nos ab omni peccato emundet. Ita caro Christi est vivificus cibus. Et ex hoc Evangelistae et Apostoli dicto concilium Ephesinum pronunciavit, carnem Christi habere vim vivificandi. Et de hoc articulo multa in nostrorum hominum scriptis clarissima veteris et orthodoxae Ecclesiae testimonia collecta passim extant.

Quod igitur Christus virtutem vivificandi secundum humanitatem suam acceperit, et quod illa vis assumtae humanae naturae in Christo data atque communicata sit, ex analogia verbi Dei credere tenemur. Sed ut paulo ante monuimus, cum duae naturae in Christo eo modo sint unitae, ut nulla sit facta confusio, aut naturae unius in alteram transmutatio, et utraque suas naturales et essentiales proprietates retineat, ita ut unius naturae proprietates nunquam alterius naturae proprietates fiant: haec doctrina dextre admodum declaranda, et adversus haeresium corruptelas bene munienda est.

In hoc autem negotio nihil novi de ingenio nostro

fingimus, sed amplectimur et repetimus declarationem, quam vetus et orthodoxa Ecclesia e sacrae scripturae fundamentis desumtam, ad nos incorruptam transmisit, videlicet, quod divina illa virtus, vita, potestas, majestas, et gloria assumtae humanae naturae in Christo data sit. Id vero non eo modo, sicut Pater Filio, secundum divinam naturam, essentiam suam et omnes divinas proprietates ab aeterno communicavit, unde et unius cum Patre essentiae, et ipsi aequalis est. Christus enim tantum secundum divinam naturam Patri aequalis est, secundum humanam vero naturam sub Deo est. Ex his manifestum est, nullam nos confusionem, exaequationem, aut abolitionem naturarum in Christo statuere. Etenim virtus vivificandi non eo modo est in carne Christi, quo est in divina ejus natura, videlicet, ut essentialis proprietas.

Communicatio autem illa non facta est per essentialem aut naturalem effusionem proprietatum divinae naturae in humanam naturam, quasi humanitas Christi eam per se et a divina essentia separatas haberet, aut, quasi per illam communicationem humana natura in Christo naturales et essentiales suas proprietates prorsus deposuerit, et vel in divinam naturam conversa, aut divinae naturae communicatis illis suis proprietatibus in se ipsa et per se, exaequata sit, aut quod utriusque naturae eaedem, aut certe aequales naturales et essentiales proprietates et operationes sint. Hi enim et similes errores in vetustissimis et approbatis conciliis e fundamentis sacrae scripturae merito sunt rejecti et damnati. Nullo enim modo vel facienda vel admittenda est aut conversio, aut confusio, aut exaequatio, sive naturarum in Christo, sive essentialium proprietatum.

Et quidem his vocabulis (realis communicatio, realiter communicari) nunquam ullam physicam communicationem, vel essentialem transfusionem (qua naturae in suis essentiis, aut essentialibus proprietatibus confunderentur) docere voluimus, ut quidam*) vocabula et phrases illas astute et malitiose falsa interpretatione contra conscientiam suam pervertere non dubitarunt, tantum, ut piam doctrinam suspicionibus iniquissimis gravarent. Sed vocabula et phrases illas verbali communicationi opposuimus, cum quidam fingerent, communicationem idiomatum nihil aliud, nihil phrasin et modum quendam loquendi, hoc est, mera tantum verba, nomina et titulos inanes esse; et hanc verbalem communicationem adeo urserunt, ut

*) quidam] Vulgo: quidem.

de nulla alia communicatione audire quidquam vellent. Quapropter ad recte declarandam majestatem Christi vocabula (de reali communicatione) usurpavimus, ut significaremus, communicationem illam vere et re ipsa (sine omni tamen naturarum et proprietatum essentialium confusione) factam esse.

Sentimus itaque et docemus cum veteri orthodoxa Ecclesia, quemadmodum illa hanc doctrinam ex scriptura sacra declaravit: quod humana in Christo natura majestatem illam acceperit secundum rationem hypostaticae unionis, videlicet, quod cum tota divinitatis plenitudo in Christo habitet, non quemadmodum in sanctis hominibus et angelis, sed corporaliter, ut in proprio suo corpore, etiam omni sua majestate, virtute, gloria, operatione, in assumta humana natura, liberrime (quando et quomodo Christo visum fuerit) luceat, et in ea, cum ea, et per eam, divinam suam virtutem, majestatem et efficaciam exerceat, operetur, et perficiat. Idque ea quodammodo ratione, qua anima in corpore, et ignis in ferro candente agit. Hac enim similitudine (ut supra monuimus) tota erudita et pia antiquitas doctrinam hanc declaravit. Haec autem humanae naturae majestas in statu humiliationis majore ex parte occultata et quasi dissimulata sunt. At nunc, post depositam servi formam (seu exinanitionem) majestas Christi plene, efficacissime atque manifeste coram omnibus sanctis in coelo et in terris sese exserit. Et nos in altera illa beatissima vita hanc ipsius gloriam a facie ad faciem videbimus, ut Johannes testatur c. XVII.

Hac ratione est permanetque in Christo unica tantum divina omnipotentia, virtus, majestas et gloria, quae est solius divinae naturae propria. Ea vero lucet, et vim suam plene, liberrime tamen, exserit, in et cum assumta humanitate, et per illam assumtam, exaltatam in Christo humanitatem. Quemadmodum etiam in ferro candente non duplex est vis lucendi et urendi, (quasi ignis peculiarem, et ferrum etiam peculiarem et separatam vim lucendi et urendi haberet) quin potius illa vis lucendi et urendi est proprietas ignis. Sed tamen, quia ignis cum ferro unitus est, ideo vim et virtutem lucendi et urendi, in et cum ferro, et per ferrum illud candens, exserit, ita quidem, ut ferrum ignitum ex hac unione vim habeat et lucendi et urendi, et tamen hoc fit sine transmutatione essentiae aut naturalium proprietatum tam ferri, quam ignis.

Quare testimonia illa sacrae scripturae, quae de ea

majestate loquuntur, ad quam humana in Christo natura exaltata est, non in eam sententiam accipimus, quod divina illa majestas (quae divinae naturae filii Dei propria est) in persona filii hominis tantum secundum divinam naturam Christo sit adscribenda, aut quod majestas illa tantum ea ratione sit in humana Christi natura, ut humana Christi natura nudum tantum titulum et nomen solum divinae illius majestatis, per phrasin et modum loquendi, revera autem nullam prorsus cum ea communicationem habeat. Cum enim Deus sit spiritualis indivisa essentia, quae ubique et in omnibus creaturis est, et ubi est, ibi (praesertim in credentibus et sanctis habitans) suam secum majestatem habet: tum (secundum superiorem falsam hypothesin) dici posset, in omnibus creaturis, in quibus Deus est, praecipue vero in electis et sanctis, qui sunt templa Dei, totam plenitudinem divinitatis corporaliter inhabitare, in eis omnes thesauros sapientiae et scientiae absconditos, illis omnem potestatem in coelo et in terra datam esse, cum fateri oporteat, credentibus Spiritum sanctum datum esse, qui et ipse omnem potestatem in coelo et in terra habet. Ea vero ratione inter Christum, juxta humanam ipsius naturam, et inter alios sanctos homines nullum discrimen relinqueretur, et Christus majestate illa sua, quam prae omnibus aliis creaturis, ut homo, seu secundum humanitatem suam accepit, exueretur. Nulla autem creatura (sive homo, sive Angelus) dicere potest aut debet: Mihi data est omnis potestas in coelo et in terra, cum tamen Deus universa divinitatis suae plenitudine (quam ubique secum habet) in electis quidem sit, veruntamen non corporaliter in illis habitet, nec personaliter cum illis unitus sit, sicut in Christo corporaliter inhabitat. Nam ratione illius hypostaticae unionis Christus dicit etiam secundum humanam suam naturam: Mihi data est omnis potestas in coelo et in terra. Et alibi: Sciebat Jesus, quod omnia dedisset ei Pater in manus. Item: In ipso inhabitat tota divinitatis plenitudo corporaliter. Et: Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super omnia opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus ejus. Dum autem omnia subjecit ei, nihil [excepto eo, qui omnia ei subjecit] reliquit, quod non ipsi subjecerit.

Credimus autem, docemus et confitemur, non fieri talem majestatis Dei et omnium proprietatum ejus effusionem in humanam naturam Christi, qua divinae naturae aliquid decedat, aut, ut de suo alii ita largiatur ali-

quid, quod hac ratione sibi ipsa non in se retineat, aut quod humana natura in substantia atque essentia sua parem majestatem acceperit, quae a natura et essentia divinae naturae sit separata et divisa, quasi cum vinum, aqua, aut oleum de uno vase in aliud transfunditur. Neque enim vel humana in Christo natura, vel ulla alia creatura in coelo aut in terra, eo modo omnipotentiae divinae capax est, ut per se omnipotens essentia et natura fiat, aut omnipotentes proprietates in se, et per se habeat. Hac enim ratione humana natura in Christo abnegaretur, et in divinitatem prorsus transmutaretur. Quod sane et Christianae nostrae fidei, et omnium Prophetarum et Apostolorum doctrinae repugnat.

Credimus autem, docemus et confitemur, quod Deus Pater Spiritum suum dilecto filio suo Christo, ratione assumtae humanitatis, eo modo dederit, (unde et Messiae, hoc est, uncti nomen accepit) ut ille non ad mensuram (quemadmodum alii sancti) illius Spiritus dona acceperit. In Christo enim Domino nostro (cum secundum divinitatem unius sit cum Spiritu sancto essentiae) requiescit (ratione humanae naturae) spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis. Id vero non eo certe modo fit, quod ille, quatenus homo, aliqua tantum norit et praestare possit, quemadmodum alii sancti virtute Spiritus sancti (qui tantum dona creata in ipsis efficit) quaedam norunt et praestare possunt. Cum enim Christus, divinitatis ratione, secunda sit persona in sacrosancta Trinitate, et ab ipso non minus, quam a Patre, Spiritus sanctus procedat (nam et Patris et Filii proprius Spiritus est, manetque in omnem aeternitatem, nec a Filio unquam separatur,) certe Christo, secundum carnem, quae cum filio Dei personaliter unita est, tota plenitudo spiritus (ut Patres loquuntur) per hypostaticam illam unionem communicata est. Ea vero liberrime in et cum humana Christi natura, et per eam, omnem vim suam exserit, non eo modo, ut Christus secundum humanam suam naturam aliqua tantum norit, aliqua vero ignoret, et quaedam praestare possit, quaedam vero praestare nequeat, sed jam etiam secundum assumtam humanam naturam omnia novit et potest. Pater enim super hunc filium absque mensura Spiritum sapientiae et fortitudinis ita effudit, ut quatenus homo est, per hypostaticam illam unionem, omnem scientiam et omnem potestatem reipsa et vere acceperit. Ea ratione omnes thesauri scientiae in Christo sunt absconditi; hoc

modo omnis ipsi potestas, in coelo et in terra, data est, et ipse ad dexteram majestatis et virtutis Dei collocatus est. Manifestum est autem ex historiis, quod temporibus Imperatoris Valentis inter Arianos peculiaris quaedam secta reperta fuerit eorum, qui Agnoëtae appellabantur, propterea quod fingerent, filium quidem (utpote verbum Patris) omnia scire, at assumtam ipsius humanam naturam multarum rerum ignaram esse. Hanc haeresin etiam Gregorius Magnus refutavit.

Propter unionem autem hypostaticam, et ex ea consequentem communicationem, (quam divina et humana natura in persona Christi, revera et reipsa inter se habent) Christo secundum carnem id tribuitur, quod ipsius caro (in natura et essentia sua per se considerata) non esse, et extra unionem illam, id non habere potest. Verbi gratia: carni Christi recte adscribitur, quod sit vere vivificus cibus, et quod sanguis ejus vere sit vivificus potus. Sic enim ducenti Patres Ephesini Concilii pronunciarunt, carnem Christi esse vivificam seu vivificatricem, unde solus hic homo Jesus Christus (nullus autem alius homo vel in coelo vel in terris) recte et vere dicere potest; ubi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Item: ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.

Et haec scripturae testimonia non ita accipimus, quod tantum de praesentia divinitatis Christi in ipsius Ecclesia loquantur, quasi ea praesentia ad Christum, qua homo ipse est, prorsus non pertineat. Ea enim ratione Petrus, Paulus, et omnes sancti in coelo, nobiscum in terris praesentes essent, cum divinitas, quae ubique est, in ipsis habitet; id quod tamen de solo Christo, et de nullo alio homine sacra scriptura testatur. Credimus vero, superioribus scripturae testimoniis majestatem hominis Christi declarari, quam Christus secundum suam humanitatem ad dexteram majestatis et virtutis Dei accepit, ut videlicet etiam secundum illam suam assumtam naturam, et cum ea, praesens esse possit, et quidem praesens sit, ubicunque velit: praesertim vero sentimus, eum Ecclesiae suae in terris, ut mediatorem, caput, regem et summum sacerdotem, praesentem esse. Non autem dimidiatus tantum Christus, aut una duntaxat ipsius pars Ecclesiae praesto est, sed tota Christi persona. Ad eam autem pertinent ambae naturae, divina et humana: quare eum praesentem habemus non tantum secundum divinam, verum etiam secundum assumtam humanam ipsius naturam,

uxta quam ipse frater noster est, et nos caro sumus de carne ejus et os de ossibus ejus. Et sane in hujus rei confirmationem sacram suam Coenam instituit, ut testaretur, se etiam secundum eam naturam, qua carnem et sanguinem habet, nobiscum esse, in nobis habitare, operari et efficacem esse velle.

Huic firmissimo fundamento D. Lutherus, sanctae memoriae, innixus, doctrinam de majestate Christi juxta humanitatem fideliter et perspicue Ecclesiae proposuit.

Is in majori sua de coena Domini confessione de persona Christi ad hunc modum scripsit: Cum Christus talis homo sit, qui praeter naturae ordinem cum Deo una est persona, et extra hunc hominem nullus Deus reperiatur: necessario conficitur, quod etiam juxta tertium supernaturalem illum modum sit, et esse possit ubique, ubi Deus est, ita ut omnia plena sint Christi etiam juxta humanitatem, non quidem secundum primam illam corporalem et comprehensibilem rationem, sed juxta supernaturalem divinum illum modum.

In hoc enim negotio fateri te oportet et dicere: Christus, secundum divinitatem, ubi ubi est, ibi est naturalis divina persona, et revera ibi naturaliter et personaliter est, quod perspicue ipsius incarnatio, in utero materno, testatur. Si enim filius Dei erat, certe eum personaliter esse in utero matris, et ibidem incarnari oportebat. Quod si naturaliter et personaliter est, ubi ubi est, profecto ibidem etiam necessario homo erit. Non enim in Christo sunt duae separatae personae, sed unica tantum est persona. Ubicunque ea est, ibi est unica tantum et indivisa persona. Et ubicunque recte dixeris, hic est Deus, ibi fateri oportet et dicere, ergo etiam Christus homo adest. Et si locum aliquem monstrares, in quo solus Deus, non autem homo esset, jam statim persona divideretur. Possem enim tum recte dicere: hic est Deus ille, qui non est homo, et qui adhuc nunquam homo factus est.

Absit autem, ut ego talem Deum agnoscam aut colam. Ex his enim consequeretur, quod locus et spatium possent duas naturas separare, et personam Christi dividere, quam tamen neque mors neque omnes Diaboli dividere aut separare potuere. Et quanti tandem, obsecro, pretii esset talis Christus, qui unico tantum loco simul divina et humana persona esset, in omnibus vero locis, duntaxat et quidem separatus Deus, aut divina persona esset sine assumta sua humanitate. Nequaquam vero id tibi, quisquis es, concessero: quin potius quocunque lo-

eorum Deum collocaveris, eo etiam humanitatem Christi una collocare te oportebit, non enim duae in Christo naturae separari aut dividi possunt; una in Christo facta est persona, et filius Dei assumtam humanitatem a se non segregat.

In libello de ultimis verbis Davidis D. Lutherus paulo ante mortem suam in hanc sententiam scripsit: secundum alteram temporalem humanam nativitatem etiam data est illi aeterna Dei potestas, sed in tempore, et non ab aeterno. Humanitas enim Christi non fuit ab aeterno, ut divinitas, sed Jesus Mariae filius, juxta supputationem veram, hoc anno natus est annos mille, quingentos, quadraginta tres. Interim tamen ab eo momento, in quo divinitas cum humanitate unita est in unam personam, homo ille, qui est filius Mariae, revera est et vocatur omnipotens aeternus Deus, qui aeternam habet potestatem, qui omnia creavit et conservat (per communicationem idiomatum,) propterea quod cum divinitate una sit persona, et verus sit Deus. De ea re loquitur, cum inquit: Omnia mihi tradita sunt a Patre. Et alibi: Mihi data est omnis potestas in coelo et in terra. Quis est ille, qui dicit, Mihi? Mihi, videlicet Jesu Nazareno, Mariae filio, nato homini. Ab aeterno quidem habebam eam a Patre, priusquam homo fierem. Cum autem humanam naturam assumerem, accepi eam in tempore, secundum humanitatem, occultavi autem eam, donec a morte resurgerem, et ad coelos ascenderem; tum ea debebat manifestari et declarari, sicut Paulus dicit eum declaratum seu demonstratum filium Dei cum potentia: Johannes vocat clarificatum, seu glorificatum.

Plura in hanc sententiam testimonia in D. Lutheri scriptis reperire licet, praesertim in eo libro, cui titulum fecit: Quod haec verba (hoc est corpus meum) adhuc firma maneant; praeterea in majori ipsius confessione de coena Domini multa in hoc genere leguntur. Illa tanti viri pia scripta (ut bene fundatas declarationes articuli de majestate Christi, sedentis ad dexteram Dei, et ipsius Testamenti) brevitatis studio (eo modo, quo supra diximus) hoc loco, et de persona Christi, et de sacra Coena repetita esse volumus.

Quare perniciosum errorem esse judicamus, quando Christo juxta humanitatem majestas illa derogatur. Christianis enim ea ratione summa illa consolatio eripitur, quam e promissionibus paulo ante commemoratis de praesentia et inhabitatione capitis, regis et summi sui Pontificis,

haurire poterant. Is enim promisit, non modo nudam suam divinitatem ipsis praesto futuram, (quae nobis miseris peccatoribus est, tanquam ignis consumens aridissimas stipulas,) sed ille ipse, homo ille, qui cum discipulis locutus est, qui omnis generis tribulationes in assumta sua humana natura gustavit, qui ea de causa nobis (ut et hominibus et fratribus suis) condolere potest, se in omnibus angustiis nostris nobiscum futurum promisit, secundum eam etiam naturam, juxta quam ille frater noster est, et nos caro de carne ejus sumus.

Rejicimus igitur, atque unanimi consensu, ore et corde damnamus omnes errores, qui a commemorata pia doctrina dissentiunt, qui cum Propheticis et Apostolicis scriptis, cum receptis et approbatis symbolis, et cum pia nostra Augustana Confessione pugnant, ut sunt:

I. Quod humana natura propter personalem unionem cum divinitate sit confusa, aut in eam transmutata.

II. Quod humana in Christo natura eo modo, quo divinitas, ut infinita aliqua essentia, et ex virtute aut proprietate essentiali suae naturae ubique praesens sit.

III. Quod humana natura in Christo divinae naturae substantia seu essentia sua, aut in suis essentialibus proprietatibus exaequata sit.

IV. Quod humanitas Christi in omnia loca coeli et terrae localiter extensa sit, quod tamen ne quidem divinitati tribui debet. Quod autem Christus per divinam omnipotentiam suam, corpore suo (quod ad dexteram majestatis et virtutis Dei collocavit) praesens esse possit, ubicunque voluerit, ibique inprimis, ubi suam praesentiam illam, ut in sacra sua Coena, in verbo suo promisit, hoc ipsius omnipotentia et sapientia optime efficere potest, sine transmutatione aut abolitione verae suae humanae naturae.

V. Quod humana natura in Christo sola pro nobis passa sit, nosque redemerit, cum qua filius Dei in passione nullam prorsus communicationem habuerit.

VI. Quod Christus secundum divinitatem suam duntaxat nobiscum in terris, cum verbo Dei praedicatō, legitimo Sacramentorum usu, praesens sit, et haec Christi praesentia ad humanam ipsius naturam prorsus nihil pertineat.

VII. Quod assumta humana natura in Christo cum divina virtute, sapientia, potentia, majestate et gloria, re ipsa et vere, nullam habeat communicationem, sed quod tantum titulo et nomine nudo cum divinitate communicet.

Hos errores et alios omnes, a pia et sincera doctrina, paulo ante commemorata, dissentientes, rejicimus atque damnamus, ut qui verbo Dei, Propheticis et Apostolicis scriptis, et Christianae nostrae fidei et Confessioni repugnent, et hortamur omnes pias mentes (quandoquidem Christus in sacra scriptura mysterium vocatur, ad quod omnes haeretici capitibus suis impingunt) ne sua ratione humana in tantis mysteriis perscrutandis curiosae sint, sed potius cum Apostolis Christi simpliciter credant, oculos rationis suae claudant, et intellectum suum in Christi obedientiam captivent; inde autem dulcissimam et firmissimam consolationem petant, atque sibi perpetuo gratulentur, quod caro nostra et sanguis noster in Christo in tantam sublimitatem, ad dexteram majestatis et omnipotentis virtutis Dei sit collocata. Sic in omnibus adversis inveniemus, quo nos solide consolemur, et ab omnibus perniciosis erroribus praeservemur.

IX.

DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS.

Constat, hunc fidei nostrae articulum de descensu Christi ad inferos, non modo a quibusdam recentioribus, verum etiam olim ab orthodoxis veteribus Ecclesiae doctoribus non prorsus eodem modo explicatum esse. Nos igitur tutissimum judicamus, si simplicitatem fidei nostrae in symbolo comprehensam retineamus, ad quam D. Lutherus pia sua concione, in arce Torgensi anno Domini MDXXXIII. de Christi ad inferos descensu habita, remisit, ubi confitemur, quod credamus in Jesum Christum Dominum nostrum, filium Dei, qui mortuus, sepultus est, et ad inferos descendit; in qua Confessione videmus, sepulturam et descensum Christi ad inferos, tanquam diversos articulos, distingui. Simpliciter igitur credimus, quod tota persona, Deus et homo, post sepulturam, ad inferos descenderit, Satanam devicerit, potestatem inferorum everterit, et Diabolo omnem vim et potentiam eripuerit. Quomodo vero Christus id effecerit, non est, ut argutis et sublimibus imaginationibus scrutemur. Hic

enim articulus non magis ratione humana et sensibus comprehendi potest, quam prior, quomodo Christus ad dexteram omnipotentis virtútis et majestatis Dei sit collocatus. In his ergo mysteriis fides duntaxat est adhibenda, et verbum Dei firmo assensu retinendum est. Sic solidam doctrinam, et veram consolationem (quod videlicet neque Satan neque ipsi inferi nos, omnesque alios in Christum credentes, in potestatem suam redigere aut nobis nocere valeant) ex hoc articulo hauriemus.

X.

DE CEREMONIIS ECCLESIASTICIS,

quae vulgo adiaphora seu res mediae et indifferentes vocantur.

Ortum est etiam inter quosdam Augustanae Confessionis Theologos dissidium de ceremoniis Ecclesiasticis, quae verbo Dei neque mandatae, neque prohibitae sunt, sed bono consilio propter εὐταξίαν et ordinem, aut ad conservandam piam disciplinam in Ecclesia usurpantur. Una pars sensit, quod persecutionis tempore (quando confessio fidei edenda est) etiamsi adversarii Evangelii in doctrina nobiscum non consentiant, tamen sana et salva conscientia liceat, quasdam dudum abrogatas ceremonias (quae per se adiaphorae, et a Deo neque praeceptae neque prohibitae sunt) postulantibus id et urgentibus adversariis restituere, et hoc modo cum iis in rebus illis per se adiaphoris conformem quandam rationem instituere posse. Altera vero pars contendit, quod persecutionis tempore (quando confessio fidei requiritur) adversariis illaesa conscientia, et sine jactura veritatis coelestis, restitutione rerum adiaphorarum gratificari non possimus: praesertim, quando adversarii hoc agunt, ut aut vi manifesta, aut occultis machinationibus sinceram doctrinam opprimant, et paulatim falsa dogmata in Ecclesias nostras reducant.

Ut autem haec etiam controversia pie declaretur, et tandem per Dei gratiam componatur, candido lectori sim-

plicem et verbo Dei conformem sententiam nostram aperiemus.

Si quando talia sub titulo et praetextu externarum rerum adiaphorarum proponuntur, quae (licet alius color illis induatur) revera verbo Dei adversantur, ea nequaquam pro rebus adiaphoris habenda, sed tanquam verbo Dei prohibita vitanda sunt. Et sane inter res adiaphoras non numerandae sunt tales ceremoniae, quae speciem quandam prae se ferunt, aut quibus (ad effugiendam persecutionem) simulatur, quasi nostra religio a Pontificia non multum distaret, aut certe, quasi ab ea non admodum animus noster abhorreret: aut cum ejusmodi ceremoniae in eum finem restaurantur, et earum restauratio ita accipitur, quasi hoc ipso dissentientes duae illae religiones jam in unam redactae essent, atque in unum corpus coaluissent: aut cum periculum est, ne videamur ad Papatum rursus accessisse, et a sincera Evangelii doctrina recessisse, vel paullatim recessuri.

In hoc enim rerum statu maximum pondus habere debet illud Apostoli dictum: Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quae enim participatio justitiae cum iniquitate? aut, quae societas luci ad tenebras? etc. Propter quod exite de medio eorum et separamini, dicit Dominus.

Sed et haec non sunt vera adiaphora, quae neque ad observandum bonum ordinem, neque ad piam disciplinam conservandam, neque ad εὐταξίαν in Ecclesia constituendam quidquam conferunt, sed praeter inutiles nugas et puerilia spectacula nihil habent.

De rebus autem illis, quae revera sunt adiaphorae, (quarum supra mentionem fecimus) haec est fides, doctrina et confessio nostra, quod ejusmodi ceremoniae per se non sint cultus Dei neque etiam pars cultus divini, sed inter illas et veros Dei cultus diligenter discernendum esse judicamus. Scriptum est enim de humanis traditionibus: Frustra colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum.

Credimus autem, docemus et confitemur, quod Ecclesia Dei, quibusvis temporibus et locis pro re nata liberrimam potestatem habeat, (in rebus vere adiaphoris) aliquid mutandi, abrogandi, constituendi, si tamen id absque levitate et scandalo, decenter et bono ordine fiat, et si accurate expendatur, quid singulis temporibus ad conservandum bonum ordinem, et ad piam retinendam disciplinam, atque ad εὐταξίαν Evangelica professione dignam, et ad Ecclesiae aedificationem, quam plurimum fa-

ciat. Quousque etiam infirmis in fide in rebus illis externis bona cum conscientia cedere possimus, Apostolus Paulus perspicue non modo verbis, verum etiam suo ipsius exemplo docuit.

Credimus, docemus et confitemur, quod eo tempore, quo veritatis coelestis confessio requiritur, (quando videlicet verbi Dei hostes doctrinam Evangelii opprimere student) tota Ecclesia, et singuli Christiani, praecipue vero ministri verbi Dei (tanquam ii, quos Dominus Ecclesiae suae regendae praefecit) teneantur, piam doctrinam juxta verbum Dei, et quidquid omnino ad sinceram religionem pertinet, palam et libere non modo verbis, verum etiam factis profiteri. Et sentimus, tali tempore etiam in rebus vere et per se adiaphoris non esse adversariis cedendum, neque permittendum, ut adversarii nobis talia adiaphora (ad detrimentum veri cultus divini, et ad plantandam et stabiliendam idololatriam) observanda imponant et obtrudant, sive id manifesta vi, sive dolis efficere conentur. Scriptum est enim: In libertate igitur, qua Christus vos liberavit, state, et ne rursus jugo servitutis implicemini. Et in eadem epistola: Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierant, explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent, iis neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos. Manifestum est autem, Paulum ibi agere de circumcisione, quae illis temporibus jam res adiaphora facta erat, et quam Paulus alias (in libertate tamen Christiana et spirituali) observare aliquoties solebat. Cum autem Pseudoapostoli circumcisionem ad stabiliendum falsum suum dogma (quod opera legis ad justitiam et salutem necessaria essent) urgerent, eaque ad confirmandum suum errorem in animis hominum abuterentur: ingenue affirmat Paulus, quod ne ad horam quidem ipsis cesserit, ut veritas Evangelii sarta tectaque permaneret.

Sic Paulus infirmis in fide cedit observatione discriminis ciborum, et temporum seu dierum; Pseudoapostolis autem, qui haec, tanquam necessaria, conscientiis imponere volebant, etiam in rebus per se adiaphoris cedere recusat. Et alibi inquit: Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, etc. Et cum Petrus et Barnabas ea in re Judaeis plus, quam oportebat, cessissent, in faciem eis restitit, eo quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii.

In eo enim rerum statu non jam de externis adiaphoris agitur, quae natura sua per se libera sunt permanentque,

unde neque mandanda sunt neque prohibenda, ut vel observentur, vel intermittantur; sed agitur praecipuus religionis nostrae Christianae articulus, ut nimirum veritas Evangelii constet, sicut Apostolus testatur. Veritas enim Evangelii obscuratur et labefactatur, cum adiaphora cum mandato et coactione conscientiis observanda imponuntur. Quia ad confirmationem superstitionum, falsae doctrinae, et idololatriae, et ad opprimendam sinceram doctrinam et libertatem Christianam, vel palam ab adversariis requiruntur, vel certe ita ab ipsis recipiuntur, et in hunc abusum et pravum finem restituta creduntur.

Praeterea in hoc negotio agitur etiam articulus de libertate Christiana, quem diligentissime conservandum Spiritus sanctus per os Apostoli Pauli Ecclesiae Christi, ut modo dictum est, severissime praecepit. Quamprimum enim articulus ille labefactatur, et humanae traditiones per modum coactionis Ecclesiae Dei, tanquam observatu necessariae, obtruduntur, quasi sine peccato negligi non possent, tum jam idololatriae magna fenestra est patefacta, ut deinceps humanae traditiones cumulentur, et pro cultu divino habeantur, neque modo Dei praeceptis exaequentur, verum etiam illis longe praeponantur.

Quin etiam ejusmodi intempestiva cessione in externis illis rebus adiaphoris (ubi nondum de doctrina ipsa pius consensus est factus) idololatrae in sua idolomania confirmantur. Contra vero piae mentes, et vere in Christum credentes, contristantur, perturbantur, offenduntur, et ipsarum fides, quasi ariete quodam, graviter concutitur et quodammodo labefactatur: huic malo ne occasionem praebeamus, summo studio (si modo aeterna salus nobis cordi est) cavere debemus. Sic enim Christus dicit: Vae mundo a scandalis! Et ibidem: Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expediret ei, ut suspenderetur mola asinaria in collo ejus, et demergeretur in profundum maris. Inprimis vero hoc Christi dictum alta mente est reponendum: Qui me confessus fuerit coram hominibus, eum etiam ego confitebor coram Patre meo coelesti.

Et sane, quod haec semper fuerit clarissimorum Augustanae Confessionis Theologorum fides et confessio de rebus adiaphoris, (quam et nos ipsorum vestigiis insistentes profitemur, et in ea constanter, per Dei gratiam, permanere cupimus,) id liquidissime testimonia, quae recitabimus, demonstrabunt. Ea in Smalcaldicis articulis anno MDXXXVII. consignata, et a praecipuis Theologis subscriptione confirmata sunt.

Testimonia e Smalcaldicis articulis anno Domini MDXXXVII. conscriptis depromta.

Articuli Smalcaldici de hoc negotio sic loquuntur: Nequaquam hoc Episcopis (Pontificiis) concedimus, quod ipsi sint Ecclesia (quia non sunt Ecclesia.) Neque ea audiemus, quae illi nobis sub Ecclesiae nomine vel mandaverint, vel prohibuerint. Nam (Dei beneficio) puer septennis jam novit, quae sit vera Ecclesia: sancti videlicet, credentes, et oviculae, quae pastoris sui vocem audiunt. Et paulo ante: Si Episcopi recte officio episcopali fungi, et Ecclesiae regendae atque Evangelii propagandi curam serio suscipere vellent, hoc illis, ratione caritatis, et propter bonum pacis (non tamen ex quadam necessitate) concedi posset, ut nos et Ecclesiae nostrae ministros ordinarent, atque in functione ecclesiastica confirmarent, remotis tamen omnibus larvatis, ineptis et impiis nugis, atque magicis pompis. Cum autem neque veri sint, aut esse velint Episcopi, sed potius hujus mundi Principes ac Domini, qui neque concionantur, neque docent, neque baptizant, neque coenam Domini administrant, neque ullum opus ecclesiasticum facere, aut munus tale obire velint, quin potius eos, qui ad ministerium Evangelii vocati sunt, in exilium ejiciunt, persequuntur, atque anathemate feriunt: profecto Ecclesia Dei in ipsorum gratiam connivere non potest, ut interea idoneis ministris destituatur.

In articulo de primatu Papae articuli Smalcaldici in hanc sententiam loquuntur: Quare, ut non possumus ipsum Diabolum ceu Dominum et Deum adorare, ita non possumus ipsius Apostolum, Pontificem Romanum, seu Antichristum, in suo illo imperio, pro capite aut Domino agnoscere. Mentiri enim, innocentem sanguinem fundere, corpora et animas in aeternum exitium praecipitare, haec sunt Pontificii regni propria.

Et in scripto de potestate et jurisdictione Papae, quod Smalcaldicis articulis annexum, et a Theologis, qui tum Smalcaldiae erant, subscriptione confirmatum est, haec leguntur: Nemo Ecclesiam Dei gravet propriis aliquibus traditionibus; in hoc enim negotio fixum et firmum esse debet, quod nullius hominis potestas vel auctoritas verbo Dei sit praeferenda.

Et post aliqua: Quae cum ita se habeant, omnes Christiani quam diligentissime sibi caveant, ne impiae illius (Pontificiae) doctrinae, blasphemiarum, tyrannidis crudelissimae participes sese faciant. Pontificem autem, mem-

bra et squamas ejus, ut regnum ipsissimi Antichristi, aversentur atque execrentur. Christus enim id praecipit, dicens: Cavete a Pseudoprophetis. Et Paulus praecipit, ut falsos doctores vitemus, et veluti abominationem quandam execremur. Nolite (inquit) jugum ducere cum infidelibus; quae enim participatio justitiae cum iniquitate? aut, quae societas luci ad tenebras? etc.

Grave id quidem videri potest, sese a tot regnis et populis sejungere et separare, et peculiarem quandam doctrinam profiteri. Sed clarum est Dei mandatum, quod praecipit nobis, ut omnes caveamus a consensu cum iis, qui vel falsa docent, vel falsam doctrinam immani crudelitate tueri conantur.

Sed et D. Lutherus in alio quodam scripto (in quo ad quaestionem de ceremoniis in genere, de adiaphoris vero etiam in specie quid sentiendum sit, docuit) Ecclesiam Dei de hoc negotio pie et luculenter erudivit. Et extant quaedam ab ipso, anno Domini MDXXX. exarata, quae magno cum fructu legi possunt.

Ex his omnibus perspicue intelligi potest, quid unamquamque Ecclesiam, quid singulos Christianos, praesertim temporibus illis, quando confessio fidei edenda est, inprimis Ecclesiae ministros, in rebus adiaphoris, bona et illaesa conscientia, facere vel omittere deceat, ne Deus ad justam indignationem provocetur, caritas violetur, hostes verbi Dei animosiores reddantur, et infirmi in fide offendantur.

I. Rejicimus igitur et damnamus hos errores: Quando humanae traditiones per se pro Dei cultu, aut pro illius aliqua parte habentur.

II. Quando humanae traditiones per modum coactionis, tanquam necessariae, Ecclesiae Dei observandae obtruduntur.

III. Repudiamus et damnamus etiam eorum opinionem, qui sentiunt, quod persecutionis tempore hostibus Evangelii (cum jactura certe veritatis divinae) in adiaphoris restituendis gratificari, et cum ipsis, ea in parte, consentire liceat.

IV. Illud etiam crimine non vacare judicamus, quando persecutionis tempore, vel in adiaphoris, vel in doctrina, vel in aliis rebus ad religionem pertinentibus, propter Evangelii hostes, ipso facto aliquid committitur, quod piae confessioni repugnet.

Rejicimus et damnamus etiam eorum intemperiem, qui adiaphora ea opinione abrogant, quasi Ecclesiae Dei non

esset, liberum, (quovis loco aut tempore) pro re nata, et Ecclesiae utilitate, unum vel plura adiaphora recipere, et pro ratione libertatis Christianae usurpare.

Juxta hanc de adiaphoris doctrinam, nulla Ecclesia propter ceremoniarum dissimilitudinem (quarum aliae pro ratione libertatis Christianae pauciores, aliae plures observant) alteram condemnabit, si modo in doctrina, et in omnibus illius partibus, atque in legitimo Sacramentorum usu concordes fuerint. Vetus enim et memorabile dictum est: Dissonantia jejunii non dissolvit consonantiam fidei.

XI.

DE AETERNA PRAEDESTINATIONE ET ELECTIONE DEI.

De aeterna electione filiorum Dei inter Augustanae Confessionis Theologos nulla hactenus aperta et cum scandalo conjuncta lateque sparsa controversia exorta est. Quia vero apud exteros de eo articulo vehementer disceptatum est, et inter nostros etiam homines aliquid gliscere coepit; et Theologi non semper similes de hoc negotio sermones usurpant, studebimus per gratiam Dei in eo elaborare, ut, quantum quidem in nobis erit, omnes dissensiones et schismata apud posteritatem nostram praecaveantur. Itaque illius articuli declarationem huic scripto inserere placuit, ut omnibus manifestum fiat, quae etiam de hoc articulo nostra fides, doctrina et confessio sit. Neque enim sentiendum est, doctrinam de hoc articulo (si tamen juxta praescriptum et analogiam verbi Dei et fidei proponatur) vel inutilem, vel non necessariam esse: multo autem minus existimandum est, quod offensionis plena sit, et detrimentum aliquod piis mentibus afferat. Scriptura enim sacra hujus articuli non semel tantum et obiter mentionem facit, sed multis locis eundem satis copiose tractat et explicat. Neque vero propter abusum aut sinistras aliquorum opiniones doctrina verbi coelestis negligenda est aut rejicienda, quin potius eam ipsam ob causam, ut abusus et pravae opiniones tollantur, vera de hoc negotio sententia ex sacrarum literarum fundamentis proferenda atque proponenda est. Summa autem

doctrinae coelestis de hoc articulo, his capitibus, quae recensebimus, comprehenditur.

Initio discrimen inter aeternam praescientiam, et inter electionem aeternam filiorum Dei ad aeternam salutem accurate observandum est. Praescientia enim vel praevisio Dei, qua ille omnia, antequam fiant, praevidet, et praescit, ad omnes creaturas, tam malas, quam bonas extenditur. Hac enim vel praevisione vel praescientia Dominus ante novit videtque, quidquid est, vel aliquando futurum est, quidquid jam fit, vel quod aliquando continget, sive id bonum sit, sive malum, quia Deum neque praeterita neque futura latent, sed omnia ipsi sunt manifesta et praesentia. Sic enim scriptum est: Nonne duo passeres asse veneunt? et unus ex illis non cadet super terram, sine Patre vestro. Et Psaltes canit: Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scripti erant dies, qui futuri erant, antequam essent. Et Esaias ait: Habitationem tuam, et egressum tuum, et introitum tuum cognovi, et insaniam tuam contra me.

Aeterna vero electio seu praedestinatio Dei ad salutem non simul ad bonos et ad malos pertinet, sed tantum ad filios Dei, qui ad aeternam vitam consequendam electi et ordinati sunt, priusquam mundi fundamenta jacerentur, ut Apostolus testatur, inquiens: Praedestinavit nos in adoptionem filiorum, per Jesum Christum in ipsum.

Praescientia Dei praevidet et novit etiam mala, antequam fiant, sed non ea ratione, quasi Dei voluntas propitia illa sit, ut fiant. Sed ea, quae perversa Diaboli et hominum voluntas molitur et efficere conatur, atque etiam effectura est, haec Deus omnia longe ante praevidet et novit. Et ipsius praescientia etiam in malis rebus et operibus ordinem suum ita servat, ut a Domino rebus malis (quas Deus nec vult nec approbat) certae metae ponantur atque circumscribantur, quas egredi nequeant, et iisdem praescribitur, quamdiu durare debeant, et quando et quomodo ea mala impediri rursus et puniri debeant. Et haec omnia Dominus ita gubernat, ut ad nominis sui divini gloriam, et ad electorum suorum salutem cedant, impii vero confundantur et pudefiant.

Principium autem et causa mali non est ipsa Dei praescientia (Deus enim non creat, procurat, efficit aut operatur malum, sed neque illud juvat aut promovet:) at Diaboli et hominum prava et perversa voluntas, causa est mali. Sic enim scriptum est: Perditio tua ex te est, Israël; tan-

tummodo in me salus tibi. Et David inquit: Non Deus volens iniquitatem tu es.

Aeterna vero electio Dei non tantum praevidet et praescit electorum salutem, sed ex clementissima Dei voluntate et beneplacito in Christo Jesu causa est, quae nostram salutem, et quae ad eam pertinent, procurat, efficit, juvat, promovet. Et quidem in ea divina praedestinatione aeterna nostra salus ita fundata est, ut etiam inferorum portae adversus eam praevalere nequeant. Scriptum est enim: Oves meas nemo rapiet de manu mea. Et alibi: Crediderunt, quotquot ad vitam aeternam erant ordinati.

Et haec sane aeterna electio seu ordinatio Dei ad vitam aeternam, non nude, in arcano illo coelesti et imperscrutabili Dei consilio, consideranda est, quasi ea nihil praeterea complectatur, aut ad eam requiratur, aut in ea meditanda expendendum sit, nisi hoc, quod Deus praeviderit, quinam et quot homines salutem sint consecuturi, et qui atque quam multi in aeternum sint perituri, aut, quasi Dominus militarem quendam delectum instituerit, atque dixerit aut statuerit: hic salvandus est, ille vero damnandus; hic ad finem usque in fide constans perseverabit, ille vero non perseveraturus est.

Ex opinione enim hac multi absurdas, periculosas et perniciosas cogitationes hauriunt, quae aut securitatem et impoenitentiam, aut angustias et desperationem in mentibus hominum gignunt et confirmant. Sic enim quidam periculose secum cogitant, quin etiam interdum in hanc sententiam loquuntur: Deus (inquiunt) electos suos ad vitam aeternam praedestinavit, antequam mundi fundamenta jacerentur. Electio autem Dei errare non potest, neque eam quisquam impedire aut mutare valet. Ergo si ad vitam aeternam sum electus, nihil saluti meae decedet, etiamsi absque omni poenitentia omnis generis scelera atque flagitia designavero, verbum et sacramenta contemsero, neque unquam de poenitentia, fide, precibus aut pietate cogitavero: necessario enim salvabor, quia electionem Dei fieri necessario oportet. Sin vero praedestinatus non fuero, nihil prorsus mihi profuerit, etiamsi verbum Dei meditatus fuero, poenitentiam egero, in Christum credidero, etc. quia praedestinationem Dei neque impedire neque mutare queo.

Neque vero tantum homines impii, verum etiam pii quandoque in has cogitationes veniunt et incidunt, ut si maxime per Dei gratiam poenitentiam agant, in Christum credant, et pie vivendi laudabile institutum habeant, nihilominus ita secum rem reputent: Quid? si non ab aeterno

ad salutem electus seu praedestinatus es, omnis tuus conatus, totusque labor tuus irritus erit. Et haec tum praecipue homini pio in mentem veniunt, cum suas infirmitates considerat, et in eorum exempla animi oculos defixos habet, qui non in fide ad finem usque perseverarunt, sed a vera pietate in impietatem rursus prolapsi, et apostatae facti sunt.

Contra hanc falsam opinionem et periculosas cogitationes, huic solidissimo fundamento, quod expectationem nostram fallere non potest, sed longe firmissimum est, inniti oportet, nempe: Certum est, omnem scripturam divinitus inspiratam, non ad alendam securitatem aut impoenitentiam, sed ad arguendum, ad erudiendum in justitia, et ad vitae emendationem propositam esse: certum est etiam, quod omnia, quae in scriptura sacra nobis proponuntur, non ideo revelata sint, ut ad desperationem adigamur, sed ut per patientiam, et consolationem scripturae spem habeamus. Quare haec nequaquam erit vera et sana sententia, aut legitimus usus doctrinae de aeterna praedestinatione Dei, quibus vel impoenitentia, vel desperatio in hominum mentibus excitatur aut confirmatur. Neque vero nobis scriptura hanc doctrinam aliter, quam hoc modo proponit, ut nos ad verbum Dei revelatum fide amplectendum ablegat, ad poenitentiam agendam hortetur, et de salute nostra quam certissimos reddat.

Quare cum de aeterna electione seu praedestinatione et ordinatione filiorum Dei ad vitam aeternam recte et cum fructu cogitare aut loqui volemus, adsuefaciamus nos, nec nudam, occultam, nulli homini exploratam et cognitam Dei praescientiam, ratione nostra perscrutari conemur, sed ad eum modum divinam electionem meditemur, quemadmodum Dei consilium, propositum et ordinatio in Christo Jesu (qui est verus ille liber vitae) per verbum nobis revelatur. Totam igitur doctrinam de proposito, consilio, voluntate et ordinatione Dei (omnia videlicet, quae ad nostram redemtionem, vocationem, justificationem et salutem pertinent) simul mente complectamur. Sic enim D. Paulus hunc articulum in scriptis suis tractavit et explicuit; idem fecit Christus in parabola illa de nuptiis regiis, quod videlicet Deus in suo consilio et proposito decreverit haec:

I. Ut humanum genus vere redimeretur, atque cum Deo per Christum reconciliaretur, qui nobis innocentia atque perfectissima obedientia, passione ac morte acerbissima justitiam, quae coram ipso valet, et vitam aeternam promeruit.

II. Ut Christi meritum ejusque beneficia per verbum et sacramenta nobis offerrentur, exhiberentur, et distribuerentur.

III. Decrevit etiam, se Spiritu sancto suo per verbum annunciatum, auditione perceptum, et memoriae commendatum, velle in nobis efficacem esse, et corda ad veram poenitentiam agendam inflectere, et in vera fide conservare.

IV. Illius aeternum propositum est, quod omnes, qui poenitentiam vere agunt, et Christum vera fide amplectuntur, justificare, in gratiam recipere, et in filios et haeredes vitae aeternae adoptare velit.

V. Et quod fide justificatos, in vera caritate sanctificare velit, ut Apostolus testatur Ephes. I.

VI. Idem in aeterno suo consilio proposuit, se justificatos etiam in multiplici et varia ipsorum infirmitate, adversus Diabolum, mundum et carnem defensurum, et in viis suis deducturum atque gubernaturum, et, si lapsi fuerint, manum suppositurum, ut in cruce atque tentationibus solidam consolationem percipiant, atque ad vitam conserventur.

VII. Illius aeternum decretum est, quod opus illud bonum a se in illis inceptum promovere, atque confirmare, et ad finem usque conservare velit, si modo verbo ipsius, tanquam scipioni constanter innitantur, ipsius opem ardentibus precibus implorent, in gratia Dei perseverent, et dona accepta fideliter et bene collocent.

VII. Ille item in aeterno consilio suo decrevit, quod eos, quos elegit, vocavit, justificavit, in altera aeterna illa vita salvos facere et aeterna gloria ornare velit.

Et quidem Deus illo suo consilio, proposito et ordinatione, non tantum in genere salutem suorum procuravit, verum etiam omnes et singulas personas electorum (qui per Christum salvandi sunt) clementer praescivit, ad salutem elegit, et decrevit, quod eo modo (quem jam recitavimus) ipsos, per suam gratiam, dona, atque efficaciam, salutis aeternae participes facere, juvare, eorum salutem promovere, ipsos confirmare, et conservare velit.

Haec omnia secundum scripturam in articulo praedestinationis et aeternae electionis divinae ad adoptionem in filios, et ad aeternam salutem comprehenduntur: universa illa, de quibus diximus, sub hoc articulo complecti debemus, nec quidquam horum excludendum aut omittendum est, quando de proposito Dei, praedestinatione, electione et ordinatione ad vitam aeternam agitur. Et cum secundum

scripturam de hoc negotio cogitatur, per gratiam Dei hic articulus et perspicue et dextre intelligi, et salubriter tractari potest.

Sed et hoc ad pleniorem hujus negotii declarationem et salutarem usum doctrinae de divina praedestinatione electorum ad salutem, cognitu est necessarium. Cum videlicet soli electi salventur, quorum nomina scripta sunt in libro vitae, quomodo et unde agnosci possit, quinam sint electi, et quibus haec doctrina solatio esse possit et debeat.

De hac autem quaestione non judicandum est ex rationis nostrae sententia, sed neque ex lege, neque ex ulla aliqua externa specie. Et cavendum est, ne absconditam et occultissimam abyssum divinae praedestinationis pervestigare conemur. Quin potius in revelatam Dei voluntatem intueri nos oportet. Etenim certos nos reddidit de mysterio suae voluntatis, idque ex arcano illo consilio suo per Christum in lucem produci curavit, ut publice praedicaretur.

Ad hunc modum autem nobis illud arcanum consilium Dei revelatur. Quos praedestinavit, elegit et praeordinavit, (inquit Paulus Roman. VIII.) hos et vocavit. Dominus autem non solet homines immediate vocare, sed per verbum, unde et praecepit, suo nomine praedicari poenitentiam et remissionem peccatorum. Idem testatur Paulus, 2 Corinth. V. dicens: Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Et parabola Evangelica docet, convivas, quos rex ad filii sui nuptias convenire volebat, per emissos ipsius ministros invitatos] et vocatos esse. Et sane Dominus in vineam suam vocat alios quidem hora prima, alios tertia, sexta, nona, vel etiam undecima hora Matth. XX.

Si igitur aeternam electionem ad salutem utiliter considerare voluerimus, firmissime et constanter illud retinendum est, quod non tantum praedicatio poenitentiae, verum etiam promissio Evangelii sit universalis, hoc est, ad omnes homines pertineat. Eam ob causam Christus jussit praedicari in nomine suo poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes. Deus enim mundum dilexit, eique filium suum unigenitum donavit, Christus peccata mundi sustulit. Idem carnem suam tradidit pro mundi vita; ipsius sanguis propitiatio est pro totius mundi peccatis. Christus dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Deus omnia in incredulita-

te conclusit, ut omnium misereatur. Non vult Dominus aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti. Idem Dominus omnium, dives in omnes, qui invocant illum. Justitia Dei per fidem Jesu Christi venit in omnes, et super omnes, qui credunt in eum. Et haec est voluntas Patris, ut omnes, qui in Christum credunt, vitam aeternam habeant. Et vult Christus, ut in genere omnibus, quibus poenitentia agenda praedicatur, etiam haec promissio Evangelii proponatur.

Et hanc vocationem Dei, quae per verbum Evangelii nobis offertur, non existimemus esse simulatam et fucatam, sed certo statuamus, Deum nobis per eam vocationem voluntatem suam revelare, quod videlicet in iis, quos ad eum modum vocat, per verbum efficax esse velit, ut illuminentur, convertantur et salventur. Verbum enim illud, quo vocamur, ministerium Spiritus est, quod Spiritum sanctum affert, seu, per quod Spiritus sanctus hominibus confertur, et est virtus Dei ad salutem omni credenti. Cum igitur Spiritus sanctus per verbum efficax esse, nos corroborare, et vires subministrare velit: profecto vult Dominus, ut verbum Evangelii recipiamus, ei credamus atque pareamus.

Qua de causa electi his notis, in sacris literis ab aliis discernendi, describuntur. Oves meae vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego illis do vitam aeternam. Et, qui secundum propositum ordinati sunt ad capiendam haereditatem, audiunt Evangelium, credunt in Christum, invocant Deum, eique gratias agunt, sanctificantur in caritate, perseverant in spe, patientia et consolatione sub cruce. Et quamvis haec bona omnia in ipsis adhuc tenuia atque infirma sint, tamen esuriunt et sitiunt justitiam.

Sic scilicet Spiritus Dei testimonium electis perhibet, quod sint filii Dei, et cum quid petendum sit, nesciunt, sicut oportet, ipse Spiritus pro eis intercedit gemitibus inenarrabilibus.

Praeterea scriptura testatur, Deum, qui nos vocavit, ideo fidelem esse, ut cum bonum opus in nobis inceperit, illud conservare et continuare, atque ad finem usque perducere et perficere velit, si modo non ipsi nos ab eo avertamus, sed initium substantiae usque ad finem firmum retineamus; ad quam constantiam suam nobis gratiam promisit.

Hanc revelatam Dei voluntatem inquiramus, meditemur, atque ut eidem pareamus, sedulo elaboremus, quandoquidem Spiritus sanctus per verbum (quo nos vocat) gratiam, vi-

res et facultatem largiri vult: arcanae autem et occultae praedestinationis divinae abyssum perscrutari ne conemur. In hanc sententiam Christus cuidam curiose interroganti, an pauci salvarentur, respondit: Contendite, ut intretis per angustam portam. Et D. Lutherus inquit: Eodem ordine, quem Paulus in Epist. ad Romanos observavit, procede. Prima tua cura sit de Christo ejusque Evangelio, ut et tua peccata, et ipsius gratiam atque clementiam agnoscas. Deinde luctare cum peccato, sicut docet Paulus a primo capite, usque ad octavum. Postea, ubi (in octavo capite) sub cruce, tentationibus et afflictionibus exercitatus fueris, nonum, decimum et undecimum caput recte te docebunt, quanta in praedestinatione divina consolatio reposita sit.

Quod autem multi vocati sunt, pauci vero electi, ejus rei causa non est vocatio divina, quae per verbum fit, quasi Dei haec sit sententia: ego quidem vos, quibus verbum meum propono, externe per id verbum omnes voco ad regni mei coelestis participationem, at in corde meo non de omnibus serio ad salutem vocandis, sed de paucis tantum, cogito; voluntas enim mea haec est, ut major eorum, quos per verbum voco, pars neque illuminetur neque convertatur, sed condemnetur atque in aeterna morte maneat, etsi per verbum meum, quo vocantur, aliter meam illis mentem declaro, etc. Hoc enim esset Deo contradictorias voluntates affingere, quasi is, qui aeterna veritas est, secum ipse dissentiret, aut aliud loqueretur, aliud vero corde premeret. Hanc levitatem, hanc improbitatem (cum aliud verbis proponitur, aliud in corde fovetur) Deus ipse etiam in hominibus arguit et punit, ut David aliquoties testatur. Et hac ratione fundamentum fidei nostrae maxime necessarium et consolationis verae plenissimum prorsus everteretur, ex quo nobis quotidie admonitiones hae afferuntur et inculcantur, quod ex solo Dei verbo (per quod nobiscum agit, nosque vocat) dicere atque statuere debeamus, quae sit ipsius erga nos voluntas, et quod omnia illa, quae nobis in verbo Domini promittuntur, firma fide amplecti, neque de iis ulla ratione dubitare debeamus.

Et quidem eam ipsam ob causam (ne de revelata Dei erga nos voluntate dubitemus) promissionem Evangelii Christus non tantum generaliter proponi curat, sed etiam Sacramenta promissioni annectere voluit, quibus tanquam sigillis ad promissionem appensis, unicuique credenti promissionis evangelicae certitudinem confirmat.

Ea de causa retinemus etiam privatam absolutionem

ut Augustana Confessio articulo undecimo loquitur:) docentes, Dei mandatum esse, ut absolutioni fidem habeamus, ac certo statuamus, tam vere (quando verbis absolutionis fidem habemus) Deo reconciliatos nos esse, ac si vocem coelitus delapsam ea de re audivissemus; quam sententiam etiam Apologia confirmat. Haec vero consolatio eximia prorsus nobis eriperetur, si non ex vocatione, quae fit per verbum et sacramenta, de voluntate Dei erga nos statuendum esset.

Quin etiam illud fundamentum religionis nostrae everteretur, quod credimus, Spiritum sanctum cum verbo praedicato, audito et diligenter considerato, praesentem atque efficacem esse et operari velle. Quare nequaquam sentiendum est, ut paulo ante monuimus, eos etiam in electorum numero habendos, qui verbum Dei contemnunt, repellunt, execrantur, atque persequuntur, qui audito verbo corda sua contra illud obfirmant, qui Spiritui sancto resistunt, qui in peccatis absque poenitentia perseverant, neque in Christum vere credunt, externa tantum specie pietatem prae se ferunt, aut extra Christum alias justitiae et salutis rationes quaerunt. Ut enim Deus in aeterno suo consilio ordinavit, ut Spiritus sanctus electos per verbum vocet, illuminet, atque convertat, atque omnes illos, qui Christum vera fide amplectuntur, justificet, atque in eos aeternam salutem conferat: ita in eodem suo consilio decrevit, quod eos, qui per verbum vocati illud repudiant, et Spiritui sancto (qui in ipsis per verbum efficaciter operari et efficax esse vult) resistunt, et obstinati in ea contumacia perseverant, indurare, reprobare, et aeternae damnationi devovere velit. Et secundum has rationes intelligendum est, quod scriptura dicit: Multos vocatos, paucos vero electos esse.

Pauci enim verbum Dei serio recipiunt, eique sincere obtemperant; major pars contemnit verbum, neque in regiis illis nuptiis vult comparere. Hujus contemtus verbi non est in causa vel praescientia vel praedestinatio Dei, sed perversa hominsi voluntas, quae medium illud et instrumentum Spiritus sancti, quod Deus homini per vocationem offert, rejicit, aut depravat, et Spiritui sancto, qui per verbum efficaciter operari cupit, repugnat, sicut Christus dicit: Quoties volui congregare te, et noluisti?

Multi quidem verbum Dei initio magno gaudio recipiunt, sed postea rursus deficiunt. Ejus autem rei causa non haec est, quasi Deus illis, in quibus bonum illud opus jam incepit, gratiam suam ad perseverandum dare nolit; hoc enim cum Pauli verbis pugnat: sed vera causa defectio-

nis ipsorum est, quod sese a sancto Dei praecepto rursus, et quidem petulanter avertunt, quod Spiritum sanctum contristant et exasperant, quod coinquinationibus hujus mundi rursus sese implicant, et Satanae hospitium cordis sui adornant. Horum hominum posteriora deteriora fiunt prioribus.

Hucusque sacra scriptura in revelando divinae praedestinationis mysterio progreditur. Quod si intra has metas nos continuerimus, et verbo Dei revelato innixi fuerimus, profecto doctrina illa amplissimam consolationis verae materiam nobis suppeditabit. Egregie enim praedestinationis doctrina articulum justificationis confirmat, quod videlicet gratuito, sine omnibus operibus et meritis nostris, ex mera gratia propter solum Christum justificemur atque salvemur. Ante secula enim hujus mundi priusquam in rerum natura essemus, imo antequam mundi fundamenta jacerentur, cum quidem nihil boni agere adhuc poteramus, secundum propositum Dei in Christo ad aeternam salutem electi sumus. Hac etiam doctrina omnes falsae opiniones et errores de viribus naturalis nostri arbitrii evertuntur, quia manifestum est, quod Deus in suo consilio ante mundi secula decreverit atque ordinarit, quod omnia, quae ad conversionem nostram pertinent, ipse virtute Spiritus sui sancti (per verbum) in nobis efficere et operari velit.

Quin etiam haec doctrina praeclaram nobis consolationem monstrat. Quantum enim est hoc beneficium Dei, quod is de uniuscujusque Christiani conversione, justitia et salute adeo sollicitus fuit, atque tam fideliter procuravit, ut ante jacta fundamenta mundi deliberaverit, atque in illo arcano suo proposito jam tum ordinaverit, quomodo me ad salutem vocare, adducere, et in illa conservare velit? Quid? quod meam salutem adeo firmis praesidiis munire voluit, ut eam in aeternum suum propositum (quod falli aut everti nunquam potest) tanquam in arcem munitissimam collocaret, atque adeo in omnipotenti manu Domini nostri Jesu Christi (unde nemo rapere nos potest) conservandam poneret. Si enim nobis tutela et defensio nostrae salutis committeretur, Deus bone, quam levi momento eam, propter infirmitatem, pravitatem et corruptionem carnis nostrae amitteremus? quam facile ea nobis per insidias et vim Diaboli atque mundi machinas e nostris manibus extorqueretur atque eriperetur? Ideo Paulus certitudinem beatitudinis nostrae super fundamentum propositi divini extruit, cum ex eo, quod secundum propositum Dei vocati sumus, colli-

t, neminem nos posse separare a dilectione Dei, quae est Christo Jesu, Domino nostro.

In afflictionibus vero et gravibus tentationibus dulcis- mam ex hoc articulo consolationem petere licet. Docemur iim, Deum in consilio suo, ante secula mundi decrevisse, iod in omnibus calamitatibus, miseriis et angustiis nobis lesse, tolerantiam sub cruce largiri, consolari nos, spem hristianam exsuscitare, alere, et nutantem erigere, talem- ie tandem eventum dare velit, ut omnia mala ad salutem ostram cedant, eamque promoveant. Unde et D. Paulus gregiam consolationem ex hoc articulo depromit, cum do- :t, Deum in suo proposito ante tempora mundi ordinasse, uasnam tribulationes, et quod crucis genus Dominus sin- ulis Christianis imponere velit, ut omnes conformes fiant nagini filii sui, et ostendit, quod unicuique pio sua crux ı bonum cedat seu cooperetur, propterea quod pii omnes ecundum propositum Dei sint vocati. Ac tandem universa omplectimur, quod neque tribulatio, neque angustia, ne- ue vita, neque mors, etc. possit nos separare a dilectione ei, quae est in Christo Jesu.

Praeterea hic articulus luculenter testatur, quod Ec- lesia Dei adversus omnes inferorum portas et impetus sit iansura. Et docet, quae sit vera Dei Ecclesia, ne magna la falsae Ecclesiae auctoritate et augusta illius specie of- ndamur.

Et ex hoc articulo multae gravissimae admonitiones et xhortationes depromuntur, ut Luc. VII.: Contemnunt Dei onsilium adversus semet ipsos. Et Luc. XIV.: Dico vo- is, quod nemo virorum illorum gustaturus sit coenam ieam. Et alibi: Multi vocati sunt, pauci vero electi. Et ırsus: Qui aures habet audiendi, audiat. Et: Videte, uomodo audiatis. Atque ita doctrina de hoc articulo salu- ris est, plena consolationis, et ad usum nostrum multis ıodis transferri potest.

Accurate autem discrimen observandum et retinendum st inter id, quod de hoc negotio expresse in sacris literis evelatum est, et inter ea, quae non sunt revelata. Prae- r illa enim, de quibus hactenus dictum est, et quae in hristo manifeste revelata sunt, multa adhuc Dominus de oc mysterio reticuit et occultavit, eaque soli suae sapien- ae et scientiae reservavit. Talia investigare, cogitationi- us nostris indulgere, aliquid de iis statuere, aut scrutari obis non licet, sed toti a verbo Dei revelato, quod ipse no- is proponit, pendere debemus. Haec admonitio in hoc ysterio apprime necessaria est.

Ea enim est corruptae naturae nostrae curiositas, ut magis iis, quae abstrusa et arcana sunt, indagandis, quam iis, quae de hoc negotio Deus in verbo suo nobis revelavit, cognoscendis, delectemur, praesertim cum quaedam in hoc mysterio tam intricata et perplexa occurrant, quae nos in mentibus nostris acumine ingenii nostri conciliare non possumus; sed neque id nobis a Deo demandatum est.

Dubium quidem non est, quin Deus exactissime et certissime ante tempora mundi praeviderit, et hodie etiam norit, quinam ex eorum numero, qui vocati sunt, in Christum credituri aut non credituri sint, qui ex conversis in fide perseveraturi sint, qui non, et qui in peccata gravia prolapsi, reversuri sint, et qui in sceleribus perituri. Et haud dubie etiam numerus eorum, qui salvabuntur, et damnandorum, Deo probe notus est. Quia vero Dominus talia arcana soli suae sapientiae reservavit, neque ea de re quidquam in verbo suo revelavit, multo vero minus haec mysteria cogitationibus nostris indagare nos jussit, quin potius, ne id conaremur, prohibuit: non decet nos cogitationibus nostris indulgere, statuere aliquid, ratiocinari, aut illa occultissima investigare velle, sed in verbo ipsius revelato (ad quod ille nos ablegavit) acquiescere nos oportet.

Novit enim Dominus procul dubio tempus et horam, eamque apud se constituit, quando videlicet unumquemque vocare, convertere et lapsum rursus erigere velit. Quia vero id nobis non est revelatum, intelligimus hoc nobis injungi serio, ut semper praedicando et tractando Dei verbo instemus, tempus vero, et horam conversionis Deo permittamus.

Ad eundem modum cum videmus, quod Deus verbum suum alicui regno aut ditioni donat, idque vero alii genti non largitur, item, quod id ipsum ab uno populo aufert, alii vero diutius concedit, quod hic induratur, excoecatur, et in reprobum sensum datur, ille vero, qui in eadem culpa haeret, ad Deum convertitur, etc. cavendum est diligenter, ne in his rebus expendendis cogitationibus nostris nimium indulgeamus. Paulus autem certas metas nobis posuit, quousque progredi liceat. Jubet enim nos in illis, qui pereunt, considerare justum Dei judicium et poenas peccatorum. Sunt enim haec digna peccatis supplicia, si Deus totam aliquam provinciam aut gentem (propter verbi divini contemtum) ita punit, ut hoc ingens malum etiam in ipsorum posteritatem redundet, ut est videre in obstinatis et perditissimis hominibus, Judaeis. Et hoc

modo Dominus quarundam provinciarum et personarum poenis severitatem suam ostendit, ut demonstret, quibus nos omnes malis digni essemus, qui Deo pro revelato verbo ingrati sumus, et indigne Evangelio vivimus, Spiritum sanctum saepe graviter contristamus. Et vult Dominus, ut illorum exemplis moniti in timore Dei vivamus, et ut ipsius bonitatem (quae praeter meritum nobis contingit) in nobis, quos verbo suo dignatur, neque nos indurat, aut rejicit, agnoscamus, et grata mente celebremus.

Cum enim natura nostra peccato corrupta, et idcirco irae divinae et aeternae damnationis rea sit; Deus nobis prorsus nihil debet, neque ullo jure tenetur, ut nobis verbum suum et Spiritum sanctum largiatur, atque gratia et favore nos prosequatur. Quid? quod saepe etiam ea dona, quae ipse nobis ex gratia largitur, repudiamus, nosque aeterna vita indignos reddimus. Justum igitur suum judicium, quod hominum impietas meretur, conspiciendum in quibusdam regnis, populis, personis, proponit, ut nos cum illis collati, et quam simillimi illis deprehensi, tanto accuratius Dei immensam misericordiam (quae nulli merito nostro debetur) in vasis misericordiae agnoscere et celebrare discamus.

Illi enim nulla afficiuntur injuria, qui poenas suae impietatis luunt, et scelerum suorum stipendia accipiunt. At in his, quos Deus luce verbi sui donat, eamque apud ipsos conservat, qua miseri mortales illuminantur, convertuntur, salvantur, Dominus immensam suam gratiam et misericordiam sine ipsorum meritis commendat.

Cum eo usque in hujus articuli meditatione progredimur, tum in tuta et regia via ambulamus. Scriptum est enim de hoc mysterio: Perditio tua ex te est, Israël; tantummodo in me auxilium tuum.

Quaecunque autem cogitationes et quicunque sermones extra hos limites in hac disputatione evagari volent, eos statim cohibeamus, et cum D. Paulo labellum digito compescamus, memores dicti: O homo, tu quis es, qui responses Deo?

Et sane, quod in hoc articulo non omnia perscrutari et pervestigare possimus aut debeamus, docet D. Paulus suo ipsius exemplo. Cum enim de hoc articulo multis e verbo Dei revelato disputasset, tandem cum eo ventum esset, ut diceretur, quaenam Deus arcanae suae sapientiae de hoc mysterio reservasset, silentio ea tegit, disputationem abrumpit, et his verbis concludit: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia

[illegible] judicia ejus: quis enim cognovit sensum Domini, etc. scilicet, extra et supra id, quod ipse in verbo suo nobis revelavit.

Aeterna igitur Dei praedestinatio in Christo, et nequaquam extra mediatorem Christum, consideranda est. In Christo enim (inquit Paulus) elegit nos Deus, antequam mundi fundamenta jacerentur. Et scriptum est, quod Dominus dilexerit nos in dilecto. Haec autem electio de coelo nobis revelatur per verbi Dei praedicationem, cum Pater coelestis inquit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est; hunc audite. Et Christus dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. De Spiritu sancto vero Christus inquit: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annunciabit vobis, etc. Itaque tota sacratissima Trinitas, Pater, Filius et Spiritus sanctus, ablegat omnes homines ad Christum, tanquam ad librum vitae, ut in eo aeternam Patris praedestinationem investigent et cognoscant. Hoc enim jam ab aeterno decretum est a Patre, quod eos, quos salvare vult, per Christum salvos facere velit, ut Christus ipse inquit: Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Et alibi: Ego sum ostium; si quis per me introierit, salvabitur.

Christus autem, unigenitus Dei filius, qui est in sinu Patris, nobis voluntatem Patris coelestis, atque hac ratione etiam electionem nostram ad vitam aeternam annunciavit; idque his verbis: Poenitentiam agite, et credite Evangelio: appropinquavit enim regnum coelorum. Et alio loco ait: Haec est voluntas ejus, qui misit me, ut qui Filium videt et credit in eum, habeat vitam aeternam. Et alibi: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui in eum crediderit, non pereat, sed habeat vitam aeternam, etc.

Hanc dulcissimam concionem vult Deus Pater, ut omnes homines audiant; vult, ut ad Christum veniant. Qui vero venerint, eos Christus non a se repellit. Sic enim scriptum est: Quod venerit ad me, non ejiciam foras.

Ut autem ad Christum venire possimus, Spiritus sanctus per auditionem verbi Dei veram in nobis fidem operatur. Sic enim Apostolus ait: Fides est ex auditu verbi Dei, quando videlicet illud sincere et pure annunciatur.

Qui igitur aeternae salutis vero desiderio tenentur, non macerent atque excrucient sese cogitationibus et imaginationibus de arcano Dei consilio, an ad vitam aeternam sint praedestinati, et ordinati, quibus curis Satanas pias mentes quandoque affligere atque excruciare solet. Christum potius audiant, et in eum, ut in librum vitae, intueantur, in quo perscripta est omnium filiorum Dei electio ad vitam

ternam. Hic vero omnibus hominibus absque ullo dis-
imine testis locupletissimus est, hanc esse Dei volunta-
m, ut omnes homines ad Christum veniant, qui pec-
itis gravati et onerati sunt, ut ab ipso recreentur, et
lvi fiant.

Hac doctrina Christi percepta, vitam emendemus, et
re poenitentiam agamus, et promissioni ejus credamus,
tamque nostram in ipsum fiduciam collocemus. Quia ve-
haec nostris viribus et ex nobis ipsis praestare non pos-
mus, Spiritus sanctus ipse per verbum et sacramenta in
bis poenitentiam et fidem vult operari. Ut autem in bo-
isto proposito usque ad beatum finem progredi, perse-
rare, atque in vera pietate constantes manere valeamus,
vocandus est Deus ardentibus votis, ut gratiam nobis suam
nigne largiatur, quam nobis in sacro Baptismate pollici-
s est, nec dubitemus, quin eam sit, juxta promissionem
am, nobis donaturus. Hoc enim Christus nobis ipse san-
e promisit, dicens: Quis autem ex vobis patrem petit pa-
m, numquid lapidem dabit illi? aut piscem, numquid pro
sce serpentem dabit illi? aut si petierit ovum, numquid
rriget illi scorpionem? Si ergo vos, cum sitis mali, no-
is bona dona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester
elestis dabit Spiritum bonum petentibus se?

Et quia Spiritus sanctus in electis, qui jam in Chri-
um credunt, habitat, ut in templo suo, et in ipsis non
t otiosus, sed impellit filios Dei ad obedientiam manda-
s Dei praestandam; ipsos etiam credentes non otiosos es-
, multo vero minus agenti et operanti Spiritui sancto re-
stere decet. Exerceant igitur sese in omnibus virtutibus,
mine Christiano dignis, in omni videlicet pietate, mode-
a, temperantia, patientia, et caritate fraterna, magnam-
e diligentiam adhibeant, ut vocationem et electionem su-
n firmam faciant, ut tanto minus de ea dubitent, quanto
ficacius Spiritus sancti virtutem et robur in se sentiunt.
iritus Dei enim testimonium perhibet electis, quod sint
ii Dei. Quod si etiam aliquando in tam graves tentatio-
s inciderint, ut prorsus nullam amplius inhabitantis Spi-
us Dei virtutem in se animadvertere et sentire possint, ut
m Davide queribunda voce dicant: ego dixi in excessu
entis meae, projectus sum a facie oculorum tuorum, ta-
en rursum se erigant, et illud, cum Davide, adjiciant:
tcunque aliud in se sentiant) ideo exaudisti vocem oratio-
s meae, dum clamarem ad te.

Cum etiam electio nostra ad vitam aeternam non virtu-
us aut justitia nostra, sed solo Christi merito, et beni-

gna coelestis Patris voluntate nitatur, qui seipsum negare non potest: (cum in voluntate et essentia sua sit immutabilis,) eam ob causam, quando filii ipsius obedientiam non praestant, sed in peccata labuntur, per verbum eos ad poenitentiam revocat, et Spiritus sanctus per verbum vult in iis efficax esse, ut in viam redeant, et vitam emendent. Quando igitur vera poenitentia et fide rursus ad ipsum sese convertunt, Pater coelestis animum suum paternum constanter omnibus suis ostendere vult, qui ad verbum ejus tremunt, et serio resipiscunt. Sic enim scriptum est: Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo viro alteri nupserit, numquid revertetur ad eum ultra? numquid non ipsa terra sic contaminaretur? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen revertere ad me, dicit Dominus.

Quod vero in sacris literis asseritur: neminem ad Christum venire posse, nisi Pater eum trahat; id pie et recte dicitur. Pater autem neminem trahere vult absque mediis, sed utitur tanquam ordinariis mediis et instrumentis, verbo suo et sacramentis. Et neque Patris, neque Filii voluntas est, ut quisquam praedicationem verbi negligat aut contemnat, et interim expectet, donec a Patre absque verbo et sacramento trahatur. Pater enim trahit quidem hominem virtute Spiritus sui sancti: trahit tamen eum juxta ordinem a se decretum et institutum, videlicet per auditionem verbi sui divini, tanquam reti aut sagena, qua electi e faucibus Satanae eripiuntur. Ad conciones itaque sacras miseri peccatores conveniant, verbum Dei accurata diligentia audiant, neque dubitent, quin Pater eos ad filium suum Christum sit pertracturus. Spiritus enim sanctus virtute sua ministerio adesse, et per illud ad hominum salutem vult operari. Et hic est tractus ille Patris, de quo sacrae literae loquuntur.

Quod autem non omnes, qui verbum Dei audiunt, credunt, ideoque ad graviora supplicia in aeternum damnantur: non existimandum est, Deum illis salutem invidere. Ipsi suae perditionis causa sunt, et culpam sustinent, propterea, quod verbum non ea intentione, aut eo proposito audierint, ut illud serio et cum desiderio discerent, sed ut auditum verbum spernerent, blasphemarent, conviciis proscinderent, et Spiritui sancto, qui per verbum in ipsis operari volebat, resisterent. Tales olim erant Christi temporibus Pharisaei, eorumque asseclae. Unde accurate Apostolus distinguit inter opus Dei, qui solus facit vasa honoris, et inter opus Diaboli, et hominis, qui ex instinctu et impulsu Diaboli (nequaquam autem impellente Deo) se ip-

ıum vas contumeliae fecit. Sic enim scriptum est: Deus ıustinuit in multa patientia vasa irae, aptata in interitum, ıt ostenderet divitias gloriae suae in vasa misericordiae, ղuae praeparavit in gloriam.

His verbis Paulus diserte dicit, Deum vasa irae multa ɔatientia sustinuisse, non autem dicit, Deum fecisse vasa ׀rae. Si enim haec ipsius fuisset voluntas, non multum :erte opus erat divina patientia. Quod autem aptata sunt ıd interitum, in culpa sunt Diabolus et homines, nullo ıutem modo Deus.

Omnis enim praeparatio seu aptatio ad interitum a Diabolo est, et ab homine per peccatum, nequaquam au- :em a Deo. Deus enim non vult, ut homo ullus damne- :ur; quomodo igitur hominem ad damnationem ipse prae- ɔararet seu aptaret? Ut enim Deus non est causa peccati, ta etiam non est poenae, hoc est, damnationis, sed uni- :a causa damnationis est peccatum. Stipendium enim pec- :ati mors est. Et, ut Deus non vult peccatum, nec pec- :ato delectatur, ita etiam non vult mortem peccatoris, ne- ղue ipsius damnatione delectatur. Non enim vult Deus ղuenquam perire, sed potius, ut omnes poenitentiam agant. Sic enim scriptum est in Ezechiele: Vivo ego, dicit Do- ninus, nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vi- rat. Et Paulus disertis verbis testatur, quod ex vasis gnominiae vasa in honorem (per virtutem et operationem Dei) fieri possint. Sic enim scribit: Si quis emundaverit ıe ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum et utile Do- nino, ad omne opus bonum paratum. Qui autem se emun- lare debet, eum necesse est prius fuisse immundum, mpurum, et per consequens vas ignominiae. De vasis ıutem misericordiae Apostolus clare dicit, quod Dominus pse praeparaverit ea ad gloriam, id quod nequaquam af- ırmat de damnatis, qui ipsi (non autem Deus) sese vasa lamnationis fecerunt.

Sed et hoc magna cura considerandum est, quando Dominus peccata peccatis punit, hoc est, cum eos, qui ıliquando conversi fuerant, propter subsequentem securi- atem carnalem, impoenitentiam, contumaciam in sceleri- ɔus, et propter voluntaria flagitia punit excoecatione et nduratione, id non ita accipiendum esse, quasi Deus ıunquam serio voluisset, ut tales ad agnitionem veritatis ɔervenirent, et salutem consequerentur. Ut enim haec roluntas Dei revelata est, quod Deus omnes resipiscentes, :t in Christum credentes, in gratiam recipere velit, ita et

Haec est Dei revelata voluntas, quod eos, qui sponte sese a sancto Dei mandato avertunt, in coinquinationes mundi se denuo implicant, et Satanae cor adornant, Spiritumque gratiae contumelia afficiunt, severissime punire velit, et quod tales, si in impietate perseveraverint, indurandi, excoecandi et in aeternum damnandi sint.

Itaque Pharao (de quo scriptum est: In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuncietur nomen meum in universa terra) non ideo periit, quod Deus illi salutem invideret, aut quasi Deus ipsius damnatione et interitu delectaretur. Deus enim non vult quenquam perire, neque morte peccatoris delectatur, sed vult, ut convertatur et vivat, Ezech. XXXIII. Quod autem Dominus cor Pharaonis indurat, ut Pharao subinde peccando pergat, et quo gravius admonetur, eo magis ipse induretur, id poena est antecedentium ipsius peccatorum, et immanissimae et multiplicis tyrannidis, quam in filios Israël (contra conscientiae suae stimulos) exercuerat. Et cum Dominus ipsi verbum ac voluntatem suam annunciari curaret, Pharao vero nihilominus ex proposito et destinata malitia simpliciter, adversus omnes exhortationes et admonitiones contumaciter insurgeret: Dominus manum ab eo suam retraxit, eum deseruit; atque ita cor ipsius induratum est, et Dominus justum judicium suum adversus eum executus est. Omnino enim Pharao aeterno Gehennae incendio dignus erat. Et sane D. Paulus exemplum Pharaonis non alio fine affert, quam ut eo ipso Dei justitiam declararet, quam in impoenitentibus hominibus, et verbi divini contemtoribus puniendis demonstrat. Nequaquam autem Pauli mens est, quod Dominus Pharaoni aut ulli alii homini salutem invideat, aut quod in arcano suo consilio quenquam ad damnationem praedestinaverit, ut ille nullo modo salutem consequi possit.

Hac pia doctrina et declaratione articuli de aeterna et salvifica electorum filiorum Dei praedestinatione, Deo gloria sua omnis solide tribuitur, quod videlicet mera et gratuita misericordia in Christo (absque omnibus nostris meritis aut bonis operibus) salvos nos faciat, secundum voluntatis suae propositum. Sic enim scriptum est: Qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum, per Jesum Christum, in ipsum, in laudem gloriae gratiae suae, in qua acceptos nos fecit, in dilecto. Falsum igitur est, et cum verbo Dei pugnat, cum docetur, quod non sola Dei misericordia et unicum sanctissimum Christi meritum, re-

um etiam aliquid in nobis causa sit electionis divinae, propter quod nos Deus ad vitam aeternam praedestinaverit. Non enim tantum, antequam aliquid boni faceremus, verum etiam, priusquam nasceremur, imo ante jacta fundamenta mundi, elegit nos Deus in Christo. Ut secundum electionem propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei: Major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Rom. IX. Genes. XXV. Malach. I.

Sed et haec pia doctrina nulli vel ad animi angustias, vel ad vitam dissolutam et impiam, ullam occasionem praebet, quando videlicet homines docentur, quod aeternam electionem in Christo, qui liber vitae est, et sancto ejus Evangelio quaerere debeant. Evangelium enim nullum resipiscentem peccatorem a salute excludit, sed ad poenitentiam, ad agnitionem peccatorum suorum, et ad fidem in Christum omnes peccato gravatos et sensu irae Dei perturbatos peccatores vocat et invitat, et Spiritum sanctum ad emundationem et sanctificationem promittit. Etenim hic articulus, recte et dextre explicatus, veram et omnium firmissimam consolationem perturbatis mentibus praebet, quia inde certi fiunt, quod salus aeterna non in manu ipsorum sit posita, (quam alias multo facilius, quam Adam et Eva in paradiso, imo singulis horis et momentis amitterent:) sed norunt, eam in clementi divina praedestinatione fundatam esse, quam nobis revelavit in Christo, ex cujus manu nemo nos rapiet. Johan. X. 2. Timoth. II.

Quare, si quis doctrinam de aeterna Dei praedestinatione eo modo proponat, ut vel perturbatae mentes ex ea consolationem nullam haurire possint, sed potius ad desperationem illis ansa praebeatur, vel impoenitentes in sua securitate, improbitate et malitia confirmentur: tum nihil certius est, quam quod articulus de electione non ad normam et juxta voluntatem Dei, sed secundum humanae rationis coecum judicium, et ex impulsu atque instinctu Diaboli male et perverse doceatur.

Quidquid enim scriptum est, (ut Apostolus testatur) in doctrinam nostram scriptum est, ut per patientiam et consolationem scripturae spem habeamus. Quod si nobis per scripturam consolatio illa vel enervatur, vel eripitur, certo certius est, scripturam contra sententiam et mentem Spiritus sancti explicari et intelligi.

In hac simplici, perspicua et salutari declaratione, quae in voluntate Dei revelata solidissimum habet fundamentum, acquiescimus, et omnes argutas, curiosas et ad aedificationem inutiles quaestiones atque disputationes fugimus atque aversamur, et si quae huic simplici, sincerae atque salutari explicationi repugnant, ea rejicimus atque damnamus.

Et haec de controversis articulis (de quibus inter Theologos Augustanae Confessionis multos jam annos disputatum est, cum quidam in illis errassent, unde difficiles controversiae, et certamina religionis eruperunt) dixisse sufficiat.

Speramus autem, omnes, tam adversarios, quam amicos nostros, ex hac declaratione deprehensuros, nostrum propositum haudquaquam fuisse, propter temporariam pacem, tranquillitatem, aut concordiam aliquid (cum jactura aut detrimento aeterno immotae atque immutabilis veritatis coelestis) cuiquam largiri, id quod etiam non in nostra est potestate. Neque vero talis pax et concordia, quae veritati adversaretur, et ejusdem oppressionem moliretur, diu durare posset. Sed et ne in animum quidem nostrum unquam induximus, purioris doctrinae corruptelas, vel etiam manifestos damnatosque errores fuco quodam commendare, dissimulare aut occultare. Hanc vero concordiam ex animo diligimus, et toto pectore amplectimur, eamque pro virili (quantum quidem in nobis erit) promovere summo studio cupimus, qua Deo honor suus illibatus servetur, veritati Evangelicae nihil decedat, nulli etiam falso dogmati locus concedatur, peccatores ad seriam poenitentiam invitentur, perturbatae mentes fide erigantur, in obedientia nova confirmentur, atque adeo per unicum Christi meritum, justitiam veram et salutem aeternam consequantur.

XII.

DE ALIIS HAERETICIS ET SECTARIIS,

qui Augustanam Confessionem nunquam sunt amplexi.

Irrepserunt etiam hinc inde alii quidam haeretici et sectarii, qui Augustanam Confessionem non amplectuntur aut

profitentur, quorum in hac declaratione nominatim nullam mentionem fecimus, ut sunt Anabaptistae, Schwenckfeldiani, novi Ariani, et Anti-Trinitarii. Horum errores unanimi consensu ab omnibus Ecclesiis Augustanam Confessionem profitentibus damnati sunt. Noluimus autem de illis erroribus in hoc scripto, nisi incidenter, agere, propterea, quod hoc tempore scopum illum praefixum habuerimus, ut potissimum adversariorum Pontificiorum calumnias refutaremus.

Illi enim sine fronte in toto Christiano orbe Ecclesias nostras, earumque sinceros doctores hactenus traduxerunt atque jactarunt, non reperiri duos saltem Evangelicos concionatores, qui de omnibus et singulis articulis Augustanae Confessionis consentiant, sed tantas inter eos omnes esse dissensiones, ut ne quidem amplius norint, quae sit vera Augustana Confessio, et ipsius genuina et germana sententia. Non igitur nudis et paucis verbis, aut nominum nostrorum subscriptionibus tantummodo, de nostro consensu testari voluimus, sed de omnibus articulis, de quibus ab Augustanae Confessionis Theologis disceptatum fuit, perspicuam, disertam, sinceram declarationem conscribere voluimus. Idque eo consilio fecimus, ut omnes intelligant, nos illas controversias et falsas opiniones neque malitiose dissimulare, neque occultare voluisse. Et deprehendent boni et intelligentes viri, non hoc nos egisse, ut fucatam et simulatam concordiam faceremus, nec ut malis istis medicinam aliquam superficiariam, sed ut remedia solida et vera adhiberemus. Itaque sententiam nostram liquidissime proposuimus, ut adversarios etiam nostros fateri oporteat, quod in tota hac controversiarum tractatione et explicatione veram, simplicem, sinceram, genuinam atque propriissimam Augustanae Confessionis sententiam retinere voluerimus. Et sane in ea pia sententia per gratiam Dei constanter ad ultimum usque spiritum perseverare cupimus. Et quantum quidem proficisci a cura nostra rationibusque ministerii nostri potest, non connivebimus, aut silentio nostro committemus, ut aliquid, quod cum genuina et pia Augustanae Confessionis sententia pugnet, in ecclesias aut scholas nostras invehatur, in quibus nos Deus et Pater Domini nostri, Jesu Christi, doctores et pastores esse voluit.

Ne quis autem tacitis nos cogitationibus accuset, quasi errores damnatos earum haeresium et sectarum (quarum supra paucis mentionem fecimus) ulla ex parte approbemus, tacere non potuimus, quin publice coram tota Ecclesia in-

hoc scripto protestaremur, nos illis erroribus omnibus, (qualescunque et quotcunque tandem illi sint) nulla ex parte subscribere, aut eos approbare, sed potius penitus rejicere atque damnare, propterea quod eos impios et fanaticos esse, et cum Prophetica et Apostolica doctrina, atque cum pia nostra Augustana Confessione, in verbo Dei probe fundata, pugnare judicemus. Atque illi sane errores maxime in iis locis et tum temporis potissimum irrepserunt, (ut est ingenium fanaticorum spirituum) ubi sincero Christi Evangelio locus non erat, et unde omnes sinceri doctores et confessores Evangelii fuere repulsi aut ejecti. Ubi enim crassissimae et plus quam Cimmeriae, ut dici solet, Papatus tenebrae regnabant, ibi miseri homines, qui Pontificiam manifestissimam idololatriam et falsam doctrinam tantum non manibus palpabant, ex mera simplicitate amplexi sunt, quidquid a Papatu discrepabat, et sub Evangelii nomine ipsis obtrudebatur. Quorum malorum Pontificia tyrannis, quae sinceram doctrinam persequitur, vel praecipua causa est.

ERRORES ANABAPTISTARUM.

Rejicimus et damnamus falsa Anabaptistarum dogmata, quae neque in Ecclesia Dei, neque in Politia, neque in Oeconomia tolerari possunt.

I. Quod justitia nostra coram Deo non tantum in sola obedientia et unico merito Christi, verum etiam in nostra renovatione et propria justitia (in qua coram Deo ambulemus) consistat. Et eam probitatem seu justitiam Anabaptistae ut plurimum in peculiaribus observationibus et sua quadam electitia sanctimonia, quasi in quodam novo monachatu, collocant.

II. Quod infantes non baptizati coram Deo non sint peccatores, sed justi, et prorsus innocentes, et quod in sua illa innocentia sine Baptismo (quo non indigeant) salventur. Et hac ratione negant atque rejiciunt Anabaptistae totam de originali peccato doctrinam, et quidquid ad eam pertinet.

III. Quod docent, infantes non esse baptizandos, donec usum rationis habeant, et fidem suam ipsi confiteri possint.

IV. Infantes Christianorum ob eam causam (etiam sine Baptismo, et ante susceptum Baptismum) sanctos et filios Dei esse, quod parentibus Christianis prognati sint. Unde et Baptismum infantum non magni faciunt, neque

admodum urgent. Id quod pugnat cum expressis verbis promissionis, quae ad eos tantum pertinent, qui foedus Dei observant, neque illud contemnunt.

V. Non esse eam veram et Christianam Ecclesiam, in qua peccatores reperiantur.

VI. Non esse conciones sacras audiendas in iis templis, in quibus aliquando Missae Pontificiae sunt celebratae.

VII. Non habendum quidquam commercii cum Ecclesiae ministris, qui et sanctum Christi Evangelium juxta piam Augustanae Confessionis sententiam docent, et Anabaptistarum errores refutant, neque illis operam locandam, quin potius, ut verbi Dei corruptores fugiendos atque vitandos esse.

VIII. Magistratus officium non esse (in novo Testamento) genus vitae, homine et pio Christiano dignum.

IX. Hominem pium salva conscientia officio magistratus fungi non posse.

X. Hominem Christianum illaesa conscientia officium magistratus, re ita postulante, adversus facinorosos facere et exequi non posse, nec quenquam subditorum implorare opem magistratus debere.

XI. Christianos sana conscientia in foro civili juramentum praestare, aut principi ac magistratui suo fidem, sub religione jurisjurandi astringere, non posse.

XII. Quod magistratus sontes et morte dignos supplicio capitis afficere, sine vulnere et labe conscientiae nequeat.

XIII. Hominem Christianum salva sua conscientia proprium tenere ac possidere non posse, sed oportere, quidquid id est, in communem fiscum conferre.

XIV. Hominem pium sana conscientia non posse cauponariam aut mercaturam exercere, aut arma conficere.

XV. Conjugibus propter religionis diversitatem divortium facere, et matrimonium cum alia persona, quacum in religione conveniat, contrahere, licitum esse.

XVI. Christum carnem et sanguinem suum non e Maria virgine assumsisse, sed de coelo attulisse.

XVII. Christum non esse verum et essentialem De-

um, sed duntaxat alios homines multitudine et excellentia donorum et gloriae superare.

Hos atque similes falsos articulos Anabaptistae profitentur. Et quidem in multas sectas sunt divisi, et alii plures, alii pauciores religionis errores amplectuntur. Tota vero ipsorum secta nil nisi novus quidam est Monachismus.

ERRORES SCHWENCKFELDIANORUM.

Rejicimus atque damnamus etiam Schwenckfeldianorum errores, quibus docent:

I. Quod omnes illi non habeant coelestis regis Christi jam regnantis veram agnitionem, qui sentiunt, Christum secundum carnem, seu Christi humanam naturam, esse creaturam. Quod caro Christi per exaltationem omnes divinas proprietates ita acceperit, ut jam Christus humanitatis suae ratione, potentia, virtute, majestate, gloria, Patri et aeterno verbo, prorsus gradu, loco et essentia sit aequalis, ita, ut sit eadem omnino utriusque materiae in Christo essentia, eaedem proprietates, una eademque voluntas, una gloria. Quod denique caro Christi ad essentiam sacrosanctae Trinitatis pertineat.

II. Quod ministerium ecclesiasticum, hoc est, verbum Dei praedicatum et auditum, non sit medium seu instrumentum, quo Deus Spiritus sanctus homines doceat, et per quod ipsis donet veram Christi agnitionem, poenitentiam et fidem, et quo in ipsis novam obedientiam operetur.

III. Quod aqua Baptismi non sit medium aut instrumentum, quo Dominus adoptionem filiorum Dei obsignet, et homines regeneret.

IV. Quod panis et vinum in sacra Coena non sint media seu instrumenta, cum quibus Christus corpus et sanguinem suum distribuat.

V. Quod homo Christianus vere per Spiritum Dei renatus legem Dei in hac vita perfecte implere possit.

VI. Quod non sit ea vera et Christiana Ecclesia, in qua non externa excommunicatio vigeat, aut in qua non externus ordinarius excommunicationis modus, delectus et processus observetur.

VII. Quod is Ecclesiae minister non possit alios salubriter docere, aut sacramenta rite administrare, qui non ipse sit vere renovatus, justus et pius.

ERRORES NOVORUM ARIANORUM.

Rejicimus et damnamus etiam novorum Arianorum impium et blasphemum dogma, quod affirmant, Christum non esse verum, essentialem, naturalem Deum, ejusdem aeternae atque divinae essentiae cum Deo Patre: sed fingunt, eundem tantummodo divina majestate cum Patre ornatum, ita ut revera sit inferior Deo Patre.

ERRORES NOVORUM ANTI-TRINITARIORUM.

I. Quod Anti-Trinitarii aliqui vetera et in Ecclesia Christi approbata symbola, Nicaenum et Athanasianum, tum quoad verba, tum quoad sententiam, repudiant atque condemnant. Quod iidem haeretici asserunt, non esse unicam tantum aeternam divinam essentiam, Patris, Filii et Spiritus sancti, sed, ut tres sunt distinctae Trinitatis personae, (videlicet Deus Pater, Filius et Spiritus sanctus) ita etiam unamquamque personam habere distinctam, et ab aliis personis separatam essentiam. Et alii fingunt, tres illas separatas essentias (ut alias tres distinctos et in essentiis suis separatos homines) ejusdem esse potentiae, sapientiae, majestatis et gloriae: alii vero sentiunt, tres illas personas, ratione essentiae et proprietatum, non esse aequales.

II. Quod solus Pater sit verus Deus.

Hos omnes articulos simul, et si quid cum illis cohaeret, aut ex iis consequitur, rejicimus atque damnamus, ut falsos, impios, haereticos, verbo Dei, tribus approbatis symbolis, Augustanae Confessioni ejusdemque Apologiae, Smalcaldicis articulis, et Catechismis Lutheri repugnantes. Et hortamur omnes pias mentes, ut hos errores fugiant et detestentur, si modo ipsis animae salus est cordi.

In conspectu igitur Dei omnipotentis, et coram tota Ecclesia Christi, quae nunc est, et quae aliquando in posteritate erit, clara voce et diserte testamur: quod declaratio illa nostra de omnibus commemoratis controversis

articulis, et nulla prorsus alia, revera sit nostra doctrina, fides et confessio. In ea per gratiam Dei intrepido animo coram tribunali Jesu Christi comparebimus, de ea justo judici rationem reddituri. Contra hanc declarationem etiam nihil vel occulte vel aperte loquemur aut scribemus, sed in ea, Domino nos bene juvante, usque ad vitae finem constantes perseverabimus. In ejus rei fidem matura cum deliberatione, in timore Dei, et nominis ipsius invocatione, propriis manibus huic declarationi subscripsimus.

INDEX

RERUM PRAECIPUARUM.

A.

B.

C.

D.

E.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

COMPARATIO PAGINARUM

editionis Rechenbergianae cum hujus editionis paginis.

Singulae hujus ed. paginae in 3 partes, quarum quaelibet 15 linearum spatium amplectitur et literis *a*, *b*, *c*, designatur, divisae computentur, ut initium cujusvis paginae vel quisque ed. Rechenberg. locus eo tutius exarari possit.

R.	T.	R.	T.	R.	T.	R.	T.	R.	T.
1	3	28	26 c	55	48 c	82	68 b	109	88 a
2	3 c	29	27 b	56	49 b	83	69 a	110	88 c
3	4 c	30	28 a	57	50 a	84	69 c	111	89 b
4	5 b	31	28 c	58	50 c	85	70 c	112	90 a
5	9	32	29 b	59	51 b	86	71 b	113	91
6	9 c	33	30 a	60	52 b	87	72 a	114	91 c
7	10 b	34	30 c	61	53 a	88	72 c	115	92 b
8	11 a	35	31 b	62	53 c	89	73 b	116	93 a
9	12	36	32 b	63	54 b	90	74 b	117	93 c
10	12 c	37	33 a	64	55 a	91	75 a	118	94 b
11	13 c	38	33 c	65	56 a	92	75 c	119	95 b
12	14 b	39	34 b	66	56 c	93	76 b	120	96 a
13	15 b	40	35 a	67	57 b	94	77 c	121	96 c
14	16 a	41	35 c	68	58 a	95	77 c	122	97 b
15	17 a	42	36 b	69	58 c	96	78 b	123	98 a
16	17 c	43	37 b	70	59 c	97	79 b	124	98 c
17	18 c	44	38 a	71	60 b	98	80 a	125	99 c
18	19 b	45	39	72	61 a	99	80 c	126	100 b
19	20 a	46	39 b	73	61 c	100	81 b	127	101 a
20	20 c	47	43	74	62 b	101	82 a	128	101 c
21	21	48	43 b	75	63 b	102	82 c	129	102 b
22	22 b	49	44 a	76	64 a	103	83 c	130	103 b
23	23 a	50	45	77	64 c	104	84 b	131	104 a
24	23 c	51	45 c	78	65 b	105	85 a	132	104 c
25	24 b	52	46 b	79	66 a	106	85 c	133	105 b
26	25 a	53	47 a	80	67	107	86 b	134	106 b
27	26 a	54	48	81	67 c	108	87 a	135	107 a

R.	T.	R.	T.	R.	T.	R.	T.	R.	T.
644	496 c	682	524 b	720	552 a	758	580	796	608 a
645	497 b	683	525 b	721	552 c	759	580 c	797	608 c
646	498 a	684	526 a	722	553 c	760	581 b	798	609 c
647	498 c	685	526 c	723	554 b	761	582 a	799	610 b
648	499 c	686	527 b	724	555 a	762	583	800	611 a
649	500 b	687	528 a	725	555 c	763	583 c	801	611 c
650	501 a	688	528 c	726	556 c	764	584 b	802	612 b
651	501 c	689	529 c	727	557 b	765	585 a	803	613 b
652	502 b	690	530 b	728	558 a	766	585 c	804	614 a
653	503 b	691	531 a	729	558 c	767	586 c	805	614 c
654	504 a	692	531 c	730	559 b	768	587 b	806	615 b
655	505	693	532 c	731	560 a	769	588 a	807	616 b
656	505 c	694	533 b	732	561	770	588 b	808	617
657	506 b	695	534 a	733	551 c	771	589 b	809	617 c
658	507 a	696	534 c	734	562 b	772	590 a	810	618 b
659	507 c	697	535 b	735	563 a	773	591	811	619 a
660	508 c	698	536 b	736	563 c	774	591 c	812	619 c
661	509 b	699	537 a	737	564 b	775	592 b	813	620 c
662	510 a	700	537 c	738	565 b	776	593 a	814	621 b
663	510 c	701	538 b	739	566	777	593 c	815	622 a
664	511 b	702	539 b	740	566 c	778	594 c	816	622 c
665	512 b	703	540 a	741	567 b	779	595 b	817	623 b
666	513 a	704	540 c	742	568 a	780	596 a	818	624 b
667	513 c	705	541 b	743	569	781	596 c	819	625
668	514 b	706	542 a	744	569 c	782	597 c	820	625 c
669	515 a	707	542 c	745	570 b	783	598 b	821	626 b
670	515 c	708	543 b	746	571 a	784	599 a	822	627 a
671	516 c	709	544 b	747	571 c	785	599 c	823	628
672	517 b	710	545 a	748	572 b	786	600 c	824	628 c
673	518 a	711	545 c	749	573 b	787	601 b	825	629 b
674	518 c	712	546 b	750	574 a	788	602 a	826	630 a
675	519 b	713	547 a	751	574 c	789	603	827	631
676	520 b	714	547 c	752	575 b	790	603 c	828	631 c
677	521	715	548 b	753	576 b	791	604 c	829	632 c
678	521 c	716	549 b	754	577 a	792	605 b	830	633 b
679	522 b	717	550	755	577 c	793	606 a		
680	523 a	718	550 c	756	578 b	794	606 c		
681	523 c	719	551 b	757	579 a	795	607 b		

LIPSIAE, IMPRESSIT CHRISTIAN. ADOLPH. DEUTRICH.